

zborník

Bratislavské právnické fórum 2023
AKTUÁLNE VÝZVY
TRESTNÉHO PRÁVA

Bratislava legal forum 2023
CURRENT CHALLENGES
OF CRIMINAL LAW

Čentéš, Kurilovská, Strémy, Vasilik (zost.)

PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

zborník

Bratislavské právnické fórum 2023

Aktuálne výzvy trestného práva

zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie organizovanej pod záštitou Alumni klubu Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty
konanej 11. – 12. septembra 2023 v Bratislave

Bratislava legal forum 2023

Current challenges of criminal law

collection of papers from the international scientific conference organised under
the auspices of the Alumni club of Comenius University, Faculty of Law in
Bratislava
on 11. – 12. september 2023

PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

2023

Bratislavské právnické fórum 2023 : aktuálne výzvy trestného práva / Jozef Čentéš, Lucia Kurilovská, Tomáš Strémy, Lucia Vasilik (zost.). Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023. 450 s. ISBN 978-80-7160-696-3.

© Autori

Zostavovatelia: Jozef Čentéš, Lucia Kurilovská, Tomáš Strémy,
Lucia Vasilik
Návrh obálky: Jozef Andraško

Všetky príspevky prešli dvojitým anonymným recenzným konaním

1. vydanie
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
2023

ISBN (e-verzia) 978-80-7160-696-3

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution-NonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovanie používať za predpokladu uvedenie mena autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Obsah

Virtuálne meny – niektoré právne a ekonomické aspekty a trendy v Slovenskej republike a vo svete	7
Jozef Čentéš, Ján Šanta, Ivo Šanta	
Quo vadis trestná politika	24
Lucia Kurilovská, Lukáš Turay	
The appearance of the victim's rights in the jurisprudence of the ECtHR.....	31
Csilla Somogyi	
Criminal liability of the instigator to an omission	41
Nicorici Cristina	
Trestní odpovědnost za jednání robotů využívajících AI	46
Vladimír Smejkal	
Criminal law as an effective tool to protect environment?	74
Martina Matic Boskovic, Jelena Kostic	
Práva mladistvého obvineného v kontexte Smernice 2016/800	92
Radovan Blažek	
Zásah Ústavného súdu Slovenskej republiky do väzobných rozhodnutí – rozmar alebo nevyhnutnosť?	108
Miloš Maďar	
Teoreticko-metodologické východiská trestnosti legalizácie výnosu z trestnej činnosti.....	128
Tomáš Strémy	
Zásady ukladania trestov z pohľadu navrhovaných zmien	142
Rastislav Remeta	

Princíp „<i>follow the money</i>“ vo vyšetrovaní.....	155
Petra Dražová, Marek Kordík, František Vojtuš	
Človek v centre právneho štátu verzus arbitrárnosť rozhodnutí orgánov verejnej moci	170
Ondrej Laciak	
Ako ďalej s postihovaním vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky?	180
Stanislav Mihálik	
Predaj zaisteného majetku a možnosť zmeny zaistenej veci v trestnom konaní	192
Ivana Mokrá, Karin Vrtíková	
Možnosti súdneho prieskumu podmienok výkonu väzby v prípravnom konaní	204
František Mozner	
Koncentrace řízení v trestním procesu	210
Tomáš Gřivna	
Odformalizování zahájení trestního stíhání – několik poznámek k návrhu nového trestního řádu	217
Jiří Mulák	
Osobitosti vyšetrovania detskej pornografie	228
Lucia Kurilovská, Patrícia Krásná	
Svedectvo spolupracujúceho obvineného	245
Margita Prokeinová	
Dôležitosť spolupráce svedkov a obetí v prípravnom konaní.....	255
Stanislav Šišulák	

Postavenie znaleckých ústavov v hierarchii subjektov vykonávajúcich odbornú a znaleckú činnosť.....	278
	Sergej Romža
Legislatívne výzvy týkajúce sa právnej úpravy drogových trestných činov	292
	Martin Štrkolec
Aktuálne penologické poznatky z drogovej kriminality	307
	Jakub Ľorko, Lenka Miklóssyová
Podvod na dani z pridanej hodnoty verzus trestný čin daňového podvodu	322
	Filip Richter
Jak zacházať s deťmi, ktoré páchajú protiprávni činy a robia to v Norsku lépe? 332	
	Michaela Trtková
Kriminalita mladistvých páchatelov	341
	Barbora Klúčiková
Drogové trestné činy a ich právna kvalifikácia	356
	Michal Andrýsek
Pár poznámok k nemožnosti trestnoprávne ani priestupkovo právne postihnúť náhodilé zaznamenanie vojenských útvarov dronmi	363
	Samuel Marr, Martina Kubášková
Dokazovanie prostredníctvom informačno-technických prostriedkov	376
	Juraj Drugda
Právno-aplikačné problémy protiprávneho konania príslušníkov zahraničných ozbrojených síl	386
	Samuel Marr, Jaroslav Kozolka, Tatiana Hajdúková
Algoritmy a umelá inteligencia v službách väzenstva	407
	Lucia Vasilik

Výzvy spojené s trestným činom prevádzachstva 426

Maximilián Kiko

Využívanie odklonov v prípravnom konaní 439

Filip Vincent

VIRTUÁLNE MENY – NIEKTORÉ PRÁVNE A EKONOMICKÉ ASPEKTY A TRENDY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A VO SVETE¹

VIRTUAL CURRENCIES – SOME LEGAL AND ECONOMIC ASPECTS AND TRENDS IN THE SLOVAK REPUBLIC AND THE WORLD

Jozef Čentéš², Ján Šanta³, Ivo Šanta⁴

Abstrakt: V predmetnom príspevku sa jeho autori zameriavajú predovšetkým na právny status virtuálnych mien. Reagujú tak na niektoré z právnych úprav vo svete, najmä v USA, kde sa nejednotné právne názory pohybujú v intenciách úvah, či ide o cenné papiere alebo o komoditu. Pozornosť tak venujú aj aktuálnej slovenskej právnej úprave vrátane Trestného zákona a v ňom použitého pojmu vec. Zmieňujú sa aj o niektorých ekonomických aspektoch virtuálnych mien, o ich hodnotách a volatilitě.

Kľúčové slová: virtuálna mena, cenný papier, komodita, vec, trestný čin

Abstract: In this paper, the authors focus primarily on the legal status of virtual currencies. In doing so, they respond to some of the legal regulations around the world, particularly in the US, where divergent legal opinions have revolved around the question of whether they are securities or commodities. They also pay attention to the current Slovak legislation, including the Criminal Code and the notion of a commodity used therein. They also mention some of the economic aspects of virtual currencies, their values and volatility.

Key words: virtual currency, security, commodity, thing, crime

Úvod

Virtuálne meny (ďalej aj „kryptomeny“) sú relatívne novou problematikou, ktorá prináša celý rad možností a výziev pre celé medzinárodné spoločenstvo. Ide zároveň o problematiku veľmi zložitú. K jej pochopeniu sú potrebné rozsiahle znalosti

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu APVV-19-0102 - Efektívnosť prípravného konania - skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien.

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

³ Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR Bratislava.

⁴ Senior Regional Business Development Manager

z oblasti informatiky vrátane kryptografie, algoritmov, dátových štruktúr, softwerového inžinierstva, ako aj znalosti z oblasti ekonomiky a práva.

Základnými charakteristikami kryptomien je ich systém uskutočňovania a potvrdzovania transakcií, ktorý je vo väčšine prípadov do rôznej miery decentralizovaný, pretože nemá žiadnu centrálnu autoritu v klasickom zmysle (ako napr. centrálna banka alebo emitent elektronických peňazí), ktorá by uskutočňovala zúčtovanie transakcií. Tie preto prebiehajú aj v medzinárodnom meradle v časovom horizonte nanajvýš niekoľko minút. Kryptomeny nie sú sfalšovateľné a transakcie sú nezvratné. Ako to vyplýva zo samotného názvu, využívaná je kryptografia, ktorá zabezpečuje relatívne utajenie identity subjektov zúčastnených na transakciách. Okrem toho žiadna kryptomena nie je garantovaná žiadnym štátom a jej hodnota závisí na dôvere konkrétnych ľudí a organizácii, ktorí sú ochotní prijímať ju ako protihodnotu za svoje tovary a služby. Čím viac je kryptomena akceptovaná, tým viac rastie jej hodnota.⁵ Permanentne najvyššiu hodnotu má preto Bitcoin.

Ako to už bolo naznačené, kryptomeny možno skúmať z rôznych uhlov pohľadu. Predmetom tohto príspevku je prioritne pohľad právny, a sčasti aj ekonomický, vychádzajúc z toho, že téma kryptomien je predmetom nových právnych prístupov a regulácií aktuálne v Európskej únii, čo bude mať nepochybne dosah aj na právny systém Slovenskej republiky. Obdobné, veľmi živé, právne diskusie a regulácie prebiehajú aj v USA, či iných štátoch, na ktoré tiež poukážeme.

Súčasná právna úprava kryptomien v Slovenskej republike má svoje špecifiká tak v oblasti trestného práva, ako aj v iných oblastiach práva. V tomto príspevku sa preto zameriame na viaceré právne oblasti regulujúce kryptomeny v kontexte úvah akú právnu povahu majú kryptomeny, prihliadajúc aj na to, že napr. v USA, kde je kryptomenový trh najmasívnejší, sú tieto právne úvahy, na rozdiel od Slovenskej republiky alebo Európskej únie, vedené v tom slova zmysle, či kryptomeny sú cenné papiere alebo komodity.

Právne aspekty virtuálnych mien v Slovenskej republike

Pojem virtuálna mena je v právnom prostredí Slovenskej republiky použitá vo viacerých zákonoch.

Priamo v podobe definície pojem virtuálna mena nachádzame v § 131 ods. 7 Trestného zákona v znení jeho novely zákona č. 312/2020 Z. z. a tiež v zákone č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení jeho novely zákona č. 279/2020 Z. z.

V týchto zákonoch je virtuálna mena definovaná ako digitálny nositeľ hodnoty, ktorý nie je vydaný ani garantovaný centrálnou bankou ani orgánom verejnej moci, nie je

⁵ Lánský, J. Kryptomeny. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2018, s. 1.

nevyhnutne naviazaný na zákonné platidlo a ktorý nemá právny status meny ani peňazí, ale je akceptovaný niektorými osobami ako nástroj výmeny, ktorý možno elektronicky prevádzať, uchovávať alebo s ním elektronicky obchodovať.

Za súvisiace právne normy možno považovať Smernicu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1673 o boji proti praniu špinavých peňazí prostredníctvom trestného práva a najmä Smernicu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/713 o boji proti podvodom s bezhotovostnými platobnými prostriedkami a proti ich falšovaniu a pozmeňovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/413/SVV, ktorá v článku 2 písm. d definuje virtuálnu menu obdobne ako Trestný zákon.

Súvisiacim pojmom je pojem platobný prostriedok, ktorým sa podľa § 131 ods. 6 Trestného zákona rozumie nehmotné alebo hmotné chránené zariadenie, predmet, záznam alebo ich kombinácia vrátane platobnej karty, ktorá je chránená pred falšovaním alebo neoprávneným použitím a ktorá držiteľovi alebo používateľovi sama alebo spolu s nejakým postupom alebo súborom postupov umožňuje prevod peňazí, elektronických peňazí alebo virtuálnej meny.

V Trestnom zákone SR tak ide o jediné dve ustanovenia, ktoré používajú pojem virtuálna mena a nachádzajú sa v jeho všeobecnej časti.⁶

Ako to už bolo naznačené, a ako to vyplýva z ďalej uvedeného textu, vo viacerých krajinách sveta, najmä v tých, kde existujú už silné kryptomenové trhy, predovšetkým v USA, prebieha veľmi živá diskusia o tom, akú právnu povahu, resp. charakter majú virtuálne meny, teda či ide o cenné papiere, komodity, prípadne o iné aktíva. Právne závery sú v tomto smere zatiaľ nejednotné.

V podmienkach Slovenskej republiky takáto diskusia, pre úplnú odlišnosť právnej úpravy v porovnaní s inými štátmi aktuálna nie je, na čo poukážeme v nasledujúcom texte, uvedieme však základné právne východiská vzťahujúce sa k týmto pojmom, ktorými sú zmieňované cenné papiere a komodity.

Cenné papiere upravujú viaceré zákony, prioritne zákon č. 566/2001 Z. z. v platnom znení o cenných papieroch a investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch).

Predmetom jeho úpravy sú cenné papiere, investičné služby, niektoré zmluvné vzťahy k cenným papierom, niektoré vzťahy súvisiace s činnosťou osôb poskytujúcich investičné služby a s činnosťou centrálného depozitára cenných papierov, tiež vzťahy súvisiace s pôsobením iných subjektov v oblasti finančného trhu a dohľad nad kapitálovým trhom.

⁶ ŠANTA, J., ŠANTA, I. K niektorým legislatívnym a ekonomickým aspektom virtuálnych mien v legislatíve Európskej únie a Slovenskej republiky. Bratislava: Justičná revue, č. 2, ročník 74, 2023, s. 175.

Cenný papier je peniazmi oceniteľný zápis v zákonom ustanovenej podobe a forme, s ktorým sú spojené práva podľa tohto zákona a práva podľa osobitných zákonov, najmä oprávnenie požadovať určité majetkové plnenie alebo vykonávať určité práva voči zákonom určeným osobám. Sústavu cenných papierov tvoria tieto druhy cenných papierov - akcie, dočasné listy, podielové listy, dlhopisy, vkladové listy, pokladničné poukážky, vkladné knižky, kupóny, zmenky, šeky, cestovné šeky, náložné listy, skladištné listy, skladiskové záložné listy, tovarové záložné listy, družstevné podielnické listy, investičné certifikáty, vkladové potvrdenky, certifikáty podľa osobitného predpisu a iný druh cenného papiera, ktorý za cenný papier vyhlási osobitný predpis.

Cenný papier môže mať podobu listiny, na ktorej je zápis, ide teda o listinný cenný papier, alebo podobu zápisu v evidencii ustanovenej podľa tohto zákona, v tomto prípade ide o zaknihovaný cenný papier. Môže mať formu cenného papiera na meno, cenného papiera na rad alebo cenného papiera na doručiteľa.

Opomenúť v týchto súvislostiach nemožno ani zákon č. 429/2002 Z. z. v platnom znení o burze cenných papierov, ktorý upravuje podmienky vzniku, postavenie, činnosť a skončenie činnosti burzy cenných papierov, obchodovanie s finančnými nástrojmi na regulovanom trhu burzy, na mnohostrannom obchodnom systéme a na organizovanom obchodnom systéme, dohľad nad činnosťou burzy, nad organizovaním mnohostranného obchodného systému a nad organizovaním organizovaného obchodného systému.

Samotná burza je akciová spoločnosť so sídlom na území Slovenskej republiky, ktorá organizuje regulovaný trh vrátane podmieneného obchodovania pred vydaním cenného papiera a zabezpečuje s tým súvisiace činnosti a ktorá má na výkon tejto činnosti povolenie na vznik a činnosť burzy udelené podľa tohto zákona. Môže tiež organizovať mnohostranný obchodný systém, organizovať na určenom mieste a v určenom čase primárny trh, ak emitent súčasne s vydávaním cenných papierov alebo iných finančných nástrojov žiada o ich prijatie na trh burzy, zabezpečovať súvisiace činnosti, organizovať organizovaný obchodný systém a poskytovať služby vykazovania údajov podľa osobitného predpisu.

Regulovaným trhom je, podľa tohto zákona, mnohostranný systém organizovaný organizátorom trhu na účely spájania alebo umožnenia spájania záujmov viacerých osôb nakupovať a predávať finančné nástroje v rámci systému a v súlade s pevne určenými pravidlami spôsobom, ktorého výsledkom je uzavretie obchodu s finančnými nástrojmi prijatými na obchodovanie podľa pravidiel tohto systému a ktorý funguje pravidelne a v súlade s týmto zákonom.

Burzovým obchodom sa rozumie kúpa alebo predaj cenných papierov alebo iných finančných nástrojov na regulovanom trhu burzy.

Už z týchto základných ustanovení upravujúcich cenné papiere, v nadväznosti na úvodom uvádzanú definíciu virtuálnych je zrejmé, že virtuálne meny v právnom prostredí Slovenskej republiky nemajú charakter cenných papierov.

Vyplýva to nielen zo samotnej právnej úpravy, ale aj z ich teoretických východísk. V tradičnom význame sa totiž cenný papier stotožňuje s listinou, ktorá je bezprostredným nositeľom práva. Obsahom listiny je písomný prejav vôle (skriptúrny akt), s ktorým sú spojené právne následky. Vývoj však v záujme uľahčenia operácii s cennými papiermi upustil od listinnej podoby a umožnil odpútanie sa práv spojených s cenným papierom od hmotného substrátu, od jeho materiálnej podstaty. Rozlišujeme preto cenné papiere v listinnej a zaknihovanej podobe. V prípade cenného papiera v zaknihovanej podobe je zápis inde ako na listine, pretože ich evidencia sa vedie v elektronickej podobe a v hmotnej podobe existujú len záznamy o cenných papieroch, napríklad výpis z účtu majiteľa, a nie cenný papier ako taký. Zaknihované cenné papiere neexistujú ako fyzické predmety. Fyzicky existujú v podobe peniazmi ocenených zápisov v evidencii zaknihovaných cenných papierov. Tieto zápisy v evidencii sú hmotným substrátom zaknihovaných cenných papierov. Vlastníkom samotnej evidencie zaknihovaných cenných papierov, t. j. príslušného softwaru je centrálny depozitár. Centrálny depozitár vykonáva dispozície s týmito cennými papiermi, ktoré drží pre ich majiteľov len na základe pokynov ich majiteľov a v súlade so zákonom o cenných papierov.⁷

Pri úvahách, či virtuálne meny sú komoditou, možno poukázať na zákon č. 92/2008 Z. z. v platnom znení o komoditnej burze, ktorý upravuje založenie, vznik, postavenie, činnosť, zrušenie a zánik komoditnej burzy, obchodovanie s komoditami a komoditnými derivátmi na komoditnej burze a dohľad nad činnosťou komoditnej burzy.

Jedným z najdôležitejších ustanovení tohto zákona je ustanovenie, ktoré komoditu definuje ako hmotný predmet a ovládateľnú prírodnú silu, ktorými môže byť najmä výrobok, energia a nerastná surovina, vrátane drahých kovov okrem zlata, s ktorými sa obchoduje alebo môže obchodovať na trhu tovarov a služieb.

V užšom (častejšom) zmysle tak ide o vzájomne zastupiteľné hmotné predmety obchodu (najmä suroviny a materiály), najmä obchodované na organizovaných trhoch (napr. burzách). V širšom zmysle ide o hmotné predmety obchodu (najmä medzinárodného obchodu) a v medzinárodných tovarových dohodách. Komodita je tak základné fyzické aktívum, ktoré sa používa aj ako surovina pri výrobe iného tovaru. Medzi komodity zaraďujeme množstvo aj takých tovarov, akými sú napr. zlato, poľnohospodárske plodiny, minerálne rudy, fosílna palivá a mnohé ďalšie. Ide v podstate o všetky druhy prírodných zdrojov, ktoré sú používané v bežnom živote.

⁷ Holub, D. Právo cenných papierov. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 16

Aby bolo s komoditou možné obchodovať na trhu, musí byť zameniteľná a štandardizovaná za inú komoditu rovnakého typu. Je nepodstatné, kde alebo kým bola komodita vyrobená, pretože dve ekvivalentné jednotky komodity by mali mať porovnateľnú cenu a kvalitu.

Burzový komoditný obchod je kúpa a predaj komodít a komoditných derivátov na komoditnej burze na burzovom zhromaždení alebo mimo komoditnej burzy za podmienok určených týmto zákonom, stanovami komoditnej burzy a burzovými pravidlami, ak je cena z tohto obchodu zaznamenaná príslušným orgánom komoditnej burzy.

Obchodník s komoditami je právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá obstaráva kúpu a predaj komodít a komoditných derivátov na základe komisionárskej zmluvy a spĺňa podmienky ustanovené týmto zákonom. Osoby oprávnené na komoditné obchody sú akcionári komoditnej burzy, obchodník s komoditami, obchodník s cennými papiermi, právnické osoby zriadené zákonom na účel regulácie trhu komodít alebo vytvárania a ochraňovania štátnych hmotných rezerv.

Komoditná burza je právnická osoba so sídlom na území Slovenskej republiky, založená ako akciová spoločnosť, ktorá organizuje komoditné obchody, zabezpečuje s tým súvisiace činnosti na základe povolenia na vznik a činnosť komoditnej burzy podľa tohto zákona. Na komoditnú burzu sa primerane vzťahujú ustanovenia Obchodného zákonníka, ak tento zákon neustanovuje inak.

Rovnako ako v prípade cenných papierov, s poukazom na uvedené ustanovenia a definície je jednoznačný záver, že virtuálne meny už vôbec nemajú charakter komodít, pretože nie sú hmotným predmetom ani ovládateľnou prírodnou silou.

Trestnoprávne aspekty virtuálnych mien v Slovenskej republike

Na vyriešenie nastolenej otázky, teda akú právnu povahu majú virtuálne meny a aj pre správnu aplikáciu do úvahy prichádzajúcich trestných činov spojených s virtuálnymi menami je potrebné zodpovedať aj to, čím z hľadiska pojmov do úvahy prichádzajúcich trestných činov je virtuálna mena, ak nie je cenným papierom ani komoditou, najmä či ju možno definovať ako vec v zmysle § 130 ods.1, 2 Trestného zákona za situácie, že toto ustanovenie priamo za vec virtuálnu menu, na rozdiel napr. od cenného papiera alebo peňažných prostriedkov na účte, nepovažuje. Pojem vec je totiž tým základným pojmom, ktorý používa skutková podstata trestného činu krádeže podľa § 212 Trestného zákona, ktorý sa v prípade odcudzenia virtuálnej meny javí ako najadekvátnejší. V prípade kladnej odpovede by teda do úvahy

prichádzajúcim bol prioritne tento trestný čin. V prípade negatívnej odpovede by museli byť aplikované iné trestné činy.⁸

Vecou sa podľa uvádzaného § 130 ods. 1, 2 Trestného zákona rozumejú

a) hnutelná vec alebo nehnuteľná vec, byt alebo nebytový priestor, zvierá, ak z jednotlivých ustanovení tohto zákona nevyplýva niečo iné,

b) ovládateľná prírodná sila alebo energia,

c) cenný papier bez ohľadu na jeho podobu,

d) peňažné prostriedky na účte,

e) listina, ktorá je podkladom uplatnenia si právneho nároku, alebo

f) majetkové právo alebo iná peniazmi oceniteľná hodnota.

Za vec sa považuje aj nehmotná informácia, dáta výpočtovej techniky alebo obrazový záznam na technickom nosiči.

Prisvojením veci sa podľa § 130 ods. 4 Trestného zákona rozumie odňatie veci z dispozície vlastníka alebo inej osoby, ktorá ju má oprávnené, bez súhlasu, s úmyslom s ňou nakladať ako s vlastnou vecou.

Vychádzajúc z vyššie uvedenej definície virtuálnej meny je zrejmé, že v jej prípade nejde o hmotnú vec, akou sú napríklad mince alebo bankovky (tzv. fiat meny).

Do úvahy prichádzajúcou možnosťou je virtuálne meny zaradiť medzi tzv. inú majetkovú hodnotu v zmysle ustanovenia § 118 ods. 1 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v platnom znení. Do kategórie iných majetkových hodnôt totiž možno zaradiť napr. know-how, goodwill, obchodný podiel, výsledky takej tvorivej ľudskej činnosti, akými sú umelecké diela, vynálezy, zlepšovacie návrhy a pod.⁹ V rámci širšej odbornej diskusie boli pôvodne prezentované názory o povahe virtuálnych mien aj ako cenných papierov, avšak, ako to už bolo zmienené, uvedený záver nemá oporu v aktuálnom právnom poriadku Slovenskej republiky. V danej súvislosti je potrebné už uvedené skutočnosti doplniť o úvahu, že aj povaha samotných cenných papierov je v praxi rozporuplná, pričom rozhodujúcu úlohu zohráva podoba cenného papiera. Kým listinný cenný papier má aj svoju hmotnú podobu, teda fyzicky existuje a možno ho na základe uvedeného prirovnať k veci v právnom zmysle slova, zaknihovaný (dematerializovaný) cenný papier existuje len ako virtuálny zápis, a teda vecou podľa súčasnej právnej úpravy byť nemôže. Praktické riešenie danej situácie v prípade zaknihovaných cenných papierov bolo upravené zákonodarcom tak, že ten v § 9 ods. 2 citovaného zákona o cenných papierov uviedol, že na cenné papiere sa vzťahujú ustanovenia Občianskeho zákonníka o hnutelných veciach, ak tento zákon alebo osobitný zákon neustanovuje

⁸ Gavurová, D., Lipták, A. Podvodné konanie realizované prostredníctvom virtuálnych mien. Bratislava: Akadémia PZ, Policajná teória a prax, č. 2, 2023, s. 154

⁹ Fekete, I. a kol. Občiansky zákonník. Prehľadný komentár. Bratislava: Epos, 2012, s. 244

inak, a teda hoci zaknihovaný cenný papier nie je vecou v pravom zmysle slova, bude sa v niektorých prípadoch na neho nahliadať ako na vec.

Súdny dvor Európskej únie v jednom zo svojich rozhodnutí uviedol, že je nepochybné, že virtuálna mena Bitcoin nepredstavuje cenný papier, ktorý by priznával vlastnícke právo v právnických osobách, ani iný porovnateľný cenný papier.¹⁰

Nakoľko však v súčasnosti v právnom poriadku Slovenskej republiky neexistuje žiadne zákonné ustanovenie, ktoré by obdobne ako pri cenných papieroch uvádzalo, že na virtuálne meny sa budú vzťahovať ustanovenia Občianskeho zákonníka o hnutelných veciach alebo ustanovenia citovaného zákona o cenných papieroch, je potrebné povahu virtuálnych mien posudzovať ako inú majetkovú hodnotu.

V právnom poriadku Slovenskej republiky však nie je zavedená legálna definícia pojmu majetková hodnota. Vo všeobecnosti platí, že za inú majetkovú hodnotu považujeme objekty, ktoré nie sú vecou ani právom, avšak aj napriek uvedenému majú určitú majetkovú hodnotu. Vzhľadom na vyššie uvedené je zrejmé, že virtuálne meny sú svojou povahou najbližšie k inej majetkovej hodnote, pričom z tohto dôvodu by sa k nim malo pristupovať obdobným spôsobom.

Zodpovedanie tejto otázky a určenie právnej povahy virtuálnej meny sa čím ďalej tým viac javí ako žiaduce, pretože v súčasnosti sú riešené situácie, v ktorých práve povaha virtuálnych mien určuje práva a povinnosti zainteresovaných osôb. V prvom rade sa vedie rozsiahla diskusia o otázke, kto sa z právneho hľadiska považuje za majiteľa virtuálnej meny. Vzhľadom na technologickú stránku virtuálnych mien je možné za majiteľa virtuálnej meny považovať osobu, ktorá disponuje súkromným kľúčom k verejnej adrese a je teda spôsobilá odosielať virtuálne meny z verejnej adresy.¹¹

Vychádzajúc z týchto právnych úvah je teda dôvodným záver, že virtuálne meny sú vecou v zmysle § 130 ods.1 písm. f Trestného zákona, pretože sú inou peniazmi ocniteľnou hodnotou.¹²

Právne aspekty a trendy virtuálnych mien v zahraničí

Ako sme už uvádzali, obdobné právne úvahy sú aktuálne vedené aj v USA.

Virtuálne meny sú totiž fenoménom, ktorý sa čoraz častejšie využíva na finančnom trhu, v USA už úplne masívne. Prechod na ich legitimitu však znamená aj ich reguláciu, ktorá vyvoláva nové otázky o tom, ako budú s kryptomenami zaobchádzať

¹⁰ Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie C-264/14 v právnej veci Skatteverket (Švédsko daňová správa) vs. D. Hedqvist

¹¹ <https://stentors.eu> › články › čo je kryptomena a akú právnu povahu má

¹² ŠANTA, J., ŠANTA, I. Virtuálne meny – trestnoprávne a niektoré analyticko – ekonomické aspekty. Praha: Leges, 2023, s. 44

také americké vládne agentúry, akými sú Komisia pre cenné papiere a burzu (SEC) a Commodity Futures Trading Commission (CFTC). Legitímnou otázkou, ktorá je aktuálne riešená v USA je otázka, či majú kryptomeny bližšie k cenným papierom, akými sú akcie a dlhopisy, alebo majú bližšie k takým aktívam, ako sú komodity.

Cenné papiere a komodity sú aj v USA dva od seba odlišujúce sa finančné nástroje, ktoré sú regulované dvoma rôznymi vládnymi organizáciami.

Sú zaradované medzi finančné nástroje, ktoré predstavujú pohľadávku voči emitentovi, sú nimi zmieňované akcie, dlhopisy, deriváty a sú regulované spomínanou Komisiou pre cenné papiere a burzu (SEC). Majú určitú hodnotu a dá sa s nimi obchodovať. Pri úvahách, či sa určitý finančný nástroj v USA zaradi medzi cenné papiere alebo iné produkty sa použije Howeyho test. Je pomenovaný podľa kritérií Najvyššieho súdu USA z roku 1946 vymedzených v rozhodnutí *SEC v. WJ Howey Co.* Tento test sa robí položením troch otázok:

- 1 Existuje investícia peňazí s očakávaním budúcich ziskov?
- 2 Investujú sa peniaze do spoločného podniku?
- 3 Pochádzajú nejaké zisky z úsilia „promotéra“ alebo tretej strany?

Ak je odpoveď na všetky tri otázky „áno“, aktívum sa považuje za cenný papier.

Medzi najobľúbenejšie obchodujúce komodity na trhu možno zaradiť energetické produkty, ako je ropa a zemný plyn, vzácne kovy a striebro, tiež potraviny a iný poľnohospodársky tovar, akým je napr. káva, pšenica, bavlna alebo cukor. Možno ich nakupovať a predávať prostredníctvom hotovostného trhu a investori môžu špekulovať ohľadom ceny komodít tiež prostredníctvom futures kontraktov alebo derivátov naviazaných na cenu komodity v budúcnosti.

Za pripomenutie v súvislosti s povahou kryptomien stojí, že v roku 2008 neznáma osoba pod menom Satoshi Nakamoto vydala biely papier, ktorá popisovala, ako bude bitcoin fungovať. V roku 2009 sa spustila prvá ťažba, prostredníctvom ktorej vznikali prvé bitcoiny. Ubehlo niekoľko rokov a samotný Bitcoin sa dostal do širšieho povedomia v roku 2017, kedy s kryptomenami doslova vybuchol trh. Odvtedy vzniklo, a aj naďalej vzniká, mnoho nových mincí, zvaných altcoiny, za ktorými stoja rôzne tímy a každý z nich prichádza s odlišným projektom. Väčšina z altcoinov však nemá svoje využitie a predstavuje mnohé riziká najmä pre začínajúcich kryptonadšencov. V týchto súvislostiach sa často stretávame s pojmom decentralizácia, s ktorou kryptomeny spájame a ktorá je presadzovaná najmä regulátormi. Regulácia by totiž podľa nich zaviedla viac transparentnosti do podnikateľskej oblasti a jej účelom je taktiež vyvarovať sa nebezpečným a protiprávnym konaniam zo strany páchatel'ov trestnej činnosti.

Ak majú kryptomeny, podľa niektorých právnych názorov úradov v USA, predstavovať cenný papier, emitenti a burzy kryptomien musia získať nevyhnutné licencie od svojich regulátorov cenných papierov. Zvyčajne je to náročný proces, preto kryptopriemysel vynakladá značné úsilie na to, aby sa uistil, že predaj a vývoj

kryptomien sa nevyhýba zákonom o cenných papieroch. Hlavným spôsobom, akým sa emitenti, naopak, snažia vyhnúť porušovaniu zákona o cenných papieroch, je decentralizácia.

V prípade, ak sú kryptomeny vyvinuté takým spôsobom, že regulátor cenných papierov nedokáže identifikovať centrálnu koordinovanú skupinu, ktorá by bola zodpovedná za zvýšenie ceny tokenu, je málo pravdepodobné, že sa budú niekedy v budúcnosti považovať kryptomeny za cenné papiere. To je jeden z hlavných dôvodov, prečo projekty decentralizovaného financovania (DeFi) prijímajú opatrenia na decentralizáciu rozvoja svojich projektov a rozdeľujú riadenie s decentralizovanými autonómnymi organizáciami, ako aj ďalej zahŕňajú mechanizmy ako proof of stake – mechanizmus konsenzu.

Na druhej strane CFTC už dlhší čas tvrdí, že kryptomeny ako bitcoin a ethereum je potrebné zaradiť medzi komodity a môžu byť ako také regulované podľa zákona o komoditnej burze (CEA). Základným argumentom CFTC je, že ak sa dá každý bitcoin zameniť na burze – tiež každý Bitcoin má rovnakú hodnotu, rovnako ako má napr. vrece kukurice rovnakú hodnotu ako iné vrece kukurice rovnakej kvality – ide o tovar. Ak sa vrátíme späť k Howeyovmu testu, kryptomeny sú navrhnuté tak, aby mohli byť zaradené k decentralizovaným aktívam, takže podobne ako komodity neprinášajú výnos z bežného podniku. Ukázali sa tiež ako uchovávateľ hodnoty alebo aj ako nástroj na špekulácie, čo mnohých viedlo k tvrdeniu, že majú bližšie ku komoditám. Komodity aj ako zlato, sa historicky používali ako uchovávateľ hodnoty. Medzitým však oba trhy prilákali aj špekulantov, ktorí vsádzajú na veľké výkyvy cien s cieľom získať zisk namiesto toho, aby aspoň na relatívne dlhší čas kúpili aktívum a držali ho. Jednoznačné definovanie a klasifikácia kryptomien je tak problémom jurisdikcií po celom svete. Napriek tomu sa regulačné tlaky voči trhu s digitálnymi menami neustále stupňujú. Aktuálne Snemovňa reprezentantov v americkom Kongrese prejednáva nový návrh zákona, ktorý má preklasifikovať digitálne tokeny z cenných papierov na komodity. Cieľom tejto právnej úpravy je vytvorenie jednoznačného rámca pre zaobchádzanie s digitálnymi aktívami. V prípade, ak návrh zákona prejde, spoločnosti obchodujúce s kryptomenami môžu tvrdiť, že tieto aktíva sú komodity. Povinne však budú musieť vysvetľovať ich fungovanie a preukázať decentralizáciu. To znamená, že žiaden subjekt nebude môcť kontrolovať viac ako 20 % aktív. SEC si bude môcť ponechať právomoc napadnúť tento nárok a rozhodnúť, či takéto aktíva patria do jej jurisdikcie. Súčasťou zmeny zákona je aj vytvorenie kategórie podnikov známych ako digitálna komoditná burza. Museli by oddelovať aktíva zákazníkov a zaviesť opatrenia proti manipulácii. CFTC by navyše získala právomoc nad priamym obchodovaním s kryptomenovými komoditami.

K aktuálnym informáciám z uvádzanej oblasti možno zaradiť aj tú, z ktorej vyplýva, že SEC v žalobe, ktorú podala 5. júna 2023 na americký súd, označila až 61 kryptomien za neregistrované cenné papiere. Ak by SEC dokázala tento právny názor

obhájiť a ňou tvrdené skutočnosti dokázať, znamenalo by to, že tieto kryptomeny de iure vznikli nelegálnym spôsobom, čo by mohlo viesť minimálne k tomu, že ich autori by mohli čeliť vysokým pokutám a ich obchodovanie v USA by bolo zakázané, kým by sa ich "status neschváleného cenného papiera" nezmenil. Zo tejto žaloby vyplýva aj to, že na zozname kryptomien, ktoré sú podľa SEC cennými papiermi, sa nachádzajú aj známe altcoiny s vysokou trhovou kapitalizáciou ako sú Solana, Cardano, Polygon, Matic, Cosmos, The Sandbox, Decentraland, Axie Infinity, či COTI. Cena väčšiny z nich aj preto klesla v rozsahu od 5 do 10%. Na zozname SEC však nefigurujú Bitcoin a zatiaľ ani Ethereum (ETH), avšak aj táto kryptomena je podľa niektorých názorov neregistrovaným cenným papierom.

Naopak SEC považuje za cenné papiere tieto kryptomeny - Telegram's Gram (TON), LBRY Credits (LBC), OmiseGo (OMG), DASH (DASH), Algorand (ALGO), Naga (NGC), Monolith (TKN), IHT Real Estate (IHT), Power Ledger (POWR), Kromatica (KROM), DFX Finance (DFX), Amp (AMP), Rally (RLY), Rari Governance Token (RGT), DerivaDAO (DDX), XYO Network (XYO), Liechtenstein Cryptoasset Exchange (LCX), Kin (KIN) Salt Lending (SALT), Beaxy Token (BXY), DragonChain (DRGN), Tron (TRX), BitTorrent (BTT), Terra USD (UST), Luna (LUNA), Mirror Protocol (MIR), Mango (MNGO), Ducat (DUCAT), Locke (LOCKE), EthereumMax (EMAX), Hydro (HYDRO), BitConnect (BCC), Meta 1 Coin (META1), Filecoin (FIL), BNB (BNB), Binance USD (BUSD), Solana (SOL), Cardano (ADA), Polygon (MATIC), Cosmos (ATOM), The Sandbox (SAND), Decentraland (MANA), Axie Infinity (AXS), COTI (COTI), Paragon (PRG) a AirToken (AIR).

Na druhej strane pozoruhodným je právny názor, že SEC pri označovaní kryptomien ako cenných papierov údajne prekračuje svoje právomoci. Krypto priemysel v USA z aj toho dôvodu požaduje jasnejšie právne pravidlá a regulácie, ktoré by presne definovali, čo je to cenný papier a čo je to komodita.

Pre budúcnosť altcoinov môže byť dôležité aj už vydané prvé rozhodnutie súdu v kauze Ripple vs. SEC. SEC totiž zažalovala Ripple z vydávania kryptomeny XRP ako neregistrovaného cenného papiera. Prevažujúcim však má byť právny názor vyznievajúci v prospech Ripple. Ak by sa tak stalo, verdikt by vyznel v prospech nielen pre investorov kryptomeny XRP, ale aj pre ostatné altcoiny, ktoré môžu mať podobný status ako XRP.

Ďalšou žalobou je žaloba SEC z júna 2023, ktorá zažalovala spoločnosť Coinbase, významnú platformu pre obchodovanie s digitálnymi menami, ako je Bitcoin. V žalobe podanej na súde v New Yorku uviedla, že Coinbase ponúkala na obchodovanie kryptoaktíva, ktoré SEC klasifikuje ako cenné papiere a spoločnosť ich mala zodpovedajúcim spôsobom zaregistrovať. Spoločnosť Coinbase, podľa tejto žaloby, prevádzkovala v USA nelegálnu akciovú burzu a zároveň vykonávala niektoré ďalšie finančné služby bez príslušných povolení. SEC konkrétne oznámila, že Coinbase žaluje z ponuky a predaja neregistrovaných cenných papierov cez svoje staking

služby. „Coinbase sprístupnila obchodovanie s kryptoaktívami, ktoré sa ponúkajú a predávajú ako investičné zmluvy, čiže ako cenné papiere,“ uviedla SEC v žalobe, ktorá podobne ako v prípade ďalšej žaloby voči Binance označila ako neregistrované cenné papiere viaceré známe altcoiny ako sú Solana, Polygon, Cardano, Filecoin, The Sandbox, Axie Infinity, Chiliz, Flow, Internet Computer, Near Protocol, Voyager, Dash či Nexo. Ďalej SEC uviedla, že „Coinbase povýšila svoj záujem zvyšovať svoje zisky nad záujmy investorov a nad súlad so zákonom a regulačným rámcom, ktorým sa riadia trhy s cennými papiermi, ktorý bol vytvorený na ochranu investorov a kapitálových trhov v USA,“ a tiež konštatovala, že Coinbase Inc. A Coinbasde Global. Inc by aktuálne mali mať obmedzené podnikanie v USA. Okrem SEC podnikli právne kroky voči Coinbase aj viaceré americké štáty, ktoré taktiež tvrdili, že táto spoločnosť porušovala zákony o cenných papieroch. Tejto spoločnosti bolo už v marci 2023 doručené tzv. „Wellsovo oznámenie“. Ide o typ oznámenia, ktoré SEC zasiela spoločnostiam, ktorých podnikanie prešetruje, aby ich o tom svojom postupe informovala. Podľa Coinbase sú „znehutení z postoja tohto amerického regulátora, ktorý roky nečinne pozoroval podnikanie kryptobúrz v USA a nevyjadril žiadne námietky, a až teraz, po rokoch svojej pasivity, vychádza s takýmito závažnými žalobami. Coinbase sa navyše snaží už roky, viac menej neúspešne, viesť so SEC dialóg o tom, ako smie, či nesmie podnikáť, aby postupovala v súlade so zákonom, SEC však na jej výzvy nereaguje.“ Navyše, podľa Coinbase, SEC jej udelila právo na IPO, čiže vstup na burzu, ako prvej kryptospoločnosti v USA. Umožnila tak americkým investorom, ktorých má chrániť, kúpu jej akcii. Následne sa však rozhodla zažalovať ich za ponúkanie, z jej pohľadu, nelegálnych služieb, čo v konečnom dôsledku negatívne ovplyvni práve týchto akcionárov.¹³

Ďalšou žalobou SEC z tohto obdobia je zažalovanie prevádzkovateľa najväčšej svetovej platformy pre obchodovanie s digitálnymi menami Binance. Žaloval ju, okrem iného, z dôvodu zavádzania investorov a úmyselného obchádzania amerických zákonov o cenných papieroch.

Podľa viacerých právnych názorov SEC aj týmito žalobami sprísňuje zásahy v už niekoľko rokov trvajúcim konflikte s kryptoburzami v prostredí s nejasnými právnymi pravidlami.

Okrem USA sa táto burza musela prispôbiť aj tretej najväčšej ekonomike sveta, Japonsku, a nedávno oznámila, že ukončí v tejto krajine svoju činnosť na globálnej platforme do 30. novembra 2023. Aby vyhovel japonským regulačným nariadeniam, je nútená vytvoriť miestnu Binance Japan.

Obdobne Binance musela úplne opustiť desiatu najväčšiu ekonomiku sveta, Kanadu. Súčasťou aj kanadskej legislatívy sa totiž stali nariadenia, ktoré od marca

¹³ <https://twitter.com/WatcherGuru/status/1666101338004922369>.

tohto roka znemožnili v tomto štáte, okrem Binance, podnikat' aj takým známym kryptospoločnostiam, akými sú OKX, dYdX, Paxos a Bybit.

Okrem reakcie na prísnejšie regulačné prostredie musela burza čeliť aj problémom s výbermi v Austrálii. Pozastavenie služieb v austrálskom dolári bolo dôsledkom rozhodnutia spoločnosti Westpac, ktorá ukončila podporu pre Binance. Údajným, nepotvrdeným, dôvodom ukončenia tejto spolupráce je rizikovosť kryptomenového trhu, pred ktorou varovala aj samotná spoločnosť Westpac.¹⁴

Aj keď je USA pomyselným lídrom v oblasti regulovania kryptomien, podobný scenár môžeme čakať aj na území Európskej únie (EÚ). Prvú komplexnú legislatívu s názvom Markets in Crypto-Assets (MiCA) totiž prijali na zasadnutí ministrov financií členských štátov. Navyše, regulácia kryptomien bude jedným z hlavných cieľov G7 pre rok 2023¹⁵ (tejto rozsiahlej problematike sa budeme venovať v ďalšej publikačnej činnosti).

Svojimi zákazmi s obchodovaním s kryptomenami je známa predovšetkým Čína. Napriek tomu, že čínske štátne banky vo svojich pobočkách na Hongkongu otvárajú bankové účty spoločnostiam, ktoré sa špecializujú na kryptomeny, nezmená to, že Čína mení svoj negatívny prístup k digitálnym aktívam. Hongkongske predpisy totiž umožňujú investovať do rôznych trhov alebo tried aktív alebo produktov, ako sú kryptomeny. Čína sa stavia obzvlášť negatívne ku kryptomenám od roku 2021, kedy zakázala ich ťažbu. Číňania oficiálne nesmú s kryptomenami vôbec obchodovať. Vzhľadom na to, že čínska vláda tvrdo zasahuje do finančného sektora, je ťažké si predstaviť, že by Čína uvoľnila kontrolu nad čínskymi štátnymi príslušníkmi používať kryptomeny a obchodovať s nimi. Hongkong tak zrejme funguje ako nástroj, ktorý umožní čínskym bankám spravovať aktíva zahraničným investorom, a to aj pokiaľ ide o kryptomeny. Tvrdé KYC a AML opatrenia však zamedzia tomu, aby banky v Hongkongu mohli ponúknuť možnosť investovať do kryptomien aj obyvateľom pevninskej Číny, obzvlášť v prípadoch, ak ide o jednotlivcov s relatívne menšou veľkosťou využívaného kapitálu, taktiež označovaných ako retail. Očakávať nemožno ani to, že by niektoré z licencovaných kryptobúrz v Hongkongu akceptovali pevninských občanov obchodujúcich na burzách. Čína však cez projekt CBDC čínskeho juanu chce vlastných občanov priam prinútiť k tomu, aby používali ich vlastnú, štátom kontrolovanú programovateľnú menu, cez ktorú budú mať čínske úrady nad nimi plnohodnotný dohľad.

¹⁴ <https://kryptomagazin.sk/najvacsia-kryptomena-burza-chysta-masove-prepustanie-riaditel-burzy-objasnuje-situaciu/>

¹⁵ <https://kryptomagazin.sk/komodity-alebo-cenne-papiere-chaos-v-kryptomenovom-svete-potrebuje-riesenie/>

Súvisiace ekonomické aspekty a trendy virtuálnych mien

Uvádzaná žaloba Komisie pre cenné papiere a burzy proti najväčšej kryptomenovej burze Binance nepriniesla také masívne cenové prepady akoby sa možno očakávalo. Bitcoin dokonca pokračoval vo svojej trajektórii. Najviac bol ovplyvnený token burzy [Binance coin \(BNB\), ktorý sa od uvádzanej žaloby prepadol o 10 %](#). Denný 6-percentný cenový pokles Bitcoinu využili väčší investori, ktorí začali kryptomenu akumulovať. Podobné správanie bolo zaznamenané aj počas obdobia krachujúcich amerických bánk. Podľa niektorých analytikov, bez ohľadu na uvádzanú žalobu, smeruje Bitcoin k novému historickému maximu. V prípade optimistického scenáru sa Bitcoin v súčasnosti nachádza v akumuláčnej fáze bezprostredne po dlhodobej korekcii, ktorá sa tiahla počas celého roka 2022. [Vstúpil do záverečnej fázy](#) pred ďalším [halvingom](#), ktorá by sa mala vyznačovať predovšetkým rastúcou trajektóriou podobne ako v minulosti. Ak by Bitcoin od súčasnej trhovej ceny stúpil o približne 160 %, prekoná hranicu 70 000 dolárov a vytvorí nové historické maximum. V porovnaní s predošlými cyklami je každý bullrun menej ziskový, a preto je vytvorenie rastu 160 % realistické. Najoptimistickejší analytici odhadujú [dosiahnutie jeho hodnoty až na 100 000 dolárov už do ďalšieho halvingu](#), pri pohľade do dlhodobejšieho časového horizontu je možné sa stretnúť aj s názormi, že jeho cena bude 1 000 000 dolárov a viac. Na sformovanie nového historického maxima bude ale potrebné zachovať globálny dopyt. Riziko cenového pádu Bitcoinu spočíva predovšetkým vo vonkajších faktoroch a makroekonomickej neistote. Fixná ponuka a stále pomalšia emisia nových mincí je bezpochyby z dlhodobého hľadiska silná stránka Bitcoinu, avšak ak sa nezachová dopyt, jeho hodnota neporastie. Napriek tomu sa väčšina analytikov zhoduje v tom, že sa zrejme opäť sformuje nové maximum.¹⁶

V prípade Slovenskej republiky je aktuálnou ekonomicko-právnou správou, podľa ktorej má na Slovensku začať podnikáť známa poľská kryptoburza Zondacrypto, fungujúca pod inými názvami od roku 2014. Tá uviedla, že získala licenciu na prevádzkovanie kryptoburzy aj v Taliansku a v Estónsku, ktorá sa považuje za jednu z hodnotnejších, že je kontrolovaná Národnou bankou Slovenska a že spĺňa všetky regulácie proti praniu špinavých peňazí. Licencia, podľa tejto poľskej kryptoburzy, zahŕňa služby výmeny virtuálnych mien, ako aj služby peňažienok na digitálne peniaze, hoci bude vecou ďalšieho preverovania, či táto spoločnosť získala skutočne licenciu, alebo len živnostenské oprávnenie, čo je jednoduchší proces. V súčasnosti má táto spoločnosť viac ako milión používateľov a umožňuje obchodovať s vyše 50 kryptomenami. Denne sa na nej realizuje 180 tisíc transakcií, preto ju možno považovať za jednu z najväčších kryptobúrz v strednej a východnej Európe. Podľa jej prognóz by mal slovenský trh s kryptomenami v tomto roku rásť o 12 percent na

¹⁶ <https://coinpage.com>.

35,5 milióna amerických dolárov, je veľmi podobný poľskému trhu najmä v tom, že nie je konsolidovaný, a tak ponúka veľký potenciál na rast.

V súčasnosti v Slovenskej republike na obchodovanie s kryptomenami postačuje viazaná živnosť. V súčasnosti je v živnostenskom registri zapísaných viac ako 450 spoločností, ktoré poskytujú služby zmenárne virtuálnej meny a 388 spoločností poskytujúcich služby peňaženky virtuálnej meny. Živnosti spojené s kryptoslužbami nie sú zatiaľ špeciálne regulované a dohliadané, čo sa však zmení prijatím európskeho nariadenia s ustálenou skratkou MiCa (Markets in Crypto-Assets, o ktorom sme sa opakovane zmieňovali v iných príspevkoch).¹⁷

Z hľadiska uvádzaných ekonomických a právnych súvislosti skúmanej problematiky nemožno opomenúť ani aktuálnu problematiku digitálneho eura, o ktorom sa v rámci Európskej únie vedie intenzívna odborná diskusia. Proces jeho implementácie by mal trvať 3 až 4 roky. V súčasnosti sa má na digitálnom eure v rámci EÚ podieľať množstvo odborníkov, ktorí študujú jeho dizajn, distribúciu a vplyv. Rada guvernérov v júni tohto roka začala testovaciu fázu tejto digitálnej meny centrálnej banky (CBDC), teda ihneď po dokončení legislatívneho návrhu, ktorý však môže trvať aj ďalšie dva roky. Cieľom je, aby Európska centrálna banka (ECB) dokázala efektívnejšie bojovať proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu. Po úspešnom ukončení vývoja digitálneho eura zo strany ECB bude nasledovať distribúcia prostredníctvom finančných inštitúcií. Zverejnenie odhadovaného časového plánu prichádza bezprostredne po oficiálnom rozhodnutí, že uvádzaná legislatíva EÚ s názvom MiCa bola prijatá na zasadnutí ministrov financií členských štátov eurozóny. Výskum CBDC prebieha už niekoľko rokov v mnohých krajinách sveta a jeho jednoznačným lídrom je Čína. V súčasnosti skúma zavádzanie digitálnej meny centrálnej banky až 114 krajín, pričom pred troma rokmi ju skúmalo iba 35 krajín. Zatiaľ však nie je v pláne, aby vymizli hotovostné platby kvôli CBDC, blízka budúcnosť však tento stav môže zmeniť, pretože hotovosť je čoraz viac na ústupe. Okrem toho vytváranie neexistujúcich peňazí komerčnými bankami v podobe úverov znamená, že hotovostné peniaze nie sú v pomere 1:1 ku digitálnym peniazom. Eliminácia hotovosti a prechod na úplnú digitálnu formu uľahčí centrálnym bankám kontrolu a umožní flexibilnejšie reagovať na nečakané šoky. Vďaka CBDC bude môcť centrálna banka sledovať aj transakcie, ktoré dnes prebiehajú mimo bankového systému. Uľahčí sa tým kontrola, avšak na druhej strane existujú aj obavy zo zneužívania takéhoto systému v podobe mocenského nástroja.¹⁸

¹⁷ <https://index.sme.sk › polska – kryptoburza - zondacrypto>

¹⁸ <https://crypto.news.com>

Záver

Sumarizujúc predchádzajúci text možno záverom uviesť, že virtuálne meny sú relatívne novou, ale veľmi dynamickou a čoraz zložitejšou problematikou, ktorá vyžaduje rozsiahle a veľmi aktuálne znalosti z oblasti najmä informatiky, ekonomiky a práva.

Kryptomeny tak možno skúmať z rôznych uhlov pohľadu. Predmetom tohto príspevku je pohľad právny, a sčasti aj ekonomický, pretože téma kryptomien je predmetom nových právnych prístupov a regulácií v Európskej únii, čo bude mať dosah aj na právny systém Slovenskej republiky. Obdobné diskusie a regulácie prebiehajú aj v USA, Číne a v iných štátoch, na ktoré sme v príspevku poukázali. Konkrétne v USA sú veľmi aktuálnymi opatrenia legislatívnej povahy na ustálenie, či kryptomeny sú cenné papiere alebo komodity, s prevažujúcou súčasnou právnou praxou de lege lata, že ide o cenné papiere, kým legislatívne návrhy de lege ferenda smerujú k záverom, aby boli vnímané ako komodity.

V tomto kontexte sme analyzovali najmä vybranú právnú úpravu Slovenskej republiky, predovšetkým základné ustanovenia zákona č. 566/2001 Z. z. v platnom znení o cenných papieroch a investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch), zákona č. 429/2002 Z. z. v platnom znení o burze cenných papierov a zákona č. 92/2008 Z. z. v platnom znení o komoditnej burze, prostredníctvom ktorých sme vyvodili právny záver, že virtuálne meny v Slovenskej republike nemožno považovať ani za cenné papiere a ani za komodity. Virtuálne meny sú z trestnoprávneho hľadiska, podľa nášho právneho záveru, vecou v zmysle § 130 ods.1 písm. f Trestného zákona, pretože sú inou peniazmi oceneniteľnou hodnotou.

Zoznam použitej literatúry:

1. Fekete, I. a kol. Občiansky zákonník. Prehľadný komentár. Bratislava: Epos, 2012,
2. Holub, D. Právo cenných papierov. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016,
3. Lánský, J. Kryptoměny. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2018,
4. ŠANTA, J., ŠANTA, I. K niektorým legislatívnym a ekonomickým aspektom virtuálnych mien v legislatíve Európskej únie a Slovenskej republiky. Bratislava: Justičná revue, č. 2, ročník 74, 2023,
5. ŠANTA, J., ŠANTA, I. Virtuálne meny – trestnoprávne a niektoré analyticko – ekonomické aspekty. Praha: Leges, 2023,
6. <https://cointelegraph.com>,
7. <https://kryptomagazin.sk/najvacsia-kryptomena-burza-chysta-masove-prepustanie-riaditel-burzy-objasnuje-situaciu/>,

8. <https://kryptomagazin.sk/komodity-alebo-cenne-papiere-chaos-v-kryptomenovom-svete-potrebuje-riesenie/>,
9. <https://twitter.com/WatcherGuru/status/1666101338004922369https://>.

Kontaktné informácie

prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doc. JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA

Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR Bratislava
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Mgr. Ivo Šanta, LL.M, MBA

Senior Regional Business Development Manager
Eesti Firma OU

QUO VADIS TRESTNÁ POLITIKA¹

QUO VADIS CRIMINAL POLICY²

Lucia Kurilovská,³ Lukáš Turay⁴

Abstrakt: Autori sa v príspevku zamýšľajú nad smerovaním trestnej politiky. Zamýšľajú sa nad otázkou, ako našu trestnú politiku obmedzuje (ne)existencia inštitútu na výskum kriminality. Analyzujú legislatívnu prax v oblasti trestného práva, komparujú trestné činy a pod.

Kľúčové slová: trestný čin, trestná politika, stav kriminality, výskum

Abstract: In the article, the authors reflect on the direction of criminal policy. They reflect on the question of how our criminal policy is limited by the (non)existence of a crime research institute. They analyze legislative practice in the field of criminal law, compare criminal acts, etc.

Key words: crime, criminal policy, state of crime, research

Úvod

Autori Kuchta a Válková definujú trestnú politiku ako „súčasť všeobecnej politiky, ktorá je špeciálne zameraná na kontrolu kriminality a jej sprievodných alebo inak súvisiacich sociálno-patologických javov, za pomoci poznatkov získaných prostredníctvom vedeckých metód a postupov, predovšetkým z kriminologických výskumov, ako aj priamym uplatňovaním trestnoprávných a súvisiacich noriem v praxi, vrátane snahy o zjednocovanie aplikačnej praxe“.⁵

Musil definuje trestnú politiku ako súčasť verejnej politiky, ktorá formuluje ciele a prostriedky spoločenskej kontroly kriminality prostredníctvom trestného práva.⁶ V rámci akademickej debaty existujú rôzne definície trestnej politiky. V konečnom

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102.

² This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the Contract no. APVV-19-0102.

³ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

⁴ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

⁵ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2019, s. 568.

⁶ Musil J. Úloha trestní politiky při reformě trestního práva. In: Trestní právo. 1998, roč. 1, s. 3.

dôsledku však smerovanie trestnej politiky závisí predovšetkým od Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej len NR SR), ktorá predstavuje jediný zákonodarný orgán. Zákonodarca by mal brať do úvahy vo vyváženej miere všetky základné funkcie trestného práva: regulatívnu, ochrannú, represívnu a preventívno-výchovnú. Pretože účelom trestného práva je nielen trestať, ale aj regulovať (zákonom upraviť) trestnoprávne vzťahy, chrániť svojimi ustanoveniami práva a oprávnené záujmy fyzických, právnických osôb, najdôležitejšie záujmy spoločnosti, naše ústavné zriadenie a tiež záujmy Európskeho spoločenstva a prostredníctvom uvedených troch funkcií pôsobiť preventívne a súčasne výchovne vo vzťahu k jednotlivcovi a celej spoločnosti. Pri smerovaní a návrhoch *de lege ferenda* v oblasti trestného práva by mal zákonodarca brať do úvahy aj tendencie postupnej harmonizácie nášho právneho poriadku s právnymi úpravami iných štátov, najmä členov Európskej únie (medzinárodné zmluvy, smernice, dohovory, odporúčania atď.) a samozrejme poznatky opierajúce sa o relevantný kriminologický výskum. Väčšina definícií trestnej politiky sa totiž zhoduje v tom, že základom každej kvalitnej trestnej politiky by mal byť kriminologický výskum. Aktuálne sa však bohužiaľ, v rámci trestnej politiky Slovenskej republiky nemôžeme na výsledky kriminologického výskumu spoľahnúť.

Pojmy nevyhnutné na analýzu kriminality

V rámci trestnej politiky je dôležité si osvojiť pojmy, ktoré sa v tejto práci nachádzajú, vzhľadom na neustálu dynamiku legislatívnych zmien, s ktorými je náš trestný zákon spätý. Považujeme za vhodné objasniť základný obsah pojmov:

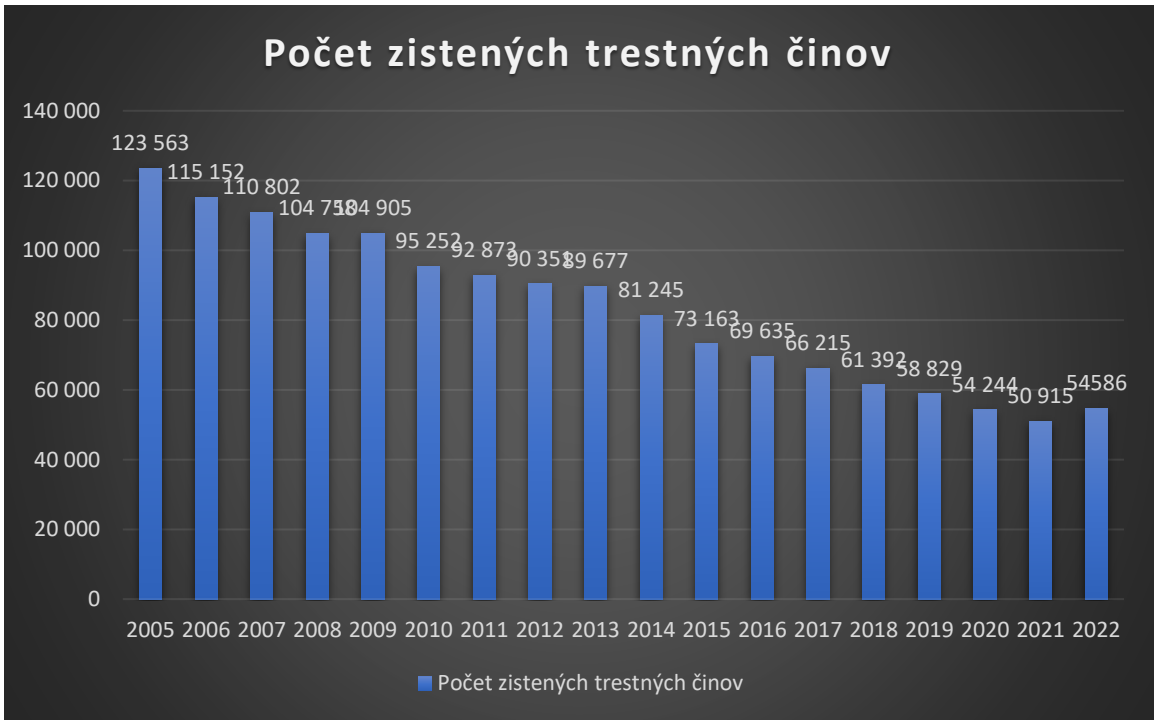
- a) kriminalizácia,
- b) dekriminalizácia,
- c) penalizácia,
- d) depenalizácia.

Kriminalizáciou rozumieme proces, v rámci ktorého sa zo spoločensky nežiaduceho konania stáva trestný čin. Pojem **dekriminalizácia** je pojmom opačným a tvorí významové opozitum k termínu kriminalizácia. Ide o vyňatie určitého konania (zrušenie skutkovej podstaty trestného činu), ktoré bolo predtým trestným činom v zmysle Trestného zákona. Nemožno si však tento pojem zamieňať len s vypustením trestného činu z Trestného zákona, čo tvorí len jednu z alternatív. Rovnako v rámci dekriminalizácie môže ísť o preradenie protiprávneho konania do sféry priestupkov alebo občiansko-právnych deliktov.⁷ **Penalizácia** predstavuje trestanie, uloženie sankcie za konanie, ktoré Trestný zákon definuje ako trestný čin. **Depenalizáciou**

⁷ Čič, M., TURAYOVÁ, Y.: Zločinnosť, Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2003, s. 106

rozumieme konanie zákonodarcu, ktorým sa rozhodne znížiť trestnú sadzbu pri vybranom trestnom čine, alebo trestných činoch.

Medzi základné pojmy na ktoré musíme pri vymedzení problematiky boja proti kriminalite myslieť patrí nepochybne aj stav kriminality. Stav kriminality je kvantitatívny a extenzívny ukazovateľ, ktorý vyjadruje počet registrovaných trestných činov za určitý čas na určitom územnom celku. ⁸ Nižšie sme vytvorili graf kriminality, ktorý prezentuje stav kriminality od roku 2005.

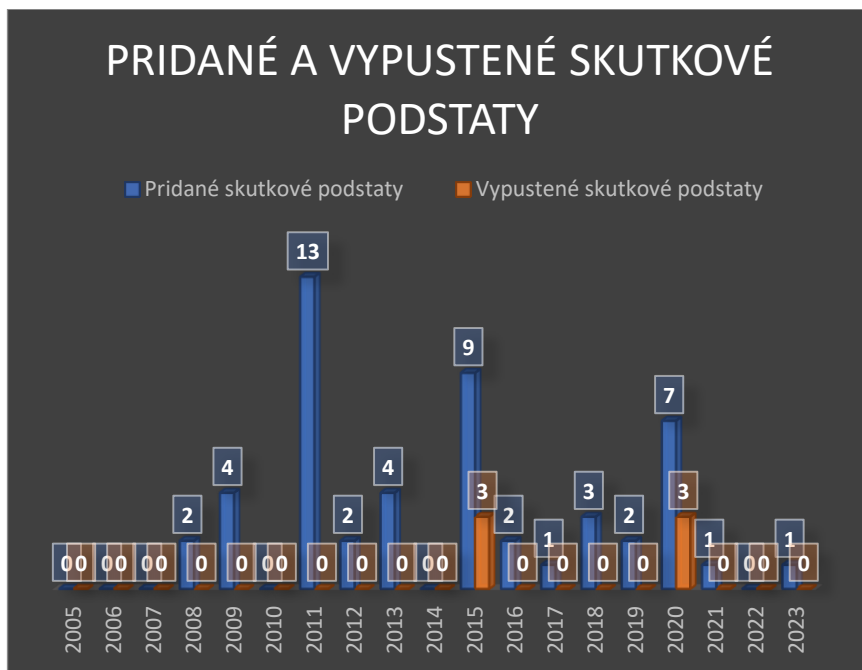
Graf 1: Stav kriminality od roku 2005 po rok 2022.

Možno konštatovať, že registrovaná kriminalita v podmienkach Slovenskej republiky sústavne klesala do roku 2021, kde bolo zistených historicky najmenej trestných činov (50 915). V roku 2022 sme však prvýkrát za účinnosti novej právnej úpravy, zaznamenali nárast kriminality na celkovo 54 586 zistených trestných činov. Schválne sme použili pojem registrovaná kriminalita. Registrovaná kriminalita je len ten okruh trestnej činnosti o ktorom sa dozvedeli orgány činné v trestnom konaní

⁸ HOLCR, K., POLÁK, P., TITLOVÁ, M.: Vývoj a súčasnosť kriminality v Slovenskej republike. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 1

(ďalej len OČTK).⁹ V podmienkach Slovenskej republiky však do popredia môže vplývať na štatistiku registrovanej kriminality aj prílišná latencia trestnej činnosti. V poslednom desaťročí môžeme byť svedkami zmeny paradigmy páchania trestnej činnosti. Podvody, krádeže, nenávistné trestné činy sa už nepáchajú „klasickým“ spôsobom. Do tejto rovnice nám totiž vstupuje virtuálny priestor (internet).

Ako na uvedený vývoj kriminality reagoval zákonodarca? Legislatívny vývoj v rámci Slovenskej republiky tiež prekonal svoje turbulentné obdobia z hľadiska trestnej politiky. Aktuálne bolo do zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov a noviel (ďalej len TZ) celkom zasiahnuté 50-krát do základného kódexu trestnej politiky formou priamych noviel, nepriamych noviel alebo rozhodnuté Ústavného súdu. Pre porovnanie, zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov a noviel (ďalej len Starý trestný zákon) bol za svojej účinnosti novelizovaný len 45-krát. Nižšie v tabuľke sme poskytli aj analýzu, koľko skutkových podstát bolo pridaných/vypustených z Trestného zákona.

Graf č. 2: Analýza prijatých a vypustených skutkových podstát zo zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon.

⁹TURAYOVÁ, Y. a kol.: Vybrané kapitoly z kriminológie, Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 2005, s. 93

Na základe našej analýzy sme zistili, že počas účinnosti Trestného zákona bolo 6 skutkových podstát vypustených, zatiaľ čo zákonodarca do Trestného zákona pridal 51 nových skutkových podstát.

Inštitút pre výskum kriminality

Ak sa pozrieme na prezentované údaje musíme sa nepochybne zamyslieť, čo udáva smer trestnej politiky v Slovenskej republike. V Slovenskej republike sa dlhodobo stretávame s problémami, ktoré sa týkajú jednotlivých fáz prípadného kriminologického výskumu. Dáta, ktoré sa týkajú kriminality, sú síce dlhodobo sledované, ale užitočné databázy sú rozmiestnené vo viacerých inštitúciách, majú skôr interný charakter a sledujú len vybrané ukazovatele s dôrazom na rezort, v ktorom sa evidujú.

Musíme konštatovať, že v Slovenskej republike niet vedeckej inštitúcie, ktorá by bola na jednej strane vytvorená z odborníkov, ktorí sa danej problematike venujú a zároveň mala vhodné materiálo-personálne podmienky na realizáciu aktuálneho kriminologického výskumu, ktorý by sa stal jedným zo základných východísk pre kvalitné legislatívne zmeny. Súčasný stav je taký, že dôvodové správy k jednotlivým zmenám zákona sa v mnohých prípadoch uspokojia len s konštatáciou, že „z aplikačnej praxe OČTK a súdov vyplynula táto potreba“, alebo „vyskytli sa prípady“, ale tieto tvrdenia nie sú podložené žiadnymi relevantnými výsledkami realizovaných výskumov.

Významné novely, ktoré prijala Slovenská republika, neboli podložené zisteniami z výskumov, ale väčšina reagovala na záväzky plynúce pre SR z ratifikovaných medzinárodných zmlúv alebo smerníc Európskej únie. V prípade výskumu sa zákonodarca nemá o koho oprieť a prameňom poznania je skutočne len sumarizácia poznatkov z praxe, monografický a časopisecký zdroj, ale, žiaľ, aj „hlas ulice“ k často výsostne odbornej problematike. Samozrejme, aj v súčasnosti má Vláda SR k dispozícii poradné orgány, predovšetkým Radu vlády pre prevenciu kriminality. Obávame sa však, že táto je vyťažovaná inými projektmi a na legislatívne zmeny jej neostáva veľa času. V znamení zlepšenia trestnej politiky preto navrhujeme, aby bolo zriadený Inštitút pre výskum kriminality Slovenskej republiky. Táto inštitúcia by mala právnu subjektivitu rovnako tak aj medzirezortný a mul-tidisciplinárny charakter. Na jej zriadení by sa podieľalo MV SR, MS SR, prípadne NS SR a zástupcovia akademickej obce. Vzhľadom na skutočnosť, že kriminalita nie je jednodborový jav (fenomén), je nutné, aby v rámci tohto inštitútu spolupracovali právnici, sociológovia, psychológovia, psychiatri, ekonómovia a odborníci z iných vedeckých oblastí.

Sme presvedčení, že zriadenie navrhovaného inštitútu by významne prispelo k vedeckému poznaniu takého závažného, nežiaduceho „spolupútnika“ ľudskej spoločnosti, akým zločinnosť nepochybne je. Umožnilo by nám to lepšie preniknúť

do jej podstaty, zistiť, čo kriminalitu vyvoláva, aké sú príčiny a podmienky, hlbšie poznať osobnosť páchatela a na základe výsledkov realizovaných empirických výskumov by sa nám iste podarilo prijímať nielen účinné preventívne opatrenia, ale aj zákony, ktoré by napĺňali všetky funkcie trestného práva, a tým by vytvárali jasnejší, zrozumiteľnejší a ucelenejší obraz o trestnej politike nášho štátu.¹⁰

V poslednom období však musíme oceniť aj snahu Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktoré zriadilo aj oddelenie kriminológie v rámci sekcie trestného práva.

Záver

Trestná politika je v posledných rokoch nevyspytateľná. Na jednej strane sme svedkami poklesu registrovanej kriminality, na strane druhej pridávania nových skutkových podstat. Kam vlastne smeruje naša trestná politika a kto jej udáva smer? Formálna odpoveď by mohla znieť Vláda Slovenskej republiky vzhľadom na počet návrhov zákonov. Z dôvodových správ, ktoré sú obligatórnou súčasťou návrhov zákonov sa však môže zdať, že väčšinou je to „dojmológia“. Práve v tomto smere sme prezentovali aj návrhy vytvorenia Inštitútu pre výskum kriminality Slovenskej republiky. Je načase, aby sa trestná politika zosúladiła so štandardami 21. storočia.

Zoznam použitej literatúry:

1. ČIČ, M., TURAYOVÁ, Y.: *Zločinnosť*, Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2003, 144 s. ISBN 80-8054-295-3
2. HOLCR, K., POLÁK, P., TITLOVÁ, M.: *Vývoj a súčasnosť kriminality v Slovenskej republike*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 192, ISBN 978-80-767-434
3. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 568. ISBN 97-8807-400-732-3
4. MUSIL, J.: *Úloha trestní politiky při reformě trestního práva*. In: *Trestní právo*. 1998, roč. 1, s. 3.
5. STRÉMY, T., BALOGH, T., TURAY, L. *Trestná politika v Slovenskej republike. Minulosť, súčasnosť, budúcnosť*. Bratislava: C.H.Beck, 2020, 240 s., ISBN 978-80-89603-81-7
6. TURAYOVÁ, Y. a kol.: *Vybrané kapitoly z kriminológie*, Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 2005, 196 s., ISBN 978-80-7160-196-8

¹⁰ STRÉMY, T., BALOGH, T., TURAY, L. *Trestná politika v Slovenskej republike. Minulosť, súčasnosť, budúcnosť*. Bratislava: C.H.Beck, 2020, 86 s.

Kontaktné informácie

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

lucia.kurilovska@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

JUDr. Lukáš Turay, PhD.

lukas.turay@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

THE APPEARANCE OF THE VICTIM'S RIGHTS IN THE JURISPRUDENCE OF THE ECTHR

Csilla Somogyi¹

Abstract: Today, victims' rights are receiving more and more attention, in recognition of the fact that the active participation of victims in criminal proceedings contributes to their success. To this end, both the Council of Europe and the European Union have developed legislation to protect victims. Despite this, the regulation of victims' rights is still opaque and the rights of victims and the content of these rights are still disputed. Guidance on these questions can be found in the case law interpreting the provisions (European Court of Human Rights and Court of Justice of the European Union). In my study, I deal with the rights of victims, their protection, and their appearance in judicial practice.

Keywords: criminal procedure law, judicial case law, human rights, victims' rights

Introduction

In my research, I seek to answer the question whether the legal policy goal of strengthening victims' rights, which is also stated in the preamble of the new Hungarian Code of Criminal Procedure, is also valid at the international level.²

In this study I would like to present the decisions of the European Court of Human Rights (hereafter: ECtHR) on victims' rights and victim protection, how and to what extent they have influenced the advancement of rights in criminal proceedings. In this paper, I do not address the rights of accused who have been victimised by a violation of an article of the European Convention on Human Rights (hereafter: ECHR). In my study, I deal only with decisions concerning the actual victims, and in order to filter out these decisions, I have examined them carefully and tried to distinguish the two Hungarian concepts („*áldozat*" vs. „*sértett*").

In ECtHR decisions, it is difficult to distinguish between the concepts of „*áldozat*" and „*sértett*", as the word "*victim*" is usually used in both cases.³ For this reason, I had to carefully examine all decisions containing the word "victim" in my research and

¹ Széchenyi István University (Doctoral School of Law and Political Sciences)

² Barabás Andrea Tünde, Farkas Krisztina, Kiss Anna: Az új Be. egyes meghatározó jogintézményei: a sértetti pozíció erősödése, eljárásgyorsítás, -egyszerűsítés, in: Kriminológiai Tanulmányok, 58/2021. p. 157-184.

³ Barabás, Farkas, Kiss (2021) p. 113.

identify the relevant decisions for my research by studying all relevant parts of the case.

Regulatory background

The United Nations Declaration on Basic Principles on Justice for Victims of Crime and Abuse of Power (hereafter: UN Declaration), victims are defined as "persons who have suffered harm, individually or collectively, including physical and mental injury, emotional distress, economic loss, substantial impairment of their fundamental rights through acts or omissions that violate the criminal law of a Member State, including acts or omissions that prohibit the criminal abuse of power (...) Victims include the family members of the immediate victim and persons who have suffered harm because they have intervened to help the victim in his or her difficult situation or to prevent him or her from becoming a victim."⁴

The ECHR, signed in Rome on 4 November 1950, does not contain specific rights for victims. Among the recommendations adopted by the Committee of Ministers, there are provisions concerning victims who are entitled to special protection.⁵

Victimhood is independent of the criminality of the perpetrator and the outcome of the criminal proceedings, as clearly stated in Council of Europe Recommendation R(2006) 8 on assistance to crime victims (hereinafter: COE Recommendation No 8 of 2006 and the UN Declaration).⁶

According to COE Recommendation No 8 of 2006, "a victim is a natural person who has suffered harm, in particular physical or mental injury, emotional distress or economic loss, as a result of an act or omission contrary to the criminal law of a Member State. Victims shall include, where appropriate, the immediate family or dependants of the direct victim."⁷

The COE Recommendation No 8 of 2006 and Directive 2012/29/EU also refer to natural persons as victims, and the UN Declaration also includes the concept of collective victim. The Directive only defines victims as those who suffer the direct consequences of the crime, whereas Recommendation No 8 of 2006 and the UN

⁴ UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. Adopted by General Assembly resolution 40/34 of 29 November 1985 1-3. points.

⁵ See e.g.: a Recommendation Rec(2001)16 of the Committee of Ministers to member states on the protection of children against sexual exploitation, furthermore Recommendation Rec(2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims.

⁶ Görgényi Ilona: Az áldozat fogalmának és jogainak újraszabályozása az Európai Unióban, in: Borbíró Andrea, Inzelt Éva, Kerecsi Klára, Lévay Miklós, Podoletz Léna: A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz, Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. p. 174.

⁷ Rec(2006) 8 1.1. point.

Declaration do not. A distinction between the categories of direct and indirect victims is made in international documents.⁸

The ECHR also dealt with the interpretation of the definition of victim. According to the ECtHR, the concept must be interpreted independently in each case, with particular regard to whether the given person has a legitimate personal interest in ending the given unlawful situation.⁹

The concept of legal victim in criminal proceedings covers legal persons acting as victims, but does not cover victims who have been affected by the crime in a broader sense.¹⁰

According to the position of the Ministerial Committee, the intervention of the justice system is not enough to compensate the victims, they should be helped in several different ways, including by private organizations. It is an important requirement for legislators to enact regulations that promote the interests of victims and prevent victimization.¹¹ In many cases, the functioning of the justice system increases the problems of the victims rather than helping them, which is why modifications are also necessary in the police system. Compassionate and encouraging behavior and full information about available help and compensation are important. Among the victim's rights, the protection of privacy should be highlighted, which is the possibility to exclude the public from the trial.¹²

A specific recommendation addresses the rights of the most vulnerable victims, victims of domestic violence. This should include raising public awareness of the seriousness of domestic violence and the need for professionals to deal with victims of such crimes.¹³

The ECtHR has dealt with victims' rights in a number of decisions, deriving them from the ECHR articles. First of all, it should be noted that, in the view of the ECtHR, by adopting its own criminal code, a State undertakes not to abandon the victims of crime.¹⁴ From a human rights perspective, the aim of the administration of justice is to redress the harm suffered by the victim, and the State has a duty to restore the status of the victim by ensuring that he or she has appropriate rights in criminal proceedings.¹⁵ The crime must be seen from the victim's point of view as challenging

⁸ Görgényi (2014) p. 176.

⁹ Vallianatos and others v . Greece, No. 29381/09 and 32684/09, 7 November 2013.

¹⁰ Kiss Anna: A sértett szerepe a büntetőeljárásban, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018. p. 112.

¹¹ Rec(87) 21.

¹² Rec(85) 11.

¹³ Rec(85) 4.

¹⁴ Victims' rights as standards of criminal justice - Justice for victims of violent crime Part I, European Union Agency for Fundamental Rights, 2019. p. 26.

¹⁵ Victims' rights as standards of criminal justice p. 27.

the rights of the individual, and it is up to the state, and therefore the judiciary, to redress this. It is the duty of the court to make a just decision that clearly defines the violation found, in particular with regard to the rights of the victim, to hold the perpetrator accountable and to provide reparation to the victim.¹⁶

Human rights, with some exceptions, are not unlimited, and this is also the case in criminal proceedings, but the question of when and to what extent they can be limited can be answered in the ECtHR case law.¹⁷

According to Safferling, nowadays everyone wants to be a victim, because those who succeed in finding such a role can expect social recognition.¹⁸ In the next section, I will answer the question of whether this can be said in the light of ECtHR case law, i.e. whether it really pays to be a victim.

The case law of the ECtHR

In this section, I would like to present the ECtHR case law on victims' rights by referring to the relevant ECHR articles. In analysing the ECtHR decisions, four human rights emerged as the most important provisions for victims, namely the right to life, the right to liberty and security, the right to a fair trial and the right to respect for private and family life. ECtHR judgments relevant to victims' rights under other articles of the ECHR are rare.

Right to life

In the context of this article, the ECtHR has dealt with a number of cases on state measures to prevent homicide in order to avoid victimisation.

On the basis of the case law that I have analysed, it can be said that the right to life of individuals is violated in such cases when the State fails to take adequate preventive measures to avoid the death of the victim.¹⁹ This means not only introducing criminal law provisions, but also preventing offences and penalising those that do occur.²⁰ This duty to protect life means that the state has a duty to protect people in a vulnerable situation.²¹

¹⁶ Victims' rights as standards of criminal justice p. 29.

¹⁷ Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata. I. rész, in: Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, 2010. p. 342.

¹⁸ Bárd Károly Az áldozatok jogállása a nemzeti és a nemzetközi büntetőeljárásban, in: Hack Péter, Király Eszter, Korinek László, Patyi András: Gályapadból laboratóriumot : Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015. p. 4.

¹⁹ Osman v. The United Kingdom, No. 23452/94, 28 October 1998.

²⁰ Kurt v. Austria, No. 62903/15, 15 June 2021.

²¹ Gulyan v. Armenia, No. 11244/12, 20 September 2018.

Where the right to life is at stake, the state is obliged to act in the case of persons under its jurisdiction²², but not all alleged threats to life entail an actual obligation to act.²³

The State's obligation to act is not only in the event of a risk of a violation of the right to life, but also to take swift and effective action to avoid the degrading treatment of a person under Article 3 ECHR, so that he or she does not become a victim.²⁴

The State has a positive obligation if the authority knew or ought to have known that there was a real and immediate risk to the life of the person concerned.²⁵ This is the case when the authorities have concrete information about an imminent terrorist attack that poses a concrete, immediate and real threat to the lives of the victims. In this case, they must take all measures that can reasonably be expected to avoid or at least reduce the risk. Measures against such and similar particularly dangerous attacks must be capable of preventing the known risk, an important condition being that independent persons carry out the required tasks quickly and promptly.²⁶

In the event of serious injury or death of a victim, a justice system must be put in place that can redress the rights of the victim not only in theory but also in practice.²⁷ In *Gurrído Herrero v. Spain*, the ECtHR stressed that deaths due to medical negligence must be investigated with the utmost care by the judicial system.²⁸

The investigation must be able to identify the perpetrator, and the authorities must take all reasonable steps to secure evidence. In the case of racially motivated attacks, it is particularly important that the investigation is conducted by impartial persons who will do their utmost to expose racial motivation.²⁹

Victims in vulnerable situations are particularly protected, with the ECtHR highlighting victims of domestic violence and rape, for whom effective regulation and justice are particularly important.³⁰

The case law of the ECtHR includes a decision in which a state was condemned because its authorities failed to carry out an effective and prompt investigation into a kidnapping, even though they knew it had taken place, and this inaction cost the life of the kidnapped person.³¹

²² *Bubbins v. United Kingdom*, No. 50196/99, 17 March 2005.

²³ *Keenan v. United Kingdom*, No. 27229/95, 4 March 2001.

²⁴ *J.I. v. Croatia* No. 35898/16, 8 September 2022.

²⁵ *Opuz v. Turkey*, No 33401/02, 9 June 2009.

²⁶ *Tagayeva and Others v. Russia*, No. 26562/07, 13 April 2017.

²⁷ *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania [GC]*, No. 47848/08, 17 July 2014.

²⁸ *Gurrído Herrero v. Spain*, No. 61019/19, 11 October 2022.

²⁹ *Angelova and Iliev v. Bulgaria*, application no. 55523/00, 26 July 2007.

³⁰ *X and Others v. Bulgaria*, No. 22457/16, 2 Februar 2021.

³¹ *Tsakoyevy v. Russia*, No. 16397/07, 2 October 2018.

Right to liberty and security

The ECtHR considers it of the utmost importance to guarantee the safety of victims, i.e. that they do not suffer any disadvantage because they report a crime against them, thus encouraging them not to be afraid to go to the authorities. In order to avoid retaliation by the perpetrator, the authorities have the possibility to grant victims anonymity, and the ECtHR has held that such measures do not restrict the right of defence of the victims.³²

However, the ECtHR stresses that measures to protect victims are not automatically applicable, even in the case of victims of sexual offences, and that such protective measures can be taken on the basis of relevant grounds, after examining all the circumstances of the case. If they are applied without justification, this may lead to a reduction in the rights of the victim.³³

In response to digital developments, the ECtHR has ruled that violence and harassment committed online should be punished in the same way as offline.³⁴

Right to a fair trial

Article 6 of the ECHR does not explicitly require the interests of victims to be taken into account, but the ECtHR considers it to be derived from other provisions of the ECHR. It requires that criminal proceedings should be conducted in such a way that the interests of the victim are not unduly compromised. The requirement of a fair trial implies that the interests of the accused must be balanced against those of the victims.³⁵ This balance can easily be upset if the right to a fair trial is more important from the point of view of one of the parties to the proceedings.³⁶ For a criminal procedure to meet the criteria of a fair trial, both the accused and the victim must be effectively guaranteed their rights in practice.³⁷

The measures taken to protect victims must be compatible with the proper and effective exercise of the rights of the defence. Where appropriate, the decision to exclude the public from the trial should balance the right of the accused to a public trial with the interest of the victim in the protection of his or her privacy.³⁸

³² Doorson v. The Netherlands, No. 20524/92, 26 March 1996.

³³ Lucic v. Croatia, No. 5699/11, 27 February 2014.

³⁴ Volodina v. Russia, No. 40419/19, 14 September 2021.

³⁵ Marcelo Viola v. Italy, No. 45106/04, 5 October 2006.

³⁶ Bárd Károly: Az áldozatok méltósága és a vádlottak jogai – Összehasonlító jogi tanulmány, HVG-ORAC, Budapest, 2021. p. 136.

³⁷ Perez v. France, No. 47287/99, 12 February 2004.

³⁸ Mraovic v. Croatia, No. 30373/13, 9 April 2021.

If the victim dies in the course of the proceedings, due process should be investigated with regard to his or her relatives, who should be duly informed of the ongoing criminal proceedings.³⁹

Right to respect for private and family life

The purpose of Article 8 is to protect the individual against the arbitrary intervention of the authorities, which means that the administration of justice must be organized in such a way that it does not unreasonably endanger their safety and privacy.⁴⁰ In the Court's view, this Article also covers the physical and psychological integrity of persons.⁴¹

This Article also imposes a positive obligation on States to take special measures to protect the privacy of victims of crime, in particular victims of sexual offences. The application of these measures should be considered in such a way as not to impose an additional burden on the prosecuting authorities.⁴²

This right of the accused may be limited in order to protect the life and health of the victims.⁴³

Decisions on other provisions

The ECtHR has stated in its case-law that the ECHR is an instrument for the protection of human rights, including the rights of victims, and that it is not a theoretical construct, but that its effective practical application is important.⁴⁴ The aim of the ECHR must not remain a theoretical, illusory notion, but the rights it sets out must be translated into practice.⁴⁵ The task of the ECtHR, under Article 19, is to monitor the extent to which states comply with this obligation.⁴⁶

The article on the prohibition of slavery and forced labour means, in terms of victims' rights, that trafficking in human beings, exploitative prostitution, which imposes a positive obligation on states to prevent people from being victims of such crimes by applying protection measures.⁴⁷

If the criminal proceedings are successful, it means that the harm to the victim has been remedied in accordance with Article 13 of the ECHR. This requires an effective investigation, on the basis of which the authorities are able to identify the

³⁹ Khamzatov and Others v. Russia, No. 31682/07, 28 February 2012.

⁴⁰ Y. v. Slovenia, No. 41107/10, 28 May 2015.

⁴¹ A. and B. v. Croatia, No. 7144/15, 20 June 2019.

⁴² K.U.v Finland, No. 2872/02, 2 December 2008.

⁴³ Eremia v. the Republic of Moldova, No. 3564/11, 28 May 2013.

⁴⁴ El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia, No. 39630/09, 13 December 2012.

⁴⁵ Balsan v. Romania No. 49645/09, 23 May 2017.

⁴⁶ Gäfgen v. German. No. 22978/05, 1 June 2010.

⁴⁷ S.M. v. Croatia, No. 60561/14, 19 July 2018.

perpetrator, but there is no obligation for the prosecution to confirm a conviction.⁴⁸ The investigation must ensure that victims can participate effectively and that the procedure is accessible to them.⁴⁹

The positive obligation of the State to take active steps to protect a right has been raised several times in the course of the presentation of judgments relating to certain articles of the ECHR. In its practice, the ECtHR has in several cases referred to what this obligation is. In summary, it is necessary first of all to establish a legal framework which provides the framework for the whole system, but it is essential that these provisions operate effectively in practice. If the authorities become (or should have become) aware of a real and immediate risk, they must take all reasonable steps to avoid it.⁵⁰ If the State complies with them, no act or omission on its part can be found to constitute a violation of the Convention, since this positive obligation is imposed in the interest of the enforcement of human rights.⁵¹

Conclusion

Viverra accumsan in nisl nisi. Quam elementum pulvinar etiam non quam lacus suspendisse faucibus interdum. Duis at tellus at urna condimentum. Et pharetra pharetra massa massa ultricies. Curabitur vitae nunc sed velit dignissim sodales. Libero enim sed faucibus turpis in. Eros donec ac odio tempor orci dapibus ultrices in. Sem nulla pharetra diam sit amet nisl suscipit. Sodales neque sodales ut etiam sit amet nisl purus in. At erat pellentesque adipiscing commodo elit at imperdiet. Cursus sit amet dictum sit amet justo donec.

In my opinion, the question posed in the first chapter, whether it is really a good thing to be victim these days, must be answered in the negative not only because of its spiritual side, but also because of the legal side presented above. In the practice of the European Court of Human Rights, it can be observed that the rights of the victim are becoming stronger, and the European Court of Human Rights interprets them in a broader way in several cases. However, in order for the ECtHR to implement such a legal interpretation, it is necessary that violations of the law arise in individual states, due to which certain persons have to turn to the human rights court. Consequently, it can be said that in the justice system of the states, the victims are still in a disadvantageous, vulnerable position, their rights cannot be effectively exercised, which is why they have to turn to the ECtHR. Since the rights of the victims were not so emphasized when the ECHR was born, the ECHR does not contain specific provisions. Even today, there is no such catalog of victims' rights from which lay

⁴⁸ Victims' rights as standards of criminal justice i.m. 28.o.

⁴⁹ X and Others v. Bulgaria, No. 22457/16, 2 Februar 2021.

⁵⁰ Malagic v. Croatia, No. 29417/17, 17 November 2022.

⁵¹ Bárd (2021) p.148.

victims could learn about their rights, so it is the duty of the judicial systems to educate them properly.

Bibliography

Legal resources

1. UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. Adopted by General Assembly resolution 40/34 of 29 November 1985.
2. The European Convention on Human Rights.
3. Rec(2001)16 the protection of children against sexual exploitation.
4. Rec(2006) 8 on assistance to crime victims.
5. Rec(85)4 on violence in the family.
6. Rec(85)11 on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure.
7. Rec(87)21 on assistance to victims and the prevention of victimisation.
8. Directive 2012/29/EU.

Court decisions

1. Doorson v. The Netherlands, No. 20524/92, 26 March 1996.
2. Osman v. The United Kingdom, No. 23452/94, 28 October 1998.
3. Keenan v. United Kingdom, No. 27229/95, 4 March 2001.
4. Bubbins v. United Kingdom, No. 50196/99, 17 March 2005.
5. Perez v. France, No. 47287/99, 12 February 2004.
6. Marcelo Viola v. Italy, No. 45106/04, 5 October 2006.
7. Angelova and Iliev v. Bulgaria, application no. 55523/00, 26 July 2007.
8. K.U.v Finland, No. 2872/02, 2 December 2008.
9. Opuz v. Turkey, No 33401/02, 9 June 2009.
10. Gäfgen v. German. No. 22978/05, 1 June 2010.
11. Khamzatov and Others v. Russia, No. 31682/07, 28 February 2012.
12. El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia, No. 39630/09, 13 December 2012.
13. Eremia v. the Republic of Moldova, No. 3564/11, 28 May 2013.
14. Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania [GC], No. 47848/08, 17 July 2014.
15. Lucic v. Croatia, No. 5699/11, 27 February 2014.
16. Y. v. Slovenia, No. 41107/10, 28 May 2015.
17. Tagayeva and Others v. Russia, No. 26562/07, 13 April 2017.
18. Balsan v. Romania No. 49645/09, 23 May 2017.
19. S.M. v. Croatia, No. 60561/14, 19 July 2018.
20. Gulyan v. Armenia, No. 11244/12, 20 September 2018.
21. Tsakoyevy v. Russia, No. 16397/07, 2 October 2018.

22. and B. v. Croatia, No. 7144/15, 20 June 2019.
23. X and Others v. Bulgaria, No. 22457/16, 2 Februar 2021.
24. Mraovic v. Croatia, No. 30373/13, 9 April 2021.
25. Kurt v. Austria, No. 62903/15, 15 June 2021.
26. Volodina v. Russia, No. 40419/19, 14 September 2021.
27. J.I. v. Croatia No. 35898/16, 8 September 2022.
28. Gurrído Herrero v. Spain, No. 61019/19, 11 October 2022.
29. Malagic v. Croatia, No. 29417/17, 17 November 2022.

Literature

1. Barabás Andrea Tünde, Farkas Krisztina, Kiss Anna: Az új Be. egyes meghatározó jogintézményei: a sértetti pozíció erősödése, eljárásgyorsítás, -egyszerűsítés, in: Kriminológiai Tanulmányok, 58/2021.
2. Bárd Károly Az áldozatok jogállása a nemzeti es a nemzetközi büntetőeljárásban, in: Hack Péter, Király Eszter, Korinek László, Patyi András: Gályapadból laboratóriumot : Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.
3. Bárd Károly: Az áldozatok méltósága és a vádlottak jogai – Összehasonlító jogi tanulmány, HVG-ORAC, Budapest, 2021.
4. Görgényi Iлона: Az áldozat fogalmának és jogainak újraszabályozása az Európai Unióban, in: Borbíró Andrea, Inzelt Éva, Kerezi Klára, Lévy Miklós, Podoletz Léna: A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz, Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.
5. Kiss Anna: A sértett szerepe a büntetőeljárásban, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018.
6. Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata. I. rész, in: Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, 2010.
7. Victims' rights as standards of criminal justice - Justice for victims of violent crime Part I, European Union Agency for Fundamental Rights, 2019.

Contact data

dr. Csilla Somogyi

s.csillaa@gmail.com

Széchenyi István University

CRIMINAL LIABILITY OF THE INSTIGATOR TO AN OMISSION

Nicorici Cristina¹

Abstract: The theory of criminal law has developed many rules regarding the criminal responsibility of the instigator to a commissive crime: when should the instigator be held liable, and in what cases his act is not so dangerous as to attract criminal responsibility, what are the conditions that must be analyzed when talking about an instigator, and how should the punishment be established. However, this is not the case for an instigator to an omission (an inaction). When talking about criminal responsibility for an inaction, should the instigator's responsibility be analyzed in the same conditions? Or, are there any specific elements that should be verified? The main reason why should an instigator to a commissive be held liable is that because of its action, the author did something that caused a criminal result. However, in the case of inaction, this passivity is relevant only if the agent had a duty to act, and only if it can be proven that if he or she would have acted, the result would not have occurred. Can we then say that an instigator, through an active conduct, can provoke an omission? Isn't it that every person has to fulfill their duty to act? This article will try to answer some of these problems.

Keywords: omission, inaction, instigator, criminal liability.

Introduction

Instigating a person to commit a crime is in itself a crime in probably every law system. However, most of the analysis in the juridical literature refers to the act of instigating a person to commit a crime by action, and all theoretical analysis on the conditions of instigation are made departing from this point of view. Very few words are dedicated to the act of instigating a person to commit a criminally relevant omission. I strongly believe that there are different conditions or different point of views when analyzing this type of instigation, and therefore in this article I will try to expose them.

The general definition of instigation is well known, and, I think, pretty much common in all systems of law: the act of instigation means to determine a person to commit

¹ West University of Timisoara, Faculty of Law

a crime². The instigator is the person that generates the criminal idea in the mind of the author.

In the juridical literature, some conditions for instigation have been developed³ in order for an potential instigator act to become criminally relevant. First of all, it was appreciated that the instigation must be made intentionally, meaning that the author must seek intentionally to generate the idea of a crime in the mind of the author. Secondly, and always, the instigation consists in an action, not an inaction. Only through an action the instigator can give rise to the criminal idea in the mind of the author. Thirdly, the instigation, in order to become criminally relevant, must be followed by the author actually committing the crime he was instigated to⁴. It was actually appreciated in the Spanish literature that there must be a causal connection between the criminal act and the intention of the instigator⁵.

Another concept must be mentioned, before departing our analysis, and that is the concept of omissive crimes. In the European juridical space it is generally admitted that there are two types of omissive crimes, proper omission and improper omission. Proper omission are the ones that are defined by law through an inaction, such as, in Romania, the act of abandoning a person whose life is in danger, or not calling the authorities in order to save that person. Improper omission (also commonly named commission by omission) are the type of crimes that are defined by the law through an action, but can also be committed through an inaction (such as the mother that does not feed her baby until he dies). But, whether we talk about proper or improper omission, one thing must be underlined: not all omissions are criminally relevant, but only if the author had a duty to act.

Departing case and theoretical analysis

The analysis will depart from a case that actually happened in Romania, two-three years ago, regarding the crime of not helping a person who in danger, or not announcing the authorities⁶.

² 1. MIR PUIG, Santiago: Derecho penal. Parte general, Barcelona: Editorial Reppertor, 2006, 791, ISBN 36.436-2002.

³ STRETEANU Florin, NIȚU Daniel, Drept penal. Partea Generală, vol. II, București: Universul Juridic, 2018, 614, ISBN 978-606-39-0246-8.

⁴ 1. MUNOZ CONDE, Francisco, GARCIA ARAN, Mercedes, Derecho penal. Parte general, Valencia: Tirant lo blanch, 2010, 644, ISBN 978-84-9876-921-0.

⁵ 1. MUNOZ CONDE, Francisco, GARCIA ARAN, Mercedes, Derecho penal. Parte general, Valencia: Tirant lo blanch, 2010, 644, ISBN 978-84-9876-921-0.

⁶ Article 203 of the Romanian Criminal Code punished with prison from three months to one year or fine the act of omitting to give the necessary help or to announce at once the authorities by someone who has found a person whose life, physical integrity or health is in danger and does not have the possibility to save itself. The fact is not considered a crime if, through according the help, the savior would expose himself to a danger regarding his life, physical integrity of health.

A group of four friends are walking on an empty road between two small villages in Romania. It is a road where rarely a car passes by, and none of them has their phones with them. They encounter a fight between two persons, and witness the moment when one person punches the other in the face, then abandoning the victim and leaving. The victim remained unconscious on the floor. After a couple of minutes with the victim not recuperating, one of the four friends said he will go get a doctor to help the victim, and then leaves. The others wait by the side of the victim for about an hour, time in which the victim's state does not improve. After an hour, they also abandon the victim and leave, and the victim dies after a few hours. The medical expertise proved that he could have been saved if proper medical care has been given on time.

So, the first question that we must seek answer to is the following: all of them (the four friends) were present when the state of danger appeared and the victim lost his consciousness, so all of them had a duty to act? Basically, all of them were obliged by the criminal law to help the victim and to announce the authorities? I believe the answer should be affirmative, as the law imposes for each and every person that finds another person in danger a duty whether to help the victim, or to immediately announce the authorities.

So, if all of them had a duty to act, all of them had to announce the authorities? In order to consider that all of them fulfilled their duty and none of them is criminally liable, we should have had four phone calls, or four announcements of any other kind of the authorities? I believe that the answer should be negative, as it is absurd to pretend that for the same state of danger all of them should have actually announced the authorities. If one of them fulfilled his duty and helped the victim or announced the authorities, that state of danger for the victim ceases (in the first case, because the victim is receiving help, in the second, because the authorities know about the state of danger of the victim). It is important to underline that we are talking about a victim that is in a state of danger unknown to the authorities; it is not case if the victim is in a very serious condition that is affecting his/her health, but he/she is in a hospital under medical observation. In this case, it is obvious that, if a relative pays a visit to this patient, they do not have the duty to announce the authorities about the patient's condition, as the authorities – medical team – already know about it).

It was also shown in the literature that in the case where several persons had a duty to act, the action to comply with this duty of one of them could represent a modality to comply with the duty of the others; if two persons find out about a murder plan, it is enough if one of them goes to the police to denounce it, when the other one that does not do it considers this person to be trustful⁷. The same author showed that if

⁷ KAUFMANN, Armin: *Dogmática de los delitos de omisión*, Madrid: Marcial Pons, 2006, 333, ISBN 9788497683104.

the action imposed can be fulfilled in the same way by a third party as it would be by the one that had a duty to act, the one that has the duty to act will be exonerated by responsibility if he has the certitude that the third party will comply with his duty for him⁸. Obviously, this is not the case for the three remaining friends, who did not have the certitude that their friend was going to get the doctor.

However, what is the criminal relevance of the act of one of the four friends that says he is going to get a doctor and leaves? He determined or instigated the other three friends not to comply with their duty, by letting them believe that the state of danger has stopped, so their duty to act has ceased. So, the four friends believe that their duty to act has ceased, which is false; they are in a state of error regarding a fact that influences their criminal liability. In this case, we are talking about an instigation to an inaction: the friend who says he is going to get the doctor is, actually, determining the others not to comply with their duty.

It must be said though, that, because the other three friends remain by the victim's side for another hour, they can see and perceive through their own senses that the doctor does not come. We can say therefore that, because of this fact, their state of error ceases, and their duty to act reactivates.

A different discussion could be made if the three friends would have left the victims side immediately after the friend that said he was going after the doctor left. In this case, it could be argued that they no longer knew what the victim state was, or if the authorities were actually announced, so therefore they should not be held criminally liable. I believe this is an incorrect reasoning: from the moment they discovered that the victim was in a state of danger, they had a duty to act, and their duty does not cease until the victim is out of danger or at least they are sure that the authorities have been announced.

This rises another question: we know that in case of a commissive crime, the instigation is sufficient to be criminally relevant if the instigator gives the idea to the author, and the author commits the crime. It is what the literature names a „boost of instigation“.

In the literature the instigation to an omissive crime was defined as the act of preventing a person to take the decision to comply with his duty, through psychological influence⁹. The instigator act to comply with the duty has success when the decisive moment in which the action to comply with the duty should have been made has passed and the person obliged to act, and capable to act¹⁰, has not

⁸ KAUFMANN, Armin: Dogmática de los delitos de omisión, Madrid: Marcial Pons, 2006, 333, ISBN 9788497683104.

⁹ KAUFMANN, Armin: Dogmática de los delitos de omisión, Madrid: Marcial Pons, 2006, 333., ISBN 9788497683104.

¹⁰ NICORICI, CRISTINA: Commission by Omission, paper in: New Legal Reality: Challenges and Perspectives. II, University of Latvia Press, 2022, ISBN 978-9934-18-826-8, 347-353.

complied with his duty. From this moment on, there is no turning point, and no possibility to act, for the ommittent¹¹.

Conclusion

In the case of omissive crimes, the criminal idea of not complying with one's duty to act must persist for a period of time necessary, but what period of time? Because if the instigator has determined the author not to comply with his duty, and the author has taken this idea at first, but afterwards he changed his mind and complied with his duty, then the instigation remains without criminal value.

Therefore, the instigation act must remain present, or the author must persist the idea until there is no turning point: until it has passed the moment in which he could fulfill his obligation (his duty to act).

Bibliography

1. KAUFMANN, Armin: Dogmática de los delitos de omisión, Madrid: Marcial Pons, 2006, 333, ISBN 9788497683104.
2. MIR PUIG, Santiago: Derecho penal. Parte general, Barcelona: Editorial Reppertor, 2006, 791, ISBN 36.436-2002.
3. MUNOZ CONDE, Francisco, GARCIA ARAN, Mercedes, Derecho penal. Parte general, Valencia: Tirant lo blanch, 2010, 644, ISBN 978-84-9876-921-0.
4. NICORICI, CRISTINA: Comission by Omission, paper in: New Legal Reality: Challenges and Perspectives. II, University of Latvia Press, 2022, ISBN 978-9934-18-826-8, 347-353.
5. STRETEANU Florin, NIȚU Daniel, Drept penal. Partea Generală, vol. II, București: Universul Juridic, 2018, 614, ISBN 978-606-39-0246-8.
6. ZAFFARONI, Eugenio Raul, SLOKAR, Alejandro Alagia Alejandro, Derecho penal. Parte general, Buenos Aires: Sociedad Anonima Editora, 2002, 1126, ISBN 950-574-155-3.

Contact data

Assistant prof. PhD Cristina Nicorici

Cristina.nicorici@e-uvt.ro

West University of Timisoara, Faculty of Law

¹¹ KAUFMANN, Armin: Dogmática de los delitos de omisión, Madrdi: Marcial Pons, 2006, 333, ISBN 9788497683104.

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST ZA JEDNÁNÍ ROBOTŮ VYUŽÍVAJÍCÍCH AI

CRIMINAL LIABILITY FOR THE ACTIONS OF AI ROBOTS

Vladimír Smejkal¹

Abstrakt: V současnosti procházíme extrémním nástupem AI do všech oblastí společnosti. Přibývá počet robotů řízených AI, které působí ve fyzickém světě, kde mohou pracovat v blízkosti lidí a věcí, takže představují potenciální hrozbu poškození majetku, způsobení úrazů nebo smrti. Můžeme definovat „kriminalitu AI“ jako zločiny spáchané za použití AI, zločiny zaměřené na AI systémy a selhání umělé inteligence jako způsob naplnění objektivní stránky nedbalostních trestných činů. Příspěvek se zabývá tím, zda potřebujeme zavést právní subjektivitu AI nebo definovat nové skutkové podstaty. Dochází k závěru, že nikoliv a že maximální pozornost by měla být věnována prevenci před deliktním jednáním robotů s AI a získávání údajů (stop) pro dokazování. Je třeba vyvinout nástroje, které umožní zjistit, proč se systém AI choval určitým způsobem, tedy zaznamenával údaje o chování systému za účelem určit, kdo by měl být za jeho činy primárně odpovědný.

Klíčové slová: Umělá inteligence; Trestní odpovědnost za jednání robotů; Samoučící systémy

Abstract: We are currently experiencing an extreme emergence of AI in all areas of society. There are an increasing number of AI-driven robots operating in the physical world, where they can work in close proximity to people and things, posing a potential threat of damaging property, causing injury or death. We can define "AI crime" as crimes committed using AI, crimes targeting AI systems, and AI failures as a way of fulfilling the objective aspect of negligent crimes. The paper discusses whether we need to introduce AI legal personality or define new facts. It concludes that it does not and that maximum attention should be paid to preventing AI robots from committing tortious acts and obtaining data (clues) for evidence. Tools need to be developed to determine why the AI system behaved in a certain way, that is, to record data about the system's behaviour in order to determine who should be primarily responsible for its actions.

¹ Vysoké učení technické v Brně, Fakulta podnikatelská

Key words: Artificial intelligence; Criminal liability for robot actions; Self-learning systems

Úvod

V současnosti je zřejmé, že pojem „umělá inteligence“ („UI“ nebo častěji a také v tomto příspěvku „AI“, tedy „Artificial Intelligence“) vykazuje nepochybné znaky typické „bubliny“. Existuje snaha „nacpat“ AI do všeho: do (samořídících) aut, (inteligentních) domů, (dokonalé a neomylné) zdravotní péče, (vysoce efektivního) průmyslu atd. až po poskytování osobních služeb roboty (od domácích prací po sex) a vojenské systémy. Ve skutečnosti AI může být instalována tam, kde to nepředpokládáme, a naopak. AI je všudypřítomná, často neviditelně zabudovaná do našich denně používaných nástrojů i jako součást složitých technologických systémů.²

Mezi praktické aplikace AI dnes patří například:

1. průmysl: predikce poruch strojů, optimalizace výroby, kontrola kvality výrobků
2. robotika: autonomní vozidla, průmysloví roboti, chirurgická robotika, výzkum a záchrana osob v extrémních prostředích, domácí roboti a asistenční roboti, vojenská robotika.
3. medicína: analýza snímků, diagnostika onemocnění, vývoj léků, personalizovaná léčba.

Existuje řada obskurních nápadů a zásadních omylů souvisejících s AI:

- teorie o novém druhu osoby (právní subjektivita robotů či AI), udělování občanství robotům,
- snaha zakázat AI (katastrofické scénáře a tendenční varování vyslovovaná různými světovými celebritami³, kteří se chovají jako noví luddisté věřící, že současné technologie jsou hrozbou pro lidstvo a přírodu a pravidelně ohlašují kolaps civilizace,⁴
- představa, že vše vyřeší regulace prostřednictvím odpovědnosti za škodu (viz Akt o umělé inteligenci a Směrnice o odpovědnosti za umělou inteligenci EU),

² BODDINGTON, P. *Towards a Code of Ethics for Artificial Intelligence*, Cham : Springer, 2017.

³ Research Priorities for Robust and Beneficial Artificial Intelligence: an Open Letter. Future of Life Institute, 28. 10. 2015. Dostupné na: <https://futureoflife.org/open-letter/ai-open-letter/> a související dokument Research priorities for robust and beneficial artificial intelligence. Future of Life Institute, 23. 1. 2015. Dostupné na: https://futureoflife.org/data/documents/research_priorities.pdf.

⁴ JONES, S. E. *Against technology: from the Luddites to neo-Luddism*. Routledge, 2006.

- ještě mylnější představa, že před roboty nás chrání tzv. Zákony robotiky, nebo také Asimovovy zákony⁵.
- strkání hlavy do písku ohledně nepochybně se blížící trestné činnosti spojené s roboty a jinými systémy AI.

Z hlediska právního řádu ve vztahu k AI se nyní nacházíme v podobné situaci jako při nástupu Internetu, kdy probíhaly intenzivní diskuse o tom, zda v kyberprostoru platí stávající právní řád, nebo by měl platit nějaký jiný, zvláštní právní systém nebo zda jde o sféru právem neupravitelnou.

K novým předpisům EU týkajících se AI

V únoru 2020 byla vydána „Zpráva EU o dopadech umělé inteligence, internetu věcí a robotiky na bezpečnost a odpovědnost“.⁶ Ta se zabývá problematikou bezpečnosti výrobků z pohledu specifických vlastností AI, jako je zejména autonomie, kdy důsledky nezamýšlených výstupů umělé inteligence by mohly poškodit uživatele a jiné osoby.

Evropská komise následně přijala v dubnu 2021 návrh „Nařízení Evropského parlamentu a Rady, kterým se stanoví harmonizovaná pravidla pro umělou inteligenci (Akt o umělé inteligenci)“ a mění určité legislativní akty unie.⁷ Návrh vychází z přístupu založeného na rizicích a stanoví jednotný horizontální právní rámec pro UI, jehož cílem je zajistit právní jistotu. Toto nařízení stanoví: a) harmonizovaná pravidla pro uvádění systémů umělé inteligence (dále jen „systémy UI“) na trh a do provozu a pro jejich používání v Unii; b) zákaz určitých postupů v oblasti UI; c) zvláštní požadavky na vysoce rizikové systémy UI a povinnosti provozovatelů těchto systémů; d) harmonizovaná pravidla transparentnosti pro systémy UI určené k interakci s fyzickými osobami, pro systémy rozpoznávání emocí a pro systémy biometrické kategorizace, jakož i pro systémy UI používané k vytváření obrazového, zvukového nebo video obsahu nebo k manipulaci s ním; e) pravidla monitorování trhu a dozoru nad ním.

Najdeme zde definici umělé inteligence, která je chápána ryze softwarově: *„Pro účely tohoto nařízení se rozumí „systémem umělé inteligence“ (systém UI) software, který je vyvinut pomocí jedné nebo více technik a přístupů uvedených v příloze I, a který může*

⁵ ASIMOV, I. Já, Robot. Praha : Odeon, 1981.

⁶ EVROPSKÁ KOMISE. Zpráva komise evropskému parlamentu, radě a evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru. Zpráva o dopadech umělé inteligence, internetu věcí a robotiky na bezpečnost a odpovědnost, Brusel 2020. CELEX: 52020DC0064, COMNAT: COM_2020_0064_FIN, IMMC: COM(2020)64 final.

⁷ EVROPSKÁ KOMISE. Návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady, kterým se stanoví harmonizovaná pravidla pro umělou inteligenci (akt o umělé inteligenci) a mění určité legislativní akty unie. Brusel, 2021. COM(2021) 206 final 2021/0106 (COD).

pro danou sadu cílů definovaných člověkem generovat výstupy, jako je například obsah, predikce, doporučení nebo rozhodnutí ovlivňující prostředí, s nimiž komunikují.“

V září 2022 Evropská komise přijala dva návrhy na přizpůsobení pravidel odpovědnosti digitálnímu věku, oběhovému hospodářství a dopadu globálních hodnotových řetězců. První navrhuje modernizovat stávající pravidla objektivní odpovědnosti výrobců za vadné výrobky (od inteligentních technologií po léčiva)⁸, druhý stanovit jednotná pravidla pro přístup k informacím a zmírnění důkazního břemene v souvislosti se škodami způsobenými systémy umělé inteligence, zavést širší ochranu obětí (ať už se jedná o jednotlivce, nebo podniky) a podpořit odvětví umělé inteligence zvýšením záruk.

Směrnice o odpovědnosti za AI⁹ navazuje na Akt o AI, zjednodušuje právní postup pro oběti, pokud jde o prokazování, že něčí zavinění způsobilo újmu. Za okolností, kdy bylo zjištěno příslušné zavinění a příčinná souvislost s jednáním umělé inteligence se jeví jako přiměřeně pravděpodobná, bude tzv. „domněnka příčinné souvislosti“ řešit obtíže, s nimiž se setkávají oběti, jež musí podrobně vysvětlit, jak byla újma způsobena konkrétním zaviněním nebo opomenutím, což může být ve snaze o pochopení složitých systémů AI obzvláště obtížné. Oběti budou mít více nástrojů, jak usilovat o právní odškodnění, a to zavedením práva na přístup k důkazům od společností a dodavatelů v případech, kdy se jedná o vysoce rizikové systémy umělé inteligence.

Jediným dokumentem, který doposud alespoň částečně propojil na úrovni orgánů EU umělou inteligenci a trestní právo, je „Usnesení Evropského parlamentu ze dne 6. října 2021 o umělé inteligenci v trestním právu a jejímu využívání policií a soudními orgány v trestních věcech“.¹⁰ Toto usnesení se zabývá výlučně používáním AI v oblasti vymáhání práva a soudnictví. Jde tedy o problematiku veřejnoprávní ochrany osobních údajů a soukromí, a navíc jde pouze o výzvu určenou Evropské komisi, která s ní může naložit v podstatě libovolně.

Z výše uvedeného vyplývá, že se EU vydala cestou nastavení pravidel pro vývoj, výrobu a šíření produktů na bázi AI, přičemž navržené právní káty mají veřejnoprávní charakter. Ukládají poměrně obecně stanovené povinnosti, přitom jejich nedodržení hodlají sankcionovat drakonickými pokutami a definují objektivní odpovědnost za škodu způsobenou AI. To vše vytváří podmínky pro uplatňování občanskoprávní

⁸ EVROPSKÁ KOMISE. Návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o odpovědnosti za vadné výrobky. Brusel, 2022. COM(2022) 495 final.

⁹ EVROPSKÁ KOMISE. Návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o přizpůsobení pravidel mimosmluvní občanskoprávní odpovědnosti umělé inteligenci (směrnice o odpovědnosti za umělou inteligenci). Brusel, 2022. COM(2022) 496 final.

¹⁰ EVROPSKÝ PARLAMENT. Usnesení Evropského parlamentu ze dne 6. října 2021 o umělé inteligenci v trestním právu a jejímu využívání policií a soudními orgány v trestních věcech. Strassburk, 2021. Pg_TA(2021)0405, 2020/2016(INI).

odpovědnosti za AI, ale dle názoru autora nikterak nepřispívají k řešení problematiky trestní odpovědnosti za AI, resp. za roboty s AI. Podobně uvažují i další autoři.¹¹

Také v české publikační tvorbě je až na výjimky, které jsou citovány v tomto příspěvku, věnována pozornost výlučně občanskoprávním aspektům odpovědnosti za AI, a to v podstatě ve dvou směrech: 1. témata týkající se ochrany lidských práv, osobních údajů, diskriminační a antidiskriminační atd., 2. témata směřující k odpovědnosti za škodu způsobenou vadnými výrobky, 3. úvahy o tom, zda má či nemá mít AI příznanu právní subjektivitu.¹²

Silná a slabá umělá inteligence

Chápání pojmu „umělá inteligence“ není ani jednotné, ani trvalé a pod tímto fenoménem se skrývá neuvěřitelně velké množství různých představ, definic, přístupů a teorií. Přitom musíme rozlišovat **AI jako vědní disciplínu** a **AI jako projekt** – výsledek vědecko-výzkumné či realizační činnosti. Existují přitom dvě dosti odlišné varianty AI, které jsou označovány jako „silná“ a „slabá“ AI a o kterých hovořil již Turing¹³:

- Počítačový funkcionalismus, též označovaný jako „**silná**“ **umělá inteligence** (Strong AI) vnímá AI jako model lidského myšlení realizovaný softwarovým způsobem na základě teze „*Povaha mysli je algoritmická, přičemž není podstatné, v jakém médiu jsou algoritmy (programy) implementovány.*“¹⁴ Nebo podle staršího výroku Minského „*Umělá inteligence je věda o vytváření strojů nebo systémů, které budou při řešení určitého úkolu užívat takového postupu, který – kdyby ho dělal člověk – bychom považovali za projev jeho inteligence.*“¹⁵ Dle konceptu „silné“ umělé inteligence je tedy principiálně možno replikovat lidskou mysl v počítači. K ničemu takovému ale doposud nedošlo a v blízké budoucnosti pravděpodobně ani nedojde.

¹¹ COECKELBERGH, M. Etika umělé inteligence. Praha : Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, v. v. i., 2023, s. 114.

¹² Např. RECHBERGER, T. Právní osobnosti a odpovědnosti autonomních systémů I.-III. In: Právní rádce, XXVI., 2018, č. 9, s. 56-59, č. 11, s. 66-69, č. 12, s. 68-70; ČECH, P. Umělá inteligence jako třetí subjekt práva? In: Právní prostor [online], 11. 9. 2019. Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/pravo-it/umela-inteligence-jako-treti-subjekt-prava>; POLČÁK, R. Odpovědnost umělé inteligence a informační útvary bez právní osobnosti. In: Bulletin-advokacie [online]. 30.11.2018. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/odpovednost-umele-inteligence-a-informacni-utvary-bez-pravni-osobnosti>; FIALOVÁ, E. Některé aspekty regulace umělé inteligence. In: Právní rozhledy, XXXI., 2023, č. 17, s. 579-586 apod.

¹³ Viz TURING, A. M. Computing Machinery and Intelligence. In: Mind, 49, 1950, pp. 433-460.

¹⁴ SEARLE, J. R. Minds, brains and science. Thirteenth printing, Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 2003.

¹⁵ MINSKY, M. Computation: Finite and Infinite Machines, N.J. : Prentice-Hall Englewood Cliffs, 1967.

- Na rozdíl od toho „slabá“ umělá inteligence (Weak AI) aspiruje jen na modelování, dílčích projevů mysli, přičemž se orientuje na nejvyšší, logicko-symbolickou úroveň, která je tak pro ni základní úrovní analogie. Sem patří např. genetické algoritmy, neuronové sítě, teorie agentů apod.¹⁶ Často se setkáváme s definováním určitých projektů (implementací) AI podle toho, jaký problém řeší: rozeznávání obrazů, hraní šachů, lékařské diagnózy apod., aniž by bylo uvedeno, jak je cíl dosahován, tedy jak je příslušná funkce realizována. Např. systémy pro analýzu dynamických biometrických podpisů jsou prezentovány jako „černé skříňky“ o jejichž obsahu (algoritmech) výrobci nic nezveřejňují.

Teorie tedy chápe „silnou“ a „slabou“ AI jako univerzální AI a AI zaměřenou na řešení úzce definovaných problémů. Extrémním výkladem pak je, že „silná“ AI je taková, která je si vědoma sama sebe, přičemž je označována za „superinteligenci“.

„Zatímco slabá umělá inteligence se zaměřuje na automatizaci konkrétních úkolů, silná umělá inteligence je schopna učit se a myslet jako lidé. Slabá umělá inteligence může překonat lidi ve specifických úkolech, pro které je navržena, ale pracuje s mnoha většími omezeními než i ta nejzákladnější lidská inteligence. Veškerá umělá inteligence, která je dnes k dispozici, může být považována za slabou AI. Silná umělá inteligence zatím neexistuje.“¹⁷

Podíváme-li se na pokusy o definice AI z posledních let, můžeme uvést např. definici expertů Evropské komise: *„Systémy umělé inteligence (AI) jsou softwarové (a možná i hardwarové) systémy navržené lidmi, které vzhledem ke složitému cíli jednájí ve fyzické nebo digitální dimenzi tím, že vnímají své prostředí prostřednictvím získávání dat, interpretace shromážděných strukturovaných nebo nestrukturovaných dat, odůvodňování znalostí nebo zpracování informací odvozených z těchto údajů a rozhodování o nejlepších opatřeních k dosažení daného cíle. Systémy umělé inteligence mohou buď použít symbolická pravidla, nebo se naučit numerický model, a mohou také upravit své chování analýzou toho, jak je jejich okolí ovlivňováno jejich předchozím jednáním. Jako vědecká disciplína zahrnuje AI několik přístupů a technik, jako je strojové učení (např. tzv. hluboké učení – deep learning a zpětnovazební učení – reinforcement learning), strojové uvažování (které zahrnuje plánování, rozvrhování, reprezentaci znalostí a uvažování, vyhledávání a optimalizaci) a robotiku (která zahrnuje ovládání, vnímání, senzory a akční členy, jakož i integraci všech další techniky do kybernetických systémů).“¹⁸*

¹⁶ Podle HAVEL, I. M. Přirozené a umělé myšlení jako filozofický problém. In: MAŘÍK, V. – ŠTĚPÁNKOVÁ, O. – LAŽANSKÝ, J. a kol. In: Umělá inteligence (3). Praha : Academia, 2001, s. 33.

¹⁷ GLOVER, E. Strong AI vs. Weak AI: What's the Difference? In: Built In, 29. 9. 2022. Dostupné na: <https://builtin.com/artificial-intelligence/strong-ai-weak-ai>.

¹⁸ EUROPEAN COMMISSION. High-level expert group on artificial intelligence (AI HLEG). A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines. Brussels: European Commission, 2019. Dostupné na

Od počítačové kriminality ke kriminalitě AI a robotů

Před takřka 30 lety jsme definovali počítačovou kriminalitu na základě principu společného faktoru jako páchaní trestné činnosti, v níž figuruje určitým způsobem počítač jako souhrn technického a programového vybavení včetně dat, nebo pouze některá z jeho komponent a) jako předmět této trestné činnosti, ovšem s výjimkou té trestné činnosti, jejímž předmětem jsou zařízení jako věci movité, nebo b) jako nástroj trestné činnosti.¹⁹

Před cca 15 lety jsme v souvislosti se zavedením pojmu „kyberprostor“ začali hovořit o kybernetické kriminalitě, jako o trestné činnosti spojené s informačními technologiemi, informačními systémy, elektronickými komunikacemi a jejich službami, sítěmi a podsítěmi elektronických komunikací, odehrávající se v kyberprostoru.²⁰

Zřejmě se blíží okamžik další definice, a to „kriminalita AI“ (AI crime) nebo „kriminalita robotů“ koncipované podobně jako u kriminality počítačové, a to bez ohledu na to, zda daná entita je či není součástí kyberprostoru (jakkoliv častěji tomu tak bude). Termín „kriminalita AI“ se bude proto používat k označení zločinů, které jsou spáchány za použití umělé inteligence (AI) nebo naopak zločinů, které směřují na AI systémy:

1. Zločiny spáchané za použití AI: Patří sem situace, kdy zločinci využívají technologie umělé inteligence k plánování a provádění svých činů. Mohou to být i útoky realizované ve fyzickém světě pomocí nástrojů řízených AI – od průmyslových systémů SCADA a ICS²¹ přes roboty až po autonomní vozidla.

2. Zločiny zaměřené na AI systémy (AI jako subjekt trestního práva hmotného): Jde o situace, kdy jsou AI systémy cílem útoků. To může zahrnovat jednání jako průniky (hacking) a sabotáže (poškození cizí věci), které mají za cíl narušit chod systémů AI, jak jsou popsány výše.

3. Na rozdíl od „běžných technologií“ poroste význam či dopad selhání umělé inteligence jako způsob naplnění objektivní stránky nedbalostních trestných činů. I když toto selhání přichází v úvahu i u non-AI systémů, v případě systémů obsahujících AI vyšší generace nastává problém se zaviněním a s přičitatelností.²²

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/definition-artificial-intelligence-main-capabilities-and-scientific-disciplines>.

¹⁹ SMEJKAL, V. – SOKOL, T. – VLČEK, M. Počítačové právo. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 100.

²⁰ § 2 písm. a) zákona č. 181/2014 Sb., o kybernetické bezpečnosti, ve znění pozdějších předpisů

²¹ SMEJKAL, V. Kybernetická kriminalita. 3. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2022, s. 1067 an.

²² Obdobně MULÁK, J. – PROVAZNÍK, J. Roboti za mřížemi – je české trestní právo připraveno na rozvoj umele inteligence? In: GŘIVNA, T., RICHTER, M., ŠIMÁNOVÁ, H. (eds.) Vliv nových technologií na trestní právo, Praha : Auditorium, 2022, s. 262.

Roboti

Jakkoliv jsou výše odmítnuty Asimovovy „Zákony robotiky“ jako literární a neprávnická fikce, paradoxně definice robota od téhož autora je stále obecně použitelná: „*stroj spojený s počítačem, schopný vykonávat úkoly, které jsou příliš složité pro jakýkoli živý mozek kromě lidského a jsou takového druhu, jaký nemůže vykonávat žádný stroj bez počítače*“²³. To proto, že množství definic není malé a někdy jsou spíše zavádějící. Technická podstata robota se neustále vyvíjí od jednoduchých manipulátorů k autonomním systémům, kdy robot vykazuje schopnost vykonávat zamýšlené úkoly na základě aktuálního stavu a dat sensorů bez zásahu člověka, pohybuje se ve svém prostředí a plní zamýšlené úkoly, přičemž obsahují řídicí systém a rozhraní řídicího systému.²⁴

Robot se liší od informačních systémů, jakými jsou například počítače, vykonáváním fyzikálního vlivu na své okolí. Jednání robota musí mít přímou nebo nepřímou odezvu ve fyzickém světě (nemusí to být přímo mechanickou manipulací, ale i předáním povelu jinému systému, který má interface do fyzického světa – například ovládání vodovodní sítě nebo řízení silničního provozu). V tomto příspěvku tedy, jak je již zmíněno výše, neuvažujeme roboty ryze softwarové.

Roboti mohou být zcela nebo částečně autonomní nebo mohou být vzdáleně řízeni (programem a/nebo člověkem), namnoze asi obojím v nějaké předvídané součinnosti. Míra autonomie robota je zatím určována člověkem, který stanoví jejich součinnost. Příkladem může být autopilot v letadle, kterému po nastavení určitých podmínek předá pilot řízení, nicméně může buď do práce robota kdykoliv zasáhnout – opravit jeho řízení nebo jej zcela vypnout. (Nepodaří-li se to, seznámíme se s celou událostí v seriálu „Letecké katastrofy“.) Přitom ovšem podmínky, za nichž může svěřit pilotování tomuto zařízení, vyplývají z leteckých předpisů, předpisů výrobce a provozovatele letadla a konkrétních podmínek letu.²⁵

Podle Peňázové robot:

- nemá přirozený původ, tzn. je uměle vytvořený,
- vnímá své životní prostředí a manipuluje s předměty v něm nebo je s nimi v interakci,
- má určitou schopnost provádět výběr podle daného prostředí, často s použitím automatického řízení nebo předem naprogramované sekvence,
- je programovatelný,
- pohybuje se v jedné nebo více rotačních translačních rovinách,
- provádí pohotové koordinované pohyby,

²³ ASIMOV, I. Sbohem, Země. 1. vyd. Plzeň : Mustang, 1997, s. 171.

²⁴ Podle normy ČSN ISO 8373:2012 Roboty a robotická zařízení – Slovník.

²⁵ SMEJKAL, V. Kybernetická kriminalita. 3. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2022, s. 103.

■ jeví se, jako by měl záměr nebo působnost.²⁶

Roboty lze rozdělit do pěti generací podle úrovně jejich schopnosti činit autonomní rozhodnutí:

- **Nultá generace** zahrnuje manipulátory a roboty obvykle bez zpětné vazby, kde jakékoli poruchy nebo změny ve sledovaných oblastech (signalizované senzory) mají za následek nepovolení dalšího kroku a zastavení systému (tzv. „centrální STOP“), přičemž je povolán personál údržby;

- **První generace** zahrnuje roboty s jednoduchou zpětnou vazbou, které jsou schopny přepínat mezi několika deterministicky pracujícími podprogramy (předem vyvinutými člověkem) a pracovat podle nich;

- **Druhá generace** zahrnuje roboty se schopností optimalizace, tj. schopností vybrat optimální program z předdefinovaných programů na základě zadaného kritéria, tj. je známo přesné pravidlo, kterým se řídí rozhodnutí o další akci;

- **Třetí generaci** charakterizují roboti, kteří jsou schopni samostatně upravovat původní program (akční plán), protože se mohou učit ze získaných zkušeností. Zde je předdefinován pouze cíl činnosti (úkol), přičemž způsob dosažení cíle je ponechán na inteligenci řídicího systému, který sám vytváří akční plán skládající se z řady na sebe navazujících kroků a činností k dosažení daného cíle. fotbalová branka. Akční plán je posloupnost stavů robota v prostředí, popsána buď numericky, nebo symbolicky – logickými příkazy, které robot sám interpretuje, aby dosáhl definovaného globálního cíle.²⁷ Formulace plánu pak spočívá v hledání cesty ve stavovém prostoru ze současného stavu do stavu cílového;

- **Čtvrtou generaci** představují autonomní roboti se sociálním chováním podobným člověku, to znamená, že cíle jednotlivých úkolů volí samostatně na základě vhodného globálního kritéria. Lze si zde představit např. princip dlouhodobé existence/autonomie takového systému (přežití, úspora energie atd.).

Počínaje třetí generací bude pravděpodobně problém určit příčinu nežádoucího chování a o to obtížnější bude hledání právní odpovědnosti. Je tomu tak proto, že počítače řídicí roboty dlouhou dobu a až prakticky doposud fungovaly podle principů popsaných ve von Neumannově schématu z roku 1945.²⁸ Principem je procesor řízený programem, který je uložen s daty společně v paměti počítače, jakkoliv se konkrétní provedení může lišit. Časem přišly odlišnosti, např. v podobě tzv.

²⁶ PEŇÁZOVÁ, M. Když se řekne robot. In: *Automatizace*, 51, 2008, č. 7–8, s. 488–493.

²⁷ FIKES, R. E. – N. J. NILSSON, „STRIPS: A New Approach to the Application of Theorem Proving to Problem Solving. In: *Artificial Intelligence*, Vol. 2, Iss. 3–4, Winter 1971, pp. 189–208.

²⁸ VON NEUMANN, J. First Draft of a Report on the EDVAC. Lecture 30. 6. 1945, University of Pennsylvania. In: *IEEE Annals of the History of Computing*, 15 (1993), 4, pp. 27–47.

Harvardské architektury²⁹, ale existence programu řídicího práci počítače krok po kroku zůstala zachována.

Tento princip se nezměnil ani u „hиту“ dneška, jakým jsou kvantové počítače.³⁰ Klasické, ale i kvantové počítače stále fungují na principu navrženém před 80 lety, tj. s řídicí jednotkou, aritmetickou jednotkou a pamětí, s pevnou hardwarovou strukturou a předem daným programem definované struktury, který byl vytvořený nějakým programátorem. Principem je systém řízený programem, který je napsán programátorem a bez ohledu na složitost algoritmu z velké části pracuje na principu IF – THEN – ELSE.³¹ Všechny provozní funkce a stavy stroje jsou tak pevně definovány, takže jakkoliv může program fungovat velmi variabilně, nemůže se dostat do jiného než předpokládaného stavu.

Výjimkou jsou závady způsobené chybou v programu, které ovšem mohou mít fatální dopad na řízené zařízení – viz např. destrukce rakety Ariane 5 při jejím prvním letu v roce 1996. Ovšem protože se vše odehrálo v klasickém počítačovém programu, bez nějaké AI, bylo možno zjistit, že k chybě došlo při práci s tzv. datovými typy a byla jednoduše odstraněna.

Zásadním přelomem ve vývoji AI je přechod od deterministického systému k systému nedeterministickému. Pokud se program označovaný jako AI musí řídit příkazy programátora bez možnosti vlastní modifikace „sama sebou“, pak se můžeme dopracovat např. až na úroveň tzv. expertního systému, který v sobě má uložené heuristiky, obvykle získané od expertů, a generuje doporučení.³²

Vyšší druhy AI se ale mohou učit, tedy automaticky modifikovat svůj kód na základě dat, ať již poskytnutých člověkem nebo sbíraných z okolí AI. Hovoříme o strojovém učení, které probíhá autonomně v tom smyslu, že se tak děje bez přímých příkazů či pravidel zadaných programátorem. Řídicí systém umělé inteligence je stručně řečeno tvořen nějakou obecnou funkční strukturou stejnou pro velké množství různých aplikací, která se až postupným učením začne profilovat na konkrétní provozní funkci / operaci. Zatímco u klasické koncepce strojů s přesně stavově definovaným logických řídicím programem je veškerá zodpovědnost za správnou funkci „na bedrech“ programátora, který musel vymyslet a rozhodnout, jaké funkce a reakce

²⁹ Viz COHEN I. B. – WELCH G. W. (ed.). *Makin' Numbers. Howard Aiken and the Computer.* Cambridge, MA : The MIT Press, 1999.

³⁰ KULHÁNEK, P. Kvantový počítač IBM Q. In: *Aldebaran bulletin*, XV., 2017, č. 38. Dostupné na: https://www.aldebaran.cz/bulletin/2017_38_ibq.php nebo ARUTE, F. – ARYA, K. – BABBUSH, R. et al. Quantum supremacy using a programmable superconducting processor. In: *Nature*, 574, 505–510 (2019).

³¹ Shodně např. COECKELBERGH, M. *Etika umělé inteligence.* Praha : Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, v. v. i., 2023, s. 60.

³² Viz RAIS, K. – SMEJKAL, V. *Principy expertních systémů a příklady jejich aplikací.* In: *Knižnice odborných a vědeckých spisů VUT v Brně, 1987, svazek B–117, str. 47–75.*

stroje do programu implementuje, u umělé inteligence realizované na nějaké formě tzv. neuronových sítí se při učení předkládají standardní neuronové struktury jednotlivé reálné vzorky či úkony, se kterými má pak stroj fyzicky pracovat. Ty definují („předvádí“) operace, které s nimi má robot provádět, společně s informací, zda daný úkon je žádoucí (správný) či nežádoucí (nesprávný). Neuronová struktura si již sama najde společné či rozdílové znaky mezi předkládanými předměty či definovanými operacemi a také si sama určí ideální posloupnost operací, aby funkce systému byla co nejrychlejší a nejefektivnější.³³

Tím se ale dostáváme do stavů řídicího systému, které nemůžeme předem definovat, a budeme obtížně vyvozovat, kdo za jejich dosažení, pokud se projeví negativně na svém okolí či na robotu samém, odpovídá. Je tomu tak proto, že množství faktorů a vlivů, které ovládají činnost zařízení s pokročilou AI není definovatelné předem ani co do kvantity, resp. použitých zdrojů dat, i kvality, tj. jejich obsahu.

Na počátku sice může být programátor (mnoho programátorů využívajících navíc různé tzv. knihovny hotových programů), kteří vytvoří výchozí kód. Následně dochází „k učení“ doposud „nedotčené“ AI prostřednictvím dat, která jsou jí předkládána nebo dokonce si je sama sbírá v kyberprostoru. „Naučený“ program potom funguje v určitém okolí, kam vstupují odhadnutelná i neodhadnutelná data, některá mohou být i úmyslně chybná nebo chybně vyhodnocená omylnými senzory. AI monitoruje své jednání (výstupy) a je-li to možné, přizpůsobuje vlastní chování (tedy existující kód) tak, aby dosahovala co nejlepších výsledků. V momentě, kdy do systému vstupují nedeterministické, člověkem neovlivněné či dokonce neovlivnitelné prvky, definující průběh vytvoření a fungování systému AI (roboty), vzniká zásadní právní problém trestní odpovědnosti za jednání AI.

Odpovědnost za jednání AI

Stroje mohou být aktéry, ovšem nikoli vědomými natož morálními, protože jim chybí vlastnosti a schopnosti, které jsou zatím mimo dosah umělé inteligence (AI): 1. vědomí a subjektivní zkušenost, 2. emoce, 3. motivace, 4. vůle, 5. kreativita, 6. sociální interakce, 7. morálka a etika.³⁴ Měli bychom tedy hledat a být schopni najít osobu či osoby, která je za jednání AI odpovědná. A protože se pohybujeme v oblasti trestní, pak nikoliv na základě nějaké objektivní odpovědnosti (za vadný výrobek), ale nalezením osoby, která zapříčinila škodlivý následek jednání AI nebo mu přinejmenším nezabránila.

³³ Podle VOJÁČEK, A. Obecná problematika použití umělé inteligence v průmyslových aplikacích. In: automatizace.hw.cz, 18. 4. 2019. Dostupné na: <https://automatizace.hw.cz/obecna-problematika-pouziti-umele-inteligence-v-prumyslovych-aplikacich.html>.

³⁴ Viz SRSTKA, J. a kol. Autorské právo a práva související. Vysokoškolská učebnice. 3. vydání. Praha : Leges, 2023, v tisku.

Problém ovšem vzniká tím, že na nastavení fungování konkrétní AI v konkrétní situaci se podílelo příliš mnoho subjektů, jak je popsáno výše. Některé budeme schopni identifikovat, naproti tomu u některých ani nezjistíme jejich existenci. Může se stát, že odpovědnost se nemůže a ani by se neměla přičítat jedné osobě; odpovědných může být víc osob. Pak ovšem není jasné, jak odpovědnost rozdělit. Někteří mohou nést větší odpovědnost než jiní. Otázkou je, kde se při vyšetřování zastavíme. Jak uvádí Coeckelbergh, „Umělá inteligence má sice svůj algoritmus, ten však komunikuje s čidly, využívá všechny možné údaje a spolupracuje s různým hardwarem a softwarem. Všechny tyto záležitosti mají svou historii a jsou spojeny s lidmi, kteří je naprogramovali nebo vyrobili. Když se něco pokazí, není vždy zřejmé, zda problém způsobila „umělá inteligence“, nebo nějaká jiná součást systému, ani to, kde končí umělá inteligence a začíná zbytek technologie.“³⁵ Na základě technické analýzy by mělo být možné identifikovat modul robota, který zapříčinil chybné jednání. Následně pak bude třeba zkoumat kauzální historii tohoto modulu.

U vyšších kategorií AI, které se samy naučily, jak mají fungovat, narazíme v určitého okamžiku na „černou skříňku“, kterou je AI řízena a my nevíme, jak její obsah vznikl, protože v důsledku samoučení (hlubokého strojového učení) se vzdálila více či méně od původního programového kódu. Nebudeme schopni zjistit, natož vysvětlit, co se děje v neuronové síti, jejíž vazby byly nastaveny na základě statistické analýzy datasetů předložených umělé inteligenci.

Dokument EU přiznává, že „Vysvětlení, proč model vytvořil určitý výstup nebo rozhodnutí (a jaká kombinace vstupních faktorů k tomu přispěla), není vždy možné. Tyto případy se nazývají „černé skříňky“ a vyžadují zvláštní pozornost. V takových situacích mohou být zapotřebí jiná opatření k zajištění vysvětlitelnosti (např. sledovatelnost, auditovatelnost a transparentní komunikace o schopnostech systému), za předpokladu, že systém jako celek respektuje základní práva.“³⁶

Klasické aspekty trestní odpovědnosti a AI

Základy trestní odpovědnosti lze charakterizovat jako souhrn podmínek, při jejichž naplnění vzniká trestní odpovědnost pachatele.³⁷ Pachatelem je obvykle fyzická osoba, nicméně zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZTOPO“) vytváří možnost, že trestný čin jedné nebo více fyzických osob bude za splnění přičitatelnosti trestným činem právnické osoby. Přičitatelnost je zakotvena v § 8 ZTOPO a využívá specifické

³⁵ Coeckelbergh, M. Op. cit., s. 87.

³⁶ EVROPSKÁ KOMISE, AI HLEG (Odborná skupina na vysoké úrovni pro umělou inteligenci). Etické pokyny pro zajištění důvěryhodnosti AI. Brusel: Evropská komise, 8. 4. 2019. Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>.

³⁷ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. § 1–139. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2023, s. 184.

konstrukce přičitatelnosti, kdy se zaviněné jednání určité skupiny fyzických osob přičte právnické osobě, jelikož ZTOPO vychází z koncepce, že právnické osoby jsou způsobilé jak k právnímu, tak k protiprávnímu jednání.³⁸ Proto úvahy o trestní odpovědnosti za AI se budou týkat jak fyzických, tak právnických osob.

Základní atributy, které slouží pro stanovení případné trestní odpovědnosti, jsou uvedeny v trestním zákoníku³⁹ takto:

- čin musí být protiprávní a musí naplňovat znaky uvedené v trestním zákoně (§ 13 odst. 1 TrZ),
- musí jít o jednání, u kterého společenská škodlivost dosáhne takové výše, že není možné uplatnit odpovědnost podle jiného právního předpisu – přestupek, správní delikt (§ 12 odst. 2 TrZ).

Dále budeme zkoumat **typové znaky trestného činu**, tj. znaky skutkové podstaty trestného činu (znaky charakterizující objekt, objektivní stránku, subjekt, subjektivní stránku). Jako příklad můžeme použít úmyslný trestný čin ublížení na zdraví podle ust. § 146 odst. 1 TrZ, kterýžto může být spáchán nejen člověkem, ale i robotem, a to těmito způsoby: 1. AI jako prodloužená ruka pachatele ovládajícího robota, 2. závada způsobená okolnostmi na člověku a dané AI nezávislými, 3. jednáním samotné AI.

V takovém případě bude:

- Individuální objekt trestného činu – nedotknutelnost (zájem na ochraně) lidského zdraví;
- Objektivní stránka trestného činu – jednání robota, následek spočívající v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření (viz § 122 TrZ) a vztah mezi nimi;
- Speciální či konkrétní subjekt trestného činu – v odst. 4 se nevyskytuje, může jím být kdokoliv, kdo je trestně odpovědný (fyzická osoba i právnická osoba⁴⁰);
- Subjektivní stránka trestného činu – cílem je způsobit ublížení na zdraví oběti, přičemž motiv může být různorodý (msta, vyřazení v běžného života, způsobení trvalého následku apod.) – úmyslné zavinění, přímé i nepřímé (pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit ublížení na zdraví poškozeného, a byl s tím také srozuměn).

³⁸ BOHUSLAV, L. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě. In: JELÍNEK, J. a kol. (eds). Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy. Praha : Leges, 2013, s. 146.

³⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen „TrZ“).

⁴⁰ Viz ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. § 140–271. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2023, s. 1973.

Klíčovým aspektem pro stanovení trestní odpovědnosti je v tomto případě analýza **objektivní stránky trestného činu**.⁴¹

U ní budeme zkoumat **formu jednání**, tj. zda došlo k popsánímu jednání, kterým může být „konání i opomenutí), jehož následkem je taková újma na zdraví, která dosahuje intenzity ublížení na zdraví. „*Přitom je nerozhodné, jakých prostředků bylo při něm použito (zda k němu došlo např. úderem pěstí nebo za použití nějaké zbraně ve smyslu § 118, např. klacku), zda šlo o jednání jednorázové, nebo o jednání postupné a dlouhodobé.*⁴² Následkem je již zmíněná porucha zdraví nebo jiné onemocnění. K tomu také viz rozhodnutí NS ze dne 20. 4. 1963.⁴³

Pro 1. variantu – zneužití robota člověkem – platí, že „*Relevance umělé inteligence z hlediska trestní odpovědnosti je tak stejná, jako v případě užití jakéhokoliv jiného nástroje. Vliv na právní kvalifikaci tak může mít jen z hlediska naplnění některých fakultativních znaků skutkové podstaty (např. spáchání činu se zbraní), z hlediska právních následků může představovat toliko obecně přitěžující okolnost (např. kvůli zvláštní sofistikovanosti provedení činu či obsáhlé přípravě), případně může umožňovat uložení některých sankcí proti majetku (trest propadnutí věci podle § 70 tr. zákoníku, ev. ochranné opatření zabránění věci podle § 101 tr. zákoníku). Půjde zejména o ty případy, v nichž člověk naplňuje objektivní stránku trestného činu sám s využitím umělé inteligence tak, že ji ovládá, byť by jejím prostřednictvím prováděl i dílčí operace, jichž by sám člověk nebyl schopen.*“⁴⁴

Pro 2. variantu je z hlediska diskutované trestní odpovědnosti za jednání robotů relevantní komentář, podle kterého „*O jednání nejde ani v případě, jestliže je pohyb vyvolán vnější silou nebo jinou na vůli člověka nezávislou okolností, pokud tato událost nebyla vyvolána jeho předchozím, zpravidla nedbalostním jednáním (např. uklouznutí pracovníka na kluzké podlaze dílny, při kterém dojde k nárazu do spolupracovníka, kterému je tím způsobena těžká újma na zdraví, kdy pracovník nejedná, a proto za způsobení těžké újmy na zdraví trestně neodpovídá, ovšem za podmínky, pokud nezpůsobil sám zmíněný stav podlahy třeba předchozím rozlitím oleje anebo neměl-li povinnost odstranit takový uvedený stav podlahy, byť ho sám nezpůsobil, před pokračováním v práci; v takovém případě však neodpovídá za uklouznutí, ale za jednání ve formě opomenutí odstranit zmíněný stav podlahy).*“⁴⁵ Lze si představit, že některé

⁴¹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 126.

⁴² VANTUCH P. Trestní zákoník s komentářem k 1. 8. 2011. 1. vyd. Olomouc : ANAG, 2011, s. 491. Shodně ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. § 140–271. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2023, s. 1971.

⁴³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. 4. 1963, sp. zn. 10 Tz 21/63, Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, Rt 16/1964.

⁴⁴ MULÁK, J., – PROVAZNÍK. J. Op. cit., s. 262–263.

⁴⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 127.

excesy ve fungování robota, mající za následek ublížení na zdraví osoby, mohou pocházet z nevhodných pracovních podmínek, jak je popsáno výše.

V daném případě, aby mohlo být jednání pachatele kvalifikováno podle ust. § 146 TrZ, bude třeba prokázat, že jednání robota bylo projevem pachatelovy vůle ve vnějším světě. Toto jednání může mít charakter konání (nasměrování ramene robota do místa, kde se oběť nacházela) nebo opomenutí⁴⁶ (nezasáhnutí v případě, že se oběť do dráhy ramene dostala). V případě ublížení na zdraví podle § 146, pokud byl spáchán opomenutím, jde o tzv. nepravý (výsledečný) omisivní delikt.⁴⁷ Opomenutí by asi také mohlo být konstatováno v případě, že by uživatele pracoval s robotem v nevyhovujících pracovních podmínkách nebo neodstranil jejich vlivy (např. voda na objektivě kamer).

Ještě stále řešitelným se jeví identifikace opomenutí konání, kdy pachatel, který za vyrobení či provoz robota odpovídal, opomenul např. dodržet existující technické podmínky a požadavky před uvedením do prodeje či užívání (např. uvedení technického zařízení do provozu v rozporu s příslušnými bezpečnostními a jinými předpisy, ale i neprovádění jeho náležité a předepsané údržby a kontroly). Muselo by ale být prokázáno, že chování robota bylo tímto způsobeno, což v případě úmyslného ublížení na zdraví by mohl být argument obhajoby, který může, ale nemusí být vyvrácen.

Konečně 3. možnost, tedy jednání samotné AI bez způsobení či zavinění člověkem přichází v úvahu u vyšších generací robotů a po bezpečném vyvrácení předchozích variant ad 1. a 2.

Druhým obligatorním znakem objektivní stránky trestného činu je **následek**, a proto ho má každý trestný čin. Rozumí se jím porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákoníkem (porušení individuálního objektu trestného činu). Toto porušení nebo ohrožení je způsobeno jednáním, které charakterizuje trestný čin (např. při ublížení na zdraví podle § 146 je takovým následkem porušení zdraví člověka, tj. narušení normální funkce lidského těla včetně řádné funkce všech jeho orgánů).

Klíčovým pak bude **posouzení příčinného vztahu mezi jednáním a následkem**. Aby mohla být v trestním řízení shledána odpovědnost pachatele za následek, resp. účinek konkrétního trestného činu, musí zde být dána příčinná souvislost spojující konání nebo opomenutí s tímto následkem, resp. účinkem, a zavinění.⁴⁸

Zde se dostáváme do situace, kdy bude zcela odlišné posuzování kauzálního nexu v případě jednoduchého robota – nakladače, řízeného v plném rozsahu člověkem, a automatického nakladače řízeného AI, „šmejdícího“ po prostoru stavby a nakládajícího předměty dle vlastního uvážení v důsledku autonomního rozhodování

⁴⁶ Viz ust. § 112 TrZ.

⁴⁷ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 130.

⁴⁸ Tamtéž, s. 137.

AI. Zatímco v prvním případě by nemělo propojení jednání a následku, resp. účinku na konkrétní osobu být větším problémem, v případě robota řízeného AI již problém vzniká.

Jak uvádí Šámal a kol., „*Zkoumáme-li příčinný vztah z hlediska trestního práva hmotného, zabýváme se zjišťováním trestněprávně relevantního příčinného vztahu mezi jednáním pachatele a způsobeným následkem (těžším následkem, účinkem, škodlivým následkem atd.) významným pro naplnění znaků konkrétního trestného činu. Proto je třeba v kauzálním vztahu izolovat jednání v trestněprávním smyslu, trestněprávní příčinu a trestněprávní následek. Požadavek trestněprávně relevantního příčinného vztahu znamená, že určitá osoba může být trestná jen tehdy, jestliže svým protiprávním jednáním, které naplňuje znaky trestného činu, následek důležitý z hlediska skutkové podstaty trestného činu skutečně způsobila.*“⁴⁹

Zatímco v případě obvyčejného nakladače budeme schopni identifikovat řidiče, který způsobil jinému škodu na zdraví, v případě nakladače řízeného AI nebudeme, alespoň zpočátku, vědět, proč nakladač jednal takovýmto způsobem.

Posledním aspektem skutkové podstaty trestného činu je **subjektivní stránka**, zejména pak **zavinění**. Podle ust. § 13 odst. 2 TrZ k trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti. Zatímco u opakovaně zmíněného řidiče nakladače budeme pravděpodobně schopni poměrně snadno rozlišit, zda se jednalo o jednání úmyslné nebo nedbalostní (§ 15-16 TrZ), v případě AI to tak jednoduché nebude. Jen příkladmo příčinou ublížení na zdraví robotem s AI může být jednání, které podle okolní může být posouzeno jako nedbalostní, ale i úmyslné jednání:

- výrobní vada způsobená při konstrukci, programování, výrobě (nedbalostní nebo úmyslné jednání – např. neprovedením předepsaných zkoušek),
- výrobní vada jednoho nebo více konkrétních zařízení způsobená poškozením při výrobě (úmyslné jednání),
- poškození při dopravě či užívání (nedbalostní nebo úmyslné jednání),
- nevhodný způsob užívání – nekvalifikovaná obsluha, nasazení v nevhodném prostředí apod. (nedbalostní nebo úmyslné jednání),
- nevhodné pracovní podmínky – ovlivnění senzorů prachem, vodou, elektromagnetickým zářením atd. (nedbalostní nebo úmyslné jednání),
- ovlivnění zásahem člověka – útok hackera (úmyslný) nebo zásah do technologie nedbalostním jednáním (vysílání signálů o frekvenci shodné s komunikační frekvencí robota)
- shoda okolností či náhoda (výskyt události v okolí robota, kterou nikdo nemohl předpokládat – např. zemětřesení, úder bleskem, požár, blesková záplava, útok teroristů apod.).

⁴⁹ Tamtéž, s. 140.

Současně se ovšem zcela zákonitě bude nabízet otázka, do jaké míry mohlo být toto selhání předvídáno při konstrukci robota a zda v této fázi nebo snad ve fázi výroby nedošlo k jednání, které by bylo možné dát do příčinné souvislosti s následkem a posléze zvažovat zavinění, resp. naplnění skutkové podstaty určitého trestného činu. Tím se otevře značný prostor pro technicko-právní analýzy toho, co se při konstrukci a programování robota dalo předpokládat jako možné selhání, čemu se v rámci tohoto předpokladu dalo zabránit vhodnými úpravami a co je v kategorii náhody či tzv. *vis maior*. „Budeme zkoumat, co lze případně ještě označit za zavinění ve smyslu § 15–19 TrZ, tj. kdy půjde o zavinění, a kdy o událost, která nebyla zaviněna jednáním fyzické či právnické osoby. Např. zda jde o nezaviněné selhání či havárii, obecně coby důsledek náhody, resp. i nešťastné náhody. Toto bipolární schéma – zavinění vs. náhoda, jistě platí i u robotů, pokud problém zjednodušíme a neuvažujeme o jednání trestně neodpovědných osob, jakož i o jednání za okolností vylučujících trestní odpovědnost, např. stav přípustného rizika (viz dále). Problém je ale s rozlišením, které je či spíše bude velice obtížné tam, kde robot má značnou autonomii jednání a nadto se i samoprogramuje – učí.“⁵⁰

Aby bylo možno posoudit trestněprávní odpovědnost za jednání AI, bude třeba se zabývat otázkami, jako jsou:

- Hledání příčinné souvislosti, tedy kauzálního řetězce mezi příčinou a následkem. O kauzálním nexu nebývá sporu, nejde-li o působení více faktorů. To ale neplatí v případě systému AI, zejména samoučícího se.
- Bylo možno delikt předvídat? Čím více se bude jednat o robota (samo)učícího nebo autonomního, tím bude složitější zjistit, proč robot jednal tak, jak jednal. Roli bude hrát, do jaké míry byla činnost robota kontrolována z hlediska zabránění většímu rozsahu tohoto selhání. Kritériem nedbalosti je zachování potřebné míry opatrnosti, která může být obecná (požadovaná u každé osoby), nebo zvláštní, vyšší (např. u výkonu určitých činností či povolání). Pokud dojde k protiprávnímu jednání robota v důsledku toho, že nebyl zhotoven podle poznatků vyplývajících ze stavu techniky, je to podobná situace, jako při postupu lékaře non lege artis.⁵¹
- Existují právní předpisy a závazné technické předpisy ukládající povinnosti – zejm. výrobcům?
- Provedli výrobce a uživatel analýzu rizik a vyhodnotili přípustné riziko?

⁵⁰ SMEJKAL, V. – SOKOL, T. Trestněprávní aspekty robotiky. In: Právní rozhledy, XXVI., 2018, č. 15-16, s. 515.

⁵¹ SMEJKAL, V. – SOKOL, T. Trestněprávní aspekty robotiky aneb první mrtvola se nepočítá. In: Sborník 19. ročníku mezinárodní konference IS2, 30.-31. 5. 2018, Praha : TATE INTERNATIONAL, s.r.o., s. 187-197.

- Mohlo dojít k ovlivnění robota okolím? (Od shody neočekávaných okolností, přes selhání senzorů až po útok nějaké osoby – fyzický či kybernetický.)

V případě deliktního jednání robota s AI bude třeba v první řadě zjistit důvod chování robota. Tedy zda hledáme trestně odpovědného pachatele jednajícího úmyslně, z nedbalosti nebo zda jde o vadu výrobku, což ovšem rovněž neznamena neexistenci zavinění, a tedy případného pachatele. Zde bude klíčové určení kauzálního nexu, neboť složitost a propojenost systému s AI může svádět k nemístnému rozšiřování okruhu podezřelých.

Významné bude, zda potenciálnímu pachateli byla pro provozování robota uložena zákonem nebo případně podzákonným či dokonce interním předpisem povinnost určitého chování. V souvislosti s roboty to mohou být předpisy, jako je třeba zákoník práce v oblasti týkající se bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, trestní zákoník v oblasti ochrany obecně prospěšných zařízení, stejně jako nařízení EU o zdravotnických prostředcích.⁵² A zda dotyčná osoba úmyslně či z nedbalosti jednala v rozporu se svými povinnostmi, což může být kvalifikováno jako úmysl, nedbalost anebo opomenutí. V této souvislosti se jako relevantní jeví rozhodnutí Nejvyššího soudu týkající se opomenutí.⁵³

Proti tomu stojí hledisko přiměřeného či přípustného rizika. Ani v běžném životě se nemůžeme vyhnout situacím, kdy vznik jakékoliv škody není zcela vyloučen. V každém konkrétním případě se proto z tohoto hlediska musí zkoumat, jak dalece bylo možné vznik škodlivého následku vůbec předvídat a jaká dostupná opatření byla nebo mohla být provedena, aby případný škodlivý následek byl minimalizován.⁵⁴

*„Bez rizika (nejistoty výsledku) často není možné poznat dosud nepoznané, není možný vědeckotechnický pokrok. Jestliže právní řád aprobejuje vývoj vědy, výzkumu, technologie, zdravotnictví apod., musí tolerovat i určitá přiměřená rizika (ve výrobě, ve výzkumu, ve zdravotnictví, v obchodě apod.), která jsou s touto dovolenou, prospěšnou i žádoucí činností spojena.“*⁵⁵ K tomu také viz dikce ust. § 31 odst. 1 TrZ.

Mimořádně obtížné ale může být hledání příčinné souvislosti mezi selháním robota s AI a jednáním těch, kteří ho vyrobili a naprogramovali, což bude obtížnější nežli hledání souvislosti s jeho chybným užíváním. Pak teprve poté, kdy tato příčinná souvislost bude spolehlivě zjištěna (prokázána), lze se zabývat i případným zaviněním fyzické nebo právnické osoby z hlediska její trestněprávní odpovědnosti, a to se zohledněním toho, zda výrobce postupoval v souladu s dosaženým stavem poznání.

⁵² EVROPSKÁ UNIE. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/745 ze dne 5. 4. 2017 o zdravotnických prostředcích, změně směrnice 2001/83/ES, nařízení (ES) č. 178/2002 a nařízení (ES) č. 1223/2009 a o zrušení směrnic Rady 90/385/EHS a 93/42/EHS. Úřední věstník, L 117, s. 1–175.

⁵³ Usnesení NS ze dne 12. 10. 2017, č. j. 6 Tdo 1062/2017-28. Obdobně JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 164.

⁵⁴ NOVÁK, P. Trestněprávní odpovědnost ve stavebnictví. In: Stavební právo, 2010, č. 1, s. 20–28.

⁵⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 231.

Lze se domnívat, že v oblasti robotiky budou převažovat trestné činy nedbalostní, jakkoliv i „přeprogramování“ robota na „vraha“ nelze vyloučit. Kritériem nedbalosti je zachování potřebné míry opatrnosti, která může být obecná (požadovaná u každé osoby), nebo zvláštní, vyšší (např. u výkonu určitých činností či povolání).⁵⁶ Jak vidíme, objevuje se zde pojem „potřebná míra opatrnosti“. Jde o tzv. neurčitý právní pojem,⁵⁷ tudíž bude poměrně široká variabilita možného výkladu. Stanovení požadované (minimální) míry opatrnosti můžeme hledat ve zvláštních předpisech, technických předpisech či technických normách⁵⁸, nebo v obecně uznávaných pravidlech, která vyplývají z úrovně poznání v určitém oboru. Odkázat lze také na rozhodnutí Nejvyššího soudu pojednávající o přiměřené opatrnosti.⁵⁹

„Nedbalostně jedná ten, kdo nedodrží míru opatrnosti, ke které je v rámci okolností povinen (objektivní hledisko) a podle svých možností schopen (subjektivní hledisko). Odpovědnost za nedbalost je dána spojením hlediska objektivního a subjektivního.“⁶⁰

Pokud ale Mulák a Provažník uvádějí, že *„Uvedené patrně předpokládá (ve vztahu k objektivnímu hledisku) rejstřík práv a povinností, jak s umělou inteligencí nakládat. Tento model by vzhledem ke své podstatě byl využitelný pro poměrně široké spektrum v úvahu připadajících situací až po škodlivé následky způsobené umělou inteligencí v podobě téměř autonomních robotů.“* (podle nich modelováním situací od havárie v komplikovaném výrobním prostoru až po ublížení na zdraví útokem zaběhlého psa), nelze sdílet jejich optimismus o tom, že tento seznam *„by byl docela snadno aplikovatelný i na obdobné situace, v nichž by složitý kauzální průběh či relativně autonomní aktér byl představován právě autonomním systémem“.*⁶¹

Selže-li zásadním způsobem robot třetí, a především čtvrté kategorie, jak jsou popsány výše, bude namnoze velkým problémem hledání kauzálního řetězce mezi příčinou a následkem. Nadto s nejistým výsledkem. Zde totiž nemusíme vždy znát všechny faktory, které ovlivnily fungování autonomního mechanismu. Můžeme znát jeho vstupní nastavení (resp. jaké mělo být, nedošlo-li k nějaké chybě při vývoji nebo výrobě), otázkou ovšem je, zda zjistíme, jaké všechny informace ovlivnily fungování robota. Také prozkoumání oné „černé skříňky“, budeme-li za ni považovat hardware a software robota, nemusí být za určitých podmínek úspěšné či dokonce

⁵⁶ Viz náleží ÚS ze dne 31. 5. 2016, č. j. III. ÚS 2065/15-2, a rozsudek NS ze dne 27. 6. 2012, sp. zn. 5 Tdo 540/2012.

⁵⁷ Viz MATES, P. K problematice neurčitých právních pojmů ve správním právu. In: Právní rozhledy, 2007, č. 9, s. 326–329.

⁵⁸ Viz § 3-4 zákona č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁹ Usnesení NS ze dne 30. 1. 2014, sp. zn. 6 Tdo 1450/2013.

⁶⁰ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vyd. Praha : Leges, 2022, s. 244 a násl.

⁶¹ MULÁK, J. – PROVAŽNÍK, J. Op. cit., s. 266.

realizovatelné, jakkoliv v současnosti to je zatím snáze uskutečnitelnější nežli zjištění všech procesů probíhajících v lidském těle. Dalším problémem může být možná multikauzalita, kdy může dojít k souběhu nebo kumulaci více možných příčin negativní (delikt ní) události, z nichž bude nutné vybrat jednu jako příčinu v daném případě rozhodující. Tím může být např. současná kombinace vstupních dat (tedy okolí robota), programu, který je vyhodnotí, a případně hardware (např. mechanické ruky), který učiní pohyb, jež bude mít za následek delikt ní jednání. Jednou z možností by snad mohlo být vyjádření procentuálního poměru těchto vlivů, pokud to ovšem bude možné.⁶²

Zcela specifickou otázkou pak bude delikt ní odpovědnost za vady v software robotů, coby specifickému zdroji vad, nicméně při zachování platnosti výše uvedených právních aspektů za odpovědnost za nedbalostní jednání.⁶³

Pachatelé

Kdo budou v souvislosti s delikt ní jednáním AI „obvyklí podezřelí“?

- V některých případech může být odpovědný výrobce robota, pokud se prokáže, že robot byl vadně navržen nebo vyroben. ...PROGRAMÁTOR jako pachatel?
- V jiných případech může být odpovědný vlastník či uživatel robota, pokud byl robot používán nesprávným či nezákonným způsobem. ...VRAŽDÍCÍ ROBOT?
- Mohou se vyskytnout i případy, kdy mohla být negativním faktorem data použitá k učení systému AI, ... mohl by být odpovědný POSKYTOVATEL DAT?
- Nelze vyloučit ani odpovědnost regulačních orgánů. ...SELHÁNÍ VEŘEJNOPRÁVNÍHO DOZORU? (měl regulovat a nereguloval nebo špatně)

Je velmi pravděpodobné, že v souvislosti s AI se na prvních místech objeví právnické osoby jako pravděpodobní pachatelé trestné činnosti, zejména z nedbalosti. Ovšem přičitatelnost podle ZTOPO vše nevyřeší, neboť stejně bude třeba stanovit, za delikt ní jednání AI nastalo kvůli jednání blíže neurčené osoby v rámci určité firmy, nebo zda se podaří zjistit, která konkrétní fyzická osoba se dopustila trestného činu, který je právnické osobě přičitatelný. ZTOPO je totiž založen na zásadě souběžné a nezávislé odpovědnosti fyzických a právnických osob. Pokud je za určité jednání odpovědná právnická osoba, nebrání to odpovědnosti fyzické osoby, která se tohoto jednání dopustila, a naopak.⁶⁴

⁶² Viz usnesení NS ze dne 27. 2. 2002, sp. zn. 3 Tz 317/2001.

⁶³ K tomu zejména viz SMEJKAL, V. – SOKOL, T. Trestněprávní aspekty robotiky. In: Právní rozhledy, XXVI., 2018, č. 15-16, s. 536.

⁶⁴ Nejvyšší státní zastupitelství. Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce právní úpravou pro státní zástupce. 3. přepracované vydání. Brno : Nejvyšší státní zastupitelství, spis. zn. 1 SL 113/2020 ze dne 9. listopadu 2020.

V rámci posuzování konkrétní kauzy pak bude třeba stanovit, co lze u robota považovat za důsledek nedbalostního (případně úmyslného) jednání fyzické osoby. U robotů nulté až druhé generace lze na robota pohlížet jako na deterministický automat (DA), kde všechny jeho stavy jsou známé, zjiitelné, resp. odvoditelné, tedy v každém okamžiku je jasné, co robot udělá a proč. U třetí generace robotů, kdy již přiznáváme schopnost samostatné tvorby programu dle nabytých zkušeností, je již situace složitější, protože tím dostává robot charakter automatu nedeterministického (NDA), kdy se může do určitého stavu dostat více cestami nebo se ve více stavech nacházet současně; zde stále ještě lze předpokládat, v souladu s teorií informatiky, že budeme schopni převést NDA na DA a dobrat se ke zjištění důvodů chování robota. Konečně ve čtvrté generaci, kdy hovoříme o autonomních mechanismech s vlastní inteligencí, bude algoritmická složitost (variabilita) uvnitř robota natolik vysoká, že nelze vyloučit od určitého okamžiku nemožnost přesně a nade vše pochybnost určit, jaké děje v něm probíhaly a proč. Nástroje umělé inteligence, jako jsou např. neuronové sítě nebo fuzzy logika,⁶⁵ a ještě více pak evoluční programování a genetické programování,⁶⁶ nás posouvají ze světa, kde jsme schopni říci, co bylo příčinou a co následkem, do světa pravděpodobností. Jedná se o predikci pravděpodobnou, kdy nikdo nedokáže zaručit, že se daný systém bude vyvíjet (chovat – pozn. aut.) tak, jak bylo předpovězeno.⁶⁷ Pak se dostaneme do oblasti označované např. jako tzv. NP-těžké problémy, kdy budeme muset hledat přibližná či částečná řešení, která uspokojivě odpoví alespoň v některých případech. Je ovšem otázkou, zda tento přístup bude použitelný v procesu trestního dokazování. Majitelé (provozovatelé) robotů, jejichž činnost může v případě poruchy způsobit obecné ohrožení (díky váze, povaze činnosti atd.), případně jejichž provoz lze označit dnešním pojmem „zvláště nebezpečný“ (viz § 2925 ObčZ), mohou být také trestně odpovědní za případnou havárii způsobenou robotem. Jejich deliktní odpovědnost, co se týká nedbalostního jednání, může mít přinejmenším dvě roviny: 1. postupovali v rozporu s pokyny (příručkou) výrobce, např. přetížením robota, nedostatečnou údržbou apod.; 2. nezachovali potřebnou míru opatrnosti, kterou by vzhledem k vlastnostem daného robota měli dodržovat. K tomu lze např. uvést rozhodnutí Nejvyššího soudu, které se zabývá zaviněním ve formě nevědomé nedbalosti.⁶⁸ Podobně také usnesení Ústavního soudu ohledně povinností, jejichž porušením vzniká právní odpovědnost, včetně odpovědnosti trestněprávní.⁶⁹

⁶⁵ Viz např. MAŘÍK, V., ŠTĚPÁNKOVÁ, O., LAŽANSKÝ, J. Umělá inteligence (4). 1. vyd. Praha : Academia, 2003.

⁶⁶ MAŘÍK, V., ŠTĚPÁNKOVÁ, O., LAŽANSKÝ, J. Umělá inteligence (3). 1. vyd. Praha : Academia, 2001.

⁶⁷ ZELINKA, I. Umělá inteligence: Hrozba nebo naděje? 1. vyd. Praha : BEN – technická literatura, 2003.

⁶⁸ Usnesení NS ze dne 30. 8. 2017, sp. zn. 7 Tdo 286/2017. Ve věci byla podána ústavní stížnost vedená pod sp. zn. II. ÚS 3219/17, kterou ÚS odmítl jako zjevně neopodstatněnou.

⁶⁹ Usnesení ÚS ze dne 20. 5. 2004, sp. zn. II. ÚS 728/02.

V této souvislosti je třeba zmínit i aspekt spočívající v tom, pokud nebude uživatel robota instalovat povinné softwarové aktualizace, mohlo by to být posouzeno jako hrubá nedbalost, a tedy naplnění jedné podmínky nutné pro zahájení trestního stíhání. Taková povinnost ale nemůže být v rovině obecné zvyklosti, ale musí být přímo uložena právním předpisem nebo v technických podmínkách pro užívání robota.

Jak uvádějí Smejkal a Sokol, „Nahlíženo z tohoto pohledu, podstatné je, že robot funguje buď a) předvídaným a žádoucím způsobem, tedy správně, nebo b) předvídaným, ale nežádoucím způsobem, tedy nesprávně, nebo c) nepředvídaným způsobem.

V případech sub b) a c) je kritické, zda takto dojde ke způsobení škody nebo nemateriální újmy. Pokud ano, stává se z hlediska trestního práva důležité, zda popsáním způsobem byl porušen zájem chráněný trestním právem, a pokud ano, kdo je za něj odpovědný.

V případě předvídaného nežádoucího fungování robota je kritické, jak k takovému nežádoucímu jednání došlo, zda se dalo předvídat a proč nebyla přijata opatření k eliminaci takového fungování. V případě nepředvídaného fungování robota bude nutno zkoumat totéž, tedy zda byla učiněna opatření, aby nežádoucímu a nepředvídanému fungování bylo bráněno nebo jeho důsledky minimalizovány.

Namísto nových, speciálních předpisů (např. zákona o robotech) či nových skutkových podstat v trestním zákoníku si spíše lze představit konstrukci obvinění, podle které „obviněný používal (prodával, distribuoval) robota, který byl díky své váze a mobilitě způsobilý působit škodu nebo nemateriální újmu, aniž by učinil vše, co lze požadovat, aby k takovému následku nedošlo. A v důsledku toho pak robot dne... v místě... způsobil průmyslovou havárii, při níž došlo k tomu, že...“ atd. Toto je dle našeho názoru současný právní rámec trestní odpovědnosti související s roboty. Existují sice diskuse o tzv. elektronické osobě, ale nelze se domnívat, že to bude na pořadu brzkého dne.⁷⁰

Záver

V oblasti odpovědnosti za škodu způsobenou vadným výrobkem, tedy občanskoprávní odpovědnosti, je tato koncipována jako objektivní s možností zprostit povinného odpovědnosti, pokud se prokáže, že škoda byla způsobena poškozeným nebo lze-li s přihlédnutím ke všem okolnostem důvodně předpokládat, že vada v době uvedení výrobku na trh neexistovala nebo se vyskytla později. V oblasti trestní odpovědnosti by zřejmě nebylo možné zákonně stanovit nějakou formu objektivní odpovědnosti, neboť mezi základní principy trestní odpovědnosti patří trestnost činu, způsobený následek a příčinná souvislost mezi činem a jeho následkem. tj. prokázání zavinění konkrétního pachatele nebo skupiny osob.

⁷⁰ SMEJKAL, V. – SOKOL, T. Trestněprávní aspekty robotiky. In: Právní rozhledy, XXVI., 2018, č. 15-16, s. 539.

Modely, kdy je za deliktní jednání robota s AI odpovědná samotná AI nebo „nikdo“, jsou dva různé pohledy. Pokud nemůžeme konstatovat, kdo za delikt odpovídá, pak to ještě neznamena, že to nebyl nikdo; pouze se jej nepodařilo zjistit. Nebo budeme konstatovat, že jde o náhodu, neočekávanou, ale současně neočekávatelnou shodu okolností – tzv. Černou labuť.⁷¹ Zcela jiná situace je, pokud bude možno konstatovat, že to bylo vlastní rozhodnutí AI projevit se tímto způsobem. Pak máme dvě možnosti: 1. zavést AI jako subjekt trestního práva hmotného, 2. pátrat do hloubky, jak byl vytvořen řídicí systém robota s AI a kdo může odpovídat za důvod deliktního jednání robota.

Autor je přesvědčen, že směr úvah o právní subjektivitě AI, nemá opodstatnění a považuje jej za velice rizikový. Dokud AI a roboti nemají lidské vlastnosti (vědomí a subjektivní zkušenosti, emoce, motivaci, vůli, kreativitu, sociální interakce, morálku a etiku), je předčasné a zbytečné vytvářet umělé právní konstrukty k potrestání protiprávního jednání robotů a AI. Podobně uvádí např. Coeckelbergh, že dnes i v blízké budoucnosti je třeba s umělými inteligencemi zacházet jako s věcmi, pokud se neprokáže, že jsou něco jiného.⁷² Ovšem stejně jako věci prostší podstaty i AI musíme být schopni poměřovat podle platného právního řádu nebo – ukáže-li se to opravdu nezbytné – jej nějakým způsobem modifikovat.

Mnoho dalších otázek v této souvislosti nastiňují Mulák a Provažník, přičemž shodně s autorem tohoto příspěvku docházejí k názoru, že *„Zde uzavíráme, že tento problém není zcela na pořadu dne a že jeho řešení při tak zásadní změně paradigmatu, jakou by přiznání právní subjektivity umělé inteligenci bylo, nemusí být zase tak složité (až roboti předčí člověka, vytvoří si vlastní normativní systém).“*⁷³ Vzhledem k tomu, že příchod tzv. superinteligence, s nimiž tito a další autoři operují, lze považovat za stále ještě vzdálenou budoucnost, není třeba se přehnaně znepokojovat.

Jistou nadějí nám může pak poskytnout usnesení Evropského parlamentu ze dne 16. února 2017⁷⁴ v čl. 12, že *„by mělo být vždy možné podat odůvodnění každého rozhodnutí učiněného s pomocí umělé inteligence, které může mít významný dopad na život jedné nebo více osob“*. Evropský parlament se domnívá, že *„výpočetní činnost systémů umělé inteligence by mělo být vždy možné převést do formy pochopitelné pro člověka, a že pokročilí roboti by měli být vybaveni „černou skříňkou“, kde budou zaznamenávány údaje o každé operaci, kterou daný stroj provede, včetně logiky, na níž se jeho rozhodnutí zakládají“*.

Problémem bude, zda se nám u skutečně vyspělých robotů s AI, např. vybavených neuronovými mozky, podaří všechna rozhodnutí robota převést do formy

⁷¹ TALEB, N. N. Černá labuť. Praha : Nakladatelství Paseka, 2011.

⁷² Tamtéž, s. 49.

⁷³ MULÁK, J. – PROVAŽNÍK. J. Op. cit., s. 278.

⁷⁴ EVROPSKÝ PARLAMENT. Usnesení Evropského parlamentu ze dne 16. února 2017 obsahující doporučení Komise o občanskoprávních pravidlech pro robotiku (2015/2103(INL)). P8_TA(2017)0051.

pochopitelné pro člověka, a ještě více, zda bude možno vůbec zjistit logiku, na níž se jeho rozhodnutí zakládají. Tato „černá skříňka“, pokud bude obsahovat skutečně všechny potřebné informace (inspirovat se můžeme v oboru letectví), může sloužit jako auditní stopa představující významný, ne-li hlavní či dokonce jediný důkaz při zjišťování, co se v rámci incidentu odehrálo, jaký byl stav robota a kdo či co jej způsobilo. Z toho potom můžeme dojít k závěru na otázku položenou v úvodu tohoto článku: jednalo se o zavinění úmyslné, nedbalost, náhodu či totálně nepředpokladatelnou událost – Černou labuť?⁷⁵

Posuzovat jednání robota prismatem stávajícího trestního zákoníku, tedy podle trestního práva hmotného je tedy v podstatě možné. Nejpravděpodobněji lze předpokládat výskyt skutkových podstat jako usmrcení z nedbalosti, (těžké) ublížení na zdraví z nedbalosti, poškození cizí věci, poškození a ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení z nedbalosti, možná i další. Jako vedlejší kvalifikace (v souběhu) by mohly být použity ust. § 230 Neoprávněný přístup k počítačovému systému a neoprávněný zásah do počítačového systému nebo nosiče informací nebo § 232 Neoprávněný zásah do počítačového systému nebo nosiče informací z nedbalosti, ale také např. ust. § 228 Poškození cizí věci. Klíčové ale bude zjistit, kdo za spáchání trestného činu odpovídá, případně kdo a jak se na něm podílel svojí nedbalostí. A zde bude třeba hledat nové možnosti a nástroje spadající do kriminalistiky a trestního práva procesního, tedy do dokazování.

Nutnou podmínkou pro možnost zjistit, proč se systém AI choval určitým způsobem, je jeho monitorování, sledování, logování, vytváření auditní stopy, tedy zaznamenávání údajů o chování systému.

Je třeba se připravit:

- v oblasti právní teorie a praxe, promítnuté do spíše procesní než hmotné legislativy a rozhodovací praxe soudů,
- v oblasti technologické, promítnuté do normotvorné činnosti a vytváření „best practices“,
- jakož i v oblasti kriminalistické, promítnuté do vzniku nových postupů, případně podoblastí v rámci oboru kriminalistiky.

Podle názoru autora jsou současné možnosti trestního práva dostatečné k postihu protiprávního jednání robotů tam, kde principy občanského práva nestačí. Vymýšlet nové sociální konstrukty spočívající v trestání robotů jako takových není možné, protože žádný robot neexistuje sám o sobě, bez majitele, provozovatele nebo jiné odpovědné osoby. Z hlediska budoucnosti by změna paradigmatu, o které hovoří jiní autoři, měla smysl pouze v případě, že by roboti prodělali revoluci, pokud by se stali samostatnou entitou, mocnější než lidstvo. Pak je ale otázkou, zda by roboti vytvořili svou legislativu, nepřátelskou vůči lidem. Tyto úvahy však podle názoru autorů vůbec

⁷⁵ TALEB, N. N. Tamtéž.

nejdou na pořadu dne. Účelem tohoto příspěvku je proto zdůraznit, že pokud je to možné, je třeba se zaměřit na zajišťování prevence, shromažďování důkazů a uplatňování zásady přičitatelnosti v rámci stávajícího systému trestního práva.

Zoznam použitej literatúry

1. ARUTE, F. – ARYA, K. – BABBUSH, R. et al. Quantum supremacy using a programmable superconducting processor. In: *Nature*, 574, 505–510 (2019).
2. ASIMOV, I. Já, Robot. Praha : Odeon, 1981. 247 s.
3. ASIMOV, I. Sbohem, Země. 1. vyd. Plzeň : Mustang, 1997. 361 s. ISBN: 80-7191-251-4.
4. BODDINGTON, P. Towards a Code of Ethics for Artificial Intelligence, Cham : Springer, 2017. 124 s. ISBN 978-3-319-60647-7.
5. BOHUSLAV, L. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě. In: JELÍNEK, J. a kol. (eds). Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy. Praha : Leges, 2013. 386 s. ISBN 978-80-87576-58-8.
6. COECKELBERGH, M. Etika umělé inteligence. Praha : Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, v. v. i., 2023. 268 s. ISBN: 978-80-7007-746-7.
7. COHEN I. B. – WELCH G. W. (ed.). Makin' Numbers. Howard Aiken and the Computer. Cambridge, MA : The MIT Press, 1999. 330 s. ISBN 9780262519731.
8. ČECH, P. Umělá inteligence jako třetí subjekt práva? In: Právní prostor [online], 11. 9. 2019.
9. EUROPEAN COMMISSION. High-level expert group on artificial intelligence (AI HLEG). A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines. Brussels : European Commission, 2019.
10. EVROPSKÁ KOMISE, AI HLEG (Odborná skupina na vysoké úrovni pro umělou inteligenci). Etické pokyny pro zajištění důvěryhodnosti AI. Brusel : Evropská komise, 8. 4. 2019.
11. EVROPSKÁ KOMISE. Zpráva komise evropskému parlamentu, radě a evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru. Zpráva o dopadech umělé inteligence, internetu věcí a robotiky na bezpečnost a odpovědnost, Brusel, 2020. CELEX: 52020DC0064, COMNAT: COM_2020_0064_FIN, IMMC: COM(2020)64 final.
12. EVROPSKÁ KOMISE. Návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady, kterým se stanoví harmonizovaná pravidla pro umělou inteligenci (akt o umělé inteligenci) a mění určité legislativní akty unie. Brusel, 2021. COM(2021) 206 final 2021/0106 (COD).
13. EVROPSKÁ KOMISE. Návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o odpovědnosti za vadné výrobky. Brusel, 2022. COM(2022) 495 final.

14. EVROPSKÁ KOMISE. Návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o přizpůsobení pravidel mimosmluvní občanskoprávní odpovědnosti umělé inteligenci (směrnice o odpovědnosti za umělou inteligenci). Brusel, 2022. COM(2022) 496 final.
15. EVROPSKÁ UNIE. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/745 ze dne 5. 4. 2017 o zdravotnických prostředcích, změně směrnice 2001/83/ES, nařízení (ES) č. 178/2002 a nařízení (ES) č. 1223/2009 a o zrušení směrnic Rady 90/385/EHS a 93/42/EHS. Úřední věstník, L 117, s. 1–175.
16. EVROPSKÝ PARLAMENT. Usnesení Evropského parlamentu ze dne 16. února 2017 obsahující doporučení Komisi o občanskoprávních pravidlech pro robotiku (2015/2103(INL)). P8_TA(2017)0051.
17. EVROPSKÝ PARLAMENT. Usnesení Evropského parlamentu ze dne 6. října 2021 o umělé inteligenci v trestním právu a jejímu využívání policií a soudními orgány v trestních věcech. Strassburk, 2021. P9_TA(2021)0405, 2020/2016(INI).
18. FIALOVÁ, E. Některé aspekty regulace umělé inteligence. In: Právní rozhledy, XXXI., 2023, č. 17, s. 579-586.
19. FIKES, R. E. – N. J. NILSSON, „STRIPS: A New Approach to the Application of Theorem Proving to Problem Solving. In: Artificial Intelligence, Vol. 2, Iss. 3–4, Winter 1971, pp. 189-208.
20. GLOVER, E. Strong AI vs. Weak AI: What's the Difference? In: Built In, 29. 9. 2022.
21. HAVEL, I. M. Přirozené a umělé myšlení jako filozofický problém. In: MAŘÍK, V. – ŠTĚPÁNKOVÁ, O. – LAŽANSKÝ, J. a kol. In: Umělá inteligence (3). Praha : Academia, 2001. 328 s. ISBN 80-200-0472-6.
22. JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. 2. vyd. Praha : Leges, 2010. 904 s. ISBN 978-80-87212-49-3.
23. JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vyd. Praha : Leges, 2022. 1040 s. ISBN 978-80-7502-576-0.
24. JONES, S. E. Against technology: from the Luddites to neo-Luddism. Routledge, 2006. 288 s. ISBN 9780415978682.
25. KULHÁNEK, P. Kvantový počítač IBM Q. In: Aldebaran bulletin, XV., 2017, č. 38.
26. MAŘÍK, V., ŠTĚPÁNKOVÁ, O., LAŽANSKÝ, J. Umělá inteligence (3). 1. vyd. Praha : Academia, 2001. 328 s. ISBN 80-200-0472-6.
27. MAŘÍK, V., ŠTĚPÁNKOVÁ, O., LAŽANSKÝ, J. Umělá inteligence (4). Praha : Academia, 2003. 476 s. ISBN 80-200-1044-0.
28. MATES, P. K problematice neurčitých právních pojmů ve správním právu. In: Právní rozhledy, 2007, č. 9, s. 326–329.
29. MINSKY, M. Computation: Finite and Infinite Machines, N.J. : Prentice-Hall Englewood Cliffs, 1967. 317 s.
30. MULÁK, J. – PROVAZNÍK, J. Roboti za mřížemi – je české trestní právo připraveno na rozvoj umele inteligence? In: GRIVNA, T., RICHTER, M.,

- ŠIMÁNOVÁ, H. (eds.) Vliv nových technologií na trestní právo, Praha : Auditorium, 2022. 440 s. ISBN 978-80-87284-95-7.
31. NOVÁK, P. Trestněprávní odpovědnost ve stavebnictví. In: Stavební právo, 2010, č. 1, s. 20–28.
 32. PEŇÁZOVÁ, M. Když se řekne robot. In: Automatizace, 51, 2008, č. 7–8, s. 488–493.
 33. POLČÁK, R. Odpovědnost umělé inteligence a informační útvary bez právní osobnosti. In: Bulletin-advokacie [online]. 30.11.2018.
 34. RAIS, K. – SMEJKAL, V. Principy expertních systémů a příklady jejich aplikací. In: Knižnice odborných a vědeckých spisů VUT v Brně, 1987, svazek B–117, str. 47–75.
 35. RECHBERGER, T. Právní osobnosti a odpovědnosti autonomních systémů I.-III. In: Právní rádce, XXVI., 2018, č. 9, s. 56-59, č. 11, s. 66-69, č. 12, s. 68-70.
 36. Research Priorities for Robust and Beneficial Artificial Intelligence: an Open Letter. Future of Life Institute, 28. 10. 2015. Dostupné na: <https://futureoflife.org/open-letter/ai-open-letter/> a související dokument Research priorities for robust and beneficial artificial intelligence. Future of Life Institute, 23. 1. 2015. Dostupné na: https://futureoflife.org/data/documents/research_priorities.pdf.
 37. SEARLE, J. R. Minds, brains and science. Thirteenth printing, Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 2003. 112 s. ISBN 9780674576339.
 38. SMEJKAL, V. Kybernetická kriminalita. 3. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2022. 1166 s. ISBN 978-80-7380-849-5.
 39. SMEJKAL, V. – SOKOL, T. – VLČEK, M. Počítačové právo. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 1995. 220 str., ISBN 80-7179-009-5.
 40. SMEJKAL, V. – SOKOL, T. Trestněprávní aspekty robotiky. In: Právní rozhledy, XXVI., 2018, č. 15-16, s. 515.
 41. SMEJKAL, V. – SOKOL, T. Trestněprávní aspekty robotiky aneb první mrtvola se nepočítá. In: Sborník 19. ročníku mezinárodní konference IS2, 30.-31. 5. 2018, Praha: TATE INTERNATIONAL, s.r.o. 280 s. ISBN 978-80-86813-31-8.
 42. SRSTKA, J. a kol. Autorské právo a práva související. Vysokoškolská učebnice. 3. vydání. Praha : Leges, 2023, v tisku.
 43. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2014. 1000 s. ISBN 978-80-7478-616-7.
 44. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. § 1–139. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2023. 4968 s. ISBN 978-80-7400-893-1.
 45. TALEB, N. N. Černá labuť. Praha : Nakladatelství Paseka, 2011. 480 s. ISBN 978-80-7432-128-3.
 46. TURING, A. M. Computing Machinery and Intelligence. In: Mind, 49, 1950, pp. 433-460.

47. VANTUCH P. Trestní zákoník s komentářem k 1. 8. 2011. 1. vyd. Olomouc : ANAG, 2011. 1368 s. ISBN 978-80-7263-677-8.
48. VOJÁČEK, A. Obecná problematika použití umělé inteligence v průmyslových aplikacích. In: automatizace.hw.cz, 18. 4. 2019.
49. VON NEUMANN, J. First Draft of a Report on the EDVAC. Lecture 30. 6. 1945, University of Pennsylvania. In: IEEE Annals of the History of Computing, 15 (1993), 4, pp. 27-47.
50. ZELINKA, I. Umělá inteligence: Hrozba nebo naděje? 1. vyd. Praha : BEN – technická literatura, 2003. 142 s. ISBN 80-7300-068-7.

Kontaktné informácie

Prof. Ing. Vladimír Smejkal, CSc., LL.M., DrSc.

smejkal@znlci.cz

Vysoké učení technické v Brně, Fakulta podnikatelská

CRIMINAL LAW AS AN EFFECTIVE TOOL TO PROTECT ENVIRONMENT?¹

Marina Matic Boskovic², Jelena Kostic³

Abstract: Air pollution in Serbia is 20 times higher than in EU member states, rivers are littered with waste, number of illegal dumps exist across the country, and that is only part of the environmental problems. Environmental crime is highly lucrative, it can be profitable as illegal drug trafficking, but the sanctions are much lower, and it is harder to detect and investigate. The danger of environmental crime is recognized in the new National Serious and Organize Crime Threat Assessment (SOCTA) that Serbia prepared as part of the commitments within the EU accession process and the negotiation Chapter 24. Criminal law protection in Serbia is ensured through Criminal Code that provides for criminal offences against the environment. The competent courts, the Public Prosecutor's Office and the Directorate for Inspection Affairs are responsible for implementation of criminal law protection. However, inter-institutional coordination is often mentioned as one of the biggest challenges for investigation and prosecution of environmental crimes. As a result, Serbia is facing with challenges to establish track record on implementation of the EU Environmental Crime Directive.

The authors will assess effectiveness of introduction of whole set of environmental crimes in the Criminal Code and use of criminal law as a mechanism for environmental protection.

Keywords: criminal law protection, environmental law, cooperation, prosecution, track record.

¹ This paper is a result of the research conducted by the Institute of Comparative Law financed by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia under the Contract on realisation and financing of scientific research of SRO in 2023 registered under no. 451-03-47/2023-01/200049.

² Ph.D. Senior Research Fellow in the Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Republic of Serbia, email: m.m.boskovic@roldevelopmentlab.com.

³ Ph.D. Senior Research Fellow in the Institute of Comparative Law, Belgrade, Republic of Serbia, email: j.kostic@iup.rs.

Introduction

Environmental crimes are acts that directly harm or case risk to the environment, human health, or both.⁴ According to the EUROPOL assessment environmental crime is highly lucrative and brings significant profits to organized criminal groups. By it's meant different types and forms of manifestation of criminal activities that are aimed at endangering the environment (pollution of water, air and land in a wider area and on a larger scale). Therefore, these are criminal acts that damage, injure or threaten the environment. The authors single out several characteristics of this type of crime: massiveness, dynamism, constant expansion and the foreign element.⁵ Environmental crimes are often perceived as victimless crimes, which is one of the reasons for the lack of an adequate response from the competent institutions and enforcement agencies. However, their consequences are very negative for the whole society.⁶ Legal theorists have largely become aware of the danger of environmental crime, so among them there's a growing number of those who are engaged in the analysis of the action of social control mechanisms to suppress crimes against the environment. Therefore, it seems that there is a new direction in criminology, which authors call green criminology.⁷

Economic losses from environmental crime at the global level are extremely high. According to UN and Interpol data from 2016 they amounted 91-259 billion dollars, while the loss from illegal trade in wildlife products alone amounted 7-23 billion dollars in the observed period. Therefore, environmental crime is rightfully considered the fourth largest criminal activity in the world after drug smuggling, various types of forgery and human trafficking. High revenues from environmental crime contribute to this. According to data in the European Union, annual revenues from the illegal trade in non-hazardous waste amount to between 1.3 billion and 10.3 billion euros, while from the trade in hazardous waste amount to between 1.5 and 1.8 billion euros.⁸

⁴ See: Europol, Environmental crime: Crime Areas, <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/crime-areas/environmental-crime>, 12.10.2023.

⁵ JOVAŠEVIĆ, Dragan: Leksikon krivičnog prava, Belgrade: Službeni glasnik, 2006. 102. ISBN: 86-7549-556-0; ISBN: 978-86-7549-556-7.

⁶ BANKS, Debbie *et al*: Environmental crime, A threat to future. London: Environmental investigation agency (EIA). 2008. 1. ISBN: 0-9540768-5-0; SKINNIDER, Eileen: Victims of environmental crime – Mapping the issues. Vancouver: The International centre for criminal law reform and criminal justice policy. 2011. 2. ISBN: 978-0-9868799-1-3.

⁷ LYNCH, J. Michael – LONG, A. Michael: Green Criminology: Capitalism, Green Crime and Justice, and environmental destruction. In: Annual Review of Criminology. Vol. 5. 2022. 255-276. <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-030920-114647>.

⁸ European Commission, Commission Staff Working Document – Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, SWD (2020) 259 final, Brussels: 28.10.2020. 6.

Environmental crime is often connected with other crimes, such as, for example, drug trade, illegal trade in pharmaceutical products, but it can also be closely related to corruption.⁹ However, in practice, problems arise in connection with the detection of environmental crimes, as well as the collection and provision of relevant evidence. It's important to achieve the stated goals not only to provide adequate material resources, but also to have an adequate level of specialization and cooperation of competent authorities. It seems that it's the lack of such cooperation that prevents the detection of environmental crimes and the passing of convictions.

The consequences of environmental corporate crime indicate that criminal law repression can no't be the only tool for its suppression, so the authors emphasize the need for preventive action, by raising the awareness of decision makers in corporations regarding compliance with environmental regulations. One of the ways to do this is to inform and educate decision-makers about the importance of sustainable and ecologically and socially responsible business. Some criminal acts may be the result of negligence, ignorance of regulations or insufficient information about one's own obligations.¹⁰ The example for that is the oil spill in the Gulf of Mexico in 2020, when as a result of failing to take regular monitoring measures, the oil platform of the British Petroleum Company exploded and sank.¹¹

The need to improve the prevention of environmental crime through criminal law is also evidenced by the European Commission's Proposal to amend Directive 2008/99/EC. It proposes to prescribe in the national legislation of the member countries criminal offenses that protect the right to a healthy environment.¹² Taking into account the weight and seriousness of the consequences of the crime against the environment, the European Commission proposed to determine the minimum sanction at the national level of ten years in prison if the criminal offense causes or may cause the death or serious injury of a person. The European Commission also proposed the introduction of some new measures against perpetrators of environmental crimes, such as: the obligation to reinstate the environment, exclusion from access to public funding, including tender procedures, grants,

https://commission.europa.eu/system/files/2021-12/environmental_crime_evaluation_report.pdf,

12.10.2023.

⁹ BUGARSKI, Tatjana: Krivični postupak za dela protiv životne sredine. In: Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Issue 4. 2015. 1644. doi:10.5937/zrpfns49-10355.

¹⁰ BATRIĆEVIĆ, Ana: Ekološka krivična dela i kriminalitet korporacija. In: Privredna krivična dela. Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research and Institute of Comparative Law. 2017. 252. ISBN 978-86-80756-03-5

¹¹ *Ibid.* 246.

¹² These are the following crimes: illegal timber trade, illegal ship recycling or illegal water abstraction.

concessions and licences and withdrawal of permits and authorisations and making sentences public.¹³

Given that the European Commission proposed in 2020 to amend Directive 2008/9/EC, because it did not have many effects in practical application, we start from the assumption that the criminal law legislation of the Republic of Serbia in the field of environmental protection did not achieve its full potential in practice. Therefore, we first analyze the results from the European Commission's report from 2020 on the implementation of the aforementioned Directive, and then the new National Serious and Organize Crime Threat Assessment (SOCTA) that Serbia prepared in 2022 to determine the situation in the field of environmental crime and make recommendations for improving the criminal law protection of the environment at the national level. In this paper, we tried to indicate the current situation in terms of the application of criminal law legislation based on the analysis of the report of the Supreme Public Prosecutor's Office of the Republic of Serbia and compare it with the data from the European Commission Report from 2020 and the SOCTA report from 2021. The aim of the analysis is to assess the compliance of national legislation with European standards in the field of criminal environmental protection. That is the reason that two scientific methods dominate in our paper: content analysis and dogmatic-legal method.

European Union legislation on prevention of environmental criminality

Although not explicitly stated in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the right to a healthy environment is considered a third-generation human right. In the final Declaration of the United Nations conference on the human environment, which was held in Stockholm in 1972, the first time is mentioned that the basic human right to freedom, equality and adequate living conditions in an environment in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being.¹⁴ By Recommendation 1614 of the Council of Europe from 2003, the Assembly of the Council of Europe proposes that

¹³ Draft European Parliament Legislative Resolution on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC, (COM(2021)0851 – C9 – 0466/2021 – 2021/0422(COD) Committee of Legal Affairs, Amendment 17, Recital 14, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0087_EN.html#_section1, 12.10.2023.

¹⁴ The Principle 1 of the Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment states: „The Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being, and he bears a solemn responsibility to protect and improve the environment for present and future generations.“ Text is available at: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL7/300/05/PDF/NL730005.pdf?OpenElement>, 12.10.2023.

governments and member states provide adequate protection of life, family and private life, freedom of information, which includes the right to receive information in accordance with Articles 2, 8, Article 1 of Protocol 1 of the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and Article 10 of the mentioned Convention.¹⁵ Furthermore, Article 37 of the European Charter on Human Rights stipulates that a high level of environmental protection and environmental improvement must be part of Union policies and ensured in accordance with the principle of sustainable development.¹⁶ Although the mentioned Charter contains a special provision on the environment, according to the attitudes of some authors it's formulated in such a way that it can't be interpreted as a guarantor of the right to a healthy environment and only defines the general goals and obligations of competent entities.¹⁷

Due to the cross-border nature of criminal acts that endanger the environment, the increase in their number and major consequences for the health and life of people at the level of the European Union, Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal legislation was adopted. The purpose of the adoption of the Directive was to standardize the sanctions for perpetrators of crimes against the environment at the level of the Union. The reason for its adoption was the fact that the criminal justice mechanisms established at the national level were not adequate in terms of crime prevention, and especially in terms of the availability of effective investigative models and mutual legal assistance among member states. To enable environmental protection, it was necessary to prescribe adequate, proportional and dissuasive criminal sanctions for persons who, either in the capacity of a natural person or a responsible person in a legal entity, undertake activities that are harmful to the environment and that cause or are likely to cause significant damage to air, water, animals or plants, including the preservation of species.¹⁸ Although the Member States were obliged to prescribe penalties for behaviors against the environment that represent a serious violation of regulations on its protection, the provisions of the Directive did not establish any obligation to

¹⁵ Text of the Recommendation 1614 (2003) is available at: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=10403&lang=EN>. The European Convention on Human Rights doesn't expressly provide for the right to a healthy environment, but it's protected by an extensive interpretation by the European Court of Human Rights of Articles 2 (right to life), 8 (right to respect for private and family life), 10 (freedom of expression) and Article 1 of the Protocol of the mentioned Convention (protection of property).

¹⁶ EU Charter on fundamental rights (2016/C 202/02).

¹⁷ TODIĆ, Dragoljub: Povelja EU o osnovnim pravima i pravo na (zdravu) životnu sredinu. In: *ECOLOGICA*, Vol. 28. No. 104, 2021, 632. <https://doi.org/10.18485/ecologica.2021.28.104.19>.

¹⁸ Articles 5 and 7 of the Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal legislation, *Official Journal of the European Union*, L 328/18, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099>, 12.10.2023.

actually apply those penalties or other criminal legal mechanism in each individual case at the level of the Member States. It provides only minimum standards in terms of criminal law environmental protection at the level of the European Union.¹⁹

During 2011-2019, the European Commission evaluated the implementation of the Directive at the level of the EU member states and the United Kingdom. During the assessment, it was determined that environmental crime leaves the opportunity for significant profit, that there are difficulties in detecting criminal acts, and that the cross-border character is increasingly present in their execution. In addition, it was established that there is a great difference between the member states of the European Union in terms of the incriminations of violations of regulations in the field of environmental protection, as well as that legislation prescribed too mild sanctions for such offenses at the national level. According to the opinion of the European Commission, this could act as an incentive for perpetrators of crimes that can be classified as environmental crime to transfer their activities to member states with the least efficient law enforcement systems and prevent judicial cooperation between member states.²⁰

Based on the evaluation of the application of the Directive, the European Commission found that in the coming period it is necessary to collect statistical data related to environmental crime at the level of the member states, which should be publicly available. The report expressed the view that the lack of information on the state of environmental crime can be conditioned by the lack of awareness of its scope, impact and prioritization and allocation of necessary resources in its suppression.²¹ Therefore, it is necessary not only at the EU, but also at the national level to strengthen the awareness, not only among the relevant authorities and institutions, but also among the general public.

A special problem in the regulations of the member states that prevents the detection of environmental crime, and the sanctioning of perpetrators is the use of imprecise legal terminology, such as e.g. "substantial damage", "irreparable amount", "dangerous activity" or "significant deterioration". Bearing in mind the cross-border character of crimes against the environment, this terminology should be defined as much as possible at the level of the European Union, because the impreciseness of the mentioned terms could have a negative impact on the cooperation of the member states in their suppression. The interpretation of disputed terms is generally carried out by competent courts of the member states,

¹⁹ Items 10 and 12 of the Preamble of the Directive 2008/99/EC.

²⁰ Commission Staff Working Document Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (Environmental Crime Directive), 6. https://commission.europa.eu/system/files/2021-12/environmental_crime_evaluation_report.pdf, 12.10.2023.

²¹ *Ibid.* 79.

which could lead to different approaches and understanding of terms. For this reason, it is considered that it would be useful to establish at the level of the EU member states Union the databases of the judicial decisions passed against the perpetrators of criminal acts against the environment. The database should have impact on the cooperation of the member states in the suppression of the environmental crime.²² The existence of such a database is of particular importance bearing in mind the transnational character of environmental crime.²³

The European Commission believes that prescribing additional sanctions at the national level could improve the prevention of crimes against the environment. The sanctions should apply to legal entities responsible for such acts, e.g., to parent companies that use the offending company as a shield or to mother, daughter or sister companies that indirectly profit from environmental violations. Therefore, as additional sanctions and measures the following should be introduced: mandatory compensation for damage, cancellation or suspension of the license, exclusion from participation in public tenders or grant awarding procedures, banning the use of certain internet platforms for trading (e.g. with authorization to require trading platforms to eliminate perpetrator of a criminal offense against the environment), confiscation of profits, rights and things acquired directly or indirectly based on the violation, temporary or permanent closure of a certain facility or activity as a whole, publication of court judgements or summaries of the same or administrative decisions related to violations, publication of names and public condemnation of natural or legal persons who were in conscious cooperation with a natural or legal person who violated the regulations (e.g. a person who distributed the profit obtained by committing a criminal act). The Report on the Evaluation of the Implementation of the Directive highlights the importance of the specialization of competent institutions and bodies at the national level, bearing in mind the need for continuous cross-border cooperation in combating environmental crime.²⁴

Based on the evaluation, the European Commission proposed changes to the Directive on the protection of the environment through criminal law 2008/99/EC. The proposal was adopted on December 15, 2021, and it foresees measures aimed at improving the efficiency of criminal investigations, and thus the criminal procedure. The terms used in the definitions of environmental crime, which left the possibility of

²² *Ibid.* 80.

²³ BEJATOVIĆ, Stanko – ŠIKMAN, Mile: Transnacionalni ekološki kriminalitet. In: Suzbijanje kriminaliteta i evropske integracije s osvrtom na ekološki kriminalitet. Banja Luka: College of International Affairs. 17. ISBN: 978-99938-43-450.

²⁴ Commission Staff Working Document Evaluation of the Directive 2008/99/EC, 81.

different behaviour such as “significant damage”, were clarified in the proposal to introduce more coherence among member states.²⁵

The state of environmental crime in the EU according to the 2021 SOCTA Report

According to data from SOCTA’s 2021 report, most reported cases of waste trafficking involve individuals working or managing waste management companies as managers or employees who violate national and international legislation governing the collection, treatment, and disposal of waste in order to increase profits. Individuals who trade in waste in a manner contrary to the law generally have control over the entire processing cycle, from the country of origin to the country of destination. Criminals use different legal business structures to commit waste crimes. According to the SOCTA Report, legal business structures often change management and are dissolved after a short period of activity and as a new business entities take over the business. Companies operating in different stages of the waste cycle are often located in different jurisdictions. Waste trade is closely related to other criminal acts, such as forgery of documents, various types of fraud, corruption, money laundering, theft, illegal production, and drugs’ trafficking.²⁶ During the production of synthetic drugs, large amounts of chemical waste are created, which producers often throw in public places, which has a very negative impact on the environment. Synthetic drug producers take advantage of open borders and minimal controls by dumping waste in neighbouring countries near drug production sites.²⁷ The EU SOCTA report identified the connection between fraud related to excise duties on petroleum products and environmental pollution. Taxes on various types of petroleum products, such as heating oil or agricultural oils are lower than the tax rate for diesel. Criminal organizations abuse price differences as part of oil fraud schemes.²⁸

In addition to the above, environmental crime is also associated with counterfeiting and the sale of low-quality plant protection products, which can pollute not only agricultural land, but also the foods that are grown on it. Due to the potentially negative impact the pesticides are the most strictly regulated products. If improperly produced, they can pollute air, water, and soil over a long period of time. The impact

²⁵ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC, Brussels, 15.12.2021 COM(2021) 851 final 2021/0422(COD), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0851>, 12.10.2023.

²⁶ EUROPOL, EU Socta 2021 – Serious and Organised Crime Threat Assessment, A Corrupting influence: The Infiltration and Undermining of Europe’s Economy and Society by Organised Crime, 54, https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf, 12.10.2023.

²⁷ *Ibid.* 53.

²⁸ *Ibid.* 64.

on health is present for all consumers of cultivated food products. Unauthorized pesticides may be adulterated or substandard. Both types are marketed without official testing or regulatory approval.²⁹

According to the data from the report, improper disposal of pharmaceutical waste is a special problem, and in the coming period, organized criminal groups could organize various schemes for committing criminal acts that include green certificates. In addition, waste management and recycling will certainly become key sectors of activity for organized crime groups. It is possible that the management of illegal waste will be on the rise, so the prices of legal waste management services will continue to rise. Illicit waste management can include the illegal reintroduction of waste into production cycles, the resale of hazardous waste mixed with other waste, or the reuse of waste products. Therefore, the expected concern for food safety is also present. However, at the international level, the difficulty in detecting crimes that significantly affect biodiversity, such as illegal fishing, illegal logging and hunting of wild animals, is highlighted.³⁰ In the following period, the cooperation of various authorities at the national level should be improved, and this could be formalized through various agreements on cooperation. Non-governmental organizations could significantly contribute to the detection of such crimes, so efforts should be made to strengthen mutual trust and cooperation between the governmental and non-governmental sectors. In its 2021 report, Europol also identified environmental crime as key problems of organized crime. Based on the available data, it can be expected that organized criminal groups will infiltrate and exploit the recycling and renewable energy industry in the coming period. Those two sectors will develop significantly and will attract investments from both the private and public sectors.³¹

Certain circumstances contribute to the increase in environmental crime. Thus, during the COVID-19 virus pandemic, Europol identified an increased number of cases of illegal storage and disposal of sanitary waste, and its officers' conducted inspections and checks of facilities for sanitary waste and transport, which was important for stopping illegal trade, storage, disposal and shipment of waste and falsification of documents. In that period, the trend of worsening the environment in cities was also identified. The Spanish Civil Guard then launched an investigation into the filtration of water treatment for contaminants and the confirmation of the possible presence of the COVID-19 virus.³²

In the era of the COVID-19 virus pandemic, the regulations, and standards on how to dispose of sanitary waste were also violated. According to the standards sanitary

²⁹ *Ibid.* 78.

³⁰ *Ibid.* 93.

³¹ *Ibid.* 99.

³² *Ibid.* 55.

waste should be sterilized under high pressure to eliminate all dangerous components. To increase profits, companies reduce treatment time, so waste may be improperly sterilized before disposal. Inadequate treatment can pose a high risk to public health. Thus, in Portugal, during the pandemic the National Republican Guard inspected more than 2,000 companies, hospitals and health centers. At that time, 30 persons were arrested and property worth almost 790,000 euros was seized.³³ Therefore, it can be concluded that the success of detecting criminal acts against the environment and collecting and securing evidence against their perpetrators depends on the timely action of the competent institutions. Based on the presented experience the control activities should be carried out in a period of time that is close to the time of undertaking the act of committing the crime, which would also mean planned and continuous action of the competent institutions.

Criminal law protection on environment in the Republic of Serbia

Article 74 of the Constitution of the Republic of Serbia³⁴ guarantees the right to a health environment and timely and complete information about its condition.³⁵ Consequently, everyone, especially the Republic of Serbia and the autonomous province, is responsible for environmental protection. Therefore, everyone is obliged to both protect and improve the environment. The Law on Environmental Protection regulates the integral system of environmental protection, which ensures the realization of the human right to life and development in a healthy environment and a balances relationship between economic development and the environment in the Republic of Serbia. That system includes a set of measures, conditions and instruments intended for sustainable management, preservation of natural balance, integrity, diversity and quality of natural values and conditions for the survival of all living beings, as well as prevention, control, reduction and remediation of all forms of environmental pollution.³⁶ In addition, some criminal acts that endanger or injure the environment are also included in secondary criminal legislation. At least 7 laws

³³ EUROPOL, Covid-19 waste environmental crime: Europe wide operation to tackle unlawful sanitary waste disposal, <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/covid-19-waste-crime-europe-wide-operation-to-tackle-unlawful-sanitary-waste-disposal>, 12.10.2023.

³⁴ The Constitution of the Republic of Serbia, *Official Gazette of the Republic of Serbia*, no. 98/2006 i 115/2021.

³⁵ VUČKOVIĆ, Branislava. Nadležnost javnog tužilaštva u zaštiti životne sredine. In. MATIĆ BOŠKOVIĆ, Marina (ed.) *Javno tužilaštvo i zaštita životne sredine – Normativni okvir i analiza problema u primeni*. Association of public prosecutors and deputy public prosecutors of Serbia and Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC). 2022, 8.

³⁶ Article 1 and 2 of the Law on Environmental Protection regulates the integral system of environmental protection, *Official Gazette of the Republic of Serbia*, no. 135/2004, 36/2009, 26/2009-another law, 72/2009-another law, 43/2011 – Decision of the Constitutional Court of Serbia, 14/2016, 76/2018, 95/2018-another law and 95/2018-another law.

prescribe another 10 criminal acts of environmental crime: Law on water³⁷ established as criminal acts unauthorized filling and use of reservoirs (Art. 209) and damage during the exploitation of river sediments (Art. 210); Law on mining and geological survey³⁸ introduced strike in pit rooms or other facilities (Art. 177), introduction of flammable substances into pits and facilities with fuel and gas (Art. 178), and violation of prescribed safety and health measures at work in rooms with explosives (Art. 179); Law on plant protection products³⁹ introduced making and using illegal plant protection products (Art. 78); Veterinary Law⁴⁰ has two crimes concealment of infected animals (Art. 154), illegal performance of veterinary activities (Art. 155); Law on plant health⁴¹ introduced import of harmful organisms and plants and plant products into Serbia (Art. 95); Maritime navigation Law⁴² has pollution of the marine environment (Art. 194); and Law on genetically modified organisms⁴³ introduced illegal use of GMOs and GMO products (Art. 45). Having in mind diversity of legislation it is not easy to apply environmental law, since it requires specialisation.

Furthermore, it is important to assess adequacy of the existing environmental protection mechanisms in combating environmental crime, bearing in mind that according to the Interpol report, the biggest profit for criminal organizations after drug and counterfeit goods trade is the environmental crime. According to the available data, there is an increase in illegal trade and wastewater treatment, while economic crime increases every year by five percent. According to these data, illegal trade also includes trade in waste.⁴⁴

In 2022 the largest number of reported crimes from the group of crimes against the environment (out of a total of 1,652 reported) were forest theft (1,187), followed by killing and abuse of animals (124), illegal hunting (96) and forest destruction (98) (Report on the work of the Republic Public Prosecutor's Office in 2022, 18 and 19).⁴⁵

³⁷ *Official Gazette of the Republic of Serbia*, no. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018.

³⁸ *Official Gazette of the Republic of Serbia*, no. 101/2015, 95/2018, 40/2021.

³⁹ *Official Gazette of the Republic of Serbia*, no. 41/2009, 17/2019.

⁴⁰ *Official Gazette of the Republic of Serbia*, no. 91/2005, 30/2010, 93/2012, 17/2019.

⁴¹ *Official Gazette of the Republic of Serbia*, no. 41/2009, 17/2019.

⁴² *Official Gazette of the Republic of Serbia*, no. 87/2011, 104/2013, 18/2015, 113/2017, 83/2018.

⁴³ *Official Gazette of the Republic of Serbia*, no. 41/2009.

⁴⁴ Internet portal of the Serbian radio and television, Droga, falsifikati, pa ekologija – Interpol beleži 3.000 hapšenja zbog ekoloških zločina. 4.12.2020, <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/4167902/droga-falsifikati-pa-ekologija--interpol-belezi-3000-hapsenja-zbog-ekoloskih-zlocina.html>, 12.10.2023.

⁴⁵ The Republic Public Prosecutor's Office, Report on the work of public prosecutor's offices to combat crime and protect constitutionality and legality in 2022, March 2023 http://www.rjt.gov.rs/docs/lzvestaj_Republika_Srbija_Republicko_javno_tuzila%C5%A1tvo_martzo_23.pdf, 12.10.2023.

Although there is often talk of great air and water pollution, according to the available data, only 20 criminal acts of environmental pollution were reported, the same number of acts of environmental damage, criminal charges were filed against 3 persons for the criminal offense of polluting food and water for consumption, i.e. feeding animals and 2 criminal charges were filed for the criminal offense of violating the right to information about the state of the environment.⁴⁶ According to Republic Public Prosecutors's Office Reports, the police is usually the one who file criminal charges for environmental crimes. However, a small number of reports were submitted by the inspection, which should be the first to be informed and detect the environment rules violations. In 2022 in total there were 57 environmental protection inspectors in Serbia, working in 19 towns across the country. The EU progress reports from 2020, 2021 and 2022 repeated recommendation to enhance administrative and financial capacity of environmental inspectorates.⁴⁷ Therefore, there is a need to increase the number of inspectors, establish specialization of public prosecutors and judges in the area of environmental crime, strengthen cooperation among relevant stakeholders, as well as invest in technical means and equipment. Some authors even emphasize the need to establish specialized courts for environmental protection, but our position is that the specialization of public prosecutors, police officers and judges should be sufficient for achieving better results in detection and conviction of environmental crime.⁴⁸

The danger of environmental crime is recognized in the 2019 National Serious and Organize Crime Threat Assessment (SOCTA) that Serbia prepared as part of the commitments within the EU accession process and the negotiation Chapter 24. Within the SOCTA whole chapter is dedicated to environmental crime, while only illegal international trade of protected plant species and animals and improper collection, transport, recovery or disposal of waste is recognised as chllanaging from the perspective of organised crime. According to SOCTA Republic of Serbia is located on the one of the most frequent corridors of transnational crime in connection with the endangered plant and animal species.⁴⁹

The national legislation of the Republic of Serbia is harmonized with EU Directive 2008/99/EC, taking into account the proportionality and adequacy of the prescribed

⁴⁶ *Ibid.* 19.

⁴⁷ Commission Staff Working Document, Serbia 2022 Report, SWD(2022) 338 final, p. 122. Available at: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Serbia%20Report%202022.pdf>

⁴⁸ See: ZHANG, J D: A Thesis on the establishment environmental and resources courts in China. Iop Conference Series: Earth and Environmental Science. 4. Sci. 354 012059, <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/354/1/012059/pdf>, 12.10.2023.

⁴⁹ Ministry of Interior of Republic of Serbia, 2019, National Serious and Organize Crime Threat Assessment, p. 116-121.

criminal sanctions. However, a challenge is the implementation of legislation and the enforcement of decisions. Bearing in mind the fact that to successfully prosecute criminal offenses against the environment, there must be a short period of time between the discovery and collection of evidence and the time of committing the crime, the proactive action of the public prosecutor's office would be of particular importance. The reports on the state of environmental pollution of the competent institutions and authorities, which should be available to the public, could greatly help in this, as well as the actions of various non-governmental organizations. However, even in that situation, the question of possessing specialized knowledge of public prosecutors in the field of environmental protection arises. Interdisciplinary knowledge is required to discover and prove environmental crime acts, so an adequate approach could be the establishment of teams made up of special experts to carry out the investigation under the leadership of the competent public prosecutor.

The Criminal Code of the Republic of Serbia prescribes, within a special chapter Criminal offenses against the environment.⁵⁰ The Criminal Code is aligned with the provisions of Directive 2008/99/EC and obligations established for the member states to prescribe in their national legislation criminal sanctions for violations of environmental rules. Adequate and proportionate criminal sanctions have been prescribed for the perpetrators of those acts. However, what can be a problem in practice, are specifically the same shortcomings that were identified both by the European Commission and by Europol in their reports that were the subject of analysis in the paper. Namely, the Criminal Code does not define certain concepts precisely enough. That is for example a criminal offense prescribed by Article 260 of the Criminal Code. Criminal offense will exist if the air, water, or soil is polluted to a "greater extent" or in a "wider area" by violating the regulations. The definition of "broader space" is not precise enough. Such definitions are usually left to the interpretation of court jurisprudence. However, bearing in mind that there are not many judicial cases, it is possible that different interpretations will arise in practice of different courts in Serbia. This specific challenge the European Commission tried to eliminate by the Proposal for Amendments to Directive 2008/99/EC. The same objection applies when it comes to the more severe form of the crime, which exists when, as a result of undertaking the act of execution, the destruction of animal or plant life occurred on a "large scale" or "longer time" or "large costs" are required to remove the consequences.

⁵⁰ Criminal Code of the Republic of Serbia, *Official Gazette of the Republic of Serbia*, no. 85/2005, 88/2005 – Corrigendum, 107/2005 – Corrigendum, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 and 35/2019.

The same challenges in interpretation apply to the basic and more serious form of the crime of illegal construction and putting into operation of buildings and plants that pollute the environment (Article 262 of the Criminal Code), more serious forms of the criminal offense of damaging buildings and devices for the protection of the environment (Article 263 of the Criminal Code), damage to the environment (264 of the Criminal Code), the more serious form of criminal offense of bringing dangerous substances into Serbia and illegal processing, disposal and storage of dangerous substances (Article 266 of the Criminal Code).

A special challenge in practice is the prosecution of criminal offenses in the field of environmental protection, specifically the investigation of environmental crimes and securing of evidence. When it comes to the investigation, the question of dealing with waste or pollution of land, water and air can be raised. The public prosecutor, as the authority in charge of the investigation, as well as other authorities, must possess professional knowledge and have the necessary technical support, and provide the necessary and high-quality evidence. One of the challenges for public prosecutors present securing of evidence related to waste. A particular issue concerns waste disposal and storage during the proceedings. The problem is the handling of waste during the procedure, i.e. proceeding during the temporary confiscation of waste, which was confiscated in accordance with Article 147 of the Criminal Procedure Code. As a problem, the question can be raised as to whether the waste can be permanently disposed of, that is destroyed without a legally binding decision of the court, which is authorized to issue an order on the permanent destruction of the object of the crime (Article 87, paragraph 3 of the Criminal Code). If the waste is temporarily disposed by an authorized operator it is possible to keep it for only 12 months in accordance with Article 36 of the Law on Waste Management, which is not a sufficient period considering that criminal procedures take longer than a year due to their complexity.⁵¹

Conclusion

At the level of the European Union, but also at the national level of the Republic of Serbia, a significant problem in connection with the detection of criminal activities against the environment and the sanctioning of their perpetrators is the use of insufficiently precise legal terminology, such as: "substantial damage", "irreparable amount", "dangerous activity" or "significant deterioration". The terminology needs to be specified as much as possible in the national legislation, especially bearing in mind the lack of judicial practice in that area, which would establish a legal standard

⁵¹ Association of public prosecutors and deputy public prosecutors of Serbia and Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC): Kako unaprediti krivičnopravnu zaštitu životne sredine, 15 and 16, https://uts.org.rs/wp-content/uploads/2022/02/kako_unaprediti_zastitu.pdfm 12.10.2023.

of importance for the interpretation of the mentioned terminology. The establishment of an international database of court jurisprudence in proceedings against perpetrators of criminal acts against the environment could be important to overcome this issue.

According to the data from the analysed reports, we concluded that the success of detecting environmental crime and collecting evidence against perpetrators depends on timely undertaking of adequate activities by competent institutions. That is why they should be planned, and cooperation between institutions should be improved. At the national level, it is necessary to increase the number of inspectors from the field of environmental protection, to establish mandatory specialization of police officers, public prosecutors and judges in the mentioned field, as well as to improve the technical means of importance for detecting and proving criminal acts against the environment. In addition, the period that elapses between the discovery and collection of evidence and the execution of the aforementioned acts should be as short as possible, which implies efficiency in the action of competent institutions, and proactive investigations by competent public prosecutors could also contribute to this. Regular publication and updating of reports on the state of environmental pollution by competent institutions, as well as the action of various non-governmental organizations, would be of particular importance for such an action. This indicates the need for an interdisciplinary approach in the prevention of environmental crime. The existence of adequate technical support that would ensure a higher quality of evidence that can be used in criminal proceedings is important for the actions of public prosecutors during the investigation. In addition, it is necessary to improve the way of keeping evidence related to pollution, as well as the way of disposing of that evidence during their confiscation and later during criminal proceedings. At the level of the Republic of Serbia, a particular problem is the fact that Article 36 of the Law on Waste Management stipulates that waste temporarily disposed of by an authorized operator can only be stored for 12 months, which is not a long enough period considering the fact that criminal proceedings due to complexity in the area environmental protection lasts longer than the specified period. In addition, the question can be raised whether waste can be disposed of or destroyed without a legally binding decision of a court authorized to issue an order on the permanent destruction of criminal objects. Therefore, it seems that in addition to the establishment of adequate cooperation of competent institutions at the national level, it is also necessary to change and harmonize national regulations with the use of practice in the field of combating environmental crime.

Bearing in mind the transnational nature of environmental crime, which is often connected with other serious crime, such as, for example, trade in drugs or illegal pharmaceutical products, it is crucial to harmonize national regulations with

European standards as much as possible. The exchange of experiences and knowledge in this area at the international level could improve the current situation.

Bibliography:

1. Association of public prosecutors and deputy public prosecutors of Serbia and Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC): Kako unaprediti krivičnopravnu zaštitu životne sredine, 15 and 16, https://uts.org.rs/wp-content/uploads/2022/02/kako_unaprediti_zastitu.pdfm 12.10.2023.
2. BANKS, Debbie et al: Environmental crime, A threat to future. London: Environmental investigation agency (EIA). 2008. ISBN: 0-9540768-5-0.
3. BATRIĆEVIĆ, Ana: Ekološka krivična dela i kriminalitet korporacija. In: Privredna krivična dela. Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research and Institute of Comparative Law. 2017. 243-256. ISBN 978-86-80756-03-5.
4. BEJATOVIĆ, Stanko – ŠIKMAN, Mile: Transnacionalni ekološki kriminalitet. In: Suzbijanje kriminaliteta i evropske integracije s osvrtom na ekološki kriminalitet. Banja Luka: College of International Affairs. 13-31. ISBN: 978-99938-43-450.
5. BUGARSKI, Tatjana: Krivični postupak za dela protiv životne sredine. In: Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Issue 4. 2015. 1633-1647. doi:10.5937/zrpfns49-10355
6. Commission Staff Working Document, Serbia 2022 Report, SWD(2022) 338 final, <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Serbia%20Report%202022.pdf>, 12.10.2023.
7. Criminal Code of the Republic of Serbia, Official Gazette of the Republic of Serbia, no. 85/2005, 88/2005 – Corrigendum, 107/2005 – Corrigendum, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 and 35/2019.
8. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL7/300/05/PDF/NL730005.pdf?OpenElement>, 12.10.2023.
9. Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal legislation, Official Journal of the European Union, L 328/18, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099>, 12.10.2023.
10. Draft European Parliament Legislative Resolution on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC, (COM(2021)0851 – C9 – 0466/2021 – 2021/0422(COD) Committee of Legal Affairs, Amendment 17, Recital 14, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0087_EN.html#_section1, 12.10.2023.

11. European Commission, Commission Staff Working Document – Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, SWD (2020) 259 final, Brussels: 28.10.2020.
12. EUROPOL, EU Socta 2021 – Serious and Organised Crime Threat Assessment, A Corrupting influence: The Infiltration and Undermining of Europe’s Economy and Society by Organised Crime, https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf, 12.10.2023.
13. EUROPOL, Covid-19 waste environmental crime: Europe wide operation to tackle unlawful sanitary waste disposal, <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/covid-19-waste-crime-europe-wide-operation-to-tackle-unlawful-sanitary-waste-disposal>, 12.10.2023.
14. Internet portal of the Serbian radio and television, Droga, falsifikati, pa ekologija – Interpol beleži 3.000 hapšenja zbog ekoloških zločina. 4.12.2020, <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/4167902/droga-falsifikati-pa-ekologija--interpol-belezi-3000-hapsenja-zbog-ekoloskih-zlocina.html>, 12.10.2023.
15. JOVAŠEVIĆ, Dragan: Leksikon krivičnog prava, Belgrade: Službeni glasnik, 2006. ISBN: 86-7549-556-0; ISBN: 978-86-7549-556-7.
16. LYNCH, J. Michael – LONG, A. Michael: Green Criminology: Capitalism, Green Crime and Justice, and environmental destruction. In: Annual Review of Criminology. Vol. 5. 2022. 255-276. <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-030920-114647>.
17. Ministry of Interior of Republic of Serbia, 2019, National Serious and Organize Crime Threat Assessment, 116-121.
18. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC, Brussels, 15.12.2021 COM(2021) 851 final 2021/0422(COD), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0851>, 12.10.2023.
19. Recommendation 1614 (2003), <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=10403&lang=EN>.
20. Report on the work of public prosecutor’s offices to combat crime and protect constitutionality and legality in 2022, March 2023 http://www.rjt.gov.rs/docs/lzvestaj_Republika_Srbija_Publiclicko_javno_tuzila%20C5%A1tvo_mart2023.pdf, 12.10.2023.
21. SKINNIDER, Eileen: Victims of environmental crime – Mapping the issues. Vancouver: The International centre for criminal law reform and criminal justice policy. 2011. ISBN: 978-0-9868799-1-3.

22. The Constitution of the Republic of Serbia, Official Gazette of the Republic of Serbia, no. 98/2006 i 115/2021.
23. The Law on Environmental Protection regulates the integral system of environmental protection, Official Gazette of the Republic of Serbia, no. 135/2004, 36/2009, 26/2009-another law, 72/2009-another law, 43/2011 – Decision of the Constitutional Court of Serbia, 14/2016, 76/2018, 95/2018-another law and 95/2018-another law.
24. TODIĆ, Dragoljub: Povelja EU o osnovnim pravima i pravo na (zdravu) životnu sredinu. In: ECOLOGICA, Vol. 28. No. 104, 2021, 625-633. <https://doi.org/10.18485/ecologica.2021.28.104.19>.
25. VUČKOVIĆ, Branislava. Nadležnost javnog tužilaštva u zaštiti životne sredine. In. MATIĆ BOŠKOVIĆ, Marina (ed.) Javno tužilaštvo i zaštita životne sredine – Normativni okvir i analiza problema u primeni. Association of public prosecutors and deputy public prosecutors of Serbia and Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC). 2022, 5-30.
26. ZHANG, J D: A Thesis on the establishment environmental and resources courts in China. Iop Conference Series: Earth and Environmental Science. 4. Sci. 354 012059, <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/354/1/012059/pdf>, 12.10.2023.

Contact data

Marina Matić Bošković, Ph.D

Senior Research Fellow

email: m.m.boskovic@roldevelopmentlab.com

Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Serbia

Jelena Kostić, Ph.D

Senior Research Fellow

email: j.kostic@iup.rs

PRÁVA MLADISTVÉHO OBVINENÉHO V KONTEXTE SMERNICE 2016/800¹

THE RIGHTS OF THE JUVENILE ACCUSED IN THE CONTEXT OF DIRECTIVE 2016/800

Radovan Blažek²

Abstrakt: Cieľom príspevku je prezentovať práva obvineného mladistvého v trestnom konaní podľa Smernice 2016/800 a porovnať jej odraz v ustanoveniach legislatívy Slovenskej republiky. Výslednou analýzou je poukázanie na niektoré nie úplne správne implementované ustanovenia smernice, resp. na ustanovenia, ktoré v slovenskom právnom poriadku nenachádzajú svoje vyjadrenie.

Kľúčové slová: trestné konanie, obvinený, mladistvý, právo na obhajobu, európske trestné právo

Abstract: The aim of the paper is to present the rights of an accused juvenile in criminal proceedings according to the Directive 2016/800 and compare its provisions with the legislation of the Slovak Republic. The resulting analysis shows that some provisions are not correctly implemented, or are not implemented in Slovak legal order.

Key words: criminal proceedings, accused person, juvenile accused, right to defence, European Criminal Law

Úvod

V rámci slovenského trestného konania si málokto v praxi uvedomuje význam európskeho trestného práva, hoci jeho právne normy už sú súčasťou slovenského právneho poriadku. Je dôležité si uvedomiť, že trestná politika štátu v rámci trestného práva procesného je právnym nástrojom, ktorý sa dotýka každého jednotlivca v EÚ, pretože subjektom trestného konania sa môže stať ktokoľvek z nás. Preto je v záujme každého občana, aby poznal, akým smerom sa uberá táto politika

¹ Tento článok vznikol s podporou financovania z grantu Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV-19-0102. This article was supported by the scientific project APVV-19-0102 of the Slovak Research and Development Agency.

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

a či je v rámci práv a slobôd jednotlivcov reštriktívna alebo naopak benevolentná. „Trestná politika a presadzovanie práva sú nástrojmi sociálnej kontroly, ktoré môžu vážne obmedziť základné právo na pohyb a iné základné slobody. ... Výkon verejných právomocí zo strany EÚ v oblasti trestného práva a presadzovania práva môže mať veľmi významné a citelné dôsledky na slobody a blaho jednotlivcov.“³ „Trestné konanie v členských štátoch EÚ podliehalo aproximačným tendenciám v rámci rôznych procesov mimo EÚ alebo už pred jej existenciou. Príbeh účinných trestno-procesných pravidiel EÚ sa začína až po nadobudnutí platnosti Amsterdamskej zmluvy. ... Teraz sa týkajú mnohých oblastí trestného konania, pokrývajú predsúdne ako aj súdne konanie.“⁴

V rámci trestného práva procesného vznikli najvýznamnejšie smernice upravujúce rôzne aspekty trestného konania po roku 2010.⁵ V tomto článku je pozornosť zameraná na Smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní (ďalej len „Smernica“). Jej implementácia do slovenského právneho poriadku je spojená s pomerne stručnou novelou Trestného poriadku⁶ - zákonom č. 161/2018 Z. z. s účinnosťou od 1.7.2018.⁷ Doba pre transpozíciu tejto smernice bola do 11.6.2019.⁸ Touto novelou sa však v súlade s duchom Smernice zmenil v Trestnom

³ ÖBERG, Jacob – MITSILEGAS, Valsamis – CAUNES, Karine: European integration in context: Questioning the normative foundations of European criminal law. *European Law Journal*. Volume 27, Issue 4-6, č. 11 (2021), s. 352.

⁴ MIETTINEN, S.: *Criminal Law and Policy in the European Union*. Taylor & Francis Group, 2012, s. 176.

⁵ Smernica 2010/64 z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní,

- Smernica 2012/13 z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní,

- Smernica 2012/29 z 25. októbra 2012, ktorou sa ustanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov,

- Smernica 2013/48 z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej strany o pozbavení osobnej slobody a o práve komunikovať s tretími osobami a konzulárnymi orgánmi v čase, keď je zbavený slobody sloboda,

- Smernica 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie neviny a práva byť prítomný na súdnom konaní v trestnom konaní,

- Smernica 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní,

- Smernica 2016/1919 z 26. októbra 2016 o právnej pomoci pre podozrivé a obvinené osoby v trestnom konaní a vyžiadané osoby v konaní o európskom zatýkacom rozkaze.

⁶ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej iba „Trestný poriadok“ alebo „TP“).

⁷ Zákon č. 161/2018 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

⁸ Čl. 24 ods. 1 Smernice.

poriadku de facto jediný paragraf – § 121 ods. 5 Trestného poriadku.⁹ V nadväznosti na tento paragraf sa doplnilo aj ustanovenie § 258 ods. 5 Trestného poriadku.¹⁰ Novela priniesla ešte pár drobných zmien v Trestnom poriadku, ktoré však z hľadiska posudzovania splnenia transpozície smernice nie sú až tak podstatné. Táto stručná novela Trestného poriadku však evokuje dojem, že slovenský Trestný poriadok zrejme obsahoval všetky potrebné ustanovenia v podobe, ktorá bola súladná so Smernicou a preto nebolo potrebné ďalšie ustanovenia dopĺňať alebo meniť. Ak si však pozrieme predmetnú Smernicu, táto má dohromady 71 recitálov a 27 článkov! Je len ťažké si predstaviť, že obsah 71 recitálov a 27 článkov sa dokázal pretaviť do 2 nových odsekov. Množstvo právneho textu v Smernici doslova volá po analýze, či zvyšný obsah Smernice je skutočne už inkorporovaný v našom právnom poriadku, alebo došlo k nesprávnej, resp. neúplnej transpozícií Smernice.

Obsah Smernice

V rámci nasledujúceho textu bude dôsledne analyzovaný obsah Smernice a jej základné ustanovenia budú komparované s našim právnym poriadkom, aby bolo vyhodnotené, do akej miery slovenský Trestný poriadok (alebo iné právne predpisy) reflektujú obsah Smernice.

▪ Rozsah osôb označených ako „dieťaťa“

Smernica uvádza aplikáciu ustanovení o „dieťaťi“, t.j. v našom ponímaní o „mladistvom obvinenom“ až do veku 21 rokov, aj keď bolo obvinenie vznesené po dovŕšení 18 roku veku, ak trestný čin bol spáchaný pred 18. rokom veku, ak je to vhodné vzhľadom na vospelosť a zraniteľnosť dotknutej osoby (čl. 2 ods. 3).

Právna úprava v SR uvádza, že ak bolo vznesené obvinenie po dovŕšení 19. roku, ustanovenia o mladistvých sa nepoužijú (§ 347 ods. 2 písm. b/ Trestného poriadku). Z uvedeného vyplýva, že Trestný poriadok v SR napočíta s tým, že by sa nejaké ustanovenia o „deťoch“, resp. „mladistvom“ mali aplikovať na prípady, ak obvinenie

⁹ „Ak je ako obvinený vypočúvaná osoba mladšia ako 18 rokov, orgány činné v trestnom konaní vykonajú výsluch s využitím technických zariadení určených na záznam zvuku a obrazu, ak je to primerané vzhľadom na okolnosti prípadu, najmä ak je pochybnosť, či je táto osoba schopná pochopiť obsah výsluchu, pričom sa zohľadňujú jej najlepšie záujmy, a ak tomu nebránia závažné technické dôvody, ktoré je orgán činný v trestnom konaní povinný uviesť v zápisnici.“ (Čl. II, bod 2 zákona č. 161/2018 Z. z.).

¹⁰ „Ak ide o záznam skoršej výpovede obžalovaného vyhotovený podľa § 121 ods. 5, na návrh prokurátora alebo obhajcu sa taký záznam skoršej výpovede alebo jeho časť prehrá na technickom zariadení, ak sa koná v neprítomnosti obžalovaného, obžalovaný využije svoje právo nevypovedať, alebo sa objavia podstatné rozpory medzi jeho skoršou výpoveďou a údajmi na hlavnom pojednávaní a ak bol skorší výsluch vykonaný spôsobom zodpovedajúcim ustanoveniam tohto zákona. V prípade rozporov vo výpovediach sa prehrá tá časť záznamu o skoršom výsluchu obžalovaného, ktorej sa namietané rozpory priamo týkajú. Na tieto rozpory treba obžalovaného upozorniť a spýtať sa ho na ich príčinu.“ (Čl. II, bod 4 zákona č. 161/2018 Z. z.).

bolo vznesené po dovŕšení 19. roku veku, aj keď trestný čin bol spáchaný „vo veku dieťaťa“. Takéto ustanovenie priamo neguje možnosť aplikovať ustanovenia Smernice na osobu, u ktorej obvinenie bolo vznesené po dovŕšení 19. roku a je v priamom rozpore so Smernicou, pretože neumožňuje ani po zohľadnení okolností prípadu, ani v prípade, ak to rozumová a mravná vyspelosť obvineného vyžaduje, aby sa na túto osobu hľadelo ako na „mladistvú“. Smernica však jasne uvádza, že v právnych poriadkoch členských krajín má byť zakotvená možnosť individuálneho posúdenia mladistvej osoby a aplikácia ustanovení Smernice až do dovŕšenia veku 21 rokov, ak je to vhodné podľa okolností prípadu.

▪ **Spôsob určovania veku dieťaťa, ak je vek sporný**

V zmysle Smernice, ak nie je isté, či je osoba dieťať, považuje sa za dieťa (čl. 3). *„Členské štáty by mali určiť vek detí na základe vyhlásení dieťaťa, overenia jeho občianskeho stavu, rešerše dokumentov, iných dôkazov, a ak takéto dôkazy nie sú k dispozícii alebo nie sú jednoznačné, na základe lekárskej prehliadky. Lekárska prehliadka by mala byť krajným opatrením a mali by sa pri nej dôsledne rešpektovať práva dieťaťa, telesná nedotknuteľnosť a ľudská dôstojnosť. Ak pretrvávajú pochybnosti o veku osoby, malo by sa na účely tejto smernice predpokladať, že ide o dieťa.“*¹¹

Právna úprava v SR tento problém vôbec nerieši. V rámci Trestného poriadku nie sú zavedené žiadne mechanizmy určovania veku osoby, ktorá sa nedokáže preukázať žiadnym dokladom totožnosti a jej vek nie je možné zistiť ani zo žiadnych evidencií, napr. podľa fotografie alebo odtlačkov prstov. V praxi môže takáto situácia nastať v prípadoch prichytenia páchatelä pri čine, kedy je konštatované, že osoba je cudzincom, ide o nelegálnych imigrantov alebo iné osoby, ktoré sa úmyselne snažia zakryť svoju totožnosť. Mladistvým v trestnom konaní je osoba, ktorá nedovŕšila 18. rok veku v čase spáchania trestného činu: *„Pre účely konania proti mladistvému (napr. obhajobu mladistvého, predvedenie obvineného mladistvého) treba chápať mladistvého v zmysle Trestného zákona ako osobu, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila 14. rok a neprekročila 18. rok svojho veku.“*¹²

V takomto prípade by teda mala aj slovenská právna úprava upraviť, ako postupovať, aby bol zistený vek osoby hodnoverne, pretože osoba mladšia ako 18 rokov má zo zákona nárok, aby s ňou bolo zachádzané ako s „mladistvým“. Ako teda určiť vek obvineného v spornom prípade? Hoci trestnoprocené ustanovenia túto vec neriešia, je možné si pomôcť ustanoveniami zákona o Policajnom zbore.¹³ Ten uvádza: *„Ak policajt na základe oznámených údajov ani v evidenciách obyvateľov nemôže zistiť*

¹¹ Recitál č. 13 Smernice.

¹² ČENTÉŠ, Jozef a kol.: Trestné právo procesné. Osobitná časť. 2. vydanie. Šamorín : Heuréka, 2022, s. 293-294.

¹³ Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o PZ“).

totožnosť osoby predvedenej podľa odseku 3 alebo 4, je oprávnený túto osobu vyzvať, aby strpela snímanie daktyloskopických odtlačkov, vyhotovenie obrazových záznamov, vonkajšie meranie tela a zisťovanie zvláštnych telesných znamení.¹⁴ O tom, že ani tieto postupy nemusia viesť k úspešnej identifikácii obvinenej osoby, jasne svedčí aj ust. § 207 ods. 1 TP: „Ak nemožno hodnoverne zistiť totožnosť osoby, ktorej má byť vznesené obvinenie, namiesto osobných údajov sa k uzneseniu o vznesení obvinenia priložia jej daktyloskopické odtlačky, obrazové záznamy, údaje o vonkajšom meraní tela, zvláštnych telesných znameniach a uvedie sa aj jej prezývka alebo iné označenie a podrobný opis osoby.“ Z uvedeného je zrejmé, že trestné stíhanie je možné viesť aj voči osobe, ktorej totožnosť, a teda ani vek nie je známy. Trestný poriadok nikde vo svojich ustanoveniach nerieši, kedy a za akých okolností by sa mali aplikovať ustanovenia o mladistvom obvinenom, ak ide o osobu, ktorej vek by mohol byť aspoň orientačne blízky veku mladistvého. Túto problematiku nerieši ani § 155 TP, kde by bolo zrejme najvhodnejšie zakomponovať právnu úpravu týkajúcu sa určovania veku obvineného v sporných prípadoch. V slovenskom právnom poriadku by sme mohli odvodzovať právo obvineného na priaznivejšie určenie jeho veku len s ohľadom na zásadu v trestnom konaní *in dubio pro reo*, ktorá by sa v širšom kontexte mala aplikovať aj na tieto prípady: „Ak však sú pochybnosti, či existuje nejaká skutková okolnosť svedčiaca v prospech obvineného, prezumuje sa existencia tejto skutkovej okolnosti a to až do času, kým pochybnosti o jej existencii nenadobudnú dôvodnosť.“¹⁵ Takouto „skutkovou okolnosťou“ teda môže byť aj vek obvineného. Táto situácia by však mala byť v trestnom poriadku najmä s odkazom na uvedenú Smernicu riešená explicitne a neponechaná len na aplikačnú prax v zmysle správnej aplikácie „základných zásad v trestnom konaní“ a to najmä s prihliadnutím na fakt, že Smernica presne uvádza, ako treba postupovať, ak je vek obvinenej osoby sporný a táto by mohla byť dieťaťom.

▪ Právo na informácie a vysvetlenie trestného konania

Dieťa (mladistvý) má právo byť informovaný o všetkých podstatných okolnostiach trestného konania so zohľadnením, že ide o dieťa: „Členské štáty zabezpečia, aby deti, keď sú informované o tom, že sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, boli bezodkladne informované o svojich právach v súlade so smernicou 2012/13/EÚ a o všeobecných aspektoch vedenia konania.“ (čl. 4 ods. 1).

„Členské štáty zabezpečia, aby sa informácie uvedené v odseku 1 poskytovali písomne, ústne alebo oboma spôsobmi, v jednoduchom a zrozumiteľnom jazyku a aby sa tieto informácie zaznamenávali prostredníctvom postupu vyhotovovania záznamov v súlade s vnútroštátnym právom.“ (čl. 4 ods. 2).

¹⁴ Ust. § 18 ods. 5 zákona o PZ.

¹⁵ ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná časť. 2. vydanie. Šamorín : Heuréka, 2022, s. 397.

Smernica taxatívne vymenúva, o čom všetkom musí byť dieťa (mladistvý) poučený v čl. 4 ods. 1. Informácie musia byť podané písomne alebo ústne alebo oboma spôsobmi, pričom v zmysle čl. 4 ods. 2 musí byť o tom vyhotovený záznam v zápisnici o výsluchu, z ktorého bude zrejmé, akým spôsobom bol mladistvý informovaný o týchto právach a o právach podľa Smernice 2012/13 o práve na informácie v trestnom konaní.

Právna úprava v SR obsahuje len všeobecnú poučovaciu povinnosť orgánov činných v trestnom konaní (ďalej aj ako „OČTK“), ktorá je zhodná pre mladistvého obvineného i dospelého a Trestný poriadok neobsahuje žiadne špecifické postupy, ktoré by sa mali aplikovať pre poučenia mladistvých. Dieťa má dokonca právo na písomnú informáciu o svojich právach podľa Smernice, ktorú sú mu povinní OČTK odovzdať, ak je pozbavený osobnej slobody.¹⁶ „Ak je dieťa pozbavené osobnej slobody, písomné poučenie o právach poskytnuté dieťaťu podľa smernice 2012/13/EÚ by malo zahŕňať jasné informácie o právach, ktoré dieťa má na základe tejto smernice.“¹⁷

Je len ťažké si predstaviť, ako môže byť mladistvému odovzdaná informácia o právach podľa Smernice, ktoré mu vlastne slovenský právny poriadok ani nepriznáva.

▪ Spoluúčasť zákonného zástupcu na konaní

V zmysle Smernice sú o procesných právach mladistvého povinné OČTK informovať aj zákonného zástupcu a to písomne alebo ústne alebo oboma spôsobmi (čl. 5). Alternatívou je poskytnutie týchto informácií inej dospeléj osobe, ktorú mladistvý určí, ak nie je možné dosiahnuť zákonného zástupcu, ak sú ich záujmy protichodné (resp. „nie je to v najlepšom záujme dieťaťa“) alebo ak by informovanie zákonného zástupcu mohlo podstatným spôsobom sťažiť trestné konanie. Ak je určená iná dospelá osoba na účel týchto informácií a exituje spor o tom, či je to v najlepšom záujme dieťaťa, určí túto osobu OČTK alebo súd. Takou osobou môže byť aj „orgán alebo inštitúcia“, t.j. napr. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny.

Právna úprava SR je aj v tejto oblasti strohá. Právna úprava zákonného zástupcu je primárne obsiahnutá v § 35 TP a roztrúsená tiež v iných paragrafoch, pričom je pomerne neprehľadná.¹⁸ Zákonný zástupca má právo najmä zúčastňovať sa úkonov, na ktorých sa môže zúčastniť mladistvý, nazeráť do spisov, podávať opravné prostriedky, žiadosti a pod. Právo na „informácie o právach mladistvého obvineného“ však nie je uvedené nikde. Z uvedeného vyplýva, že v našich

¹⁶ „Členské štáty zabezpečia, aby sa podozrivým alebo obvineným osobám, ktoré sú zatknuté alebo zadržané, bezodkladne poskytlo písomné poučenie o právach. Dotknutej osobe sa umožní prečítať si písomné poučenie o právach a ponechať si ho počas celého trvania pozbavenia slobody.“ (čl. 4 ods. 1 Smernice 2012/13 o práve na informácie v trestnom konaní).

¹⁷ Recitál č. 21 Smernice.

¹⁸ Autor sa tejto problematike rozsiahlo venoval v článku Blažek, R.: Vybrané problémy konania proti mladistvým. In: Policajná teória a prax. Roč. 29, č. 4/2021, s. 75-84.

podmienkach nie je povinnosťou OČTK oznámiť tieto informácie v zmysle čl. 4 Smernice zákonnému zástupcovi ani ústne, ani písomne. Takáto právna úprava nie je súladná so Smernicou.

Na druhej strane však slovenský právny poriadok spĺňa iné atribúty spolupôsobenia zákonného zástupcu v trestnom konaní. Prítomnosť zákonného zástupcu pri výsluchu mladistvého a na iných úkonoch v predsúdnom konaní upravuje čl. 15 ods. 4 Smernice¹⁹ a jeho prítomnosť na hlavnom pojednávaní zasa čl. 15 ods. 1.

Treba vyzdvihnúť, že v tejto oblasti ide právny poriadok SR nad rámec Smernice, pretože § 35 TP umožňuje účasť zákonného zástupcu na všetkých úkonoch, na ktorých sa zúčastňuje aj mladistvý. Z uvedeného vyplýva, že náš Trestný poriadok neobsahuje reštrikcie možnosť zákonného zástupcu z týchto úkonov vylúčiť. Podľa Smernice je však účasť zákonného zástupcu v predsúdnom konaní fakultatívnym inštitútom, ktorý členské štáty môžu, ale aj nemusia zaviesť. Smernica de facto preferuje účasť zákonnému zástupcovi, len ak to nie je v rozpore s účelom trestného konania (čl. 15 ods. 4 písm. b)). Slovenský trestný poriadok žiadne takéto reštrikcie nepozná a právo zákonného zástupcu na účasť pri úkonoch prípravného konania je generálna, bez možnosti negovania tejto účasti zo strany OČTK.

▪ Právo na lekársku prehliadku

V zmysle Smernice má mladistvý právo na lekársku prehliadku (čl. 8): „1. Členské štáty zabezpečia, aby deti, ktoré sú pozbavené osobnej slobody, mali právo na lekársku prehliadku bez zbytočného odkladu, a to predovšetkým na účely posúdenia ich celkového duševného a telesného stavu. Lekárska prehliadka musí byť čo najmenej invázivná a vykonáva ju lekár alebo iný kvalifikovaný odborník.

2. Výsledky lekárskej prehliadky sa zohľadňujú pri rozhodovaní o tom, či je dieťa schopné podrobiť sa výsluchu, iným vyšetrovacím úkonom alebo úkonom obstarávania dôkazov alebo akýmkoľvek opatreniam prijatým alebo plánovaným vo vzťahu k dieťaťu.“

Takáto lekárska prehliadka je právom, nie povinnosťou a najneskôr pri obmedzení alebo pozbavení osobnej slobody sa jej môže mladistvý dožadovať, pričom jej účelom je zistiť spôsobilosť dieťaťa byť podrobený výsluchu a ďalším vyšetrovacím úkonom. Je potrebné zdôrazniť, že takáto lekárska prehliadka má svoj špecifický účel. Ide o nástroj obhajoby, ktorá sa môže takejto prehliadky dovolávať za účelom napr. aplikácie ustanovenia § 228 ods. 2 písm. b) alebo c) TP. V našich podmienkach túto situáciu čiastočne rieši zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody, ktorý uvádza v § 7 ods. 3, že „Odsúdený je povinný po prijatí na výkon trestu podrobiť sa osobnej prehliadke, zdravotnej prehliadke, hygienickým, protiepidemickým opatreniam a iným výkonom v rozsahu a za podmienok podľa osobitných predpisov.“ Analogicky

¹⁹ Recitál č. 59: „V súlade s touto smernicou by deti mali mať tiež právo byť sprevádzané nositeľom rodičovských práv a povinností aj počas ďalších fáz konania, na ktorých sa zúčastňujú, ako napríklad počas policajného výsluchu.“

rieši túto situáciu aj zákon o výkone väzby č. 221/2006 Z. z. v § 6 ods. 5. Avšak ako bolo uvedené, táto prehliadka je vykonávaná len na účely preventívnych opatrení pri prijímaní osôb medzi ostatné, tam už umiestnené osoby. Jej hlavným cieľom je najmä, aby odsúdený/obvinený netrpel nákazlivými chorobami, ktoré by mohol preniesť do ústavu. Jej účelom nie je posúdenie spôsobilosti zúčastňovať sa úkonov trestného konania.

Mladistvý má zároveň právo na špecifickú informáciu o tom, že má k dispozícii takúto lekársku prehliadku. Najneskôr pri zadržaní sú povinné OČTK o tomto práve informovať.²⁰ Právna úprava SR o tomto mlčí.

▪ Právo na obhajobu

Je úplnou samozrejmosťou, že mladistvý má právo na obhajobu v podobe právneho zastúpenia obhajcom. Povinná obhajoba mladistvého je upravená v § 37 ods. 1 písm. d) TP a rešpektuje tak čl. 6 a čl. 18 Smernice. V tomto kontexte je potrebné zdôrazniť, že bez prítomnosti obhajcu by sa nemal realizovať žiaden výsluch dieťaťa (mladistvého), ani iný vyšetrovací úkon: *„Ak má dieťaťu poskytnúť pomoc obhajca v súlade s týmto článkom, ale žiadny obhajca nie je prítomný, príslušné orgány odložia výsluch dieťaťa alebo iné vyšetrovacie úkony, alebo úkony obstarávania dôkazov ustanovené v odseku 4 písm. c) na primeraný čas, aby sa mohlo počkať na príchod obhajcu, alebo ak si dieťa obhajcu neurčilo, aby sa obhajca pre dieťa zabezpečil.“*²¹

Smernica rozoznáva tzv. rozšírené právo na obhajobu, t.j. nielen pre obvineného, ale aj pre podozrivú osobu. Dieťa (mladistvý) musí mať v konaní obhajcu od momentu, kedy je dieťa podozrivé z trestného činu, alebo najneskôr pri jednom z nasledovných úkonov: výsluch pred OČTK, pozbavenie/obmedzenie osobnej slobody, špecifické vyšetrovacie úkony (rekognícia, konfrontácia, rekonštrukcia), predvolanie na súdne konanie (čl. 6 ods. 3). Teda mladistvý má v zmysle Smernice právo na povinnú obhajobu už v štádiu, keď je len podozrivým v trestnom konaní a jeho výsluch by nikdy nemal prebiehať bez obhajcu.

V rámci právnej úpravy v SR sa s postavením „podozrivej osoby“ zaoberá len § 85 TP. „Podozrivý“ môže byť zadržaný, pričom § 85 ods. 6 TP zakotvuje len fakultatívnu možnosť zvoliť si obhajcu, nie povinnú obhajobu. V zmysle smernice je však „povinná obhajoba“ pre mladistvého od okamihu, keď je podozrivý, čo po zadržaní jednoznačne je. Trestný poriadok je v tomto prípade nesúladný so Smernicou, pretože Trestný poriadok by mal zakotvovať, že ak je ako podozrivý zadržaná osoba mladšia ako 18 rokov, je potrebné ju vyzvať už pred vznesením obvinenia na zvolenie si obhajcu, pričom ak si ho osoba nezvolí, musí jej byť ustanovený a pred takýmto ustanovením obhajcu by s touto osobou mladšou ako 18 rokov ani nemali byť vykonávané úkony.

²⁰ Čl. 4 ods. 1, písm. b), bod II Smernice.

²¹ Čl. 6 ods. 7 Smernice.

Smernica vymenúva úkony, ktoré je možné s dieťaťom vykonávať aj bez zvolenia/ustanovenia obhajcu (napr. zistenie totožnosti, snímanie odtlačkov prstov, fotografovanie, zistenie prítomnosti alkoholu v krvi, zistenie držania zbraní a pod.).²² Výsluch pred sudcom pri rozhodovaní o väzbe a zadržanie sú explicitne vymenované ako úkony, ktoré by sa nemali realizovať bez obhajcu.²³

Právo na ustanovenie obhajcu platí aj vtedy, ak sa počas výsluchu dieťaťa (napr. ako svedka) zistí, že je podozrivý z trestnej činnosti. Výsluch by sa mal okamžite prerušiť až do ustanovenia obhajcu.²⁴ Slovenský Trestný poriadok právo na povinnú obhajobu pre „podozrivého svedka“, ani pre zadržaného podozrivého neupravuje.²⁵

Smernica ďalej upravuje, kedy je možné sa odchyliť od povinnosti zabezpečiť obhajcu mladistvému. Tieto prípady sú priamo upravené v čl. 6 ods. 6 a ods. 8. Tieto prípady nie sú stanovené explicitne, len druhovo popisom situácií, kedy je možné od povinnej obhajoby dočasne upustiť (napr. ak ide o prípad nepatrnej závažnosti – čl. 6 ods. 6, alebo ak ide o ohrozenie života a zdravia – čl. 6 ods. 8 písm. a/, resp. ak ide o vyšetrovanie závažného trestného činu a mohlo by to podstatne ovplyvniť ďalší priebeh vyšetrovania – čl. 6 ods. 8 písm. b/). Členské štáty sú povinné vymedziť explicitne vo vnútroštátnom poriadku prípady, na ktoré sa vzťahuje výnimka z práva na obhajobu podľa čl. 6 ods. 6 a 8.²⁶

Náš právny poriadok žiaľ celú túto problematiku práva na obhajobu a jeho výnimiek rieši pomerne stručne a nedostatočne. Uvedené explicitné výnimky z práva na obhajobu neustanovuje.

²² K tomu pozri aj Recitál č. 28.

²³ Čl. 6 ods. 6 písm. a/ a čl. 6 ods. 3 písm. c/ Smernice. Pozri aj recitál č. 30: „Deťom by v každom prípade mal pomáhať obhajca, keď sú predvolané pred príslušný súd alebo sudcu s cieľom rozhodnúť o väzbe v ktorejkoľvek fáze konania v rozsahu pôsobnosti tejto smernice, ako aj počas zadržania.“

²⁴ Recitál č. 29: „... Táto smernica preto výslovne odkazuje na konkrétnu situáciu, keď sa takéto dieťa počas výsluchu políciou alebo iným orgánom presadzovania práva v rámci trestného konania stane podozrivou alebo obvinenou osobou. Ak sa v priebehu takéhoto výsluchu iné dieťa než podozrivý alebo obvinená osoba stane podozrivou alebo obvinenou osobou, výsluch by mal byť pozastavený dovtedy, pokiaľ tomuto dieťaťu nebude oznámené, že je podozrivou alebo obvinenou osobou, a pokiaľ mu nebude poskytnutá pomoc obhajcu podľa tejto smernice.“

²⁵ Autor sa tejto problematike rozsiahol venoval v článku Blažek, R.: Právo na obhajobu pri zadržaní v kontexte judikatúry ESĽP. In: Notitiae Iudiciales Academie Collegii Aedilium in Bratislava, roč. 8, č. 2/2022, s. 40-53.

²⁶ Recitál č. 31: „Členské štáty by mali vo svojom vnútroštátnom práve jednoznačne stanoviť dôvody a kritériá pre takúto dočasnú odchýlku a mali by ju využívať len v obmedzenej miere. Každá dočasná odchýlka by mala byť primeraná, prísne časovo obmedzená, nemala by sa zakladať výlučne na druhu alebo závažnosti údajného trestného činu a nemala by ňou byť dotknutá celková spravodlivosť konania.“

▪ Ostatné práva mladistvého

V rámci tejto časti budú prezentované stručne práva mladistvého obvineného v trestnom konaní podľa Smernice, ktoré naša právna úprava upravuje súladne so Smernicou.

Smernica zakotvuje ako jedno z ďalších práv aj dôvernosc komunikácie medzi mladistvým a obhajcom (čl. 6 ods. 4 písm. a/ + ods. 5). V našom právnom poriadku je toto pravidlo zakotvené pre všetkých obvinených v § 34 ods. 1 TP, resp. aj podozrivých v § 85 ods. 6 TP.

Mladistvý má ďalej právo na individuálne posúdenie (čl. 7). Najmä má mladistvý právo na zohľadnenie osobnosti a vyspelosti, jeho ekonomických, sociálnych a rodinných pomerov a akúkoľvek osobitnú zraniteľnosť. V našich podmienkach nachádza tento článok odraz v ust. § 337 TP: „*V konaní proti mladistvému treba čo najdôkladnejšie zistiť aj stupeň rozumového a mravného vývoja mladistvého, jeho povahu, pomery a prostredie, v ktorom žil a bol vychovávaný, jeho správanie pred spáchaním činu, z ktorého je obvinený, a po ňom a iné okolnosti dôležité pre voľbu prostriedkov vhodných na jeho nápravu.*“

Smernica zakotvuje už spomínanú obligatórnu povinnosť audiovizuálneho záznamu výsluchu mladistvého (čl. 9). Táto povinnosť sa pretavila do už v úvode spomínaného ustanovenia § 121 ods. 5 TP.

Smernica ďalej ustanovuje osobitné pravidlá pri väzbe mladistvého. Väzba mladistvého má byť len výnimočným nástrojom a náhrada väzby má prioritu (čl. 10 + čl. 11). V našich podmienkach obsahuje toto pravidla § 339 TP: „*Aj keď existujú dôvody väzby podľa § 71, smie byť obvinený mladistvý vzatý do väzby, len ak nemožno účel väzby dosiahnuť inak.*“ Povinnosť uprednostniť náhradu väzby pri všetkých obvinených je daná priamo § 71 ods. 1 TP. Mladistvý by mal byť vo väzbe umiestnený oddelene od ostatných dospelých (čl. 12). Toto ustanovenie je pretavené do § 7 ods. 2 písm. b) zák. č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby.

Ďalšie články čl. 14 + 15 + 16 Smernice sa venujú súdnemu konaniu. Hlavné pojednávanie je potrebné viesť vždy za prítomnosti mladistvého, za prítomnosti jeho zákonného zástupcu a primárne s vylúčením verejnosti. Existuje tiež možnosť vylúčenia mladistvého na časť pojednávania.²⁷

Uvedené pravidlá v zásade spĺňame. Prítomnosť zákonného zástupcu na hlavnom pojednávaní je zakotvená v § 35 TP, zákonný zástupca sa môže zúčastňovať na úkonoch, na ktorých je oprávnený sa zúčastniť mladistvý. Možnosť vylúčiť verejnosť pre hlavné pojednávanie v prípade, ak ide mladistvého, upravuje vo všeobecnosti §

²⁷ Recitál č. 60: „Členské štáty by mali v súvislosti s prítomnosťou dieťaťa na súdnom konaní stanoviť praktické opatrenia. Uvedené opatrenia by mohli zahŕňať ustanovenia týkajúce sa podmienok, za akých môže byť dieťa z konania na súde dočasne vylúčené.“

249 ods. 3 TP,²⁸ explicitne aj v § 343 ods. 3 písm. a) TP. Ide o fakultatívnu možnosť vylúčenia verejnosti, ak to vyžaduje záujem mladistvého.²⁹ Prítomnosť mladistvého na hlavnom pojednávaní je daná v § 343 ods. 1 TP: „*Hlavné pojednávanie a verejné zasadnutie o dohode o vine a treste nemožno konať v neprítomnosti mladistvého.*“ Vylúčenie mladistvého z dôvodu ochrany jeho osoby je upravené v § 343 ods. 3 písm. b) TP: „*Predseda senátu môže mladistvému prikázať, aby sa pri niektorej časti hlavného pojednávania vzdialil z pojednávacej siene, ak je obava, že by táto časť konania mohla nepriaznivo pôsobiť na jeho mravný vývoj.*“ Rovnako je pre všetkých obvinených platí § 254 ods. 2 TP: „*Obžalovaného možno z pojednávacej siene vykázať pri výsluchu agenta alebo na základe rozhodnutia senátu, ak napriek predchádzajúcej výstrahe ruší poriadok, vždy však len na nevyhnutne potrebný čas.*“

▪ **Osobitné školenia**

Posledným atribútom Smernice, pri ktorom je potrebné sa pristaviť, je obligatórna realizácia školení všetkých osôb zúčastnených na konaní – policajtov, prokurátorov, sudcov, obhajcov, a to v oblasti práv dieťaťa v trestnom konaní. Celú uvedenú problematiku rieši čl. 20 Smernice.³⁰

Je pravdou, že prokurátori a sudcovia majú v SR prístup k školeniam organizovaným jednak v rámci vlastných možností súdov a prokuratúry, ale aj prostredníctvom spoločnej Justičnej akadémie.³¹

Za kľúčové je však potrebné označiť, že tieto školenia nie sú povinné a neexistuje obligatórna povinnosť ustanovená právnym predpisom na účasť na konkrétnom druhu školení alebo špecializovanej príprave, čo je de facto v rozpore so Smernicou, ktorá predpokladá, že tieto osoby absolvujú uvedenú prípravu v oblasti práv detí

²⁸ Ust. § 249 ods. 3 TP: „*Verejnosť na hlavnom pojednávaní môže byť vylúčená len vtedy, ak by verejné prejednávanie veci ohrozilo tajomstvo chránené osobitným zákonom, verejný poriadok, mravnosť alebo bezpečnosť alebo ak to vyžaduje iný dôležitý záujem obžalovaného, poškodeného, jeho blízkych osôb alebo svedkov.*“

²⁹ Ust. § 343 ods. 3 písm. a) TP: „*Na hlavnom pojednávaní a verejnom zasadnutí proti mladistvému na návrh mladistvého, jeho obhajcu alebo zákonného zástupcu súd vylúči verejnosť aj vtedy, ak je to na ochranu záujmov mladistvého.*“

³⁰ „1. Členské štáty zabezpečia, aby zamestnanci orgánov presadzovania práva a väzobných zariadení, ktorí sa zaoberajú prípadmi, ktorých účastníkmi sú deti, absolvovali špecifickú odbornú prípravu na úrovni zodpovedajúcej ich kontaktu s deťmi so zameraním na práva detí, vhodné techniky výsluchu, detskú psychológiu a komunikáciu v jazyku prispôsobenom dieťaťu.

2. ... členské štáty prijímú vhodné opatrenia s cieľom zabezpečiť, aby sudcovia a prokurátori, ktorí sa zúčastňujú na trestných konaniach, ktorých účastníkmi sú deti, mali osobitné zručnosti v tejto oblasti, efektívny prístup k špecifickej odbornej príprave alebo oboje.

3. ... členské štáty prijímú vhodné opatrenia na podporu poskytovania špecifickej odbornej prípravy uvedenej v odseku 2 pre obhajcov, ktorí sa zúčastňujú na trestných konaniach, ktorých účastníkmi sú deti.“

³¹ Zákon č. 548/2003 o Justičnej akadémii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

a práce s nimi (čl. 20 ods. 1). Za zmienku stojí, že napr. zákon č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakateloch prokuratúry zakotvuje, že prokurátor je povinný si prehlbovať svoju odbornú kvalifikáciu, avšak ďalej neupravuje akým spôsobom, ako často v akých oblastiach. Analogické ustanovenie obsahuje napr. aj zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a príslušných a o zmene a doplnení niektorých zákonov: „*Sudca je povinný prehlbovať si svoje odborné vedomosti a využívať ponúknuté možnosti na vzdelávanie.*“ Tieto ustanovenia sú však až príliš vágne, než aby predstavovali konkrétne ustanovenia, ktoré možno považovať za „transpozíciu“ čl. 20 Smernice.

Dôsledky nesprávnej a neúplnej transpozície

▪ Zodpovednosť voči Európskej komisii

Základným predpokladom náležitého prebratia smernice je dosiahnutie úplného súladu vnútroštátneho právneho poriadku s jej cieľmi a požiadavkami v stanovenej lehote. Ďalšou požiadavkou je vykonanie jasnej a presnej notifikácie (oznámenia) príslušných vnútroštátnych transpozičných opatrení Európskej komisii (ďalej aj ako „EK“ alebo „Komisia“). Notifikácia musí jednoznačne obsahovať informácie a texty zákonov a iných právnych predpisov, ktoré podľa názoru členského štátu zabezpečujú splnenie jednotlivých požiadaviek, ktoré sa im ukladajú smernicou. V prípade Slovenskej republiky bolo oznámenie vykonané ku dňu 1.7.2018, teda ku dňu účinnosti novely Trestného poriadku zákonom č. 161/2018 Z. z. Zoznam aktov, ktoré sú uvedené ako akty implementujúce Smernicu, je pestrý a dostupný na internetovej stránke Európskej justičnej siete.³² Zoznam obsahuje celkovo 18 právnych predpisov, avšak bez uvedenia konkrétnych ustanovení, takže správnosť transpozície Smernice nie je možné nijako preveriť. Vzhľadom na to, že uvedené texty sú navyše nepreložené do iných jazykov EÚ a v zásade sú dostupné len v slovenčine, je len ťažké si predstaviť, že by niekto dokázal pri každej Smernici skontrolovať dôsledne všetky ustanovenia oznámených vnútroštátnych predpisov v národných jazykoch, či boli správne transponované. Na porušenie povinností pri transpozícii smerníc však môže poukázať ktokoľvek: „*Problémy pri transpozícii a/alebo uplatňovaní práva EÚ skúma Komisia z vlastnej iniciatívy alebo na základe oznámenia nedostatkov Komisii. Sťažnosti, ktoré predkladajú občania, podniky a zainteresované organizácie, výrazne prispievajú ku kontrole dodržiavania povinností*

³² https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_Library_StatusOfImpByCat/SK/149
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32016Lo800&qid=1588665980764>,
naposledy navštívené dňa 15.10.2023.

vyplývajúcej z práva EÚ tým, že poukazujú na nedostatky zo strany orgánov členských štátov.³³

Postup Komisie, ktorá dohliada na uplatňovanie predpisov EÚ, pozostáva z viacerých etáp konania. Prvou je formálna výzva, ktorú posielala EK dotknutým členským štátom. Na pretrvávajúce problémy EK následne upozorní členský štát v odôvodnenom stanovisku. Ak členský štát nevyrieši údajné porušenie práva EÚ a ak Komisia usúdi, že boli porušené povinnosti vyplývajúce z právnych predpisov EÚ, Komisia môže začať konanie o porušení povinnosti podľa čl. 258 ZFEÚ, prípadne postúpiť spor Súdnemu dvoru EÚ:³⁴ „Ak sa Komisia domnieva, že si členský štát nesplnil povinnosť, ktorá pre neho vyplýva zo zmlúv, vydá odôvodnené stanovisko po tom, čo umožní tomuto štátu predložiť pripomienky. Ak daný štát nevyhoví stanovisku v lehote určenej Komisiou, Komisia môže vec predložiť Súdnemu dvoru Európskej únie.“ V prípade, že konanie vyústi až do štádia predloženia veci Súdnemu dvoru EÚ a ten rozhodne o nesplnení povinnosti, je členský štát povinný urobiť potrebné opatrenia, aby vyhovel takémuto rozsudku. Ak sa EK domnieva, že členský štát nesplnil rozsudok Súdneho dvora EÚ, môže podľa článku 260 ods. 2 ZFEÚ začať druhú fázu konania, ktorá môže vyústiť znovu do predloženia veci Súdnemu dvoru EÚ. Rozsudok v tejto fáze konania už môže obsahovať uloženie finančných sankcií – paušálnej pokuty alebo penále (čl. 260 ods. 2 ZFEÚ). „Rozsah finančných sankcií je špecifikovaný v oznámení Komisie o uplatňovaní čl. 228 Zmluvy o ES. Európska komisia žiada vždy podľa oznámenia minimálnu paušálnu pokutu a minimálne denné penále. Minimálna paušálna pokuta v prípade Slovenskej republiky predstavuje sumu 939 000 Eur a výška denného penále sa v prípade Slovenskej republiky môže pohybovať v rozpätí od 1.132,30 Eur do 67.938 Eur v závislosti od závažnosti porušenia povinností vyplývajúcich z práva EÚ, dĺžky jeho trvania a potreby zabezpečiť odstrašujúci účinok samotnej sankcie, aby sa predchádzalo recidívam.“³⁵

Na základe vyššie uvedeného je zrejmé, že Slovensko by sa mohlo stať zodpovedné za nesprávnu transpozíciu Smernice a platiť Európskej komisii nemalé finančné pokuty za nesprávnu transpozíciu Smernice.

- **Priamy účinok smernice**

Smernice sú akty určené členským štátom, ktoré sa musia transponovať do vnútroštátneho práva a za normálnych okolností nemajú tzv. priamy účinok, t.j. občania EÚ sa nemôžu dovolávať práv zakotvených v smernici pri uplatňovaní svojich práv. V určitých prípadoch však Súdny dvor EÚ uznal priamy účinok smerníc s cieľom

³³ 31. výročná správa o kontrole uplatňovania práva EÚ (2013), Brusel, 1.10.2014, COM (2014), 612 final, S. 2.

³⁴ Tamtiež, s. 11.

³⁵ <https://www.minzp.sk/eu/oblasti/netranspozicia-nespravna-implementacia-pravnych-predpisov-eu/>, naposledy navštívené dňa 15.10.2023.

chrániť práva jednotlivcov. Súdny dvor EÚ v rozsudku vo veci [Van Duyn proti Home Office](#) stanovil, že smernica má priamy účinok, ak sú jej ustanovenia bezpodmienečné, dostatočne jasné a presné a ak členský štát netransponoval smernicu do stanoveného termínu:³⁶

„Ustanovenie na jednej strane vyjadruje povinnosť, na ktorú sa nevzťahuje žiadna výnimka alebo podmienka a ktorá vzhľadom na svoju povahu nevyžaduje prijatie žiadneho ďalšieho aktu inštitúciami Spoločenstva alebo členskými štátmi.

Na druhej strane, pretože ide o povinnosť členských štátov nebrať pri uplatňovaní výnimky z jednej zo základných zásad Zmluvy v prospech jednotlivcov do úvahy faktory netýkajúce sa osobného správania, právna istota dotknutých osôb si vyžaduje, aby sa tejto povinnosti mohli domáhať, hoci bola vyjadrená v právnom akte, ktorý ako taký nemá priame účinky.“³⁷

Na základe vyššie uvedeného je zrejmé, že aj Smernica 2016/800 by mohla mať priamy účinok a mladiství obvinení alebo ich obhajcovia by sa mohli domáhať rozšíreného katalógu práv vzhľadom na obsah Smernice, pretože obsah týchto práv by mal byť ničím nepodmienený a ľahko uplatniteľný aj bez prijatia osobitného aktu, pretože dotknuté práva sú v rámci Smernice jasne a zrozumiteľne vymedzené.

Záver

V tomto článku sú sumarizované základné obsahové prvky Smernice 2016/800, ktoré sú porovnávané s ustanoveniami slovenského právneho poriadku, aby bolo preverené, či došlo k úspešnej transpozícií Smernice. Analýzou bolo zistené, že slovenský zákonodarca túto smernicu do právneho poriadku SR prevzal veľmi nedôsledne. Veľa pravidiel a ustanovení Smernice nenachádza odraz v žiadnom ustanovení nášho právneho predpisu a ďalšie sú zasa transponované nedostatočne, nezaručujú kompletný rozsah práv podľa Smernice. Niektoré netransponované ustanovenia možno považovať za menej významné, no niektoré predstavujú zásadné zníženie ochrany práv mladistvého obvineného v trestnom konaní. Negatívne následky, ktoré z toho môžu vyplynúť, sú sumarizované vyššie. Záverom možno zhrnúť, že zákonodarca by mal do budúcnosti zvážiť, či by nebolo vhodné prijať ďalšiu novelu Trestného poriadku, ktorou by sa odstránili uvedené disproporcie medzi Smernicou a slovenským právnym poriadkom, aby SR nemusela v budúcnosti niesť negatívne následky nesprávnej a neúplnej transpozície uvedenej Smernice.

³⁶<https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/summary/the-direct-effect-of-european-union-law.html>, naposledy navštívené dňa 15.10.2023.

³⁷ Rozsudok Súdneho dvora zo 4. decembra 1974. Yvonne van Duyn proti Home Office. Návrh na začatie prejudiciálneho konania High Court of Justice, Chancery Division - Spojené kráľovstvo. Vec 41-74. ECLI:EU:C:1974:133, bod 13.

Zoznam použitej literatúry

1. 31. výročná správa o kontrole uplatňovania práva EÚ (2013), Brusel, 1.10.2014, COM (2014), 612 final
2. Čentéš, Jozef a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná časť. 2. vydanie. Šamorín : Heuréka, 2022, ISBN 978-80-8173-141-9.
3. Čentéš, Jozef a kol.: Trestné právo procesné. Osobitná časť. 2. vydanie. Šamorín : Heuréka, 2022, ISBN 978-80-8173-142-6.
4. Miettinen, Samuli: Criminal Law and Policy in the European Union. Taylor & Francis Group, 2012, ISBN 978-0-415-47426-9
5. Öberg, Jacob – Mitsilegas, Valsamis – Caunes, Karine: European integration in context: Questioning the normative foundations of European criminal law. European Law Journal. Volume 27, Issue 4-6, č. 11 (2021), s. 350-355.
6. Rozsudok Súdneho dvora zo 4. decembra 1974. Yvonne van Duyn proti Home Office. Návrh na začatie prejudiciálneho konania High Court of Justice, Chancery Division - Spojené kráľovstvo. Vec 41-74. ECLI:EU:C:1974:133
7. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, OJ L 132, 21.5.2016, s. 1–20.
8. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13 z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní, OJ L 142, 1.6.2012, s. 1–10.
9. Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v zn. neskorších pr.
10. Zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediacich a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
11. Zákon č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakateloch prokuratúry v znení neskorších predpisov.
12. Zákon č. 548/2003 o Justičnej akadémii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
13. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v zn. neskorších pr.
14. Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
15. Zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov.
16. Zákon č. 161/2018 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v zn. neskorších pr. a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony
17. Zmluvy o fungovaní EÚ (ZFEÚ), OJ C 326, 26.10.2012, p. 47–390
18. https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_Library_StatusOfImpByCat/SK/149
19. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32016Lo800&qid=1588665980764>

20. <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/summary/the-direct-effect-of-european-union-law.html>
21. <https://www.minzp.sk/eu/oblasti/netranspozicia-nespravna-implementacia-pravnych-predpisov-eu/>

Kontaktné informácie

doc. JUDr. Radovan Blažek, PhD.

radovan.blazek@flaw.uniba.sk

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

ZÁSAH ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO VÄZOBNÝCH ROZHODNUTÍ – ROZMAR ALEBO NEVYHNUTNOSŤ?

INTERVENTION OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE SLOVAK REPUBLIC IN DETENTION DECISIONS – WHIM OR NECESSITY?

JUDr. Miloš Maďar, PhD., LL.M.¹

Abstrakt: Je právnou notoriou, že inštitút väzby predstavuje mimoriadne závažný zásah do osobnej slobody jednotlivca v situácii, keď u neho stále platí prezumpcia nevinu. Je preto nevyhnutné, aby sa zákonné podmienky pre vzatie obvineného do väzby vykladali reštriktívne a aby sa rovnako obmedzujúco pristupovalo aj k ich aplikácii na konkrétny prípad. Tento príspevok ponúka inú perspektívu vo vzťahu k rozhodovaniu Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) vo väzobných veciach. Jeho úlohou nie je podrobiť detailnej analýze jeden či dva prípady, pretože tie len minimálne vypovedia o referenčnej zmysluplnosti jeho rozhodovania. Cez stručné štatistické ukazovatele odкрýva počet ústavných sťažností týkajúcich sa väzby na ústavnom súde v ostatnom funkčnom období, v krátkosti približuje ústavnoprávne východiská, ktoré ústavný súd využíva pri testovaní zásahov do osobnej slobody jednotlivcov a napokon cez krátke anotácie náhodne vybraných prípadov, v ktorých ústavný súd musel v ostatných troch rokoch nálezom zasiahnuť, demonštruje prah citlivosti ústavného súdu vo vzťahu k rozhodnutiam všeobecných súdov. Prienik týchto prístupov by mal umožniť čitateľovi priblížiť sa k vytvoreniu vlastného názoru na implicitnú hypotézu z nadpisu tohto príspevku.

Kľúčové slová: väzba, Ústavný súd Slovenskej republiky, Trestný poriadok, ústava, základné práva a slobody,

Abstract: It is a well-known legal fact that the institution of detention represents an extremely serious interference with the personal freedom of an individual in a situation where the presumption of innocence still applies. It is

¹ Ústavný súd Slovenskej republiky, Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

therefore necessary that the legal conditions for taking the accused into custody must be interpreted restrictively and that their application to a specific case should be approached equally so. This article offers a different perspective in relation to the decision-making of the Constitutional Court of the Slovak Republic (hereinafter referred to as the "Constitutional Court") in custodial matters. Its task is not to precisely analyse one or two cases, because they only minimally tell about the referential meaningfulness of the decision-making of the court. Through brief statistical indicators, the article uncovers the number of constitutional complaints related to custody at the Constitutional Court in the last term of office, briefly approximates the approach that the Constitutional Court uses when testing interference with the personal freedom of individuals, and finally, through brief annotations of randomly selected cases, that the Constitutional Court had to deal with in recent three years, demonstrates the sensitivity benchmark of the Constitutional court to the decisions of general courts. The mergence of these approaches should allow the reader to get closer to the point, where own opinion about the implicit hypothesis from the title of this paper can be form.

Key words: custody, Constitutional court, Code of criminal procedure, constitution, fundamental rights and freedoms

„Odnímte ľudské práva z demokracie, a demokracia stratí svoju dušu; stane sa prázdnu škrupinou. Úlohou sudcu je chrániť a presadzovať ľudské práva.“

Aharon Barak

Úvod

Väzba je jedným z najzávažnejších zásahov do osobnej slobody a do práv obvineného. Vzhľadom na túto závažnosť vyžaduje po celý čas súdnu kontrolu jej ústavnosti a zákonnosti.² Väzba nie je prostriedkom v rámci taktiky vyšetrovania, nemá slúžiť na vynútenie si priznania, spolupráce s orgánmi činnými v trestnom konaní, nemá byť pomstou a ani na nemá suplovať trest. Je to rýdzo zabezpečovací inštitút, ktorý slúži na splnenie účelu trestného konania – náležitého zistenia trestných činov, spravodlivého potrestania páchatel'ov a prípadného odňatia výnosov z trestnej činnosti (§ 1 Trestného poriadku). Má trvať iba nevyhnutnú dobu (t.j. nie vždy maximálnu možnú dobu jej trvania v zmysle Trestného poriadku) a byť aplikovaná iba v potrebnom rozsahu. Je pritom nevyhnutné, aby vždy a za každých okolností bola v súlade so zákonnými limitmi, ktoré majú za cieľ minimalizovať

² Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 8. marca 2001, sp. zn. III. ÚS 26/01

negatívny dopad na práva obvineného.³ Z čl. 17 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústavy“) a z čl. 5 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „dohovor“) pritom vyplýva, že zákonná úprava podmienok väzby v Trestnom poriadku je súčasťou ústavného rámca, ktorého limity stráži (v zmysle princípu subsidiarity možno smelo konštatovať, že nielen) ústavný súd.⁴

V súvislosti s väzbou je nevyhnutné akcentovať, že sloboda jednotlivca predstavuje v demokratickom a právnom štáte jednu z najdôležitejších hodnôt. V prípade vzatia obvineného do väzby, kedy je prelomená ústavou zaručená osobná sloboda nachádzajúca sa na popredných miestach v katalógoch základných práv a slobôd, musí byť náhľad na postup orgánov verejnej moci prísnejší.⁵ Obdobne Európsky súd pre ľudské práva považuje právo na osobnú slobodu, zakotvené v čl. 5 dohovoru, za jedno z najvýznamnejších základných práv chrániacich fyzickú bezpečnosť osoby, ktorá ako taká má v demokratickej spoločnosti vrcholný význam (napr. rozsudok ESĽP vo veci Ľupa proti Českej republike zo dňa 26. 5. 2011 č. 39822/07, ods. 45).⁶

Autor tohto príspevku má iba veľmi obmedzený priestor na to, aby mohol čitateľa posunúť bližšie k autonómnemu vyriešeniu hypotézy z nadpisu tohto článku. Komplexný náhľad na tému tak nebude možný. Keďže nie sú dostupné všetky premenné, bolo potrebné vyriešiť stratégiu, ktorá bude pre čitateľa prínosná. Autor tak úvodom vymedzí hranice právomoci ústavného súdu vo väzobných veciach, aby tak v krátkosti priblížil mantinely jeho rozhodovania. Následne ponúkne štatistický prehľad rozhodovania ústavného súdu o ústavných sťažnostiach týkajúcich sa väzby v štvrtom funkčnom období ústavného súdu a načrtne východiská, z ktorých ústavný súd vychádza. Následne priblíži konkrétnu aplikáciu týchto východísk vo vybraných prípadoch, na ktoré analyticky stručne poukáže.

Právomoc ústavného súdu v tzv. väzobných veciach

Je mimoriadne dôležité porozumieť, čo je úlohou ústavného súdu v konaní o ústavných sťažnostiach, v ktorých sťažovatelia namietajú porušenie svojich základných práv a slobôd rozhodnutiami o väzbe. Nielen laická verejnosť, ale často aj právnická komunita má totiž problém dostatočne výstižne vnímať, aká je skutočná úloha ústavného súdu vo vzťahu k rozhodnutiam a postupom všeobecných súdov. Jeho úlohou ako nezávislého súdneho orgánu ochrany ústavnosti (v zmysle čl. 124 ústavy) je totiž preskúmať zlučiteľnosť opatrenia, ktorým je jednotlivec pozbavený

³ Prikryl, O. § 71 [Dôvody väzby]. In: Čentéš, J., Kurilovská, L., Šimovček, I., Burda, E. a kol.: Trestný poriadok I. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 341, marg. č. 1

⁴ m.m. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 13. júla 2000, sp. zn. III. ÚS 48/00; nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 18. októbra 2001, sp. zn. III. ÚS 48/00

⁵ m.m. Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 28. 3. 2007, sp. zn. II. ÚS 336/06 (N 56/44 SbNU 719) a nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 15. 1. 2014, sp. zn. I. ÚS 3326/13, body 14 a 35

⁶ Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 18. 6. 2014, sp. zn. I. ÚS 980/14

slobody, s ústavou alebo príslušnou medzinárodnou zmluvou o ľudských právach a základných slobodách, nie však konať ako všeobecný súd tretej alebo štvrtej inštancie. Takéto konanie by nepochybne bolo porušením obmedzenia, ktoré vyplýva z rozdelenia ústavnej ochrany základných práv alebo slobôd medzi všeobecné súdy a ústavný súd v čl. 127 ods. 1 ústavy. Ústavný súd v prípade čl. 17 ústavy síce môže a musí uplatniť určitú revíziu právomoc, avšak bez toho, aby sám nanovo hodnotil skutočnosti, ktoré viedli všeobecný súd k tomu, že uprednostnil určité rozhodnutie pred iným.⁷

Ústavný súd nie je ďalšou „superrevíznou“ inštanciou v systéme všeobecného súdnictva, ale je súdnym orgánom ochrany ústavnosti. O zásahu ústavného súdu do rozhodovacej činnosti všeobecných súdov preto možno uvažovať len za situácie, keď je ich rozhodovanie, či postup postihnutý tzv. kvalifikovanými vadami, ktoré majú za následok porušenie ústavnosti. Ústavný súd sa dlhodobo venuje otázkam ústavnosti tzv. väzobných rozhodnutí, pričom vychádza zo skutočnosti, že obsahom právneho inštitútu väzby je vymedzenie ústavne akceptovateľných dôvodov obmedzenia osobnej slobody obvineného s cieľom znemožniť zmarenie alebo sťaženie dosiahnutia účelu trestného konania. Možnosti ústavného súdu preskúmať dôvodnosť vzatia do väzby sú pritom značne obmedzené, keďže väzobné rozhodnutie môže ústavný súd preskúmať jedine z pohľadu ich ústavnej konformity, nie s ohľadom na „bežnú zákonnosť“.⁸

Ústavný súd preto nemôže zasahovať do skutkových a právnych záverov všeobecných súdov, ak ich z ústavného hľadiska možno pokladať za akceptovateľné a udržateľné. Kasačnú intervenciu ústavného súdu by mohli vyprovokovať také prípadné rozhodnutia a postupy všeobecných súdov v rámci rozhodovania o väzbe, ktoré by v určitom štádiu trestného konania predstavovali zjavný omyl či exces pri posudzovaní formálnych a materiálnych podmienok väzby, prípadne by boli iným evidentným popretím samotnej podstaty ochrany základných práv a slobôd.⁹ Príslušné úvahy všeobecného súdu o splnení podmienok pre väzobné stíhanie obvineného by mali mať zákonný podklad vykladaný prísne reštriktívnym spôsobom a mali by byť vyvodené vždy z povahy konkrétnej a individuálnej veci vrátane osoby obvineného, z jeho osobných pomerov, rozsahu potrebného dokazovania, z jeho náročnosti a podobne. Do úvah všeobecného súdu je ústavný súd oprávnený zasiahnuť spravidla len vtedy, ak nie je rozhodnutie o väzbe podložené zákonným dôvodom buď vôbec, alebo ak tvrdené (a nedostatočne zistené) dôvody väzby sú v

⁷ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 18. februára 2004, sp. zn. I. ÚS 165/02

⁸ Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 2. 4. 2002, sp. zn. I. ÚS 77/02

⁹ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 30. novembra 2021, sp. zn. I. ÚS 459/2021

extrémnom rozpore s kautelami vyplývajúcimi z ústavného poriadku, prípadne s medzinárodnými zmluvami, ktorými je v tomto smere Slovenská republika viazaná.¹⁰ Nie je tak úlohou ústavného súdu odpovedať na otázku, či mal, resp. nemal byť obvinený vzatý, resp. nevzatý do väzby. Jeho úloha sa obmedzuje na posúdenie otázky, či sa príslušný všeobecný súd s právne relevantnou argumentáciou obvineného vysporiadal adekvátne a preskúmateľne a či je tak odôvodnenie jeho rozhodnutia ústavnoprávne akceptovateľné.¹¹ Povedané inak, úlohou ústavného súdu nie je samostatne a úplne nanovo posúdiť existenciu väzobných dôvodov sťažovateľa v pozícii inštančne nadriadeného súdu a porovnať svoje zistenia so závermi všeobecných súdov, ale presvedčiť sa, že odôvodnenie napadnutého rozhodnutia o väzbe dáva dostatočný základ na väzobné stíhanie sťažovateľa, a to s prihliadnutím na konkrétne okolnosti prípadu i na všetky sťažovateľom prezentované relevantné námietky.¹²

Ústavný súd pritom vo svojich rozhodnutiach nepretržite pripomína, že vo vzťahu k rozhodovaniu všeobecných súdov vo väzobných veciach je daná právomoc ústavného súdu len na preskúmanie dôvodu a spôsobu obmedzenia osobnej slobody, t. j. či proti osobe, ktorá sa berie do väzby (alebo je vo väzbe), bolo vznesené obvinenie, rozhodnutie o väzbe sa odôvodnilo aj skutkovými okolnosťami, o väzbe rozhodoval súd, obvinený bol do väzby vzatý pre konkrétne skutočnosti, ktoré odôvodňujú obavu vyjadrenú v § 71 ods. 1 písm. a) až c) Trestného poriadku alebo nastali okolnosti uvedené v odseku 2 tohto ustanovenia, a osoba bola vzatá a držaná vo väzbe len na čas dovolený zákonom, resp. konkrétnym rozhodnutím väzobného súdu o predĺžení väzby.¹³ Úlohou ústavného súdu je tiež sledovať, či všeobecné súdy v namietaných rozhodnutiach správne aplikujú právo, či dané rozhodnutia sú odôvodnené a či nenesú znaky arbitrárnosti vyúsťujúce do porušenia niektorého zo základných práv a slobôd.¹⁴

Štatistika rozhodovania ústavného súdu v tzv. väzobných veciach vo štvrtom funkčnom období

Nižšie uvedené štatistické ukazovatele približujú počet ústavných sťažností týkajúcich sa väzby, o ktorých ústavný súd rozhodoval počas ostatného štvrtého funkčného obdobia. Ako referenčné ustanovenia, ktoré boli použité pre vyhľadávanie v systéme manažmentu konaní ústavného súdu bol zvolený článok 17 ods. 1, ods. 2

¹⁰ Pozri napr. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 10. júla 2001, sp. zn. I. ÚS 13/00; Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 1. júla 2020, sp. zn. IV. ÚS 332/2020

¹¹ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 11. septembra 2018, sp. zn. III. ÚS 356/2018

¹² Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 17. októbra 2008, sp. zn. IV. ÚS 333/08

¹³ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 7. mája 2002, sp. zn. II. ÚS 76/02

¹⁴ Pozri napr. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 11. októbra 2007, sp. zn. III. ÚS 271/07, Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 20. októbra 2011, sp. zn. II. ÚS 465/2011

a ods. 5 ústavy a článok 5 ods. 1, ods. 3 a ods. 4 dohovoru. Ide o typické referenčné ustanovenia, ktoré sťažovatelia namietajú v ústavných sťažnostiach, v rámci ktorých sa domáhajú preskúmania rozhodnutí súvisiacich s väzbou.

Rok	Doručené	Nález			
		Právo porušené bolo	Právo porušené bolo a prikazuje prepustiť z väzby	Nevyhovuje	Spolu rozhodnuté nálezom
2019 ¹⁵	98	5	-	3	8
2020	133	4	-	4	8
2021	250	28	3	8	36
2022	177	24	-	3	27
Spolu	658	61	3	18	79

Tabuľka č. 1

Štatistika štvrtého funkčného obdobia ústavného súdu za ukončené roky so zameraním na nálezy

Vyššie uvedené dáta objektívne vypovedajú o tom, že od roku 2019 na ústavnom súde došlo k nárastu počtu doručených ústavných sťažností týkajúcich sa väzby, ako

¹⁵ Rok 2019 - od 17. 2. – 31. 12. 2019

aj počtu rozhodnutí, ktorými tento konštatoval porušenie základných práv a slobôd sťažovateľov. Najvyšší počet ústavných sťažností bolo možné zaznamenať v roku 2021, kedy z celkového počtu 250 doručených ústavných sťažností ústavný súd až v 28 prípadoch nálezom vyslovil porušenie namietaných práv a slobôd sťažovateľov. Zo štatistických údajov súčasne možno vyčítať, že i napriek miernemu poklesu počtu doručených „väzobných ústavných sťažností“ v roku 2022, celkový počet nálezov za daný rok - 27 (z ktorých ústavný súd vyslovil porušenie v 24 prípadoch) stále predstavovalo pomerne vysoký počet v porovnaní s prechádzajúcimi obdobiami. Štatistika súčasne odkrýva, že ústavný súd v aktuálnom funkčnom období doteraz trikrát sám v náleze rozhodol o prepustení sťažovateľa z väzby.

Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky- väzobné rozhodnutia

Ústavný súd v súčasnom zložení neostáva pasívny a snaží sa so všeobecnými súdmi viesť otvorený a zmysluplný súdny dialóg. Robí tak nielen individuálnymi rozhodnutiami v jednotlivých prípadoch, ale aj prostredníctvom zbierky nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „zbierka nálezov a uznesení“), v ktorej každoročne publikuje tie najzásadnejšie rozhodnutia schválené plénom ústavného súdu. Starostlivým výberom dôležitých rozhodnutí ústavný súd pestuje v sebe nádej, že tým zmysluplne pomáha kultivovať právnu prax v Slovenskej republike.

Celkovo tak bolo doteraz od roku 2020 publikovaných približne 20 rozhodnutí týkajúcich sa väzby (počítajúc aj tie, ktoré majú nepriamy súvis s väzbou), z toho ale iba 6 nálezov. Aj táto skutočnosť je dôkazom toho, že pre právnu prax sú dôležité nielen nálezy, ale aj uznesenia ústavného súdu, ktorými najčastejšie dochádza k odmietnutiu ústavných sťažností z dôvodu ich zjavnej neopodstatnenosti (podľa § 56 ods. 2 písm. g) zák. č. 314/2018 Z.z. o ústavnom súde a o zmene a doplnení niektorých zákonov, t.j. po ich kvázimeritórnom prieskume). Napriek tomu práve nezriedka takéto uznesenia obsahujú zásadné východiská ústavného súdu, ktoré pomáhajú formovať ústavnoprávne limity právnej praxe.

Rozsah tohto príspevku nedovoľuje vykonať analytický rozbor všetkých z nich, preto aspoň v krátkosti autor priblíži ich zameranie prostredníctvom ich názvov a spisových značiek. Napokon všetky sú verejne dohľadateľné na internetovej stránke ústavného súdu www.ustavnysud.sk.

Ústavný súd tak napríklad v zbierke za rok 2020 riešil otázku dodatočného predloženia písomných dôvodov sťažnosti v trestnom konaní (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 405/2020 z 27. augusta 2020), povahu a význam nových dôvodov v opakovanej žiadosti o prepustenie z väzby (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. IV. ÚS 436/2020 z 22. septembra 2020), ústavné

atribúty súdnej argumentácie pri rozhodovaní o ďalšom trvaní väzby (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 140/2020 z 2. apríla 2020), či ústavnoprávne kritériá dĺžky rozhodovania vo väzobnej veci a relevantné dôvody ospravedlňujúce oneskorenie samotného rozhodnutia (nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 423/2020 z 8. decembra 2020).

V zbierke za rok 2021 sa ústavný súd venoval právu na náhradu škody spôsobenej rozhodnutím o väzbe fyzickej osoby, ktorá bola oslobodená spod obžaloby (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 273/2021 z 29. júna 2021), ústavnoprávnym požiadavkám pri väzobnom stíhaní obvineného týkajúcim sa vymedzenia väzobného dôvodu v rozhodnutí súdu, či dôvodnosti samotného trestného stíhania s použitou právnou kvalifikáciou (nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 33/2021 z 13. mája 2021). Ďalej rešpektovaniu požiadavky rovnosti zbraní v štádiu prvotného väzobného rozhodovania (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. II. ÚS 123/2021 z 18. marca 2021), podmienkam výsluchu obvineného pred rozhodovaním súdu o väzbe (nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. II. ÚS 288/2021 zo 14. októbra 2021), požiadavke na urýchlené rozhodnutie v prípade rozhodovania o nahradení väzby (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. IV. ÚS 529/2021 z 21. októbra 2021), prezumpcii nevinoty pri rozhodovaní o väzbe (nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. II. ÚS 367/2021 zo 16. decembra 2021), dozoru prokurátora pri výkone väzby (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. IV. ÚS 427/2021 zo 7. septembra 2021), posudzovaniu urýchlenosti rozhodovania o väzbe a dôvodov na ospravedlnenie jeho predĺženia (nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 564/2020 z 13. apríla 2021) a potrebe individuálneho posudzovania materiálnych podmienok väzby v skupinových veciach (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. IV. ÚS 551/2021 z 9. novembra 2021). Rovnako publikoval rozhodnutia týkajúce sa problematiky dvojinštančnosti rozhodovania o väzbe (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. IV. ÚS 605/2021 z 30. novembra 2021), či väzobnému výsluchu pri rozhodovaní o ďalšom trvaní väzby po podaní obžaloby ako nariadenému úkonu trestného konania podľa § 23 ods. 2 Trestného poriadku (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. II. ÚS 173/2021 z 31. marca 2021).

V zbierke za rok 2022 ústavný súd publikoval rozhodnutia, ktoré sa týkali ústavnej udržateľnosti odkazovania súdu na predchádzajúce rozhodnutia o väzbe (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 347/2022 zo 14. júna 2022), pôvodu prostriedkov ponúkaných na účel náhrady väzby peňažnou zárukou (nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 361/2022 z 25. augusta 2022), právnym dôsledkom uznesenia generálneho prokurátora Slovenskej republiky o zrušení uznesenia o vznesení obvinenia vo vzťahu k väzbe (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. IV. ÚS 336/2022 z 28. júna 2022), ústavného práva na

súkromie a návštevy vo väzbe (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. IV. ÚS 462/2022 z 27. septembra 2022) a nesprávne obsadeného senátu okresného súdu rozhodujúceho o ponechaní obvineného vo väzbe (uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 110/2022 z 24. februára 2022).

Napriek skutočnosti, že rozhodnutia ústavného súdu majú kazuistickú povahu a vždy je potrebné vychádzať z individuálnych okolností prejednávaných vecí, ústavný súd sa napriek tomu snaží prostredníctvom zbierky nálezov a uznesení upozorňovať na tie prípady, v ktorých riešil aktuálne otázky zásadnejšieho právneho významu.

Väzobné rozhodnutia v jednotlivých veciach – náhodná skúška správnosti?

Autor tohto príspevku vzhľadom na jeho predpísaný rozsah nedokáže urobiť kompletný rozbor jednotlivých nálezov ústavného súdu za ostatné roky, ktoré sa týkajú väzby. To by umožnilo komplexný pohľad na výhrady ústavného súdu vo vzťahu k rozhodnutiam všeobecných súdov a dovolilo by zrejme presvedčivo vykročiť smerom k vysporiadaniu sa s hypotézou prezentovanou v názve tohto článku.

Keďže to nie je úplne možné, autor tohto príspevku sa náhodným výberom bude formou krátkej anotácie prípadu venovať len niektorým z nich. Predmetné anotácie majú ambíciu priblížiť podstatu výhrad ústavného súdu smerom k napadnutým rozhodnutiam či postupom všeobecných súdov a umožnia súčasne overiť či sa názory ústavného súdu odchyľujú od jeho judikatórnych východísk, na ktoré vo svojej rozhodovacej praxi odkazuje. Súčasne bude možné sledovať, či je argumentácia ústavného súdu logicky súdržná a či má oporu v referenčnej ústavnoprávnej báze. Ako adekvátne vzorka, za účelom zachovania aktuálnosti, by mali poslúžiť nálezy ústavného súdu za ostatné 3 roky, ktoré budú spracované v anonymizovanej podobe, aby tak pri ich rozbere nebola dôležitá osoba, ktorej sa týkajú, ale podstata, ktorú riešia.

Tak napríklad, vo veci sp. zn. III. ÚS 571/2021 ústavný súd čiastočne vyhovel argumentácii v ústavnej sťažnosti, keď konštatoval, že v sťažnosti proti uzneseniu okresného súdu č. 1 boli jedným zo sťažovateľov prezentované konkrétne argumentačné línie, ktoré spochybňovali možnosti založenia väzobného dôvodu podľa § 71 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku. Sťažovateľ predovšetkým celkom konkrétne a vecne odôvodnil, prečo dal svedkyni pokyn na vymazanie údajov z počítača v súvislosti s odovzdaním účtovníctva, pričom uvedený argument, predstavujúci jedinú konkrétnu preskúmateľnú skutkovú okolnosť, na ktorú sa upína tzv. kolúzny dôvod väzby, ostal zo strany krajského súdu bez odozvy. Po preskúmaní uznesenia krajského súdu č. 1 teda ústavný súd musel skonštatovať, že v jeho odôvodnení sa odpoveď na túto jedinú konkrétnu a podstatnú námietku sťažovateľa

nenachádzala. Z tohto dôvodu bola táto časť uznesenia krajského súdu č. 1 ústavne neudržateľná.¹⁶

V náleze vo veci sp. zn. **II. ÚS 367/2021** ústavný súd reagoval na konštatovanie najvyššieho súdu z napadnutého uznesenia, v ktorom tento uviedol, že „kolúzne“ konanie bolo pre obvineného jedinou možnosťou, ako sa vyhnúť dlhoročnému trestu. Ústavný súd síce porozumel tomu, že úmyslom uvedeného výroku, ktorý bol vyhodnotením aktuálneho stavu dôkaznej situácie, bolo s najväčšou pravdepodobnosťou zdôrazniť, že nebezpečenstvo kolúzneho správania sťažovateľa je na základe prokurátorom predložených dôkazov a tvrdení vysoko reálne. Avšak formulácia, že sťažovateľ nemá inú možnosť, ako sa vyhnúť dlhoročnému trestu, len sa kolúzne správať, vyvoláva v nezaujatom čitateľovi jednoznačnú predstavu o vine sťažovateľa. Preto ústavný súd dospel k záveru, že tento výrok je v rozpore so zásadou prezumpcie neviny.¹⁷

Vo veci sp. zn. **I. ÚS 20/2022** ústavný súd v súvislosti s tzv. kolúznym dôvodom väzby konštatoval, že z pohľadu fakultatívnosti väzobného stíhania nie je možné identifikovať racionálny, avšak najmä právny argument, na podklade ktorého by bolo možné vysloviť záver, že dôvodnú obavu z kolúzneho správania obvineného možno bez pristúpenia ďalších konkrétnych skutočností odvodzovať len z charakteru stíhanej trestnej činnosti. Z totožných dôvodov, a teda z dôvodu vysokej miery abstrakcie a zovšeobecnenia odmietol aj argument všeobecných súdov o prokurátorom tvrdených, avšak bližšie nepreukázaných kontaktoch sťažovateľa s ostatnými spoluobvinenými. V načrtnutom kontexte ústavný súd dodal, že na to, aby kontakty sťažovateľa po pristúpení konkrétnych okolností (k čomu v preskúmvanej veci nedošlo) vôbec bolo možné vyhodnotiť ako kontakty zakladajúce dôvod kolúznej väzby, tieto by museli byť nie bežného, ale kvalifikovaného charakteru, čo však v konaní predchádzajúcom vzatiu sťažovateľa do väzby preukázané nebolo. Ak by ústavný súd pripustil záver, že akýkoľvek potenciálny kontakt obvineného so spoluobvinenými alebo svedkami je možné považovať za spôsobilý dôvod kolúznej väzby, dospel by k neprípustnému záveru, podľa ktorého by bol daný dôvod kolúznej väzby obligatórne v rámci každého trestného konania. Aj vo vzťahu v rozhodnutí súdu označeným svedkom musí v každom prípade existovať a byť preukázaná aj iná konkrétna, ale tiež reálna skutočnosť zakladajúca dôvodnú obavu, že ich ovplyvňovanie bude zo strany obvineného objektívne možné, a taktiež to, či a z akého dôvodu by k nemu v budúcnosti mohlo dôjsť. Bez uvedenia konkrétnych a reálnych okolností odôvodňujúcich dôvod kolúznej väzby nemožno pritom dospieť k záveru o jej zákonnosti, resp. ústavnosti. K takému záveru nemožno dospieť ani vtedy, keď kolúzna väzba sťažovateľa bola všeobecnými súdmi odôvodňovaná

¹⁶ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 27. januára 2022, sp. zn. III. ÚS 571/2021

¹⁷ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 16. decembra 2021, sp. zn. II. ÚS 367/2021

neurčitými, budúcimi, resp. podmienenými okolnosťami, ako napr. kontakt na bližšie neurčených zamestnancov, bližšie neurčených regionálnych odborov Slovenského pozemkového fondu, výsluchy bližšie neurčených svedkov, ktorých potreba ešte len v priebehu trestného konania vyvstane, potreba stotožnenia ďalších nájomných a reštitučných konaní, resp. riziko uplácania bližšie neurčených svedkov z dôvodu dobrých majetkových pomerov, ktoré sudkyňa pre prípravné konanie odôvodnila obchodnoprávnou (nie osobnou) bankovou transakciou sťažovateľa bez preukázania akéhokoľvek jej súvisu s vyšetrovanou trestnou vecou. Ústavný súd predniesol výhrady aj ku skutočnosti, že z uznesenia sudkyne pre prípravné konanie o vzatí sťažovateľa do kolúznei väzby vôbec nevyplýva, prečo sa špecializovaný trestný súd nestotožnil s niektorými prokurátorom uvádzanými skutočnosťami odôvodňujúcimi tento dôvod väzby. Napokon ústavný súd označil ako neprípustné pričítanie totožných skutkových okolností odôvodňujúcich konkrétny dôvod väzby viacerým obvineným súčasne, a to bez náležitej diferenciacie v nadväznosti na materiálnu dôkaznú situáciu, čo považoval za v rozpore s jeho doterajšou judikatúrou (napr. IV. ÚS 551/2021).¹⁸

Ústavný súd ďalej vo veci sp. zn. **I. ÚS 487/2021** vo svojom náleze, konštatoval, že obsahom základného práva podľa čl. 17 ods. 5 ústavy je aj oprávnenie trestne stíhanej osoby, aby súd rozhodujúci o jej väzbe skúmal významné skutočnosti pre a proti väzbe vrátane možnosti nahradiť ju zárukou, sľubom alebo peňažnou zárukou, pričom ak sa rozhodne trestne stíhanú osobu do väzby vziať alebo ju v nej ďalej držať, aby boli takéto rozhodnutia založené na konkrétnych skutočnostiach, a nie na abstraktnej úvahe (III. ÚS 38/01). Nahradenie väzby zákonom ustanovenou garanciou a s tým spojené obmedzenia sú benefitom obvineného, ktorý mu umožňuje napriek danosti materiálneho a formálneho dôvodu väzby byť stíhaný na slobode (teda s využitím proporcionálne miernejšieho prostriedku zásahu do osobných práv (R 44/2018). Preskúmaním odôvodnenia napadnutého uznesenia krajského súdu v spojení s uznesením okresného súdu, ktoré tvoria jeden celok, dospel ústavný súd k záveru, že všeobecné súdy sa v okolnostiach preskúmvanej veci nezaoberali návrhom sťažovateľa na nahradenie jeho väzby dostatočným spôsobom tak, aby jeho závery bolo možné riadne preskúmať. Sťažovateľ navrhoval nahradenie jeho väzby dohľadom probačného a mediačného úradníka, kontrolou technickými prostriedkami, písomným sľubom a v sťažnosti proti uzneseniu okresného súdu poukázal aj na predložené čestné vyhlásenie jeho sestry o možnosti jeho pobytu (v prípade prepustenia z väzby na slobodu s príslušnými zákonnými náhradami, pozn.) u nej, v dostatočnej vzdialenosti od trvalého pobytu poškodenej (v inom meste), pričom poukázal aj na možnosť kontroly prípadného zákazu priblíženia sa k poškodenej technickými prostriedkami. Zároveň uviedol, že pokiaľ by bol súd toho

¹⁸ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 10. mája 2022, sp. zn. I. ÚS 20/2022

názoru, že je u neho prítomná závislosť od alkoholu, bolo možné (za využitia technických prostriedkov) podrobiť ho aj náhodnej kontrole na požitie alkoholických nápojov dychovou skúškou. Vo vzťahu k predmetným vyčerpávajúcim návrhom sťažovateľa bolo odôvodnenie všeobecných súdov v preskúmvanej veci možné považovať za abstraktné, keďže z neho nebolo zrozumiteľným a jasným spôsobom zrejmé, prečo bolo nutné sťažovateľa stíhať vo väzbe (výnimka), a nie na slobode (pravidlo). Keďže z napadnutého uznesenia predmetné nevyplývalo, uznesenie krajského súdu nebolo v tejto súvislosti ústavne udržateľné, v nadväznosti na čo ústavný súd tejto časti ústavnej sťažnosti vyhovel.¹⁹

Vo veci sp. zn. **III. ÚS 523/2021** ústavný súd usúdil, že z odôvodnenia ústavnou sťažnosťou namietaného rozhodnutia najvyššieho súdu nevyplývajú skutočnosti, ktoré by či už samostatne alebo vo vzájomnej súvislosti odôvodňovali dôvody útekovvej väzby sťažovateľa a zároveň by boli takými skutočnosťami, pre ktoré by väzbu sťažovateľa nebolo možné nahradiť niektorým zo zákonných prostriedkov podľa Trestného poriadku. Závery najvyššieho súdu, ktoré viedli k rozhodnutiu o ponechaní sťažovateľa vo väzbe, vychádzajú na strane jednej zo všeobecných konštrukcií, pre ktoré by boli dané dôvody útekovvej väzby pri akejkoľvek inej osobe, ktorá by mala osobné a majetkové predpoklady na život v zahraničí, a na strane druhej z konštrukcie, podľa ktorej by v zásade nebolo možné u žiadnej osoby nahradiť útekovú väzbu zákonom predpokladanou peňažnou zárukou, písomným sľubom alebo dohľadom probačného a mediačného úradníka spolu s uložením obmedzenia v podobe monitorovania pohybu a pobytu. Takéto úvahy vykazovali takú mieru všeobecnosti, neadresnosti a hypotetickosti, že by mohli byť základom obmedzenia osobnej slobody neurčitého okruhu obvinených osôb bez jasných a racionálne uchopiteľných dôvodov tak závažného obmedzenia základných práv. Preto ústavný súd konštatoval, že namietaným rozhodnutím došlo k porušeniu základného práva sťažovateľa na osobnú slobodu podľa čl. 17 ods. 1, 2 a 5 ústavy a právo na slobodu podľa čl. 5 ods. 1 a 4 dohovoru.²⁰

Vo svojom náleze vo veci sp. zn. **III. ÚS 582/2021** ústavný súd na úvod svojej posudkovej časti pripomenul, že s postupujúcim väzobným stíhaním je spravidla nevyhnutné, aby sa dôkazná situácia svedčiaca v prospech podozrenia zo spáchania stíhaného trestného činu neoslabovala (k tomu pozri napr. IV. ÚS 124/03, IV. ÚS 541/2021), ale aby sa potvrdzovala, či dokonca zosilňovala. Dôkazná situácia vtelená do odôvodnenia rozhodnutia o vzatí do väzby by mala pri predlžovaní väzby vykazovať určitý kvalitatívny progres. Ústavný súd bol však toho názoru, že v odôvodnení rozhodnutí všeobecných súdov, ktorými bola zamietnutá žiadosť sťažovateľa o prepustenie z väzby, takýto progres v porovnaní s dôvodmi rozhodnutí,

¹⁹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 31. marca 2022, sp. zn. I. ÚS 487/2021

²⁰ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 12. novembra 2021, sp.zn. III. ÚS 523/2021

ktorými bola sťažovateľovi uvalená väzba, absentuje. Sťažovateľ ponúkol v sťažnosti proti uzneseniu okresného súdu viaceré celkom konkrétne argumenty svedčiace proti dôvodnosti obvinenia, ktoré mu bolo vznesené, a teda súčasne aj proti jeho ponechaniu vo väzbe. Na tomto mieste ústavný súd osobitne zdôraznil, že v napadnutom uznesení absentuje akékoľvek vysporiadanie so zmienenými argumentmi. Pri týchto všetkých relevantných okolnostiach sa krajský súd vo svojej rozhodovacej činnosti obmedzil na rovnakú reakciu, ako v prípade vzatia sťažovateľa do väzby. Krajský súd teda nijako nereagoval na vývoj dôkaznej situácie po realizácii výpovedí ďalších svedkov. Takisto absentuje vysporiadanie sa s tou časťou sťažnostnej argumentácie, ktorou sťažovateľ spochybňoval hodnovernosť ťažiskových svedeckých výpovedí.

Ústavný súd na záver podotkol, že si uvedomuje a plne sa pridáva ustálenej judikatúry, podľa ktorej vo fáze rozhodovania o väzbe nemá dochádzať k vyhodnocovaniu dôkaznej situácie tak, ako pri rozhodovaní vo veci samej. Všeobecný súd sa pri rozhodovaní o väzbe nezameriava na hodnotenie dôkazov spôsobom upraveným v § 2 ods. 12 Trestného poriadku (m. m. napr. I. ÚS 364/2021, II. ÚS 115/2016, II. ÚS 24/2020, I. ÚS 552/2020), avšak to nezabavuje všeobecné súdy povinnosti verifikovať predovšetkým dôkazy, na ktorých je obvinenie, a v dôsledku toho i väzobné stíhanie, postavené, a to predovšetkým vtedy, keď ho k tomu nabáda relevantná sťažnostná apológia väzobne stíhanej osoby. Vykonané dôkazy je potrebné vyhodnotiť z hľadiska vývoja dôkaznej situácie, teda z hľadiska vývoja podozrenia, čo predstavuje nevyhnutnú podmienku (*conditio sine qua non*) ďalšieho trvania väzobného stíhania.

Pokiaľ išlo o námietky, ktoré smerovali k nedostatočnému odôvodneniu nahradenia väzby inými miernejšími prostriedkami, ústavný súd dospel k názoru, že odôvodnenie všeobecných súdov nie je ústavne neakceptovateľné.²¹

Ďalej, napríklad vo veci sp. zn. **I. ÚS 189/2022** ústavný súd uzavrel, že krajský súd sa podľa jeho názoru dostatočným a presvedčivým spôsobom zaoberal námietkou sťažovateľa o nedôvodnosti jemu vzneseného obvinenia a preto dospel k záveru, že „dôvodné podozrenie“ zo spáchania trestného činu sťažovateľom je v odôvodnení napadnutého uznesenia krajského súdu založené na skutočnostiach a informáciách, ktoré by presvedčili objektívneho pozorovateľa, že sťažovateľ mohol spáchať predmetný trestný čin. Túto námietku sťažovateľa preto nebolo možné vyhodnotiť ako dôvodnú.

Pokiaľ išlo o dôvod tzv. preventívnej väzby, ústavný súd po preskúmaní napadnutého uznesenia krajského súdu konštatoval, že vníma prípadnú hrozbu pokračovania v trestnej činnosti po návrate sťažovateľa do notárskeho úradu, avšak v špecifických okolnostiach tejto veci ju v danom čase nemožno vyhodnotiť ako natoľko

²¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 27. januára 2022, sp. zn. III. ÚS 582/2021

bezprostrednú a opodstatnenú, aby poskytla dostatočný základ na väzobné stíhanie sťažovateľa. Ústavný súd zdôraznil, že sťažovateľ mal v čase jeho vzatia do väzby pozastavený výkon notárskej činnosti, pričom mu bol Notárskou komorou Slovenskej republiky ustanovený zástupca. V čase rozhodovania o väzbe sťažovateľa teda nemohlo zo strany sťažovateľa dochádzať k pokračovaniu v trestnej činnosti, čo uznal aj samotný krajský súd, keď uviedol, že hrozba pokračovania v trestnej činnosti by sa stala reálnou (až) po návrate sťažovateľa na notársky úrad. Návrat sťažovateľa na notársky úrad však nebol výlučne v jeho vlastných rukách, ale v zmysle § 17 ods. 7 a 8 notárskeho poriadku koniec zastupovania určí komora na základe oznámenia sťažovateľa o zániku dôvodov, pre ktoré zastupovanie vzniklo. Preto nebolo možné uznať argumentáciu všeobecných súdov, že návrat sťažovateľa do notárskeho úradu môže nastať kedykoľvek. V prípade, že by sťažovateľ oznámil zánik dôvodov, pre ktoré zastupovanie vzniklo (jeho práceneschopnosť, pozn.), a teda by vyjadril vôľu vrátiť sa na príslušný notársky úrad, existoval podľa názoru ústavného súdu dostatočný časový priestor na preskúmanie dôvodnosti jeho väzobného stíhania v rámci tejto novej okolnosti a na prípadné zamedzenie hrozby pokračovania v trestnej činnosti sťažovateľom. Praktická stránka zabezpečenia toho, že sa orgány činné v trestnom konaní či súd včas dozvedia o určení konca zastupovania sťažovateľa, je v rukách súdu a samotných orgánov činných v trestnom konaní. Z pohľadu ústavného súdu postačuje konštatovanie, že takéto zabezpečenie je v okolnostiach tejto veci prakticky možné a že uprednostnenie takéhoto postupu by vo väčšej miere šetrilo samotnú podstatu práva sťažovateľa na jeho osobnú slobodu, resp. slobodu a bezpečnosť. Ústavný súd tak sumarizujúc uvedené skutočnosti na záver zhrnul, že v situácii, keď bol sťažovateľ preukázateľne práceneschopný, komorou mu bol v súlade so zákonom pozastavený výkon notárskej činnosti a ustanovený zástupca, pričom o termíne ukončenia jeho zastupovania a návratu na notársky úrad rozhoduje komora, teda návratu sťažovateľa do notárskeho úradu bránil formálny „medzikrok“ zo strany komory, nebola hrozba pokračovania v trestnej činnosti natoľko aktuálna či reálna, aby ospravedlnila takýto závažný zásah do osobnej slobody sťažovateľa. Hrozba pokračovania v trestnej činnosti do času, kým by sťažovateľ vstúpil späť do notárskeho úradu, čím by sa mu „otvorila“ možnosť prípadného pokračovania v trestnej činnosti, bola s ohľadom na okolnosti tejto veci príliš všeobecná a abstraktná.²²

Vo veci sp. zn. **III. ÚS 625/2022** ústavný súd vyhovel ústavnej sťažnosti keď napadnuté uznesenie krajského súdu o väzbe považoval za nedostatočne odôvodnené. Vo vzťahu k námietke o zbytočných prietahoch v merite veci a dopadu tejto okolnosti na väzobné stíhanie obvineného ústavný súd smerom ku krajskému súdu konštatoval, že ak je konanie v merite veci poznačené neefektívnym postupom

²² Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 12. mája 2022, sp. zn. I. ÚS 189/2022

okresného súdu a v dôsledku jeho pochybení sa predlžuje, potom to priamo ovplyvňuje udržateľnosť obmedzenia osobnej slobody sťažovateľa formou väzby. S uvedeným aspektom (podchyteným judikatúrou najvyšších súdnych autorít, pozn. - m. m. napr. I. ÚS 26/2013, II. ÚS 564/2018, III. ÚS 7/00, IV. ÚS 270/09) sa krajský súd podľa ústavného súdu adekvátnym spôsobom nevysporiadal. V súvislosti s námietkou nedostatku odôvodnenia napadnutého uznesenia, pokiaľ ide o nenahradenie sťažovateľovej väzby, ústavný súd túto námietku vyhodnotil rovnako ako dôvodnú, keď konštatoval, že všeobecné súdy odmietli nahradiť väzbu sťažovateľa s poukazom na abstraktné formulačné konštrukcie bez dostatočného previazania na skutkové okolnosti konkrétnej veci, najmä so zreteľom na osobu a minulosť sťažovateľa, charakter trestnej činnosti, jej spôsob a miesto jej páchania. Takéto úvahy vykazujú takú mieru všeobecnosti, neadresnosti a hypotetickosti, že by mohli byť základom obmedzenia osobnej slobody neurčitého okruhu obvinených osôb bez jasných a racionálne uchopiteľných dôvodov tak závažného obmedzenia základných práv (m. m. napr. III. ÚS 523/2021). Odkaz krajského súdu na popis osoby sťažovateľa uvedený v súvislosti s odôvodnením trvania väzby (predchádzajúce, už zahladené odsúdenia bez náležitého prevýchovného účinku na sťažovateľa) nie je pre ústavný súd dostačujúci, pretože odôvodnenie nenahradenia väzby nemožno upínať len na odôvodnenie existencie a trvania dôvodu väzby. V takom prípade by existencia prostriedkov nahradzujúcich väzbu, pri ktorých využití musí byť dôvod väzby daný, v podstate stratila zmysel. Nebolo možné sa stotožniť ani s paušálnou argumentáciou, podľa ktorej väzbu podľa § 71 ods. 1 písm. a) a c) nie je možné nahradiť dohľadom probačného a mediačného úradníka, pretože takáto kontrola by bola nevyhnutná po dobu 24 hodín, čo pri danom inštitúte nemožno zabezpečiť.²³

Vo veci sp. zn. **IV. ÚS 101/2023** ústavný súd vo svojom náleze pripomenul, že právo na kontradiktórne konanie, ktoré je aj súčasťou rozhodovania o väzbe, znamená, že procesné strany musia dostať príležitosť nielen predložiť všetky dôkazy potrebné na to, aby ich návrh uspel, ale i zoznámiť sa so všetkými ďalšími dôkazmi a pripomienkami, ktoré boli predložené s cieľom ovplyvniť rozhodnutie súdu, a vyjadriť sa k nim. Požiadavka zabezpečenia kontradiktórnej povahy konania a rešpektovania „princípu rovnosti zbraní“ predstavujú základné procesné garancie uplatniteľné vo veciach týkajúcich sa pozbavenia osobnej slobody. Ak sa príslušný krajský súd „bránil“ tým, že o osobnej slobode sťažovateľa chcel rozhodnúť urýchlene (v lehote kratšej ako 30 dní), tak ústavný súd neprisvedčil správnosti jeho argumentácie ohľadom spôsobu aplikácie princípu proporcionality keď musel „vyvažovať dve oproti sebe stojace základné práva a následne uprednostniť jedno z nich.“, teda „položiť na misku váh právo obvineného na osobnú slobodu na jednej strane a právo na kontradiktórnosť konania, ktoré je obsahom práva na spravodlivý proces, na strane

²³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 26. januára 2023, sp. zn. III. ÚS 625/2022

druhej.“ Ústavný súd oponoval, že v prípade sťažovateľa krajský súd nebol viazaný žiadnou zákonom ustanovenou lehotou na rozhodnutie a jeho snaha zabezpečiť rozhodnutie v sťažnostnom konaní s dodržaním lehoty 30 dní (a tak zabezpečiť to, aby bol postup súdov v konaní o väzbe prednostný a urýchlený a súladný s judikatúrou predpokladanými lehotami) vyznela kontraproduktívne z dôvodu jej prekročenia už v čase predloženia veci krajskému súdu. Z uvedených dôvodov nebolo možné akceptovať argumentáciu krajského súdu o správnosti aplikácie princípu proporcionality, a to o to viac, že krajský súd rozhodol opozične oproti okresnému súdu, a teda zhoršil postavenie samotného sťažovateľa. Zároveň krajský súd rozhodol v situácii, keď bolo vyjadrenie sťažovateľovi už umožnené (súd obhajobe poskytol lehotu päť pracovných dní na vyjadrenie, pričom rozhodol už na štvrtý deň) a na využitie dotknutej možnosti sa oprávnenne spoliehal.²⁴

Vo veci sp. zn. III. ÚS 103/2023 ústavný súd prisvedčil tvrdeniu sťažovateľa o nedostatočnosti odôvodnenia napadnutého uznesenia vo vzťahu k dôvodu väzby podľa § 71 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku. Argumentácia krajského súdu sa ústavnému súdu javila vo viacerých aspektoch príliš abstraktná, nepreviazaná na skutkové okolnosti danej veci a v niektorých momentoch protirečivá. Sťažovateľ v sťažnosti proti uzneseniu okresného súdu formuloval celkom konkrétne okolnosti, ktoré spochybňovali potrebu jeho väzobného stíhania. Poukázal na fakt, že jeho stíhanie vo väzbe sa opiera o výpoveď jediného tzv. „kajúcnika“, že žalovaný skutok sa mal stať pred tri a pol rokom, pričom za ten čas žil riadnym životom a nebol súdne trestaný, po smrti otca sa stará o matku a starú matku, má riadne bydlisko, ktoré je orgánom činným v trestnom konaní aj súdu známe, na ktorom sa plánuje zdržiavať, preberať písomnosti a riadne sa dostavovať na predvolania, súčasne je súdu známe aj bydlisko jeho matky a starej matky. Sťažovateľ tiež podotkol, že má stabilný príjem z podnikateľskej činnosti, je konateľom obchodnej spoločnosti, ktorej fungovanie je závislé na jeho osobe a kde sa mieni po prepustení z väzby vrátiť, čo vylučuje hypotetickú obavu z páchania trestnej činnosti na účel získania finančných prostriedkov. Členovia domnejšej skupiny, ktorá sa mala dopúšťať trestnej činnosti, sú toho času vo výkone trestu odňatia slobody, takže nie je namieste uvažovať o možnostiach pokračovania v trestnej činnosti. Napadnuté uznesenie je podľa ústavného súdu založené na abstraktných dohadoch a hypotetických úsudkoch, pričom sa nevysporiadalo s ťažiskovými argumentmi sťažovateľa, ktoré nesvedčia v prospech potreby väzobného stíhania, a teda boli pre rozhodnutie relevantné. Za takýchto okolností ústavný súd dospel k presvedčeniu, že sťažovateľovo právo na osobnú slobodu bolo obmedzené neproporcionálne. Namietané okolnosti

²⁴ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 26. apríla 2023, sp. zn. IV. ÚS 101/2023

dôvodnosti trestného stíhania sa na druhú stranu ústavnému súdu nejavili ako arbitrárne a ústavne neakceptovateľné.²⁵

Ústavný súd vo veci sp. zn. **I. ÚS 184/2023** vo svojom náleze konštatoval, že krajský súd sa pri rozhodovaní o sťažnosti sťažovateľa nezaoberal otázkou dôvodnosti podozrenia zo spáchania trestného činu dôsledne. Vo vzťahu k vyčerpávajúcej sťažnostnej argumentácii sťažovateľa považoval odôvodnenie všeobecných súdov v referenčnej časti za abstraktné, keďže z neho nebola zrozumiteľným a jasným spôsobom zrejmá odpoveď na námietky týkajúce sa dôvodného podozrenia zo spáchania trestného činu, resp. dôvodnosti trestného stíhania. Predpoklad je pritom vždy v prospech prepustenia, nie v prospech obmedzenia osobnej slobody väzbou, pretože väzba predstavuje výnimku z práva na osobnú slobodu. Úlohou ústavného súdu nebolo skúmať prípadnú relevantnosť dopadu uplatnených námietok na rozhodnutie vo veci – o osobnej slobode sťažovateľa, pretože je to práve všeobecný súd, ktorý sa obsahom týchto námietok musí zaoberať, avšak bol toho názoru, že čím konkrétnejšia bola v okolnostiach veci predmetná argumentácia sťažovateľa vzťahujúca sa na jednu z materiálnych podmienok väzby, tým konkrétnejšiu odpoveď si vyžadovala. Ústavný súd ďalej konštatoval, že nie je úlohou všeobecného súdu pri rozhodovaní o väzbe nachádzať ultimatívne závery týkajúce sa dôvodnosti trestného stíhania obvineného (napríklad s výnimkou zjavných omylov alebo nesprávností) alebo uzatvárať, resp. odstraňovať otvorené kolízie či konflikty dôkaznej hodnoty jednotlivých dôkazov. Ak však obvinený adekvátne razantne a dostatočne zrozumiteľne artikuluje svoje výhrady voči dôvodnosti jeho trestného stíhania, pričom táto jeho obrana má rozumnú šancu ovplyvniť jeho postavenie, súd je povinný viesť s obvineným (obhajobou) dialóg a adresne sa s ňou vysporiadať. Ak súd túto podmienku splnenú nemá, musí to rovnako dostatočne vysvetliť. Žiadna z ústavnou akceptovateľných možností nepripúšťa obranu obvineného ignorovať, prípadne na túto reagovať argumentačnými skratkami v podobe jednoduchej citácie podmienok väzby v zmysle zákona. Tie totiž síce formálne môžu navodzovať dojem, že súd podmienky väzby skúmal a tieto neaplikoval *contra legem*, neumožňujú však učiť presvedčivý záver, že tieto neboli aplikované *contra factum*. V ostatnej časti ústavnej sťažnosti ústavný súd nevyhovel.²⁶

Záver

Počet ústavných sťažností za ostatné roky rastie, vrátane tých, ktoré sa týkajú väzobných rozhodnutí všeobecných súdov. Narástol aj počet náleзов ústavného súdu, v ktorých tento vyslovil porušenie základných práv a slobôd sťažovateľov pri rozhodovaní o ich väzbe. Komplexne odhaliť príčiny tohto stavu je nad možnosti

²⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 25. mája 2023, sp. zn. III. ÚS 103/2023

²⁶ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 25. mája 2023, sp. zn. I. ÚS 184/2023

tohto príspevku. Autor sa však snažil ponúknuť pohľad smerom od ústavného súdu a odhaliť perspektívu, ktorá syntetizuje výsledky jeho rozhodovacej činnosti z ostatných rokov.

Vo všeobecnosti sa dá konštatovať, že právna úprava týkajúca sa väzby nepodlieha v ostatnom období dynamickým zmenám, takže nedochádza k výraznej úprave legislatívnych podmienok materiálnych a formálnych dôvodov väzby, na ktoré by bolo potrebné zvýšenou mierou či dokonca zmenou samotnej judikatúry reagovať. Napokon, z ničoho ani taká ambícia ústavného súdu nevyplýva. Lakmusovým papierikom tohto konštatovania je obsah odôvodnení jednotlivých nálezov a uznesení ústavného súdu z ostatného obdobia. Autor tohto príspevku náhodne vybral niektoré z nich, aby názorne demonštroval spôsob rozhodovania ústavného súdu v konkrétnych prípadoch. Ich obsah presvedčivo podľa autora napovedá, že ústavný súd rozhodne nemá záujem hazardovať s osobnou slobodou, ktorá predstavuje základným pilier spravodlivej, slobodnej a demokratickej spoločnosti. Zo žiadneho z prezentovaných rozhodnutí však nevyplýva ambícia ústavného súdu „prekročiť Rubikon“ svojej revíznej právomoci vo vzťahu k rozhodovacej činnosti všeobecných súdov. Rovnako nemožno spozorovať žiadne argumentačné anomálie, ktoré by vychýlili doteraz známe (a dogmaticky ukotvené) interpretačné východiská ústavného súdu. Aj zo samotného obsahu rozhodnutí všeobecných súdov možno badať, že tieto nemajú ťažkosti porozumieť zákonným a ústavným podmienkam obmedzovania osobnej slobody väzbou v trestnom konaní. Väčšina zo súdov na tieto východiská zrozumiteľne odkazuje a nevyhnutnosť obmedzenia osobnej slobody podľa nich aj testuje. Z perspektívy ústavného súdu sa tak môže autorovi javiť, že všeobecné súdy majú skôr ťažkosti použiť tieto východiská (ktoré poznajú) na konkrétny prípad, t.j. presvedčivo a obhájitelne ukotviť tieto poznatky na skutkové okolnosti konkrétnej veci. Ťažisko výhrad tak možno smerovať ani nie tak k výkladu právnej normy, ako k jej aplikácii na konkrétny prípad. Nič nenasvedčuje systémovej anomálii či neprirodzenej funkčnej aberácii v rovnováhe jednotlivých zložiek súdnej moci.

Žijeme v dobe ľudských práv. Ľudské práva sú ideou našich čias, jedinou politicko-morálnou ideou, ktorá bola univerzálne prijatá.²⁷ Podstata ľudských práv tkvie v existencii kódexu nenahraditeľných pravidiel v rámci štruktúry práva, ktoré ovplyvňujú práva jednotlivca. Ľudské práva majú univerzálny rozmer, považujú sa za neoddeliteľné od človeka, tvoriac vrodenný atribút ľudskej existencie, ktorý sa má využívať vždy a za každých okolností.²⁸ Autor príspevku je presvedčený, že ingerencia

²⁷ HENKIN, Louis: The Age of Rights IX In: Barak, Aharon: Sudca v demokracii. Bratislava: Kalligram, 2016, s. 127

²⁸ PIKIS, Georghios, M: The Constitutional Position and Role of the Judge in a Civil Society. In: Barak, Aharon: Sudca v demokracii. Bratislava: Kalligram, 2016, s. 127

ústavného súdu do konkrétnych prípadov vo väzobných veciach nie je prejavom jeho rozmaru, roztopaše, či svojvôle a ako názornú ukážku ponúka úryvky z vybraných rozhodnutí. Veľmi dôrazne si zastáva názor, že ústavný súd neustále dokazuje, že poskytuje ochranu „bezmenným“ základných právam a slobodám (bez ohľadu na to, kto je ich nositeľom) ako pilierom samotnej ľudskej existencie. Pomáha tým naplňať účel spravodlivej ochrany ústavnosti.

Ústavný súd sa tak aj naďalej bude snažiť s previazanými očami udržiavať rovnováhu medzi osobnou slobodou jednotlivca a jeho zodpovednosťou voči spoločnosti a kultivovať pritom potrebu uznania chrániť ľudské práva.

Zoznam použitej literatúry

1. HENKIN, Louis: The Age of Rights IX In: Barak, Aharon: Sudca v demokracii. Bratislava: Kalligram, 2016, s. 432, ISBN 978-80-811-921-0
2. PIKIS, Georghios, M: The Constitutional Position and Role of the Judge in a Civil Society. In: Barak, Aharon: Sudca v demokracii. Bratislava: Kalligram, 2016, s. 432, ISBN 978-80-811-921-0
3. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 8. marca 2001, sp. zn. III. ÚS 26/01
4. PRIKRYL, Ondrej: § 71 [Dôvody väzby]. In: Čentéš, J., Kurilovská, L., Šimovček, I., Burda, E. a kol.: Trestný poriadok I. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 1232, ISBN 978-80-89603-88-6
5. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 13. júla 2000, sp. zn. III. ÚS 48/00
6. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 18. októbra 2001, sp. zn. III. ÚS 48/00
7. Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 28. 3. 2007, sp. zn. II. ÚS 336/06 (N 56/44 SbNU 719)
8. Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 15. 1. 2014, sp. zn. I. ÚS 3326/13, body 14 a 35
9. Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 18. 6. 2014, sp. zn. I. ÚS 980/14
10. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 18. februára 2004, sp. zn. I. ÚS 165/02
11. Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 2. 4. 2002, sp. zn. I. ÚS 77/02
12. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 30. novembra 2021, sp. zn. I. ÚS 459/2021
13. Pozri napr. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 10. júla 2001, sp. zn. I. ÚS 13/00
14. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 1. júla 2020, sp. zn. IV. ÚS 332/2020

15. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 11. septembra 2018, sp. zn. III. ÚS 356/2018
16. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 7. mája 2002, sp. zn. II. ÚS 76/02
17. Pozri napr. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 11. októbra 2007, sp. zn. III. ÚS 271/07
18. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 20. októbra 2011, sp. zn. II. ÚS 465/2011
19. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 27. januára 2022, sp. zn. III. ÚS 571/2021
20. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 17. októbra 2008, sp. zn. IV. ÚS 333/08
21. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 16. decembra 2021, sp. zn. II. ÚS 367/2021
22. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 10. mája 2022, sp. zn. I. ÚS 20/2022
23. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 31. marca 2022, sp. zn. I. ÚS 487/2021
24. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 12. novembra 2021, sp.zn. III. ÚS 523/2021
25. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 27. januára 2022, sp. zn. III. ÚS 582/2021
26. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 12. mája 2022, sp. zn. I. ÚS 189/2022
27. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 26. januára 2023, sp. zn. III. ÚS 625/2022
28. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 26. apríla 2023, sp. zn. IV. ÚS 101/2023
29. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 25. mája 2023, sp. zn. III. ÚS 103/2023
30. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 25. mája 2023, sp. zn. I. ÚS 184/2023

Kontaktné informácie

JUDr. Miloš Maďar, PhD., LL.M.

milos.madar@ustavnysud.sk

Ústavný súd Slovenskej republiky

TEORETICKO-METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ TRESTNOSTI LEGALIZÁCIE VÝNOSU Z TRESTNEJ ČINNOSTI¹

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL STARTING POINTS FOR THE CRIMINALIZATION OF LEGALIZATION OF PROCEEDS FROM CRIMINAL ACTIVITY

Tomáš Strémy²

Abstrakt: Legalizácia výnosu z trestnej činnosti nadobudla značný, globálny význam v modernej spoločnosti, ktorá sa vyznačuje technologickým pokrokom a presunom aktivít do virtuálneho a kybernetického sveta, najmä v 20. storočí. Hovoríme o závažnom negatívnom jave, ktorý ovplyvňuje ľudí na celom svete a často súvisí so závažnými trestnými činmi, ako je terorizmus, obchodovanie s drogami, organizovaný zločin, obchodovanie s ľuďmi alebo so zbraňami. Autor sa v článku zaoberá teoreticko-metodologickými východiskami trestnosti tohto fenoménu.

Kľúčové slová: legalizácia, výnos z trestnej činnosti, trestná činnosť

Abstract: The legalization of the proceeds from criminal activity has assumed significant, global meaning in a modern society characterized by technological advances and the shift of activities to the virtual and cyber worlds, especially in the 20th century. We are talking about a serious negative phenomenon that affects people all over the world and is often related to serious crimes such as terrorism, drug trafficking, organised crime, human trafficking or arms trafficking. In the article, the author deals with the theoretical and methodological foundations of the criminality of this phenomenon.

Key words: legalization, proceeds from criminal activity, criminal activity

¹ Článok bol publikovaný v rámci riešenia vedecko výskumného projektu APVV č. 19-0102 „Efektívnosť prípravného konania – skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien“.

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Úvod

Vymedzenie prvého prípadu legalizácie výnosu z trestnej činnosti a jeho následného rozmachu sa dá len s ťažkosťami určiť. Americký historik Sterling Seagrave vo svojom diele *Lords of the Rim* označil za prvý prípad prania špinavých peňazí praktiku čínskych obchodníkov, ktorí z dôvodu obmedzenia voľného obchodu panovníkom ukrývali svoje majetky tak, že ich zámerne presúvali naprieč provinciami a investovali mimo Číny.³ Fenomén legalizácie výnosu z trestnej činnosti sa nám prevažne spája s dvadsiatimi rokmi 20. storočia viažuc sa na osobu Al Caponeho, ktorý v období prohibície využíval práčovne na zamaskovanie nelegálnych príjmov z alkoholu. Z toho pochádza celosvetovo zaužívané pomenovanie tejto trestnej činnosti ako pranie špinavých peňazí (ang. *money laundering*)⁴. V súvislosti s históriou a vývojom tohto negatívneho fenoménu je nutné podotknúť, že toto nebol prvý prípad snahy o legalizáciu výnosu z trestnej činnosti v moderných dejinách.⁵

Hoci mnohé z dnes používaných techník vznikli práve v období prohibície alkoholu v USA, je skôr mýtus ako fakt, že išlo o celkové počiatky prania špinavých peňazí. Jedným z moderných zakladateľov prania špinavých peňazí bol Myer Lansky, ktorý na legalizáciu nezákonných príjmov využil Švajčiarsky bankový zákon z roku 1934 upravujúci bankové tajomstvo. Na zamaskovanie nelegálnych príjmov pochádzajúcich z kasín využíval finančné inštitúcie. Podľa Medzinárodného úradu pre informácie o praní špinavých peňazí sa Meyera Lanskeho obzvlášť dotklo odsúdenie Caponeho za niečo tak očividné, ako je daňový únik. Rozhodol sa, že ho nepostihne rovnaký osud, a začal hľadať spôsoby, ako ukryť peniaze. Lansky objavil výhody očíslovaných švajčiarskych bankových účtov. Využívanie švajčiarskych inštitúcií poskytlo Lanskemu prostriedky na zavedenie jednej z prvých skutočných techník prania špinavých peňazí, a to používanie koncepcie „spätnej pôžičky“, čo znamenalo, že dovtedy nelegálne peniaze sa teraz mohli maskovať ako „pôžičky“ poskytované vyhovujúcimi zahraničnými bankami, ktoré sa v prípade potreby mohli deklarovat' na daňovom úrade a získať tak úľavu na dani.⁶

Medzi ďalšie metódy obchádzania štátnej kontroly financií môžeme zaradiť presun peňazí z jednej krajiny do druhej a to prostredníctvom falošne deklarovaneho tovaru či vystavením falošných faktúr. Týmto skutočnostiam sa však nevenovala osobitná

³ *Morris-Cotterill, N.* Think Again: Money Laundering [online]. 2001, 7 [cit. 11.06.2023]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/272593840_Money_Laundering.

⁴ Na účely tejto monografie sa pojmy legalizácie výnosu z trestnej činnosti a pranie špinavých peňazí používajú ako synonymá.

⁵ *Unger, B., Van Der Linde, D.* Research Handbook on Money Laundering. Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 2013, s. 11.

⁶ *Seymour, B.* Global Money Laundering. *Journal of Applied Security Research*, 3(3-4), 2008, s. 374.

pozornosť až do momentu rozmachu drogovej trestnej činnosti či teroristických útokov.⁷

Prvé použitie výrazu „pranie špinavých peňazí“ sa ale prvýkrát oficiálne objavilo v tlači v roku 1973 v spojitosti s aférou Watergate⁸ súvisiacou s vtedajším americkým prezidentom Richardom Nixonom.⁹

Od 70. rokov 20. storočia sa čoraz intenzívnejšia medzinárodná spolupráca zamerala na boj proti tejto činnosti. V rámci nej boli stanovené normy, ktoré sa neskôr prispôbili vnútroštátnym súdnym systémom. V období prohibície vyvolávali najväčšie obavy obchodovanie s rumom a nelegálne hazardné hry, neskôr predstavovala hrozbu drogová trestná činnosť a boj proti nej a od začiatku roku 2000 vojna proti terorizmu. V poslednom období sú v centre pozornosti boja proti praniu špinavých peňazí kryptomeny. Finančný rozsah celosvetového prania špinavých peňazí je ťažké odhadnúť s primeranou presnosťou, ale svojím rozsahom je porovnateľný s národnými ekonomikami. Pranie špinavých peňazí môže mať spoločenský aj finančný dosah, najmä ak pomáha skorumpovaným politikom udržať sa pri moci, znižuje daňovú morálku alebo umožňuje organizovanému zločinu ovládnuť celé hospodárske odvetvia a geografické oblasti.¹⁰

Definícia a medzinárodná úprava legalizácie výnosu z trestnej činnosti

Pre možný nasledujúci rozbor problematík súvisiacich s touto trestnou činnosťou je nutné vymedziť pojem, ktorý predstavuje strediskový bod tejto monografie. Čo si teda môžeme predstaviť pod pojmom legalizácia výnosu z trestnej činnosti, resp. pranie špinavých peňazí? V súčasnosti nájdeme rôzne definície, pričom vo všeobecnosti ide o proces, ktorý sa uskutočňuje prostredníctvom finančných transakcií na zakrytie pôvodu veľkých súm peňazí, ktoré sú získané nezákonným spôsobom, vďaka čomu sa vytvára ilúzia legitímneho obchodného zdroja týchto

⁷ Unger, B., Van Der Linde, D. Research Handbook on Money Laundering. Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 2013, s. 19.

⁸ Najatí lupiči, ktorí mali za úlohu nainštalovať odpočúvacie zariadenia do sídla demokratickej strany, boli pravdepodobne vyplácaní špinavými peniazmi.

⁹ Stieranka, J. Pranie špinavých peňazí – hrozba pre finančný systém. In: Kuchta, J. (ed). Nové jevy v hospodárskych a finančných kriminalitách - vnútroštátni a evropské aspekty: zborník príspevků z mezinárodní konference pořádané katedrou trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity dne 14. února 2008 v Brně [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2008 [cit. 11. 06. 2023]. Dostupné na internete: <https://is.muni.cz/auth/do/1422/1237864/seminars/crime/web/prispevky/12StierankaJozef-prispevek.pdf>.

¹⁰ Villánij, B. Money laundering: History, Regulations, and Techniques. In: Oxford University Press, [online], 2021 [cit. 11. 06. 2023]. Dostupné na internete: <https://oxfordre.com/criminology/display/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-708>.

peňazí. Prania špinavých peňazí sa dopúšťajú prevažne obchodníci s drogami, defraudanti, teroristi, skorumpovaní verejní činitelia či obchodníci so zbraňami.¹¹

Významnú definíciu prania špinavých peňazí uvádza Dohovor Organizácie spojených národov proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami, známy ako aj Viedenský dohovor. Ten v článku 3 definuje tri trestné činy prania špinavých peňazí v súvislosti s výnosmi pochádzajúcimi z nedovoleného obchodovania s drogami a to:

- úmyselný prevod alebo premena majetku získaného z obchodovania s drogami tak, aby sa ukryl alebo zatajil nelegálny pôvod príjmu alebo za účelom poskytnutia pomoci ktorejkoľvek osobe zúčastnenej na spáchaní trestného činu súvisiaceho s obchodovaním s drogami vyhnúť sa zodpovednosti za svoje činy;
- ukrytie alebo zatajovanie skutočnej povahy, zdroja, miesta majetku s vedomím, že tento majetok bol získaný v dôsledku trestného činu súvisiaceho s obchodovaním s drogami;
- získavanie, držba alebo užívanie majetku s vedomím, že pochádza z trestného činu súvisiaceho s obchodovaním s drogami.¹²

Aj napriek primárnemu zameraniu sa na problematiku drog, článok predstavuje rámcové vymedzenie pre trestné činy prania špinavých peňazí, pričom bol následne prijatý Finančnou akčnou skupinou do jej Odporúčaní.¹³

Mimo iného sa problematiky prania špinavých peňazí dotkol aj Dohovor Organizácie spojených národov proti medzinárodnému organizovanému zločinu (známy ako Palermský dohovor), ktorý uvádza trestnosť legalizácie príjmov z trestnej činnosti v článku 6. Dohovor zaväzuje zmluvné strany, aby prijali v súlade so základnými zásadami svojho vnútroštátneho právneho poriadku potrebné legislatívne a iné opatrenia na ustanovenie týchto uvedených konaní ako trestných činov, ak boli spáchané úmyselne:

- premeny alebo presunu majetku s vedomím, že taký majetok je príjmom z trestnej činnosti, na účel zatajania alebo zastretia nelegálneho pôvodu tohto majetku alebo na účel poskytnutia pomoci akejkoľvek osobe, ktorá sa zúčastnila na spáchaní predikatívneho trestného činu, aby sa mohla vyhnúť právnym následkom svojho konania,
- zatajania alebo zastretia skutočnej povahy, zdroja, umiestnenia, nakladania, pohybu alebo vlastníctva, alebo práv k majetku s vedomím, že takýto majetok je príjmom z trestnej činnosti,

¹¹ Seymour, B. Global Money Laundering. *Journal of Applied Security Research*, 3(3-4), 2008, s. 374.

¹²Článok 3 Dohovoru Organizácie spojených národov proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami.

¹³ Booth, R., Farrell QC, S., Bastable, G., Yeon, N. *Money Laundering Law and Regulation: A practical Guide*. New York: Oxford University Press, 2011, s. 10.

- nadobudnutia, držby alebo užívania majetku s vedomím v čase jeho prijatia, že takýto majetok je príjmom z trestnej činnosti,
- účasti, združenia alebo spolčenia sa na účel spáchania akéhokoľvek trestného činu ustanoveného podľa tohto článku, pokus o jeho spáchanie, ako aj napomáhanie, podnecovanie, uľahčovanie alebo poskytovanie rád pri jeho spáchaní.¹⁴

Pri komparácii vyššie uvedených dohovorov je možné konštatovať, že zatiaľ čo Viedenský dohovor sa primárne na spojenie medzi obchodovaním s drogami a práním špinavých peňazí, Palermský dohovor prináša so sebou širšie spektrum činností, ktoré sú v korelácii s práním špinavých peňazí. Významným spôsobom tak rozšíril škálu trestných činov prania špinavých peňazí. Základ stanovený Palermským dohovorom sa následne pretavil v podstatných črtách do Odporúčaní FATF či smerníc Európskej únie.

V podmienkach Európy sa medzi významné dokumenty radí Odporúčenie Rady Európy z 27. júna 1980, ktoré predstavuje, aj napriek jeho skôr poradného charakteru, jeden z prvotných nástrojov boja proti praniu špinavých peňazí. Zameriavalo sa na opatrenia proti prevádzaniu a úschove financií s nelegálnym pôvodom.¹⁵

Spomínaná Finančná akčná skupina (ang. The Financial Action Task Force, skratka FATF) založená krajinami G-7¹⁶ ako jeden z hlavných orgánov medzinárodného boja proti praniu špinavých peňazí v roku 1990 vydala Odporúčania („40 + 9 Recommendations“). Názov 40 + 9 je odvodený od skutočnosti, že 40 odporúčaní sa týka prania špinavých peňazí a 9 financovania terorizmu.¹⁷ Medzi hlavné ciele Opatrení FATF patrí zabránenie:

- praniu špinavých peňazí ako aj prípadnej pomoci na zlegalizovanie príjmov z protiprávných aktivít,
- zneužitia služby bánk, účtovníkov, právnikov a ostatných osôb na pranie špinavých peňazí.¹⁸

Odporúčanie č. 3 predstavuje zámer smerujúci ku kriminalizácii konania spočívajúceho v praní špinavých peňazí v rámci vnútroštátnych právnych poriadkoch

¹⁴ Článok 6, bod 1 Dohovoru Organizácie spojených národov proti medzinárodnému organizovanému zločinu.

¹⁵ Mucha, J. Česká advokacie a praní peněz. Bulletin advokacie [online]. č. 2, 1998, s. 17 a nasl. [cit. 11.06. 2023]. Dostupné na internete: <http://www.beck-online.cz/>.

¹⁶ Medzi krajiny G-7 patria Francúzsko, Japonsko, Kanada, Nemecko, Spojené kráľovstvo, Spojené štáty americké, Taliansko.

¹⁷ Aj napriek zjavným významným rozdielom medzi financovaním terorizmu a práním špinavých peňazí, FATF považuje za vhodné aby mali obe problematiky podobný právny a regulačný prístup.

¹⁸ Booth, R., Farrell QC, S., Bastable, G., Yeon, N. Money Laundering Law and Regulation: A practical Guide. New York: Oxford University Press, 2011, s. 8.

a to s odkazom na ustanovenia Viedenského a Palermského dohovoru, pričom by sa ukotvené skutkové podstaty v kódexoch trestného práva jednotlivých krajín mali zameriavať na všetky závažné trestné činy ako predikatívne trestné činy. Trestná zodpovednosť by sa mala vyvodzovať voči konaniu predstavujúce pranie špinavých peňazí bez ohľadu na druh majetku, jeho hodnotu, ktorý a toho či priamo alebo nepriamo predstavuje výnos z trestnej činnosti. V otázke vyodenia zodpovednosti právnických otázok odporúčania inkriminujú vyodenie zodpovednosti voči týmto subjektom na základe zásad štátov upravujúcich túto problematiku, t.j. či sa bude vyvodzovať trestná, administratívnoprávna alebo občianskoprávna zodpovednosť bez toho aby tým nebola ovplyvnená zodpovednosť fyzických osôb. Trestné majú byť v zmysle Odporúčaní aj iné formy účasti na trestnom čine, ako napr. pokus, pomoc, návodcovstvo, organizátorstvo, objednávanie, a pod.¹⁹ Čo sa týka ostatných odporúčaní, najvýznamnejšie z nich sú v súvislosti s bojom proti praniu špinavých peňazí nasledovné:

- potreba hodnotenia rizík a prístupu založeného na riziku spočívajúca v tom, že samotné krajiny by mali posudzovať riziká spojené s práním špinavých peňazí pre jednotlivé krajiny a zároveň by mali využiť rôzne opatrenia na účinné zmiernenie rizík;
- krajiny by mali mať vlastné národné politiky v oblasti boja proti praniu špinavých peňazí a účinnú národnú spoluprácu a koordináciu orgánov podieľajúcich sa na tomto boji;
- orgány príslušné na boj proti praniu špinavých peňazí by mali mať kompetenciu na zmrazenie alebo zabavenie výnosov z trestnej činnosti;
- od finančných inštitúcií je potrebné vyžadovať, aby vykonávali opatrenia týkajúce sa povinnej starostlivosti o zákazníkov, aby overovali identitu zákazníkov a konečného užívateľa výhod a malo by im byť zakázané vytvárať a uchovávať anonymné účty alebo účty zjavne fiktívnych mien a pod.;
- krajiny a finančné inštitúcie by mali identifikovať a posúdiť riziká spojené s práním špinavých peňazí, ktoré môžu vzniknúť v súvislosti s vývojom nových produktov, mechanizmov, technológií, a za týmto účelom prijať vhodné opatrenia na zmiernenie týchto rizík;
- finančné inštitúcie by mali mať povinnosť nahlasovať podozrivé transakcie finančným spravodajským jednotkám, prípadne príslušným orgánom na ďalšie vyšetrovanie a posúdenie;

¹⁹ THE FINANCIAL ACTION TASK FORCE: International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation: The FATF Recommendations [online], 2013 [cit. 11. 06. 2023]. Dostupné na internete: http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF_Recommendations.pdf

- nielen finančné inštitúcie, ale aj nefinančné inštitúcie a profesie by mali podliehať systému boja proti praniu špinavých peňazí, najmä povinnosti kontroly klientov a pod.;
- krajiny by mali prijať opatrenia na zabránenie zneužívania právnických osôb na pranie špinavých peňazí alebo financovanie terorizmu, a to existenciou primeraných, presných a včasných informácií o skutočnom vlastníctve a kontrole právnických osôb, najmä krajiny, kde je možné vydávať akcie na doručiteľa; krajiny by mali vytvoriť vlastný systém boja proti praniu špinavých peňazí a adekvátnu reguláciu, dohľad a kontrolu nad finančnými inštitúciami, nefinančnými inštitúciami a profesiami, zároveň orgány dohľadu by mali mať právomoc ukladať rôzne disciplinárne a finančné sankcie;
- krajiny, by si mali zriadiť Finančnú spravodajskú jednotku, ktorá bude slúžiť ako národné centrum pre príjem a analýzu hlásení o podozrivých transakciách a ostatných informácií týkajúcich sa prania špinavých peňazí, predikatívnych trestných činov a financovania terorizmu a na šírenie výsledkov týchto analýz;
- krajiny by mali zabezpečiť zodpovednosť a dostatočnú kompetenciu orgánov činných v trestnom konaní na vyšetrowanie, odhaľovanie a postihovanie trestných činov prania špinavých peňazí a financovania terorizmu;
- všeobecné odporúčanie pre krajiny viesť komplexné štatistiky ohľadom účinnosti a efektívnosti svojich systémov boja proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu a v súvislosti s tým stanovovať usmernenia a spätnú väzbu finančným inštitúciami a ostatným pri uplatňovaní vnútroštátnych opatreniach na boj proti praniu špinavých peňazí;
- krajiny majú vytvoriť účinnú a efektívnu medzinárodnú spoluprácu, implementovať medzinárodné dohovory a štandardy do svojich vnútroštátnych poriadkov zahŕňajúc vzájomnú právnu pomoc krajín pri odhaľovaní, vyšetrowaní prania špinavých peňazí, zmrazovaní a konfiškácii výnosov z trestnej činnosti, vydávaní zločincov a pod.

Súčasný boj proti praniu špinavých peňazí realizuje FATF skrz konzistentného prijímania ďalších odporúčaní a vedením tzv. čierneho zoznamu nespolupracujúcich krajín. Súčasný trend v medzinárodnom boji proti praniu špinavých peňazí sa zameriava na preberanie odporúčaní FATF do právnych rámcov po celom svete.²⁰

²⁰ Unger, B., Van Der Linde, D. Research Handbook on Money Laundering. Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 2013, s. 3.

Boju proti praniu špinavých peňazí sa venuje aj Dohovor o praní špinavých peňazí, vyhľadávaní, zhabaní a konfiškácii ziskov z trestnej činnosti z 8. novembra 1990 (nazývaný aj ako Štrasburský dohovor) pochádzajúci z dielne Rady Európy. Jeho cieľ je iniciácia prijatia opatrení na umožnenie zhabanie ziskov alebo majetku pochádzajúcich z trestnej činnosti, implementácia skutkovej podstaty trestného činu prania špinavých peňazí v rámci vnútroštátnych právnych poriadkov, pričom za týmto účelom stanovuje zásady medzinárodnej spolupráce.

Významné postavenie na medzinárodnej úrovni má tak isto Varšavský dohovor (Dohovor Rady Európy o praní špinavých peňazí, vyhľadávaní, zaistení a konfiškácii ziskov z trestnej činnosti a o financovaní terorizmu zo dňa 16.05.2005). Jeho prijatie predstavuje reakciou na nové praktiky prania špinavých peňazí skrz rozšírenia opatrení slúžiacich na boj proti tomuto negatívnemu javu. Zavádza definície pojmov ako zisk či majetok. Krajiny iniciuje k prijatiu opatrení smerujúcich k vyvodu trestnej zodpovednosť právnických osôb ako aj na zriadenie finančných spravodajských jednotiek (FIU).

Postupom času sa do boja proti praniu špinavých peňazí čoraz častejšie zaraďujú organizácie zaoberajúce sa compliance and due diligence. Medzi takéto organizácie môžeme zaradiť aj švajčiarsku neziskovú organizáciu, ktorá mimo poradenstva v súkromnej a verejnej sfére venuje rozšírila svoju agendu aj na nasledujúce problematiky:

- eLearning courses, ktoré spočívajú v online kurzoch bezplatného charakteru, ktorých zameranie spočíva v boji proti korupcii a praniu špinavých peňazí;
- Basel Open Intelligence – v tomto prípade ide o vytvorenie internetového prehliadača, ktorý prostredníctvom algoritmov hľadá spojitosti medzi ľuďmi, právnickými osobami a páchaním trestnej činnosti;
- Basel AML Index, ktorý predstavuje index vyhodnocujúci riziko prania špinavých peňazí naprieč krajinami.

Cieľom indexu boja proti praniu špinavých peňazí je pomôcť súkromným spoločnostiam a verejným agentúram pochopiť geografické riziká súvisiace s práním špinavých peňazí a financovaním terorizmu a uplatňovať prístup založený na riziku pri ich riešení. Preventívne opatrenia proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu by mali zodpovedať rizikám vrátane geografických rizík. Preto môže byť identifikácia jurisdikcií s vysokým, stredným a nízkym rizikom na základe výsledkov indexu nesmierne užitočná pri snahe uplatňovať vhodné a účinné opatrenia proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu.

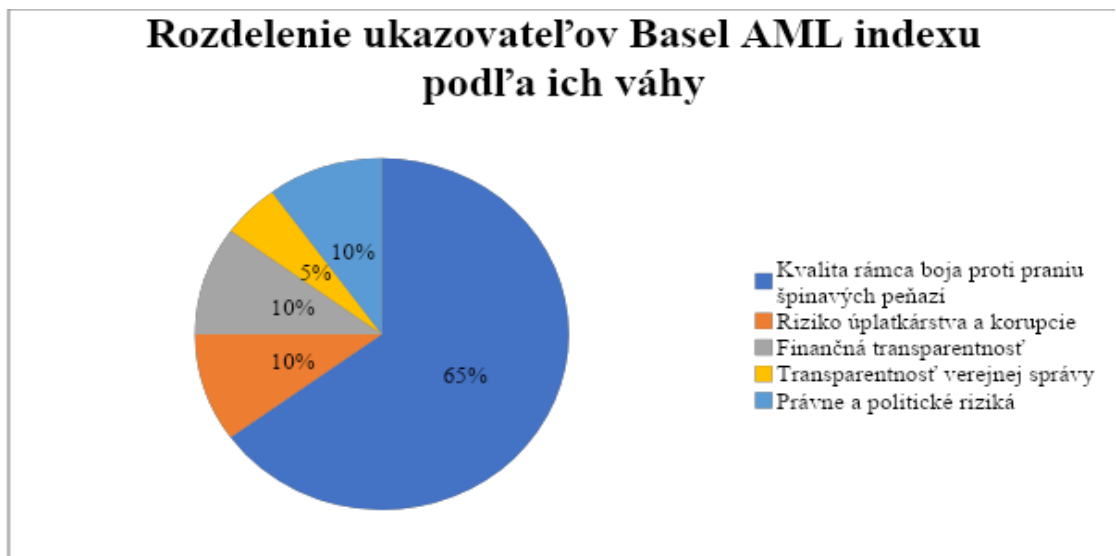
Basel AML index sa snaží odrážať komplexný obraz rizika prania špinavých peňazí a financovania terorizmu, ktorý presahuje úzke zameranie na systémy proti praniu špinavých peňazí. Využíva preto zloženú metodiku kombinujúcu 18 ukazovateľov z renomovaných a verejne dostupných zdrojov. Ukazovatele merajú rôzne faktory,

ktoré prispievajú k vysokým rizikám prania špinavých peňazí a financovania terorizmu na úrovni krajiny a/alebo sú relevantné pre posúdenie schopnosti jurisdikcie čeliť ich rizikám. Neusiluje sa o meranie skutočného objemu prania špinavých peňazí v jurisdikcii.

Ukazovatele sú rozdelené do piatich oblastí: Kvalita rámca boja proti praniu špinavých peňazí/financovania terorizmu, úplatkárstvo a korupcia, finančná transparentnosť, verejná transparentnosť, právne a politické riziká. Každý ukazovateľ je tiež vážený podľa jeho vplyvu na riziká prania špinavých peňazí a financovania terorizmu a odolnosti jurisdikcie voči týmto rizikám. Napríklad údaje z hodnotení Finančnej akčnej skupiny (FATF), ktoré sú hlavným zdrojom podrobných informácií o rizikách prania špinavých peňazí a financovania terorizmu a o schopnosti jurisdikcie čeliť týmto rizikám, tvoria 35 % celkového skóre. Kategória Politické a právne riziká, ktorá spája ukazovatele slobody médií a sily a nezávislosti inštitúcií predstavuje 10 % celkového skóre.

Metodiku každoročne reviduje skupina renomovaných odborníkov, ktorí pochádzajú z rôznych oblastí vrátane regulačných orgánov, zástupcov súkromného sektora a akademickej obce. Cieľom každoročných revízií je zabezpečiť, aby metodika indexu AML zostala presná a odrážala aktuálne riziká prania špinavých peňazí a financovania terorizmu na úrovni jurisdikcie.

Graf č. 1: Rozdelenie ukazovateľov Basel AML indexu podľa ich váhy. Zdroj: vlastné spracovanie, údaje dostupné na <https://baselgovernance.org/basel-aml-index>.

Pre lepšie pochopenie jednotlivých ukazovateľov Basel AML indexu sme si dovolili pripraviť ich rozbor v nasledujúcej tabuľke.

Oblasť	Ukazovateľ	Hodnota ukazovateľa v rámci indexu
Kvalita rámca boja proti praniu špinavých peňazí	Súlad s Odporúčaniami FATF	35%
	Úprava bankového tajomstva	20%
	Boj proti obchodu s drogami	5%
	Boj proti obchodovaniu s bielym mäsom	5%
Riziko úplatkárstva a korupcie	Nazeranie na korupciu vo verejnom sektore	5%
	Prístup k úplatkárstvu	5%
Právne a politické riziko	Sloboda tlače	2,5%
	Nezávislosť verejných inštitúcií a orgánov	2,5%
	Nezávislosť a nestrannosť súdnictva	2,5%
	Vnímanie právneho štátu	2,5%
Finančná transparentnosť	Transparentnosť zverejňovania konečných užívateľov výhod	2,5%
	Úroveň audítorských a spravodajských štandardov	5%
	Štandardy vo finančnom sektore	2,5%
Transparentnosť verejnej správy	Transparentnosť financovania politických strán	1,66%
	Transparentnosť nakladania s verejnými financiami	1,66%
	Transparentná delba moci nad verejnými financiami	1,66%

Tabuľka č.1:

Rozbor ukazovateľov Basel AML indexu. Zdroj: vlastné spracovanie, údaje dostupné na <https://baselgovernance.org/basel-aml-index>.

Podľa odhadov Úradu OSN pre drogy a kriminalitu (UNODC) sa každoročne „vyperie“ 2-5 % celosvetového HDP. Len v roku 2019 boli bankám za nedodržovanie predpisov proti praniu špinavých peňazí uložené pokuty v celkovej výške 10,02 miliardy USD. V správe spoločnosti PwC sa odhaduje, že 3,2 % HDP v Spojenom kráľovstve aj v USA pochádza z nelegálnych finančných aktivít, ako je pranie špinavých peňazí, zatiaľ čo FATF identifikovala viac ako 120 krajín, ktoré sú celosvetovo výrazne postihnuté praním špinavých peňazí. Federálny úrad pre vyšetrovanie (FBI) odhaduje, že pranie špinavých peňazí stojí USA 300 miliárd až 1 bilión dolárov ročne, zatiaľ čo Európska únia v roku 2019 odrezala štyri krajiny od trhu kvôli riziku prania špinavých peňazí, čo podľa odhadu Medzinárodného menového fondu predstavuje až 5 % ročných strát v celej Latinskej Amerike. Globálne banky mali v roku 2014 nahlásených viac ako miliardu podozrivých transakcií, zatiaľ čo austrálske banky v tom istom roku zaznamenali 70 % nárast nákladov na due diligence²¹ z dôvodu obáv z prania špinavých peňazí.

Ani africké krajiny nie sú ušetrené pred týmto negatívnym javom, pričom len v minulom roku prišli o približne 50 miliárd dolárov prostredníctvom offshore mexického prepojenia. Švajčiarska banka hlásila 25 % nárast od roku 2018, pričom počet hlásení o podozrivých aktivitách súvisiacich s praním špinavých peňazí dosiahol v rovnakom období 3186 prípadov, pričom Národná kriminálna agentúra odhaduje, že ročne sa cez Spojené kráľovstvo prepiera 90 miliárd. Orgány činné v trestnom konaní v USA zaznamenali v minulom roku 722 úspešných odsúdení za prípady prania špinavých peňazí spolu so zabavením viac ako 700 miliónov nelegálnych výnosov z trestných činov, zatiaľ čo Kanada odhaduje, že prostredníctvom transakcií s nehnuteľnosťami sa ročne stratí až jedna miliarda. Singapurské ministerstvo pre obchodné záležitosti vyšetrilo 278 prípadov prania špinavých peňazí, čo je 95-percentný nárast od roku 2016, a napokon viac ako polovica opýtaných pracovníkov zodpovedných za dodržiavanie predpisov uviedla, že nedostatočné interné politiky sú hlavnou príčinou neschopnosti spoločností zabrániť tejto hrozbe v celosvetovom meradle.

Krajiny s najvyšším rizikom AML ²²	AML riziko
Demokratická republika Kongo	8.30
Haiti	8.16
Mjanmarsko	7.78

²¹ Due diligence v preklade znamená obvyklú opatrnosť a starostlivosť vynakladanú v obchodnom styku podnikateľov. V európskych krajinách sa pod termínom due diligence rozumie najmä hĺbková preverka podniku v súvislosti s potenciálnou obchodnou transakciou akou môže byť napríklad kúpa akcií podniku, kúpa a následný prevod obchodného podielu alebo poskytnutie úveru zo strany banky.

²² AML predstavuje skratku pre Anti-money laundering. Hodnotenie rizika AML pomáha identifikovať prirodzené riziko pre krajiny či inštitúcie a posudzuje účinnosť jej preventívnych a detekčných kontrol.

Mozambik	7.68
Madagaskar	7.59
Guinejsko-bissauská republika	7.53
Kambodža	7.36
Mali	7.28
Senegal	7.05
Vietnam	7.04
Sierra Leone	6.97
Eswatini	6.91
Mauritánia	6.89
Kamerun	6.88
Uganda	6.82

Tabuľka č. 2:

Krajiny s najvyšším rizikom AML. Zdroj: vlastné spracovanie, údaje dostupné na: <https://index.baselgovernance.org/ranking>.

Naproti uvedeným krajinám, krajiny s najnižším AML rizikom sú Fínsko, Andorra, Švédsko, Island, Nový Zéland, Slovinsko, San Maríno, Litva, Nórsko či Francúzsko, ktorých AML riziko nepresahuje skóre 4. Slovenská republika sa umiestnila na 98 mieste s AML rizikom 4.35.

Záver

Záverom, na základe vyššie uvedeného možno konštatovať, že politika boja proti praniu špinavých peňazí, za posledné roky, výrazne pokročila. Je tak najmä vďaka existencii národných aj nadnárodných právnych noriem. Aj napriek tomu, treba ale zostať ostražitý, pretože techniky používané na pranie špinavých peňazí sa neustále menia a dobiehajú tak digitálny vývoj spoločnosti. Preto je veľmi dôležité, aby sa úspešne zabránilo zneužívaniu finančných inštitúcií a iných subjektov a zároveň je nevyhnutné, aby orgány dohľadu konali rýchlo, a aby sa dodržiavali platné zákony.

Zoznam použitej literatúry

1. BOOTH, R., FARRELL, QC, S., BASTABLE, G., YEO, N. Money Laundering Law and Regulation: A practical Guide. New York: Oxford University Press, 2011. 514 s. ISBN: 978-01-9954-303-8.
2. ČENTÉŠ, J. : Legalizácia príjmov z trestnej činnosti:. Arsnotaria. - č. 2 (2004), s. 41-46. – ISSN. 1335-2229.

3. ČENTÉŠ, J. – TUCHSCHER, M.: Mimosúdny úpravou ochrany pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a financovaním terorizmu - 1. časť. Justičná revue. - Roč. 61, č. 2 (2009), s. 250-258. - ISSN 1335-6461.
4. MUCHA, J. Česká advokacie a praní peněz. Bulletin advokacie [online]. č. 2, 1998, [cit. 11.06. 2023]. Dostupné na internete: <http://www.beck-online.cz/>
5. KLESNIAKOVÁ, J., MACHOVÁ, M. Nové opatrenia Európskej únie na predchádzanie daňovým únikom a praniu špinavých peňazí - trestnoprávne aspekty. In: Szabová, E. (ed.). Trnavské právnické dni: Nová Európa - výzvy a očakávania: Európske výzvy trestného práva. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 2016.
6. KORDÍK, M., KURILOVSKÁ, L.: Compliance program - nástroj ochrany ekonomických záujmov právnických osôb. Bratislavské právnické fórum 2018 [elektronický dokument] : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie : 1 : Ústavnoprávne, zákonné a kriminologické atribúty o obetiach trestných činov. - : 1. vyd. ISBN 978-80-7160-474-7. - Bratislava : Právnická fakulta UK, 2018. - S. 98-103 [online]
7. ORAVCOVÁ, L. Daňové raje, daňové úniky a legalizácia príjmov z trestnej činnosti. In: Stieranka, J. (ed.). Odhaľovanie daňových únikov a daňovej trestnej činnosti. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, 237s., EAN: 978807380456
8. SEYMOUR, B. Global Money Laundering. Journal of Applied Security Research, 3(3-4), 2008, 387 s.
9. SCHNEIDER, F., WINDISCHBAUER, U. Money laundering: some facts, 2008, 404 s.
10. STIERANKA, J. Pranie špinavých peňazí – hrozba pre finančný systém. In: Kuchta, J. (ed). Nové jevy v hospodárskej a finanční kriminalitě - vnútroštátni a evropské aspekty: sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané katedrou trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity dne 14. února 2008 v Brně [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2008 [cit. 11. 06. 2023]. Dostupné na internete: <https://is.muni.cz/auth/do/1422/1237864/seminars/crime/web/prispevky/12StierankaJozef-prispevek.pdf>.
11. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L. a kol.: Trestný zákon. Komentár., I. zväzok, 1. Vydanie. Praha: WoltersKluwer, 2022, 904s. ISBN 978-80-7676-429-3.
12. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L. a kol.: Trestný zákon. Komentár., II. zväzok, 1. Vydanie. Praha: WoltersKluwer, 2022, 1534s. ISBN 978-80-7676-531-4.
13. ŠANTA, J., K stavu a niektorým príčinám nízkej efektivity postihu trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti / aut. Ján Šanta. In: Justičná revue : časopis pre právnu prax. - ISSN 1335-6461. - Roč. 60, č. 5 (2008), s. 795-804.
14. THE FINANCIAL ACTION TASK FORCE: International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation: The FATF

Recommendations [online], 2013 [cit. 11. 06. 2023]. Dostupné na internete: http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF_Recommendations.pdf.

15. UNGER, B., VAN DER LINDE, D. Research Handbook on Money Laundering. Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 2013. 486 s., ISBN: 978-08-5793-399-7.
16. VILLÁNI, B. Money laundering: History, Regulations, and Techniques. In: Oxford University Press, [online], 2021 [cit. 11. 06. 2023]. Dostupné na internete: <https://oxfordre.com/criminology/display/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-708>

Kontaktné údaje

prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.,

tomas.stremy@flaw.uniba.sk

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

ZÁSADY UKLADANIA TRESTOV Z POHĽADU NAVRHOVANÝCH ZMIEN

PRINCIPLES OF PUNISHMENT IN THE LIGHT OF THE PROPOSED CHANGES

Rastislav Remeta¹

Abstrakt: Pri ukladaní druhu a výmery trestu nestačí len dodržanie zásady žiadny trest bez zákona „nulla poena sine lege“, ale zákonná úprava musí zohľadniť, aby bol trest tiež primeraný trestnému činu. Primeranosť a spravodlivosť trestu je aj prejavom sudcovskej individualizácie trestu. V príspevku sa venujeme možnému rozšíreniu okolností, na ktoré súd prihliadne pri určovaní druhu trestu a jeho výmery, napríklad aj zohľadnením závažnosti trestného činu, práv poškodených v rámci prvkov restoratívnej justície alebo aj správania sa páchatela po spáchaní trestného činu.

Kľúčové slová: trestný čin, trest, účel trestu, zásady ukladania trestu, restoratívna justícia.

Abstract: When imposing the type and amount of punishment, it is not enough to observe the principle of no punishment without law "nulla poena sine lege", but the statutory provision must also take into account that the punishment must be proportionate to the offence. The proportionality and fairness of the punishment is also a manifestation of the judge's individualization of punishment. In this paper, we discuss the possible expansion of the circumstances that the court will take into account when determining the type of punishment and its amount, for example, by also taking into account the seriousness of the crime, the rights of victims under the elements of restorative justice, or even the offender's behaviour after the commission of the offence.

Key words: crime, punishment, purpose of punishment, principles of punishment, restorative justice.

¹ Krajská prokuratúra Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

Úvod

V súvislosti s ukladaním druhu a výmery trestu nestačí len dodržanie zásady žiadny trest bez zákona „nulla poena sine lege“, ale zákonná úprava musí zohľadniť, aby bol trest tiež primeraný trestnému činu. Na uvedené poukázal už predstaviteľ osvietenstva Cesare Beccaria, keď uviedol, že „Medzi zločinmi a trestami musí byť úmernosť.“² Primeranosť a spravodlivosť trestu je aj prejavom sudcovskej individualizácie trestu. Aktuálne je z hľadiska účelu trestu podstatný nie prísny trest, ale trest neodvratný, primeraný a spravodlivý. Väčšinové ukladanie trestu odňatia slobody ako trestu univerzálneho, už nie je dostatočné. Nevyhnutná je aj podpora využívania alternatívnych trestov, ktorá je v súlade so zásadami restoratívnej justície. Uvedená skutočnosť by mala byť obsahom aj trestnej politiky štátu. Tresty nespojené s odňatím slobody potom vytvárajú predpoklad pre restoratívnu justíciu, ktorá predstavuje spoluprácu obete, ktorej bola spôsobená ujma, páchatela, ktorý spôsobil ujmu a spoločnosti (komunity), kde bola spôsobená ujma.³ Pozitívne možno potom hodnotiť legislatívnu aktivitu Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky v roku 2023 k navrhovaným zmenám zákona č. 300/2005 Z.z. Trestného zákona (ďalej len „Trestný zákon“), dotýkajúcich sa aj zásad ukladania trestov a možnosti rozšírenia okolností, na ktoré súd prihliadne pri určovaní druhu trestu a jeho výmery, napríklad zohľadnením aj závažnosti trestného činu, práv poškodených v rámci prvkov restoratívnej justície alebo správania sa páchatela po spáchaní trestného činu.

Ústavný a zákonný rámec ukladania trestov

Podľa Čl. 49 zákona č. 460/1992 Zb., Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len Ústava SR“) len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie. Orgány činné v trestnom konaní a súdy ako orgány verejnej moci sú v trestnom konaní povinné postupovať výlučne na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon (Čl. 2 odsek 2 Ústavy SR).

Princíp trestného práva „Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege“ (žiadny trestný čin bez zákona, žiadny trest bez zákona) formuloval už predstaviteľ talianskeho osvietenstva Cesare Beccaria vo svojom diele „O zločinoch a trestoch“ (Dei delitti e delle pene) z roku 1764, keď uviedol „... tresty za zločiny môžu stanovovať len zákony a takouto právomocou môže disponovať iba zákonodarca ...“.⁴ Zásada „Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege“ je východiskom ústavnosti trestného práva, ktorá sa stala ústavným princípom v čl. 8 Deklarácie práv človeka a občana z roku 1789 a neskôr aj neoddeliteľnou súčasťou moderného

² BECCARIA, Cesare: O zločinoch a trestoch. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 115-116.

³ STRÉMY, Tomáš - KLÁTIK, Jaroslav: Alternatívne tresty. Bratislava : C. H. Beck, 2018, s. 25.

⁴ BECCARIA, Cesare: O zločinoch a trestoch. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 36.

konceptu právneho štátu, v ktorom predstavuje neoddeliteľnú zložku právnej istoty ako súčasť princípu právneho štátu definujúceho Slovenskú republiku v Čl. 1 odsek 1 Ústavy SR.⁵ Obdobne to konštatoval aj Ústavný súd SR v náleze z 2. apríla 2020 sp. zn. I. ÚS 519/2019, keď uviedol, že Čl. 49 Ústavy SR „... vyjadruje jeden z princípov právneho štátu, požiadavku zákonnosti v trestnom práve a vymedzenie podmienky trestnej zodpovednosti a požiadavku presného zákonného vymedzenia druhu a intenzity trestných sankcií“. Ústavný súd SR k oprávneniu zákonodarcu v Čl. 49 tiež uviedol, „... Označený článok je ústavným princípom, ktorý umožňuje zákonodarcovi, aby ustanovil, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.“⁶

Trestnosť činu sa posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný. Neskorší zákon sa použije, ak je to pre páchatela priaznivejšie.⁷ Uvedený ústavný článok má svoj odraz v § 2 odsek 1 Trestného zákona. Len súd rozhoduje o vine a treste za trestné činy.⁸ Jednou z nadštandardných záruk pre trestné konanie je inštitucionálne vyjadrenie Čl. 49 v Čl. 50 odsek 1 Ústavy SR, ktoré dovoľuje rozhodovať o vine a treste *expressis verbis* „len“ súdu. Čl. 50 odsek 1 Ústavy SR je potrebné vykladať v širších systémových súvislostiach Ústavy SR a jej ustanovení spojených s právomocou súdov rozhodovať v trestnom konaní a osobitne pri rozhodovaní o vine a ukladaní trestov, napríklad aj k Čl. 16 odsek 2 Ústavy SR z pohľadu primeranosti druhu a výmery trestu k spáchanému trestnému činu.⁹

Trestné právo ako odvetvie verejného práva a prostriedok *ultima ratio*, chráni práva a oprávnené záujmy fyzických a právnických osôb, záujmy spoločnosti a ústavné zriadenie pred trestnými činmi, keď určuje čo je trestný čin, upravuje podmienky trestnej zodpovednosti, druhy trestov a ochranných opatrení, ich ukladanie, skutkové podstaty trestných činov a upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu, aby trestné činy boli náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté, pričom boli rešpektované základné práva a slobody fyzických a právnických osôb. Trest má prioritne zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov. Trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatela spoločnosťou.

⁵ OROSZ, Ladislav - SVÁK, Ján a kol.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok I. Bratislava : Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2021, s. 670.

⁶ Uznesenie Ústavného súdu SR z 11. júna 2001 sp. zn. III. ÚS 61/01.

⁷ Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava SR, Čl. 56 odsek 6.

⁸ Zákon č. 460/1992 Zb., Ústava SR, Čl. 50 odsek 1.

⁹ OROSZ, Ladislav - SVÁK, Ján a kol.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok I. Bratislava : Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2021, s. 677.

Trestný zákon vychádza zo spomenutej myšlienky, že základným účelom trestu je ochrana spoločnosti pred trestnými činmi a ich páchatelmi. Popri treste alebo namiesto trestu môže byť právnym následkom spáchaného trestného činu najmä ochranné opatrenie. Aj ochranné opatrenia zabezpečujú ochranu spoločnosti, ale špecifickým pôsobením, ktoré ich pojmovo odlišuje od trestov.

Pojem trest je Trestným zákonom vymedzený ako ujma na osobnej slobode, majetkových alebo iných právach odsúdeného, ktorú môže uložiť páchatelovi len súd podľa tohto zákona za spáchaný trestný čin.¹⁰ Trest je opatrením štátneho donútenia, ktoré v mene štátu a v medziach zákona ukladajú v predpísanom konaní súdy páchatelovi za spáchaný trestný čin. Trest môže priamo postihnúť len páchatela trestného činu (zásada personalita trestu). Trest je zároveň následkom trestného činu, preto musí byť úmerný spáchanému trestnému činu (zásada proporcionality trestu). Trest má spôsobiť páchatelovi iba takú ujmu, ktorá je obsiahnutá v treste a nemá prevyšovať nevyhnutnú potrebu ochrany spoločnosti (zásada humanizmu). Základnou funkciou trestu je ochrana spoločnosti pred trestnými činmi a pred páchatelmi, ktorá sa uskutočňuje dvoma prvkami, a to prvkom donútenia (represia) a prvkom výchovy. V definíciách trestov a ochranných opatrení, je v podstate zakotvený aj účel ukladania a výkonu trestných sankcií.

Aktuálne zásady ukladania trestov

V Slovenskej republike Trestný zákon v základných zásadách pre ukladanie trestov kladie dôraz na zásadu humanity, keď vychádza z medzinárodných zásad proti mučeniu, neľudskému zaobchádzaniu, týraniu alebo trestaniu. Dôraz je kladený aj na zásadu úmernosti sankcie k spáchanému trestnému činu. Základné zásady ukladania trestov sú spresnené a doplnené ďalšími ustanoveniami napríklad o poľahčujúcich a priťažujúcich okolnostiach, mimoriadnom znížení trestu, upustení od potrestania, úhrnom a spoločnom treste, súhrnom treste, ďalšom treste, upustení od súhrnného a ďalšieho trestu, sú v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou stanovené širšie a vychádzajú zo zásady zákonnosti „nulla poena sine lege“ (tresty možno ukladať len na základe zákona).¹¹ Len zákon môže ustanoviť druh trestu a podmienky jeho ukladania. Zákonná úprava umožňuje okrem trestu odňatia slobody, širšie ukladanie iných trestov, ako samostatných trestov a trestné sadzby jednotlivých trestných činov obsahujú len sadzbu trestu odňatia slobody.

Právna teória pozná aj všeobecné zásady ukladania trestov a výkonu trestov, a to zásadu „nulla poena sine lege“ (žiadny trest bez zákona), zásadu jednoty trestnej prevencie a represie, zásadu neodvratnosti trestu, zásadu zákazu retroaktivity,

¹⁰ Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon, § 31 odsek 2.

¹¹ STIFFEL, Harald - TOMAN, Pavol - SAMÁŠ, Ondrej: Trestný zákon. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, s. r. o., 2010, s. 87.

zásadu personality trestu, zásadu primeranosti trestu, zásadu „ne bis in idem“ (nie dvakrát o tej istej veci), zásadu účelnosti trestu a zásadu humánnosti trestu.¹²

Trestný zákon definuje nielen účel trestu, ale aj jeho základné funkcie a zásady pre uloženie trestov, ktoré sú upravené v ustanovení § 34 Trestného zákona. Trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov. Trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatela spoločnosťou.¹³ Ide o zakotvenie účelu trestu, ktorý oproti predchádzajúcej právnej úprave, uloženým trestom vyjadruje aj morálne odsúdenie páchatela trestného činu.

Účelom trestu je: 1. zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom trestného činu (ochranná funkcia trestu), 2. zabrániť odsúdenému v páchaní ďalšej trestnej činnosti (represívna zložka trestu), 3. vytvoriť podmienky na výchovu odsúdeného k tomu, aby viedol riadny život (individuálna prevencia), 4. odradiť ostatných od páchania trestných činov (generálna prevencia) a 5. (vyjadrenie morálneho odsúdenia páchatela).

Napríklad Najvyšší súd SR k účelu trestu, ale aj typovej závažnosti korupcie uviedol, že trestné činy korupcie vykazujú vysoký stupeň typovej nebezpečnosti a každá moderná spoločnosť s nimi spája pomerne závažné následky. Je nesporné, že korupcia, či už formou podplácania alebo prijímania úplatkov ohrozuje právny štát, demokraciu a ľudské práva, podkopáva dobrú vládu, slušnosť a sociálnu spravodlivosť, narúša hospodársku súťaž, bráni hospodárskemu rozvoju a v konečnom dôsledku ohrozuje stabilitu demokratických inštitúcií aj morálne základy spoločnosti. Trest nespojený s jeho výkonom by bol naozaj iba symbolickým a neplnil by svoju preventívno - výchovnú úlohu, najmä vo vzťahu k spoločnosti a potenciálnym ďalším páchatelom (Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 21. februára 2013 sp. zn. 6 To 9/2012).

Páchatelovi možno uložiť len taký druh trestu a len v takej výmere, ako je to ustanovené v Trestnom zákone, pričom tento zákon v osobitnej časti ustanovuje len trestné sadzby trestu odňatia slobody.¹⁴ Ide o zakotvenie zásady zákonnosti v kontexte § 2 odsek 2 Trestného zákona a Čl. 49 Ústavy SR.

Podľa zásady personality, má trest postihovať iba páchatela, tak aby bol zabezpečený čo najmenší vplyv na jeho rodinu a jemu blízke osoby (§ 34 odsek 3 Trestného zákona).

¹² BALÁŽ, Pavel: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Bratislava: VEDA, 2005, s. 160.

¹³ Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon, § 34 odsek 1.

¹⁴ Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon, § 34 odsek 2.

Ustanovenia § 34 odsek 4 a odsek 5 Trestného poriadku definujú pri určovaní druhu trestu a jeho výmery zásadu individualizácie trestu,¹⁵ s ohľadom na osobitosti konkrétneho trestného činu a osobu páchatela. Uvedená zásada je v teórii často označovaná aj ako zásada úmernosti trestu k spáchanému trestnému činu (jeho závažnosti) a veľmi úzko súvisí aj so zásadou spravodlivosti trestu, ktoré je daná účelom trestu.¹⁶ Súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery prihliadne najmä na tieto okolnosti: spôsob spáchania činu a jeho následok (následok musí byť úmerný spáchanému trestnému činu - zásada proporcionality trestu), zavinenie, pohnútku, pritažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatela, jeho pomery a možnosť jeho nápravy, ako aj na to, že páchatel trestného činu získal trestným činom majetkový prospech, ak tomu nebránia majetkové alebo osobné pomery páchatela alebo to nebude na ujmu náhrady škody, uloží mu s prihliadnutím na výšku tohto majetkového prospechu popri inom treste aj niektorý trest, ktorým ho postihne na majetku (od 1. januára 2021), pokiaľ mu takýto trest za splnenia podmienok podľa odseku 6 neuloží ako samostatný.¹⁷

Požiadavka primeranosti trestu a jeho individualizácia tak núti súd prihliadať na okolnosti konkrétneho prípadu, na jeho zvláštnosti, a teda bráni mechanickému postupu súdu pri rozhodovaní o treste (Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 13. mája 2014 sp. zn. 4 To 7/2013).

Ochrana spoločnosti pred páchatelmi trestných činov vrátane ochrany práv a slobôd jednotlivých občanov tak robí z trestu prostriedok sebaobrany spoločnosti pred trestnými činmi. Trest má však okrem toho pôsobiť výchovne, a to nielen na páchatela, ale aj na ostatných členov spoločnosti, pričom generálna prevencia sa má uskutočňovať prostredníctvom individuálnej prevencie. Ak sa teda páchatelovi zabráni aj v ďalšej trestnej činnosti, dáva sa tým najavo aj ostatným členom spoločnosti, ktoré správanie je nežiaduce, proti čomu je namierený Trestný zákon a takýmto spôsobom možno ovplyvňovať pozitívnu hodnotovú orientáciu občanov spoločnosti. Trest, samozrejme, musí vyjadrovať aj morálne odsúdenie páchatela (retribúcia). (Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 8. októbra 2014 sp. zn. 1 To 2/2014.)

V prípade, že trestný čin bol spáchaný spoločným konaním viacerých osôb alebo v prípade, že trestný čin nebol dokonaný, súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery prihliadne u spolupáchatelov aj na to, akou mierou konanie každého z nich prispelo k spáchaniu trestného činu, u organizátora, objednávateľa, návodcu a pomocníka aj na význam a povahu ich účasti na spáchanom trestnom čine a pri príprave na zločin a pri pokuse trestného činu aj na to, do akej miery sa konanie páchatela priblížilo k

¹⁵ ČENTÉŠ, Jozef a kol.: Trestný zákon. Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie. Žilina : EUROKÓDEX, s.r.o., 2018, s. 71.

¹⁶ KLÁTIK, Jaroslav a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Plzeň : Aleš Čeněk, 2018, s. 282.

¹⁷ Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon, § 34 odsek 4.

dokonaniu trestného činu, ako aj na okolnosti a na dôvody, pre ktoré k dokonaniu trestného činu nedošlo.¹⁸ Tresty uvedené v § 32 možno uložiť samostatne alebo možno uložiť viac týchto trestov popri sebe (§ 34 odsek 6 Trestného zákona). Trestný zákon tiež ustanovuje, ktoré tresty nemožno uložiť popri sebe.¹⁹ Ide o vyjadrenie zákazu uloženia trestov rovnakej povahy v rámci zásady nezlučiteľnosti vymedzených druhov trestov popri sebe u toho istého páchatela.

Je potrebné spomenúť aj zásadu ukladania trestov „ne bis in idem“ (zásadu zákazu dvojitého pričítania), ktorá stanovuje pravidlá pre pričítanie osobitných kvalifikačných pojmov ku konkrétnym skutkovým podstatám trestných činov uvedenú v § 38 odsek 1 Trestného zákona, podľa ktorej na okolnosť, ktorá je zákonným znakom trestného činu, nemožno prihliadnuť ako na poľahčujúcu okolnosť, priťažujúcu okolnosť, okolnosť, ktorá podmieňuje uloženie trestu pod zákonom ustanovenú dolnú hranicu trestnej sadzby, alebo okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby.

Podľa Charty základných práv Európskej únie (Hlava VI, Článok 49 odsek 3), prísnosť trestov nesmie byť neprimeraná trestnému činu. Požiadavku primeranosti trestu Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd (ďalej len Dohovor) priamo nezakotvuje. Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len ESĽP), ale aj Ústavného súdu SR a Najvyššieho súdu SR, však uplatňuje princíp proporcionality vyjadrujúci požiadavku zachovania spravodlivej rovnováhy medzi všeobecnými záujmami spoločnosti a garanciami základných práv jednotlivcov. Otázku primeranosti trestov aj ESĽP považuje za doménu právomoci členských štátov Dohovoru. V rámci svojej judikatúry uviedol, že v prípadoch posudzovania individuálnych sťažností nie je jeho úlohou preskúmavať právne predpisy a prax in abstracto. Rozhodovacia činnosť ESĽP v tejto oblasti nenaznačuje, že by mal ambíciu sa vyslovovať k pomeru trestnej represie a výchovného pôsobenia ukladaných trestov. Definíciu zásady primeranosti ukladania trestov neobsahuje ani Trestný zákon.

Ústavný súd SR v Náleze z 28. novembra 2012 sp. zn. PL. ÚS 106/2011-85 okrem iného uviedol k zásade primeranosti trestu k trestnému činu, za ktorý je ukladaný, že požiadavka, aby bol trest primeraný trestnému činu, za ktorý sa ukladá, sa v trestnom práve presadzuje najneskôr od dôb osvietenstva. Trest ako najzávažnejší zásah štátu do základných ľudských práv páchatela nesmie byť ukladaný mechanicky, bez zváženía všetkých okolností konkrétneho prípadu a pomerov páchatela. Z požiadavky primeranosti trestu jednoznačne vyplýva zákaz akéhokoľvek exemplárneho trestania. Trestnú represiu je nutné uplatňovať len v nevyhnutne nutnej miere. Trest nesmie byť prejavom neprimeraného inštitucionalizovaného

¹⁸ Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon, § 32 odsek 5.

¹⁹ Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon, § 34 odsek 7.

násilia spoločnosti voči jednotlivcovi. Trest, ktorým štát a spoločnosť reaguje na spáchaný trestný čin ako na nespravodlivé konanie, by mal nespravodlivosť spôsobenú trestným činom napraviť, nie viac rozmnožiť. Spravodlivým je vždy len primeraný trest. Neprimerane prísne tresty, ale aj neprimerane mierne tresty, pôsobia škodlivo na páchatela i spoločnosť. Primeranosť trestu je zároveň nevyhnutným predpokladom dosiahnutia výchovných účinkov trestu. Ústavný súd SR k individualizácii trestu ako prostriedku dosiahnutia primeranosti trestu ďalej uviedol, že druh a výmera trestu musia byť súdom v každom prípade stanovené tak, aby zodpovedali všetkým zvláštnostiam prípadu. Požiadavka primeranosti trestu a jeho individualizácie tak núti súd prihliadať na okolnosti konkrétneho prípadu, na jeho zvláštnosti a bráni mechanickému postupu súdu pri rozhodovaní o treste.²⁰ Tendencia neustáleho sprísňovania trestov sa javí ako kontraproduktívna. Alternatívu k trestu odňatia slobody predstavujú najmä alternatívne tresty. Aktuálna je aj snaha o dosiahnutie prelínania a určitej rovnováhy retributívnej a restoratívnej justície.²¹

Nie prísny, ale neodvratný a zároveň spravodlivý trest je z kvalitatívneho hľadiska takým trestom, ktorého účelom je pozitívne pôsobiť na spoločnosť z pohľadu generálnej prevencie. Je potrebné zohľadniť súčasné smerovanie trestnej politiky Slovenskej republiky, ktoré sa čoraz viac odkláňa od pôvodne retributívnych princípov smerom k princípom restoratívnej justície v podstate spojené so stanovením povinností a záväzkov páchatela trestného činu s cieľom odčiniť ujmu, kde participuje páchatel trestného činu, poškodený, ale aj komunita, ktorej sú členmi. Ide tak o komplexnú nápravu narušených spoločenských vzťahov. Restoratívna justícia predstavuje opak retributívnej justície, ktorá favorizuje potrestanie páchatela pred inými spôsobmi vybavenia trestnej veci.²²

Zásady ukladania trestov a návrhy de lege ferenda

Pri určovaní druhu trestu a jeho výmery je potrebné venovať náležitú pozornosť nielen Trestným zákonom určeným okolnostiam, ale aj možným ďalším okolnostiam, na ktoré súd prihliadne pri určovaní druhu trestu a jeho výmery.

Pozitívne možno hodnotiť legislatívnu aktivitu Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky v roku 2023, keď do Národnej rady Slovenskej republiky predložilo vládny návrh zákona, ktorým by sa menil Trestný zákon aj v časti zásad ukladania trestov a rozšírili by sa okolnosti, na ktoré súd prihliadne pri určovaní druhu trestu a jeho výmery, napríklad zohľadnením aj závažnosti trestného činu, práv poškodených v

²⁰ Nález Ústavného súdu SR z 28.11.2012 sp. zn. PL. ÚS 106/2011-85.

²¹ STRÉMY, Tomáš - BALOG, Tomáš - TURAY, Lukáš: Trestná politika v Slovenskej republike. Minulosť, súčasnosť, budúcnosť. Bratislava : C. H. Beck, 2020, s. 165.

²² ŠTRKOLEC, Martin: Zákonnosť v trestnom práve. Bratislava : C. H. Beck, 2022, s. 147-150.

rámci prvkov restoratívnej justície alebo správania sa páchatela po spáchaní trestného činu.²³

Vychádzajúc aj z aplikačnej praxe a rozhodovacej činnosti súdov, by bolo potom vhodné de lege ferenda zakotviť v Trestnom zákone aj ďalšie okolnosti, na ktoré súd prihliadne pri určovaní druhu trestu a jeho výmery:

I. V rámci zásady individualizácie trestu alebo aj zásady úmernosti trestu k spáchanému trestnému činu, by súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery, vždy prihliadol aj na závažnosť trestného činu.

a) Legislatívne by bolo vhodné napríklad vložiť do § 34 odsek 4 za prvú vetu novú druhú vetu v znení: „Pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd vždy prihliadne aj na závažnosť činu.“

V súčasnosti je podľa § 8 Trestného zákona trestným činom protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak. Trestným činom je prečin a zločin (§ 9). Podľa § 10 odsek 2 nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatela je jeho závažnosť nepatrná. V tomto ustanovení je zakotvený tzv. „materiálny korektív“ ako výnimka z formálneho chápania kategórie trestných činov len vo vzťahu k prečinu.

Na rozdiel od kritérií, ktoré boli určujúce pre vymedzenie stupňa spoločenskej nebezpečnosti podľa predchádzajúceho Trestného zákona č. 140/1961 Zb., účinného do 31. decembra 2005 (ďalej len „predchádzajúci Trestný zákon“) kritériá, pomocou ktorých sa určuje závažnosť prečinov, sa netýkajú všetkých štyroch znakov skutkovej podstaty trestného činu. Tieto kritériá sa netýkajú subjektu trestného činu, čím sa zvyrazňuje rovnosť všetkých pred zákonom, pričom niektoré okolnosti týkajúce sa osoby sú vyjadrené v priťažujúcich a poľahčujúcich okolnostiach (§ 36, § 37 Trestného zákona). Ak páchatel svojim konaním naplní zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdu vyvodiť trestnoprávnu zodpovednosť postupom podľa Trestného poriadku. Pravidlo "ultima ratio" možno uplatniť jedine prostredníctvom materiálneho korektívu v rozsahu § 10 odsek 2 Trestného zákona, teda v zmysle platnej a účinnej zákonnej úpravy, len pri prečinoch (Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 13. augusta 2013 sp. zn. 2 Tdo 35/2013 - R 96/2014).

Aj Ministerstvo spravodlivosti SR opakovane v rokoch 2022 a 2023 navrhovalo zaradiť „závažnosť činu“ ako okolnosť pri určovaní druhu trestu a jeho výmery. Posilnila by sa tým aj sudcovská individualizácia trestu ako prostriedku dosiahnutia primeranosti trestu.

²³ Parlamentná tlač 1528. Vládny návrh zákona z 30.03.2023, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, Dostupné dňa 28.09.2023 na <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=8&ID=1528>.

V tejto súvislosti možno poukázať aj na ustanovenie § 31 odsek 1 predchádzajúceho Trestného zákona, podľa ktorého pri určení druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne okrem možnosti nápravy a pomerov páchatela (v prípade prijatia záruky za nápravu páchatela vezme do úvahy výchovný vplyv toho, kto ponúkol záruku), aj na „stupeň nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť“, ktorý bol v zmysle § 3 odsek 4 predchádzajúceho Trestného zákona určovaný najmä „významom chráneného záujmu, ktorý bol činom dotknutý, spôsobom vykonania činu a jeho následkami, okolnosťami, za ktorých bol čin spáchaný, osobou páchatela, mierou zavinenia a jeho pohnútkou“.

Pri aplikácii všeobecných zásad na konkrétnu trestnú vec musia byť s okolnosťami, ktoré charakterizujú osobu páchatela, hodnotené aj ostatné okolnosti, ktoré spoluurčujú závažnosť činu, najmä povaha a rozsah spôsobených následkov a vždy musia byť zohľadnené i momenty, ktoré ovplyvňujú požiadavku ochrany spoločnosti a občanov pred páchaním trestnej činnosti (R 9/1967-II.).

Pre úvahu o tom, či účel trestu a hľadiská pre určenie druhu a výmery trestu so zreteľom na poskytnutú záruku dovoľujú uloženie trestu nespojeného s odňatím slobody alebo neuloženie niektorého druhu trestu (napríklad trestu zákazu činnosti), prípadne upustenie od potrestania, majú zásadný význam povaha a závažnosť spáchaného trestného činu (R 50/1972).

b) Do úvahy prichádza aj ďalšia možnosť legislatívnej úpravy:

ba) Prvou možnosťou je čiastočné rozšírenie použiteľnosti materiálneho korektívu aj na zločiny, ale s obmedzeným stupňom závažnosti. Napríklad ustanovenie § 11 Trestného zákona o zločine by bolo doplnené o odsek 4, teda o tzv. materiálny korektív, obdobne ako u prečinov podľa § 10 odsek 2 s tým, že jeho závažnosť by musela byť aspoň malá, obdobne ako u mladistvých (§ 95 odsek 2 Trestného zákona). Ustanovenie § 11 odsek 4 Trestného zákona by obsahovalo zákonnú formuláciu napríklad: „Nejde o zločin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatela je jeho závažnosť malá“. Stupeň závažnosti je však možné prispôbiť aktuálnym potrebám trestnej politiky Slovenskej republiky.

bb) Druhou možnosťou, ktorá by sa vzťahovala na všetky druhy trestných činov (prečiny, zločiny a obzvlášť závažné zločiny) je opätovné zákonné zakotvenie ustanovenia o závažnosti činu, na podklade pôvodného ustanovenia § 3 odsek 4 predchádzajúceho Trestného zákona (stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť je určovaný najmä významom chráneného záujmu, ktorý bol činom dotknutý, spôsobom vykonania činu a jeho následkami, okolnosťami, za ktorých bol čin spáchaný, osobou páchatela, mierou jeho zavinenia a jeho pohnútkou) s tým, že „stupeň spoločenskej nebezpečnosti“ by mohol byť nahradený „stupňom závažnosti“ alebo „závažnosťou činu“. Vhodným by bolo aj opätovné zákonné zakotvenie ustanovenia o okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby,

na podklade pôvodného ustanovenia § 88 predchádzajúceho Trestného zákona (na okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby, prihliadne sa len vtedy, keď pre svoju závažnosť podstatne zvyšuje stupeň nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť).

Znamenalo by to síce na jednej strane návrat k formálno - materiálnemu vymedzeniu trestného činu, ale na druhej strane by to umožnilo orgánom činným v trestnom konaní a súdom citlivejšie posúdenie skutku pri rozšírených posudzovaných okolnostiach s ohľadom na naplnenie všetkých znakov trestného činu, vrátane posúdenia dostatočnosti civilných inštitútov v prípade súbežnej existencie vzťahov trestnoprávných a súkromnoprávných, ak v nich má trestnoprávny vzťah svoj základ. Pre súd by to malo význam aj v rámci rozhodovania o vine a treste v posilnení sudcovskej individualizácie trestu ako prostriedku dosiahnutia primeranosti trestu.

II. Už v rámci účelu trestu by bolo vhodné zákonne zakotviť, že pri ukladaní trestu sa prihliadne aj na práva a právom chránené záujmy osôb poškodených trestným činom, ako aj osôb, ktoré boli dotknuté škodlivým následkom trestného činu. Posilnilo by sa tak postavenie poškodeného v trestnom konaní v rámci prvkov restoratívnej justície. Restoratívne prístupy v trestnom konaní prispievajú k dosiahnutiu náhrady škody (ujmy) dohodou v mediácii páchatela s poškodeným a k úspešnejšej reintegrácii páchatela do spoločnosti, ako aj k lepšiemu vysporiadaniu sa poškodeného s následkami trestného činu a ich odstráneniu.

Legislatívne by bolo vhodné napríklad vložiť do § 34 odsek 1 na konci vetu v znení: „Pri ukladaní trestu sa prihliadne aj na práva a právom chránené záujmy osôb poškodených trestným činom, ako aj osôb, ktoré boli dotknuté škodlivým následkom trestného činu.“

III. V rámci zásady individualizácie trestu alebo aj zásady úmernosti trestu k spáchanému trestnému činom, v súlade s restoratívnymi prístupmi v trestnom konaní pri dosiahnutí náhrady škody (ujmy) dohodou v mediácii páchatela s poškodeným, by súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery, prihliadol aj na správanie páchatela po spáchaní trestného činu, najmä jeho úsilie o náhradu škody a odstránenie škodlivého následku trestného činu, na úsilie páchatela o dosiahnutie urovnania s poškodeným, ako aj na súhlas páchatela vykonať probačný program podľa osobitného predpisu.

Súd by teda prihliadal pri určovaní druhu trestu a jeho výmery aj na postoj páchatela trestného činu k spáchanému činom, správanie páchatela bezprostredne po spáchaní trestného činu a obdobie nasledujúce po ňom. Správanie páchatela zohľadňuje predovšetkým jeho záujem o poškodeného, nahradenie škody, uvedenie do pôvodného stavu a prípadnú participáciu poškodeného v trestnom konaní. Zohľadnilo by sa tak postavenie páchatelov trestnej činnosti, ktorých postoj k spáchanému trestnému činom bol ľudský s cieľom odstrániť nežiadúci stav, a to po

stránke materiálnej v podobe škody majetkovej alebo nemajetkovej, ale aj po stránke morálnej v podobe participácie pri odstraňovaní inej ujmy, ktorú utrpel poškodený.²⁴ Legislatívne by bolo vhodné napríklad doplniť do § 34 odsek 5 písmeno d), aby pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadol:

„d) u páchatel'a na jeho správanie po spáchaní trestného činu, najmä na jeho úsilie o náhradu škody a odstránenie škodlivého následku trestného činu, na úsilie páchatel'a o dosiahnutie urovnania s poškodeným, ako aj na súhlas páchatel'a vykonať probačný program podľa osobitného predpisu.“

Záver

Vychádzajúc zo zásady individualizácie trestu, v teórii často označovanej aj ako zásada úmernosti trestu k spáchanému trestnému činu (jeho závažnosti), ktorá veľmi úzko súvisí aj so zásadou spravodlivosti trestu, danej účelom trestu, pre ukladanie druhu a výmery trestu nestačí len dodržanie zásady „žiadny trest bez zákona“, ale zákonná úprava musí zohľadniť, aby bol trest tiež primeraný trestnému činu. Možno hovoriť aj o tzv. treste na mieru. Primeranosť a spravodlivosť trestu je aj prejavom sudcovskej individualizácie trestu. V súčasnosti aj z hľadiska obsahu trestnej politiky štátu je nevyhnutná podpora využívania alternatívnych trestov, nespojených s odňatím slobody, v rámci adresnejších možností individualizovania trestu na konkrétneho páchatel'a, ktorá je v súlade so zásadami restoratívnej justície, zohľadňujúcej aj postoj páchatel'a pri dosiahnutí náhrady škody (ujmy) dohodou v mediácii páchatel'a s poškodeným. Pre dosiahnutie uvedených cieľov je z hľadiska návrhov de lege ferenda vhodné, aby bol Trestný zákon zmenený a doplnený aj v zásadách ukladania trestov, ktoré by sa rozšírili o okolnosti, na ktoré súd prihliadne pri určovaní druhu trestu a jeho výmery, napríklad zohľadnením aj závažnosti trestného činu, práv poškodených v rámci prvkov restoratívnej justície alebo správania sa páchatel'a po spáchaní trestného činu.

Zoznam použitej literatúry:

1. BALÁŽ, Pavel: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Bratislava : VEDA, 2005, 444 s. ISBN 80-224-0876-X.
2. BECCARIA, Cesare: O zločinoch a trestoch. Bratislava : Kalligram, s. r. o., 2009, 128 s. ISBN 978-80-8101-252-5.
3. ČENTÉŠ, Jozef a kol.: Trestný zákon. Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie. Žilina : EUROKÓDEX, s.r.o., 2018, 978 s. ISBN: 978-80-8155-076-8.

²⁴ Parlamentná tlač 1528. Vládny návrh zákona z 30. marca 2023, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, Dostupné dňa 28. septembra 2023 na <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=8&ID=1528>.

4. KLÁTIK, Jaroslav a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Plzeň : Aleš Čeněk, 2018, 449 s. ISBN 978-80-7380-725-2.
5. OROSZ, Ladislav - SVÁK, Ján a kol.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok I. Bratislava : Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2021, 821 s. ISBN 978-80-571-0380-6.
6. STIFFEL, Harald - TOMAN, Pavol - SAMÁŠ, Ondrej: Trestný zákon. Stručný komentár. Bratislava : IURA EDITION, s. r. o., 2010, 938 s. ISBN 978-80-8078-370-9.
7. STRÉMY, Tomáš - KLÁTIK, Jaroslav: Alternatívne tresty. Bratislava : C. H. Beck, 2018, 271 s. ISBN 978-80-89603-56-5.
8. STRÉMY, Tomáš - BALOG, Tomáš - TURAY, Lukáš: Trestná politika v Slovenskej republike. Minulosť, súčasnosť, budúcnosť. Bratislava : C. H. Beck, 2020, 240 s. ISBN 978-80-896036-81-7.
9. ŠTRKOLEC, Martin: Zákonnosť v trestnom práve. Bratislava : C. H. Beck, 2022, 224 s. ISBN 978-80-8232-017-9.
10. Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon.
11. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava SR.
12. Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon.
13. R 9/1967-II.
14. R 50/1972.
15. Uznesenie Ústavného súdu SR z 11. júna 2001 sp. zn. III. ÚS 61/01.
16. Nález Ústavného súdu SR z 28. novembra 2012 sp. zn. PL. ÚS 106/2011.
17. Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 21. februára 2013 sp. zn. 6 To 9/2012.
18. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 13. augusta 2013 sp. zn. 2 Tdo 35/2013 (R 96/2014).
19. Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 13. mája 2014 sp. zn. 4 To 7/2013.
20. Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 8. októbra 2014 sp. zn. 1 To 2/2014.
21. Nález Ústavného súdu SR z 2. apríla 2020 sp. zn. I. ÚS 519/2019.
22. Parlamentná tlač 1528. Vládny návrh zákona z 30. marca 2023, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, Dostupné dňa 28. septembra 2023 na <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisOdbobia=8&ID=1528>.

Kontaktné informácie

JUDr. Rastislav Remeta, PhD.

rastislav.remeta@genpro.gov.sk

Krajská prokuratúra Bratislava

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

PRINCÍP „*FOLLOW THE MONEY*“ VO VYŠETROVANÍ¹

"FOLLOW THE MONEY" PRINCIPLE IN THE INVESTIGATION

Petra Dražová², Marek Kordík³, František Vojtuš⁴

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá hlavnými zložkami a definíciou princípu „follow the money“ v rámci finančného vyšetrovania. Súčasne sa zaoberá relevantným európskym právnym rámcov v tejto oblasti a taktiež sa venuje poslednému rozhodnutiu Súdneho dvora EÚ v tejto oblasti, ktoré bolo odbornou verejnosťou prijaté pomerne rozpačito.

Kľúčové slová: finančné vyšetrovanie, konečný užívateľ výhod, follow the money, AML smernica, konfiškácia.

Abstract: The paper discusses the main components and definition of the „follow the money“ principle in the frameworks of financial investigations. At the same time, it discusses the relevant European legal framework provisions in this area and also discusses the recent decision of the CJEU in this area, which has been received rather ambivalently by the professional community.

Keywords: financial investigation, ultimate beneficial ownership, follow the money, AML Directive, confiscation

Úvod

Oblasť finančného vyšetrovania a dohľadávania výnosov z trestnej činnosti sa vo všeobecnej rovine riadi základným princípom „*follow the money*“, ktorý je založený na kladenie dôrazu vo vyšetrovaní na majetok, ktorý sa užíva a nie na osoby, ktoré sú formálne evidované ako vlastníci. Táto vyšetrovacía metóda potom v praxi dokáže odhaliť, že určitý majetok, ktorý je výnosom z trestnej činnosti skončí cez rôzne úrovne štruktúr vlastníctva a kontroly u osôb, ktoré sú jeho skutočnými užívateľmi

¹ Príspevok je podporený grantom APVV 19-0102, Efektívnosť prípravného konania - skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien

² Univerzita Komenského v Bratislave

³ Spoluautor je riešiteľom projektu APVV 19-0102, Efektívnosť prípravného konania - skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien

⁴ Spoluautor je riešiteľom projektu APVV 19-0102, Efektívnosť prípravného konania - skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien

a vlastníkmi. Identifikácia konečného užívateľa výnosu z trestnej činnosti predstavuje zmysel a účel finančného vyšetrovania, nakoľko zabezpečí dôkazy pre odčerpanie výnosu z trestnej činnosti prostredníctvom majetkovej sankcia .

Európska úprava konečných užívateľov výhod

Za týmto účelom Smernica o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES (ďalej len „štvrtá AML Smernica“) ⁵, prijatá v máji 2015, zaviedla v zmysle čl. 6 povinnosť členských štátov zostaviť do júna 2017 centrálnu registráciu konečných užívateľov výhod podnikateľských subjektov. Táto potreba vznikla požiadavkou mať primerané, presné a aktuálne informácie o fyzickej osobe, pre účely odčerpávania výnosov z trestnej činnosti a konfiškácii, ktorá kontroluje právny subjekt alebo ho ovláda prostredníctvom:

- vlastníctva alebo
- prostredníctvom iných prostriedkov.
 - dohody akcionárov,
 - uplatňovania dominantného vplyvu alebo
 - právomoci vymenovať vrcholový manažment. ⁶
 - zmlúv o pôžičke alebo ručení⁷
- ak ide o právnickú osobu, ktorá fyzická osoba, ktorá
 - má priamy alebo nepriamy podiel alebo ich súčet najmenej 25 % na hlasovacích právach v právnickej osobe,
 - má právo vymenovať, ustanoviť alebo odvolať štatutárny orgán, riadiaci orgán, dozorný orgán alebo kontrolný orgán v právnickej osobe alebo akéhokoľvek ich člena,
 - ovláda právnickú osobu iným spôsobom, ako je uvedené v prvom a druhom bode,
 - má právo na najmenej 25 % z výnosu z podnikania právnickej osoby alebo z inej jej činnosti,

⁵Dostupné dňa 27.5.2023, na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015Lo849#d1e2390-73-1>.

⁶ Para 12, Recitálu 4 AML smernice Dostupné dňa 15.5.2023, na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015Lo849#d1e2390-73-1>.

⁷ FATF Guidance Beneficial Ownership of Legal Persons, str. 18, dostupné 26.5.2023, na: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Guidance-Beneficial-Ownership-Legal-Persons.html>

- ak ide o fyzickú osobu – podnikateľa tak fyzická osoba, ktorá má právo najmenej na 25 % výnosu z podnikania fyzickej osoby – podnikateľa alebo z inej jej činnosti,
- ak ide o združenie majetku, fyzická osoba, ktorá
 - je zakladateľom alebo zriaďovateľom združenia majetku; ak je zakladateľom alebo zriaďovateľom právnická osoba, fyzická osoba podľa písmena a),
 - má právo vymenovať, inak ustanoviť alebo odvolať štatutárny orgán, riadiaci orgán, dozorný orgán alebo kontrolný orgán združenia majetku alebo ich člena alebo je členom orgánu, ktorý má právo vymenovať, inak ustanoviť alebo odvolať tieto orgány alebo ich člena,
 - je štatutárnym orgánom, riadiacim orgánom, dozorným orgánom, kontrolným orgánom alebo členom týchto orgánov,
 - je príjemcom najmenej 25 % prostriedkov, ktoré poskytuje združenie majetku, ak boli určené budúci príjemcovia týchto prostriedkov; ak neboli určené budúci príjemcovia prostriedkov združenia majetku, za konečného užívateľa výhod sa považuje okruh osôb, ktoré majú významný prospech zo založenia alebo pôsobenia združenia majetku.

Konečným užívateľom výhod v zmysle §6a slovenskej AML legislatívy⁸ v spojení s čl. 6 ods. 3, ods. 4 štvrtej AML smernice „každá fyzická osoba, ktorá skutočne ovláda alebo kontroluje právnickú osobu, fyzickú osobu – podnikateľa alebo združenie majetku, a každá fyzická osoba, v prospech ktorej tieto subjekty vykonávajú svoju činnosť alebo obchod.“ Identifikácia KÚV sa vykonáva na základe:

- informácií o výške podielu majetkovej účasti v právnickej osobe,
 - v prípade pochybností o majetkovej účasti, alebo ak je majetková účasť nejasná
 - o fyzickej osobe vykonávajúcej kontrolu nad právnickou osobou na základe
 - v prípade pochybností o FO vykonávajúcej kontrolu, o fyzickej osobe, ktorá zastáva pozíciu vrcholového riadiaceho pracovníka,

Aplikačná prax rozoznáva šesť kategórií rizikových faktorov (alebo anomálií)⁹, ktoré spochybňujú, či osoba, ktorá je v registroch a databázach uvedená ako užívateľ alebo vlastník určitého majetku ním aj skutočne je:

⁸ Zákon č. 297/2008 Z.z. ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁹ Rizikové ukazovatele vychádzajú z analýzy viacerých zdrojov, akými sú právne predpisy, usmernenia, policajné štatistiky, akademické práce. Súčasne je potrebné zdôrazniť, že len niektoré z nich sú empiricky overené, alebo dokonca overiteľné. Väčšina z nich nebola podrobená empirickému výskumu, hoci sú všeobecne prijímané odbornou i akademickou verejnosťou. Existujúce empirické

Zložitost' vlastníckych štruktúr; Zložité vlastnícke štruktúry bez zjavného ekonomického alebo organizačného zmyslu majú za úlohu vrstvami neprehľadných vlastníckych práv a vzájomných vzťahov oddeliť subjekt evidovaný v registri od konečného užívateľa výhod daného majetku. Odkrývanie týchto štruktúr a prepájanie týchto osôb predstavujú pre povinné subjekty vykonávajúce starostlivosť o klienta a orgány činné v trestnom konaní pomerne veľkú výzvu. Čl. 18 ods. 2 štvrtej AML smernice, ako aj vysvetľujúca poznámka k Odporúčaniu FATF č. 24¹⁰ *expressis verbis* stanovujú, že zložitost' vlastníckych štruktúr je vysoko rizikový faktor ktorý si vyžaduje zvýšenú starostlivosť o klienta¹¹.

V zásade je možné identifikovať dve základné formy vlastníckych štruktúr, pri ktorých je povinná zvýšená starostlivosť pretože naznačujú skryté vlastníctvo. Ide o *kruhovú*¹² a *roztrieštené (fragmentované) vlastníctvo*¹³. *Kruhovú vlastnícke štruktúry* zahŕňajú dva alebo viac právnych subjektov, ktoré sa navzájom priamo alebo nepriamo vlastnia. V niektorých štátoch napr.. Malta, Spojené kráľovstvo, je táto vlastnícka štruktúra *ex lege* zakázaná kvôli vysokému riziku jeho zneužitia na legalizáciu výnosov z trestnej činnosti za účelom zakryť skutočného vlastníka právnickej osoby. *Roztrieštené (fragmentované) vlastníctvo* predstavuje druhú rizikovú štruktúru úpravy práv, kedy je základné imanie spoločnosti spravidla rozdelené medzi rôznych vlastníkov tak, že žiadny z nich neprekročí prah pre identifikáciu konečného užívateľa výhod¹⁴, a to aj v prípade ak takéto osoby nie sú podozrivými z trestnej činnosti. V takomto prípade môže ísť o zámer rozdeliť

výskumy a validácie sa obmedzili spravidla na vybrané krajiny alebo na niekoľko prípadových štúdií. Budúci výskum v tejto oblasti by mal venovať viac empirickému výskumu v rozsahu, v akom sú tieto rizikové faktory skutočne spojené s trestnou činnosťou napr. porovnaním s reálnymi trestnými stíhaniami. Carbone C.; Paternoster C.; Riccardi M.; Bianchi E., Nicolazzo G.; NEBOT Paper 1 for the European Commission, Beneficial owners of the European company (and related risks), Network of Experts on Beneficial Ownership, CSABOT s. 37

¹⁰ Časť D- prekážky transparentnosti, str. 94-95, dostupné 29.05.2023 na: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>.

¹¹ 3. Oddiel, čl. 18- 24 štvrtej AML smernice Dostupné dňa 15.5.2023, na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849#d1e2390-73-1>.

¹² Carbone C.; Paternoster C.; Riccardi M.; Bianchi E., Nicolazzo G.; NEBOT Paper 1 for the European Commission, Beneficial owners of the European company (and related risks), Network of Experts on Beneficial Ownership, CSABOT s. 10

¹³ Carbone C.; Paternoster C.; Riccardi M.; Bianchi E., Nicolazzo G.; NEBOT Paper 1 for the European Commission, Beneficial owners of the European company (and related risks), Network of Experts on Beneficial Ownership, CSABOT s. 11

¹⁴ Knobel, A.; Beneficial Ownership Verification: Ensuring the Truthfulness and Accuracy of Registered Ownership Information (January 22, 2019). Dostupné 14.05.2023 na SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3320600> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3320600>

obchodné podiely medzi viaceré osoby, aby sa vyhli skutočnému vlastníctvu, identifikácii a registrácii.

*Vlastnícke prepojenia so subjektmi vo vysokorizikových jurisdikciách;*¹⁵ Osoby, podozrivé z legalizácie výnosov z trestnej činnosti často využívajú pre sťaženie identifikácie konečného užívateľa výhod právnické osoby a entity založené v daňových rajoch príp. iných vysoko rizikových jurisdikciách na uľahčenie spriateľených transakcií a skrývajú identitu konečných užívateľov výhod. Súčasne je potrebné zdôrazniť, že k dátumu písania tohto článku neexistuje žiadna definícia vysokorizikovej krajiny. Zoznamy rizikových krajín, ktoré nespolupracujú v boji proti praniu špinavých peňazí sú pravidelne vydávané národnými vládami¹⁶, medzinárodnými organizáciami¹⁷ alebo európskymi inštitúciami¹⁸

Využívanie nepriehľadných právnych nástrojov a chýbajúce informácie o konečných užívateľov výhod; Ide o využívanie inštitútov ako sú napríklad trusty, fiduciári, nadácie a určité typy investičných fondov¹⁹ pretože nepodliehajú registračným požiadavkám v mnohých jurisdikciách²⁰. Aj z tohto dôvodu sa v prílohe III k štvrtej AML smernici o boji proti praniu špinavých peňazí považujú za rizikové právnické osoby alebo vlastnícke usporiadania, ktoré sú sú prostriedkom na držanie osobného majetku²¹ alebo spoločnosti umožňujúce využívať poverených akcionárov²² alebo akcie na doručiteľa²³, ktoré neobsahuje žiadne informácie o konečnom užívateľovi výhod.

Využívanie poverených akcionárov, nominantov a figurantov; Pre účely legalizácie výnosov z trestnej činnosti je mimoriadne vysoké riziko zneužívania nominovaných

¹⁵ Príloha č. III štvrtej AML smernice. Dostupné dňa 18.5.2023 na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849#d1e32-115-1>

¹⁶ Spojené kráľovstvo, dostupné dňa: 30.05.2023 na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1120228/Annex_C_-_FATF_Advisory_Notice_on_Outcomes_-_October_2022.pdf

¹⁷ FATF, k 30.05.2023; dostupné dňa: 30.05.2023 na: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/High-risk-and-other-monitored-jurisdictions/Call-for-action-February-2023.html>

¹⁸ Európska komisia, k 30.05.2023; dostupné dňa 30.05.2023 na: https://finance.ec.europa.eu/financial-crime/high-risk-third-countries-and-international-context-content-anti-money-laundering-and-countering_en

¹⁹ Napr. SICAV

²⁰ Napr HM Revenue and Customs, Trust or company service provider guidance for money laundering supervision, dostupné 25.5.2023 na: <https://www.gov.uk/government/publications/anti-money-laundering-guidance-for-trust-or-company-service-providers> alebo FATF Guidance Beneficial Ownership of Legal Persons, str. 44 a 57 dostupné 26.5.2023, na: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Guidance-Beneficial-Ownership-Legal-Persons.html>

²¹ Dostupné dňa 18.5.2023 na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849#d1e32-115-1>

²² Nominee shareholder

²³ Dostupné dňa 18.5.2023 na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849#d1e32-115-1>

osôb, vedúcich pracovníkov a poverených akcionárov. Napriek tomu, že nominanti sú sami osebe legitímne, často sú využívané na zakrytie skutočných vlastníkov.²⁴ V dôsledku toho sa finančné vyšetrovanie zameriava na určité znaky nominovaných osôb ako napr. vek a pohlavie. V mnohých právnych poriadkoch neexistujú žiadne vekové obmedzenia na zastávanie funkcie v obchodnej spoločnosti. Avšak prítomnosť osôb príliš vysokého veku, alebo príliš nízkeho veku ako vlastníkov môže naznačovať, že konajú ako nominanti v mene skutočného vlastníka. Vysoké zastúpenie žien v vlastníckej štruktúre taktiež nie je sama o sebe anomáliou. Napriek tomu niektoré štúdie zdôrazňujú, že mafiánske rodiny často využívajú manželky, sestry, dcéry, matky ako poverených nominantov pri založených spoločnostiach.²⁵ Medzi nominantami spoločností napojených na organizovaný zločin je takmer dvojnásobne vyšší počet žien – nominantov ako medzi "ostatnými" spoločnosťami.²⁶ Ďalším znakom využívania figurantov je prítomnosť vlastníkov s anomálnym počtu zaregistrovaných spoločností.²⁷

*Vlastnícke väzby s politicky exponovanými osobami;*²⁸ Prítomnosť politicky exponovaných osôb (PEPs) medzi konečnými užívateľmi výhod obchodných spoločností a nadácií nemusí nevyhnutne znamenať zapojenie do trestnej činnosti, ide však o významný rizikový faktor,²⁹ ktorý podmieňuje využívanie zvýšenej starostlivosti voči takému klientovi³⁰ sú "fyzické osoby, ktoré sú vo významných verejných funkciách", ako napr. hlavy štátu alebo členovia vlády, vyžaduje, aby povinné subjekty vykonávali zvýšenú náležitú starostlivosť v prípade transakcií alebo obchodných vzťahov zahŕňajúcich osoby s PEPs.

²⁴ Príloha č. III štvrtej AML smernice. Dostupné dňa 18.5.2023 na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015Lo849#d1e32-115-1>

²⁵ Savona, E. U., & Riccardi, M. (Eds.). (2018). Mapping the risk of serious and organised crime infiltration in European businesses—Final report of the MORE Project. Milano: Transcrime—Università Cattolica del Sacro Cuore. alebo porovnaj s: <https://www.openownership.org/en/publications/gender-and-beneficial-ownership-transparency/overview/>, dostupné dňa: 26.05.2023

²⁶ Savona, E. U., & Riccardi, M. (Eds.). (2018). Mapping the risk of serious and organised crime infiltration in European businesses—Final report of the MORE Project. Milano: Transcrime—Università Cattolica del Sacro Cuore.

²⁷ Dostupné dňa 01.04.2023 na: <https://www.globalwitness.org/en/about-us/annual-report-2019-protecting-people-and-planet/#chapter-3/section-2>

²⁸ V podmienkach Slovenskej republiky porovnaj s: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/fsj/ZVVF23.pdf, dostupné 31.5.2023

²⁹ Dostupné dňa 18.5.2023 na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015Lo849#d1e32-115-1> alebo FATF Guidance Beneficial Ownership of Legal Persons, dostupné 26.5.2023, na: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Guidance-Beneficial-Ownership-Legal-Persons.html>

³⁰ Čl. 20 štvrtej AML smernice Dostupné dňa 18.5.2023 na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015Lo849#d1e32-115-1>

Vlastnícke prepojenia alebo obchodný styk so subjektmi so sankčných zoznamov.³¹ Ide o subjekty, ktoré sú priamo vlastnené osobami zo sankčných zoznamov, alebo sú v obchodnom styku s takýmito osobami.³² Každé sankčné opatrenie vydané národnou autoritou, medzinárodnou autoritou, alebo európskou autoritou obsahuje určité obdobie legisvakancie, ktoré je určené na usporiadanie vzťahov a prípadne vyrovnanie obchodných záväzkov ešte do nadobudnutia účinnosti konkrétneho sankčného opatrenia.

Verejný prístup k informáciám o konečných užívateľoch výhod ako zásah do súkromia

Štvrtá AML smernica zaviedla v zmysle čl. 30 a nasl. povinnosť členských štátov zaviesť centrálny register konečných užívateľov výhod. Cieľom ich zavedenia bolo najmä uľahčenie spolupráce v rámci výmeny informácií medzi členskými štátmi EÚ. Príslušným registrom konečných užívateľov výhod je pri právnických osobách register konečných užívateľov členského štátu v ktorom má táto sídlo.³³ V zmysle štvrtej AML smernice mali byť registre koncipované ako centrálny registre, ktoré sú dostupné len príslušným orgánom a finančným spravodajským jednotkám³⁴. Článok 30 ods. 5 a 9 štvrtej AML smernice umožňoval obmedzený prístup aj verejnosti, na základe toho, že preukážu legitímny záujem³⁵. Vo všetkých ostatných ohľadoch bol register neverejný.

Vzhľadom na prípad *Panama Papers* Európsky parlament a Rada EÚ navrhli zmenu³⁶ a doplnenie čl. 30 štvrtej AML smernice za účelom sprístupniť informácie o konečných užívateľov výhod širokej verejnosti čo bolo prijatá pomerne rozporuplne, keďže boj proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu vykonávajú zložky

³¹ Carbone C.; Paternoster C.; Riccardi M.; Bianchi E., Nicolazzo G.; NEBOT Paper 1 for the European Commission, Beneficial owners of the European company (and related risks), Network of Experts on Beneficial Ownership, CSABOT s. 17.

³² EU sankčný zoznam, dostupný dňa 31.05.2023 na: <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>

³³ V podmienkach SR je to zákon č. 272/2015 Z.z. registri právnických osôb, podnikateľov a orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o registri právnických osôb“)

³⁴ štvrtá AML smernica Dostupné dňa 18.5.2023 na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849#d1e32-115-1>

³⁵ Investigatívni novinári a neziskové organizácie s charakterom činnosti „strážnych psov“ (Transparency International, Human Rights Watch apod.), obchodní partneri, samotné dotknuté osoby ako koneční užívatelia výhod,

³⁶ Novela Čl. 30 ods. 5 smernicou Európskeho parlamentu a Európskej rady (EÚ) 2018/843 z 30. mája 2018, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2015/849 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu a smernice 2009/138/ES a 2013/36/EÚ (ďalej len „piata AML smernica“), dostupné dňa 31.05.2023 na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018L0843>

vynucujúce právo a nie verejnosť. OECD³⁷ a FATF³⁸ vo svojich odporúčaní priamo poukazujú na vyššie uvedené tendencie a uvádzajú, že verejnosť informácií o konečných užívateľov výhod nepatrí medzi ich požiadavky.

V spojených veciach Luxembourg Business Registers (vec C-37/20) a Sovim (vec C-601/20) zo dňa 22. novembra 2022 sa Súdny dvor EÚ zaoberal sériou prejudiciálnych otázok a najmä platnosťou čl. 1 ods. 15 písm. c) piatej AML smernice, ktorým sa novelizoval čl. 30 ods. 5 s poukazom na čl. 7 a 8 Charty základných práv EÚ, Súdny dvor EÚ uviedol, že zásah do práv garantovaných čl. 7 a 8 Charty, v podobe sprístupňovania údajov o konečných užívateľoch výhod v uvedenom rozsahu, je neprimeraný.³⁹ Predmetná právna úprava podľa Súdneho dvora neposkytuje náležité vyváženie sledovaného cieľa (všeobecného záujmu) a základných práv garantovaných Chartou a ani neupravuje dostatočné záruky pre dotknuté osoby na účinnú ochranu svojich práv.⁴⁰ Týmto rozhodnutím sa právny stav vrátil pred zmenou článku 30 ods. 5 piatej AML smernice, ktorá vyžaduje pre prístup tretích strán k týmto údajom legitímny

V podmienkach Slovenskej republiky dôjde pravdepodobne k zmene zákona o registri právnických osôb, ktorý v Slovenskej republike plní úlohy registra konečných užívateľov výhod. Vo vzťahu k druhému registru, ktorý v podmienkach SR obsahuje údaje o konečných užívateľoch výhod, ktorým je Register partnerov verejného sektora⁴¹, je potrebné uviesť, že tento zhromažďuje údaje o právnických osobách, ich vlastnickej štruktúre a konečných užívateľov výhod v prípadoch uložených zákonom, napr. pri účasti osoby na verejnom obstarávaní.⁴² Celý proces verifikácie konečného užívateľa výhod je postavený na tzv. registračnom princípe, kedy podklady pre súd, rozhodujúci o zápise, spracúva oprávnená osoba⁴³, ktorý

³⁷OECD Beneficial Ownership Toolkit str.21, dostupný dňa 30.05.2023, na: <https://www.oecd.org/tax/transparency/documents/beneficial-ownership-toolkit.pdf>

³⁸ FATF Guidance on Transparency and Beneficial Ownership, str. 19-20.

³⁹ Para 87, rozsudku Súdneho dvora EÚv spojených veciach Luxembourg Business Registers (vec C-37/20) a Sovim (vec C-601/20) zo dňa 22. novembra 2022, dostupný dňa 20.05.2023 na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=536A9B75A7BF7ACEAAF6AC0249819781?text=&docid=268059&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=16899152>

⁴⁰ Para 87 rozsudku Súdneho dvora EÚ v spojených veciach Luxembourg Business Registers (vec C-37/20) a Sovim (vec C-601/20) zo dňa 22. novembra 2022, dostupný dňa 20.05.2023 na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=536A9B75A7BF7ACEAAF6AC0249819781?text=&docid=268059&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=16899152>

⁴¹ Zákon č. 315/2016 Z.z.o registri partnerov verejného sektora a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (Ďalej len "Zákon o RPVS")

⁴² §4 Zákona o RPVS

⁴³ §5 a §6 v spojení s §11 Zákona o RPVS.

koná ako štátny orgán v rámci preneseného výkonu štátnej správy⁴⁴. Za správnosť a úplnosť údajov zodpovedá partner verejného sektora a oprávnená osoba.⁴⁵ Súdny dvor vo svojom rozhodnutí použil právnu úpravu Registra partnerov verejného sektora ako príklad *dobrej praxe* verejne prístupného vyváženého registra konečných užívateľov výhod, v ktorom je zásah do súkromia prostredníctvom publicity informácií o konečnom užívateľovi výhod vyvážený záujmom na verejnej kontrole subjektov, ktoré získavajú finančné prostriedky zo štátneho alebo európskeho rozpočtu, keďže táto úprava sleduje touto kontrolou legitímny cieľ.⁴⁶ Uvedená zmena taktiež nebude mať dopady na činnosť zložiek vynucujúcich právo pre účely finančného vyšetrovania a dokumentovania trestných činov legalizácie výnosov z trestnej činnosti na financovania terorizmu, pre ktoré zostane tento prístup zachovaný, pre finančné spravodajské jednotky dokonca neobmedzený.

Právna povaha preukazovania majetku a civilnej konfiškácie

Ako už bolo naznačené v predchádzajúcej časti, správne určenie konečného užívateľa výhod má len jeden účel, ktorým je získať dôkazy, že uvedený majetok, ktorý táto osoba užíva nenadobudla z legálnych zdrojov a vytvorí tak zákonný dôvod pre konfiškáciu takéhoto majetku. Uvedené konanie sa môže uskutočniť v rámci trestného stíhania, kedy sa spravuje všeobecnými zásadami trestného stíhania, pretože je jeho súčasťou. Finančné vyšetrovanie však pozná aj iné formy konfiškácie výnosov z trestnej činnosti, ktoré nie sú založené na odsúdení a predstavujú civilný alebo administratívny koncept konfiškácií výnosov z trestnej činnosti v prípadoch, kedy sa trestné stíhanie neuskutoční. V týchto prípadoch sa vynára otázka, že akým právnym režimom sa má tzv. civilná konfiškácia spravovať a či toto konanie bez ohľadu na jeho oficiálne označenie nemá trestnoprávnu povahu vzhľadom na svoj charakter a predpokladaný výsledok ku ktorému smeruje. Vo vzťahu k pôsobnosti Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii (Ú.V. EU L 127/49) (ďalej len „*smernica 2014/42/EÚ*“)⁴⁷ sme toho názoru, že znenie čl. 2 Smernice

⁴⁴ §5 až §8 v spojení s §11 Zákona o RPVS.

⁴⁵ §11 Zákona o RPVS.

⁴⁶ Para 61 rozsudku Súdneho dvora EÚ v spojených veciach Luxembourg Business Registers (vec C-37/20) a Sovim (vec C-601/20) zo dňa 22. novembra 2022, dostupný dňa 20.05.2023 na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=536A9B75A7BF7ACEAAF6AC0249819781?text=&docid=268059&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=16899152>

⁴⁷Dostupné dňa 13.04.2023, na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32014L0042#:~:text=SMERNICA%20EUR%C3%93PSKEHO%20PARLAMENTU%20A%20RADY%202014%2F42%2FE%C3%9A%20z%203.,a%20opr%C3%ADjmov%20z%20trestnej%20C4%8Dinnosti%20v%20Eur%C3%B3pskej%20C3%BAanii>

2014/42/EU, aj s poukazom na odseky 22 a 23 recitálu smernice 2014/42/EU, ktoré uvádzajú, že táto smernica stanovuje minimálne pravidlá (úpravy) a nebráni členským štátom, aby vo svojom vnútroštátnom práve stanovili rozsiahlejšie právomoci, napríklad aj vo vzťahu k svojim pravidlám o dokazovaní a súčasne, že sa táto smernica vzťahuje na trestné činy, ktoré patria do rozsahu pôsobnosti nástrojov uvedených v tejto smernici v článku 3. V rámci rozsahu pôsobnosti týchto nástrojov by členské štáty mali uplatňovať rozšírenú konfiškáciu aspoň na niektoré trestné činy vymedzené v tejto smernici.

Je potrebné zdôrazniť, že o tejto veci už Súdny dvor Európskej únie (ďalej len „SDEÚ“) rozhodoval niekoľko krát, pričom v rozsudkoch C-234/18, ale i C 319/19 poskytol s poukazom na článok 267 Zmluvy o ďalšom fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“) vnútroštátnemu súdu odpoveď, ktorá mu umožní resp. umožnila rozhodnúť v prejedávanej veci. SDEÚ vnútroštátnemu súdu poskytol všetky výkladové body, ktoré môžu byť užitočné pri rozhodovaní vo veci vzhľadom na predmet sporu.⁴⁸

Z uvedených rozhodnutí vyplýva že smernica sa vzťahuje výlučne na konfiškácie v trestnom konaní. Uvedenému svedčí i znenie čl. 1 ods. 1, ods. 2 smernice 2014/42/EU v zmysle ktorých sa touto smernicou stanovujú minimálne pravidlá o zaistení majetku na účely jeho novej následnej konfiškácie a o konfiškácii majetku v trestných veciach a súčasne touto smernicou nie sú dotknuté postupy, ktoré môžu členské štáty použiť na konfiškáciu predmetného majetku. Tento záver nie je ovplyvnený skutočnosťou, že článok 2 ods. 2 rámcového rozhodnutia stanovuje, že členské štáty môžu na odňatie výnosov z trestného činu páchatelovi daňového trestného činu použiť iné ako trestné postupy. Znenie tohto ustanovenia zachováva jasnú súvislosť s trestným konaním používaním pojmov "páchatel" a "výnosy z trestného činu". Výklad tohto ustanovenia nemožno chápať tak, že rozširuje rozsah pôsobnosti rámcového rozhodnutia na konfiškáciu, ktorá nesúvisí s trestným konaním.⁴⁹

S poukazom na odsek 15 recitálu smernice 2014/42/EÚ vyplýva, že konfiškácia nástrojov alebo výnosov z trestnej činnosti alebo majetku, ktorého hodnota zodpovedá hodnote týchto nástrojov alebo výnosov by mala byť možná len pod podmienkou právoplatného odsúdenia za trestný čin, pričom takéto právoplatné odsúdenie môže vyplývať aj z konania v neprítomnosti.⁵⁰

⁴⁸ Para 46 rozsudku SD EÚ C-234/18, dostupne dňa 13.04.2023 na : <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=224581&pageIndex=o&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2620071>

⁴⁹ Para 69 stanoviska Generálneho advokáta vo veci C-234, dostupné dňa 14.04.2023, na: [62018CC0234 \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CC0234)

⁵⁰ Para 34 rozsudok SD EU C 319/19, dostupné dňa: 13.4.2023, na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=248281&pageIndex=o&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2988471>

Smernica 2014/42 sa má vykladať v tom zmysle, že sa neuplatňuje na právnu úpravu členského štátu, ktorá stanovuje, že konfiškáciu nezákonne získaného majetku nariadi vnútroštátny súd v rámci konania alebo v nadväznosti na konanie, ktoré sa netýka zistenia jedného alebo viacerých trestných činov.⁵¹

Konfiškácia založená na absencii odsúdenia tzv. „non – conviction based“ (ďalej len „civilná konfiškácia“) je proces, ktorý je nezávislý od trestného stíhania, resp. spôsobu akým sa toto trestné stíhanie končí. Civilná konfiškácia predstavuje konanie, ktoré má osobitnú povahu spočívajúcu v odčerpaní bezdôvodného obohatenia alebo neodôvodneného bohatstva⁵². Konfiškácia, ktorú by tento súd mohol nariadiť po preskúmaní návrhu, ktorý mu bol predložený, nezávisí od odsúdenia dotknutej osoby v trestnom konaní. Akékoľvek takéto opatrenie preto nespadá do pôsobnosti smernice 2014/42.⁵³

V zmysle čl. 20 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. majetok nadobudnutý v rozpore s právnym poriadkom ochranu nepožíva.

V zmysle §451 ods. 1, ods. 2 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov ustanovuje, že kto sa na úkor iného bezdôvodne obohatí, musí obohatenie vydať. Bezdôvodným obohatením je majetkový prospech získaný plnením bez právneho dôvodu, plnením z neplatného právneho úkonu alebo plnením z právneho dôvodu, ktorý odpadol, ako aj majetkový prospech získaný z nepoctivých zdrojov. Ide o ustálený pojem a inštitút, ktorý stanovuje jasné pravidlá pre civilnoprávne rozhodovanie koho majetok sa bude preverovať a koho nie.

V zmysle sekcie 326 B Criminal Finance Act 2017 sú požiadavkami na pre vydanie príkazu na neodôvodnené bohatstvo odôvodnený predpoklad, že osoba má v držbe majetok, ktorého hodnota prevyšuje 50.000 libier a súčasne existuje odôvodnené podozrenie, že príjmy osoby sú nedostatočné, aby osoba mohla získať takéto majetok a súčasne má súd preukázané, že ide o politicky exponovanú osobu, alebo ide o osobu, ktorá bola účastná závažného trestného činu, alebo ide o osobu, ktorá je s takouto osobou prepojená.

Špecifickým rysom tohto inštitútu sa venoval aj Spolkový ústavný súd SRN, keď konštatoval, že nejde o represívny inštitút, ktorý by mal podliehať zásadám trestania,

⁵¹Para 41 rozsudok SD EU C 319/19, dostupné dňa: 13.4.2023, na:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=248281&pageIndex=o&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2988471>

⁵² Tzv. unjustified wealth, alebo unexplained wealth. Preklad pre potreby stanoviska, autor. K tomu pozri viac ustanovenie sekcie 326A až 326T Criminal Finance Act 2017 dostupné dňa 16.4.2023, na: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/22/part/1/chapter/1/crossheading/unexplained-wealth-orders-england-and-wales-and-northern-ireland>

⁵³ Para 39 rozsudok SD EU C 319/19, dostupné dňa: 13.4.2023, na:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=248281&pageIndex=o&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2988471>

ale osobitné konanie, ktoré je preventívne. Jeho účelom je zabránenie, aby sa nezákonné získaný majetok zmiešal v ekonomickom systéme s legálne nadobudnutými hodnotami. Čo je plne v súlade so záujmami štátu.⁵⁴

Rozšírenie pôsobnosti Smernice 2014/42/EÚ aj na tieto druhy „civilnej“ konfiškácie, by znamenalo aj aplikáciu trestno- procesných zásad na konanie, v ktorom nikdy nebolo vznesené obvinenie a meritom veci nie je skutok, ktorý má znaky trestného činu. Aplikácia smernice 2014/42/EÚ by tak viedla k ohrozeniu celej koncepcie civilnej konfiškácie, keďže by sa stala súčasťou trestného konania.

Slovné spojenie „v trestných veciach“ stanovuje rámec formálneho trestného stíhania, ktorý je upravený zákonom č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „*Trestný poriadok*“). Slovenská republika ma rovnako vo svojom právnom poriadku civilný konfiškácie, založený na neexistencii odsúdenia v trestnom stíhaní. Tento právny rámec predstavuje vo forme osobitnej právnej úpravy, ktorá spočíva v „preukazovaní pôvodu majetku“. Základné princípy tohto konania spočívajú v obrátenom dôkaznom bremene a civilistickom chápaní tohto inštitútu ako bezdôvodného obohatenia, ktoré

Záver

Naznačený úvod do problematiky finančného vyšetrovania ukazuje komplexitu a zložitosť postupov, ktoré si musia osvojiť jednotlivé subjekty, ktoré budú odčerpávať výnosy z trestnej činnosti. Ide o kombináciu analytických činností s tradičnými nástrojmi na odhaľovanie organizovaných foriem kriminality, ktoré sú materiálne i časovo náročné. Ústredným motívom finančného vyšetrovania nie je osoba podozrivého, ale analýza finančných tokov. Dôraz sa nekladie na subjekty trestného stíhania, voči ktorým trestné stíhanie smeruje ale na hodnoty, ktoré sa prevádzajú, na okolnosti a spôsoby ich prevodu, ktoré majú odhaliť, že ide o simulovaný úkon, ktorý pri hlbšom skúmaní nedáva ekonomický zmysel. Jediným účelom takýchto prevodov je, aby získanú ekonomickú výhodu, alebo benefit získala a kontrolovala osoba, ktorá je na konci reťazca a ktorej je daný majetok určený, alebo jeho vyvedenie z dosahu orgánov činných v trestnom konaní a súdov, tak aby nemohol byť postihnutý majetkovou sankciou, alebo jeho postih by bol podstatne sťažený.

Postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov vo finančnom vyšetrovaní je okrem iného pravidelne hodnotený medzinárodnými organizáciami podľa všeobecne

⁵⁴ Spolkový ústavný súd SRN, rozhodnutie SRN vo veci 2 BvR 564/95 zo dňa 14.01.2004, dostupné dňa: 15.04.2023, na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2004/01/rs20040114_2b_vr056495.html

akceptovaných štandardov odporúčaní⁵⁵ či dosahuje primeranú mieru efektivity v zaisťovaní výnosov z trestnej činnosti a jeho následnej konfiškácií.

Zoznam použitej literatúry:

1. Carbone C.; Paternoster C.; Riccardi M.; Bianchi E., Nicolazzo G.; NEBOT Paper 1 for the European Commission, Beneficial owners of the European company (and related risks), Network of Experts on Beneficial Ownership, CSABOT;
2. Criminal Finance Act 2017 dostupné dňa 16.4.2023, na: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/22/part/1/chapter/1/crossheading/unexplained-wealth-orders-england-and-wales-and-northern-ireland>
3. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1120228/Annex_C_-_FATF_Advisory_Notice_on_Outcomes_-_October_2022.pdf;
4. FATF, k 30.05.2023; dostupné dňa: 30.05.2023 na: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/High-risk-and-other-monitored-jurisdictions/Call-for-action-February-2023.html> ;
5. https://finance.ec.europa.eu/financial-crime/high-risk-third-countries-and-international-context-content-anti-money-laundering-and-countermeasures_en ;
6. FATF Guidance Beneficial Ownership of Legal Persons, str. 44 a 57 dostupné 26.5.2023, na: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Guidance-Beneficial-Ownership-Legal-Persons.html> ;
7. FATF odporúčania dostupné 29.05.2023 na: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf> ;
8. FATF Guidance on Transparency and Beneficial Ownership,
9. <https://www.globalwitness.org/en/about-us/annual-report-2019-protecting-people-and-planet/#chapter-3/section-2> ;
10. HM Revenue and Customs, Trust or company service provider guidance for money laundering supervision, dostupné 25.5.2023 na: <https://www.gov.uk/government/publications/anti-money-laundering-guidance-for-trust-or-company-service-providers>;
11. Knobel, A.; Beneficial Ownership Verification: Ensuring the Truthfulness and Accuracy of Registered Ownership Information (January 22, 2019). Dostupné 14.05.2023 na SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3320600> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3320600>;

⁵⁵ Dostupné na: [The FATF Recommendations \(fatf-gafi.org\)](https://www.fatf-gafi.org) dňa: 12.12.2023

12. Sankčný zoznam EÚ, dostupný dňa 31.05.2023 na: <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>
13. Rozsudok SD EÚ C 234/18, dostupne dňa 13.04.2023 na : <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=224581&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2620071>
14. Rozsudok SD EU C 319/19, dostupné dňa: 13.4.2023, na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=248281&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2988471>
15. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=248281&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2988471>
16. Rozsudok SDEÚ v spojených veciach Luxembourg Business Registers (vec C-37/20) a Sovim (vec C-601/20) zo dňa 22. novembra 2022, dostupný dňa 20.05.2023 na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf;jsessionid=536A9B75A7BF7ACEAAF6AC0249819781?text=&docid=268059&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=16899152>
17. Savona, E. U., & Riccardi, M. (Eds.). (2018). Mapping the risk of serious and organised crime infiltration in European businesses—Final report of the MORE Project. Milano: Transcrime—Università Cattolica del Sacro Cuore.;
18. Smernica Európskeho parlamentu a Európskej rady(EÚ) 2018/843 z 30. mája 2018, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2015/849 o predchádzaní využívaní finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu a smernice 2009/138/ES a 2013/36/EÚ dostupné dňa .31.05.2023 na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018L0843>
19. <https://www.openownership.org/en/publications/gender-and-beneficial-ownership-transparency/overview/> dostupné dňa: 26.05.2023
20. https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/fsj/ZVVF23.pdf, dostupné 31.5.2023;
21. Spolkový ústavný súd SRN, rozhodnutie SRN vo veci z BvR 564/95 zo dňa 14.01.2004, dostupné dňa: 15.04.2023, na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2004/01/rs20040114_2bvro56495.html
22. Zákon č. . 272/2015 Z.z. registri právnických osôb, podnikateľov a orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov;
23. Zákon č. 315/2016 Z.z.o registri partnerov verejného sektora a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Kontaktné informácie

Mag. Iur. Petra Dražová, PhD.

petra.drazova@flaw.uniba.sk

Information Technology Law and Intellectual Property Law

Faculty of Law, Comenius University in Bratislava

Dr. Ing. František Vojtuš PhD.

frantisek.vojtus@flaw.uniba.sk

Dept. of the Criminal Law, Criminology and Criminalistics

Faculty of Law

Corresponding author:

assoc. prof. Dr. Marek Kordík, LL.M., PhD.

marek.kordik@flaw.uniba.sk

Dept. of the Criminal Law, Criminology and Criminalistics

Faculty of Law

Comenius University in Bratislava

ČLOVEK V CENTRE PRÁVNEHO ŠTÁTU VERZUS ARBITRÁRNOSŤ ROZHODNUTÍ ORGÁNOV VEREJNEJ MOCI

HUMAN AT THE CENTER OF THE RULE OF LAW VERSUS THE ARBITRARINESS OF THE DECISIONS OF PUBLIC AUTHORITIES

Ondrej Laciak¹

Abstrakt: Príspevok sa venuje vonkajším prejavom zlyhávania fungovania právneho štátu v podobe arbitrárnych rozhodnutí orgánov verejnej moci, čo narušuje princípy právneho štátu ako právna istota, legalita a zákaz svojvôle a predchádzanie zneužitiu právomoci. V príspevku sa autor zameriava aj na aplikačnú prax v trestnom konaní.

Kľúčové slová: právny štát, arbitrárnosť, trestné konanie.

Abstract: The contribution is focused to external manifestations of the failure of the functioning of the rule of law in the form of arbitrary decisions by public authorities, which violates the principles of the rule of law such as legal certainty, legality and the prohibition of arbitrariness and the prevention of abuse of authority. In the article, the author focuses also on application practice in criminal proceedings.

Key words: rule of law, arbitrariness, criminal proceedings.

Úvod

Právny štát možno definovať všeobecne ako štát, ktorý je viazaný svojím právom, vrátane medzinárodných záväzkov, ktoré prijal. Je založený na autonómii a zodpovednosti človeka za svoj osud a na demokratických princípoch fungovania spoločnosti.²

V tejto súvislosti je na mieste uviesť pár slov o tom, čo z materiálneho hľadiska môžeme chápať pod pojmom právny štát.

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

² MADAR, Z.: Slovník českého práva – I. a II. Díl. Linde Praha, 2002, s. 1111.

V ostatných rokoch sa oči právnikov upínajú najmä na výstupy tzv. Benátskej komisie, oficiálnym názvom Európska komisia pre demokraciu prostredníctvom práva. Benátska komisia identifikovala spoločné znaky pojmov Rule of Law, Rechtsstaat a État de droit, teda v slovenskej právnej terminológii právneho štátu. Pojem právneho štátu vyžaduje systém určitého a predvídateľného práva, v ktorom má každý právo, aby s ním všetky orgány zaobchádzali dôstojne, racionálne, v súlade so zákonom a rešpektujúc princíp rovnosti, a zároveň možnosť napadnúť rozhodnutia pred nezávislým a nestranným súdom v rámci spravodlivého procesu. Benátska komisia došla k záveru, že napriek rozdielnym názorom existuje zhoda na kľúčových prvkoch pojmov Rule of Law, Rechtsstaat a État de droit, ktoré nie sú iba formálne, ale aj materiálne (tzv. materieller Rechtsstaatsbegriff).

1.

Kľúčové prvky právneho štátu sú legalita (vrátane transparentného, zúčtovateľného a demokratického legislatívneho procesu), právna istota, zákaz svojvôle a predchádzanie zneužitiu právomoci, prístup k spravodlivosti pred nezávislým a nestranným súdom (vrátane súdneho prieskumu správnych aktov), dodržiavanie ľudských práv, zákaz diskriminácie a rovnosť pred zákonom.³ Pre zaujímavosť, právna teória zaraduje k princípom právneho štátu najmä záruky základných práv a slobôd, ústavnosť a zákonnosť (realizácia princípu legality, viazanosť štátu a verejnej moci právom, súlad ústavných zákonov, zákonov a podzákonných právnych predpisov s ústavou), právna istota, suverenita ľudu (legitímnym zdrojom ústavodarnej zvrchovanej moci je vždy ľud, teda občania), delba a kontrola moci, obmedzená vláda (limitácia štátnej moci ústavou a zákonmi), legitimita štátnej moci a demokratizmus činnosti štátnych orgánov.⁴

Pojem právny štát sa prvýkrát objavil v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva v roku 1975 vo veci *Golder proti Spojenému kráľovstvu Veľkej Británie a Severného Írska* (ďalej len „*Spojené kráľovstvo*“).⁵ V tomto prípade súd založil svoj široký výklad článku 6 ods. 1 (právo na spravodlivý proces) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), z ktorého vyvodzoval prirodzené právo na prístup k súdom, s odkazom na „právny štát/rule of law/prééminence du droit“ uvedený v preambule Dohovoru. Podľa súdu by bolo chybou chápať zásadu „prééminence du droit“ ako iba „viac-menej rétorický odkaz“, ktorý nemá význam

³ Zoznam kritérií právneho štátu (Rule of law Checklist) CDL-AD(2016)007, s. 8.

Dostupné v slovenskom preklade na <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/42829548/CDL-AD%282016%29007+Zoznam+kriterii+pravneho+statu+%28SJ%29.pdf/dd9aofaa-6028-4646-9a2d-a81bf582014c>

⁴ Pozri k tomu aj Večeňa, M., Gerloch, A., Schlosser, H., Beran, K.: Teória práva. EUROKÓDEX, Bratislava, 2011, s. 115 - 118.

⁵ Rozsudok ESĽP vo veci *Golder v. Spojené kráľovstvo* z 21.2.1975 č. sťažnosti 4451/70.

pre tých, ktorí vykladajú Dohovor. Jedným z dôvodov, prečo sa signatárske štáty rozhodli urobiť prvé kroky pre kolektívne vymáhanie niektorých práv uvedených vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv Organizácie Spojených národov bola ich hlboká viera v právny štát (§ 34).⁶

Hoci v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva neexistuje abstraktná definícia právneho štátu, súd postupne rozvinul rôzne materiálne záruky, ktoré možno z tohto pojmu odvodiť. Patria sem zásada zákonnosti alebo predvídateľnosti, princíp právnej istoty, zásada rovnosti jednotlivcov pred zákonom, princíp kontroly výkonnej moci, zásada možnosti opravného prostriedku pred súdom a právo na spravodlivý proces. Niektoré z týchto princípov spolu úzko súvisia a možno ich zaradiť do kategórie zákonnosti a spravodlivého procesu. Všetky majú za cieľ chrániť jednotlivca pred svojvôľou (arbitrárnosťou), najmä vo vzťahoch medzi jednotlivcom a štátom.

Od rozhodnutia vo veci Golder proti Spojenému kráľovstvu sa zásada právneho štátu stala vedúcou zásadou pre rozhodovaciu prax Európskeho súdu pre ľudské práva. Ako možno vidieť na nasledujúcich citátoch formulácii z rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva, zásada právneho štátu „*inšpiruje celý Dohovor*“ (Engel proti Holandsku, § 69),⁷ „*je obsiahnutá vo všetkých článkoch Dohovoru*“ (Amuur proti Francúzsku, § 50)⁸, je definovaná ako „*jeden zo základných princípov demokratickej spoločnosti*“ (Klass proti Nemecku, § 55)⁹. Úzky vzťah medzi právnym štátom a demokratickou spoločnosťou bol zdôraznený súdom prostredníctvom rôznych konštatovaní v jednotlivých rozhodnutiach, napríklad „*demokratická spoločnosť prikláňajúca sa k právnemu štátu*“ (Winterwerp proti Holandsku, § 39)¹⁰, „*demokratická spoločnosť založená na vláde práva*“ (Vereiniging Weekblad Bluf proti Holandsku, § 35),¹¹ a systematickejšie to súd formuloval ako „*právny štát v demokratickej spoločnosti*“ (Malone proti Spojenému kráľovstvu, 2. august 1984, § 79).¹² Súc prepojený s pojmom „demokratická spoločnosť“, súvisí právny štát aj so širším pojmom „európsky verejný poriadok“ (Zjednotená komunistická strana Turecka a iní proti Turecku, 30. januára 1998, § 45¹³)¹⁴.

⁶ Tamtiež.

⁷ Rozsudok ESLP (Veľká komora) vo veci Engel a i. v. Holandsko z 8.6. 1976.

⁸ Rozsudok ESLP vo veci Amuur v. Francúzsko z 25.6. 1996, č. sťažnosti 19776/92.

⁹ Rozsudok ESLP vo veci Klass v. Nemecko z 6.9. 1978, č. sťažnosti [5029/71](#).

¹⁰ Rozsudok ESLP vo veci Winterwerp v. Holandsko z 24.10. 1979, č. sťažnosti 6301/73.

¹¹ Rozsudok ESLP vo veci Vereniging Weekblad Bluf v. Holandsko z 9.2.1995, č. sťažnosti 16616/90.

¹² Rozsudok ESLP vo veci Malone v. Spojené kráľovstvo z 2.8.1984, č. sťažnosti 8691/79.

¹³ Rozsudok ESLP vo veci Zjednotená komunistická strana Turecka a iní proti Turecku z 30.1.1998, č. sťažnosti 19392/92.

¹⁴ SICILIANOS, L.,A.: The Rule of Law and the European Court of Human Rights: the independence of the judiciary Montenegrin Academy of Sciences and Arts, Montenegro, 28 February 2020. Dostupné na:

https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20200228_Sicilianos_Montenegro_ENG.pdf

2.

Procesno-právnym znakom právneho štátu je zásada „*due process of law*“, t. j. dodržiavanie riadneho (právneho) procesného postupu s priznaním všetkých procesných práv subjektov.¹⁵ Preto akékoľvek pokusy o inovatívne procesné postupy orgánov verejnej moci, akcentujúc najmä orgány činných v trestnom konaní, ktoré nie sú ani pre účastníkov predvídateľné – nie sú v súlade so zásadou *due process of law* (a nie sú v súlade ani s právnou istotou ako nespochybniteľným princípom právneho štátu) a spravidla je ich konzekvenciou porušenie základných práv priznaných ústavou alebo Dohovorom.¹⁶

V prípade, ak je rozhodnutie orgánu verejnej moci arbitrárne,¹⁷ teda trpí vadou nepreskúmateľnosti a navodzuje dojem svojvôle štátu, nemožno hovoriť o dodržaní zásady *due process of law*, pričom zároveň je nepochybne porušený princíp právneho štátu – právna istota, legalita a zákaz svojvôle a predchádzanie zneužitiu právomoci. Asi najzásadnejšie porušenie základných práv a slobôd v prípade, ak sa v aplikačnej praxi vyskytne arbitrárne rozhodnutie je spravidla v trestnom konaní. A to najmä, ak je arbitrárne rozhodnutie orgánu činného v trestnom konaní o trestnom obvinení, či o zásahu do osobnej slobody, teda rozhodnutie súdu o vzatí do väzby, prípadne rozhodnutie o predĺžení lehoty väzby.

Základná interpretačná zásada stanovená Ústavným súdom SR tkvie totiž v tom, že zákony sa majú vykladať a aplikovať podľa ich zmyslu (viď rozhodnutie ÚS. PL. 19/94). Interpretácia zákona nemôže popierať účel a zmysel právnej úpravy a vo svojich dôsledkoch reštriktívne zasahovať do základných práv a slobôd, ktorých rešpektovanie je súčasťou základných princípov právneho štátu (viď rozhodnutie ÚS SR, II. ÚS 142/2015).

Ústavný súd Slovenskej republiky vo viacerých rozhodnutiach formuloval znaky rozhodnutia, ktoré trpí arbitrárnosťou. Obsahom základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy a práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru je aj právo účastníka konania, procesnej strany v konaní alebo právo inej zainteresovanej osoby na rozhodnutie, ktorého dôvody vydania sú zjavné a zreteľné, pretože práve odôvodnenie rozhodnutia je zárukou toho, že výkon spravodlivosti nebude arbitrárny. Ústavný súd pripomína, že všeobecný súd nemusí

¹⁵ MADAR, Z.: Slovník českého práva – I. a II. Díl. Linde Praha, 2002, s. 1111.

¹⁶ Pozri k tomu aj LACIAK, O.: Záruky právneho štátu v 21. storočí. In: Ústava Slovenskej republiky ako normatívny základ demokratického a právneho štátu (30. rokov Ústavy Slovenskej republiky). - : 1. vyd. ISBN 978-80-574-0141-4. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. - S. 54-60.

¹⁷ POZRI K TOMU AJ: LÍČKOVÁ, D.: ARBITRÁRNOSŤ V SÚDNYCH ROZHODNUTIACH VŠEOBECNÝCH SÚDOV. IN: PRÁVNE LISTY. DOSTUPNÉ NA ARBITRÁRNOSŤ V SÚDNYCH ROZHODNUTIACH VŠEOBECNÝCH SÚDOV - [HTTP://WWW.PRAVNELISTY.SK/CLANKY/A165-ARBITRARNOST-V-SUDNYCH-ROZHODNUTIACH-VSEOBECNYCH-SUDOV](http://www.pravelisty.sk/clanky/A165-ARBITRARNOST-V-SUDNYCH-ROZHODNUTIACH-VSEOBECNYCH-SUDOV)

dať odpoveď na všetky otázky, ale len na tie, ktoré majú pre vec podstatný význam, prípadne dostatočne objasňujú skutkový a právny základ rozhodnutia bez toho, aby zachádzali do všetkých detailov veci (I. ÚS 117/07, I. ÚS 241/07). V zmysle svojej judikatúry považuje ústavný súd za protiústavné aj arbitrárne tie rozhodnutia, ktorých odôvodnenie je úplne odchylné od veci samej (napríklad v dôsledku chyby v uvažovaní) alebo aj extrémne nelogické so zreteľom na preukázané skutkové a právne skutočnosti (IV. ÚS 150/03). O zjavnú neodôvodnenosť alebo arbitrárnosť súdneho rozhodnutia ide podľa stabilizovanej judikatúry ústavného súdu spravidla vtedy, ak ústavný súd zistí interpretáciu a aplikáciu právnej normy zo strany súdu, ktorá zásadne popiera účel a význam aplikovanej právnej normy, alebo ak dôvody, na ktorých je založené súdne rozhodnutie, absentujú, sú zjavne protirečivé alebo popierajú pravidlá formálnej a právnej logiky, prípadne ak sú tieto dôvody zjavne jednostranné a v extrémnom rozpore s princípmi spravodlivosti (III. ÚS 305/08, IV. ÚS 150/03, I. ÚS 301/06). K obsahovej náplni základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy a práva na spravodlivý súdny proces podľa čl. 6 ods. 1 dohovoru patrí právo na uvedenie dostatočných dôvodov, na ktorých je rozhodnutie všeobecného súdu založené. V súvislosti s riadnym odôvodnením rozhodnutí všeobecných súdov je potrebné uviesť, že vychádzajúc z konštantnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (napr. Garzia Ruiz proti Španielsku, rozsudok z 21. septembra 1999, sťažnosť č. 30544/96; Ruiz Torija proti Španielsku, rozsudok z 9. decembra 1994, sťažnosť č. 18390/91), ako aj judikatúry samotného ústavného súdu (m. m. III. ÚS 209/04, III. ÚS 95/06) nie je nutné, aby na každú žalobnú námietku bola daná súdom podrobná odpoveď, pričom rozsah povinnosti odôvodniť rozhodnutie všeobecného súdu sa môže meniť podľa povahy rozhodnutia s prihliadnutím na konkrétne okolnosti prípadu. Ak však všeobecný súd v odôvodnení svojho rozhodnutia nereaguje na zásadnú, relevantnú námietku súvisiacu s predmetom súdnej ochrany prednesenú žalobcom, je potrebné tento nedostatok považovať za prejav arbitrárnosti (svojvoľnosti) (IV. ÚS 96/2013).

Zrozumiteľne formuloval konzekvencie arbitrárnosti v rozhodnutí Veľkej komory aj Európsky súd pre ľudské práva v prípade Al-Dulimi a Montana Management Inc. proti Švajčiarsku, kde sa v bode 145. uvádza: *Dohovor ako ústavný nástroj európskeho verejného poriadku (pozri Loizidou proti Turecku (predbežné námietky), 23. marca 1995, § 75, séria A č. 310, a Al-Skeini a ďalší, už citovaní, § 141), zmluvné štáty sú v tejto súvislosti povinné zabezpečiť úroveň kontroly dodržiavania Dohovoru, ktorá prinajmenšom zachová základy tohto verejného poriadku. Jednou zo základných zložiek európskeho verejného poriadku je zásada právneho štátu (rule of law) a arbitrárnosť predstavuje negáciu tejto zásady. Dokonca aj v kontexte výkladu a uplatňovania vnútroštátneho práva, kde súd ponecháva vnútroštátnym orgánom veľmi širokú mieru voľnej úvahy, vždy tak robí, výslovné alebo implicitne, s výhradou zákazu svojvôle (pozri*

*García Ruiz proti Španielsku, č. 30544/96, § 28-29, ECHR 1999-I, a Storck proti Nemecku, č. 61603/00, § 98, ECHR 2005-V).*¹⁸

Absencia alebo nedostatočné odôvodnenie v rozhodnutiach o obmedzení osobnej slobody je jedným z prvkov, ktoré zohľadňuje Európsky súd pre ľudské práva pri posudzovaní zákonnosti väzby podľa článku 5 ods. 1 Dohovoru (S., v. a A. v. Dánsko, 2018, § 92). Teda absencia akýchkoľvek dôvodov uvedených súdnymi orgánmi vo svojich rozhodnutiach o väzbe, ako aj o jej predĺžení, môže byť nezlučiteľné so zásadou ochrany pred svojvôľou a arbitrárnosťou zakotvená v článku 5 ods. 1 Dohovoru (Stašaitis proti Litve, 2002, § 66-67). Rovnako tak rozhodnutie, ktoré je mimoriadne lakonické a neodkazuje na žiadne zákonné ustanovenie, ktoré právnom poriadku umožňuje zadržanie/väzbu nebude poskytovať dostatočnú ochranu pred svojvôľou a arbitrárnosťou (Khudoyorov proti Rusku, 2005, § 157).¹⁹

3.

Viacerí autori rozlišujú medzi arbitrárnosťou a svojvôľou. Určite je na mieste úvaha a analyzovanie rozdielnosti pojmov arbitrárnosť a svojvôľa, no na druhej strane v zahraničnej literatúre, ako aj v rozhodnutiach medzinárodných súdov treba častokrát rozumieť pod pojmom arbitrárnosť aj svojvôľu v duchu, ako to môže byť chápané v slovenskom jazyku.

O svojvôli pri výklade alebo aplikácii právneho predpisu všeobecným súdom by bolo možné uvažovať vtedy, ak by sa jeho názor natoľko odchyľil od znenia príslušných ustanovení, že by zásadne poprel ich účel a význam (napr. I. ÚS 115/02, I. ÚS 176/03). Možno konštatovať, že svojvôľa je vyššej závažnosti porušovania princípov právneho štátu, ako arbitrárnosť rozhodnutí. Napokon, aj objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu ohýbania práva podľa § 326a ods. 1 Trestného zákona ustanovuje svojvôľu ako predpoklad naplnenia objektívnej stránky tejto skutkovej podstaty. Trestný čin ohýbania práva spácha, kto ako sudca, prísediaci sudca alebo rozhodca rozhodcovského súdu pri rozhodovaní svojvoľne uplatní právo a iného tým poškodí alebo zvýhodní. Podľa dôvodovej správy k trestnému činu ohýbania práva podstatou pre spáchanie tohto trestného činu je, že sudca, prísediaci sudca alebo rozhodca rozhodne svojvoľne, t. j. v zjavnom rozpore so zákonom resp. bez opory v zákone v prospech či neprospech účastníka konania na súde alebo iného dotknutého subjektu. Uvedená skutková podstata by teda nemala byť naplnená konaním (rozhodnutím) sudcu, prísediaceho sudcu alebo rozhodcu založeného na jeho právnom názore, ktorý má oporu v zákone hoci bol nadriadeným, odvolacím,

¹⁸ Rozsudok ESLP vo veci Al-Dulimi a Montana Management Inc. proti Švajčiarsku (sťažnosť č. 5809/08) z 21. júna 2016, bod 145.

¹⁹ Guide on Article 5 of the European Convention on Human Rights, bod 45. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_5_eng

opravným alebo obdobným súdom vyššej inštancie rozhodujúcim vo veci vyhodnotený ako nesprávny, nedostatočne odôvodnený alebo čo do uvedenia dostatku dôvodov v odôvodnení arbitrárny, ale postihuje výlučne svojvoľné rozhodnutia bez opory v zákone.²⁰ Podľa dôvodovej správy k zákonu č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov o svojvoľné uplatnenie práva pôjde napr. v prípade, kedy v žiadnom prípade nemožno za použitia štandardných techník výkladu a aplikácie právnych noriem dospieť pri jasnom a s ohľadom na obsah i účel právnej normy jasne interpretovateľnom a bezrozpornom znení právnej normy k takým záverom o jej aplikovateľnosti alebo neaplikovateľnosti na dokázaný právny a skutkový stav, ktoré zvolí sudca, prísediaci sudca alebo rozhodca rozhodcovského súdu v dotknutom rozhodnutí (porov. nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 262/2019 body 14.5 a 14.8). Musí ísť zároveň vzhľadom na všetky právne a skutkové okolnosti konkrétnej veci o zjavne nelogickú a textu a účelu právnej normy odporujúcu (ne)aplikáciu alebo interpretáciu právnej normy [t. j. nepôjde o prípady, kedy sa konajúci súd legitímne pokúsi o analógiu iuris alebo analógiu legis, resp. o sudcovské dotváranie práva, z dôvodu medzier v zákone (lacunae legis) a za účelom dostátia zákazu denegatio iustitiae a pod., pozri nálezy Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 46/2015 alebo II. ÚS 111/2015]. Svojvoľné uplatnenie práva sa zároveň v zásade vyznačuje markantným popretím znenia a účelu aplikovateľnej právnej normy a/alebo vedomým nerešpektovaním ustáleného a dokázaného skutkového stavu a/alebo vedomým ignorovaním ustálenej súdnej praxe ohľadne riešenia konkrétnej právnej otázky.²¹ Len za splnenia opísaných predpokladov možno hovoriť o svojvoľnom uplatnení práva na účely skutkovej podstaty trestného činu zneužitia práva.

Ak by sa v aplikačnej praxi aj objavilo rozhodnutie, ktoré by vykazovali jednoznačné prvky svojvôle, samo o sebe by to neznamenal, že môže byť sudcovi, ktorý rozhodnutie vydal, aj vznesené obvinenie na základe právneho názoru policajta. Pre vyvodenie trestnej zodpovednosti musí byť znak svojvôli v rozhodovaní v zásade konštatovaný súdnym orgánom rozhodujúcim vo veci (odvolací súd, dovolací súd, iný opravný súd, Ústavný súd SR, Európsky súd pre ľudské práva, Súdny dvor Európskej únie a pod.). Podľa dôvodovej správy k trestnému činu ohýbania práva sú ale výnimkou tie rozhodnutia, ktoré nie je možné napadnúť opravným prostriedkom a súčasne vykazujú opísaný znak svojvôli pri rozhodovaní. V tomto prípade to môže byť na posúdení policajta, čo môže v praxi nastoliť zaujímavé situácie. Môžeme ustáliť právny názor, že pri svojvôli vo všeobecnom slova zmysle by malo ísť spravidla

²⁰ Pozri k tomu dôvodovú správu k zákonu č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov na slov-lex.sk

²¹ Tamtiež.

o úmyselné konanie, no možno si predstaviť aj vedomú nedbanlivosť, čo by ale nenapĺňalo subjektívnu stránku trestného činu ohýbania práva. Táto skutková podstata vyžaduje úmyselné zavinenie páchatela, pričom pre trestnú zodpovednosť musel mať rozhodovací subjekt vedomosť o tom, že právnu normu zneužíva, aby svojím rozhodnutím poskytol výhodu adresátovi rozhodnutia, ako aj vedomosť o tom, že ide o podstatné porušenie výkladu právnej normy.²²

Záver

V slovenskom právnom prostredí sa v právnej teórii, legislatíve, ale aj v aplikačnej praxi rozlišuje medzi arbitrárnosťou a svojvôľou. Na druhej strane v zahraničnej literatúre, ako aj v rozhodnutiach medzinárodných súdov, treba častokrát rozumieť pod pojmom arbitrárnosť aj svojvôľu v duchu, ako to môže byť chápané v slovenskom právnom jazyku a aplikačnej praxi.

Spravidla sa pri posudzovaní arbitrárnosti rozhodnutí a súvzťažnej svojvôle orgánov verejnej moci ústavným súdom alebo európskymi súdnymi inštančiami posudzujú rozhodnutia súdov. V aplikačnej praxi trestného konania sa ale vyskytujú prípady arbitrárneho rozhodnutia aj policajta a prokurátora, ktoré môžu vykazovať aj znaky svojvôle. Uvedená skutková podstata trestného činu ohýbania práva ale nepostihuje policajta alebo prokurátora za svojvoľné rozhodnutia, napríklad za svojvoľné rozhodnutie – uznesenie o vznesení obvinenia. Možno uvažovať o naplnení skutkovej podstaty trestného činu zneužitia právomoci verejného činiteľa podľa § 326 Trestného zákona, no pri tejto objektívnej stránke sa vyžaduje zároveň, aby konal páchatel' v úmysle spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, čo zaiste nie je vždy jednoduché bez pochybností preukázať. Zastávam preto názor, že ak je všeobecná vôľa ponechať v Trestnom zákone skutkovú podstatu trestného činu ohýbania práva, ktorá vyvolala veľkú vlnu právnych dišpút a aj odporu časti odbornej verejnosti, tak by mal byť okruh subjektov, t. j. eventuálnych páchatel'ov, rozšírený aj na policajta a prokurátora, aby sa tak poskytla ochrana pred svojvôľou orgánov činných v trestnom konaní, ktorú zatiaľ Trestný zákon v takejto forme neupravuje. Na druhej strane je ale svojvôľa pri rozhodovaní súdov zaiste závažnejšia, ako svojvôľa policajta alebo prokurátora. No zároveň aj eventuálna svojvôľa napríklad policajta pri vydaní uznesenia o vznesení obvinenia, ktoré by bolo i arbitrárne a nezákonné, by bolo spôsobilé spôsobiť takýmto rozhodnutím obvinenej osobe vážnu ujmu na právach. Je preto naozaj na mieste pri úvahách de lege ferenda rozšíriť okruh subjektov, páchatel'ov, aj na orgány činné v trestnom konaní, teda policajta a prokurátora, pretože rozhodnutia aj týchto

²² Pozri k tomu aj STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., a kol.: Trestný zákon : komentár : 2. zväzok. - : 1. vyd. ISBN 978-80-7676-534-4. - Praha : Wolters Kluwer ČR, 2022. - s. 1068.

subjektov, ktoré ak vykazujú znaky arbitrárnosti, či svojvôle, hrubým spôsobom narúšajú princípy právneho štátu.

Zoznam použitej literatúry:

1. Guide on Article 5 of the European Convention on Human Rights, Dostupné na https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_5_eng Council of Europe, European Court of Human Rights.
2. LACIAK, O.: Záruky právneho štátu v 21. storočí. In: Ústava Slovenskej republiky ako normatívny základ demokratického a právneho štátu (30. rokov Ústavy Slovenskej republiky). - : 1. vyd. ISBN 978-80-574-0141-4. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022.
3. LÍČKOVÁ, D.: Arbitrárnosť v súdnych rozhodnutiach všeobecných súdov. In: Právne listy. Dostupné na Arbitrárnosť v súdnych rozhodnutiach všeobecných súdov - <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a165-arbitrarnost-v-sudnych-rozhodnutiach-vseobecnych-sudov>
4. MADAR, Z.: *Slovník českého práva – I. a II. Díl*. Linde Praha, 2002
5. PRUSÁK, J.: Teória práva. Vydavateľské odd. Právnickej fakulty UK v Bratislava, 2001.
6. Zoznam kritérií právneho štátu (Rule of law Checklist) CDL-AD(2016)007, s. 8. Dostupné v slovenskom preklade na <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/42829548/CDL-AD%282016%29007+Zoznam+kriterii+pravneho+statu+%28SJ%29.pdf/ddgaofaa-6028-4646-9a2d-a81bf582014c>
7. SICILIANOS, L.,A.: The Rule of Law and the European Court of Human Rights: the independence of the judiciary Montenegrin Academy of Sciences and Arts, Montenegro, 28 February 2020. Dostupné na: https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20200228_Sicilianos_Montenegro_ENG.pdf
8. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., a kol.: Trestný zákon : komentár : 2. zväzok. - : 1. vyd. ISBN 978-80-7676-534-4. - Praha : Wolters Kluwer ČR, 2022, ISBN: 978-80-7676-429-3.
9. Rozsudok ESĽP vo veci Golder v. Spojené kráľovstvo z 21.2.1975 č. sťažnosti 4451/70
10. Rozsudok ESĽP (Veľká komora) vo veci Engel a i. v. Holandsko z 8.6. 1976
11. Rozsudok ESĽP vo veci Amuur v. Francúzsko z 25.6. 1996, č. sťažnosti 19776/92
12. Rozsudok ESĽP vo veci Klass v. Nemecko z 6.9. 1978, č. sťažnosti [5029/71](#)
13. Rozsudok ESĽP vo veci Winterwerp v. Holandsko z 24.10. 1979, č. sťažnosti 6301/73

14. Rozsudok ESLP vo veci Vereiniging Weekblad Bluf! v. Holandsko z 9.2.1995, č. sťažnosti 16616/90
15. Rozsudok ESLP vo veci Malone v. Spojené kráľovstvo z 2.8.1984, č. sťažnosti 8691/79
16. Rozsudok ESLP vo veci Zjednotená komunistická strana Turecka a iní proti Turecku z 30.1.1998, č. sťažnosti 19392/92
17. Rozsudok ESLP vo veci Al-Dulimi a Montana Management Inc. proti Švajčiarsku (sťažnosť č. 5809/08) z 21. júna 2016
18. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L.: Trestný zákon : komentár : 2. zväzok. - : 1. vyd. ISBN 978-80-7676-534-4. - Praha : Wolters Kluwer ČR, 2022.
19. VEČEŘA, M., GERLOCH, A., SCHLOSSER, H., BERAN, K.: Teória práva. EUROKÓDEX, Bratislava, 2011.

Kontaktné informácie

doc. JUDr. Ondrej Laciak, PhD.

ondrej.laciak@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

AKO ĎALEJ S POSTIHOVANÍM VEDENIA MOTOROVÉHO VOZIDLA POD VPLYVOM NÁVYKOVEJ LÁTKY?¹

HOW TO CONTINUE WITH THE SANCTIONING OF DRIVING UNDER THE INFLUENCE OF AN ADDICTIVE SUBSTANCE?

Stanislav Mihálik²

Abstrakt: Autor sa v predkladanom príspevku zameriava na aktuálne a budúce výzvy spojené s postihovaním vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky. Osobitne sa zameriava na jednotlivé východiská obsiahnuté jednak v právnej doktríne, jednak prezentované navrhovanou novelou Trestného zákona zo strany Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, s ich dopadom na predmetnú oblasť.

Kľúčové slová: ohrozenie pod vplyvom návykovej látky, vedenie motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky, stav vylučujúci spôsobilosť, krátkodobé tresty

Abstract: In the present paper, the author focuses on the current and future challenges related to the punishment of driving under the influence of an addictive substance. In particular, it focuses on the individual starting points contained both in the legal doctrine and presented by the proposed amendment to the Criminal Code by the Ministry of Justice of the Slovak Republic, with their impact on the subject area.

Key words: Endangerment under the Influence of Addictive Substance, Driving under the Influence of an Addictive Substance, State of Incapacity, Short-term Punishment

Úvod

Hoci by sa mohlo zdať, že postihovaniu vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky prostriedkami trestného práva bola vzhľadom na udalosti

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102.

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

v ostatných mesiacoch³ venovaná dostatočná pozornosť a dnes môžeme konštatovať priaznivý a uzavretý stav, skôr opak je pravdou. Je pritom nesporné, že predmetné prípady sa stali akcelerátorom dovedy priebežne realizovanej diskusie na odbornej, ale aj laickej úrovni, akási „spoločenská požiadavka“ sa stala naozaj páľčivou. Prakticky po niekoľkých dňoch sme si z úst politikov mohli vypočuť „zaručené“ riešenia, ktorým podľa niektorých vyjadrení chýbalo len vyšpecifikované legislatívne vymedzenie. Ako však čas plynul, ukázalo sa, že s prepáčením asi „každá senzácia trvá tri dni“. Nemožno povedať, že by sa na uvedené zanevrelo, v konečnom dôsledku relevantnosť predmetnej otázky bola vyzdvihnutá aj v rámci prezentovanej (dodnes však nerealizovanej) novely zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“) zo strany Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky z prelomu rokov 2022 a 2023, ktorej bude venovaná pozornosť zo strany autora. Práve s ohľadom na uvedené si potom dovoľíme uviesť, že minimálne v rovine akademickej vzniká potreba opätovného „otvorenia, resp. oživenia“ danej témy, aby táto neutíchla, čomu by mohli napomôcť práve niektoré z návrhov autora poukazujúce na to, aké možnosti vlastne prichádzajú do úvahy s aktuálnym (a rovnako tak budúcim) postihovaním vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky.

Aj štatistické prehľady, ktoré nedisponujú len trestnoprávnym dosahom, poukazujú na fakt, že vedenie motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky (osobitne alkoholu) predstavuje pre spoločnosť významný problém. Z prehľadu základných štatistických ukazovateľov dopravnej nehodovosti v rokoch 2017 až 2022 (viď Tabuľka č. 1) totiž vyplýva, že kým v rokoch 2017 až 2021 mala hodnota celkového počtu dopravných nehôd klesajúcu (resp. stagnujúcu) tendenciu, v roku 2022 došlo k opätovnému nárastu (o takmer 200 prípadov). Potešujúce však je, že napriek rastu v danej oblasti bol zaznamenaný pokles v kategórii počtu dopravných nehôd zavinených pod vplyvom alkoholu,⁴ rovnako tak osobitne pre kategóriu vodičov motorových vozidiel. Kým v roku 2021 predstavovala skupina vodičov motorových vozidiel, ktorá spôsobila dopravnú nehodu pod vplyvom alkoholu, 11,54 % z celkového počtu, v roku 2022 to bolo 10,24 % všetkých prípadov, čo je nesporne

³ K najviac rezonovaným prípadom patria: Tragická nehoda v Bratislave. Opitý vodič narazil do študentov na zastávke MHD, zomrelo päť ľudí, 2.10.2022 [online]. [cit. 2023-10-30]. Dostupné z: <<https://www.postoj.sk/115531/auto-v-bratislave-narazilo-do-zastavky-najmenej-styria-ludia-su-mrtvi?page=5>> alebo VÁŽNA NEHODA: Opitý vodič zrazil na chodníku v Čadci matku s deťmi, 5.10.2022 [online]. [cit. 2023-10-30]. Dostupné z: <<https://www.teraz.sk/regiony/vodic-v-cadci-zrazil-ludi-na-chodni/665144-clanok.html>>.

⁴ Na uvedenom mieste je potrebné doplniť, že štatistické ukazovatele neobsahujú zvlášť vymedzenú informáciu vo vzťahu k počtu dopravných nehôd spôsobených pod vplyvom iných návykových látok, ako je alkohol (pochopiteľne nie je daný údaj k dispozícii ani ku kategórii vodičov motorových vozidiel).

potešujúci vývoj (ktorého ďalšie smerovanie bude predmetom pozorovania aj v období ďalších rokov).

Rok	Počet dopravných nehôd	Následky dopravných nehôd			Počet dopravných nehôd zavinených pod vplyvom alkoholu	Z toho vodiči motorových vozidiel
		Usmrtení	Ťažko zranení	Lahko zranení		
2017	14 013	250	1 127	5 757	1 585	-
2018	13 902	229	1 272	5 643	1 656	-
2019	13 741	245	1 050	5 515	1 577	1 356
2020	11 875	224	914	4 462	1 551	1 388
2021	11 886	226	869	4 504	1 549	1 372
2022	12 065	244	882	4 825	1 462	1 236

Tabuľka č. 1:

Prehľad základných štatistických ukazovateľov dopravnej nehodovosti v rokoch 2017 až 2022.⁵

Druhým štatistickým ukazovateľom, na ktorý by sme radi úvodom poukázali je miera alkoholu zisteného u vodičov motorových vozidiel v rokoch 2015 až 2022 (viď Tabuľka č. 2). Z predmetných ukazovateľov je vyčítateľné to, že hoci celkový počet takýchto prípadov dosiahol v ostatných rokoch (na daný účel vynímajúc rok 2022) vrchol v roku 2019 s následným (pomerne významným) poklesom v roku 2020, novým maximom je práve rok 2022. Takto koncipované štatistické zisťovania nám umožňujú odfiltrovať početnosť zistenia alkoholu u vodičov motorových vozidiel, pri ktorých bolo množstvo zisteného alkoholu (bez vnímania kritéria účasti na dopravnej nehode) rovné alebo vyššie ako 0,48 mg/l (teda 1 promile a viac), v danom rámci už potom spadajú uvedené prípady pod trestnoprávnu líniu analyzovanej problematiky. Dôležité je však dodať, že pokiaľ sme hovorili o poklese v súvislosti s kategóriou vodičov, ktorí zavinili dopravnú nehodu pod vplyvom alkoholu, rovnako je potrebné poukázať na pokles v kategórii vodičov motorových vozidiel, pri ktorých bolo

⁵ Dopravná nehodovosť v Slovenskej republike [online]. [cit. 2023-10-31]. Dostupné z: <<https://www.minv.sk/?statisticke-ukazovatele-sluzby-dopravnej-policie>>.

množstvo zisteného alkoholu rovné alebo vyššie ako 0,48 mg/l (teda 1 promile a viac). Kým v minulých rokoch sa uvedená hodnota pohybovala s minimálnymi odchýlkami na úrovni 50 % z celkového počtu prípadov, v roku 2022 to bolo „len“ 45 % prípadov.

Rok	Celkový počet	Do 0,48 mg/l (pod 1 promile)	Rovné a nad 0,48 mg/l (1 promile a viac)
2015	9 145	3 945	5 200
2016	9 017	4 031	4 986
2017	9 022	4 161	4 861
2018	9 612	4 742	4 870
2019	9 893	5 164	4 729
2020	8 900	4 405	4 495
2021	9 307	4 738	4 569
2022	10 078	5 550	4 528

Tabuľka č. 2:

Alkohol zistený u vodičov motorových vozidiel v rokoch 2015 až 2022.⁶

Postihovanie vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky a status quo

Na uvedené súvislosti nadviažeme základnou analýzou východiskového stavu postihovania vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky, osobitne s odkazom na súvislosti problematické (či už teoreticko-právne alebo aplikačno-právne).

V prvom rade si dovoľíme uviesť, že hoci v súvislosti s vedením motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky prichádza z hľadiska trestnoprávneho rámca (pokiaľ hovoríme o následku ako diferenciačnom kritériu) do úvahy viaceré režimy, najmä teda z hľadiska poruchových trestných činov (v prípade spôsobenia smrti alebo trestnoprávne relevantnej poruchy na zdraví), v ďalšom texte sa osobitne zameriame predovšetkým na trestný čin ohrozovací, a to trestný čin ohrozenie pod vplyvom návykovej látky v zmysle § 289 TZ (hoci ide o trestný čin s dosahom na oveľa širší rámec činností ako je len vedenie motorového vozidla v stave vylučujúcom spôsobilosť). Uvedeným totiž staviame ďalšie východiská na tom predpoklade, že z hľadiska preventívneho a systematického, je potrebné nastaviť predovšetkým

⁶ Dopravná nehodovosť v Slovenskej republike [online]. [cit. 2023-10-31]. Dostupné z: <<https://www.minv.sk/?statisticke-ukazovatele-sluzby-dopravnej-policie>>.

efektívne postihovanie vlastného vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky (práve ako samotného ohrozenia záujmu chráneného Trestným zákonom).⁷ To však v sebe skrýva viacero línií, v neposlednom rade aj natoľko významné psychologické pôsobenia na páchatela, ktorý je presvedčený, že napriek požitiu alebo aplikácii návykovej látky (spravidla alkoholu) následok relevantný z hľadiska trestného práva nespôsobí.

Pokiaľ vnímame nastavenie trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky a jeho miesto v systéme Osobitnej časti Trestného zákona, platí, že hoci spadá do rámca trestných činov všeobecne nebezpečných (prvý diel piatej hlavy Osobitnej časti TZ), samotným vymedzením skutkovej podstaty trestného činu je vyjadrená jeho subsidiárna povaha (vo význame podporného trestného činu, pokiaľ konanie páchatela nenapĺňa znaky spravidla závažnejšieho trestného činu, v danom prípade si dovoľíme doplniť, niektorého z poruchových trestných činov). Trestná sadzba je v prípade tohto trestného činu nastavená nanajvýš priaznivo (trestný čin je vo všetkých svojich odsekoch prečinom), čo len preukazuje, že samotné zvyšovanie trestných sadzieb by nemalo z hľadiska efektívnosti postihu žiadny efekt.

V čom však badáme problém je prístup k sankcionovaniu páchatela v súvislosti s predmetným trestným činom. Významným zdrojom informácií pre účely vyvodenia záverov je v danom prípade dokument Zhodnotenie stavu zákonnosti a dokazovania trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona a trestného činu usmrtienia podľa § 149 ods. 4, ods. 5 Trestného zákona zo strany Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky (ďalej aj „Zhodnotenie stavu“),⁸ a to napriek tomu, že ide o zhodnotenie stavu za rok 2020. Domnievame sa totiž, že výsledok predmetného výstupu je aplikovateľný širšie. V konečnom dôsledku platí, že v roku 2020 bolo v súvislosti s trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky z celkového počtu obvinených osôb 4 516 (počet obžalovaných osôb 4 421) rozhodnuté v zmysle tzv. superrýchleho konania v 3 054 prípadoch, v 1 383 prípadoch bolo súdom rozhodnuté inak (dohoda o vine a treste, trestný rozkaz alebo rozsudok). Ešte zaujímavejším štatistickým ukazovateľom je však to, že z hľadiska štatistických údajov v súvislosti s ukladaním trestov za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky bol súdom uložený podmienený trest odňatia slobody v 2 897

⁷ Dokonca si dovoľíme vysloviť čiastkový záver, v zmysle analýzy príslušných ustanovení Trestného zákona, že zákonodarca postihuje pomerne prísne a prostredníctvom odstrašujúcich trestných sadzieb prípady spôsobenia smrti pod vplyvom alkoholu alebo inej návykovej látky pri vedení motorového vozidla, najmä pokiaľ vezmeme do úvahy stanovenie maximálnej hornej hranice trestnej sadzby trestu odňatia slobody, resp. možnosti mechanizmu potrestania páchatela prostredníctvom Trestného zákona v rámci súdnej individualizácie ako takej.

⁸ Zhodnotenie stavu zákonnosti a dokazovania trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona a trestného činu usmrtienia podľa § 149 ods. 4, ods. 5 Trestného zákona [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/extdoc/7359>>.

prípadoch (teda vo viac ako 65 % prípadov), nepodmienečný trest odňatia slobody v 311 prípadoch (teda v niečo viac ako 7 %), peňažný trest 1 294 krát (čo predstavuje 29 % prípadov), zákaz činnosti viesť motorové vozidlo 4 360 krát, trest prepadnutia veci 142 krát a trest povinnej práce 64 krát.

Z uvedeného potom vyplýva, že v takmer dvoch tretinách prípadov bol páchatelovi uložený podmienenečný trest odňatia slobody (spravidla v dolnej polovici zákonom stanovenej trestnej sadzby trestu odňatia slobody), pričom zamyslieť sa možno najmä nad psychologickým efektom z hľadiska všeobecnej recidívy (predmetné však má nesporný dopad aj na recidívu individuálnu). V zmysle využitého dokumentu, teda Zhodnotenia stavu, je zrejmé, že uvedené je odrazom návrhov prokurátorov na ukládanie trestov (nakolko uvedené zodpovedá závažnosti skutku, spôsobu jeho spáchania, konkrétnym okolnostiam a pod.). Rovnako je konštatované, že nepodmienečné tresty odňatia slobody sú predmetom návrhov zo strany prokurátorov v prípadoch recidívy, v prípadoch spáchania skutku v čase plynutia skúšobnej doby podmienenečného odsúdenia a tiež v prípadoch vyšších odsekov § 289 TZ.

Hoci sa inštitútu tzv. krátkodobých trestov budeme venovať v ďalšej časti príspevku, samotné Zhodnotenie stavu pracuje s nástrojom krátkodobého nepodmienečného trestu odňatia slobody.⁹ Zároveň je však konštatované, že krátkodobé tresty nie sú ukladané súdmi z toho dôvodu, že v prípade § 289 ods. 1 a ods. 2 TZ ide o prečiny s hornou hranicou trestnej sadzby trestu odňatia slobody do jedného roka, a teda súdy aplikujú postup v zmysle § 49 ods. 1 písm. a) TZ, nakolko s ohľadom na predmetné ustanovenie sú u prvopáchatelov splnené podmienky na uloženie trestu odňatia slobody s podmienenečným odkladom jeho výkonu. Tu sa odráža argument uvedený vyššie, a to, že súdy pristupujú k ukládaniu nepodmienečných trestov odňatia slobody len v závažnejších prípadoch.

Vynára sa však otázka, či nejde s ohľadom na spoločenskú závažnosť o trestný čin, ktorý by si vyžadoval osobitný prístup (napríklad prostredníctvom špecifickejšieho nastavenia krátkodobých nepodmienečných trestov – otázka, či ako obligatórneho alebo fakultatívneho inštitútu). Hoci sme v plnej miere zástancami prístupov restoratívnej justície a využívania alternatívnych trestov (resp. prioritizovania podmienenečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody, pokiaľ sú na to splnené podmienky), v uvedenom prípade sa javí, že toto nie je cesta (pričom opomíňať nemožno ani vysokú latentnosť tohto trestného činu). Treba pritom spomenúť že samotné Zhodnotenie stavu obsahuje ako jedno z navrhovaných opatrení na riešenie situácie jednak sprísnenie návrhových opatrení trestov zo strany prokurátorov a v

⁹ Pričom aj na základe uvedeného možno konštatovať, že Trestný zákon umožňuje ukládanie krátkodobých nepodmienečných trestov odňatia slobody ako nástrojov trestnej politiky (bez potreby ich osobitného ukotvenia v Trestnom zákone).

prípade ich neuloženia podávanie opravných prostriedkov za účelom ich dosiahnutia, jednak navrhovanie ukladania obmedzení a povinností v zmysle § 51 TZ, pokiaľ je predmetom návrhu uloženie podmieneného trestu odňatia slobody.

Druhým výrazným limitom trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky s aplikačným dosahom je zákonný znak viažuci sa na objektívnu stránku trestného činu, a to, že „...vykonáva v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky...“, osobitne s dôrazom na spojenie stav vylučujúci spôsobilosť. Hoci právna doktrína diferencuje tzv. absolútny (resp. objektívny) a relatívny stav vylučujúci spôsobilosť,¹⁰ predmetné vyvoláva v praxi viaceré otázky, resp. problémy. Prvým problémom je to, že určitým východiskom je hodnota jedného hmotnostného promile alkoholu v krvi, ktorá je vnímaná ako objektívna hranica, pri dosiahnutí ktorej hovoríme o absolútnom stave vylučujúcom spôsobilosť. Pochopiteľne, predmetný relatívny stav je spojený s koncentráciou alkoholu v krvi nižšou ako je jedno promile, za kumulatívneho splnenia, že takéto množstvo alkoholu vylúčilo spôsobilosť vodiča viesť motorové vozidlo (resp. uvedené závery možno využiť aj vo vzťahu k iným činnostiam). Kým teda v prvom prípade hovoríme o objektívnom kritériu, ktoré môže byť v určitých prípadoch len fikciou stavu vylučujúceho spôsobilosť, v druhom z prípadov preukazujeme vlastný stav vylučujúci spôsobilosť v súvislosti s požitím alkoholu (resp. návykovej látky). V relevantnej literatúre¹¹ nachádzame názor, s ktorým sa plne stotožňujeme, že východisko objektívneho stavu vylučujúceho spôsobilosť je vystavané na pomerne tenkej argumentačnej línii (vychádzajúc zo záverov obsiahnutých v relevantnej judikatúre¹²), nakoľko sledovaný nie je vlastný stav vylučujúci spôsobilosť, ale len jeho fikcia spojená s medicínskymi závermi, že schopnosť vodiča viesť bezpečne motorové vozidlo je nepriaznivo ovplyvnená práve v súvislosti s hodnotou jedného hmotnostného promile. V konečnom dôsledku, ak akceptujeme, že stav vylučujúci spôsobilosť môže nastať aj v súvislosti s hladinou alkoholu v krvi menšou ako jedno hmotnostné promile, *vice versa* by mala byť akceptovaná aj lúnia opačná, že takéto stav môže nastať až v súvislosti s hodnotou vyššou ako jedno hmotnostné promile (napríklad v prípade osôb s rôznou individuálnou toleranciou na alkohol). Dôsledkom uvedeného je nesporné rozširovanie znakov trestného činu, ktoré je v príkrom rozpore so zásadou zákonnosti, hoci je v podmienkach Trestného zákona naďalej akceptované.

S ohľadom na uvedené sa nesnažíme poukázať na fakt, že v poriadku z hľadiska vedenia motorového vozidla by malo byť požitie akéhokoľvek množstva alkoholu,

¹⁰ Napr. v STRÉMY, Tomáš – KURILOVSKÁ, Lucia a kol.: Trestný zákon. Komentár. II. zväzok. 1. vydanie. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2022, s. 863-868.

¹¹ Tamtiež, s. 864-865.

¹² K tomu pozri primárne R 12/1985. Zhodnocení rozhodování vojenských soudů o trestných činech vojenských, v silniční dopravě a proti majetku v socialistickém vlastnictví a odpovídajících přečinech, Plénum Nejvyššího soudu ČSSR č. Plsf 2/84 zo dňa 22. decembra 1984.

ktoré u individuálneho jednotlivca ešte nevyvolalo stav vylučujúci spôsobilosť, práve naopak, vzniknutý stav prakticky protichodných výkladov by bolo možné riešiť zakotvením kvantitatívne vyjadrenej hodnoty ako zákonného znaku trestného činu. Riešením by mohla byť alternatíva objektívnej stránky, ktorá by stanovovala množstvo alkoholu v krvi (špecificky v súvislosti s vedením motorového vozidla), pri ktorom by sme vedeli s určitosťou povedať, že ide o trestný čin (bez potreby odkazu na relevantnú judikatúru).¹³ Takto vymedzená hodnota by odrážala realie Slovenskej republiky, a hoci by sme sa mohli baviť o konkrétnom nastavení tejto hranice, v žiadnom prípade by nemal disponovať relevanciou argument, že v iných štátoch nie je takáto koncentrácia alkoholu v krvi ani dôvodom pre priestupkovú zodpovednosť jednotlivca. Opätovne poukazujeme na fakt, že v rámci východísk sme motivovaní záujmom na potlačení fenoménu, ktorý je viditeľný zo štatistických ukazovateľov, pričom riešenie je potrebné koncipovať systematicky, jednak prostredníctvom vymedzenia skutkovej podstaty trestného činu, jednak s ohľadom na možnosti sankcionovania páchatela, ktorým sa budeme venovať v ďalšej časti príspevku.

Kvalitatívna analýza prezentovaných legislatívnych návrhov

Kým v prvej časti príspevku sme sa postihovaniu vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky venovali v podmienkach východísk *de lege lata*, predmetná pasáž bude venovaná rovine *de lege ferenda*, konkrétne prezentovaným, ale do dnešnej doby nerealizovaným, legislatívnym návrhom z dielne Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Pokiaľ máme na mysli kvalitatívnu analýzu, táto bude ťažiskovo venovaná fenoménu krátkodobých nepodmienečných trestov odňatia slobody (ďalej v texte budeme v tejto súvislosti využívať aj spojenie krátkodobé tresty). V prvom rade je potrebné uvedomiť si dve veci, na strane jednej, ide o nástroj, ktorý trestné právo v podmienkach Slovenskej republiky pozná, resp. umožňuje, čo zvyrazňuje nie len právna doktrína, ale aj predkladateľ v rámci dôvodovej správy.¹⁴ V druhom rade je to

¹³ Takýmto riešením by mohlo byť napríklad znenie „...kto vedie motorové vozidlo, ak množstvo alkoholu v jeho organizme presiahne hodnotu 0,38 miligramu etanolu na liter vydýchnutého vzduchu pri vyšetrení dychovou skúškou prístrojom alebo dosahuje 0,8 gramu etanolu na kilogram hmotnosti vyšetrovanej osoby pri lekárskom vyšetrení zo vzorky krvi plynovou chromatografiou...“. Výsledkom by bol stav, kedy by znak trestného činu „...nebol v súvislosti s vedením motorového vozidla pod vplyvom alkoholu viazaný na preukazovanie stavu vylučujúceho spôsobilosť, ale na hodnotu prítomnosti množstva alkoholu v tele jednotlivca zistenú príslušným postupom“. BURDA, Eduard – MIHÁLIK, Stanislav: K možnostiam modifikácie trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. In: Comenius [online], č. 2 (2022), s. 25-26.

¹⁴ Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. [online]. [cit. 2023-10-31]. Dostupné z: <<https://lr.v.rokovania.sk/42382023-/?csrt=7516544613740654642>>.

základné *ratio* takto koncipovanej zmeny, ktorým má byť tzv. efektívnejšie pôsobenie na nápravu páchatela. Osobne by sme si dovolili povedať, že prakticky by šlo o určitú formu „terapie šokom“, ktorá by mala výrazný preventívny účinok (ako generálny, tak aj individuálny).

Prečo potom poukazujeme ako na možné riešenie vzniknutého stavu na inštitút, ktorý trestné právo aktuálne pozná, ale zrejme vlastné riešenie neponúka? Odpoveď sa skrýva samozrejme v detailoch, ktoré mohla priniesť analyzovaná novela Trestného zákona. Dovolíme si povedať, že nastavenie inštitútu krátkodobých trestov malo prejsť komplexnou zmenou a akýmsi osamostatnením v rámci systematickej úpravy sankcií v Trestnom zákone. Základný rozdiel sa týka osobitostí jeho výkonu a predovšetkým prístupu k jednotlivcovi po jeho výkone. Tu by potom platilo, že predmetný druh trestu (pričom o modifikácii hovoríme z hľadiska výkonu trestu, nie jeho druhu) by súd mohol uložiť popri alternatívnom treste alebo aj popri podmienčnom odklade trestu odňatia slobody, pričom po výkone krátkodobého trestu by boli na odsúdeného kladené ďalšie podmienky majúce svoj základ v osobitostiach takto vymedzeného trestu.

Pokiaľ je nám známa vlastná podstata krátkodobých trestov, prečo by mal byť riešením práve v súvislosti s problematikou vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky, resp. širšie s trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky? V tomto prípade má odpoveď výrazný kriminologický presah. Ak sa bavíme o osobách páchatelov, ktorí sa spravidla dopúšťajú predmetnej trestnej činnosti, ide o skôr o osobitnú neštruktúrovanú množinu, a teda aj reštrikcia by mala pôsobiť osobitne. Osobitosť potom badáme práve v odstrašujúcom prvku, ktorý v sebe krátkodobé tresty pre páchatela nesú. Takýto trest totiž spĺňa presne to, čo môže páchatelov najviac „bolieť“, síce krátke trvanie, na druhej strane však neodvratnosť zásahu do sféry jednotlivca. Sám predkladateľ to pomenúva spojením „vhodnosti pôsobenia okamžitým výkonom trestu“, ¹⁵ pričom ako vhodný príklad spomína práve trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky.

Pokiaľ ide o nastavenie trestu a jeho výmeru, predkladateľ pracuje s fakultatívnosťou jeho ukladania, pričom rozlišuje dva základné typy krátkodobého trestu – a to vo výmere 3 mesiacov, počas ktorých odsúdený vo výkone trestu absolvuje špecializovaný resocializačný program alebo vo výmere od 2 týždňov do 4 týždňov (pričom v takomto prípade odsúdený resocializačný program neabsolvuje). Ak však chceme byť adresní s dôrazom na efektívnosť takéhoto prostriedku, domnievame sa, že zákonodarca by sa mal zamyslieť nad nastavením ukladania obligatórneho krátkodobého trestu v spojení s vymedzenými trestnými činmi (kam by ohrozenie

¹⁵ Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. [online]. [cit. 2023-10-31]. Dostupné z: <<https://lr.v.rokovania.sk/42382023-/?csrt=7516544613740654642>>.

pod vplyvom návykovej látky pokojne mohlo spadať), pričom konkrétna výmera (v trvaní niekoľkých mesiacov) by sa odvíjala od závažnosti skutkovej podstaty trestného činu, ktorá bola naplnená. Hoci si uvedomujeme ústavnoprávne limity ukladania trestov (pokiaľ hovoríme o obligatórnom druhu trestu), predovšetkým s ohľadom na tézu, že len súdy rozhodujú o vine a treste za trestné činy, vychádzame z toho, že uvedené je odôvodnené nie len spoločenskou situáciou, ale predovšetkým tým, že obligatórne by bol v danom prípade určený druh trestu (na pomerne špecifický okruh prípadov), pričom posúdenie konkrétnej výmery (s ohľadom na osobitosti prípadu) by bolo v kompetencii súdu. V konečnom dôsledku ide o nepomerne inú situáciu v porovnaní s obligatórnym ukladaním prepadnutia majetku (s ohľadom na zásah do sféry odsúdeného).

Záver

Záver predkladaného príspevku by mal byť koncipovaný nie len ako sumarizácia príspevku ako takého, ale predovšetkým ako odpoveď na otázku „Ako teda ďalej s postihovaním vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky?“.

V prvom rade, generálnejšie, platí, že predmetnú oblasť sme sa snažili poňať nie len štatisticky a teoretickoprávne, ale predovšetkým s poukazom na aplikačný dosah a problematické línie. Platí totiž, že v oblasti postihovania vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky sme zrejme zlyhali, odpoveďou je samotná spoločenská situácia. Už vôbec nemôže byť reč o efektívnom postihovaní páchatel'ov v danej oblasti.

Aby sme však nepôsobili len negatívne, uvedený príspevok má za cieľ byť určitým motorom diskusie vo vzťahu k ďalšiemu posunu v oblasti postihovania vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky, pričom vychádzame z premisy, že doktrína trestného práva nám umožňuje hľadať efektívne riešenia.

Prvým riešením, hoci negatívnym, je pridržanie sa aktuálneho stavu, pokiaľ ide o nastavenie trestných sadzieb za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. Domnievame sa, že tak ako v iných prípadoch, ani v danom nie je výška trestnej sadzby rozhodujúcim determinantom konania páchatel'a (hoci je nesporne prvkom podporným a významným). Platí totiž, že z hľadiska kriminológie ide o rôznorodú škálu páchatel'ov z hľadiska ich typológie, pričom spojovacím kritériom je to, že veria svojim schopnostiam, napriek riziku, ktorý vzniká pre záujem chránený Trestným zákonom.

Práve na uvedené potom vieme nadviazať druhým opatrením, ktoré prichádza do úvahy. Pokiaľ nie je dostatočným a efektívnym nástrojom prevencie výška trestnej sadzby (resp. samotný postih prostriedkami trestného práva), ako využiteľný prvok sa javí práve inštitút krátkodobých nepodmienečných trestov odňatia slobody. Práve tieto disponujú tak potrebným „šokovým“ prvkom, ktorý azda najadresnejšie reaguje

na spoločenskú požiadavku. Z hľadiska trestnoprávneho vyzdvihujeme najmä ich údernosť (resp. účinnosť), z hľadiska ich okamžitého výkonu.

Absolútnym záverom vyslovíme tú myšlienku, že daný prístup nie je prístupom kazuistickým, a teda prostriedkami trestného práva sa nesnažíme reagovať len na konkrétny prípad vyskytujúci sa v aplikačnej praxi. Práve naopak, abstraktnosť riešenia je vyjadrená širokým využitím na prípady rovnakého druhu, pričom všetko popísané predstavuje len jeden z možných prístupov. Dôležité je však zachovať a živiť odbornú diskusiu s cieľom hľadať aplikovateľné závery a nečakať na to, kedy dôjde k ďalšej obdobnej tragédii, ktorá tému otvorí na pár dní, resp. týždňov...

Zoznam použitej literatúry:

1. BURDA, Eduard – MIHÁLIK, Stanislav: K možnostiam modifikácie trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. In: Comenius [online], č. 2 (2022), s. 17-29. ISSN 2454-0846.
2. Dopravná nehodovosť v Slovenskej republike [online]. [cit. 2023-10-31]. Dostupné z: <<https://www.minv.sk/?statisticke-ukazovatele-sluzby-dopravnej-policie>>.
3. Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. [online]. [cit. 2023-10-31]. Dostupné z: <<https://lr.v.rokovania.sk/42382023-/?csrt=7516544613740654642>>.
4. STRÉMY, Tomáš – KURILOVSKÁ, Lucia a kol.: Trestný zákon. Komentár. II. zväzok. 1. vydanie. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2022. 1536 s. ISBN 978-80-7676-534-4.
5. Tragická nehoda v Bratislave. Opitý vodič narazil do študentov na zastávke MHD, zomrelo päť ľudí, 2.10.2022 [online]. [cit. 2023-10-30]. Dostupné z: <<https://www.postoj.sk/115531/auto-v-bratislave-narazilo-do-zastavky-najmenej-styria-ludia-su-mrtvi?page=5>>.
6. VÁŽNA NEHODA: Opitý vodič zrazil na chodníku v Čadci matku s deťmi, 5.10.2022 [online]. [cit. 2023-10-30]. Dostupné z: <<https://www.teraz.sk/regiony/vodic-v-cadci-zrazil-ludi-na-chodni/665144-clanok.html>>.
7. Zhodnocení rozhodování vojenských soudů o trestných činech vojenských, v silniční dopravě a proti majetku v socialistickém vlastnictví a odpovídajících přechynech, Plénum Nejvyššího soudu ČSSR č. Plsf 2/84 zo dňa 22. decembra 1984 (R 12/1985 sb. rozh.)
8. Zhodnotenie stavu zákonnosti a dokazovania trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona a trestného činu

usmrtenia podľa § 149 ods. 4, ods. 5 Trestného zákona [online]. [cit. 2022-12-22].
Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/extdoc/7359>>.

Kontaktné informácie

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.

stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

PREDAJ ZAISTENÉHO MAJETKU A MOŽNOSŤ ZMENY ZAISTENEJ VECI V TRESTNOM KONANÍ¹

THE SALE OF SECURED PROPERTY AND THE POSSIBILITY OF CHANGING THE SEIZED THING IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Ivana Mokrá, Karin Vrtíková²

Abstrakt: Predmetný príspevok sústredí pozornosť na aplikačné problémy súvisiace s aj naďalej prebiehajúcou aprobáciou zákona č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov v praxi a za použitia komparatívneho náhľadu do právnej úpravy Českej republiky upozorňuje na opomínaný problém finančného zaťaženia štátu so správou takto zaisťovaného majetku ako aj iných vecí, ktorých správa si v početných prípadoch vyžaduje osobitnú odbornú spôsobilosť a nakladanie. Parciálne sa príspevok venuje aj adekvátnosti zásahu do ochrany vlastníckeho práva pri predaji zaisteného majetku, a to aj s ohľadom určitú mieru svojvôle českého zákonodarcu pri tejto zákonnej úprave.

Kľúčové slová: aplikačný problém, financie, trestné konanie, zaistený majetok

Abstract: The contribution in question will focus attention on the implementation problems related to the ongoing adoption of Act No. 312 / 2020 Coll., on the enforcement of the decision on the seizure and administration of the seized assets and on the amendment of certain laws in practice and using a comparative view in the legislation of the Czech Republic, draws attention to the neglected problem of the financial burden on the State with regard to the administration of the assets so seized, as well as to other matters the administration of which, in numerous cases, requires special professional competence and handling. Part of the contribution is also devoted to the adequacy of the interference with the protection of the right to property in the sale of the secured assets, including with regard to a certain degree of discretion of the Czech legislator in this statutory arrangement.

Key words: application problem, finance, criminal procedure, secured property

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0050.

This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-19 0050.

² Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie

Úvod

Napriek tomu, že ochrana vlastníckeho práva je garantovaná početnými zákonnými predpismi vyššej aj nižšej právnej sily, ako aj európskymi a medzinárodnými dokumentmi počnúc čl. 20 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého má každý právo vlastníť majetok,³ nemožno opomenúť skutočnosť, že nedávne prijatie zákona o zaistení majetku nepochybne zasiahlo do predmetnej ochrany, a to formou umožnenia predaju zaistenej veci, či majetku za splnenia osobitných zákonných podmienok. V tomto smere je však nevyhnutné dodržiavať kritérium proporcionality, ktoré sa priamo úmerne odvíja aj od judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý v tejto nadväznosti uvádza, že každý zásah do práva na ochranu majetku musí spĺňať aj kritérium primeranosti, podľa ktorého musí príslušné opatrenie zaistiť „spravodlivú rovnováhu“ medzi požiadavkami verejného záujmu spoločnosti a požiadavky ochrany základných práv jednotlivca, pričom táto rovnováha nie je daná, ak dotknutá osoba nesie nadmerné bremeno.⁴

Aj keď zo spoločenskej sféry pomerne často zaznieva prirovnávanie inštitútu zaistenia majetku k väzbe, nemožno si tieto dva inštitúty odlišujúce sa okrem iného aj v práve, ktoré je zasahované (osobná sloboda vs. vlastnícke právo), zamieňať. Ústavný súd Slovenskej republiky v tejto nadväznosti uvádza, že „samotný obsah zákonnej úpravy inštitútu zaistenia majetku obvineného v trestnom konaní, resp. úroveň prísnosti tejto právnej úpravy, signalizuje, že ide o zásah menej intenzívny v porovnaní s väzbou, keďže je rozhodovanie o nariadení zaistenia majetku zverené v prípravnom konaní orgánu činnému v trestnom konaní – prokurátorovi, nie súdu, kde súd „vstupuje do hry“ až v prieskumnom stupni. Takisto test splnenia podmienok na zaistenie majetku nevyžaduje posúdenie kvality dôkaznej situácie na účel potvrdenia dôvodnosti podozrenia zo spáchania vyšetrovaného trestného činu, ako je tomu pri väzbe, ale predpokladom je len samotná existencia vedeného trestného stíhania obvineného pre kvalifikovaný trestný čin.“⁵ Pridržiajúc sa vyššie uvedeného, teda nemožno hodnotu ochrany práva na osobnú slobodu zrovnoprávňovať s úrovňou ochrany vlastníckeho práva.

Nosným cieľom zákona o zaistení majetku je snaha zabezpečiť efektívne vyhľadávanie, zaistovanie a odnímanie výnosov z trestnej činnosti a zavedenie jasných a účelných pravidiel pre správu zaisteného majetku a nakladanie s ním. Osobitný dôraz sa má venovať zamedzeniu účelových prevodov nelegálne získaného majetku vykonávaných s cieľom mariť výkon majetkových trestov uložených v

³ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť a osobitná časť.* 3 aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Aleš Čenek. 2016. s. 328

⁴ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Sporong a Lönnrothová proti Švédsku č. 7151/75 a 7152/75 zo dňa 23.09.1982

⁵ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 534/2021 z 11. 11. 2021

trestnom konaní. Aplikáčná skúsenosť však predznamenáva, že správa takto zaistovaného majetku si aj s poukazom na skúsenosť s obdobnou právnou úpravou v Českej republike vyžaduje vyššie finančné zaťaženie, a to práve v dôsledku zabezpečenia, aby nedošlo bezdôvodne k zníženiu hodnoty zaisteného majetku alebo k jeho zmenšeniu. Inými slovami, vzhľadom na to, že vzhľadom na aktuálne platnú právnú úpravu je možné zaistiť aj nehnuteľnosti, majetkové účasti v právnickej osobe, iné majetkové hodnoty, či virtuálnej meny a pod. bolo nevyhnutné zabezpečiť správu takto zaistovaných prostriedkov, ktoré si v početných prípadoch vyžadovali správu prostredníctvom externých subjektov, a to práve z dôvodu že ide o majetok, ktorého spravovanie si vyžaduje osobitnú odbornú spôsobilosť.

Z uvedeného dôvodu sústredí príspevok pozornosť na možné rozšírenie právnej úpravy Trestného poriadku o inštitút zmeny prostriedkov zaistenia na peňažné prostriedky aj s poukazom na právnú úpravu Českej republiky a aplikačné (najmä finančné) dosahy, ktorým tento štát v súčasnej situácii pri správe zaistených prostriedkov v trestnom konaní z dôvodu obdobnej právnej úpravy čelí.

Postavenie Úradu pre správu zaisteného majetku a možnosť predaja zaisteného majetku

Prijímanie zákona o zaistení majetku v trestnom konaní bolo nevyhnutne spojené aj s vytvorením nového subjektu v podobe Úradu pre správu zaisteného majetku (tiež „Úrad“), ktorý by zaistovaný majetok spravoval. Jeho formulovanie vychádzalo aj z deklarovaných požiadaviek v tomto období formujúcej sa vlády, ktorá za jednu zo svojich priorit považovala predchádzanie legalizácii výnosov z trestnej činnosti, jej odhaľovanie, predchádzanie financovania terorizmu a odhaľovanie týchto javov. Odôvodňovala to najmä tým, že takto páchaná trestná činnosť vedie k narušeniu integrity a stability finančného systému, ohrozeniu vnútorného trhu Európskej únie, ako aj medzinárodného rozvoja.

Zriadeniu tohto Úradu predchádzali najmä aplikačné nedostatky dotýkajúce sa dovedy nevyhovujúceho modelu správy zaisteného majetku orgánmi činnými v trestnom konaní. Tento model správy bol považovaný za nevyhovujúci a nenapĺňajúci požiadavky, a to z dôvodu, že úlohou orgánov činných v trestnom konaní (ďalej tiež „OČTK“) malo byť odhaľovanie a stíhanie trestnej činnosti a nie správa zaisteného majetku. V nadväznosti na uvedené Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky (tiež „MS SR“) presadilo zriadenie nového úradu, ktorý od 01. augusta 2021 prebral kompetencie správy zaisteného majetku od OČTK a stal sa tak štátnou rozpočtovou organizáciou MS SR, ktorá nesie názov Úrad pre správu zaisteného majetku.

Vzhľadom na to, že prijatím zákona sa rozšírili trestnoprocenšie inštitúty zaistenia, čím sa ruka v ruke umožnilo zaisťovať aj virtuálnu menu, nehnuteľnosť, či majetkovú

účasť v právnickej osobe, bolo zrejmé, že na správu zaisteného majetku v tejto forme nebude postačovať len samotný Úrad, ale aj osoby, ktoré sú nositeľmi osobitnej odbornej spôsobilosti na spravovanie predmetných prostriedkov, a to osobitne v prípadoch, keď je predmetom zaistenia cenný papier, majetková účasť v právnickej osobe, virtuálna mena či nehnuteľnosť. V tomto prípade návrh zákona umožnil zabezpečovanie správy zaisteného majetku aj prostredníctvom tretej strany. Napriek prioritnej správy majetku Úradom, zostalo aj naďalej v platnosti, že správu zaisteného majetku pri určitom type majetku budú aj naďalej vykonávať iné orgány, napr. správu zaistených zbraní vykonáva Policajný zbor Slovenskej republiky.

Vychádzajúc z charakteru zašitovaných prostriedkov a súčasne zohľadňujúc dodržiavanie intencií ich správy a to tak, aby nedošlo bezdôvodne k zníženiu hodnoty zaisteného majetku alebo k jeho zmenšeniu, je zrejmé, že so správou zaisteného majetku sú spojené aj finančné náklady, ktoré s ohľadom na ust. § 16 zákona o zaistení majetku znáša práve Úrad.

Už pri predkladaní návrhu uvedeného zákona, sa počítalo v rade prvom s tým, že pri správe zaisteného majetku bude potrebné vykonávať minimálne ocenenia majetku, a to formou dohôd o vykonaní práce, ktorých počet by ročne dosiahol približne 2000 hodín pri priemernej odmene 25 eur na hodinu, to zn. 50 000 eur a k tomu poistné odvody ročne 17 475 eur a v rade druhom bude správa zaisteného majetku realizovaná prostredníctvom mandátnych zmlúv. Odhad pri tejto položke bol problematický, nakoľko obdobné mandátne zmluvy na správu majetku u nás neboli dovtedy uzatvárané. Predbežný odhad na jednu mandátnu zmluvu – odmenu správcu a náklady na správu boli odhadované na mesačne 2000 eur. Ročne sa predpokladalo uzatvorenie cca 40 mandátnych zmlúv, pričom predpokladané výdavky by tak dosiahli sumu 480 000 eur. Pri tejto položke sa predpokladalo, že výška výdavkov v jednotlivých rokoch bude upravovaná aj s ohľadom na charakter spravovaného majetku a aktuálne dostupné možnosti zabezpečenia výkonu správy tohto majetku. Príkladom možno uviesť, že využitie odborných správcov prichádza do úvahy napr. za predpokladu, ak je predmetom zaistenia väčšinový obchodný podiel, s ktorým sú spojené oprávnenia pre riadenie obchodnej spoločnosti. V takomto prípade je potrebné v praxi pristúpiť k povereniu správcu zo zoznamu správcov, ktorí sú nominovaní Úradom na základe vydania poverenia. S poukazom na ust. § 15 ods. 1 zákona o zaistení majetku platí, že poverená osoba má právo na primeranú odmenu a náhradu hotových výdavkov spojených s výkonom správy podielu, pričom s odkazom na odsek druhý platí, že odmenu poverenej osobe, ako aj náhradu jej hotových výdavkov hradí znova Úrad. V tejto súvislosti je možné pozorovať rozdielnosť slovenskej právnej úpravy od Českej republiky, ktorá sa v prípade správy zaisteného obchodného podielu, ktorý si vyžaduje výkon funkcie člena štatutárneho orgánu obchodnej spoločnosti, uhrádza prednostne z majetku obchodnej spoločnosti a až v prípade, ak tento majetok nepostačuje k úhrade

odmeny správcu, hradí ju štát. Uvedené však neplatí v prípade, ak správca podielu správu síce vykonáva, ale nie je členom štatutárneho orgánu. V tomto prípade uhrádza odmenu štát.

Vychádzajúc zo sprostredkovanej informácie z podateľne Úradu zastúpeného doktorom Ľubošom Kuníkom, generálnym štátnym radcom na oddelení správy majetku je možné uviesť, že do dnešného dňa je zaistený nasledovný majetok:

hnutelný majetok	osobné motorové vozidlo	71
	nákladné motorové vozidlá	4
	poľnohospodársky traktor	1
	obrný transportér	0
	špeciálne vozidlo	0
	náves - nákladný	2
	príves	4
	dodávka	1
	štvorkolka	0
	skúter	2
	motocykel	8
	kultivátor	1
	hodinky	37
	šperk	9
	obraz	27
zdravotnícky materiál (počet krabíc)	870 839	

Tabuľka č. 1 Zaistený hnutelný majetok

nehnutelný majetok	rodinný dom	66
	byt	64
	hospodárska budova/hala	7
	drobná stavba - sklad náradia	4
	nákupné stredisko	1
	nebytový priestor	12
	parkovacie státie	4
	garáž	22
	rekreačná chata	14
	reštaurácia/bar	4

	chemické laboratórium	1
	zariadenie pre seniorov	2
	autoumývarka	2
	pozemky prislúchajúce k nehnuteľnostiam	218
	samostatné pozemky	1839

Tabuľka č. 2 Zaistený nehnuteľný majetok

finančný majetok	hotovosť - švajčiarske franky	v nominálnej hodnote 50 CHF
	hotovosť - americký dolár	v nominálnej hodnote 6 US
	hotovosť - eurobankovky	v nominálnej hodnote 1 125,00 €
	finančné prostriedky na bežnom účte	139
	finančné prostriedky na investičnom produkte	1
	finančné prostriedky - sporenie	1
	finančné prostriedky uložené vo fondoch	5
	podielové listy	122
	podiel v podielovom fonde	787236
	poistenie	33
	vkladná knižka	6
	dlhopisy	765
	akcie	2915
obsah majetkovej povahy	2	
majetkové práva	obchodné podiely	78
virtuálna mena	virutálna mena	24

Tabuľka č. 3 Zaistený finančný majetok, majetkové práva, virtuálna mena

Celkové výdavky na zabezpečenie správy zaisteného majetku dosiahli v roku 2021 výšku 386 258, 76 Eur, v roku 2022 bola ich výška 1 158 098, 41 Eur a v roku 2023 k 30. aprílu 2023 dosiahli výdavky 467 032, 86 Eur, t. j. celkom 2 011 390, 03 Eur. Uvedené čerpanie rozpočtových výdavkov predstavuje výdavky na mzdy a odvody zamestnancov, výdavky na zabezpečenie všetkých tovarov a služieb a výdavky na

transfery. Vzhľadom na to, že Úrad nemá zákonnú povinnosť na vyhotovenie znaleckého posudku, odborného vyjadrenia alebo na iné konanie majúce za následok zistenie hodnoty zaisteného majetku, nedisponuje vedomosťou o celkovej hodnote spravovaného majetku.

Napriek uvedenému a vzhľadom na narastajúci trend vynaložených finančných nákladov na správu zaistených prostriedkov je možné odhadnúť, že hodnota vynaložených výdavkov na správu zaistenej veci s dôrazom na požiadavku zachovania jej hodnoty alternatívne jej navýšenia, bude postupujúc časom vyššia, než je samotná hodnota zaistenej veci.

Vzhľadom na to, že už pri prijímaní zákona sa predpokladalo, že hodnota vynaložených nákladov na správu zaisteného majetku bude v niektorých prípadoch presahovať hodnotu samotného zaisteného majetku, nebolo prekvapením, keď zákonodarca s poukazom na ust. § 17 zákona o zaistení umožnil, v prípade zaistených vecí s ktorými sú spojené neprimerané náklady, ich predať avšak to len za predpokladu, ak dotknutá osoba, ktorej boli tak veci zaistené nebude znášať náklady na správu zaisteného majetku. Vzhľadom do predmetného ustanovenia sa tak formuluje oprávnenie Úradu predať zaistený majetok okrem nehnuteľností, bytov a nebytových priestorov s predchádzajúcim súhlasom dotknutej osoby a príslušného orgánu, pričom súhlas dotknutej osoby musí byť udelený písomne alebo ústne do zápisnice. Dotknutá osoba sa v takom prípade môže vyjadriť k najnižšej cene, za ktorú je možné majetok predať a o tomto práve musí byť aj poučená. V rade druhom sa však v odseku druhom predmetného ustanovenia umožnilo predať zaistený majetok aj bez súhlasu dotknutej osoby okrem nehnuteľností, bytov a nebytových priestorov a to za predpokladu, ak možno dôvodne predpokladať, že

- a) zaistený majetok podľahne rýchlej skaze alebo inej ťažko odvrátiteľnej škode,
- b) zaistený majetok bude rýchlo strácať na hodnote, alebo
- c) so správou zaisteného majetku budú dlhodobo spojené neprimerané náklady v pomere k hodnote zaisteného majetku, a dotknutá osoba napriek výzve úradu nezloží peňažnú zábezpeku na ich úhradu a tento zaistený majetok nemá osobitný význam pre dotknutú osobu.

V nadväznosti na uvedené a vychádzajúc z dôvodovej správy k predmetnému zákonu sa stanovila výnimka, podľa ktorej sa písmeno c) nevzťahuje na veci, ktoré majú určitý osobitný význam, či prínos pre dotknutú osobu (napríklad dostihový kôň, ktorý je kvalitne vytrénovaný a má vytvorený určitý vzťah k dotknutej osobe a je zrejmé, že takého koňa by dotknutá osoba už inak nezohnala).⁶

⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 312/2020 Z.z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=482301>

Napriek tomu, že v dôvodovej správe je možné postrehnúť zmienku o prednosti zmeny zaisteného majetku, resp. jeho transformáciu na peniaze, a to práve s ohľadom na udržanie zaistenej hodnoty, v aplikačnej praxi sa takýmto postupom nemožno stretnúť, a to z dôvodu, že v predmetnom zákone, ako aj v zákonoch súvisiacich absentuje taká právna úprava, ktorá by uvedenú zmenu zaistenej veci na finančnú hodnotu umožňovala.

Zaistenie majetku, jeho správa a predaj v právnej úprave Českej republiky

Vzhľadom na ust. § 9 zákona č. 279/2003 Sb. o výkone zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů je správcem zaisteného majetku v Českej republike

- a) súd alebo na základe jeho poverenia
- b) Úrad pre zastupovanie štátu vo veciach majetkových
- c) súdny exekútor,
- d) insolvenčný správca, ak je zaistený obchodný podiel.

Správu zaistených

- a) vecí, o ktorých je dôvodné podozrenie, že boli získané v súvislosti s porušením colných predpisov alebo právnych predpisov upravujúcich správu spotrebných daní, vykonáva Generálne riaditeľstvo ciel,
- b) rádioaktívnych odpadov a zdrojov ionizujúceho žiarenia vykonáva Správa úložísk rádioaktívnych odpadov,
- c) exemplárov rastlín a živočíchov, regulovaných kožušín a výrobkov z tuleňov a iných jedincov chránených podľa zákona o obchodovaní s ohrozenými druhmi a jedincov zvlášť chránených druhov rastlín a živočíchov a voľne žijúcich vtákov chránených podľa zákona o ochrane prírody a krajiny vykonáva Slovenská inšpekcia životného prostredia,
- d) zbraní, streliva, munície, výbušnín, regulovaných prekursorov výbušnín a ďalších látok alebo zmesí zneužitelných na výrobu výbušnín, návykových látok a prekursorov, vrátane zariadení na ich výrobu, prípravkov obsahujúcich návykové látky a iných nebezpečných látok vykonáva krajské riaditeľstvo polície, v ktorého územnom obvode sa nachádza sídlo súdu, ktorý vedie trestné konanie.⁷

Vzhľadom na ust. § 12 vkladá český zákonodarca do rúk správcu zaisteného majetku, oprávnenie v podobe predaja zaisteného majetku, ktoré je podmienené súhlasom obvineného, ktorý však nie je potrebný za predpokladu, že možno dôvodne predpokladať, že zaistený majetok

- a) podľahne rýchlej skaze alebo inej ťažko odvrátiteľnej škode,

⁷ Ust. § 9 zákona č. 279/2003 Sb. o výkone zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů

- b) bude rýchlo strácať na trhovej hodnote, najmä ak ide o motorové vozidlá a elektrozaariadenia,
- c) s výkonom správy budú spojené neprimerané náklady, alebo
- d) výkon správy bude vyžadovať osobitné podmienky nakladania alebo osobitnú odbornú spôsobilosť, ktoré možno zabezpečiť len s neprimeranými ťažkosťami.

Na podklade písm. c) citovaného ustanovenia je zrejmé, že zákonodarca Českej republiky je v tomto smere prísnejší pri zásahu do vlastníckeho práva obvineného, než je tomu v právnej úprave u nás a nepodmieňuje nemožnosť predaja zaisteného majetku peňažnou zábezpekou dotknutej osoby na jeho úhradu. V tomto smere sa tak domnievame, že dochádza k neprimeranému zásahu do vlastníckeho práva bez toho, aby bol rešpektovaný princíp proporcionality.

Ústavný súd Českej republiky vo svojej judikatúre pripomína, že základné právo na ochranu majetku zaručené článkom 11 Charty a článkom 1 Dodatkového protokolu k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd nie je absolútne a štát do neho môže za podmienok stanovených týmito článkami zasiahnuť. Test ústavnosti zásahu štátu do práva na ochranu majetku spočíva v posúdení, či v konkrétnom prípade išlo o majetok, či zásah bol uskutočnený na základe zákona, bol nevyhnutný v demokratickej spoločnosti a sledoval legitímny cieľ.⁸

Podobne ako v prípade iba sporadickej judikatúry Českej republiky ani súdna prax našich súdov sa k samotnej správe zaisteného majetku doteraz nijako významnejšie nevyjadrovala. Ústavný súd Českej republiky vo svojom rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 3198/14 sa vyjadril k ústavnosti predaja zabezpečeného majetku v priebehu trestného konania, pričom uviedol, že „*akokoľvek môže vynútený predaj majetku považovať sťažovateľka ako určitý druh zásahu do jej vlastníckeho práva, nemožno len konštatovať, že takýto predaj nepredstavuje jeho ďalšie obmedzenia, pretože k zásadnému obmedzeniu výkonu vlastníckeho práva došlo už samotným zabezpečením veci podľa § 78 alebo 79 tr. rádu. Zmyslom ustanovenia § 12 ods. 1 a 2 zákona o výkone zaistenia majetku nie je poškodiť obvinenú osobu, ale transformovať zaistený majetok za účelom zachovania jeho hodnoty. V prípade predaja zaisteného majetku sa tak jedná o zásah, ktorý so sebou pre vlastníka nenesie negatívny dôsledok – ujmu, pretože naopak zabraňuje znižovaniu hodnoty jeho majetku v priebehu času. Možno teda uzavrieť, že postupom orgánov činných v trestnom konaní nedošlo k zásahu do základných práv sťažovateľa.*“

Právna úprava Českej republiky si však vyžiadala s ohľadom na nedávnu dobu výraznú pozornosť, a to najmä z dôvodu neprimeraných finančných nákladov, ktoré si správu majetku vyžiadalo. Pre zaujímavosť možno doplniť, že na základe dát z Českej republiky zo sledovaného obdobia roku 2017-2021 v prípade motorových

⁸ Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. IV ÚS 3690/12 zo dňa 21. 11. 2012

vozidiel činí odhad celkových externých prepravných nákladov v priemere 3500 Kč na jedno vozidlo počas jeho správy. Odhad nakupovaného spotrebovaného materiálu na údržbu vozidiel je 500 Kč za rok. Pokiaľ ide o priame náklady spojené s predajom, v prípade vozidiel, ktoré sa predávajú najčastejšie, činia náklady spojené s umývaním a čistením, technickou kontrolou a vypracovaním znaleckého posudku cca 2400 Kč za jedno vozidlo. Náklad elektronickej aukcie činí 2000 Kč za jedno vozidlo. Celkové priemerné náklady na prevoz, skladovanie, údržbu a predaj vozidla do 12 mesiacov od jeho zaistenia činia v priemere 8850 Kč na jedno vozidlo. Priemerná cena predaných vozidiel od roku 2017 do roku 2021 vrátane činí 325 000 Kč. Percentuálne činia priame náklady na správu a predaj jedného vozidla do 12 mesiacov od jeho zaistenia v priemere do 3,5 % z jeho predajnej ceny. Predaj je spojený predovšetkým s nákladmi na spracovanie znaleckého posudku a nákladmi aukčného portálu. Náklady (podľa dát za rok 2021) na spracovanie znaleckého posudku sa pohybujú v priemere vo výške 0,5-2 % z odhadenej ceny, ostatné náklady predaja vrátane poplatkov aukčným portálom sú v priemere 3-5%. Celkové externé náklady predaja elektrozaistení sa pohybujú v priemernej úrovni 4-7 %.⁹

Po predložení návrhu na zmenu doteraz platného českého Trestného poriadku, a to formou vládneho návrhu z 05. apríla 2023 bola vypracovaná dôvodová správa k tomuto návrhu ktorá zdôrazňuje nevyhnutnosť doplnenia českého Trestného poriadku o ust. § 79h, ktorým by sa umožnila zmena zaistenej veci. Táto skutočnosť je odôvodňovaná najmä súladom so zásadou primeranosti a zníženia finančného zaťaženia štátu, ktorý na správu zaistených peňažných prostriedkov nevynakladá také vysoké finančné prostriedky. Vzhľadom do navrhovaného znenia ustanovenia:

„§ 79h

Změna zajistěné věci

(1) Není-li tím ohrožen účel trestního řízení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce nebo s jeho předchozím souhlasem policejní orgán může rozhodnout o zajištění peněžních prostředků namísto jiné věci, která byla zajištěna, pokud ten, komu byla taková věc zajištěna, složí do úschovy příslušného orgánu činného v trestním řízení peněžní prostředky ve výši odpovídající hodnotě zajištěné věci.

(2) Proti rozhodnutí podle odstavce 1 je přípustná stížnost, která má odkladný účinek.“¹⁰

⁹ Dôvodová správa k vládnomu návrhu ktorým sa mení zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony zo dňa 05.04.2023 dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=227409> navštívené dňa 27.08.2023

¹⁰ Vládny návrh zákona, ktorým sa mení zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony zo dňa 05.04.2023 dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=227409> navštívené dňa 27.08.2023, dostupné na: <https://odok.cz/portal/veklep/material/KORNCK7HXA3W/> navštívené dňa 27.08.2023.

je zrejme, že zákonodarca formuluje aj podmienku negatívneho charakteru v podobe, že týmto postupom nesmie byť ohrozený účel trestného konania a nemožno nahradiť peňažnými prostriedkami nebezpečný nástroj trestnej činnosti, alebo vec, ktorú je možné vrátiť pôvodnému vlastníkovi.

S ohľadom na aktuálnu právnu úpravu v Slovenskej republike, ktorá sa rovnako ako právna úprava v Českej republike spája s neprimerane vysokými finančnými nákladmi na správu zaisteného majetku máme za to, že zmena právnej úpravy súčasného znenia ako zákona o zaistení majetku, tak Trestného poriadku v podobe doplnenia inštitútu zmeny zaistených prostriedkov by priniesla zníženie finančného zaťaženia štátu a prispela k zvýšenej ochrane vlastníckeho práva dotknutých osôb, a to napriek tomu, že pôvod finančných prostriedkov, ktoré boli zhmotnené do zaistených vecí nenaplnia požiadavku zákonnosti.

Záver

Predložené údaje len čiastočne rámcujú skutočnosť, ktorej sa aplikačná prax uplatňovania zákona o zaistení majetku v Slovenskej republike približuje. Je viac než zrejme, že súčasné nastavenie finančného zabezpečovania správy zaisteného majetku a iných súvisiacich vecí smeruje k vysokým finančným nákladom, ktoré musí štát v tomto ohľade zaistiť. Aj s poukazom na to, že správa zaistených finančných prostriedkov si nevyžaduje také vysoké finančné zaťaženia, a to aj z dôvodu, že takáto správa nepožaduje disponovanie osobitnou odbornou spôsobilosťou a správou za pomoci externých subjektov, sa autorky domnievajú, že aj s poukazom na postupujúci čas, ktorý bude sprevádzaný nárastom zaistovania prostriedkov, ktoré si takúto správu vyžadovať budú napr. obchodné podiely, cenné papiere, virtuálna mena, nehnuteľnosti a pod. Autorky predmetného príspevku na podklade uvedeného presadzujú potrebu doplnenia osobitnej úpravy inštitútu zmeny zaistenej veci aj do Trestného poriadku Slovenskej republiky. Osobitne však dávajú do pozornosti aj neadekvátnu právnu úpravu Českej republiky, ktorá umožňuje bez bližších garancií predať zaistený majetok obvineného.

Zoznam použitej literatúry:

1. Dôvodová správa k zákonu č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=482301>
2. Dôvodová správa k vládnemu návrhu ktorým sa mení zákon č. 279/2003 Sb., o výkone zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony zo dňa 05.04.2023 dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/origz.sqw?idd=227409> navštívené dňa 27.08.2023

3. <https://odok.cz/portal/veklep/material/KORNCK7HXA3W/> navštívené dňa 27.08.2023
4. MAŠLANYOVÁ, D. a kol. 2016. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť a osobitná časť.* 3 aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Aleš Čenek. 2016. ISBN 978-80-7380-772-6. s. 642
5. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Sporrong a Lönnrothová proti Švédsku č. 7151/75 a 7152/75 zo dňa 23.09.1982
6. Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. IV ÚS 3690/12 zo dňa 21. 11. 2012
7. Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 3198/14 zo dňa 3. 12. 2014
8. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 534/2021 z 11. 11. 2021
9. Vládny návrh zákona, ktorým sa mení zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věci v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony zo dňa 05.04.2023 dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=227409> navštívené dňa 27.08.2023
10. Zákon č. 279/2003 Sb. o výkonu zajištění majetku a věci v trestním řízení a o změně některých zákonů
11. Zákon č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov
12. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

Kontaktné informácie

JUDr. Ivana Mokrá
mokra.ivana@gmail.com
Katedra trestného práva a kriminológie,
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

JUDr. Karin Vrtíková, PhD.
kvrtikova@gmail.com
Katedra trestného práva a kriminológie,
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

MOŽNOSTI SÚDNEHO PRIESKUMU PODMIENOK VÝKONU VÄZBY V PRÍPRAVNOM KONANÍ

THE POSSIBILITY OF JUDICIAL REVIEW OF THE CONDITIONS OF THE DETENTION IN PRE-TRIAL PROCEEDINGS.

František Mozner¹

Abstrakt: Zámerom autora príspevku je na základe analýzy rozhodnutí všeobecných súdov a Ústavného súdu Slovenskej republiky zhodnotiť, či aktuálna slovenská právna úprava – pri jej euro-konformnom výklade – umožňuje súdny prieskum podmienok výkonu väzby v prípravnom konaní, a pokiaľ áno, v akom rozsahu.

Kľúčové slová: právo na súkromie, podmienky výkonu väzby, súdny prieskum väzby v prípravnom konaní.

Abstract: The author's intention is to assess, based on an analysis of decisions of the general courts and the Constitutional Court of the Slovak Republic, whether the current Slovak legislation – in its Euro-conform interpretation – allows judicial review of the conditions of detention in pre-trial proceeding, and if so, to what extent.

Key word: right to privacy, conditions of detention, judicial review of pre-trial detention

Úvod

Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej len „najvyšší súd“) zaznamenal v poslednom období pri rozhodovaní o sťažnostiach proti uzneseniam Špecializovaného trestného súdu o väzbe opakujúce sa námietky obvinených, ktorými sa domáhali prieskumu podmienok výkonu (predovšetkým kolúzne) väzby. Podstata týchto námietok bola (a je) založená na zásade zhodných tvrdeniach sťažovateľov, že obmedzenia spočívajúce najmä v nepovoľovaní akejkoľvek komunikácie (či už vo forme návštev alebo telefonátov) čo i len s jednou (spravidla príbuznou) osobou, ale aj v zadržiavaní korešpondencie, resp. jej oneskorenom doručovaní z dôvodu kontroly, nie sú

¹ Najvyšší súd Slovenskej republiky.

z pohľadu účelu vykonávanej väzby nevyhnutné, prípadne tieto nie sú primerané a ich skutočným cieľom je donútiť sťažovateľov k priznaniu, eventuálne k spolupráci.

Doterajšia rozhodovacia prax

Jednotlivé senáty najvyššieho súdu na tento druh námietok odpovedali v zásade rovnako v tom zmysle, že kontrolu a dozor nad dodržiavaním zákonnosti samotného výkonu zásahu do základných práv a slobôd vykonáva prokurátor (nie sudca pre prípravné konanie), a to nielen s ohľadom na § 3 ods. 1, ods. 2, resp. § 4 ods. 1 písm. b) zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o prokuratúre“), ale aj s ohľadom na § 18, § 19 ods. 2, ods. 4, ods. 5, § 20 ods. 3 a § 21 ods. 1 zákona č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o výkone väzby“), a to aj prostredníctvom § 210 Trestného poriadku, upravujúceho žiadosť o preskúmanie postupu policajta. Inak povedané, dozor nad dodržiavaním zákonnosti pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní vykonáva prokurátor a sudca pre prípravné konanie a ani jemu nadriadený súd nedisponujú žiadnou dozornou alebo kontrolnou právomocou nad výkonom väzby. Orgánom kompetentným preskúmať tieto tvrdenia tak nie je súd rozhodujúci o väzbe.

Vyššie uvedený prístup pritom opakovane „odobril“ vo svojich rozhodnutiach aj Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“), ktorý právne závery najvyššieho súdu v spojení s právnymi závermi Špecializovaného trestného súdu, podľa ktorých je podmienky výkonu väzby oprávnený riešiť dozorový prokurátor, prípadne prokurátor dohliadajúci na výkon väzby, nepovažoval za prejav arbitrárnosti. Napadnuté uznesenia tak neboli zjavne neodôvodnené a preto ich považoval za ústavne súladné. Zároveň dodal, že rámec povinností orgánov verejnej moci, proti ktorým smeruje právo na súdnu a inú právnu ochranu (v danom konkrétnom prípade právo na osobnú slobodu), upravuje čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“) zakotvujúci princíp právneho štátu – viazanosť verejnej moci právom, podľa ktorého štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Ústavný súd v tomto kontexte poukázal na § 59 zákona o výkone väzby, podľa ktorého dozor nad zachovávaním zákonnosti v ústave na výkon väzby vykonáva prokurátor podľa osobitného predpisu, ktorým je zákon o prokuratúre. Prokurátorský dozor sa v zmysle uvedenej právnej úpravy vykonáva prostredníctvom oprávnenia prokurátora vstupovať do miest, kde sa vykonáva väzba v akomkoľvek čase s tým, že prokurátor musí mať prístup do všetkých priestorov. Navyše má právo nazeráť do dokladov, ktoré súvisia s výkonom väzby. S obvinenými môže hovoriť aj bez prítomnosti tretích osôb. Môže preverovať rozhodnutia a opatrenia orgánov vykonávajúcich správu zariadení ústavu a priestorov ústavu zodpovedajúcu zákonom

a ostatným všeobecne z záväzným právnym predpisom. Má oprávnenie požadovať od zamestnancov vykonávajúcich správu miest ústavu a ich priestorov potrebné vysvetlenia, predloženie spisov a rozhodnutí týkajúcich sa pozbavenia alebo obmedzenia osobnej slobody obvinených vo väzbe. Výkon práva obvineného na telefonickú komunikáciu s označenou osobou možno podmieniť tým, že nedôjde k ohrozeniu účelu trestného konania (porovnaj § 34 ods. 4 Trestného poriadku). Obdobne obvinený v kolúznei väzbe môže prijať návštevu iba po predchádzajúcom súhlase príslušného orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu (§ 19 ods. 2 zákona o výkone väzby). V tomto smere je relevantné, že aj smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody (ďalej len „smernica 2013/48/EÚ“), na ktorú sťažovateľ v ústavnej sťažnosti odkazoval, reguluje výnimku z výkonu práva na informovanie tretej osoby o pozbavení osobnej slobody, prípadne obmedzenie alebo odloženie práva na komunikáciu s tretími osobami počas pozbavenia osobnej slobody (porovnaj čl. 5 ods. 3, čl. 6 ods. 2 a čl. 8 smernice 2013/48/EÚ). Sťažovateľom vymedzené obmedzenie práva na kontakt s tretími osobami v základnej lehote väzby samo osebe takto neindikuje porušenie práva na osobnú slobodu a neodôvodňuje jeho prepustenie na slobodu.²

K odlišným právnym záverom však dospel ústavný súd v náleze z 10. februára 2022, č. k. III. ÚS 456/2021. Z jeho odôvodnenia totiž okrem iného vyplýva, že pokiaľ ide o právo osoby vo väzbe na komunikáciu s tretími osobami upravené síce vnútroštátnym právom, ktoré je však transpozíciou smernice 2013/48/EÚ, tak v prípade zásahu do tohto práva v podobe jeho odopretia alebo obmedzenia musí mať dotknutá osoba možnosť domôcť sa kontroly zákonnosti a nevyhnutnosti takéhoto zásahu súdom v zmysle čl. 47 Charty základných práv Európskej únie (ďalej len „charta“). V preskúmvanej veci zostalo podľa ústavného súdu bez akýchkoľvek pochybností, že jediným prostriedkom nápravy proti prípadnej nezákonnosti obmedzenia práva sťažovateľa na stretnutie sa s jeho najbližšou rodinou počas kolúznei väzby bol prokurátor bez možnosti prieskumu jeho postupu súdom v zmysle čl. 47 charty. Podľa ústavného súdu bolo tiež zjavné, že na to, aby sťažovateľ dostal vôbec jeho prípad pred sudcu, napadol samotnú podstatu väzby. Základné právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom podľa čl. 47 charty tak vo vzťahu k sťažovateľovi bolo zbavené jeho účinku. Súdny nielenže nevykonali posúdenie dôvodnosti obmedzenia sťažovateľa na jeho práve na stretávanie sa s rodinnými

² pozri napr. uznesenia ústavného súdu zo 16. januára 2020, č. k. IV. ÚS 7/2020, body 20 až 22, zo 6. júla 2021, č. k. II. ÚS 360/2021, body 68 až 71, primeranie tiež uznesenia z 5. septembra 2019, č. k. II. ÚS 219/2019, body 27 a 28, zo 17. septembra 2019, č. k. I. ÚS 384/2019, bod 43.

príslušníkmi, ale aj uznali, že takýto prostriedok nápravy nevykonávajú, pričom sa vôbec nezaoberali argumentáciou právom Európskej únie a žiadnym spôsobom nereagovali na prípadný rozpor vnútroštátneho práva s právom Európskej únie a požiadavku predloženia prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru Európskej únie. Všeobecný súd sa podľa ústavného súdu mal najprv pokúsiť o eurokonformný výklad vnútroštátneho práva, teda o taký výklad, ktorý čo najväčšmi s ohľadom na znenie a účel predmetnej smernice dosiahne ňou sledovaný výsledok, ktorým je v tomto prípade zabezpečenie súdnej kontroly zásahu do práva na komunikáciu s tretími osobami po pozbavení osobnej slobody, pričom súd musí zohľadniť vnútroštátne právo ako celok. Pritom podľa ústavného súdu k zásahu do práva sťažovateľa došlo tým, že Špecializovaný trestný súd a najvyšší súd podania sťažovateľa vybavili nevhodným procesným spôsobom, k čomu došlo primárne z toho dôvodu, že podzákoné právo nevytvorilo dostatočný procesný rámec na zabezpečenie práv predpokladaných smernicou. Na okraj ústavný súd zároveň uviedol, že nielen všeobecné súdy, ale aj zákonodarca by sa mal zaoberať otázkou vytvorenia dostatočných procesných nástrojov tak, aby bol vytvorený dostatočný procesný rámec pre garanciu práv podľa čl. 47 charty v spojení so smernicou 2013/48. Napriek tomu, že ide (podľa mojich vedomostí) o ojedinelé rozhodnutie ústavného súdu, podnietilo ma k úvahe o tom, či vôbec a pokiaľ áno, v akom rozsahu je *de lege lata* súd rozhodujúci o väzbe obvineného oprávnený/povinný skúmať podmienky výkonu väzby.

Záver – možnosti riešenia

Z pohľadu doterajšej rozhodovacej praxe všeobecných súdov a ústavného súdu je predovšetkým potrebné rozlíšiť, či v konkrétnom prípade o podmienkach výkonu väzby v prípravnom konaní, vrátane prípadných zákonných obmedzení rozhodol:

1. orgán zabezpečujúci výkon väzby (§ 4 zákona o výkone väzby) alebo
2. orgán činný v trestnom konaní, resp. na jeho žiadosť orgán zabezpečujúci výkon väzby [napr. individuálne umiestnenie obvineného v kolúznei väzbe podľa § 7 ods. 3 písm. b) zákona o výkone väzby].

V prvom prípade sa môže obvinený účinne domáhať ochrany svojich práv rozhovorom s riaditeľom ústavu na výkon väzby podľa § 29 ods. 2 zákona o výkone väzby alebo iniciovaním dozoru prokurátora podľa § 59 zákona o výkone väzby v spojení s § 18 zákona o prokuratúre. Tieto inštitúty totiž v čase umiestnenia obvineného vo väzbe predstavujú účinné prostriedky, ktoré sú spôsobilé zabezpečiť ochranu jeho práv (primárne základného práva na osobnú slobodu) a ktorých márne využitie je predpokladom úspešného podania ústavnej sťažnosti.³ Akákoľvek

³ pozri nález ústavného súdu zo 7. septembra 2021, sp. zn. IV. ÚS 427/2021, zverejnený v Zbierke nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky pod č. 97/2021.

možnosť prieskumu podmienok výkonu väzby zo strany súdu rozhodujúceho o väzbe v prípravnom konaní v tomto prípade podľa môjho názoru neprichádza do úvahy.

Ak sú však konkrétne podmienky výkonu väzby výsledkom opatrenia/rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní (typicky neudelenie súhlasu s návštevou alebo telefonovaním obvineného v kolúznej väzbe) alebo sú ním iniciované (napr. už zmienené individuálne umiestnenie v cele), môže obvinený namietat nezákonnosť, resp. neprimeranosť obmedzení, ktorým je vystavený, primárne v žiadosti o preskúmanie postupu policajta podľa § 210 Trestného poriadku, na vybavenie ktorej je príslušný prokurátor vykonávajúci dozor v danej trestnej veci, a v prípade, ak o takomto obmedzení rozhodol prokurátor, v žiadosti o preskúmanie jeho postupu podľa príkazu generálneho prokurátora Slovenskej republiky č. 11/2019 o postupe prokurátorov pri vybavovaní žiadostí o preskúmanie zákonnosti postupu v predsúdnom konaní, na ktorej vybavenie je príslušný nadriadený prokurátor. Pokiaľ takéto námietky uplatní obvinený aj pri rozhodovaní o jeho väzbe podľa § 79 ods. 2 veta druhá Trestného poriadku, súd sa s nimi môže (a podľa mňa aj musí) vysporiadať v tom rozsahu, či jednotlivé obmedzenia, ktorým je obvinený na základe rozhodnutia (alebo) žiadosti orgánu činného v trestnom konaní vystavený a ktorých dôvody musia byť zrejmé z predloženého spisového materiálu, sú zákonné a z pohľadu účelu ním uvalenej väzby nevyhnutné a primerané.

Ústavné právo na súkromie chráni návštevy obvineného vo výkone väzby a nedovoľuje cielene nedôvodné neumožňovanie návštev obvineného vo výkone väzby, prípadne dlhodobé, resp. systematické, ako aj inak svojvoľné neumožňovanie návštev obvineného vo výkone väzby. Zo základného práva na súkromie (čl. 19 Ústavy Slovenskej republiky, čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd) vyplýva požiadavka, aby orgány verejnej moci, ktoré nepovoľujú návštevu, aspoň stručne, vyvažujúc vec kolúzie a súkromia, vysvetlili dôvody nepovolenia, aby tak bolo zjavné, že sa vecou zaoberali a nerozhodovali svojvoľne.⁴

A hoci súd rozhodujúci o väzbe v prípravnom konaní nie je oprávnený takéto obmedzenia priamo zmeniť alebo zrušiť, pokiaľ dospeje k záveru, že tieto sledujú iný, než zákonom vymedzený účel väzby, má možnosť rozhodnúť o zmene dôvodov väzby (napr. vypustením dôvodu kolúznej väzby) a v extrémnom prípade aj prepustením obvineného z väzby. Ide o obdobnú situáciu ako v prípade, ak dospeje súd rozhodujúci o väzbe v prípravnom konaní k záveru, že trestné stíhanie obvineného nie je dôvodné. I keď nie je oprávnený takéto trestné stíhanie sám zastaviť a ani dať orgánom činným v trestnom konaní v tomto smere žiadny záväzný pokyn, dôsledkom tohto jeho záveru je prepustenie obvineného z väzby.

⁴ pozri uznesenie ústavného súdu zo 7. septembra 2021, sp. zn. IV. ÚS 462/2022, zverejnené v Zbierke nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky pod č. 87/2022.

Zastávam názor, že takýto postup, aj so zreteľom na už zmienenú viazanosť verejnej moci právom vyplývajúcu z čl. 2 ods. 2 ústavy, zároveň predstavuje – a to v rozsahu v akom to pri euro-konformnom výklade umožňuje súčasná slovenská právna úprava – účinný opravný prostriedok podľa čl. 12 ods. 1 smernice 2013/48/EÚ v spojení s čl. 47 charty.

Zoznam použitej literatúry:

1. Uznesenie ÚS SR zo 16. januára 2020, č. k. IV. ÚS 7/2020,
2. Uznesenie ÚS SR zo 6. júla 2021, č. k. II. ÚS 360/2021,
3. Uznesenie ÚS SR z 5. septembra 2019, č. k. II. ÚS 219/2019,
4. Uznesenie ÚS SR zo 17. septembra 2019, č. k. I. ÚS 384/2019,
5. Nález ÚS SR zo 7. septembra 2021, sp. zn. IV. ÚS 427/2021, zverejnený v Zbierke nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky pod č. 97/2021.
6. Nález ÚS SR zo 7. septembra 2021, sp. zn. IV. ÚS 462/2022, zverejnené v Zbierke nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky pod č. 87/2022.

Kontaktné informácie

JUDr. František Mozner
frantisek.mozner@nsud.sk
Najvyšší súd Slovenskej republiky

KONCENTRACE ŘÍZENÍ V TRESTNÍM PROCESU¹

CONCENTRATION OF PROCEEDINGS IN CRIMINAL PROCEDURE

Tomáš Gřivna²

Abstrakt: Příspěvek je zamyšlením nad možností zavedení zásady koncentrace řízení, jak je známa z procesu civilního, do trestního procesu. Úvahy autora byly podníceny dvěma ustanoveními, která obsahuje návrh nového trestního řádu. Ze znění návrhu je patrné, že se předkladatel tohoto návrhu inspiroval mimo jiné právní úpravou na Slovensku.

Klíčová slova: koncentrace řízení, materiální pravda, formální pravda, právo na obhajobu

Abstract: The paper is a reflection on the possibility of introducing the principle of concentration of proceedings, as it is known from civil procedure, into criminal procedure. The author's reflections were prompted by several provisions contained in the draft of the new Criminal Procedure Code. It is clear from the wording of the draft that the draftsman was inspired by the legislation in Slovakia.

Key words: concentration of proceedings, material truth, formal truth, right of defence

Úvod

Ministerstvo spravedlnosti České republiky předložilo v říjnu 2022 k diskusi pracovní verzi návrhu nového trestního řádu,³ který by měl nahradit zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).⁴ Návrh byl též předložen ústavněprávním výborům obou komor Parlamentu České republiky, které ho projednaly na společném výjezdním zasedání v Kroměříži v dubnu 2023 (24. - 26. 4.), a ve svých

¹ Tento příspěvek je výstupem z projektu Cooperatio – vědní oblast Law (LAWS), který je řešen na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.

² Právnická fakulta Univerzity Karlovy.

³ Návrh je dostupný na stránkách ministerstva spravedlnosti: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho> (cit. 31. 10. 2023)

⁴ Dále jen „tr. řád“.

usneseních⁵ v podstatě shodně konstatovaly, že „návrh nového trestního řádu obsahuje celou řadu pozitivních a užitečných změn, nejedná se v pravém slova smyslu o původně zamýšlenou tzv. velkou reformu. Nicméně je možné a žádoucí provést změny, na kterých panuje širší shoda novelizací stávajícího trestního řádu. Dále doporučily Ministerstvu spravedlnosti pokračovat v tomto volebním období na rekodifikačních pracích „s přihlédnutím k aktuálnímu názorovému vývoji a vzneseným zásadním připomínkám, byť s ohledem na komplexnost a složitost odborné debaty je pravděpodobné, že se parlamentní legislativní proces nepodaří v 9. volebním období Poslanecké sněmovny dokončit.“

Návrh jako jednu ze změn obsahoval ustanovení § 17a (a na něj navazující § 128d), o němž se i v návrhu důvodové zprávy uvádí, že „... po proběhlé diskuzi se nakonec navrhuje zavést určité prvky koncentrace i do trestního řízení.“

Zavedení prvků koncentrace do trestního řízení by bylo nepochybně novem, a proto je třeba se zabývat i v teoretické rovině, jaký význam by mělo z hlediska celého charakteru trestního řízení, a zdali je vůbec slučitelné s koncepcí trestního řádu a zásadami, na kterých je trestní proces vybudován.⁶

Zásada koncentrace řízení v civilním procesu

Zásada koncentrace řízení je dobře známa z civilního procesu, kde se staví do kontrapozice se zásadou jednotnosti řízení. Zatímco zásada jednotnosti řízení znamená, že řízení od svého počátku (zahájení řízení) do konce řízení (vydání rozhodnutí) tvoří jeden celek, ve kterém není závazně stanoven postup procesních úkonů, zásada koncentrace odpovídá tomu, že se řízení rozpadá do určitých částí (stadií), v nichž je možné provést vždy jen ty procesní úkony, pro které je stadium určeno, a to pod sankcí prekluze.⁷ Při uplatnění zásady jednotnosti řízení je účastníkům dána volnost co do doby tvrzení a navrhování důkazů. Koncentrační zásada naopak účastníky řízení omezuje nejen co časového okamžiku, kdy mohou vnášet do řízení svá tvrzení, ale především časového okamžiku, do kdy mohou navrhnout důkazy.

Důvodem pro zavedení prvků koncentrace řízení je ujasnění předmětu sporu, zefektivnění řízení, posílení rychlosti rozhodování, bránění obstrukcím.

⁵ Srov. 88. usnesení ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky ze dne 26. 4. 2023 a 59. usnesení ústavně-právního výboru Senátu Parlamentu České republiky ze dne 3. 5. 2023.

⁶ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 117 an. ISBN 978-80-7502-387-2; MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení – jejich výjimečnost a výjimky z nich. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 2023, č. 3, s. 31 – 47.

⁷ Srov. např. WINTEROVÁ, A. - MACKOVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní. Díl první: řízení nalézací. 9. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 79. ISBN 978-80-7502-298-1.

Podle toho, která z výše uvedených zásad (jednotnosti či koncentrace řízení) se uplatňuje, je dán i charakter řízení samotného. Prosazení jedné z těchto zásad ovlivňuje i rozsah a kvalitu zjištěného skutkového stavu věci.

Vnášení prvků koncentrace do českého civilního řízení je patrné od roku 2000,⁸ kdy byla přijata novela občanského soudního řádu (zákon č. 30/2000 Sb., s účinností od 1. 1. 2001). K dalšímu posílení došlo novelou v roce 2009 (zákon č. 7/2009 Sb., s účinností od 1. 7. 2009).⁹ Je však třeba zdůraznit, že se koncentrace řízení týká pouze věcí, které se projednávají podle pravidel sporného řízení, kde existuje povinnost tvrzení a povinnost důkazní a s ní spojené sankce v případě jejich neunesení. V nesporném řízení prvky koncentrace místo nemají. Ruku v ruce s principem jednotnosti řízení tak jde princip materiální pravdy, zatímco s principem formální pravdy je spojován princip koncentrační.¹⁰

V poslední době se objevují i názory, že koncentrace řízení příliš svazuje ruce soudu, který ve věci rozhoduje, což vede k úvahám o změnách tohoto institutu.¹¹

Ustanovení o koncentraci v návrhu nového trestního řádu

Současný trestní řád v § 2 neupravuje ani zásadu koncentrace ani zásadu jednotnosti řízení. Je tomu tak patrně proto, že rozlišování této dvojice zásad nemá v trestním řízení smysl. V trestním řízení nejsou rozlišena sporná a nesporná řízení, nemluví se o břemenu tvrzení a břemenu důkazním. To jsou instituty vlastní řízení civilnímu. V trestním řízení existují jiné zásady, z nichž dovozujeme postavení a povinnosti stran trestního řízení (zásada legality, zásada obžalovací, zásada presumpce neviny, zásada materiální pravdy). O zásadě koncentrace (jednotnosti řízení) neobsahují pojednání ani současné učebnice či odborná literatura.¹² Pokud však analyzujeme trestní řád z pohledu civilistických zásad, má současné znění nepochybně blíže k jednotnosti řízení (viz např. § 249 odst. 3 tr. řádu, podle něhož lze i odvolání opřít o nové skutečnosti a důkazy).

⁸ Do té doby lze prvky koncentrace spojovat s úpravou procesního práva do roku 1950, kdy byly zcela opuštěna. První instituty, které svědčí pro koncentraci procesu se navrátily do právního řádu až po roce 1990 (srov. např. zavedení rozsudku pro zmeškání a pro uznání zákonem č. 171/1993 Sb.).

⁹ Blíže viz např. BUREŠ, J. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. Bulletin advokacie, č. 12, 2009, s. 27 – 32.

¹⁰ Srov. WINTEROVÁ, A. - MACKOVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní. Díl první: řízení nalézací. 9. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 338. ISBN 978-80-7502-298-1.

¹¹ Srov. ÚLEHLOVÁ, S. Přežije koncentrace řízení, anebo se vydáme francouzskou cestou? Bulletin advokacie, č. 3, 2023, s. 34 – 35.

¹² Srov. např. FENYK, J. - CÍSAŘOVÁ, D. - GŘIVNA, T. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019. ISBN : 978-80-7598-306-0 nebo MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, 337 s. ISBN 978-80-7502-387-2.

V § 77a návrhu nového trestního řádu je uvedeno: Předseda senátu spolu s doručením opisu obžaloby vyzve osoby, jimž se opis obžaloby doručuje, aby v jím stanovené přiměřené lhůtě sdělily soudu návrhy na provedení dalších důkazních prostředků v hlavním líčení a uvedly okolnosti, které mají být důkazy získanými z takových důkazních prostředků objasněny. Zároveň je upozorní, že může *v hlavním líčení zamítnout návrh na provedení důkazního prostředku, o kterém strana věděla již v době doručení této výzvy, ale bez vážného důvodu jej nenavrhl.*

Na toto ustanovení navazuje § 728d návrhu nového trestního řádu: Po provedení všech důkazních prostředků vyzve předseda senátu strany, aby se vyjádřily, zda navrhují doplnění dokazování. Pokud soud dokazování nedoplní, rozhodne o zamítnutí návrhů stran na provedení důkazních prostředků, kterým nevyhověl. *Návrh na doplnění dokazování může soud zamítnout i v případě, že*

- a) státní zástupce navrhuje provést důkazní prostředek, o kterém věděl již v době podání obžaloby, ale bez vážného důvodu jeho provedení tehdy nenavrhl, nebo
- b) obviněný, zúčastněná osoba nebo poškozený navrhuje provést důkazní prostředek, o kterém věděli již v době doručení výzvy podle § 77a, ale bez vážného důvodu jeho provedení tehdy nenavrhl.

Při bližší analýze textu ustanovení je zřejmé, že jde o snahu koncentrovat navrhování důkazů pro státního zástupce v obžalobě, pro obviněného, zúčastněnou osobu a poškozeného k okamžiku odpovědi na výzvy soudu, která je doručována spolu s opisem obžaloby. Takto brzký okamžik koncentrace je velmi nevhodný. S ohledem na průběh trestního řízení koncentraci fakticky přibližuje přípravnému řízení a okamžiku jeho skončení (podle § 166 tr. řádu), kdy obviněný a jeho obhájce, popř. poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody, mají možnost učinit návrhy na doplnění dokazování. Mezi skončením vyšetřování (§ 166 odst. 1 tr. řádu), navržením podání obžaloby státnímu zástupci (§ 166 odst. 3 tr. řádu) a podáním obžaloby (§ 176 odst. 1 tr. řádu), není-li policejnímu orgánu věc vrácena k došetření, zpravidla neprobíhá dokazování. Tedy, obviněný se nachází při výzvě soudu ve stejné důkazní situaci, v jaké byl při skončení vyšetřování. S ohledem na postavení obviněného jako na někoho, kdo nemá povinnost prokazovat svou nevinu, se zdá právě uvalení povinnosti označit důkazy s tímto postavením neslučitelné. Je věci obviněného, zda a kdy navrhne provedení důkazu. Vyplývá to též z jeho postavení slabší procesní strany. Koncentrací k výzvě soudu po podání obžaloby se zbavuje možnosti „taktizovat“, zdali a kdy důkaz navrhnout. Příkladem může být existence svědka, o kterém obviněný ví, ale z osobních důvodů ho navrhnout prozatím nechce (např. milenka obviněného může dosvědčit, že se v době činu obviněný nacházel v hodinovém hotelu) a vyčkává, jaký bude důkazní stav v průběhu hlavního líčení.

Navržená koncentrace má sice podobu zákonné koncentrace (nutnost označit důkazní návrhy ve výzvě soudu), ale o její aplikaci rozhoduje soud („*může zamítnout*“);

nemá však povinnost tak učinit. Přitom nejsou stanoveny bližší kritéria pro jeho rozhodnutí (např. alespoň v negativní podobě, že zamítnout nelze takový návrh důkazu, který může mít význam pro zjištění skutkového stavu v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí).

V diskusích o podobě návrhu zaznívalo tvrzení, že ustanovení má být pouhým apelem¹³ na strany, aby důkazy navrhovaly včas.¹⁴ Text připraveného návrhu tomu neodpovídá, neboť nenavržení důkazu k výzvě soudu může být spojeno s negativními důsledky v podobě zamítnutí pozdějšího návrhu, a to nikoliv z důvodu jeho irelevance, ale z pouhého důvodu opožděnosti.

Nové úpravě koncentrace lze vyčítat i nedůslednost ve vztahu k dalším fázím trestního řízení. Pokud by byla koncentrace zavedena, mělo by tomu odpovídat i omezení možnosti navrhopvat důkazy v odvolacím řízení, měly by být přeformulovány důvody pro obnovu řízení apod.

Nelze zapomínat, že i návrh nového trestního řádu vychází ze zásady materiální pravdy, a není postaven (na rozdíl od původních návrhů) na formálním důkazním břemenu státního zástupce.

Za takové situace si lze klást otázku, proč si nelze vystačit s dosavadní bohatou judikaturou, jak se vypořádat s nadbytečnými a obstrukčními návrhy důkazů.¹⁵ Konečně i návrh samotný přináší pozoruhodné ustanovení § 9a (zákaz zneužití práva),¹⁶ který by bylo lze též aplikovat.

Inspirace zahraničím

Návrh důvodové zprávy na podporu zavedení prvku koncentrace do trestního řízení se odkazuje na některé zahraniční právní úpravy. Slabinou předložené komparace je její fragmentárnost, vytržení z kontextu celkového nastavení právní úpravy. Jsou-li v důvodové zprávě obsaženy citace estonské či chorvatské právní úpravy, chybí např. informace o charakteru procesu (zdali má adversární či inkviziční charakter) a na jakých základních zásadách je jejich trestní proces založen.

¹³ Příkladem apelu v současné právní úpravě může být např. § 198 odst. 3 tr. řádu, aby věc byla projednána a rozhodnuta bez odročení.

¹⁴ Srov. záznamy z diskusí nad návrhem nového trestního řádu, organizované katedrou trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy (tzv. rekodifikační čtvrtky), dostupné zde: https://www.epravo.cz/top/aktualne/rekodifikace_TR/ (především záznam z 3. 12. 2022)

¹⁵ srov. např. nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 2. 2004, sp. zn. I. ÚS 733/2001.

¹⁶ (1) *Ustanovení trestněprocesního zákona musí být vykládána a používána ve shodě s ústavním pořádkem, zejména s Listinou základních práv a svobod, jakož i s jeho účelem a smyslem tak, aby nedocházelo k jeho zneužívání. (2) Postup osob zúčastněných na trestním řízení, který je v rozporu s účelem a smyslem ustanovení, kterého se dovolávají, nebo postup, který se přiči obecným právním principům a zásadám trestního řízení, je zneužitím práva a nelze jej považovat za oprávněný.*

Pro představu však lze některé blízké právní úpravy ve stručnosti představit. Úprava rakouská obsahuje pouze apel na strany trestního řízení, jehož nedodržení nijak nesankcionuje: „*Důkazy, které není třeba provést již podle návrhu v obžalovacím spise nebo na základě usnesení vydaného o námitce, jsou účastníci řízení povinni navrhnout v takovém předstihu, aby dokazování mohlo být ještě provedeno v termínu hlavního líčení*“. Výslovně je však v § 246 odst. 1 uvedeno: „*Dokazování nelze odmítnout, protože důkaz nebo skutečnost, která má být prokázána, byly předloženy pozdě*.“

Švýcarská právní úprava pozdní návrhy sankcionuje možností uplatnit úhradou nákladu či škody spojených s pozdním oznámením, nikoliv však zamítnutím návrhu: „*Předseda senátu rozhodne, které důkazy mohou být provedeny v hlavním líčení a oznámí stranám složení soudu, a které důkazy budou provedeny. Zároveň stanoví stranám lhůtu, ve které musí předložit odůvodněné žádosti o provedení dalších důkazů, a upozorní je na možnost požadovat úhradu nákladů a škod vzniklých podáním takové žádosti opožděně*.“

Zjevnou inspirací autora či autorů ustanovení o koncentraci byla úprava slovenská. Podle § 240 ods. 3 tr. poriadku: „*Spolu s rovnopisom obžaloby sa osobám uvedeným v odseku 1 doručí výzva, aby bez meškania písomne oznámili súdu a ostatným stranám návrhy na vykonanie dôkazov. Vo výzve sa zároveň upozornia na to, že vykonanie neskôr navrhnutých dôkazov, ktoré stranám boli známe v čase doručenia výzvy, môže súd odmietnuť*.“

V podmínkách slovenské právní úpravy se citovaným ustanovením a otázkou koncentrace v trestním řízení zabýval velmi podrobně S. Romža.¹⁷ Po zevrubné analýze dochází k závěru, že ustanovení o možnosti soudu odmítnout důkaz pro opožděnost se nemůže uplatnit v případech kolize se zásadou náležitého zjištění skutkového stavu věci a se zásadou presumpce nevinny. Hovoří proto o omezené možnosti aplikace ustanovení § 240 odst. 3 tr. poriadku.

Závěr

Zásada koncentrace řízení (jako opak zásady jednotnosti řízení), resp. její prvky jsou typické pro řízení civilní, a to řízení sporné, které je ovládáno jinými principy než řízení trestní. Především je založeno na povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní a s ním spojené břemeno, které tíží jednu ze stran a její neunesení znamená ztrátu sporu. Prvky koncentrace mají význam z hlediska rychlého ujasnění předmětu sporu, projednání věci bez zbytečných průtahů a obstrukcí některého z účastníků řízení.

¹⁷ Srov. ROMŽA, S. Principle of concentration in criminal proceedings, Praha: Leges, 2018, 128 s. ISBN 978-80-7502-326-1, nebo ROMŽA, S. Koncentračná zásada vs. zásada náležitého zisťovania skutkového stavu veci v slovenskom trestnom konaní. Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1, 2018, s. 71 – 86.

V trestním procesu reformovaného inkvizičního typu založenému na zásadě materiální pravdy, zásadě presumpce nevinny, při neexistenci formálního důkazního břemene, nelze zavést zásadu koncentrace řízení, ani její typické prvky.

Návrh nového trestního řádu, který nově zakotvuje prvky koncentrace, je nadbytečný. Navrhované ustanovení by se beztak uplatnilo jen tam, kde by nebylo v rozporu se zásadou materiální pravdy a zásadou presumpce nevinny. S obstrukčními návrhy se může i současná soudní praxe vyrovnat za pomoci judikatury zejména Ústavního soudu České republiky, která k tomu poskytuje dostatečně návodný postup.

De lege ferenda lze zvážit zákonné formulace, které by byly apelem na aktivitu stran ve směru včasného navrhování důkazů. Lze po vzoru švýcarském uvažovat též o zatížení strany, jejíž důkazní návrh se ukázal obstrukčním, úhradou nákladů spojených s provedením takového důkazu. I návrh budoucí právní úpravy již obsahuje ustanovení, které lze za účelem eliminace obstrukčních důkazních návrhů použít, a to institut zákazu zneužití práva.

Zoznam použitej literatúry

1. BUREŠ, J. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. Bulletin advokacie, č. 12, 2009.
2. FENYK, J. - CÍSAŘOVÁ, D. - GRIVNA, T. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019. ISBN 978-80-7598-306-0.
3. MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, ISBN 978-80-7502-387-2.
4. MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení – jejich výjimečnost a výjimky z nich. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 2023, č. 3, s. 31 – 47.
5. ROMŽA, S. Koncentračná zásada vs. zásada náležitého zisťovania skutkového stavu veci v slovenskom trestnom konaní. Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1, 2018.
6. ROMŽA, S. Principle of concentration in criminal proceedings, Praha: Leges, 2018, 128 s. ISBN 978-80-7502-326-1.
7. ÚLEHLOVÁ, S. Přežije koncentrace řízení, anebo se vydáme francouzskou cestou? Bulletin advokacie, č. 3, 2023.
8. WINTEROVÁ, A. - MACKOVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní. Díl první: řízení nalézací. 9. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-298-1.

Kontaktné informácie

prof. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D.

grivna@prf.cuni.cz

Katedra trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy

ODFORMALIZOVÁNÍ ZAHÁJENÍ TRESTNÍHO STÍHÁNÍ – NĚKOLIK POZNÁMEK K NÁVRHU NOVÉHO TRESTNÍHO ŘÁDU¹

DEFORMALIZATION OF THE INITIATION OF CRIMINAL PROSECUTION - A FEW COMMENTS ON THE DRAFT OF THE NEW CRIMINAL CODE

Jiří Mulák²

Abstrakt: Tento příspěvek se zamýšlí nad jednou z navrhovaných dílčích změn v rámci probíhající rekodifikace trestního práva procesního, konkrétně odformalizováním přípravného řízení. Upozorňuje na možná úskalí zvažovaných změn. Autor považuje zvažované řešení za nesprávné a doporučuje setrvat na současném pojetí a charakteru zahájení trestního stíhání.

Klíčové slová: zahájení trestního stíhání, řádný opravný prostředek, přípravné řízení

Abstract: This paper reflects on one of the proposed partial changes within the ongoing recodification of criminal procedural law, namely the formalisation of the pre-trial procedure. It draws attention to possible pitfalls of the changes under consideration. The author considers the solution under consideration to be incorrect and recommends that the current concept and nature of the initiation of criminal proceedings be maintained.

Key words: initiation of prosecution, ordinary appeal, pre-trial proceedings

Úvod

V České republice se kontinuálně připravuje rekodifikace trestního práva procesního, jejímž výsledkem by měl být nový trestní řád. Završila by se tím celková reforma českého trestního práva.³

¹ Tento článek je výstupem z projektu Cooperatio – vědní oblast Law (LAWS), který je řešen na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.

² Právnická fakulta Univerzity Karlovy.

³ V roce 2009 byl přijat zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2010.

Přestože v minulosti bylo za tímto účelem vytvořeno již několik rekodifikačních komisí, bylo vypracováno několik věcných záměrů (zejména z roku 2004 a 2008) a na ně navazující Východiska a principy nového trestního řádu v roce 2015, nebyl Vládě České republiky dosud předložen návrh nového trestního řádu, který by nahradil nesčetněkrát novelizovaný trestní řád z roku 1961.⁴ Pokračuje tak nekončící reforma českého trestního řízení.⁵

Určitým kvalifikovaným pokusem však byl návrh nového trestního řádu (zveřejněný v roce 2022).⁶ Tento návrh, který byl podroben důkladné oponentuře v rámci tzv. rekodifikačních čtvrtků,⁷ je sice aktuálně jako celek „*politicky neprůchodný*“, avšak je evidentní, že v několika případech již posloužil⁸ či ještě poslouží jako základ pro novely trestních předpisů v dílčích oblastech.

Je však pochopitelně otázkou, zda rekodifikace trestního práva procesního v roce 2023 může přijít s něčím novým, současně ústavně-konformním a především politický průchodným. Každá odpovědná rekodifikace trestního práva by si měla položit čtyři fundamentální otázky: 1) Jaký trestní řád máme? 2) Jaký trestní řád mít chceme? 3) Jaký trestní řád mít můžeme? 4) Jaký trestní řád mít musíme? Zjednodušeně by se dalo říci, že je zde požadavek kritické analýzy a vyhodnocení stavu *de lege lata*. Bez toho nelze seriózně uvažovat o úvahách *de lege ferenda*.

Zákonodárce by pak neměl jistě opomíjet ústavní rámec (základní práva a svobody)⁹ a kontext doby (historický, sociální), ve které rekodifikuje/novelizuje trestní předpisy.

⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále v textu i jen jako „tr. řád“).

⁵ MUSIL, J. Nekončící reforma trestního řízení. Právníké listy, 2017, č. 1, s. 16 – 22.

⁶ Dlužno dodat, že nebyl současně představen návrh doprovodného změnového zákona ohledně jiných trestně-procesních zákonů (zejména zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, zákon o soudnictví ve věcech mládeže a zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních).

⁷ Podrobněji se - o Rekodifikačních čtvrtkách - můžete dočíst na stránkách časopisu Trestní právo – MULÁK, J. - RICHTER, M. Rekodifikační čtvrtky aneb nad návrhem nového trestního řádu I. Trestní právo, 2022, roč. 24, č. 4, s. 37 a násl.; MULÁK, J. - RICHTER, M. Rekodifikační čtvrtky aneb nad návrhem nového trestního řádu II. Trestní právo.

2023, roč. 25, č. 1, s. 33 a násl.; MULÁK, J. - RICHTER, M. Rekodifikační čtvrtky aneb nad návrhem nového trestního řádu III. Trestní právo. 2023, roč. 25, č. 2, s. 36 a násl., případně je možné si je zpětně přehrát v záznamu – dostupné na: <https://rekodifikacnictvrky.cz/> či https://www.epravo.cz/top/aktualne/rekodifikace_TR/.

⁸ Srov. novely trestních předpisů, které byly provedeny zákonem č. 333/2020 Sb. a zákonem č. 220/2021 Sb.

⁹ MULÁK, J. Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci – článek 4 Ústavy ČR ve světle vybraných ustanovení trestního řádu. In: KUDRNA, J. (ed.) Ústava v kontextu společenských změn (K 30. výročí jejího přijetí). Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 323 – 338. ISBN 978-80-7676-587-0.

Pozornost by měl věnovat také základním zásadám trestního řízení, tedy vůdčím idejím českého trestního procesu.¹⁰

Jedním z institutů, který vyvolává mezi odbornou veřejností určité rozpaky, je odformalizování zahájení trestního stíhání, resp. přípravného řízení.¹¹ Je to právě vztah přípravného řízení a řízení před soudem, který je z pohledu rozsahu dokazování neuralgickým bodem kontinentálního modelu trestního procesu a jeho možné reformy.¹²

Zatímco podle stávajícího stavu je v České republice trestní stíhání zahajováno odůvodněným usnesením podle § 160 odst. 1 tr. řádu, proti kterému je také přípustný opravný prostředek – stížnost s odkladným účinkem, navrhovaná právní úprava počítá s tím, že má být místo toho méně formální sdělení obvinění bez odůvodnění a bez možnosti opravného prostředku. Určitou náhradou za absenci stížnosti má být žádost o přezkum, která má být vyřízeny v pořádkových lhůtách v závislosti na věcné příslušnosti.

Důvodová zpráva k této otázce stojí - stručně řečeno - na třech východiscích: a) „unikátnost“ české úpravy v rámci evropského srovnání, b) statistická data, ze kterých vyplývá, že stížnost je podávána jen ve 24 % případů, přičemž pouze 8 % z nich je vyhověno a c) požadavek na formální zahájení trestního stíhání nevyplývá ani z EÚLP, ani z rozhodovací praxe ESLP. Zveřejněná důvodová zpráva se naopak nevyjadřuje ke dvěma zásadním otázkám: *V čem je současná právní úprava zahájení trestního stíhání nevhodná? Z jakého důvodu je nutné snižovat procedurální úroveň ochrany práv obviněného v přípravném řízení?*

Navrhovaná právní úprava má za cíl další odformalizování přípravného řízení, resp. jeho významné fáze. Tato navrhovaná právní úprava přináší řadu teoretických i praktických problémů; může vykazovat ústavní deficity z hlediska práva na spravedlivý trestní proces dle čl. 6 odst. 1 a 3 EÚLP.

Cílem tohoto příspěvku není podrobná analýza či vyhodnocení navrhované (zvažované) právní úpravy přípravného řízení (resp. jeho odformalizování), ale spíše upozornění na podstatné momenty a možná úskalí, které jsou s touto navrhovanou změnou spojeny. Stranou v této souvislosti ponechávám další dvě problematické

¹⁰ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení – jejich výjimečnost a výjimky z nich. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 2023, č. 3, s. 31 – 47.

¹¹ K širšímu studiu: ŘÍHA, J. Přípravné řízení v návrhu rekodifikované právní úpravy. In: GRIVNA, T., ŠIMÁNOVÁ, H. (eds.). Přípravné řízení dnes a zítra, Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 76-99 ISBN: 978-80-73807-87-0; FRYŠTÁK, M. Účast obhájce ve vyšetřování. Trestněprávní revue, 2016, č. 5; FRYŠTÁK, M. Přípravné řízení *de lege ferenda*. Trestněprávní revue, 2015, č. 6; FRYŠTÁK, M. - JÍLOVEC, M. Pojem přípravné řízení, jeho účel význam a funkce z pohledu soudní judikatury. Trestněprávní revue, 2014, č. 7-8; FRYŠTÁK, M. Zahájení přípravného řízení provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů. Trestněprávní revue, 2013, č. 5.

¹² MUSIL, J. Role přípravného řízení v českém trestním procesu. Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, 2023, č. 3, s. 85 an.

oblasti (*ad hoc* účast advokáta u neodkladných a neopakovatelných úkonů podle § x10 návrhu nového trestního řádu,¹³ jímž se má údajně posilovat kontradiktornost řízení a rovnost stran; a dále zavedení koncentrační zásady¹⁴ pro uplatnění procesních vad,¹⁵ která má za cíl zefektivnit trestní řízení).

Zahájení trestního stíhání *de lege lata* a *de lege ferenda*

Okamžik zahájení trestního stíhání představuje významný bod mezi dvěma časovými úseky přípravného řízení¹⁶ – prověřováním (inkvizicí generální) a vyšetřováním (inkvizicí speciální), jde-li o standardní či rozšířené přípravné řízení.¹⁷

Usnesení o zahájení trestního stíhání má v zásadě několik významů. Předně vymezuje skutek, pro který se trestní řízení (stíhání) vede, neboť pouze pro tento skutek – při zachování tzv. totožnosti skutku - může být později podána obžaloba (§ 176 odst. 2 tr. řádu) a pouze o tomto skutku může soud rozhodnout (§ 220 odst. 1 tr. řádu).¹⁸

Další význam je určující, neboť usnesení o zahájení trestního stíhání určuje osobu, proti níž se trestní stíhání vede a která se doručením usnesení stává osobou obviněnou (§ 32 tr. řádu). Je však otázkou nakolik má toto rozhodnutí „*toliko předběžný charakter*“ a jeho smyslem ve vztahu k obviněnému je oznámení, že je stíhán pro určitý skutek, což je podmínkou dalších procesních úkonů v trestním

¹³ Navrhovaný institut *ad hoc* ustanoveného advokáta pro účely účasti na neodkladném nebo neopakovatelném úkonu prováděném v rámci prověřování (který má nahradit účast soudce při takových úkonech; § 158a tr. řádu) se reálně dostává do konfliktu s právními předpisy, které upravují výkon advokacie, když jednou ze základních povinností advokáta při výkonu jeho činnosti je chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny (§ 16 odst. 1 věta první zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii), což lze velmi těžko bez obviněného (bez porady s ním) a bez znalosti trestního spisu.

¹⁴ Srov. další koncentrační momenty viz § 7a návrhu (Návrhy na provedení dalších důkazních prostředků), § 728d návrhu nového trestního řádu či § 4 odst. 3 návrhu nového trestního řádu (Obsah odvolání). Aktuálně např. GRIVNA, T. Problematické aspekty základních zásad v návrhu rekonstrukce trestního procesu. *Acta Universitatis Carolinae-Iuridica*, 2023, č. 3, s. 28 an.

¹⁵ Návrh nového trestního řádu totiž počítá s tím, že v případě neuplatnění obrany proti nezákonnému postupu OČTŘ, jímž byly závažným způsobem porušeny procesní ustanovení, se k později uplatněným námitkám nepřihlíží (srov. § 222 odst. 2 návrhu nového trestního řádu).

¹⁶ Srov. ČENTĚŠ, J. - KURILOVSKÁ, L et. al. (eds.) Efektivnost přípravného konania. Zborník príspevkov. Bratislava: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-571-0546-6; IVOR, J. et al. Optimalizácia prípravného konania trestného. Praha: Leges, 2017. ISBN: 978-80-7502-216-5

¹⁷ Pokud se ve věci konalo zkrácené přípravné řízení, trestní stíhání se zahajuje doručením návrhu na potrestání soudu [§ 314b odst. 1 tr. řádu].

¹⁸ Jde o jeden z projevů obžalovací zásady (akuzačního principu; § 2 odst. 8 tr. řádu).

řízení,¹⁹ např. vzetí obviněného do vazby. Důvodnost trestního obvinění je také předmětem celého trestního řízení.²⁰

Přiléhavě se k otázce zahájení trestního stíhání vyjádřil Ústavní soud²¹ takto: „*Dle názoru Ústavního soudu každé zahájení trestního stíhání negativně ovlivňuje osobní život stíhaného, a to bez ohledu na výsledek trestního stíhání; dvojnásob to však platí u těch, jež skončí způsobem, který potvrdí nevinu obviněného. Je sice pravda, že do okamžiku právní moci rozhodnutí o vině je třeba ctít presumpci nevinu, avšak samotný fakt trestního stíhání je pro obviněného zátěží psychickou a mnohdy i finanční. Samotné zahájení trestního stíhání výrazně zasahuje do soukromého a osobního života jednotlivce, do jeho cti a dobré pověsti. Ústavní soud již ve svém nálezu ze dne 11. 10. 2006, sp. zn. IV. ÚS 428/05 (N 185/43 SbNU 115) vyšel z přesvědčení, že samotné trestní stíhání je způsobilé vyvolat vznik nemateriální újmy především tehdy, jedná-li se o obvinění ‚liché‘, což může vyplynout z pravomocného zprošťujícího soudního rozsudku, podle něhož se skutek, z něhož byl jednotlivec obviněn a obžalován, nestal, případně jej nespáchal obžalovaný, anebo skutek nebyl trestným činem.*“²²

Dále je zde nepochybná souvislost s některými základními zásadami trestního řízení - zásadou řádného zákonného procesu (§ 2 odst. 1 tr. řádu),²³ která stanoví, že „*Nikdo nemůže být stíhán jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví tento zákon.*“,²⁴ rovněž i se zásadou legality (§ 2 odst. 3 tr. řádu), která stanoví, že „*Státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon, přímo použitelný předpis Evropské unie nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak.*“

Zahájením trestního stíhání se může dále plně rozvinout právo na obhajobu, nikoli pouze právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod,²⁵ jako je tomu u osoby prověřované či podezřelé ve fázi prověřování. To znamená, že obviněnému musí být umožněno plné uplatnění obhajoby ve smyslu § 2 odst. 13 tr.

¹⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 6. 2013, sp. zn. II. ÚS 1465/13, usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 12. 2006, sp. zn. III. ÚS 693/06.

²⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 7. 2016, sp. zn. I. ÚS 452/16.

²¹ Některým ústavním otázkám se v česky psané literatuře věnoval Vnenk, který pléduje pro posílení přezkumného rámce usnesení o zahájení trestního stíhání – VNENK, V. Usnesení o zahájení trestního stíhání v ústavněprávních souvislostech. Právní rozhledy, 2022, č. 18, s. 636 an.

²² Nález Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2011, sp. zn. III. ÚS 1976/09 (č. 208/2011 USn)

²³ Srov. též čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

²⁴ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 117 – 121. ISBN 978-80-7502-387-2.

²⁵ „*Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.*“

řádu,²⁶ též garantováno čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod²⁷ či podle čl. 6 odst. 3 písm. c) EÚLP.

Klíčové ustanovení ohledně zahájení trestního stíhání představuje § 160 tr. zákoníku. Podle odst. 1 tohoto ustanovení platí, že „*Nasvědčují-li prověřováním (...) zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba, rozhodne policejní orgán neprodleně o zahájení trestního stíhání této osoby jako obviněného, pokud není důvod k postupu podle § 159a odst. 2 a 3, § 159b odst. 1, 3 a 4 nebo § 159c odst. 1. Výrok usnesení o zahájení trestního stíhání musí obsahovat popis skutku, ze kterého je tato osoba obviněna, aby nemohl být zaměněn s jiným, zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován; obviněný musí být v usnesení o zahájení trestního stíhání označen stejnými údaji, jaké musí být uvedeny o osobě obžalovaného v rozsudku (§ 120 odst. 2). V odůvodnění usnesení je třeba přesně označit skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání.*“

Na tomto místě je potřeba rovněž připomenout zásadu legality (§ 2 odst. 3 tr. řádu), která je projevem zásady oficiality (§ 2 odst. 4 věta první tr. řádu) pro okamžik zahájení trestního řízení.²⁸ U zásady legality je obsahově možné identifikovat jak funkci iniciační (stíhací), tak i funkci akuzační (obžalovací). Jak známo, rozšiřuje se počet výjimek ze zásady legality, přičemž některé z těchto výjimek ze zásady legality je možné současně označit jako projevy principu oportunité. Policejní orgán, případně státní zástupce tak mohou projednávanou věc odložit (případně ji obligatorně musí odložit), dočasně odložit trestní stíhání, zahájit trestní stíhání, případně věc vyřídit jinak (odevzdat jinému orgánu). Je to právě institut zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 tr. řádu, který je projevem zásady legality v rovině iniciační (stíhací).

Obecné náležitosti, které musí i usnesení o zahájení trestního stíhání obsahovat, jsou uvedeny také v § 134 tr. řádu. V odůvodnění je třeba, jestliže to přichází podle povahy věci v úvahu, zejména uvést skutečnosti, které byly vzaty za prokázané, důkazy, o něž se skutková zjištění opírají, úvahy, jimiž se rozhodující orgán řídil při hodnocení provedených důkazů, jakož i právní úvahy, na jejichž podkladě posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona. A jak již bylo uvedeno výše - přesně

²⁶ „*Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení vhodným způsobem a srozumitelně poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce; všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.*“

²⁷ „*Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.*“

²⁸ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 141 an. ISBN 978-80-7502-387-2.

označit skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání. Usnesení o zahájení trestního stíhání je možné napadnout řádným opravným prostředkem – stížností (§ 141 tr. řádu ve spojení s § 160 odst. 7 tr. řádu), kterou lze podat do tří dnů od doručení. Ani řádně a včas podaná stížnost nemá odkladný (suspenzivní) účinek. Návrh nového trestního řádu (§ x17 odst. 2) stanoví, že „*Trestní stíhání se zahajuje tím, že policejní orgán osobě (...) na počátku prvního výslechu sdělí, že ji stíhá jako obviněného a učiní o tom záznam. V záznamu o sdělení obvinění musí být popsán skutek, ze kterého je osoba obviněna, tak, aby nemohl být zaměněn s jiným, a zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován; obviněný musí být označen stejnými údaji, jaké o něm musejí být uvedeny v rozsudku.*“

Srovnáme-li tedy stávající a navrhovanou právní úpravu, tedy zahájení trestního stíhání již nemá být zahajováno usnesením s odůvodněním, ale pouze ústně sdělováno (sděleno písemným záznamem bez odůvodnění), a to až po skončení výslechu obviněného.

K některým úskalím zvažovaných změn

Již výše bylo uvedeno, že podle dosavadní české právní úpravy musí být usnesení o zahájení trestního stíhání odůvodněno. To musí obsahovat konkrétní a podložené informace o obvinění vzneseném proti obviněnému, a to včetně právní kvalifikace, povaze a důvodech, pro které bylo trestní stíhání zahájeno.

Podle návrhu nového trestního řádu již nebude zahájení trestního stíhání odůvodněno, postačí pouze ústní sdělení základních skutkových okolností: a) popis skutku, ze kterého je osoba obviněna, tak, aby nemohl být zaměněn s jiným, b) zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován a c) identifikace obviněného. Obviněný tak v mnoha případech nebude adekvátně/podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění (např. případech rozsáhlé kriminality, kde se mnohdy vyskytuje několik stovek dílčích útoků pokračujícího trestného činu či několik desítek spoluobviněných).

Rozhodovací praxe ESLP z povahy věci neobsahuje žádnou obecnou definici míry podrobnosti,²⁹ s jakou má být obviněný seznámen s povahou a důvody obvinění proti své osobě. Je rovněž evidentní, že tato míra musí být nutně menší než v porovnání s (odsuzujícím) rozsudkem, avšak současně větší, než jaká by měla postačovat pro účely seznámení se s důvody svého zatčení a s každým obviněním proti sobě ve smyslu čl. 5 odst. 2 EÚLP. V každém případě však (a to je podstatné) musí být poskytnuté informace dostatečné k tomu, aby si obviněný mohl řádně připravit svoji

²⁹ KMEC, J. Kapitola XVI [Právo na spravedlivý proces (čl. 6 EÚLP)]. In: KMEC, J.- KOSAŘ, D. - KRATOCHVÍL, J. - BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 795 – 796. ISBN 978-80-7400-365-3.

obhajobu. Posouzení míry dostatečnosti, resp. podrobnosti se bude vždy odvíjet od konkrétních okolností daného případu.³⁰

Navrhované znění trestního řádu předpokládá, že ihned po neformálním sdělení obvinění proběhne první výslech obviněného. První výslech obviněného tak proběhne za situace, v níž jsou obviněnému sděleny pouze základní skutkové okolnosti a jaký trestný čin je ve skutku spatřován. Písemný záznam o sdělení obvinění (samostatný či součástí protokolu o výslechu) obviněný získá až po výslechu. Ani písemný záznam navíc nebude odůvodněn. Obviněnému nebude poskytnut přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby

Z hlediska požadavků rozhodovací praxe ESLP³¹ je nutné uvést, jaké jednání je obviněnému kladeno za vinu, kde se událo, ideálně i s kým, aby měl obviněný možnost získat svědky na potvrzení svého alibi, tj. aby se mohlo plně uplatnit další minimální právo na kontradiktorní výslech svědka podle čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP. Záleží, kdy k události došlo, podrobné seznámení bude menší u případu, který je starý již několik let oproti případu, který se stal před několika měsíci. Pro ESLP je podstatné, aby byl obviněný informovaný a nezabývá se tolik tím, zda mu informaci podal příslušný orgán činný v trestním řízení anebo se to obviněný dozvěděl jinou cestou (byť pokud je obviněný např. v zahraničí, je zřejmé, že orgány činné v trestním řízení budou muset vynaložit větší úsilí v informování obviněného). ESLP doposud jednoznačně nestanovil (patrně s ohledem na rozmanitost úprav), zda je nutné písemné seznámení obviněného s předmětem trestního řízení. Podle ESLP je však nutné, aby seznámení proběhlo formalizovaně, tj. jedná se o právní úkon takového významu, že musí být proveden v souladu s procesními a hmotněprávními požadavky, které zaručují účinný výkon práv obviněného. Podstatné je to, že vágní povědomí o existenci obvinění nepostačuje.³²

Další otázka souvisí s nahrazením řádného opravného prostředku (stížnosti) méně formální žádostí o přezkum. K této problematice lze konstatovat, že možnost obrany obviněného proti zahájení trestního stíhání tak bude značně limitovaná. Z důvodu navrhované absence formálního rozhodnutí (v podobě usnesení) o zahájení trestního stíhání obviněný nebude mít možnost bránit se stížností jako řádným opravným prostředkem.

Obviněnému navrhovaná úprava přiznává jen právo podat žádost o přezkoumání sdělení obvinění (*§ 171a odst. 1 ve spojení s § 4 návrhu nového trestního řádu*). Tato žádost by se měla podávat prostřednictvím policejního orgánu, který ji bez

³⁰ Rozhodnutí ESLP ve věci Ayçoban a další proti Turecku ze dne 22. 12. 2005, stížnost č. 42208/02, bod 22 odůvodnění či rozhodnutí ESLP ve věci Steel a další proti Spojenému království ze dne 23. 9. 1998, stížnost č. 24838/94, body 84–87 odůvodnění.

³¹ TRECHSEL, S. Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 201 – 204.

³² Rozhodnutí ESLP ve věci T. proti Itálii ze dne 12. 10. 1992, stížnost č. 14104/88, bod 28 odůvodnění.

zbytečného odkladu předloží státnímu zástupci společně se svým vyjádřením k důvodům uvedeným v žádosti. O žádosti má státní zástupce rozhodnout ve stanovených lhůtách, jejichž délka se odvíjí od věcné příslušnosti (15 dnů je-li věcně příslušný okresní soud; 30 dnů je-li věcně příslušný krajský soud). Vedoucí státní zástupce může na žádost tuto lhůtu prodloužit, je-li to odůvodněno složitostí věci nebo jinou skutečností.

Z důvodu krátkých lhůt pro rozhodnutí o žádosti o přezkoumání sdělení obvinění, byť by v praxi docházelo k jejich prodlužování, lze mít za to, že státní zástupce nebude mít v mnoha případech dostatek prostoru se důvody uvedenými v žádosti adekvátně zabývat. Proto zde může být riziko, že bude-li veden snahou zachovat stanovenou lhůtu k rozhodnutí, převezme vyjádření policejního orgánu. Z tohoto důvodu lze mít obavu, že novou právní úpravou bude fakticky přezkum sdělení obvinění ponechán na policejním orgánu, přičemž role státního zástupce bude jen velmi formální.

Rovněž se nabízí praktická otázka, jak má obviněný žádost o přezkoumání sdělení obvinění odůvodnit, když sám nebude vědět, na základě jakých skutečností, důkazů a úvah policejní orgán dospěl k tomu, že má být zahájeno jeho trestní stíhání. Bez možnosti nahlédnout do spisu a tento prostudovat pak toto právo bude spíše iluzorní.

Závěr

Navrhovaná právní úprava potenciálně narušuje minimální práva obviněného v trestním řízení. Neposkytuje obviněnému přiměřený čas na přípravu obhajoby. Zcela excesivně zasahuje do práva obviněného na seznámení se s povahou a důvody obvinění proti němu. Právo žádosti o přezkoumání sdělení obvinění je pouze formálním institutem určité obrany obviněného proti zahájení trestního stíhání. Odformalizování zahájení trestního stíhání tedy usiluje o nedůvodné snížení procedurální úrovně ochrany práv obviněného v přípravném řízení. Důvodová zpráva se však nevyjadřuje ke dvěma zásadním otázkám: *V čem je současná právní úprava zahájení trestního stíhání nevhodná? Z jakého důvodu je nutné snižovat procedurální úroveň ochrany práv obviněného v přípravném řízení?*

Důvodová zpráva stojí stručně řečeno na třech východiscích: a) „unikátnost“ české úpravy v rámci evropského srovnání, b) statistická data (stížnost je podávána jen ve 24 % případů, přičemž pouze 8 % z nich je vyhověno) a c) požadavek na formální zahájení trestního stíhání nevyplývá ani z EÚLP, ani z judikatury ESLP. Sama skutečnost, že je česká právní úprava unikátní v evropském porovnání, jistě neznamena to, že by se i česká legislativa měla vydat touto cestou, resp. vrátit se před právní stav před rokem 2002 (velká novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb.). Argument statistikou je podle mého názoru zavádějící (počet podávaných stížností se může v průběhu let měnit), přičemž není vyloučeno, že právě

odformalizováním zahájení vyšetřování bude „žádostí o přezkum“ (které mají suplovat stávající stav - stížnost proti usnesení) přibývat

Ačkoli je pravdou, že požadavek na formální zahájení trestního stíhání nevyplývá ani z EÚLP, ani z rozhodovací praxe ESLP, je potřeba na toto nahlížet v kontextu. Evropská úmluva o ochraně základních práv a svobod ve svém čl. 6 odst. 3 stanoví tzv. „minimální práva“ obviněného, tedy smluvní státy mohou v národních legislativách nastavit i vyšší standard, tj. nemusí se spokojit jen s minimálním standardem. Pokud jde o judikaturu ESLP, tak ani ESLP není zákonodárcem (natož všemocným), aby kategoricky stanovil – tím spíše při rozmanitosti národních úprav – požadavek, zda je či není potřebné, případně do jaké míry formalizovat zahájení trestního stíhání. Zvažovaná právní úprava je podle mého názoru potenciálně v rozporu minimálními právy obviněného, které jsou garantovány v čl. 6 odst. 3 písm. a) a b) EÚLP.

Uvedenou změnu by bylo možné akceptovat pouze tehdy, pokud by navrhovaný trestní řád současně nezaváděl jiné problematické momenty, které ve svém důsledku snižují procedurální ochranu základních práv a svobod obviněného (ve vztahu k přípravnému řízení jde o *ad hoc* účast advokáta u neodkladného a neopakovatelného úkonu; uplatnění koncentrační zásady v případě neuplatnění obrany/námitek proti nezákonnému postupu OČTŘ, jímž byly závažným způsobem porušeny procesní ustanovení).³³

Domnívám se, že stávající stav, pokud jde o zahájení trestního stíhání, je správný, resp. podstatně lépe naplňuje požadavky čl. 6 odst. 3 EÚLP, a proto by měl být zachován. Pokud by mělo být reálně uvažováno o podstatné změně, bylo by potřeba provést seriózní analýzu o vhodnosti současného stavu a zvažovaných řešení.

Zoznam použitej literatúry

1. ČENTÉŠ, J. - KURILOVSKÁ, L et. al. (eds.) Efektivnost' prípravného konania. Zborník príspevkov. Bratislava: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-571-0546-6.
2. GŘIVNA, T. Problematické aspekty základních zásad v návrhu rekodifikace trestního procesu. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 2023, č. 3.
3. FRYŠTÁK, M. Přípravné řízení de lege ferenda. Trestněprávní revue, 2015, č. 6.
4. FRYŠTÁK, M. Účast obhájce ve vyšetřování. Trestněprávní revue, 2016, č. 5.
5. FRYŠTÁK, M. - JÍLOVEC, M. Pojem přípravné řízení, jeho účel význam a funkce z pohledu soudní judikatury. Trestněprávní revue, 2014, č. 7-8.
6. IVOR, J. et al. Optimalizácia prípravného konania trestného. Praha: Leges, 2017. ISBN: 978-80-7502-216-5

³³ Jde o určitou obdobu tzv. „stand-still clause“.

7. KMEC, J. Kapitola XVI [Právo na spravedlivý proces (čl. 6 EÚLP)]. In: KMEC, J. - KOSÁŘ, D. - KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-365-3
8. MULÁK, J. Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci – článek 4 Ústavy ČR ve světle vybraných ustanovení trestního řádu. In: KUDRNA, J. (ed.) Ústava v kontextu společenských změn (K 30. výročí jejího přijetí). Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-587-0
9. MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-387-2.
10. MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení – jejich výjimečnost a výjimky z nich. *Acta Universitatis Carolinae-Iuridica*, 2023, č. 3.
11. MUSIL, J. Nekončící reforma trestního řízení. *Právní listy*, 2017, č. 1.
12. MUSIL, J. Role přípravného řízení v českém trestním procesu. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 2023, č. 3.
13. ŘÍHA, J. Přípravné řízení v návrhu rekodifikované právní úpravy. In: GŘIVNA, T., ŠIMÁNOVÁ, H. (eds.). *Přípravné řízení dnes a zítra*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2019. ISBN: 978-80-7380-787-0
14. TRECHSEL, S. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 978-01-9170-962-3
15. VNENK, V. Usnesení o zahájení trestního stíhání v ústavněprávních souvislostech. *Právní rozhledy*, 2022, č. 18.

Kontaktné údaje

JUDr. Jiří Mulák, Ph.D.

mulakj@prf.cuni.cz

Univerzita Karlova, Právnícká fakulta

OSOBITOSTI VYŠETROVANIA DETSKEJ PORNOGRAFIE¹

PECULIARITIES OF INVESTIGATION OF CHILD PORNOGRAPHY

Lucia Kurilovská², Patrícia Krásná³

Abstrakt: Autorky v predloženom príspevku reflektujú na aktuálnu potrebu vymedzenia konkrétnych súvislostí spojených s vyšetrovaním detskej pornografie. Uvádzané je predpokladom efektívnosti samotnej realizácie vyšetrovania, dokazovania, ale aj prípravného konania. Prostredníctvom konkrétnych metód vedeckého poznania autorky svoj interes zamerali na špecifiká vyšetrovania detskej pornografie s prihliadnutím aj na individuálnosť jednotlivých vyšetrovacích úkonov, ktorých kvalita v značnej miere prispieva k účelnému vyšetrovaniu detskej pornografie. Skutočnosťou je, že vyšetrovanie detskej pornografie je individuálne vzhľadom na okolnosti, ktoré sú spojené s jej páchaním a utajovaním. Autorky sa v obsahu predloženého príspevku budú venovať tiež konkrétnostiam, ktoré podmieňujú efektívnosť vyšetrovania a dokazovania detskej pornografie s prihliadnutím na relevantné skutočnosti prameniace z aplikačnej praxe.

Kľúčové slová: detská pornografia, vyšetrovanie, efektívnosť, trestné konanie, prípravné konanie

Abstract: In the presented scientific study, the authors reflect on the current need to define the specific contexts associated with the investigation of child pornography. This is a prerequisite for the effectiveness of the investigation, evidence, but also of the preliminary procedure itself. Through specific methods of scientific knowledge, the authors focused their interest on the specifics of investigating child pornography, taking into account the individuality of individual investigative actions, the quality of which greatly contributes to the purposeful investigation of child pornography. The reality is that the investigation of child pornography is individualized due to the circumstances associated with its commission and concealment. In the content of the presented scientific study, the authors will also focus on specifics that

¹ „Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102.“

² Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

³ Katedra vyšetrovania Akadémie Policajného zboru v Bratislave.

condition the effectiveness of investigating and proving child pornography, taking into account the relevant facts stemming from application practice.

Key words: child pornography, investigation, efficiency, criminal proceedings, preliminary proceedings

Úvod

„Každé dieťa si zaslúži bezpečné detstvo.“

Ochrana detí offline aj online je jednou z priorít, ktorej je potrebné sa venovať na národnej, ale aj na medzinárodnej úrovni. Sexuálne zneužívanie a sexuálne vykorisťovanie detí predstavujú závažné porušenie ľudských a základných práv, najmä práv detí na ochranu pred všetkými formami násillia, zneužívania a zanedbávania, zlého zaobchádzania alebo vykorisťovania vrátane sexuálneho zneužívania, ako je zdôraznené a stanovuje sa v Dohovore o právach dieťaťa.⁴ Moderná digitalizácia priniesla spoločnosti a hospodárstvu veľa výhod, ale priniesla aj výzvy vrátane nárastu online sexuálneho zneužívania detí a detskej pornografie.

Online sexuálny nátlak a vydieranie je jedným z nových fenoménov kriminality digitálneho veku. Ovplyvňuje dospelých aj maloletých a uľahčuje ju technologická expanzia, rastúce internetové pokrytie a široká dostupnosť mobilných zariadení. Počítačová kriminalita vo svojich rôznych formách predstavuje čoraz väčšiu hrozbu pre Európsku úniu. Kybernetické útoky, online sexuálne vykorisťovanie detí a online podvody sú veľmi zložité trestné činy a prejavujú sa v rôznych typológiách. Páchatelia naďalej preukazujú vysokú úroveň prispôsobivosti novým technológiám a spoločenskému vývoju, pričom sa neustále zlepšuje ich spolupráca a špecializácia. Je našou úlohou preto aktívne reagovať na postupné kroky páchatelov, ale aj celkovému vývoju páchania detskej pornografie. Iba v prípade našej proaktivity dokážeme následne eliminovať závažnosť páchania detskej pornografie. Pri skúmaní nami zvolenej problematiky sme postupovali od vymedzenia všeobecných konotácií až ku konkrétnym súvislostiam spojeným aj s primárnymi, nami vytýčenými cieľmi, vedeckého skúmania v rámci zvolenej problematiky.

Naším primárnym cieľom bolo vymedziť konkrétnosti súvisiace s vyšetrovaním detskej pornografie so zámerom jeho zefektívnenia prostredníctvom vedeckého výskumu a poznatkov z aplikačnej praxe. Nami vymedzený a následne naplnený cieľ s určitosťou prispeje aj ku konštrukcii efektívnosti prípravného konania. Pretože etapa prípravného konania ohraničená začatím trestného stíhania a ukončená

⁴ EMPLOYMENT.GOV. [online]. [cit. 2023.09.12.] Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/dohovor-pravach-dietata.pdf>.

vznesením obvinenia nemá svoju dĺžku stanovenú žiadnou striktnou danou lehotou, požiadavka na rýchlosť je prvýkrát spomenutá až v súvislosti so vznesením obvinenia.⁵

Pri spracovaní príspevku boli využité vedecké metódy ako sú analýza, syntéza, rešerš odbornej literatúry, judikatúry a legislatívy, metóda porovnávania a zovšeobecňovania, ale tiež aj realizácia riadených rozhovorov. Po stanovení témy, voľbe a vymedzení problému, štúdiu literatúry a získaní prehľadu o skúmaní v danej problematike sme dospeli ku konkretizácii 4, následne uvádzaných, pracovných hypotéz.

H 1 Slovenská republika nepatrí medzi krajiny, v ktorých by boli hostované domény s detskou pornografiou.

H 2 Legislatíva na národnej a medzinárodnej úrovni, pojednávajúca o detskej pornografii a jej aspektoch je dostatočná a aký problém je najčastejšie evidovaný pri vyšetrovaní detskej pornografie v aplikačnej praxi.

H 3 Spolupráca v rámci procesného postupu na uchovanie uložených počítačových údajov vrátane prevádzkových údajov uložených prostredníctvom počítačového systému spĺňa požiadavky detegované aplikačnou praxou.

H 4 Vybrané prvky konceptu vyšetrovanie detskej pornografie sú identifikované na požadovanej teoretickej, vedeckej, a aplikačnej úrovni.

V tejto súvislosti bol následne štruktúrovaný aj obsah predloženého príspevku.

Detská pornografia v podmienkach Slovenskej republiky aj v kontexte vybranej legislatívy

Problematika detskej pornografie je v súčasnosti celosvetovým problémom, ktorého nárast je vo vysokej miere spôsobený neustálym rozmachom informatizácie spoločnosti a s tým spojenými stále novými možnosťami využívania moderných informačných technológií a zároveň vysokej miery anonymity virtuálneho priestoru. Vplyv na efektivitu odhaľovania a dokumentovania trestnej činnosti v súvislosti s detskou pornografiou má najmä aktívne šifrovanie online komunikácie, dostupnosť anonymizačných nástrojov, či nejednotnosť legislatívnych pravidiel uchovávaní telekomunikačných údajov v členských štátoch Európskej únie a ostatných krajinách sveta. Máme za to, že práva výskyt páchania detskej pornografie je podmienený, okrem, iného vo zvýšenej miere práve nepoznanosťou, ktorú nám virtuálny svet umožňuje.

V dôsledku mnohých okolností, ktoré je potrebné skúmať v súvislosti s páchaním detskej pornografie v nasledovnom texte poukážeme na konkrétnosti vyplývajúce aj

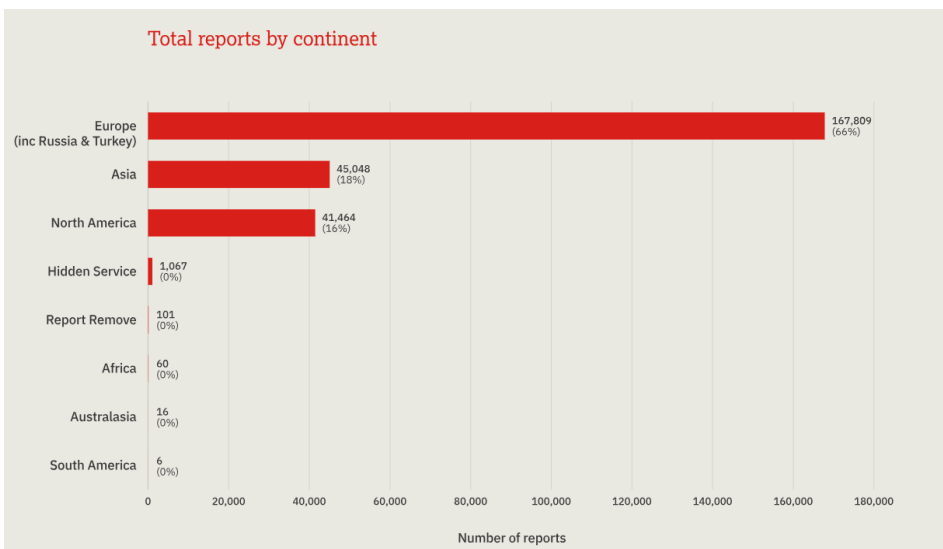
⁵ DRUGDA, J. Vývoj právnej úpravy vybraných inštitútov prípravného konania. In ČENTĚŠ, J. (ed.) a kol.: „Efektívnosť prípravného konania - jej skúmanie, výzvy a perspektívy“, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 44.

z aplikačnej praxe. Pri vedeckom skúmaní v rámci projektu sme sa zamerali na detskú pornografiu a rozmach jej páchania z dôvodu, že aktívni vyšetrovatelia, s ktorými sme realizovali riadené rozhovory (6 vyšetrovateľov, ktorí sa venujú vyšetrovaniu detskej pornografie viac ako 3 roky) a na základe daného vyhodnocovali zistené kvalitatívne, ale aj kvantitatívne informácie nám zdôrazňovali bezpodmienečnú potrebu skúmania tohto druhu kriminality s prihliadnutím na jej závažnosť a náročnosť. Pred interpretáciou zistených faktov je však dôležité reflektovať aj na podstatný fakt, že v súčasnosti vyšetrovatelia vnímajú zvýšenie počet páchania detskej pornografie. Analýzou relevantných, zistených, skutočností sme dospeli k nasledovným skutočnostiam aj vzhľadom na opakujúce problémy vyskytujúce sa v aplikačnej praxi pri vyšetovaní trestnej činnosti súvisiacej najmä so sexuálnym zneužívaním detí a s detskou pornografiou online. V súvislosti s daným považujeme za dôležité uviesť, že páchanie detskej pornografie sa prelína v konkrétnostiach paragrafového znenia § 368 - § 372 zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov. Uvádzaný legislatívny rámec jasne definuje okolnosti spojené s páchaním detskej pornografie a klasifikuje okolnosti, ktoré je potrebné vnímať v konkrétnostiach individuálnych znakov jej páchania.

V súvislosti s overovaním hypotézy H₁ uvádzame následné skutočnosti. Nami nadobudnuté konštrukty poznania, aj zo zahraničných štúdií, svedčia o tom, že Slovenská republika patrí medzi 3 krajiny s najväčším množstvom nájdených a identifikovaných hostingových domén s detskou pornografiou, ako deklaruje britská nadácia Internet Watch Foundation (IWF).⁶ Uvádzané potvrdzuje aj skúsenosti vyšetrovateľov, ktorí zdôrazňujú nebezpečenstvo detskej pornografie, ktoré sa postupne rozširuje v podmienkach našej krajiny. V súvislosti s uvádzaným poukazujeme na dôležitosť a opodstatnenosť legislatívneho dokumentu, ktorý prijala Komisia Európskej únie - Stratégia EÚ pre účinnejší boj proti sexuálnemu zneužívaniu detí (ďalej už iba „Stratégia“). Cieľom tejto stratégie je zabezpečiť na úrovni Európskej únie účinnú reakciu na trestné činy sexuálneho zneužívania detí, uvádzanému sa budeme podrobnejšie venovať v následnej kapitole príspevku.

Ďalej považujeme za dôležité poukázať na výsledky zahraničného výskumu s prihliadnutím na rozmedzie hostingových domén, ktoré ponúkajú možnosť páchania trestných činov spojených s detskou pornografiou aj v spojitosti s konkrétnou vizuálnou prezentáciou zistení.

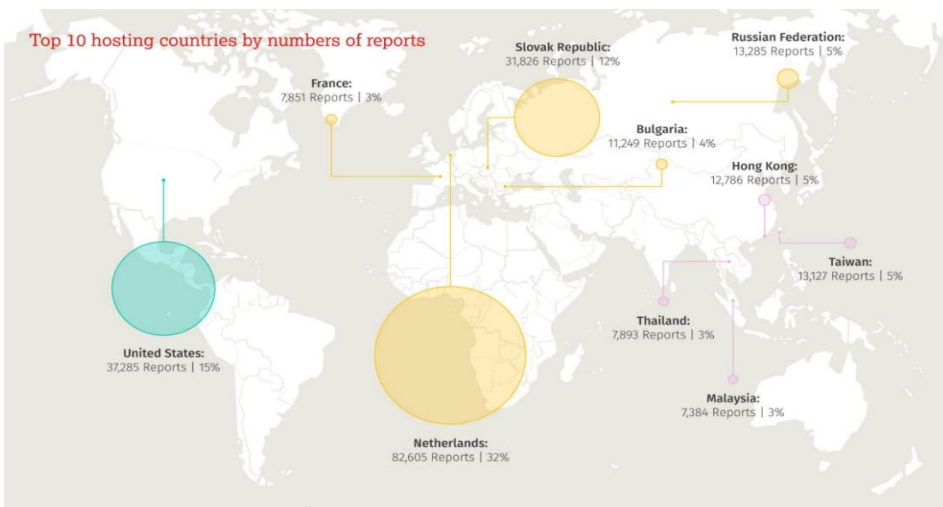
⁶ IWF. [online]. [cit. 2023.09.14.] Dostupné na internete: <https://www.iwf.org.uk/>. V Spojenom kráľovstve je IWF stredobodom národnej reakcie na boj proti šíreniu detskej pornografie.

Obrázok 1

Celkový prehľad počtu hlásení detskej pornografie vrátane domén Tor podľa kontinentu.

Zdroj obrázka: IWF. [online]. [cit. 2023.09.12.] Dostupné na internete: <https://annualreport2022.iwf.org.uk/trends-and-data/geographical-hosting-urls/>.

Obrázok 2

10 najčastejších hostiteľských krajín podľa počtu správ.

Zdroj obrázka: IWF. [online]. [cit. 2023.09.12.] Dostupné na internete: <https://annualreport2022.iwf.org.uk/trends-and-data/geographical-hosting-urls/>.

Je naozaj zarážajúce, že Slovenská republika má takéto postavenie v súvislosti s počtom hostujúcich domén zameraných na detskú pornografiu. Na základe daných

informácií je možné konštatovať, že problematika detskej pornografie je v našich podmienkach viac než aktuálna. Je potrebné sa touto skutočnosťou zaoberať na vedeckej úrovni, ale ja úrovni aplikačnej praxe, pretože uvádzané skutočnosti sú alarmujúce. Považujeme za podstatné, aby aj legislatíva reagovala na tieto kľúčové poznatky a prispôsobila svoj relevantný kontext vedeckým znalostiam a vedomostiam z aplikačnej praxe. Na základe uvádzaného je teda možné vysloviť záver, že hypotéza H 1 bola falzifikovaná.

V súvislosti aj s vyššie uvedeným, ale aj v kontexte overovania hypotézy H 2 poukážeme na legislatívu Európskej únie, ktorá zareagovala pomerne promptne na potrebu úpravy vzťahov medzi poskytovateľmi interpersonálnych komunikačných služieb nezávislých od číslovania na spracúvanie osobných a iných údajov na účely boja proti online sexuálnemu zneužívaniu detí prostredníctvom Nariadenia Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2021/1232 zo 14. júla 2021 o dočasnej výnimke z určitých ustanovení smernice 2002/58/ES,⁷ pokiaľ ide o používanie technológií poskytovateľmi interpersonálnych komunikačných služieb nezávislých od číslovania na spracúvanie osobných a iných údajov na účely boja proti online sexuálnemu zneužívaniu detí. V tomto prípade jej ale potrebné primerane aplikovať znenia ustanovení tejto smernice 2002/58/ES, pretože proporcionalita zásahov štátnych orgánov musí byť zachovaná medzi výberom prostriedkov zásahu, stanovených zákonom pri plnení legitímneho cieľa a právom na súkromie.⁸

Pri overovaní danej hypotézy sme dospeli aj ku skutočnosti, ktorú nám deklarovali vyšetrovatelia Policajného zboru v súvislosti s problémom, ktorý je najčastejšie evidovaný pri vyšetrowaní detskej pornografie v aplikačnej praxi. Detegovaný problém tkvel a aj teraz pomerne často vyšetrovatelia Policajného zboru s tým uvádzajú vybrané problémy a síce, že získavanie dát od operátorov je náročné a v mnohých prípadoch až nemožné. Tento fakt podstatne znižuje ich efektivitu v rámci vyšetrowania detskej pornografie a teda následne aj v eliminácii samotného páchania.

Niektorí poskytovatelia určitých interpersonálnych komunikačných služieb, ako sú webe-mailové služby a služby na odosielanie správ, už na dobrovoľnej báze využívajú osobitné technológie na odhaľovanie online sexuálneho zneužívania detí v rámci ich služieb a na jeho oznamovanie

orgánom činným v trestnom konaní, súdom a organizáciám konajúcim vo verejnom záujme proti sexuálnemu zneužívaniu detí. Konajú tak skenovaním buď obsahu, napríklad snímok a textu, alebo prevádzkových údajov komunikácie, pričom sa v

⁷ Document 32021R1232. [online]. [cit. 2023.09.12.] Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1232>.

⁸ VAŠKO, A. Dokazovanie v trestnom konaní – úvahy de lege ferenda. In PRÁVNE ROZPRÁVY ON-SCREEN III. – Sekcia verejného práva online vedecká konferencia – 7. máj 2021, s. 305. DOI: <https://doi.org/10.24040/pros.07.05.2021.svp.295-307>.

niektorých prípadoch využívajú aj informácie z minulosti. Medzi technológie používané na uvádzané činnosti je možné zaradiť napríklad technológiu „hašovania“ v prípade snímok a videozáznamov, klasifikátory a umelú inteligenciu na analýzu textových alebo prevádzkových údajov. Pri používaní technológie hašovania sa online materiál detskej pornografie nahlasuje pri pozitívnej lustrácii, čo znamená zhodu, ktorá je výsledkom porovnania snímky alebo videozáznamu s jedinečným, spätne nekonvertovateľným digitálnym podpisom (hash) z databázy. Túto databázu spravuje organizácia konajúca vo verejnom záujme proti sexuálnemu zneužívaniu detí, ktorá obsahuje overený online materiál detskej pornografie.

Uvedení poskytovateľa odkazujú na vnútroštátne núdzové linky na oznamovanie online materiálu detskej pornografie a o organizácie so sídlom v Európskej únii, či v tretích krajinách, ktorých účelom je identifikovať deti, obmedziť sexuálne vykorisťovanie a sexuálne zneužívanie detí a predchádzať novej viktimizácii u detí. Uvádzané dobrovoľné činnosti ako celok zohrávajú veľmi zásadnú úlohu pri umožňovaní identifikácie a záchranu obetí, ktorých základné práva na ľudskú dôstojnosť a na fyzickú a duševnú integritu sú vážne porušované. Takéto dobrovoľné činnosti sú takisto dôležité pri obmedzovaní ďalšieho šírenia online materiálu detskej pornografie a pri prispievaní k identifikácii a vyšetrovaniu páchateľov a k predchádzaniu trestných činov sexuálneho zneužívania detí, ich odhaľovaniu, vyšetrovaniu a stíhaniu.⁹

Je potrebné tiež v súvislosti s uvádzaním zdôrazniť, že množstvo medzinárodných dokumentov, napr. Dohovor OSN o právach dieťaťa,¹⁰ Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2011/1992/EU o boji proti pohlavnému zneužívaniu, pohlavnému vykorisťovaniu detí a detskej pornografie, Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2012/29/EU, ktorou sa zavádzajú pravidlá pre práva, podporu a ochranu obetí trestného činu zdôrazňujú nutnosť zohľadniť osobitnú zraniteľnosť maloletých obetí trestných činov a potrebu zamedziť tomu, aby dieťa utrpelo ďalšiu ujmu z dôvodu vedenia trestného konania.¹¹

Máme za to, že aj predmetné legislatívne dokumenty vo vysokej miere prispievajú k odhaľovaniu a následnému vyšetrovaniu detskej pornografie. Je preto bezpodmienečne potrebné, aby legislatívny rámec nie iba na národnej, ale aj na nadnárodnej úrovni reagoval na progres, ktorý, žiaľ, v rámci detskej pornografie

⁹ ELIE BURSZTEIN, E., CLARKE, E., DELAUNE, M., ELIFFF, D. M., HSU, N., OLSON, L., SHEHAN, J. THAKUR, M., THOMAS, K., BRIGHT, T. Rethinking the Detection of Child Sexual Abuse Imagery on the Internet. In WWW '19: The World Wide Web Conference, 2019, p. 2601-2607. ISBN 978 145 03 667 4 8. DOI: 10.1145/3308558.

¹⁰ MPSVR SR. [online]. [cit. 2023.10.13.] Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/dohovor-pravach-dietata.pdf>.

¹¹ Rozsudok č. 3To/45/2022 z 28.02. 2023.

existuje. Pretože internacionálne a supranacionálne garancie práva na účinné vyšetrovanie preberá vnútroštátna aplikačná prax orgánov verejnej moci. Ide najmä o ústavné súdnictvo, ktoré preberá tieto garancie do svojej rozhodovacej činnosti a jednotlivé atribúty týchto garancií „rozmieňa na drobné“.¹²

Konštatujeme v nadväznosti na dané, že časť hypotézy H 2, bola potvrdená, teda legislatíva na národnej a medzinárodnej úrovni, pojednávajúca o detskej pornografii a jej aspektoch je v súčasnej dobe dostatočná, avšak treba dbať na jej jednotlivé, konkrétne, nedostatky, ktoré sťažujú činnosť odborníkom z aplikačnej praxe pri presadzovaní práva. Následne sa budeme v ďalšom texte podrobnejšie venovať samotnému konceptu vyšetrovania detskej pornografie s prihliadnutím na jeho špecifiká a individuálne znaky.

Podstatné okolnosti spojené s vyšetrovaním detskej pornografie

Vyšetrovanie detskej pornografie je individuálne vzhľadom na okolnosti, ktoré sú spojené s jej páchaním a utajovaním. V obsahu predloženého príspevku sa ďalej budeme venovať konkrétnostiam, ktoré podmieňujú efektívnosť vyšetrovania a dokazovania detskej pornografie s prihliadnutím na relevantné skutočnosti prameniace z aplikačnej praxe a vedeckého skúmania realizovaného v kontexte aplikovaného výskumu. Poukážeme tiež na špecifickosť vyšetrovacích úkonov, ktorých kvalita v značnej miere prispieva k účelnému vyšetrovaniu detskej pornografie

V rámci Policajného zboru sa na problematiku vyšetrovania detskej pornografie špecializuje odbor počítačovej kriminality národnej centrály osobitných druhov kriminality Prezídia Policajného zboru, ktorý poskytuje po odbornej stránke praktickú, technickú a metodickú pomoc pri odhaľovaní a objasňovaní trestnej činnosti páchanej prostredníctvom počítačového systému alebo počítačových sietí. Ich činnosť smeruje k dokumentovaniu konania, zisteniu páchatela a spôsobom použitia počítačového systému alebo počítačových sietí, v ktorého pôsobnosti sú aj uvádzané trestné činy súvisiace s detskou pornografiou: sexuálne zneužívanie podľa § 201a Trestného zákona, výroba detskej pornografie podľa § 368 Trestného zákona, rozširovanie detskej pornografie podľa § 369 Trestného zákona a prechovávanie detskej pornografie a účasť na detskom pornografickom predstavení podľa § 370 Trestného zákona. Práve aj v súvislosti s týmito skutočnosťami je potrebné zdôrazniť, že vyšetrovanie a dokazovanie detskej pornografie je podstatne náročné. Uvádzaný útvar vzhľadom na opakujúce sa problémy vyskytujúce v aplikačnej praxi pri vyšetrovaní a skrátrenom vyšetrovaní trestnej činnosti súvisiacej najmä so

¹² BELEŠ, A., SANDTNEROVÁ, V. Právo na účinné vyšetrovanie a povinnosť účinne vyšetrovať – rozhodovacia prax. In ČENTÉŠ, J. (ed.) a kol.: „Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy“, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 5.

sexuálnym zneužívaním detí online, ako aj pri inej trestnej činnosti páchanej prostredníctvom počítačového systému, resp. o ktorej sa dôkazy nachádzajú v elektronickej podobe vydal relevantné usmernenie k postupu útvarov Policajného zboru pri predkladaní žiadosti o urýchlené uchovanie uložených počítačových údajov podľa Dohovoru o počítačovej kriminalite uverejneného v Zbierke zákonov Slovenskej republiky ako zákon č. 137/2008 Z. z. (ďalej už iba „Dohovor“) práve za účelom efektívnejšieho a účelnejšieho vyšetrovania, pretože práve metodická spolupráca v rámci vyšetrovania a dokazovania detskej pornografie zohráva kľúčovú úlohu tak, ako bolo už nami avizované.

V prípade, ak hrozí riziko straty alebo pozmenenia počítačových údajov vrátane prevádzkových údajov, ktoré boli uložené prostredníctvom poskytovateľa elektronickej služby alebo poskytovateľa internetového pripojenia v zahraničí (napr. Facebook, Instagram, Google, Microsoft a iné), môže podľa čl. 29 Dohovoru strana požiadať inú stranu, aby nariadila alebo inak zabezpečila urýchlené uchovanie údajov uložených prostredníctvom počítačového systému umiestneného na území inej strany a to vo vzťahu, ku ktorému má dožadujúca strana záujem zaslať žiadosť o právnu pomoc týkajúcu sa prehliadky alebo podobného prístupu, zaistenia, obdobného zabezpečenia alebo sprístupnenia údajov.¹³ Spomínané skutočnosti sú spojené s overovaním hypotézy H₃, a síce, či spolupráca v rámci procesného postupu na uchovanie uložených počítačových údajov vrátane prevádzkových údajov uložených prostredníctvom počítačového systému spĺňa požiadavky detegované aplikačnou praxou.

Následne v stručnosti definujeme konkrétny postup pri vyšetrovaní v súvislosti s Návrhom na podanie žiadosti o urýchlené uchovanie uložených počítačových údajov, pretože to považujeme za primárny prvok zabezpečenia efektívneho vyšetrovania detskej pornografie. Tento Návrh predkladá počas vyšetrovania vyšetrovateľ Policajného zboru alebo poverený príslušník Policajného zboru prokurátorovi príslušnej prokuratúry. Po spracovaní žiadosti túto prokurátor zasiela, spravidla elektronicke, kontaktnému bodu podľa čl. 35 Dohovoru a v kópii Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky. Prokurátor spravidla zabezpečuje aj preklad do jazyka dožiadanej zmluvnej strany alebo iného jazyka akceptovaného dožiadanou stranou. Dohovor nevyžaduje úradný preklad, pričom pracovný preklad môže vyhotoviť aj kontaktný bod. Pre tento účel je v Slovenskej republike zriadený kontaktný bod Prezídium Policajného zboru, úrad medzinárodnej policajnej spolupráce, národná ústredňa Interpol Bratislava. Uvádzaný kontaktný bod zabezpečuje zasielanie žiadosti o urýchlené uchovanie uložených počítačových

¹³ Metodické usmernenie odboru počítačovej kriminality úradu kriminálnej polície Prezídia Policajného zboru k postupu útvarov Policajného zboru pri predkladaní žiadosti o urýchlené uchovanie uložených počítačových údajov podľa Dohovoru o počítačovej kriminalite.

údajov v zmysle čl. 29 Dohovoru príslušnému kontaktnému bodu v dožiadanej zmluvnej strane. Kontaktný bod v dožiadanej zmluvnej strane potvrdí prijatie žiadosti, prideli jej evidenčné číslo a zabezpečí urýchlené vybavenie žiadosti v súlade s vnútroštátnym právnym poriadkom. O komunikácii s partnerským kontaktným bodom, pridelenom evidenčnom čísle a prijatých opatreniach informuje kontaktný bod žiadajúcu prokuratúru, vrátane zaslania písomností poskytnutých partnerským kontaktným bodom za účelom neskoršieho podania žiadosti o právnu pomoc, vrátane spárovania s následnou žiadosťou o právnu pomoc, prípadne európskeho vyšetrovacieho príkazu. Zámer zaslať žiadosť o právnu pomoc je deklarovaný v žiadosti o urýchlené uchovanie uložených počítačových údajov v bode f). Podľa čl. 29 ods. 7 Dohovoru uchovanie údajov trvá minimálne 60 dní. Táto doba sa môže líšiť v závislosti od vnútroštátnej právnej úpravy dožiadanej zmluvnej strany. Podľa právnej úpravy USA je táto doba 90 dní, s možnosťou predĺženia o ďalších 90 dní. Žiadosť o predĺženie lehoty uchovania musí byť podaná ešte pred uplynutím prvej 90-dňovej lehoty. Z aplikačnej praxe vyplýva, že je potrebné žiadať o uchovanie počítačových údajov, napr. logy prihlásení ku konkrétnemu kontu užívateľa, v stanovenom časovom intervale, ktoré sú nevyhnutné k vyšetreniu trestného činu, teda v primeranom rozsahu a za relevantné obdobie - spravidla obdobie týždeň pred a týždeň po skutku. Akékoľvek dlhšie obdobie je potrebné odôvodniť.

Tak ako nám bolo avizované vyšetrovateľmi Policajného zboru v podstate vždy, ak bola komunikácia realizovaná elektronicky, je potrebné čo najskôr po začatí trestného stíhania zabezpečiť počítačové údaje. V aplikačnej praxi sa však daný postup často realizuje až po viac ako 6 mesiacoch od podania trestného oznámenia. Objavujú sa aj prípady, keď k podaniu žiadosti dochádza aj po viac ako roku, teda v čase, kedy už údaje nemusia existovať. Prostredníctvom predmetného inštitútu sa vo vzťahu k zmluvným stranám Dohovoru zabezpečí, že počítačové údaje nebudú zo strany poskytovateľa elektronickej služby aj poskytovateľa internetového pripojenia vymazané, presúvané majiteľom účtu alebo inou osobou, ktorá má k účtu prístup, do času doručenia žiadosti o medzinárodnú právnu pomoc. H 3 Spolupráca v rámci procesného postupu na uchovanie uložených počítačových údajov vrátane prevádzkových údajov uložených prostredníctvom počítačového systému spĺňa požiadavky detegované aplikačnou praxou bola v súvislosti s deklarovými výsledkami výskumu potvrdená.

V súvislosti s uvádzaným považujeme tiež za podstatne dôležité charakterizovať aj spoluprácu na národnej úrovni v rámci procesného postupu s Národným centrom pre nezvestné a vykorisťované deti (National Center for Missing and Exploited Children, ďalej už iba „NCMEC“) pretože vyšetrovanie sexuálneho zneužívania detí sa stáva čoraz komplexnejším a to v súvislosti s využitím technologického pokroku a rozšíreného používania a dostupnosti internetu už u malých detí vo veku 5-10 rokov. NCMEC je súkromná nezisková organizácia založená kongresom Spojených štátov

už v roku 1984, ktorá vykonáva viacero činností na pomoc deťom v núdzi, uneseným a vykorisťovaným. Spolupracuje s poskytovateľmi elektronických služieb, orgánmi činnými v trestnom konaní a verejnosťou v spoločnom úsilí o zníženie sexuálneho zneužívania detí online. Na základe tejto spolupráce je schopná zozbierať veľké množstvo dát o podozrení, že prostredníctvom aplikácií alebo služieb prevádzkovaných spoločnosťami ako Facebook, Google, Instagram, Microsoft a pod. je rozširovaný materiál (fotografie, videozáznamy), ktorý by mohol byť klasifikovaný ako vyobrazenie detskej pornografie.¹⁴

V prípade, ak niektoré z preverovaných entít pochádzajú alebo majú spojitosť so Slovenskou republikou, tieto sú formou hlásení prostredníctvom Europolu v nepravidelných intervaloch zasielané odboru počítačovej kriminality národnej centrály osobitných druhov kriminality Prezídia Policajného zboru. Tieto informácie sú doručované prostredníctvom šifrovaného FTP serveru Europolu nazývaného Large File Exchange. O uložení hlásenia určeného pre krajinu je notifikovaný určený policajt konkrétnej krajiny e-mailom. Túto skutočnosť považujeme za veľmi hodnotnú, pretože na základe nej je možné vyšetrovanie detskej pornografie zintenzívniť a najmä racionalizovať.

Koncept vyšetrowanie detskej pornografie

Pre efektívny postup v rámci prípravného konania a teda i vyšetrowania je opodstatnené ďalej skúmať aj samotný koncept vyšetrowania a jeho prvky. V našom príspevku následne špecifikujeme vybrané prvky konceptu vyšetrowania detskej pornografie s prihliadnutím na jeho individuálne prvky a samotný postup počas vyšetrowania s konkretizáciou podnetov, osobitostí opatrení, neodkladných, neopakovateľných úkonov, predmetu, rozsahu dokazovania a vyšetrowania. Pretože práve predmet, rozsah dokazovania a vyšetrowania v konkrétnej veci detskej pornografie, tvoria okolnosti dôležité pre trestné konanie a teda aj pre rozhodnutie vo veci.¹⁵

V rámci vyšetrowania akejkoľvek kriminality je v prvom rade potrebné poznať a rozoznávať spôsoby páchania a utajovania. Bez relevantných znalostí o páchaní a utajovaní daných trestných činov nie je možné efektívne postupovať a svoju činnosť sústrediť na primárne sylaby konkrétneho vyšetrowania. Spôsoby páchania

¹⁴ CULLEN, O., ERNST, K., DAWES, N., BINFORD, W., DIMITROPOULOS, G. Our Laws Have Not Caught up with the Technology": Understanding Challenges and Facilitators in Investigating and Prosecuting Child Sexual Abuse Materials in the United States. In *Laws* 2020, 9 (4), 28; <https://doi.org/10.3390/laws9040028>.

¹⁵ VIKTORYOVÁ, J., BLATNICKÝ, J., PALAREC, J. Dokazovanie mravnostných trestných činov. In HULLOVÁ, M. Zborník vedeckých štúdií a odborných článkov z medzinárodnej virtuálnej vedeckej konferencie na tému MRAVNOSTNÁ KRIMINALITA AKO SPOLOČENSKÝFENOMÉN A MOŽNOSTI JEJ KONTROLY – VÝSKUMNÉ PROJEKTY. Bratislava, 2015, s. 175.

a utajovania detskej pornografie budeme klasifikovať podľa jednotlivých trestných činov. Spôsob spáchania výroby detskej pornografie spočíva v skutočnosti, že páchatel' využije, získa, ponúkne alebo inak zneužije dieťa na výrobu detskej pornografie alebo detského pornografického predstavenia. Taktiež aj keď umožní jeho zneužitie alebo sa inak podieľa na takej výrobe. Zneužitím alebo využitím dieťaťa na výrobu detskej pornografie chápeme spravidla jeho zneužitie aktívnym konaním páchatela, pričom dieťa pre nedostatok veku nebude chápať skutočný zmysel a škodlivosť tohto konania.

Tak ako vyplýva z poznatkov nami realizovaného kvalitatívneho výskumu a poznání reflektovaných aplikačnou praxou spôsob spáchania rozširovania detskej pornografie spočíva v tom, že páchatel' rozmnožuje, prepravuje, zadovažuje, sprístupňuje alebo inak rozširuje detskú pornografiu. Rozmnožovaním detskej pornografie sa rozumie výroba jednej alebo viacerých kópií originálneho diela. Zadovažovaním detskej pornografie sa rozumie akýkoľvek iný spôsob jej získania. Sprístupňovaním detskej pornografie sa rozumie, napr. prezentovanie videa alebo zdieľanie diela na sociálnych sieťach, kde je ľahko dostupný, ale u sofistikovaných páchatel'ov je prítomnosť zjavná aj na darkwebových fórach, kde je materiál určený najmä na výmenu alebo predaj tak, ako nám to bolo uvedené odborníkmi z aplikačnej praxe, či na iných platformách, kde sa s ním môže verejnosť zoznámiť. Materiál najčastejšie nachádzame na sociálnych sieťach, Rozširovaním detskej pornografie sa rozumie jeho akékoľvek šírenie. Spôsob spáchania prechovávanía detskej pornografie, ale tiež účasť na detskom pornografickom predstavení spočíva v tom, že páchatel' prechováva detskú pornografiu alebo koná v úmysle získať prístup k detskej pornografii prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby alebo sa úmyselne zúčastní detského pornografického predstavenia. Prechovávaním je akýkoľvek spôsob držby detskej pornografie. Na dĺžke doby prechovávanía detskej pornografie z hľadiska naplnenia formálnych znakov tohto trestného činu nezáleží. Pri analýze vyšetrovacích spisov boli zistené nasledovné spôsoby páchania trestných činov súvisiacich s detskou pornografiou a ohrozovania mravnosti: stiahnutie detskej pornografie z internetu do vlastného zariadenia, vytvorenie fotoalbumu obnažených tiel detí a súborov zobrazujúcich sexuálny styk s deťmi, ktoré páchatel' zasielal ďalším užívateľom, zhotovenie fotografických záberov maloletých, čiastočne obnažených dievčat, vyrobenie fotografií, ako aj video nahrávok s pornografiou, ktoré páchatel' preposielala iným osobám, prechovávanie detskej pornografie na externých diskoch, vyhotovenie fotografií nahých maloletých detí za príslub finančnej odmeny.¹⁶

¹⁶ VIKTORYOVÁ, J., JIŘÍ STRAUS, J., BANGO, D., PALAREC, J., BLATNICKÝ, J., KOČAN, Š., VAJZER, L. Vyšetovanie. Bratislava, 2015, s. 329.

Samotné dokazovanie tvorí jadro trestného konania najmä v prípravnom konaní a v štádiu hlavného pojednávania.¹⁷ Pri objasňovaní otázok vzťahujúcich sa k predmetu, rozsahu dokazovania a vyšetrovania je potrebné dbať na skutočnosť, že úloha vyšetrovania nie je obmedzená len na zistenie tých spoločenských vzťahov, ktorými bola fakticky spôsobená škoda. Tieto spoločenské vzťahy budú objektom trestného činu za tej podmienky, že proti nim smeroval úmysel páchatela. Náležitá pozornosť je potrebné, aby bola venovaná objasneniu všetkých otázok, ktoré majú vzťah k charakteristike subjektu trestného činu. Páchatelia detskej pornografie, tak ako vyplýva z interakcie s vyšetrovateľmi Policajného zboru, ale aj z realizácie kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu Europolu IOCTA 2023 (Internet Organised Crime Threat Assessment), rozsiahle využívajú v súčasnosti sociálne médiá na interakciu s obeťami prostredníctvom využitia falošnej identity. Páchatelia sa často vydávajú za legitímne podniky, inštitúcie, mimovládne organizácie, ale samozrejme aj jednotlivcov.¹⁸

Kvalitne je potrebné objasňovať otázky aj subjektívnej stránky trestného činu. Od úplnosti objasnenia týchto otázok závisí zistenie viny páchatela, jej formy, motív a cieľ trestného činu. Objasnenie týchto otázok tvorí predmet vyšetrovania ktoréhokoľvek trestného činu. Predovšetkým je potrebné určiť predmet dokazovania a predmet vyšetrovania. Od toho závisí aj smer ďalšieho vyšetrovania. V tomto kontexte je potom potrebné, ako nám bolo uvádzané počas riadených rozhovorov, poznať spôsoby a postupy konania páchatelov. Ich poznanie a zovšeobecnenie aplikované na konkrétny prípad umožní zorientovať sa pri vyhľadávaní dôkazov, ako aj pre stanovenie ďalšieho postupu vo vyšetrovaní. Pri dokazovaní je potrebné sa zamerať aj na zistenie ďalších skutočností a zodpovedať si niekoľko primárnych skutočností, ako sú: spôsob výroby fotografií, videí, komu boli tieto zaslané, kto k nim mal prístup, resp. komu bolo umožnené ich pozerieť, cieľ - motív, čo ho k tomu viedlo páchatela, o akú detskú pornografiu išlo, kto ju vyrobil, kde bola prechovávaná, komu ju zaslal, pred kým ju zverejňoval, pri výrobe, koho k tomu použil, čo mu za to dal alebo sľúbil. Ako cieľ dokazovania môžeme označiť teda spoznanie úplného komplexu podstatných skutočností, ktoré sú dôležité pre rozhodnutie o ďalšom postupe v konaní, resp. pre vydanie meritórneho rozhodnutia.

¹⁷ ČENTÉŠ, J. a kol. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2022, s. 371.

¹⁸ EUROPOL. [online]. [cit. 2023.10.13.] Dostupné na internete: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/IOCTA%202023%20-%20EN_o.pdf. Hodnotenie Europolu o prostredí počítačovej kriminality a o tom, ako sa zmenilo za posledných 24 mesiacov. Toto hodnotenie je spracovávané každý rok Európskym centrom pre počítačovú kriminalitu (EC3) European Cybercrime Centre (EC3) na posilnenie reakcií presadzovania práva pri počítačovej kriminalite v Európskej únii a cieľom bolo napomôcť ochrane občanov Európskej únie pred online zločincami.

Dokazovanie je podstatnou a nezastupiteľnou časťou trestného konania a je realizované v každom štádiu trestného konania. Je nezastupiteľné, nakoľko predstavuje jediný spôsob umožňujúci orgánu činnému v trestnom konaní a súdu, kedy je súd orgánom verejnej moci¹⁹ obstaranie podkladov pre ďalší priebeh konania a rozhodnutie.²⁰

Okrem predmetu dokazovania je potrebné vymedziť rozsah, hranice dokazovania - kvantitu a kvalitu dôkazov získaných z dôkazných prostriedkov, ktoré sú potrebné na zistenie predmetu dokazovania. Rozsah dokazovania je potrebné určiť i v závislosti od konkrétneho prípadu, teda samotnej skutkovej podstaty trestného činu. Nami prezentovaný koncept vyšetrovania detskej pornografie prezentuje potvrdenie hypotézy H₄. Môžeme konštatovať na základe výsledkov výskumu, že vybrané prvky konceptu vyšetrovanie detskej pornografie sú identifikované na požadovanej teoretickej, vedeckej, a aplikačnej úrovni.

Záver

Zamýšľanie sa nad efektívnosťou prípravného konania so sebou prináša okrem východísk de lege lata aj významný priestor pre koncipovanie myšlienok pro futuro, ktoré sa však nevyhnutne nemusia spájať len so zmenou právnej úpravy Trestného poriadku, ale napríklad už len zmenou náhľadu na výklad a aplikáciu existujúcich inštitútov.²¹ Práve s touto skutočnosťou súvisia aj poznatky v predložennom príspevku, ktoré reagujú na bezpodmienečnú potrebu vymedzenia relevantných východísk a osobitostí súvisiacich s vyšetrovaním detskej pornografie. Prostredníctvom verifikácie hypotéz sme dospeli až k naplneniu konkrétneho cieľa, a to k vymedzeniu konkrétnosti súvisiacich s vyšetrovaním detskej pornografie so zámerom jeho zefektívnenia prostredníctvom vedeckého výskumu a poznatkov z aplikačnej praxe.

Pretože novodobé páchanie rafinovaných druhov trestnej činnosti zo sebou nesie aj zvýšené nároky na spôsoby ich odhaľovania. Je nesmierne dôležité uvedomiť si, že všetky nebezpečné druhy kriminality majú mimoriadne silné obranné mechanizmy, ktoré spôsobujú na jednej strane náročné odhaľovanie nelegálnej trestnej činnosti a

¹⁹ ČENTÉŠ, J. a kol. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2022, s. 135.

²⁰ IVOR, J. a kol. Trestné právo procesné. Druhý, doplnený a prepracovaný vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 419.

²¹ MIHÁLIK, S., VINCENT F. Hodnotenie efektívnosti prípravného konania s ohľadom na jeho vybrané inštitúty. In ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L. et al. (eds.), 2022. EFEKTÍVNOSŤ PRÍPRAVNÉHO KONANIA – súčasný stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum 2022[online]. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. 98.

na strane druhej orgány činné v trestnom konaní a aj súdy dostávajú do dôkaznej núdze, ktorú následne musia prekonávať pri jej dokazovaní.²²

Veríme, že naším príspevkom docielime aj zefektívnenie vyšetrovania detskej pornografie, ale v konečnom výsledku aj zefektívnenie prípravného konania. Pretože v súčasnej dobe je naším cieľom tak ako na vedeckej úrovni, tak aj na úrovni aplikačnej praxe dbať na absolútnu snahu o elimináciu negatívneho dopadu páchania trestných činov súvisiacich s detskou pornografiou na celú spoločnosť.

Zoznam použitej literatúry

1. BELEŠ, A., SANDTNEROVÁ, V. Právo na účinné vyšetrovanie a povinnosť účinne vyšetrovať – rozhodovacia prax. In ČENTÉŠ, J. (ed.) a kol.: „Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy“, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 4 - 19. ISBN 978-80-7160-577-5.
2. CULLEN, O., ERNST, K., DAWES, N., BINFORD, W., DIMITROPOULOS, G. Our Laws Have Not Caught up with the Technology”: Understanding Challenges and Facilitators in Investigating and Prosecuting Child Sexual Abuse Materials in the United States. In *Laws* 2020, 9 (4), 28; <https://doi.org/10.3390/laws9040028>.
3. ČENTÉŠ, J. a kol. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. 2 vydanie. Šamorín: Heuréka, 2022, 487 s. ISBN 978-80-8173-141-9.
4. Document 32021R1232. [online]. [cit. 2023.09.12.] Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1232>.
5. DRUGDA, J. Vývoj právnej úpravy vybraných inštitútov prípravného konania. In ČENTÉŠ, J. (ed.) a kol.: „Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy“, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 42 – 47. ISBN 978-80-7160-577-5.
6. ELIE BURSZTEIN, E., CLARKE, E., DELAUNE, M., ELIFFF, D. M., HSU, N., OLSON, L., SHEHAN, J. THAKUR, M., THOMAS, K., BRIGHT, T. Rethinking the Detection of Child Sexual Abuse Imagery on the Internet. In *WWW '19: The World Wide Web Conference*, 2019, p. 2601-2607. ISBN 978 145 03 667 4 8. DOI: 10.1145/3308558.
7. EMPLOYMENT.GOV. [online]. [cit. 2023.09.12.] Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/dohovor-pravach-dietata.pdf>.

²² SZABOVÁ, E., VRTÍKOVÁ, K. Efektívnosť prípravného konania v otázkach previazaných s osobou spolupracujúceho obvineného. In ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L. et al. (eds.). EFEKTÍVNOSŤ PRÍPRAVNÉHO KONANIA – súčasný stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum 2022[online]. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. 23. s. 22 – 46. ISBN 978-80-571-0546-6 (brož.)

8. EUROPOL. [online]. [cit. 2023.10.13.] Dostupné na internete: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/IOCTA%202023%20-%20EN_o.pdf.
9. IVOR, J. a kol. Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-807-830-9-9.
10. IWF. [online]. [cit. 2023.09.14.] Dostupné na internete: <https://www.iwf.org.uk/>. V Spojenom kráľovstve je IWF stredobodom národnej reakcie na boj proti šíreniu detskej pornografie.
11. IWF. [online]. [cit. 2023.09.12.] Dostupné na internete: <https://annualreport2022.iwf.org.uk/trends-and-data/geographical-hosting-urls/>.
12. Metodické usmernenie odboru počítačovej kriminality úradu kriminálnej polície Prezídia Policajného zboru k postupu útvarov Policajného zboru pri predkladaní žiadosti o urýchlené uchovanie uložených počítačových údajov podľa Dohovoru o počítačovej kriminalite.
13. MIHÁLIK, S., VINCENT F. Hodnotenie efektívnosti prípravného konania s ohľadom na jeho vybrané inštitúty. In ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L. et al. (eds.). EFEKTÍVNOSŤ PRÍPRAVNÉHO KONANIA – súčasný stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum 2022 [online]. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. 87 – 102. ISBN 978-80-571-0546-6 (brož.).
14. MPSVR SR. [online]. [cit. 2023.10.13.] Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/dohovor-pravach-dietata.pdf>.
15. Rozsudok č. 3To/45/2022 z 28.02. 2023.
16. SZABOVÁ, E., VRTÍKOVÁ, K. Efektívnosť prípravného konania v otázkach previazaných s osobou spolupracujúceho obvineného. In ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L. et al. (eds.). EFEKTÍVNOSŤ PRÍPRAVNÉHO KONANIA – súčasný stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum 2022[online]. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. 22 – 46. ISBN 978-80-571-0546-6 (brož.).
17. VAŠKO, A. Dokazovanie v trestnom konaní – úvahy de lege ferenda. In PRÁVNE ROZPRÁVY ON-SCREEN III. – Sekcia verejného práva online vedecká konferencia – 7. máj 2021, s. 305. DOI: <https://doi.org/10.24040/pros.07.05.2021.svp.295-307>.
18. VIKTORYOVÁ, J., BLATNICKÝ, J., PALAREC, J. Dokazovanie mravnostných trestných činov. In HULLOVÁ, M. Zborník vedeckých štúdií a odborných článkov z medzinárodnej virtuálnej vedeckej konferencie na tému MRAVNOSTNÁ KRIMINALITA AKO SPOLOČENSKÝ FENOMÉN A MOŽNOSTI JEJ KONTROLY – VÝSKUMNÉ PROJEKTY. Bratislava, 2015, s. 169 - 177. ISBN 978-80-8054-647-2.

19. VIKTORYOVÁ, J., JIŘÍ STRAUS, J., BANGO, D., PALAREC, J., BLATNICKÝ, J., KOČAN, Š., VAJZER, L. Vyšetovanie. Bratislava, 2015, 688 s. ISBN 978-80-8054-643-4.

Kontaktné informácie

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

lucia.kurilovska@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

kpt. JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M.

patricia.krasna@akademiapz.sk

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra vyšetovania

SVEDECTVO SPOLUPRACUJÚCEHO OBVINENÉHO

TESTIMONY OF A COOPERATING ACCUSED

Margita Prokeiová¹

Abstrakt: Článok sa týka inštitútu spolupracujúceho obvineného z pozície plnenia jeho hlavnej úlohy, ktorou je podieľanie sa na objasnení vybraných trestných činov alebo na zistení alebo usvedčení ich páchatelov. Pozornosť je zároveň zameraná aj na možné zneužitie tohto inštitútu.

Kľúčové slová: svedectvo, spolupracujúci obvinený, trestný čin, podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného.

Abstract: The article refers to the institution of the cooperating accused from the position of fulfilling his main task, which is to participate in the clarification of selected criminal acts or in the detection or conviction of their perpetrators. At the same time, attention is focused on the possible misuse of this institute.

Key words: testimony, cooperating accused, criminal offence, conditional suspension of the criminal prosecution of the cooperating accused.

Úvod

Právna úprava inštitútu spolupracujúceho obvineného má nepochybne svoje opodstatnenie v našom Trestnom poriadku.² Pomocou neho sa na jednej strane rieši nedostatočné zabezpečenie dôkaznej situácie zo strany orgánov činných v trestnom konaní, ktoré sú v istej dôkaznej núdzi na to, aby páchatela trestnej činnosti usvedčil spoluprácou s iným páchatelom trestnej činnosti, na druhej strane takýmto postupom dochádza k výraznému potlačeniu zásady legality a oficiality, na ktorých je dlhoročne postavený celý kontinentálny trestný proces.³ Predmetný inštitút nebol od svojej éry zavedenia do nášho Trestného poriadku tak často v praxi využívaný ako v posledných troch rokoch. Je to spôsobené početnými zásahmi Národnej kriminálnej agentúry a zatýkaním vysokých predstaviteľov štátnej moci. V aplikačnej praxi je spolupráca obvineného s orgánmi činnými v trestnom konaní procesom, ktorý zahŕňa viacero právnych, etických a praktických úvah. Tieto orgány by sa mali

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

² Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“).

³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 29. 11. 2016, sp. zn. 4 To 10/2015.

snažiť zväžiť všetky relevantné faktory, aby sa dosiahla rovnováha medzi získaním dôležitých informácií a zabezpečením spravodlivosti a bezpečnosti.

Pojem spolupracujúci obvinený

Legálna definícia pojmu spolupracujúci obvinený u nás nejestvuje.⁴ Ako už vyplýva zo samotného pojmu, ústrednou postavou je obvinená osoba, ktorá spolupracuje s orgánmi činnými v trestnom konaní, resp. súdom pri objasnení niektorého z trestných činov uvedených v § 218 ods. 1 Trestného poriadku, alebo na zistení alebo usvedčení ich páchatelov. Takáto spolupráca sa môže uskutočňovať vo forme poskytovania informácií, svedectiev, spolupráce pri odhaľovaní kriminality a podobne. Výpoveď spolupracujúceho obvineného môže byť dôkazom, ktorý inak nie je možné získať.⁵ Obvineného môžu motivovať na spoluprácu s orgánmi činnými v trestnom konaní, prípadne so súdom výčitky svedomia, neschopnosť psychicky uniesť následky svojho konania alebo uvedomenie si svojho protiprávneho konania. Najväčšou motiváciou je nepochybne možnosť získania určitých benefitov trestno-procesnej alebo trestno-hmotnej povahy. Odmenou za jeho efektívnu spoluprácu môžu byť teda rôzne výhody ako napríklad zastavenie trestného stíhania, podmienené zastavenie trestného stíhania, prerušenie trestného stíhania, mimoriadne zníženie trestu alebo dokonca vo výnimočných prípadoch aj dosiahnutie beztrestnosti,⁶ prípadne iné výhody. Obvinený však nesmie byť k spolupráci nijakým spôsobom nútený a taktiež nesmie byť pri samotnej spolupráci nijakým spôsobom manipulovaný. V opačnom prípade dochádza k zneužitiu tohto inštitútu a takéto

⁴ V porovnaní s českou právnou úpravou je spolupracujúci obvinený *expressis verbis* upravený v § 178a zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (Trestní řád) v znění pozdějších předpisů:

„(1) V řízení o zločinu může státní zástupce v obžalobě nebo v dohodě o vině a trestu označit obviněného za spolupracujícího, jestliže obviněný

a) oznámí státnímu zástupci skutečnosti, které jsou způsobily významně přispět k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny a zaváže se podat jak v přípravném řízení, tak i v řízení před soudem úplnou a pravdivou výpověď o těchto skutečnostech,

b) dozná se k činu, pro který je stíhán, přičemž nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho doznání bylo učiněno svobodně, vážně a určitě, a

c) prohlásí, že souhlasí s tím, aby byl označen jako spolupracující obviněný, a považuje-li státní zástupce takové označení za potřebné vzhledem k povaze trestného činu, k jehož objasnění se obviněný zavázal, a to i s přihlédnutím k trestnému činu uvedenému v doznání obviněného, k osobě obviněného a k okolnostem případu, zejména zda a jakým způsobem se obviněný podílel na spáchání trestného činu, k jehož objasnění se zavázal a jaké následky svým jednáním způsobil.“

⁵ POLÁK, Peter: Svedok v trestnom konaní. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011, s. 241 a nasl.

⁶ K otázke beztrestnosti bližšie pozri SZABOVÁ, E., VRTÍKOVÁ, K. Efektívnosť prípravného konania v otázkach previazaných s osobou spolupracujúceho obvineného. In: Efektívnosť prípravného konania – súčasný stav a výzvy pro futuro. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2022, s. 32-33.

konanie môže zakladať trestnosť činu v podobe zneužitia právomoci verejného činiteľa podľa § 326 Trestného zákona.

Spolupracujúci obvinený je častokrát neoficiálne označovaný ako kajúcnik. Trestný poriadok nepoužíva tento pojem, takže to nie je právny výraz. Pojem „kajúcnik“ pochádza z taliančiny (z prostredia mafie a boja s mafiou), kde sa používa pojem pentitto, čo v preklade znamená kajúcnik/kajúcnička. Pri ženskej podobe výrazu kajúcnika v náboženskom i nenáboženskom zmysle je dlhodobo slovníkovo zachytená iba podoba kajúcnica (pentita). Výraz pentito zachytávajú aj anglické slovníky, ide teda o medzinárodné slovo.⁷ Tento pojem vnímame skôr z náboženského pohľadu, kde vinník činí pokánie (pentire), to znamená priznáva si vinu, vyznáva sa zo svojich hriechov pri spovedi pred kňazom, prejavuje ľútosť nad svojimi skutkami s úmyslom ďalej tak nekonať.⁸

Stručný historicko-legislatívny náhľad na spolupracujúceho obvineného

Inštitút spolupracujúceho obvineného má svoj pôvod v angloamerickom právnom systéme. V európskom kontinentálnom právnom systéme sa vyskytuje od 70. rokov v súvislosti s bojom proti terorizmu a organizovanej kriminalite.⁹ Trestný proces je v podmienkach Slovenskej republiky konštruovaný so zreteľom na naše právne tradície a existujúce právne vedomie, aj právnu kultúru, ako kontinentálne trestné konanie s prvkami anglosaského práva tam, kde tieto prvky prispievajú k dosiahnutiu stanovených cieľov, ktorými sú predovšetkým rýchle, efektívne a hospodárne vyriešenie trestnej veci. Inými slovami povedané, cieľom rekodifikačných zmien trestného kódexu bolo priblížiť náš trestný proces kontradiktórnemu typu trestného konania so zachovaním kontinentálnych tradícií. Takéto snahy sa prejavovali ešte pred rekodifikáciou trestných kódexov. Dôkazom toho je rozsiahla novela Trestného poriadku zákon č. 247/1994 Z. z. Novelou Trestného poriadku zákonom č. 457/2003 Z. z. sa zaviedol už inštitút dočasného odloženia vznesenia obvinenia osobe, ktorá sa významnou mierou podieľala na objasnení niektorého z taxatívne uvedených trestných činov alebo na zistení páchatela. Mohol tak urobiť vyšetrovateľ s predchádzajúcim súhlasom prokurátora (§ 162a). Predmetnou novelou Trestného poriadku boli zavedené aj inštitúty zastavenia trestného stíhania fakultatívnou formou spolupracujúcej osobe (§ 172 ods. 3) a prerušenia trestného stíhania fakultatívnou formou spolupracujúcej osobe (§ 173 ods. 2).

⁷ HRUBANIČOVÁ, Ingrid: Kajúcnik, kajúcnička – nový význam slova. In: Kultúra slova. Roč. 55, č. 2, (2021), s. 106-107. Publikované 2021 [online] [cit. 13.08.2023]. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2021/2/ks2-2021.pdf>

⁸ HRUBANIČOVÁ, Ingrid: Kajúcnik, kajúcnička – nový význam slova. In: Kultúra slova. Roč. 55, č. 2, (2021), s. 105. Publikované 2021 [online] [cit. 13.08.2023]. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2021/2/ks2-2021.pdf>

⁹ POLÁK, Peter: Svedok v trestnom konaní. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011, s. 241 a nasl.

Rekodifikovaný Trestný poriadok, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2006, zaviedol ďalší inštitút týkajúci sa spolupracujúceho obvineného, a síce podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného.¹⁰ Do roku 2001 sa podobný mechanizmus ako pri podmienenom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného uplatňoval prostredníctvom milosti udelenej prezidentom Slovenskej republiky. Osoba, na ktorej výpovedi bol záujem, prezident udelil milosť, v dôsledku čoho voči nej bolo zastavené trestné stíhanie. Právo prezidenta rozhodnúť o nezačatí alebo nepokračovaní v trestnom stíhaní (abolícia) bolo však zrušené ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. s účinnosťou od 1. júla 2001. Po tomto čase mohol prezident republiky zmierniť alebo zrušiť trest (agraciácia) už len v právoplatne skončených veciach a zahradiť odsúdenie (rehabilitácia). V rámci rekodifikovaného Trestného zákona¹¹ má nemalý význam aj mimoriadne zníženie trestu, keď „súd môže znížiť trest pod dolnú hranicu trestnej sadzby ustanovenej týmto zákonom aj vtedy, ak odsudzuje páchatel'a, ktorý významnou mierou prispel k objasneniu trestného činu spáchaného v prospech zločineckej skupiny alebo teroristickej skupiny alebo napomáhal zabrániť spáchaniu trestného činu, ktorý v prospech zločineckej skupiny alebo teroristickej skupiny iný pripravoval alebo sa o jeho spáchanie pokúsil tým, že oznámil jeho činnosť orgánom činným v trestnom konaní a poskytol im informácie, ktoré by inak nezískali, a tak im pomohol zabrániť alebo zmierniť následky trestného činu, zistiť alebo usvedčiť páchatel'ov alebo zabezpečiť dôkazy o trestnom čine v prospech usvedčenia zločineckej skupiny alebo teroristickej skupiny" (§ 39 ods. 2 Trestného zákona).

Inštitút podmieneného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného má priamo v názve pojem „spolupracujúci obvinený“. Od rekodifikácie Trestného poriadku bol tento inštitút zatiaľ dotknutý tromi novelizačnými zmenami, a síce zákonmi č. 262/2011 Z. z., 444/2015 Z. z., 54/2019 Z. z. Novelizačné zmeny boli realizované len vo vzťahu k § 218 ods. 1 Trestného poriadku. Súčasný znenie tohto ustanovenia je v tejto podobe:

§ 218

„(1) Prokurátor môže podmienené zastaviť trestné stíhanie obvineného, ktorý sa významnou mierou podieľal na objasnení korupcie, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, alebo zločinu spáchaného organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou alebo trestných činov terorizmu, alebo na zistení alebo usvedčení páchatel'a tohto trestného činu a záujem spoločnosti na objasnení takého trestného činu prevyšuje záujem na trestnom stíhaní obvineného

¹⁰ Podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného nemožno stotožňovať s podmieneným zastavením trestného stíhania, pretože každý z nich je určený na iný účel. K tomu porovnaj § 218 a § 216 Trestného poriadku.

¹¹ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“).

pre taký trestný čin alebo pre iný trestný čin; podmienične zastaviť trestné stíhanie sa nesmie voči organizátorovi, návodcovi alebo objednávateľovi trestného činu, na ktorého objasnení sa podieľal."

Rozhodnutie o podmieničnom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného prichádza do úvahy v predsúdnom konaní – v štádiu prípravného konania (§ 218 a § 219 Trestného poriadku). V rámci súdneho konania môže samosudca pri preskúmaní obžaloby podľa jej obsahu a obsahu spisu podmienične zastaviť trestné stíhanie spolupracujúceho obvineného podľa § 218 ods. 1 Trestného poriadku na základe § 241 ods. 1 písm. h) Trestného poriadku. Takisto v rámci predbežného pojednania obžaloby súd môže podmienične zastaviť trestné stíhanie spolupracujúceho obvineného podľa § 218 ods. 1 Trestného poriadku na základe § 244 ods. 1 písm. f) Trestného poriadku. Podmienične zastaviť trestné stíhanie spolupracujúceho obvineného podľa § 218 ods. 1 Trestného poriadku môže súd i mimo hlavného pojednávania, ak vyjdú najavo okolnosti, ktoré to odôvodňujú, na základe § 290 ods. 5 Trestného poriadku.

Svedectvo spolupracujúceho obvineného

V tejto časti článku sa dostávame k meritu veci. Ako sme už v texte uviedli znenie § 218 ods. 1 Trestného poriadku, v ňom sú taxatívne vymedzené trestné činy, na objasnení ktorých sa spolupracujúci obvinený podieľal, alebo na zistení alebo usvedčení ich páchatela. *„Ústavný súd v tejto súvislosti konštatuje, že z predmetnej zákonnej úpravy [§ 215 ods. 3 a § 218 ods. 1 Trestného poriadku, resp. § 39 ods. 2 písm. e) Trestného zákona] nepochybne vyplýva, že tieto zákonné ustanovenia nie je možné uplatniť vo vzťahu k akýmkoľvek trestným činom, ale len vo vzťahu k trestným činom vymedzeným v týchto zákonných ustanoveniach (trestný čin korupcie, trestný čin založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny alebo zločin spáchaný organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou, alebo trestný čin terorizmu). Nevyhnutným primárnym predpokladom aplikácie týchto ustanovení je teda v prvom rade preukázanie skutočnosti, že osoba (vo vzťahu ku ktorej by sa tieto ustanovenia mali aplikovať) sa podieľala na objasnení niektorého z uvedených trestných činov vymedzených v týchto ustanoveniach a až keď sa preukáže tento základný predpoklad, tak je opodstatnené pristúpiť k posúdeniu splnenia druhého predpokladu aplikácie týchto ustanovení, a to posúdeniu konkrétnej miery participácie osoby na objasnení niektorého z trestných činov vymedzených v týchto ustanoveniach. V prípade, ak nie je preukázané splnenie prvého predpokladu aplikácie predmetných ustanovení (podiel na objasnení niektorého z trestných činov vymedzených v predmetných ustanoveniach), je potom bez významu zaoberať sa splnením druhého predpokladu aplikácie predmetných*

*ustanovení (miera participácie osoby na objasnení trestnej činnosti).*¹² Z toho vyplýva, že predmetné podmienky musia byť splnené kumulatívne.

Hoci spolupracujúci obvinený podáva svedectvo orgánom činným v trestnom konaní o niektorom z trestných činov v zmysle § 218 ods. 1 Trestného poriadku alebo usvedčuje jeho páchatela, resp. páchatelov, nemožno ho stotožňovať s klasickým svedkom.¹³ Svedok v pravom slova zmysle vnímal spáchanie trestného činu svojimi zmyslami, je schopný zapamätať si súvisiace okolnosti a zároveň ich aj v trestnom konaní reprodukovať – podávať svedectvo o istej udalosti. Spolupracujúci obvinený je osoba, ktorá spáchala určitý trestný čin a zároveň vypovedá o spáchaní niektorého trestného činu podľa § 218 ods. 1 Trestného poriadku niekým iným. Na základe toho je potrebné nazerať na svedectvo spolupracujúceho obvineného pri jeho hodnotení obozretnejšie a dôslednejšie. Nie je totiž vylúčená nepravdivá výpoveď tzv. kajúcnika. Potvrdzuje to aj nedávno schválená dohoda o vine a treste sudcom Okresného súdu Bratislava III. uzavretá medzi prokurátorom Krajskej prokuratúry v Bratislave a obvineným (svedkom) Csabom D., ktorý sa dopustil zločinu krivej výpovede a krivej prisahy podľa § 346 Trestného zákona. Krivej výpovede sa mal dopustiť v roku 2020 v priestoroch Prezídia Policajného zboru pred vyšetrovateľom. Podľa prokuratúry ho na krivú výpoveď nahovoril obvinený svedok podnikateľ Peter P. s tým, že získa nenáležitú výhodu. Právoplatne odsúdený Csaba D. za predmetný zločin sa priznal, že svojou krivou výpoveďou chcel pomôcť Matejovi Z., ďalšiemu obvinenému, dostať sa z väzby. Csaba D. je jedným z trojice obvinených svedkov v mediálne známych policajných kauzách ako napríklad Očistec, Judáš.¹⁴

Dôvody na nepravdivú výpoveď tzv. kajúcnika môžu byť rôzne ako napríklad:

- snaha o dosiahnutie vlastných záujmov v podobe miernejšieho trestu alebo dokonca beztrestnosti, a taktiež môže ísť aj o finančný záujem;
- spolupracujúci obvinený môže byť zastrášaný alebo ohrozený, a preto môže poskytovať nepravdivé výpovede, aby chránil svoju vlastnú bezpečnosť;
- spolupracujúci obvinený môže byť ovplyvnený, manipulovaný taktikami orgánov činných v trestnom konaní, aby poskytol nepravdivé informácie za účelom podpory ich prípadu;
- nenávisť alebo pomsta voči tomu, proti ktorému svedčí;

¹² Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky II. ÚS 251/2021.

¹³ V angloamerickom právnom systéme ak sa obžalovaný rozhodne vypovedať pred porotou, vypovedá ako svedok pod prisahou.

¹⁴ Aj jeho krivá výpoveď mala spustiť vlnu zatýkaní. Súd Dömötörövi schválil dohodu o vine a treste. Publikované 04. 08. 2023 [online] [cit. 10. 09. 2023]. Dostupné na: <https://hnonline.sk/slovensko/6533651-aj-jeho-kriva-vypoved-mala-spustit-vlnu-zatykani-sud-domotorovi-schvalil-dohodu-o-vine-a-treste>

- nie je ani vylúčená nepravdivá, prípadne nepresná výpoveď z dôvodu nedostatočných informácií, nesprávneho porozumenia situácie, zlyhania pamäťových stôp, stresu, strachu alebo z tlaku verejnej pozornosti.

Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej len „Najvyšší súd SR“) sa taktiež vo svojom uznesení vyjadril, že pokiaľ ide o spoluprácu obvineného s orgánmi činnými v trestnom konaní, otázna je vierohodnosť jeho výpovede, ktorý môže zásadným spôsobom klamať a výraznou mierou zatajovať, bagatelizovať či skresľovať svoj vlastný podiel na trestnej činnosti v neprospech stíhaných osôb, proti ktorým vypovedá. Rovnako môže ísť o prípad pomsty, vybavovaní si účtov, konkurenčného boja a podobne. Preto je nutné vždy starostlivo zvážiť samotnú aplikáciu využitia tohto inštitútu. Pri vykonávaní dôkazu výsluchom spolupracujúceho obvineného, musia orgány činné v trestnom konaní vychádzať zo zásad a zákonností dokazovania rovnako, ako pri iných dôkazoch.¹⁵ Ak teda má byť takýto dôkaz v ďalšom konaní využitý, musí byť z hľadiska zákonnosti, vierohodnosti a najmä aj úplnosti jeho obsahu dôkladne preverený a teda, či súvisí s danou trestnou vecou, či bude takýto dôkaz vykonateľný a dostatočne hodnoverný. Účelom previerky takéhoto dôkazu je zistiť kvalitu, pramene správ, spoľahlivosť a úplnosť informácie a najmä jeho vzťah k iným dôkazom. Dôkazy sa preverujú najmä ich analýzou, porovnaním s inými zásadnými dôkazmi, ako i vykonávaním ďalších procesných úkonov. V zásade ale nie je možné, aby dôkaz vyplývajúci zo svedeckého výsluchu osoby, ktorá vystupuje ako spolupracujúci obvinený, bol jediným dôkazom, ktorý svedčí o vine obvineného.¹⁶ Na margo tohto Najvyššieho súdu SR ďalej uvádza, že bez ďalších podporných dôkazov proti obvineným, ktorými je možné hodnoverne preveriť výpoveď spolupracujúceho obvineného, by takýto postup v istej miere spochybňoval nielen zákonnosť, ale i spravodlivosť celého trestného konania.¹⁷ S týmto tvrdením, samozrejme, môžeme len súhlasiť. Napriek tomu sa však v aplikačnej praxi niekedy v tomto smere deformuje dokazovanie, keď sa určité dôkazy začnú prezentovať ako dôkazy podporujúce usvedčujúcu výpoveď, hoci tomu tak zjavne nie je. To znamená, že sa len vytvára zdanie neosamotenej výpovede. Príkladom môžu byť rekognícia¹⁸ a previerka výpovede na mieste činu,¹⁹ pretože uvedené dôkazy sú stále fakticky len

¹⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 29.11.2016, sp. zn. 4 To 10/2015.

¹⁶ K tomu tiež pozri VRTÍKOVÁ, Karin: Úskalia inštitútu spolupracujúceho obvineného. In: Bulletin slovenskej advokácie. Roč. XXVIII., č. 11-12, (2022), s. 24-25.

¹⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 29. 11. 2016, sp. zn. 4 To 10/2015.

¹⁸ „Ak sa má výsluchom zistiť totožnosť nejakej osoby alebo veci, vyzve sa obvinený, aby ju opísal. Až potom sa mu má osoba alebo vec ukázať, a to medzi viacerými osobami podobného zovňajšku alebo vecami toho istého druhu“ (§ 126 ods. 1 Trestného poriadku). Výsledok rekognície ako dôkaz v procesnom dokazovaní teda slúži na znovupoznávanie osôb alebo vecí, ktoré majú vzťah k dokazovanej udalosti.

¹⁹ „Prievidka výpovede na mieste činu sa vykoná, ak je to potrebné na doplnenie alebo overenie údajov dôležitých pre trestné konanie, ktoré sa vzťahujú k tomuto miestu“ (§ 158 ods. 1 Trestného poriadku).

jednou osamotenou výpoveďou kajúcnika, ktorú nikto iný a nič iné (žiadny iný dôkaz) nepotvrzuje. Rekogníciou a previerkou výpovede na mieste činu len potvrdil kajúcnik svoju výpoveď a to v situácii, keď vzhľadom na charakter jeho výpovede je využitie týchto dôkazných prostriedkov úplne irelevantné, pretože kajúcnik vypovedá o miestach a osobách, ktoré dôverne pozná.²⁰

V tej istej veci môžu figurovať aj dvaja alebo viacerí tzv. kajúcnici. Ich výpovede môžu byť zhodné, mierne odlišné alebo diametrálne odlišné. Ak sú ich výpovede zhodné môže to vyvolať pochybnosti, či neboli ovplyvňovaní, manipulovaní zo strany orgánov činných v trestnom konaní. Mierna odlišnosť ich výpovedí obzvlášť v bezvýznamných veciach nepredstavuje problém, pretože takúto miernu rozpornosť výpovedí možno ľahšie odstrániť. Ťažšie je to už pri diametrálne odlišných výpovediach. Pozitívnym znakom môže byť v takýchto prípadoch fakt, že tzv. kajúcnici neboli nikým ovplyvňovaní, resp. manipulovaní. Ak sa nepodarí odstrániť rozpory v ich výpovediach, treba uplatniť vo vzťahu k osobe, proti ktorej svedčia, procesné pravidlo vyplývajúce z prezumpcie neviny *in dubio pro reo* (v pochybnostiach v prospech obvineného). Ak by spolupracujúci obvinený niekoho lživo obvinil z trestného činu v úmysle prívodiť mu trestné stíhanie, dopustil by sa trestného činu krivého obvinenia podľa § 345 Trestného zákona.

V nadväznosti na svedectvo spolupracujúceho obvineného má dôležitý význam aj druhá časť zákonného znenia § 218 ods. 1 Trestného poriadku "*záujem spoločnosti na objasnení takeého trestného činu prevyšuje záujem na trestnom stíhaní obvineného pre taký trestný čin alebo pre iný trestný čin; podmiennečne zastaviť trestné stíhanie sa nesmie voči organizátorovi, návodcovi alebo objednávateľovi trestného činu, na ktorého objasnení sa podieľal.*" Podstata tejto formulácie spočíva v tom, že svedecká výpoveď spolupracujúceho obvineného má napomôcť k odhaleniu závažnejšej trestnej činnosti, akú on sám spáchal. Potvrdzujú to aj slová Najvyššieho súdu SR: „*Podľa zásady proporcionality spolupracujúci obvinený má v zásade pomáhať odhaľovať závažnejšiu trestnú činnosť ako tú, ktorú sám spáchal.*“²¹ Má to, samozrejme, svoje racio ako aj to, že podmiennečne zastaviť trestné stíhanie sa nesmie voči organizátorovi, návodcovi alebo objednávateľovi trestného činu, na ktorého objasnení sa spolupracujúci obvinený podieľal. Bolo by predsa absurdné, keby sa hlavný organizátor mohol vyviníť na úkor tých, ktorých do trestnej činnosti naviedol.

²⁰ ŠAMKO, Peter: Deformovanie dokazovania alebo ako dôkazne podporiť osamotenú výpoveď kajúcnika. Publikované 23.10.2022 [online] [cit. 26.08.2023]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1145-deformovanie-dokazovania-alebo-ako-dokazne-podporit-osamotenu-vypoved-kajucnika>

²¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 29.11.2016, sp. zn. 4 To 10/2015.

Záver

Inštitút spolupracujúceho obvineného má právom svoje miesto v Trestnom poriadku, ale zároveň treba jedným dychom upozorniť na nástrahy možnosti jeho zneužitia či už zo strany orgánov činných v trestnom konaní alebo spolupracujúceho obvineného. Je absolútne neprípustná akákoľvek manipulácia, ovplyvňovanie obvineného pri samotnej spolupráci taktikami orgánov činných v trestnom konaní, aby poskytol nepravdivé informácie za účelom podpory ich prípadu. Takisto z pozície spolupracujúceho obvineného je nežiadúca jeho nepravdivá výpoveď, čo môže vážne ovplyvniť spravodlivý priebeh trestného procesu a môže mať závažné následky pre všetky zúčastnené strany. Preto je dôležité dosiahnuť, aby sa získavali pravdivé a spoľahlivé výpovede ich dôkladnejším skúmaním a preverením. V situáciách, ak je výpoveď spolupracujúceho obvineného jediným dôkazom proti inému, nemožno na takom jedinom dôkaze postaviť rozhodnutie o vine. K dispozícii musia byť ďalšie podporné dôkazy proti obvineným, ktorými je možné hodnoverne preveriť výpoveď spolupracujúceho obvineného. Nemajú sa však na mysli dôkazy vytvárajúce len zdanie neosamotenej výpovede. Ako príklad sme v texte článku uviedli rekogníciu a previerku výpovede na mieste činu, pretože uvedené dôkazy sú stále fakticky len jednou osamotenou výpoveďou tzv. kajúcnika, ktorú nikto iný a nič iné (žiadny iný dôkaz) nepotvrďuje. Túto tematiku môžeme uzavrieť slovami, že výpoveď spolupracujúceho obvineného je dôležitým, ale nemá byť jediným dôkazom na vyslovenie viny iného obvineného.

Zoznam použitej literatúry

1. HRUBANIČOVÁ, Ingrid: Kajúcnik, kajúcnička – nový význam slova. In: Kultúra slova. Roč. 55, č. 2, (2021). Publikované 2021 [online] [cit. 13.08.2023]. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2021/2/ks2-2021.pdf>
2. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky II. ÚS 251/2021.
3. POLÁK, Peter: Svedok v trestnom konaní. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011. 296 s. ISBN 978-80-89447-49-7.
4. SZABOVÁ, Eva – VRTÍKOVÁ, Karin: Efektívnosť prípravného konania v otázkach previazaných s osobou spolupracujúceho obvineného. In: Efektívnosť prípravného konania – súčasný stav a výzvy pro futuro. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2022. ISBN 978-80-571-05-46-6. S. 32-33.
5. ŠAMKO, Peter: Deformovanie dokazovania alebo ako dôkazne podporiť osamotenú výpoveď kajúcnika. Publikované 23.10.2022 [online] [cit. 26.08.2023]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1145-deformovanie-dokazovania-alebo-ako-dokazne-podporit-osamotenu-vypoved-kajucnika>

6. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 29.11.2016, sp. zn. 4 To 10/2015.
7. VRTÍKOVÁ, Karin: Úskalia inštitútu spolupracujúceho obvineného. In: Bulletin slovenskej advokácie. Roč. XXVIII., č. 11-12, (2022), s. 24-25.
8. Zákon č. 141/1961 Zb. Trestný poriadok.
9. Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (Trestní řád) v znění pozdějších předpisů.
10. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
11. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje

prof. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.

margita.prokeinova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

DÔLEŽITOSŤ SPOLUPRÁCE SVEDKOV A OBETÍ V PRÍPRAVNOM KONANÍ¹

THE IMPORTANCE OF THE COOPERATION OF WITNESSES AND VICTIMS IN PRELIMINARY PROCEEDINGS

Stanislav Šišulák²

Abstrakt: Predmetom vedeckej štúdie je upriamenie pozornosti na dôležitosť zabezpečenia práv svedkom a obetiam trestných činov už v prípravnom konaní, ktoré je dôležitou súčasťou trestného konania. Efektívnosť prípravného konania závisí od rôznych faktorov, ako je kvalita, zákonnosť a rýchlosť vyšetrovania, spolupráca svedkov a obetí, a schopnosť právneho zástupcu obhajovať záujmy svojho klienta. Prvým krokom k efektívnemu prípravnému konaniu je však dôkladné vyšetrovanie trestného činu.

Kľúčové slová: Prípravné konanie, svedok, ochrana svedka, obeť, poškodený, práva a povinnosti svedka, práva obete, pomoc obetiam.

Abstract: The subject of the scientific study is drawing attention to the importance of ensuring the rights of witnesses and victims of crimes already in the preliminary proceedings, which is an important part of criminal proceedings. The effectiveness of the preliminary procedure depends on various factors, such as the quality, legality and speed of the investigation, the cooperation of witnesses and victims, and the ability of the lawyer to defend the interests of his client. However, the first step to effective preliminary proceedings is a thorough investigation of the crime.

Key words: Preparatory proceedings, witness, witness protection, victim, victim, rights and obligations of witness, victim's rights, assistance to victims.

¹ „This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the Contract no. APVV-19-0102.“

„Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102.“

² Akadémia Policajného zboru v Bratislave.

Úvod

Svedkovia a obeť trestnej činnosti sú ľudia, ktorí vstupujú do procesu trestného konania bez vlastného zavinenia, proti svojej vôli a často majú perspektívu ďalších stresov a zranení, ktoré im samotné vyšetrovanie a trestné konanie môže spôsobiť. Preto sú tieto osoby aj cieľom vedeckého výskumu. Vyhnúť sa procesu trestného konania však nemôžu aj keď zákon je voči nim v mnohých prípadoch striktný. Súčasne však je pozornosť, niekedy až príliš úzkostlivá a upriamená na skutočnosť, aby nedošlo k porušovaniu práv páchateľov trestných činov, vychádzajúc zo zásady prezumpcie nevinu, pokračujúc poskytovaním bezplatnej právnej pomoci a zastupovania v exponovaných prípadoch, až po výsluch a konfrontácie ktoré pripomínajú šikanu. Niekedy sa táto skutočnosť v rámci trestného konania javí ako by ani nešlo o samotnú spravodlivosť ale o naplnenie litery zákona a o ochranu práv štátu.

Spolupráca svedkov a obetí je kľúčovou zložkou trestného konania a má veľký význam pre spravodlivý súdny proces a právny systém ako celok. Niekoľko dôvodov, prečo je táto spolupráca taká dôležitá:

- a) Získanie dôkazov: Svedkovia a obeť môžu poskytnúť cenné informácie a dôkazy, ktoré by inak mohli zostať utajené alebo nezaznamenané. Ich svedectvo môže byť kľúčovým dôkazom na podporu obžaloby alebo obhajoby.
- b) Vyjasnenie okolností: Svedkovia a obeť môžu pomôcť vyjasniť okolnosti trestného činu, vrátane toho, čo sa stalo pred, počas a po jeho spáchaní. Tieto informácie môžu pomôcť vyšetrovateľom a súdom lepšie porozumieť priebehu udalostí.
- c) Identifikácia páchateľa: Svedkovia a obeť môžu pomôcť pri identifikácii páchateľa trestného činu. Môžu poskytnúť popisy osôb, vozidiel alebo iných charakteristík, ktoré by mohli byť dôležité pre vyšetrovanie.
- d) Poskytnutie psychologickej podpory: Obete trestného činu môžu potrebovať psychologickú podporu a liečbu na zvládnutie traumy, ktorú zažili. Spolupráca v rámci trestného konania im môže pomôcť získať nielen spravodlivosť ale aj uzatvoriť túto traumatickú udalosť.
- e) Ochrana verejnosti: Spolupráca svedkov a obetí pomáha ochraňovať verejnosť pred páchateľmi trestných činov. Keď svedkovia ochotne spolupracujú, môže to prispieť k trestnému stíhaniu páchateľov, čím sa znižuje riziko recidívy trestných činov.
- f) Zlepšenie dôvery verejnosti: Efektívna spolupráca so svedkami a obeťami môže zvýšiť dôveru verejnosti voči justičnému systému a orgánom činným v trestnom konaní. Ľudia budú ochotnejší spolupracovať s orgánmi činnými v

trestnom konaní, ak budú mať pocit, že ich informácie budú brať vážne a že budú chránení.

- g) Zabezpečenie spravodlivosti: Spolupráca svedkov a obetí je kľúčovým prvkom v zabezpečení spravodlivosti. Bez ich svedectva a spolupráce by bolo ťažké alebo v niektorých prípadoch dokonca nemožné dosiahnuť spravodlivý súdny proces a potrestať páchatelov trestných činov.

V dôsledku týchto skutočností by sa mali orgány činné v trestnom konaní snažiť podporovať spoluprácu svedkov a obetí a zabezpečiť, aby boli chránení pred akýmkoľvek možným zastrašovaním alebo represáliami. Spolupráca svedkov a obetí je základným kameňom fungujúceho spravodlivého systému.

Prípravné konanie

Obligatórne štádium trestného konania – prípravné konanie, ktoré je definované v § 10 ods. 14 Trestného poriadku, ako úsek od začiatku trestného stíhania do podania obžaloby, návrhu na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu alebo právoplatnosti rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní vo veci samej, spočíva v zhromažďovaní, preverení a vykonaní dôkazov v rozsahu potrebnom na rozhodnutie o trestnej veci orgánu činného v trestnom konaní alebo na predloženie na rozhodnutie súdu a jeho regulárne vykonanie je často kľúčové pre výsledok celého trestného konania.

Účelom prípravného konania je v užšom zmysle preveriť oznámenie a podnety o protiprávnom konaní, zistiť trestný čin, odhaliť osobu podozrivú zo spáchania trestného činu, vykonať neodkladné, neopakovateľné a zaistovacie úkony a podľa okolností prípadu obstaráť dôkazy potrebné pre rozhodnutie vo veci.

Orgány činné v trestnom konaní a súd musia využitím procesných úkonov a opatrení vyhľadať a vyhodnotiť všetky dôkazy, ktoré sú významné vo veci na základe zložitej myšlienkovvej činnosti až do vytvorenia obrazu o vyšetrovanej udalosti a osobe páchatela. Efektívne naplnenie cieľov trestného konania je priamo úmerné kvalite prípravného konania, a to ako z pohľadu legislatívnej úpravy, organizačného, personálneho i materiálno-technického charakteru jeho zabezpečenia i jeho bezprostrednej aplikačnej úrovne.³

Teória trestného práva spravidla vymedzuje štyri funkcie prípravného konania: vyhľadávacia, zabezpečovacia, verifikačná (filtročná) a odklonná⁴.

Vyhľadávacia funkcia - spočíva v odhaľovaní latentných trestných činov a latentných dôkazov. Čiže podstata funkcie spočíva v úlohe vyhľadávať skryté informácie

³ ŠIŠULÁK, S.: Kritéria efektívnosti prípravného konania, In: Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 129.

⁴ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava, Iura Edition 2006, ISBN 80-8078-101-X. s. 546..

o trestných činoch, alebo vyhľadávať dôkazy pre budúce súdne konanie, pričom túto funkciu môže plniť len polícia, pretože tá je na tento účel (na rozdiel od súdu) vybavená organizačne, personálne a tiež aj technicky.

Zabezpečovacia (zaistovacia) funkcia - umožňuje zaistovanie pominuteľných dôkazov, predídením ich poškodeniu alebo zničeniu a ktoré by nebolo možné vykonať na hlavnom pojednávaní. Tým sa môže predísť zničeniu alebo poškodeniu dôkazov, ktoré by mohlo mať za následok únik páchatel'a pred spravodlivosťou. Ak je to potrebné zabezpečuje prípravné konanie aj prítomnosť obvineného zistením jeho identity, vypátraním jeho pobytu, predvedením či zadržaním.⁵

Verifikačná (filtračná) funkcia - zabraňuje, aby osoby u ktorých nie je dostatočne odôvodnené podozrenie zo spáchania trestného činu, boli postavené pred súd, čím sa predchádza preťaženiu súdov nedostatočne objasnenými prípadmi. Zároveň sa tým chránia nevinné osoby pred poškodením alebo hanobením spôsobeným účinkami verejného súdneho konania (negatívny postoj verejnosti).

Podstatou odklonnej funkcie - prípravného konania je možnosť vybavovania trestných vecí mimo konania pred súdom, napr. zmier, dohoda o vine a treste, podmienčne zastavenie trestného stíhania. Teda osobitným postupom odlišným od riadneho trestného konania, ktorý sa vyznačuje výrazným zefektívnením dosiahnutia účelu trestného konania.

Prípravné konanie prebieha zvyčajne v štyroch fázach a to začatím trestného stíhania, vyšetrovaním alebo skráteným vyšetrovaním, skončením vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania a rozhodnutím vo veci. Ukončenie, respektíve uzavretie jednotlivých etáp trestného konania, teda aj prípravného, často závisí aj od spolupráce svedkov.

Svedok v prípravnom konaní

V prípravnom konaní je svedkom fyzická osoba, ktorá bola vyzvaná (predvolaná) orgánom činným v trestnom konaní alebo súdom, aby ako svedok vypovedala o skutočnostiach dôležitých pre trestné konanie, ktoré sama vnímala (poznala, pozorovala) svojimi zmyslami, alebo ktorá sa sama či z podnetu niektorej zo strán dostavila za týmto účelom k orgánu činnom v trestnom konaní alebo k súdu.⁶ Keďže svedok vypovedá o skutočnostiach, ktoré vnímal vlastnými zmyslami (zrak, sluch, čuch, hmat, chuť), a tak získava poznatky o veci priamym a bezprostredným pozorovaním skutočnosti, je výpoveď svedka pre trestné konanie nenahraditeľná a nositeľ tejto výpovede nezastupiteľný.⁷

⁵ ZÁHORA, J. (ed.) Prípravné konanie – možnosti a perspektívy. Praha: Leges, 2016.

⁶ ČENTÉŠ J. a kol.: „Trestné právo procesné“. Šamorín: Heuréka, 2012. s. 370.

⁷ POLÁK, P.: *Svedok v trestnom konaní*. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2011, s. 75.

S výnimkou časti trestného konania týkajúcej sa rozhodovania o svedočnom, svedok nemá postavenie subjektu trestného konania, pretože nevykonáva vplyv na priebeh konania a Trestný poriadok mu na uskutočnenie tohto vplyvu nepriznáva určité procesné práva a povinnosti. Táto skutočnosť sa prejavuje napríklad v tom, že svedok nemá právo nahliadať do vyšetrovacieho spisu, žiadať kópiu zápisnice o svojom výsluchu a podobne.

Svedok je osoba, ktorá ma dôležité a nezastupiteľné miesto v trestnom konaní, vypovedá o skutočnostiach, ktoré bezprostredne vnímala svojimi zmyslami, o tom, čo je jej známe o trestnom čine, o jeho páchateloch alebo o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie. Trestný poriadok nestanovuje podmienky svedeckej spôsobilosti, preto môžu byť svedkami aj nepľnoleté osoby, či osoby s psychickým ochorením. V prípade závažnej pochybnosti o schopnosti svedka, ktorého výpoveď je obzvlášť dôležitá, správne vnímať alebo vypovedať, možno na základe príkazu sudcu pre prípravné konanie, vyšetriť jeho duševný stav. Vyšetrenie duševného stavu svedka pozorovaním v zdravotníckom ústave nie je prípustné.⁸ Trestný poriadok ukladá svedkom určité povinnosti a zároveň im priznáva aj práva súvisiace s podaním výpovede. Obsahom povinnosti svedčiť je dostaviť sa na predvolanie orgánov činných v trestnom konaní na základe riadneho predvolania, ktoré sa spravidla vykonáva písomne a v prípade potreby utajenia podoby a osobných údajov svedka je potrebné spôsob predvolania prispôbiť požiadavke jeho utajenia.

Výsluch svedka patrí k najčastejšie vykonávaným dôkazným prostriedkom, ktorý sa vykonáva prakticky v každej trestnej veci. Osoba svedka, ktorá svojimi zmyslami vnímala relevantné skutočnosti tvoriace predmet dokazovania v konkrétnej trestnej veci, je prameňom dôkazu. Jej výsluch zasa dôkazným prostriedkom, prostredníctvom ktorého vypočúvajúcejmu sprostredkuje („odovzdá“) informácie dôležité pre trestné konanie, ktoré pre orgány činné v trestnom konaní a súdy majú z hľadiska dokazovania dôkaznú hodnotu. Výpoveď svedka je preto dôkazom, ktorý výrazným spôsobom prispieva k objasneniu trestného činu a zisteniu jeho páchatela, ktorému tak môže byť uložený spravodlivý trest.

Jednou z výnimiek z povinnosti svedčiť je, že svedok nesmie byť vypočúvaný o okolnostiach, ktoré tvoria utajovanú skutočnosť, ak nebol od tejto povinnosti príslušným orgánom oslobodený. Na tento zákaz výsluchu musí orgán činný v trestnom konaní prihliadať z úradnej povinnosti. V tomto prípade má ochrana utajovaných skutočností a ochrana mlčanlivosti prednosť pred plnením svedeckej povinnosti. Tento zákaz sa nevzťahuje na svedeckú povinnosť týkajúcu sa trestného činu, ktorý má svedok povinnosť „prekaziť“ podľa Trestného zákona⁹. O zákaze výsluchu musí byť svedok riadne poučený.

⁸ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, § 150.

⁹ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, § 341.

Ďalšia výnimka zo svedeckej povinnosti rešpektujúca príbuzenské vzťahy, je právo svedka odoprieť vypovedať, ak by výpoveďou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania sebe a osobám, ktoré sú vymedzené v Trestnom poriadku a ktorých ujmu by právom pociťoval ako vlastnú. Taktiež je garantovaná nedotknuteľnosť spovedného tajomstva a tajomstva informácie, ktorá bola zverená pod podmienkou mlčanlivosti osobe poverenej pastoračnou starostlivosťou.

Svedok musí byť poučený aj o práve odoprieť výpoveď, musí sa k tomuto poučeniu výslovne vyjadriť a ak má právo odoprieť výpoveď, musí výslovne vyhlásiť, či toto právo využíva, alebo nie. Len pri splnení týchto podmienok možno výpovede svedkov, ktorí majú právo odoprieť výpoveď, považovať za dôkaz, ktorý je v prípade potreby použiteľný na hlavnom pojednávaní.¹⁰ Uvedené sa vzťahuje na poučenie svedka orgánmi činnými v trestnom konaní v rámci prípravného konania. Ak svedok pri predchádzajúcom výsluchu odoprel výpoveď, môže dodatočne vyhlásiť, že chce svedčiť a následne môže byť vypočutý. V prípade ak svedok v prípravnom konaní nepoužil právo odoprieť výpoveď, môže ju odoprieť pri ďalšom výsluchu.

Vo všeobecnosti je výsluch vo svojej podstate rovnaký, odlišuje sa v osobitostiach vyplývajúcich z procesných postavení vypočúvaného. Úvod výsluchu spočíva v identifikácii, respektíve zistení totožnosti svedka a pomeru svedka k obvinenému, k prerokovávanej veci a k stranám. Vzťah svedka a obvineného je dôležitým a nie jediným kritériom pre hodnotenie hodnovernosti svedeckej výpovede a na základe uvedeného sa zisťuje, či má svedok právo odoprieť výpoveď. Svedok musí byť poučený o povinnosti vypovedať pravdu a nič nezamlčať, taktiež musí byť výslovne upozornený o trestných následkoch krivej výpovede. Poučenie svedka musí byť vykonané vždy, aj pred opakovaným výsluchom a aj pred vykonaním procesného úkonu, v rámci ktorého má ako svedok vypovedať.

Následne sa svedkovi umožní, aby sám súvislo vypovedal o veci a v prípade nejasností, neúplnosti alebo rozporov mu orgány činné v trestnom konaní kladú otázky ohľaduplne a zrozumiteľne. Svedkovi je zakázané klásť sugestívne otázky, to znamená otázky, v ktorých je zakomponovaná odpoveď a ich cieľom je ovplyvniť a vnútiť určitý názor alebo postoj a kapciózne otázky, čiže klamlivé, zavádzajúce a úskočné. Otázky nesmú neodôvodnene zasahovať do súkromia vypočúvaného, okrem prípadov zisťovania pohnútky obvineného. Tento zákaz je osobitne dôležitý u svedkov chorých alebo poškodených trestným činom proti ľudskej dôstojnosti.

Pre zistenie pravosti rukopisu svedka alebo identifikáciu jeho hlasu je možné prikázať svedkovi, aby napísal potrebný počet určených slov alebo poskytol hlasovú vzorku, uvedené sa neviaže na situáciu, keď svedok využije svoje právo odoprieť výpoveď alebo na prípady zákazu výsluchu svedka.

¹⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu sp. zn. R 9/1985.

Osobitným spôsobom vykonania výsluchu je výsluch pomocou technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu u osôb, ktoré sa pre svoj vek, chorobu, telesnú alebo duševnú poruchu, alebo z iných vážnych dôvodov nemôžu na výsluch dostaviť, alebo ide o výsluch ohrozeného alebo chráneného svedka. Uvedené sa týka aj osôb, ktoré sa nemôžu alebo nechcú dostaviť na výsluch z dôvodu pobytu v cudzine, ale sú ochotní vypovedať.

Pri výsluchu osoby mladšej ako 15 rokov je potrebné, aby orgány činné v trestnom konaní vykonali výsluch ohľaduplne a po obsahovej stránke čo najúplnejšie, aby výsluch jej opätovne nepripomínal udalosti, ktoré môžu nepriaznivo ovplyvňovať jej duševný a mravný vývoj. V prípravnom konaní môže byť taká osoba vypočúvaná znova iba so súhlasom prokurátora. So zreteľom na predmet výsluchu a stupeň duševného vývoja vypočúvanej osoby sa k výsluchu priberie pedagóg, sociálny pracovník, psychológ alebo znalec. Prítomnosť zákonného zástupcu je v niektorých prípadoch kontraproduktívna, najmä pokiaľ sa ho osobne dotýka výsledok trestného konania alebo v prípade, že svedok v jeho prítomnosti nebude pravdivo vypovedať. V prípade dôvodnej obavy ohrozenia svedka alebo jemu blízkej osoby je možné svedkovi povoliť uvedenie pracoviska alebo inej adresy namiesto bydliska. Súhlas na tento postup dáva v prípravnom konaní prokurátor.

V prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie dáva príkaz, ktorým určí svedkovi použitie legendy, a to v prípadoch odhaľovania páchatelov zločinov, korupcie, trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa alebo trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti.

Ak v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode hrozí svedkovi nebezpečenstvo, orgány činné v trestnom konaní alebo súd v záujme jeho ochrany, poskytnú svedkovi informáciu o tom, že obvinený bol prepustený z väzby, odsúdený z výkonu trestu odňatia slobody alebo že obvinený ušiel z väzby a odsúdený z výkonu trestu odňatia slobody.

V súvislosti s plnením svedeckej povinnosti má svedok nárok na finančnú kompenzáciu nevyhnutných výdavkov a ušlej mzdy, pričom tento nárok na svedočné si musí uplatniť do troch dní po výsluchu. Nárok na výdavky sprievodcu svedka postihnutého ťažkou telesnou chorobou alebo telesnou chybou je súčasťou svedočného.

V súvislosti s výsluchom svedka vyvstáva aj problematika nevyhnutnosti prepočutia svedkov v prípravnom konaní po vznesení obvinenia a otázke možnosti a procesnej použiteľnosti svedeckých výpovedí z prípravného konania na hlavnom pojednávaní. Avšak pokiaľ tieto výpovede poskytujú relevantné informácie pre trestné konanie a neboli realizované za prítomnosti obhajcu respektíve obvineného (zásada kontradiktórnosti). Na tomto mieste je potrebné poukázať na rozhodovaciu prax orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ktoré na danú problematiku nemajú vždy jednotný názor v komparácii s rozhodovacou činnosťou Európskeho súdu pre

ľudské práva. Ide o špecifický aplikačný problém, ktorý súvisí s otázkou kontradiktórneho vypočúvania svedkov zo strany obhajoby.

▪ **Môže byť svedok obeťou?**

Svedok v trestnom konaní môže byť obeťou. Svedkom sa môže stať osoba, ktorá má relevantné informácie alebo svedectvo týkajúce sa určitého trestného činu alebo kriminalisticky relevantnej udalosti. Tieto informácie môžu byť dôležité pre vyšetrovanie a stíhanie páchatel'a trestného činu. Obeť trestného činu, ktorá bola priamo postihnutá udalosťou, môže byť predvolaná ako svedok, aby poskytla svedectvo o tom, čo sa vlastne stalo.

Je dôležité, aby svedok bol schopný poskytnúť objektívne a spoľahlivé svedectvo a aby sa jeho práva a bezpečnosť chránili počas trestného konania. V niektorých prípadoch môže byť obeť trestného činu aj svedkom, čo môže byť emocionálne náročné. Právny systém má mechanizmy na ochranu svedkov, vrátane možnosti poskytnutia svedectva na neverejných súdnych pojednávaniach alebo prostredníctvom videokonferencie, aby sa minimalizovala ďalšia trauma alebo ohrozenie pre svedka ako obeť.

Samotné svedectvo svedka-obete môže byť dôležitou súčasťou súdneho procesu. Niektoré informácie o tom, ako môže byť svedok-obeť zapojený do súdneho procesu:

- a) Výsluch svedka-obete: Svedok-obeť môže byť vypočutý súdom alebo účastníkmi konania zapojenými do prípadu. Počas výsluchu sú kladené otázky na detaily týkajúce sa udalosti, pri ktorej bola obeťou, aby poskytla čo najpresnejšie svedectvo.
- b) Ochrana svedka-obete: Svedok-obeť môže byť citlivou osobou, ktorá prešla traumatickým zážitkom. Preto sú vytvorené opatrenia na jej ochranu. To môže zahŕňať anonymitu, ktorá skrýva jej totožnosť pred verejnosťou alebo páchatel'om, alebo poskytnutie svedectva prostredníctvom videokonferencie, aby sa minimalizovala potreba fyzickej prítomnosti na súde.
- c) Práva svedka-obete: Svedok-obeť má právo byť informovaný o svojich právach a byť vypočutý spravodlivo a bez diskriminácie. Má tiež právo na právnu pomoc a podporu počas súdneho procesu.
- d) Vplyv na prípad: Svedectvo svedka-obete môže mať zásadný vplyv na výsledok prípadu. Jeho svedectvo môže pomôcť pri odsúdení páchatel'a trestného činu.
- e) Náročný proces: Pre svedka-obeť môže byť súdny proces náročný z emocionálneho hľadiska, pretože sa musí opätovne konfrontovať s traumatickou udalosťou. Preto je dôležité, aby bola poskytovaná psychologická a emocionálna podpora.

Celkovo je dôležité mať na pamäti, že svedok-obeť má v súdnom procese významnú úlohu a je dôležité, aby sa jej práva zohľadnili a aby bola chránená počas celého súdneho procesu.

Ochrana svedka

Podanie svedeckej výpovede môže pre svedka znamenať aj možné ohrozenie, respektíve jeho blízkych osôb, predovšetkým pri dokazovaní organizovanej kriminality. Z toho dôvodu môžu byť svedkovia vystavení fyzickému násiliu či psychickému nátlaku zo strany páchatel'ov a následnej obave o svoj život a zdravie, alebo blízkych osôb, následkom čoho menia svoje výpovede, alebo odmietajú vypovedať, čím dochádza k mareniu trestného konania. Ak sa svedok pri plnení tejto povinnosti vystavuje vážnemu nebezpečenstvu, potom sa podľa princípov právneho štátu vyžaduje jeho účinná ochrana.

Výsluch svedka patrí k najčastejšie vykonávaným dôkazným prostriedkom, pričom spolupráca svedka, ktorý je spolupáchatel'om alebo je účastný na trestnej činnosti, s orgánmi činnými v trestnom konaní, môže byť ovplyvnená nielen obavami z možného trestného postihu ale aj pomstou osôb z kriminálneho prostredia, fyzickým a psychickým nátlakom na svedka, jemu blízkych osôb a následne z obavy o svoj život a zdravie, odmieta vypovedať alebo mení svoju výpoveď, čo má za následok marenie trestného konania.

Prehlbovanie bezpečnostných hrozieb, organizovaný zločin a zhoršovanie bezpečnostného prostredia si vyžaduje aj efektívnu a pružnú reakciu pri ochrane svedkov, napríklad využitím programu na ochranu svedka z dôvodu bezprostredne hroziaceho nebezpečenstva počas trestného konania a až do pominutia dôvodov alebo vykonaním neodkladných opatrení z dôvodu bezprostredne hroziaceho nebezpečenstva počas trestného konania.

Podmienky a postup pri poskytovaní ochrany a pomoci ohrozenému a chránenému svedkovi a ich blízkym osobám, ktorým v súvislosti so svedeckou výpoveďou alebo poskytnutím dôkazu vzniká nebezpečenstvo ohrozenia života alebo zdravia zo strany osôb páchajúcich zločiny, za ktoré hrozí páchatel'ovi podľa Trestného zákona trest odňatia slobody na doživotie alebo zločiny, ak boli spáchané organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou alebo trestné činy terorizmu upravuje zákon o ochrane svedka¹¹.

Inštitút ochrany svedka predstavuje najvyšší stupeň ochrany, pričom sa uplatňuje v prípadoch, kedy nie je možné zabezpečiť bezpečnosť ohrozeného alebo chráneného svedka alebo jeho blízkych osôb inými adekvátnymi a efektívnymi prostriedkami a opatreniami, preto nepostačuje iba ničím nepodložená obava, alebo

¹¹ Zákon č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

svojou intenzitou možného ohrozenia zanedbateľná, ale obava z ohrozenia života a zdravia sa musí zakladať na konkrétnych dôkazoch a skutočnostiach a musí byť reálna.

V prípravnom konaní prokurátor alebo s jeho súhlasom vyšetrovateľ, môže navrhnúť odstúpenie od ochranej dohody, ak zistí, že pominuli dôvody vykonávania programu ochrany alebo ak chránený svedok odmietol vypovedať, porušil ustanovenia ochranej dohody alebo v čase poskytovania ochrany spáchal úmyselný trestný čin.

Povinnosti a obmedzenia svedka sú stanovené v ochranej dohode na základe individuálneho posúdenia ohrozenia svedka, napríklad neudržiavať a nenadväzovať styky s osobami z kriminálneho prostredia, podrobiť sa opatreniam, ktoré zabezpečujú ochranu svedka, nevyvíjať činnosť, ktorá môže ohroziť bezpečnosť svedka alebo narušiť vykonávanie programu ochrany, ekonomicky sa osamostatniť, neodkladne informovať o zmenách v osobných pomeroch a aktivitách, ktoré vykonáva počas výkonu programu ochrany a plniť záväzky, ktoré vznikli pred zaradením do programu a tieto nehradí štát. Každé porušenie povinností je potrebné zvažovať individuálne s ohľadom na okolnosti a mieru rizika. Ďalšími dôvodmi na odstúpenie od ochranej dohody sú zo strany svedka: úmyselné zamĺčanie skutočností podstatných pre rozhodovanie o zaradení do programu ochrany svedka, nemožnosť zabezpečiť dodržiavanie povinností vyplývajúcich z ochranej dohody svedka trpiaceho trvalou duševnou poruchou.

Náklady spojené s ochranou a pomocou ohrozenému svedkovi a chránenému svedkovi znáša štát prostredníctvom rozpočtovej kapitoly Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, a to vzhľadom na to, že útvár zabezpečujúci realizáciu programu ochrany je jeho organizačnou súčasťou.¹²

V kontexte s ochranou svedka je potrebné poukázať na „Návrh zákona o ochrane svedka a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov“ schválený vládou Slovenskej republiky dňa 14. apríla 2023.¹³ Cieľom predmetného návrhu je skvalitniť zákonnú úpravu v oblasti ochrany svedka a zjednodušiť administratívny a schvaľovací proces poskytovania ochrany a pomoci. Do návrhu zákona bola zahrnutá aj novela zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, a to z dôvodu

¹² ZÁHORA, J.: Zákon o ochrane svedka. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, s.111.

¹³ Návrh zákona o ochrane svedka a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, [cit. 06.09.2023]. Dostupné na internete: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/28252/1>>.

rozšírenia právomocí Policajného zboru pri poskytovaní ochrany a pomoci ohrozenému svedkovi a chránenému svedkovi. Navrhované zmeny právnej úpravy:¹⁴

- a) Ohrozeným svedkom je svedok, ktorému po poskytnutím výpovede alebo dôkazu v prípade vymedzených trestných činov vzniká dôvodná obava ohrozenia života alebo zdravia. Ohrozený svedok sa po splnení zákonných kritérií stáva chráneným svedkom, pomoc a ochranu mu poskytuje Policajný zbor v rámci programu ochrany.
- b) Rozširuje sa tiež okruh trestných činov, pri ktorých je možné vykonávať ochranu svedka. Pôjde o obzvlášť závažné zločiny, terorizmus, zločiny páchané organizovanou, zločineckou, teroristickou alebo extrémistickou skupinou či trestné činy páchané z osobitného motívu, napríklad z nenávisti voči skupine osôb či jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národnosti alebo pre ich pôvod a podobne.
- c) Rozširuje sa okruh subjektov, ktoré môžu navrhnúť zaradenie svedka do programu ochrany, podľa štádia trestného konania návrh môže podať vyšetrovateľ, prokurátor alebo sudca. O návrhu na začatie aj ukončenie programu ochrany bude tak ako doteraz rozhodovať 5-členná medzirezortná komisia zložená zo zástupcov ministerstva vnútra, spravodlivosti a generálnej prokuratúry. Potrebný bude súhlas najmenej troch členov komisie namiesto súčasných štyroch členov.
- d) Ak bude bezprostredne ohrozený život alebo zdravie ohrozeného svedka, predseda komisie bude môcť samostatne bez potreby zvolávania komisie rozhodnúť o predbežnom vykonávaní programu ochrany, ktoré nahradí neodkladné opatrenia upravené súčasným zákonom.
- e) Do programu vstupuje svedok dobrovoľne, vyžadovať sa bude jeho písomný súhlas, pričom môže kedykoľvek program ochrany ukončiť. Ochrana sa bude môcť poskytovať aj blízkym osobám chráneného svedka.
- f) Vykonávanie programu ochrany prebieha v utajenom režime. Chránenému svedkovi a jeho blízkym osobám sa často zmení identita či sa vystahujú do zahraničia, preto je potrebné, aby sa im poskytovala všestranná pomoc, najmä sociálna a finančná. Novou úpravou je možnosť poskytovania mesačného finančného príspevku, prípadne mimoriadneho finančného príspevku alebo peňažnej pôžičky, ktoré budú nenárokovateľné.
- g) Návrh zákona stanovuje aj povinnosti chráneného svedka. Kontrolu dodržiavania programu ochrany bude vykonávať Policajný zbor.

¹⁴ Inštitút ochrany svedka bude upravovať nový zákon. MV SR: [cit. 06.09.2023]. Dostupné na internete: < <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=institut-ochrany-svedka-bude-upravovat-novy-zakon>>.

- h) Návrh zákona upravuje tiež vykonávanie programu ochrany počas výkonu väzby alebo výkonu trestu odňatia slobody, v prípravnom konaní a v konaní pred súdom. Pri medzinárodnej spolupráci sa ochrana a pomoc bude poskytovať nielen na žiadosť polícií iných štátov, ale aj na žiadosť medzinárodných organizácií a Medzinárodného trestného súdu.

Predmetný návrh zákona ktorý nahradí súčasne platný zákon z roku 1998¹⁵ by mala schváliť Národná rada Slovenskej republiky v najbližšom období.

Obet' v prípravnom konaní

Obetiam trestných činov je v prípravnom konaní poskytnutá osobitná pozornosť a ochrana. Práva obetí sú zakotvené v medzinárodných dohovoroch a aj v právnych predpisoch mnohých krajín vrátane Slovenska. Konzistentnú a komplexnú úpravu ochrany pre obeť trestných činov predstavuje samostatný zákon o obetiach trestných činov¹⁶, ktorý posilňuje status obetí koncipovaním procesných a mimoprocených práv a zvyšuje mieru starostlivosti o obeť. Pod mimoprocenými opatreniami zameranými na ochranu obetí trestných činov treba rozumieť predovšetkým súbor obetí kriminologických a viktimologických opatrení, ktoré sú podporené opatreniami organizačno-technického charakteru.¹⁷

Pojem obeť nie je vždy pojmom totožným s označením osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená škoda a ktorej normy trestného práva procesného priznávajú postavenie strany trestného konania. Poškodeným v zmysle Trestného poriadku môže byť osoba fyzická, ale aj právnická.¹⁸ Na účely trestného konania sa poškodeným rozumie osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody.¹⁹ Ublížením na zdraví rozumieme stav porušenia fyzických alebo duševných funkcií sťažujúcich vykonávanie bežných činností alebo ovplyvňujúci bežný spôsob života, vyžadujúci si lekárske ošetrovanie aj napriek nezanechaniu trvalých následkov.

Vychádzajúc z definovania pojmu obeť v zákone o obetiach trestných činov, obeťou rozumieme fyzickú osobu, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či

¹⁵ Zákon č.256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁶ Zákon č.274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁷ ROMŽA, S. Koncepcia postavenia poškodeného a obeť trestného činu v Slovenskej republike. In: Forenzní vědy, právo, kriminalistika, 1/2018, ročník 3, Česká digitální tiskárna s.r.o., Praha. ISSN 2533-4387. s.83.

¹⁸ TOMÁŠEK, M a kol.: Europeizace trestního práva. Praha: Linde, 2009, ISBN 9788072017379. s.354.

¹⁹ Trestný poriadok, § 46.

ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody, príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu²⁰, pričom ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich. Predmetná zákonná úprava charakterizuje aj obzvlášť zraniteľnú obeť²¹, ktorou je dieťa, osoba staršia ako 75 rokov, osoba so zdravotným postihnutím, ďalej obeť trestných činov obchodovania s ľuďmi, nedobrovoľného zmiznutia, domáceho násillia, týrania blízkej a zverenej osoby, spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti alebo terorizmu, obeť trestného činu spáchaného násillím alebo hrozbou násillia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery, obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej alebo druhotnej viktimizácie a obeť násillného trestného činu.

V najširšom ponímaní sa za obeť považuje človek alebo skupina ľudí, ktorí utrpeli akúkoľvek ujmu spôsobenú nielen trestným činom, ale aj vojnou, diskrimináciou alebo živelnými pohromami. V širokom ponímaní je obeťou osoba, organizácia, morálny alebo právny poriadok, ktorý je poškodený alebo zničený trestným činom a v úzkom ponímaní je obeťou len fyzická osoba, ktorá utrpela trestným činom akúkoľvek ujmu (na živote, zdraví, majetku, cti a iných právach).²²

▪ Môže byť obeť svedkom?

Obeť môže byť aj svedkom v trestnom konaní alebo súdnom procese. V skutočnosti je často nevyhnutné, aby obeť poskytla svedectvo týkajúce sa trestného činu alebo udalosti, ktorá sa stala, pretože informácie od nej môžu byť dôležité pre samotné vyšetrovanie. Obeť môže byť vypočutá ako svedok, aby poskytla súdu a vyšetrovateľom informácie o tom, čo sa stalo, a aký bol priebeh udalosti. Jej svedectvo môže byť dôležitým dôkazom v prípade, že obvinený ide na súd za spáchaný trestný čin. Obeť by mala byť schopná poskytnúť objektívne a pravdivé informácie o tom, čo videla, zažila alebo vie o danej udalosti. Je dôležité, aby sa obeť cítila chránená a podporená počas celého trestného konania, pretože to môže byť pre ňu emocionálne náročné. Existujú právne normy a postupy, ktoré majú za cieľ chrániť

²⁰ Zákon č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, § 2 ods. 1 písm. b).

²¹ Zákon č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, § 2 ods. 1 písm. c).

²² IVOR, J.: Obete kriminality ako mnohostranný a interdisciplinárny fenomén. In: Obete kriminality: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave.- Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2010. ISBN 9788089447367.- s. 19-26.

práva obeť, napríklad možnosť vypovedať prostredníctvom videokonferencie, aby sa minimalizoval stres. Niektoré dôležité aspekty kedy môže byť obeť svedkom v trestnom konaní:

- a) Dôležitosť svedectva obeť: Svedectvo obeť môže byť kľúčové pre vyšetrovanie a súdny proces, pretože obsahuje prvotné informácie o tom, čo sa stalo. Je to spôsob, ako ustanoviť faktický priebeh udalosti a poskytnúť dôkazy na podporu obžaloby alebo obhajoby.
- b) Príprava obeť na svedeckú výpoveď: Vyšetrovatelia a právni zástupcovia často pracujú s obeťou pred súdnym procesom, aby sa pripravili na jej výpoveď. To zahŕňa vysvetlenie procesu, otázok, ktoré budú položené, a poskytnutie psychologického a emocionálneho podporného prostredia.
- c) Ochrana obeť: Samotná svedecká výpoveď môže byť pre obeť emocionálne náročná a niekedy aj traumatizujúca, preto sa používajú rôzne ochranné opatrenia. To môže zahŕňať možnosť vypovedať za určitých podmienok aby sa zabránilo kontaktu s obžalovaným alebo verejnosťou. Tiež existujú pravidlá na ochranu identity obeť.
- d) Výpoveď pod prísahou: Vo väčšine právnych systémov svedkovia, vrátane obeť, musia vypovedať pod prísahou. To znamená, že svedok sľubuje, že bude hovoriť pravdu.
- e) Možnosť krížového výsluchu: Po tom, ako obhajca položí otázky svedkovi, môže začať krížový výsluch, ktorý môže byť náročný, pretože obhajca sa snaží vyvrátiť samotné svedectvo a získať iné informácie.
- f) Podpora pre obeť: Obeť by mala mať prístup k psychologickému a právnomu poradenstvu počas celého procesu. Môže to pomôcť zmierniť emocionálny stres a pomôcť obeť prekonať traumu.

Je dôležité si uvedomiť, že proces svedeckej výpovede je pre obeť zložitý a emocionálny, a preto je dôležité zopakovať, na nevyhnutnosť prihliadať na potreby a určitú konformnosť obeť a poskytoval im podporu a ochranu počas celého procesu.

▪ **Kontroverzia medzi svedkom a obeťou**

Kontroverzia medzi svedkom a obeťou je situácia, ktorá môže vzniknúť v priebehu vyšetrovania alebo súdneho konania. Kontroverzia spočíva v rozpore alebo nesúlade medzi tvrdeniami a výpoveďami svedka a výpoveďami obeť. Táto situácia môže mať nielen rôzne príčiny ale aj dôsledky:

- a) Nepresnosť v pamäti: Svedok a obeť môžu mať rôzne verzie udalostí kvôli nepresnostiam vo svojich pamätiach. Ľudská pamäť nie je dokonalá, a preto sa môžu vyskytovať rozdiely v tom, ako si obaja rôzne pamätajú rovnaké udalosti.

- b) Rôzne perspektívy pohľadu: Svedok a obeť môžu mať rôzne perspektívy pohľadu na to, čo sa stalo. Každý môže vnímať situáciu inak a mať odlišný pohľad na udalosti.
- c) Odlišné záujmy: Svedok a obeť môžu mať rôzne záujmy a motivácie v súvislosti s konkrétnym prípadom. To môže viesť k tomu, že budú prezentovať svoje výpovede tak, aby dosiahli svoje ciele.
- d) Stres a emócie: Obeť môže byť v stave šoku alebo traumy v dôsledku udalostí, čo môže ovplyvniť jej schopnosť presne popísať situáciu. Svedok tiež môže byť ovplyvnený stresom alebo emocionálnymi faktormi, čo môže mať vplyv na jeho výpoveď.
- e) Manipulácia alebo klamstvo: Nie vždy sú obeť a svedok úprimní a spravodliví. Môže dôjsť k situácii, kde niektorá zo strán vedome klame alebo manipuluje s informáciami s cieľom ovplyvniť výsledok vyšetrovania alebo rozhodnutie súdu.
- f) Vnímanie pod vplyvom drog alebo alkoholu: Ak svedok alebo obeť bol pod vplyvom alkoholu, drog alebo iných omamných látok v čase udalosti, jeho pamäť a vnímanie môžu byť vážne ovplyvnené. Toto môže spôsobiť nepresnosti v ich výpovediach.
- g) Tlak a zastrašovanie: Obeť alebo svedok môže byť pod tlakom alebo zastrašovaním zo strany inej osoby alebo skupiny ľudí, čo môže viesť k tomu, že budú opatrnejší alebo zdržanlivejší vo svojich výpovediach, aby sa chránili.
- h) Ochrana svedka: Svedok môže mať obavy o svoju bezpečnosť alebo o bezpečnosť svojich blízkych, ak poskytne určité informácie. To môže viesť k tomu, že svedok neuvádza všetky dostupné informácie alebo klame, aby sa vyhol potenciálnym nebezpečenstvám.
- i) Dôkazy a korpus delicti: Kontroverzia medzi svedkom a obeťou môže byť tiež spojená s nedostatkom fyzických dôkazov alebo takzvaného "korpus delicti," teda „tela zločinu“. Ak nie sú k dispozícii dostatočné fyzické dôkazy, dôvera v samotných svedkov a obeť môže byť rozhodujúca pre súdny proces.

Riešenie kontroverzie medzi svedkom a obeťou je dôležité pre spravodlivý priebeh súdneho konania. Súd musí preskúmať všetky dostupné dôkazy, skúmať rozdiely v výpovediach a pokúsiť sa zistiť objektívnu pravdu. To môže zahŕňať výsluchy, krížové výsluchy a použitie ďalších dôkazov na overenie výpovedí. Môžu byť pribratí aj súdni znalci alebo experti na posúdenie pamäti, psychológie a motivácií svedkov a obetí. Cieľom je zistiť, čo sa skutočne stalo a dosiahnuť spravodlivý verdikt a pri dodržiavaní práv všetkých zúčastnených strán vrátane ochrany svedkov a obetí pred zastrašovaním alebo represiami

Nesúlady vo výpovedi svedka a obeť

Nesúlady vo výpovedi medzi svedkom a obeťou môže byť zložitým problémom pri súdnom konaní, a existuje niekoľko možných vysvetlení a prístupov, ako s ním zaobchádzať:

- a) **Krížový výsluch:** Advokáti strán v konaní môžu použiť krížový výsluch, kde protistrana počúva výpoveď svedka alebo obeť a pokúša sa zistiť nepresnosti alebo rozdiely v ich výpovediach. Krížový výsluch môže byť dôležitým nástrojom na odhalenie rozdielov.
- b) **Psychologická analýza:** Psychológovia a psychiatrickí odborníci môžu byť pribratí na hodnotenie pamäti a psychologického stavu svedka a obeť. Títo odborníci môžu vysvetliť, ako môžu stres, trauma alebo iné faktory ovplyvniť pamäť a výpoveď.
- c) **Fyzické dôkazy:** Ak sú k dispozícii fyzické dôkazy (napríklad DNA, otlaky prstov alebo videozáznamy), môžu byť tieto dôkazy použité na potvrdenie alebo vyvrátenie výpovedí svedka a obeť.
- d) **Hľadanie spoločných bodov:** Orgány činné v trestnom konaní sa snažia nájsť spoločné body vo výpovediach svedka a obeť, ktoré sú konzistentné a zhodujú sa. Tieto body môžu byť kľúčovými dôkazmi.
- e) **Motivácie a záujmy:** Je dôležité skúmať možné motivácie a záujmy, ktoré môžu mať obeť a svedkovia pri ich výpovediach. Ak existujú dôkazy o tom, že niektorá zo strán má osobné dôvody na klamstvo alebo manipuláciu, môže to mať významný vplyv na dôveryhodnosť ich výpovedí.
- f) **Hodnotenie dôveryhodnosti:** Súd musí hodnotiť dôveryhodnosť výpovedí svedka a obeť na základe všetkých dostupných dôkazov a faktorov, vrátane ich správania na súde a predošlých výpovedí.
- g) **Časový aspekt:** Výpovede svedka a obeť sa môžu líšiť v čase alebo časových udalostiach. Je dôležité zistiť, či rozdiely v časovej línii môžu byť vysvetlené stresom, pamäťovými chybami alebo inými faktormi.
- h) **Opravy vo výpovediach:** Často sa stane, že ľudia revidujú svoje výpovede, keď si uvedomia nepresnosti alebo zabudnú na niektoré dôležité detaily. Tieto korekcie môžu byť normálnou súčasťou výpovedí, ale zároveň môžu vyvolať otázky týkajúce sa dôveryhodnosti.
- i) **Sledovanie svedka a obeť:** Správanie svedka a obeť počas súdneho konania môže byť tiež dôležitým faktorom. Ich správanie, napríklad prejavy stresu alebo neistoty, môže odrážať ich dôveryhodnosť.

Je dôležité mať na pamäti, že nesúlady vo výpovediach nie je vždy dôkazom klamstva alebo zlého úmyslu. Ľudská pamäť nie je dokonalá a vnímanie môže byť subjektívne. Dôležité je zistiť pravdu na základe všetkých dostupných informácií a zohľadniť rôzne

faktory, ktoré môžu ovplyvniť výpovede obete a svedka. Výsledkom musí byť objektívny a spravodlivý súd.

Aj keď procesné postavenie poškodeného trestným činom podľa Trestného poriadku a obete trestného činu podľa zákona o obetiach môže za určitých okolností kumulatívne splývať v jednej fyzickej osobe, jedná sa o autonómne právne kategórie. Kým poškodený trestným činom je subjektom trestného konania, postavenie obete trestného činu má spravidla neprocesný charakter determinovaný jednotlivými ustanoveniami zákona o obetiach.²³

V prípravnom konaní je hlavnou úlohou získať a zabezpečiť dôkazy, ktoré budú použité v ďalšom konaní a ktoré slúžia okrem iného aj na to, komu a aká škoda vznikla. Na účely trestného konania má poškodený ako aj obeť právo aktívnej účasti v konaní. V prípravnom konaní vykonáva dozor prokurátor, preto ak nastanú o postupe policajta pri vyšetrovaní pochybnosti alebo prietahy v konaní, môže obeť požiadať prokurátora o preskúmanie postupu policajta.

Obete majú právo na informácie o prípravnom konaní, na prístup k týmto informáciám a na účasť na tomto konaní. Majú tiež právo na súdne preskúmanie trestného činu a právo na ochranu svojich práv. Ak sa obete trestného činu poskytne podpora a ochrana, môže sa to pozitívne premietnuť do celkového priebehu prípravného konania.

Obeť má právo na ústne a písomné informácie v zrozumiteľnej forme, ktoré jej je povinný poskytnúť policajt alebo prokurátor pri prvom kontakte s ohľadom na jej odôvodnené potreby, na jej vek, rozumovú a vôľovú vyspelosť, zdravotný stav a charakter trestného činu. Uvedené sa týka informácií o postupoch vo veci podania trestného oznámenia, právach a povinnostiach obete, ktorá má postavenie poškodeného v trestnom konaní, o subjektoch, ktoré poskytujú pomoc obetiam, forme odbornej pomoci, ktorá sa jej môže poskytnúť, možnostiach poskytnutia nevyhnutnej zdravotnej starostlivosti, prístupe k právnej pomoci, opatreniach na ochranu jej záujmov, ak má bydlisko v inom členskom štáte, postupoch domáhania sa nápravy v prípade porušenia svojich práv v trestnom konaní zo strany orgánov činných v trestnom konaní, postupoch súvisiacich s uplatnením nároku na náhradu škody, mediácie, možnostiach a podmienkach uzavretia zmiernu a náhrady trov trestného konania obete, ktorá má postavenie poškodeného²⁴.

K významným právam obete patrí aj právo na poskytnutie právnej a odbornej pomoci, ktorej všeobecná forma sa poskytuje obeti a špecializovaná obzvlášť zraniteľnej obeti. Všeobecná odborná pomoc zahŕňa aj právnu pomoc na uplatnenie

²³ ŠTRKOLEC, M.: Úvod do trestného práva procesného. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, 29 s.

²⁴ Zákon č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (v znení č. 231/2019 Z. z., 217/2021 Z. z., 49/2023 Z. z.), § 4 ods. 2.

práv obete, aj obeť s postavením poškodeného alebo svedka v trestnom konaní, psychologickú pomoc a poradenstvo pred sekundárnou alebo opakovanou viktimizáciou. Sekundárnou (druhotnou) viktimizáciou sa najvšeobecnejšie rozumie ujma obeť, ktorá nebola spôsobená ako priamy následok trestného činu, ale vznikla po dlhšom časovom odstupe od jeho spáchania; v dôsledku konania/nekonania jednotlivcov alebo inštitúcií, s ktorými prišla obeť do kontaktu po spáchaní činu. Opakovaná viktimizácia sa na druhej strane rozumie taká ujma, ktorú obeť opakovane spôsobí ten istý páchatel; a to v dôsledku pokračujúceho konania páchatela, ktoré spočíva v pôsobení na obeť rôznymi formami vyhrážania sa, zavražďovaním, nátlakom, zneužívaním moci obeťou, mstením sa alebo inou formou s cieľom pôsobiť na fyzickú/psychickú integritu obeť.²⁵ Vo vybraných situáciách je možné, aby v záujme ochrany obeť pred viktimizáciou viedla výsluch obzvlášť zraniteľnej obeť v prípravnom konaní alebo ho tlmočila osoba takého pohlavia, ktoré si určila samotná vypočúvaná osoba. Taktiež kladenie otázok, ktoré smerujú do intímnej oblasti obeť (expressis verbis) je možné len ak je to nevyhnutné pre objasnenie skutočností dôležitých pre trestného konanie.

Poskytovanie špecializovanej odbornej pomoci obzvlášť zraniteľnej obeť spočíva v poskytnutí všeobecnej odbornej pomoci a krízovej psychologickej intervencie, vyhodnotení hrozby nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia a sprostredkovaní poskytovania sociálnych služieb v zariadeniach núdzového bývania.

Právnu pomoc poskytovanú formou právnych informácií a právne zastupovanie obeť v trestnom konaní poskytujú Centrum právnej pomoci, subjekty poskytujúce pomoc obeť a advokát.

V rámci zlepšenia postavenia poškodeného v rámci trestného konania je aj právo poškodeného ako obeť trestného činu na sprievod dôverníka a právo dať sa zastúpiť splnomocnencom, ktorý na rozdiel od dôverníka ako morálnej a psychickej podpory obeť, je oprávnený za poškodeného navrhovať vykonanie dôkazov, podávať žiadosti a opravné prostriedky a v neposlednom rade sa zúčastniť aj úkonov, na ktorých môže byť poškodený zúčastnený. Do skončenia vyšetrovania je potrebné si uplatniť nárok na náhradu škody v určitej výške a voči konkrétnemu páchatelovi, v prípade jeho neuplatnenia nebude o nároku rozhodované v trestnom konaní, avšak po podaní trestného oznámenia je možné požiadať o odškodnenie štát.

Právo na odškodnenie má obeť násilného trestného činu, ktoré jej poskytne štát prostredníctvom Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky na základe jej písomnej žiadosti, pričom orgány činné v trestnom konaní sú povinné informovať o podmienkach odškodnenia. Podľa zákona o obeť celková suma odškodnenia nesmie v jednotlivom prípade presiahnuť päťdesiatnásobok sumy mesačnej

²⁵ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol.: Pomoc obeť (a svedkům) trestných činů, str.12.

minimálnej mzdy platnej na obdobie kalendárneho roka, v ktorom došlo k spáchaniu trestného činu. V konaní o poskytnutí odškodnenia môže byť obeť zastúpená advokátom, Centrom právnej pomoci, akreditovaným subjektom, subjektom, ktoré poskytujú pomoc napríklad podľa zákona o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti²⁶ alebo blízkou osobou²⁷. V presne definovaných prípadoch, to znamená pri trestných činoch obchodovania s ľuďmi, znásilnenia, sexuálneho násillia, sexuálneho zneužívania, týrania blízkej osoby a zverenej osoby alebo nedobrovoľného zmiznutia, má obeť násilného trestného činu nárok aj na vyplatenie odškodnenia za spôsobenú nemajetkovú ujmu. Odškodňovanie vychádzajúc z presvedčenia, že základom práva na odškodnenie je solidarita všetkých členov spoločnosti sa riadi zásadou solidarity a spravodlivosti.²⁸

Obete majú právo na ochranu svojej súkromnej sféry a na ochranu svojej identity. Ak je obava o bezpečnosť obete alebo jej rodiny, môžu byť poskytnuté opatrenia na zabezpečenie ich bezpečnosti.

Profesionálny prístup polície, zaobchádzanie s obeťou s rešpektom a trpezlivosťou, použitie osobitných opatrení na ochranu a podporu obete, uľahčuje postup orgánov činných v trestnom konaní a otvára priestor na získanie ďalších informácií dôležitých pre trestné konanie. Realizácia odbornej pomoci pre obeť trestných činov, spolupráca s príslušnými inštitúciami a orgánmi činnými v trestnom konaní si vyžaduje koordinovaný postup s cieľom zabezpečenia komplexného systému a funkčnosti pomoci a ochrany obete, prevenciu pred ďalším protiprávnym konaním a umožnenie uplatnenie práv, ktoré ako obeť trestného činu má. Nevyhnutnosťou je včasná aplikácia jednotlivých krokov pomoci, čo pozitívne prispieva k pomoci a podpore obetí počas prípravného konania.

V gescii Ministerstva vnútra Slovenskej republiky bola zavedená systémová služba pre obeť trestných činov, zameraná na seniorov, obeť násilných trestných činov, nenávistných trestných činov a extrémizmu, obchodovania s ľuďmi, obeť z radov mládeže a z radov občanov iných krajín prichádzajúcich a nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky v dôsledku vojnového konfliktu na Ukrajine, pričom na základe identifikovaní potrieb obetí zabezpečuje konzultácie, poskytovanie informácií, špeciálne, sociálne a psychologické poradenstvo, právne usmernenie a podporu a je zároveň priestorom pre sieťovanie a koordináciu asistenčných systémov a inštitúcií.

²⁶ Zákon č. [583/2008 Z. z.](#) o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

²⁷ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov § 116 - Blízkou osobou je príbuzný v priamom rade, súrodenec a manžel; iné osoby v pomere rodinnom alebo obdobnom sa pokladajú za osoby sebe navzájom blízke, ak by ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá dôvodne pociťovala ako vlastnú ujmu.

²⁸ KRÁSNÁ, P., ŠIŠULÁK, S.: Obeť trestného činu, poškodený a restoratívna justícia v kontinuite. 1. vyd. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2021, s. 60.

Záver

Väčšina ľudí odsudzuje spáchanie trestného činu a vyjadruje nesúhlas s konaním páchatela a oprávnené očakáva, že páchatel bude za svoje protiprávne konanie spravodlivo potrestaný. Na druhej strane je osoba, ktorá svoj život predtým realizovala v rodinnom a pracovnom prostredí, plnila si svoje životné očakávania, bola naučená určitému spôsobu sociálnej interakcie a vystavením či už fyzickému útoku alebo útok, ktorého predmetom je jej majetok, dochádza k narúšaniu osobnej integrity, k zmene jej života, má pocity bezmocnosti, neistoty, nespravodlivosti, ktoré ovplyvňuje napríklad nedostatok informácií alebo vyšetrovanie páchatela na slobode, pocit zlosti, zneuctenia, straty vnútornej rovnováhy a nedôstojnosti, ktorá je zapríčinená napríklad postojom okolia a médií.

Kľúčovým faktorom pre znižovanie obáv ohlásiť protiprávne konanie alebo požiadať o pomoc je dôvera v orgány činné v trestnom konaní a súdy, ktoré prístupom orientovaným na obeť a svedka, zvyšovaním rešpektu k týmto osobám, citlivým prístupom k ich potrebám, k úcte a dodržiavaniu zákonnosti v konaní, prispievajú k zvýšeniu efektivity trestného konania a zabezpečia podporu pri účasti v trestnom konaní, ktorá je pre tieto osoby zväčša neprimeranou záťažou.

Kontakt svedka, obeť alebo poškodeného s orgánmi činnými v trestnom konaní sú pre prípravné konanie zdrojom dôkazov o trestnom čine. Preto je nevyhnutná vzájomná spolupráca aj keď ide o rozdielnu mieru moci, na jednej strane represívna zložka štátnej moci, predstavujúca autoritu a rešpekt a na druhej strane osoba s určitými všeobecnými postojmi a presvedčeniami, ktorá má úctu voči tejto autorite alebo prejavuje odpor a rebéliu voči nej. Zrozumiteľné vysvetlenie postupu orgánov činných v trestnom konaní, vysvetlenie práv a povinností svedka a obeť, ozrejmenie kompetencie polície, prokuratúry a súdov a samotný prístup pri vykonávaní úkonov prispievajú k efektívnemu realizovaniu trestného konania.

Oparenia smerujúce k spolupráci obeť a svedka sú dôležité pre vyšetrovanie a riešenie trestných činov a iných právnych záležitostí. Spolupráca medzi obeťou a svedkom môže pomôcť vyjasniť udalosti, identifikovať páchatela a dosiahnuť spravodlivosť. Niektoré kľúčové opatrenia smerujúce k podpore spolupráce:

- a) Podpora a empatia: Prvým krokom je poskytnúť obeť a svedkovi dostatočnú podporu a empatiu. Objasňovanie trestných činov môže byť pre nich veľmi stresujúce a traumatizujúce, a preto je dôležité, aby mali pocit že ich orgány činné v trestnom konaní nielen počúvajú ale aj chránia.
- b) Zabezpečenie bezpečnosti: Zabezpečiť, aby obeť a svedkovia mali pocit bezpečia. To môže zahŕňať ochranu ich identity, ak je to potrebné, a poskytnutie informácií o tom, ako budú chránení pred možnými hrozbami.

- c) Informovanosť: Informovať obeť a svedkov, aké sú ich práva a povinnosti v rámci vyšetrovania alebo súdneho procesu. Dôležité je, aby vedeli, čo môžu očakávať a ako môžu prispieť k vyšetrovaniu.
- d) Psychologická podpora: Poskytnutie psychologickej podpory v prípade potreby. Trestné činy a výsluchy môžu mať na obeť a svedkov negatívny vplyv na psychiku, a preto je dôležité mať k dispozícii psychológov ktorí im môžu pomôcť zvládať emocionálnu záťaž.
- e) Možnosti anonymity: V niektorých prípadoch môžu obeť a svedkovia požiadať o zachovanie anonymity voči páchatelovi alebo verejnosti, aby sa ochránili pred odvetnými opatreniami.
- f) Zjednodušenie procesu: Znížiť byrokratické a právne prekážky, ktoré by mohli obetiam a svedkom komplikovať spoluprácu. To môže zahŕňať zjednodušenie výsluchov, minimalizovanie opakovaných výsluchov a zabezpečenie, aby boli dostupné pre vyšetrovateľov a prokurátorov.
- g) Včasná komunikácia: Udržovať pravidelný kontakt s obetou a svedkom a informovať ich o priebehu vyšetrovania a súdneho procesu. Transparentnosť je dôležitá pre udržanie dôvery a motivácie spolupracovať.
- h) Ochrana proti zastrašovaniu: V prípadoch, kedy hrozí zastrašovanie alebo represie zo strany páchatela, zabezpečiť aby obeť a svedkovia mali možnosť nahlásiť takéto bezpečnostné incidenty a aby im bola poskytnutá ochrana.
- i) Zvyšovanie povedomia: Vytvorenie kampaní na zvyšovanie povedomia v komunite môže povzbudiť ďalších svedkov k tomu, aby sa zapojili a poskytli informácie týkajúce sa trestného činu.
- j) Mediácia: V niektorých prípadoch môže byť užitočné zvážiť možnosť mediácie, ak obeť a svedkovia sú ochotní dobrovoľne spolupracovať s páchatelom na nájdení riešenia.
- k) Právo na obhajobu: Páchatel trestného činu má právo na obhajobu, ale obetiam a svedkom by mali byť poskytnuté informácie o svojich právach v súvislosti s obhajobou, aby sa cítili, že majú rovnaké práva ako páchatel.
- l) Špeciálne opatrenia pre ohrozené skupiny: V prípade obetí a svedkov zraniteľných skupín, ako sú deti, starší ľudia alebo osoby so zdravotným postihnutím, je potrebné prijať špeciálne opatrenia na zabezpečenie ich ochrany a spolupráce.
- m) Poskytovanie informácií o pomoci: Obetiam a svedkom by sa mali poskytovať informácie o dostupných formách pomoci a podpory, vrátane právnej pomoci, ak je to potrebné.

- n) Spolupráca s neziskovými organizáciami: Spolupráca s neziskovými organizáciami, ktoré sa zaoberajú právami obetí a svedkov, môže byť užitočná pri poskytovaní dodatočnej podpory a služieb.
- o) Presadzovanie legislatívnych zmien: Ak sú v právnom systéme identifikované slabé miesta alebo nedostatky týkajúce sa spolupráce obetí a svedkov, je potrebné presadzovať legislatívne zmeny na zlepšenie ochrany a práv týchto osôb.

Je dôležité, aby právne systémy a vyšetrovacie orgány brali do úvahy potreby a záujmy obetí a svedkov, a aby aktívne pracovali na podpore ich spolupráce. To môže prispieť k zvýšeniu úspešnosti vyšetrovania a zabezpečeniu spravodlivého procesu. Výsledkom trestného konania má byť objektívne zistenie trestného činu, potrestanie páchatela a spravodlivé uspokojenie pre obeť.

Zoznam použitej literatúry:

1. ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný zákon - Veľký komentár. Bratislava: EUKÓDEX, 2013. ISBN 978-80-8155-020-1.
2. ČENTÉŠ, J. a kol.: „Efektívnosť prípravného konania–jej skúmanie, výzvy a perspektívy“, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, ISBN 978 – 80-7160-577-5.
3. ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol.: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. GRADA, 2007, 191s. ISBN 8024720142.
4. IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava, Iura Edition 2006, 993 s. ISBN 80-8078-101-X.
5. IVOR, J.: Obete kriminality ako mnohostranný a interdisciplinárny fenomén. In: Obete kriminality: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave.- Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2010. ISBN 9788089447367.
6. JURIŠOVÁ, K: Poškozený v predsúdnom konaní Vydání první. Praha : Leges, 2017. 128 s. ISBN 978-80-7502-244-8.
7. KRÁSNÁ, P., ŠIŠULÁK, S.: Obeť trestného činu, poškozený a restoratívna justícia v kontinuite. 1. vyd. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2021.
8. KURUC, P. a kol.: Obete kriminality a ich práva. Zborník príspevkov zo seminára z medzinárodnou účasťou konaného dňa 6. novembra 2014 na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave. 1.vydanie, Žilina: spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, 285s., ISBN: 978-80-971911-0-8.
9. ROMŽA, S. Koncepcia postavenia poškodeného a obeť trestného činu v Slovenskej republike. In: Forenzní vědy, právo, kriminalistika, 1/2018, ročník 3, Česká digitální tiskárna s.r.o., Praha. ISSN 2533-4387.

10. ŠIŠULÁK, S.: Kritéria efektívnosti prípravného konania, In: Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 163.
11. ŠTRKOLEC, M.: Úvod do trestného práva procesného. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, 87 s. ISBN 978-80-574-0091-2.
12. TOMÁŠEK, M a kol.: Europeizace trestního práva. Praha: Linde, 2009, 464 s. ISBN 9788072017379.
13. ZÁHORA, J.: Zákon o ochrane svedka. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, 116 s. ISBN 978-80-571-0024-9.
14. ZÁHORA, J.: Prípravné konanie – možnosti a perspektívy: zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. apríla 2016 / Jozef Záhora (ed.). – Vydání první. – Praha: Leges, 2016. 368 s. (Teoretik) ISBN 978-80-7502-153-3
15. Zákon č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
16. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
17. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
18. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov
19. Zákon č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Kontaktné informácie

doc. Ing. Stanislav Šišulák, PhD., MBA

stanislav.sisulak@minv.sk

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

POSTAVENIE ZNALECKÝCH ÚSTAVOV V HIERARCHII SUBJEKTOV VYKONÁVAJÚCICH ODBORNÚ A ZNALECKÚ ČINNOSŤ

THE POSITION (STATUS) OF EXPERT INSTITUTES IN THE HIERARCHY OF ENTITIES PERFORMING PROFESSIONAL AND EXPERT ACTIVITY

Sergej Romža¹

Abstrakt: V príspevku sa autor zaoberá problematikou postavenia znaleckých ústavov v hierarchii subjektov vykonávajúcich odbornú a znaleckú činnosť. V prvej časti sa venuje historickému exkurzu, v druhej medzinárodným a ústavným limitom dokazovania, v tretej teoretickým a aplikačným východiskám hodnotenia dôkazov a vo štvrtej interpretačným a aplikačným problémom súvisiacich s prioritáciou postavenia znaleckých ústavov.

Kľúčové slová: znalecký ústav

Abstract: In the paper, the author deals with the issue of the status of expert institutes in the hierarchy of entities performing professional and expert activities. In the first part he deals with the historical excursus, in the second part with the international and constitutional limits of evidence, in the third part with the theoretical and applied bases of the evaluation of evidence and in the fourth part with the interpretative and applied problems related to the prioritization of the status of expert institutes.

Key words: expert institute.

Úvod

Dokazovanie je procesná činnosť, ktorá je imanentnou súčasťou trestného konania, od jeho samého začiatku, pričom s postupujúcim trestným stíhaním nadobúda na význame, keď na jeho základe je kreovaný skutkový základ pre meritórne rozhodovanie súdu na hlavnom pojednávaní.

Dokazovanie je teda vedľa rozhodovania, najdôležitejšou procesnou činnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdov, nakoľko umožňuje zistiť skutkový základ

¹ Univerzita P.J. Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

tak pre ich rozhodovanie, ako aj pre ich ďalší procesný postup tak, aby mohol byť naplnený účel sledovaný trestným konaním.

Prof. Jelínek k uvedenému navyše dodáva a poznamenáva, že „*dokazovanie je zvláštnou formou poznania časti objektívnej reality, pričom sa v ňom odrážajú viac menej zreteľne aj základné zásady trestného konania*“.²

Význam dokazovania spočíva predovšetkým v tom, že predmetom trestného konania je určitý skutok, určitá udalosť, ktorá sa stala v minulosti, o ktorú orgány činné v trestnom konaní, resp. súdy, ktoré o nej majú rozhodovať, osobne samé nepozorovali, ani sa ich nezúčastnili. Z uvedeného dôvodu sa s posudzovanými skutočnosťami môžu zoznámiť len nepriamo tým, že si ich priebeh rekonštruujú sa pomoci sprostredkujúcich skutočností, ktorými sú práve dôkazy. Na úplnosti, presnosti a hodnovernosti takejto rekonštrukcie potom závisí výsledok trestného konania a dosiahnutie jeho účelu. V konečnom dôsledku význam dokazovania spočíva v tom, že umožňuje aktívnu účasť procesným stranám v trestnom konaní, ako aj uplatnenie ich procesných práv.³

Účelom dokazovania je rekonštruovať skutočnosti k minulosti tak, aby naše poznanie bolo jej správnym odrazom a aby mohlo byť základom spravodlivého rozhodnutia.⁴

Sumarizačne možno teda konštatovať, že *dokazovanie v trestnom konaní* je zákonom upravený postup subjektov trestného konania, ktorého účelom je vyhľadať, zabezpečiť, vykonať a zhodnotiť informácie dôležité pre poznanie skutkových okolností, na základe ktorých sa v trestnom konaní rozhoduje najmä o vine a treste obvineného, ale aj ďalších právne relevantných skutočnostiach, vrátane rozhodnutí o procesnom postupe v trestnom konaní.⁵

Z prezentovanej charakteristiky, dokazovania v trestnom konaní, je zrejmé, že dokazovanie je pomerne štrukturovaný jav, pozostávajúci z rôznych sekvencií – fáz, ktoré na seba chronologicky a vecne – ideovo nadväzujú a vytvárajú tak vnútorne konzistentný celok. Zároveň z prezentovaného definičného vymedzenia dokazovania vyplýva, že na tomto procese participujú rôzne procesné strany, rôzne procesné subjekty, ktorých záujmy sú často antagonistické.

Historický exkurz – hodnotenie dôkazov v premenách času

Z historického hľadiska sa s dokazovaním stretávame, na našom území, v najstarších obyčajových poriadkoch Slovanov, a to už v 4. - 8. storočí. Pri dokazovaní boli u nás v

2 JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní; Praha; LINDE; 2007; s. 230.

3 ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád; Komentář; I. díl; 6. vydání; Praha; C.H.BECK; 2008; s. 754.

4 ZÁHORA, J. a kol.: Dokazovanie v trestnom konaní; 1. vydanie; Praha; LEGES; 2013; s. 24.

5 ČENTĚŠ, J. a kol. : Trestné právo procesné; všeobecná časť; Šamorín; HEURÉKA; 2016; s. 328; Rovnako k vymedzeniu podstaty pojmu dokazovania porov.: MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol.: Kurs trestního práva; Trestní právo procesní; Praha; C.H.BECK; 2007; s. 376.

tej dobe, na „súdoch“, k rozlišovaniu pravdy a lži, viny, či nevinu, praktikované, podľa dostupných prameňov, predovšetkým niektoré procedúry spadajúce do kategórie ordálov, napr. ordál žrebom alebo súbojom, pri ktorých rozhodujúcu úlohu mali kniežatá.⁶

Proces dokazovania, bol nepísaným obyčajovým právom, bez písomného zaistenia dôkazov, so všetkými prvkami dôkazného konania ordálom vodou alebo ohňom. Pri dokazovaní viny alebo nevinu, vystupoval celý rad spoluprisažníkov a na druhej strane očistníkov (svedkov), ktorí vypovedali aj o tom, čo svojimi zmyslami nevnímali – stačilo to, že boli presvedčení o vine, bez udania dôvodov.⁷

Po nástupe feudalizmu – feudálneho absolutizmu, sa postupne začal nahradzovať ústny proces písomným, neverejným konaním, ktoré bolo založené na rímsko – kanonických zásadách. Podľa zásady, čo nie je v spise, nie je na svete, sa dokazovanie začína vykonávať na základe písomných dôkazov.⁸ Dokazovalo sa pomocou racionálnych dôkazov – dôkazmi svedkov, a to aj pod prísahou, písomnosťami, znalcami, obhliadkou na mieste, ako aj iracionálnymi dôkazmi – prežívajúcimi pozostatkami ordálov a očistovacích prísah, predovšetkým však uložením tortúry, o ktorom však rozhodoval súd rozsudkom, proti ktorému sa mohol obžalovaný odvolať.⁹ Tortúra bola typickým druhom dokazovania, vo feudálnom procese, pri ktorom bolo za použitia fyzického násillia, vymáhané priznanie obvineného.

Priznanie dosiahnuté mučením, nahradzovalo iné dôkazy, predovšetkým svedectvá. Išlo teda o absolútny dôkaz (koruna dôkazu). Tu sa už začali objavovať prvky formálnej dôkaznej teórie, zatiaľ, čo do toho času, záležalo rozhodovanie o dôkazoch na sudcoch.

*Formálna dôkazná teória sa uzákonila až v *constitutio criminalis Theresiana*, z roku 1768. Formálna dôkazná teória spočívala v tom, že bol vytvorený systém strnulých, pre sudcov záväzných predpisov o tom, ako postupovať a posudzovať váhu a presvedčivosť písomných dokladov, svedectiev a iných dôkazov (napr. na preukázanie nevinu, sa vyžadovalo svedectvo najmenej dvoch svedkov mužského pohlavia, dospelých a doposiaľ netrestaných, pričom svedectvo muža platilo viac ako svedectvo ženy, svedectvo šľachtica viac ako výpoveď poddaného a pod.)*

Hlavným a rozhodujúcim dôkazom sa stalo priznanie obvineného dosiahnuté na mučidlách (tortúrou), ktoré sa nazývalo korunou dôkazov (*corona probationis*).

6 VANĚČEK, V.: Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945; Praha; Orbis; 1979; s. 39.

7 MALÝ, K : Dějiny českého a československého práva do roku 1945; Praha; LINDE; 1997; s. 97 a nasl. .

8 BALÁŽ, P.; PALKOVIČ, J.: Dokazovanie v trestnom konaní; teoretická a praktická časť; Trnava; VEGA; 2005; s. 17.

9 MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol.: Kurs trestního práva; Trestní právo procesní; Praha; C.H. BECK; 2007; s. 369.

Inkvičný proces trval až do roku 1850, kedy bol vydaný nový Trestný poriadok, ktorý do trestného konania zaviedol nové zásady, akými bola zásada ústnosti, obžalovacia zásada, ale predovšetkým zásada voľného hodnotenia dôkazov.

Tento stav sa s opätovným návratom absolutizmu, vydaním Trestného procesného poriadku, z roku 1853, vrátil k zásadám inkvičného procesu, ktoré boli uplatňované až do roku 1873, kedy Glaserov trestný poriadok, znovu zaviedol zásady uvedené v Trestnom poriadku z roku 1850. Glaserov trestný poriadok platil na Slovensku až do roku 1896, kedy bol prijatý progresívny uhorský zákon z roku 1896, ktorý odstránil iracionálne dôkazy a zároveň ustanovil, že obvinený nesmie byť k výpovedi, resp. priznaniu žiadnym spôsobom donucovaný.¹⁰

Medzinárodné a ústavné limity dokazovania (hodnotenia dôkazov)

Pri riešení otázok dokazovania v trestnom konaní, je potrebné sa zaoberať nielen vnútroštátnou úpravou a judikatúrou k tejto úprave, ale je nutné mať na zreteli aj isté medzinárodné štandardy, ktorými sa musí riadiť dokazovanie v trestnom konaní, a ktoré sú obsiahnuté predovšetkým v texte Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Prijatím „Dohovoru“ podlieha náš štát rovnako kontrolnému mechanizmu zo strany Európskeho súdu pre ľudské práva. Z uvedeného dôvodu sa javí naliehavým zaoberať sa aj aktuálnou judikatúrou k tomuto „Dohovoru“.¹¹

Dohovor neupravuje dokazovanie ako také a dotýka sa priamo, či nepriamo len niektorých jeho aspektov. Úprava dokazovania v trestných veciach je vecou jednotlivých Zmluvných štátov. Dohovor im nepredpisuje nijakú osobitnú úpravu. Štrasburská judikatúra však ustanovila určité parametre, v rámci ktorých sa musí dokazovanie pohybovať a so zreteľom, na ktoré určité osobitné pravidlo dokazovania, vo vnútroštátnom práve, sa môže ukázať byť v rozpore s požiadavkou spravodlivosti procesu, podľa čl. 6 Dohovoru.¹²

Európsky súd pre ľudské práva v tejto súvislosti konštantne judikuje, že *hodnotenie dôkazov* patrí do kompetencie vnútroštátnych súdov a osobitne súdom I. inštancie. Zároveň však pripomína, že musí skúmať (je kompetentný skúmať), či konanie posudzované vcelku, vrátane dokazovania, malo spravodlivý charakter, požadovaný článkom 6 ods. 1.¹³

K uvedenému Svák, J. poznamenáva, že *„jediným ustanovením Dohovoru, ktoré sa týka výslovne dokazovania, je čl. 6 ods. 3 písm. d), ktoré obsahuje len jeden z aspektov práva na riadne dokazovanie. Ostatné požiadavky na zabezpečenie práva na riadne*

10 c. d. v poznámke č. 7, s. 18.

11 c. d. v poznámke č. 1, s. 231.

12 REPÍK, B.: Ľudské práva v súdnom konaní; Bratislava; MANZ; 1999; s. 235.

13 Rozhodnutie vo veci Barbera a i. c. Španielsko, zo 6. decembra 1988, séria A, č. 146, s. 31; § 57.

dokazovanie, štrasburské orgány práva, vyvodili zo všeobecných zásad práva na spravodlivý súdny proces".¹⁴

Proces dokazovania v trestnom konaní, vrátane jeho záverečnej fázy hodnotenia produkovaných dôkazov, je predmetom ochrany aj podľa Ústavy Slovenskej republiky, konkrétne túto ochranu možno odvodiť z dikcie čl. 46 ods. 1, podľa ktorého „každý sa môže domáhať ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde.

Podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy sa garantuje občanom predovšetkým právo na prístup k súdu, ktoré je imanentnou súčasťou práva na súdnu ochranu.

Do obsahu základného práva na súdnu ochranu patrí aj právo každého na to, aby sa v jeho veci rozhodovalo podľa relevantnej právnej normy, ktorá môže mať základ v platnom právnom poriadku Slovenskej republiky alebo v takých medzinárodných zmluvách, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom, ktorý predpisuje zákon. Súčasne má každá právo na to, aby sa v jeho veci vykonal ústavne súladný výklad aplikovanej právnej normy. Z toho vyplýva, že k reálnemu poskytnutiu súdnej ochrany dôjde len vtedy, ak sa na zistený stav veci použije ústavne súladne interpretovaná platná a účinná právna úprava.¹⁵

Podstata základného práva na súdnu ochranu, podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy SR, spočíva v oprávnení každého domáhať sa ochrany svojich práv na súde. Tomuto oprávneniu zodpovedá povinnosť súdu nezávisle a nestranne vo veci konať tak, aby bola namietanému právu poskytnutá ochrana v medziach zákonov. Všeobecný súd musí vykladať a používať relevantnú právnu úpravu v súlade s účelom základného práva na súdnu ochranu. Interpretáciou a používaním relevantnej právnej normy nemožno obmedziť základné právo na súdnu ochranu, bez zákonného podkladu. Všeobecný súd musí súčasne vychádzať z toho, že všeobecné súdy majú poskytovať v trestnom konaní *materiálnu ochranu zákonnosti* tak, aby bola zabezpečená spravodlivá ochrana práv a oprávnených záujmov účastníkov. *Prílišný formalizmus* pri posudzovaní procesných úkonov, ktorý nemá oporu vo význame pre ochranu zákonnosti, nie je v súlade s ústavnými princípmi spravodlivého procesu.¹⁶

Okrem prístupu k súdu, podľa ust. § 46 ods. 1 Ústavy, sa priznáva aj určitá kvalita súdneho konania. Inak povedané spravodlivý proces. Právo na spravodlivý proces sa nezaručuje iba v čl. 46 ods. 1 Ústavy SR.¹⁷

14 SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrana práv); Bratislava; EURO CODEX; 2003; s. 425.

15 Porov.: IV. ÚS 77/02; Nález z 27. novembra 2002.

16 Porov. ÚS 1/02; Nález z 26. septembra 2002.

17 DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky; Komentár; 2. vydanie; Bratislava; HEURÉKA; 2007; s. 445. Rovnako porov. : II. ÚS 71/97; Nález z 15. októbra 1998.

Teoretické a aplikačné východiská hodnotenia dôkazov

Proces dokazovania pozostáva z viacerých etáp, či fáz, medzi ktorými existuje vzájomná chronologická a vecná podmienenosť, v dôsledku čoho proces dokazovania predstavuje vnútorne – ideovo konzistentný celok .

Hodnotenie dôkazov je vyvrcholením procesu dokazovania, je jeho najvýznamnejšou etapou.¹⁸

Hodnotením dôkazov treba rozumieť myšlienkovú činnosť. Založenú na prísnom logickom úsudku, na základe ktorej hodnotiaci orgán prisudzuje každému dôkazu určitú hodnotu u hľadiska jeho zákonnosti (prípustnosti), závažnosti a pravdivosti (hodnovernosti).

Pri hodnotení uvedených kritérií v podstate ide o posúdenie:

- či daná dôkazná informácia (dôkaz) je prípustná, či neodporuje zákonom a zásadám dokazovania;

- či sa dôkazná informácia (dôkaz) týka dokazovanej skutočnosti, ak áno, ako s ňou súvisí;

- aký je dôkazný význam dôkaznej informácie (dôkazu) z hľadiska dosiahnutia cieľa dokazovania), či spolu s ďalšími dôkaznými informáciami môže tvoriť podklad pre prijatie meritórneho rozhodnutia;

- či je možné dôkaznú informáciu (dôkaz) vzhľadom na jej dôkaznú hodnotu (relevanciu), využiť na podporu alebo získanie ďalších dôkazov v dokazovanej veci.¹⁹

Ivor, J. k uvedenému navyše poznamenáva, že „na základe hodnotenia dôkazov, určenia ich hodnoty a významu jednotlivu, ako aj v ich súhrne, orgán činný v trestnom konaní alebo súd si môže vytvoriť záver o spáchanom trestnom čine, o podmienkach a okolnostiach, za ktorých bol čin spáchaný, o osobe páchatela, ako aj o motíve jeho konania“.²⁰

Výsledkom hodnotenia dôkazov je zistenie skutkového stavu veci dôležitého pre rozhodnutie²¹, ktorý sa v koncentrovanej forme vtelí do štruktúry odôvodnenia tohto rozhodnutia. Uvedené explicitne vyplýva aj z dikcie ust. § 168 ods. 1 Tr. por., ktoré stanovuje „ak rozsudok obsahuje odôvodnenie, súd v ňom stručne uvedie, ktoré skutočnosti vzal za dokázané, o ktoré dôkazy svoje skutkové zistenia opiera a akými úvahami sa spravoval pri hodnotení vykonaných dôkazov, najmä ak si navzájom odporujú. Z odôvodnenia musí byť zrejmé, ako sa súd vysporiadal s obhajobou, prečo nevyhovel návrhu na vykonanie ďalších dôkazov a akými úvahami

18 c. d. v poznámke č. 3, s. 71.

19 HUSÁR, E. a kol.: Trestné právo procesné; Bratislava; IURA EDITION; 1996; s. 201 a nasl. Rovnako porov.: MATHERN, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese; Bratislava; OBZOR; 1984; s. 109.

20 IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné; Bratislava; IURA EDITION; 2010; s. 439 a nasl.

21 MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok (stručný komentár); Bratislava; IURA EDITION; 2010, s. 391.

sa spravoval keď posudzoval dokázané skutočnosti podľa príslušných ustanovení zákona v otázke viny a trestu. Nerešpektovanie deklarovaných procesných požiadaviek na štruktúru odôvodňovania rozhodnutia zakladá vo svojich dôsledkoch kasačný dôvod na podanie odvolania, podľa ust. § 321 ods. 1 písm. b) Tr. por. .

Zákonodarca vtelil základné procesné požiadavky – pravidlá, ktorými sa proces hodnotenia dôkazov riadi, do štruktúry ust. § 2 ods. 10, resp. § 2 ods. 12 Tr. por., a to vo forme základných zásad trestného konania. Konkrétne do štruktúry zásady voľného hodnotenia dôkazov, ktoré ustanovuje spôsob hodnotenia dôkazov a zásady zistenia skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností, ktorá ustanovuje rozsah v akom sa produkované dôkazy hodnotia.

Významný interpretačný a aplikačný korektív, vo vzťahu k prezentovaným zásadám hodnotenia dôkazov, predstavuje zásada riadneho zákonného procesu a zásada prezumpcie neviny a z nej vyplývajúce procesné pravidlo in dubio pro reo.

Zásada voľného hodnotenia dôkazov, podľa § 2 ods. 12 Tr. por., vyjadruje procesnú požiadavku, aby „orgány činné v trestnom konaní a sudy hodnotili dôkazy získané zákonným spôsobom, podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo, ako aj v ich súhrne, nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán.

Podstatou zásady voľného hodnotenia dôkazov je, že orgány činné v trestnom konaní a súd nemajú zákonom stanovené, aké množstvo dôkazov a akých dôkazov je potrebné vykonať na preukázanie potrebných skutočností a v zásade neuvádzajú ani druh dôkazných prostriedkov, ktoré sa majú použiť. Inak povedané, ani jeden z dôkazov nemá vopred určenú dôkaznú silu a hodnotu a zároveň Trestný poriadok nestanovuje ani potrebný počet dôkazov k preukázaniu skutkového stavu bez dôvodných pochybností.²²

Vychádzajúc zo zásady voľného hodnotenia dôkazov, Trestný poriadok neprikladá apriori žiadnemu dôkazu osobitný status.²³

Zásada voľného hodnotenia dôkazov núti orgány činné v trestnom konaní a súd prihliadať ku konkrétnym okolnostiam prípadu, k jeho zvláštnostiam a tak bráni mechanickému postupu pri hodnotení dôkazov.

Zásada voľného hodnotenia dôkazov však neznamená ani ľubovôľu pri hodnotení dôkazov a rozhodovaní. Neznamená to, že orgány činné v trestnom konaní a súd majú na výber, ktoré z vykonaných dôkazov vyhodnotí a ktoré nie alebo, ktoré z vykonaných dôkazov bude brať pri rozhodovaní do úvahy a ktoré opomenie. Všetky

22 ŠÁMAL, P.: a kol. Přípravné řízení trestní; 2. vyd.; Praha; C.H.BECK; 2003; s. 69.

23 porov. Rozhodnutie NS SSR, sp. zn.: 2Tzf 1/72; publikované pod č. R 60/1972.

dôkazy musia byť podrobené hodnoteniu a to každý samostatne a všetky vo vzájomnej súvislosti.²⁴

Voľné hodnotenie dôkazov slúži k tomu, aby sa zistil skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti. Je to prostriedok k zisteniu pravdy, ktorá sa však zisťuje neraz práve prostredníctvom subjektívneho postoja orgánu činného v trestnom konaní. V uvedenom smere sa prejavuje vzájomná ideová previazanosť medzi zásadou voľného hodnotenia dôkazov a zásadou zistenia skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností.

Výsledkom aplikácie zásady voľného hodnotenia dôkazov je skutkové zistenie, že sa určitá skutočnosť stala alebo nie. Do úvahy však prichádza aj pravdepodobný záver, potom však je namieste, pri rozhodovaní uplatniť zásadu prezumpcie nevinny a z nej vyplývajúce procesné pravidlo in dubio pro reo. V uvedenom smere možno vidieť ideovú previazanosť zásady voľného hodnotenia dôkazov so zásadou prezumpcie nevinny.

V súvislosti s tematickým zameraním príspevku žiada sa pripomenúť, že protikladom zásady voľného hodnotenia dôkazov je tzv. *zákonná dôkazná teória*, resp. *formálna dôkazná teória*, ktorá z historického hľadiska, na našom území bola uzákonená v „CONSTITUTIO CRIMINALIS THERESIANA“, v roku 1768.

Predmetná formálna dôkazná teória sa vyskytovala v dvojakej forme:

- a) *pozitívnej* – ak súd musel určitú skutočnosť považovať za dokázanú, len ak ju dokazovalo určité množstvo dôkazov predpísaných v zákone (napr. dvaja svedkovia, resp. priznanie obvineného);
- b) *negatívnej* – ak súd, bez zákonom predpísanej kvality, resp. miery dôkazov, nesmel určitú skutočnosť považovať za dokázanú.

Práve spomínaná formálna dôkazná teória a jej uplatňovanie je významné pre inkvizitívny proces.²⁵

V tejto súvislosti možno zjednodušene poznamenať, že celá história dokazovania je poznamenaná konfrontáciou – konkurenciou medzi formálnym a materiálnym hodnotením dôkazov, pričom od uplatnenia toho – ktorého prístupu sa odvíjal aj celkový charakter trestného konania, teda či konanie nadobudlo inkvizitívny alebo adverzárny charakter.

V dôsledku uvedeného vyriešenie nastolenej otázky – dilemy, nadobúda na význame aj v súčasnosti. Osobitne v situácii, keď aplikačná prax, v rozpore so zámerom zákonodarcu, v rozpore s normatívnym vyjadrením účelu trestného konania, presadzuje – uplatňuje pri hodnotení produkovaných dôkazov jednotlivé prvky formálneho prístupu.

24 c. d. v poznámke č. 3; s. 108.

25 c. d. v poznámke č. 8, s. 143.

Príčinou tohto stavu je snaha orgánov činných v trestnom konaní, resp. súdov, riešiť stav dôkaznej núdze - bohužiaľ v neprospech obvineného, s cieľom udržať dôvodnosť vedeného trestného stíhania, resp. podanej obžaloby, ignorujúc pritom tak zásadu voľného hodnotenia dôkazov, ale predovšetkým zásadu prezumpcie nevinoty a z nej vyplývajúce procesné pravidlo *in dubio pro reo*.

Žiada sa poznamenať, že procesný formalizmus má svoje nesporné pozitíva, akými sú unifikácia priebehu konania, precizovanie jeho priebehu, dôsledné odstraňovanie procesných väd. Uvedené v podstate platí aj pokiaľ ide o proces dokazovania, predovšetkým proces vyhľadávania, obstarávania, či vykonávania dôkazov. Iná situácia však nastáva v procese hodnotenia dôkazov, ktorý je ovládaný spomínanou zásadou voľného hodnotenia dôkazov a nie zásadou formálneho hodnotenia dôkazov.

Napriek uvedenému, v aplikačnej praxi, je evidentná snaha absolutizovať formálne hodnotenie dôkazov, práve na úkor materiálnych procesných pravidiel.

K interpretačným a aplikačným problémom súvisiacich s prioritizáciou postavenia znaleckých ústavov a hierarchii subjektov vykonávajúcich odbornú a znaleckú činnosť

Rekodifikovaný Trestný poriadok (z. č. 301/2005 Z.z.), s účinnosťou od 01.01.2006 priniesol, v súvislosti s využívaním odbornej a znaleckej činnosti na objasnenie skutočnosti dôležitých pre trestné konanie, zásadné koncepčné zmeny, keď zákonodarca systémovo vymedzil (normatívne ukotvil), do tretieho dielu, šiestej hlavy, prvej časti, dve samostatné formy, využitia odborných znalostí v trestnom konaní a to *odbornú činnosť* (§ 141 Tr. por.) a *znaleckú činnosť* (§ 142 a nasl. Tr. por.).

Rekodifikovaný Trestný poriadok zároveň *priorizuje uplatňovanie odbornej činnosti* (prostredníctvom odborného vyjadrenia alebo písomného potvrdenia), oproti využívaniu znaleckej činnosti, ak pre zložitosť posudzovanej otázky nepostačujú úkony odbornej činnosti.

Určitá prioritizácia a subsidiarita, sa potom uplatňuje aj pri uplatňovaní – priberaní, do trestného konania, subjektov poskytujúcich znaleckú činnosť, keď zákonodarca prioritizuje pribratie znaleckej organizácie na podanie znaleckého posudku, oproti znalcom a znaleckým ústavom. Avízovaná prioritizácia je potom završená indikáciou povinnosti pribratia znaleckého ústavu, na podanie znaleckého posudku, v prípadoch, ktoré sú výnimočné a obzvlášť závažné a vyžadujú si osobitné vedecké posúdenie alebo preskúmanie posudku znalca.

Postavenie znaleckých ústavov, v hierarchii ostatných subjektov poskytujúcich odbornú a znaleckú činnosť, je *primárne normatívne ukotvené v ust. § 19 ods. 1 zákona č. 382/2004 Z.z., o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch* (ďalej len „zákon o znalcoch“), podľa ktorého:

„Znalecký ústav ako právnická osoba je špecializované vedecké a odborné pracovisko, ktoré plní funkciu rezortného a metodického centra v odbore znaleckej činnosti zapísanom v zozname. Znalecký ústav vykonáva znaleckú činnosť najmä vo zvlášť obťažných prípadoch vyžadujúcich osobitné vedecké posúdenie“.

Dôvodnosť avízovanej prioritizácie znaleckých ústavov v hierarchii ostatných subjektov poskytujúcich odbornú a znaleckú činnosť, je nepriamo podporovaná aj ust. § 147 ods. 1 Trestného poriadku, ktoré reglementuje procesné podmienky, za splnenia ktorých sa do trestného konania priberajú znalecké ústavy, podľa ktorého:

„Vo výnimočných a obzvlášť závažných prípadoch vyžadujúcich osobitné vedecké posúdenie alebo na preskúmanie posudku znalca, môže orgán činný v trestnom konaní alebo súd, pribrať na podanie znaleckého posudku, znalecký ústav“.

V konečnom dôsledku, *priorizované postavenie znaleckých ústavov*, v hierarchii subjektov poskytujúcich odbornú a znaleckú činnosť, je *podporovaná aj aktuálnou judikovanou súdnou praxou, podľa ktorej:*

„Postavenie znaleckých ústavov nie je totožné s postavením znalcov, a to nielen v ponímaní zákona č. 382/2004 Z.z. o znalcoch a tlmočníkoch, ale najmä z hľadiska ustanovení Trestného poriadku. ... Posudky znaleckých ústavov vzhľadom na to, že znalecké ústavy sú špecializované vedecké a odborné pracoviská plniace funkciu rezortného a metodického centra (§ 19 ods. 1 zákona č. 382/2004 Z.z.) zaručujú väčšiu objektivitu, širší odborný záber a v neposlednom rade aj vedecký pohľad. Posudky znaleckej organizácie už len z tohto dôvodu nemožno považovať za rovnocenné“ (Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 26. januára 2016, sp. zn.: 4Tost 3/2016).

V tejto súvislosti si dovoľujeme *osobitne akcentovať prvý z avízovaných interpretačných a aplikačných problémov* spočívajúci v tom, že referované rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, okrem toho, že *priorizuje postavenie znaleckých ústavov v hierarchii subjektov poskytujúcich odbornú a znaleckú činnosť, priorizuje aj posudky znaleckých ústavov, oproti znaleckým posudkom organizácií a znalcov*. V uvedenom smere si dovoľujeme polemizovať a zásadne nesúhlasiť (rozporovať) prezentovaný právny názor Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, nakoľko tento je podľa nášho názoru, v rozpore so *zásadou voľného hodnotenia dôkazov*, normatívne ukotvenou v ust. § 2 ods. 12 Tr. por., podľa ktorej *„orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom, podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne“*.

V duchu uvedenej zásady pritom nie sú stanovené žiadne pravidlá pokiaľ ide o mieru dôkazov potrebných na preukázanie určitej skutkovej okolnosti a ani váhu, či dôkaznú silu jednotlivých dôkazných prostriedkov. Prakticky to znamená, že *zákon neustanovuje žiadne dôkazy, ktoré by mali vyššiu dôkaznú hodnotu a dôkazy iné*. V tomto smere ani znalecký posudok nepredstavuje žiadnu výnimku. Zo zásady

voľného hodnotenia dôkazov potom vyplýva logicky výsledok (záver), že *ani znalecký posudok znaleckého ústavu, by nemal byť automaticky považovaný za presvedčujúci, či hodnovernejší, ako znalecký posudok znalca. Inak povedané materiálna podstata zásady voľného hodnotenia dôkazov, vylučuje možnosť prioritizácie znaleckých posudkov podľa subjektu, ktorý ich spracoval, teda či ich spracoval znalecký ústav, znalecká organizácia alebo znalec.*²⁶

Sme toho názoru, že *každý znalecký posudok*, bez ohľadu na to, či ho spracoval znalecký ústav alebo iný subjekt poskytujúci znaleckú činnosť, *je potrebné preveriť a zhodnotiť*, či spĺňa zákonom ustanovené *formálne náležitosti*, ale rovnako tak z hľadiska je ho *vecnej správnosti*, a teda, či *spĺňa požiadavky*:

- *komplexnosti*, teda, či znalec pri jeho spracovaní zohľadnil všetky známe a rozhodujúce skutočnosti (podklady), ktoré zohľadniť mohol a mal;
- *vnútornej konzistentnosti*, teda, či závery a tvrdenia v ňom obsiahnuté sú vzájomne zlučiteľné a logické;
- *úplnosti*, teda, či použité metódy a metodológia zabezpečujú komplexné posúdenie veci;
- *dôvodnosti a odôvodnenosti metód* použitých pri spracovaní znaleckého posudku, pričom dôvodnosť znamená, že znalec použil metódy, na ktoré existoval dôvod, a odôvodnenosť zase znamená, že znalec priamo v znaleckom posudku uvedie dôvody, ktoré ho viedli k ich použitiu.
- *opakovateľnosti*, teda, existuje možnosť overenia - kontroly uskutočneného skúmania – použitých metód a metodológie.

Sme toho názoru, že na rozdiel do prezentovaného formálneho a vecného (materiálneho) hodnotenia znaleckých posudkov, tzv. *statusové (hierarchické) hodnotenie znaleckých posudkov*, v závislosti od toho, ktorý zo znaleckých subjektov tento znalecký posudok vypracoval, *odporuje zásade voľného hodnotenia dôkazov, podľa § 2 ods. 12 Tr. por., a naopak je významné pre formálnu dôkaznú teóriu, ktorá je už dávno prekonaná.*

Ďalšiu interpretačnú a aplikačnú dilemu predstavuje otázka, či spôsobilosť osoby znalca, resp. znaleckého ústavu, poskytnúť hodnoverné znalecké posudky, je namieste posudzovať výlučne formálne, teda, že určitý znalecký ústav je zapísaný v príslušnom zozname znalcov alebo materiálne, teda, či znalecký ústav aj fakticky – reálne spĺňa ustanovené – indikované požiadavky – predpoklady, normatívne ukotvené v ust. § 19 ods. 1, ods. 3 zákona č. 382/2004 Z.z. o znalcoch a tlmočníkoch, teda, že je špecializovaným vedeckým a odborným pracoviskom, ktoré plní funkciu rezortného a metodického centra a iné podmienky.

Sme toho názoru, že *pri hodnotení hodnovernosti znaleckých posudkov vypracovaných znaleckými ústavmi*, nemožno pristupovať výlučne formálne, ale materiálne a v

26 FRYŠTÁK, M.: Znalecké dokazovanie v trestnom řízení. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 81

súlade so zásadou voľného hodnotenia dôkazov (§ 2 ods. 12 Tr. por.) a v tejto súvislosti veľmi dôsledne posudzovať, či *znalecký ústav, formálne ustanovené požiadavky a predpoklady (podmienky) normatívne ukotvené v ust. § 13 ods. 1, ods. 2 zákona č. 382/2004 Z.z. aj reálne napĺňa*. Osobitnú pozornosť, je namieste v tejto súvislosti zamerať (koncentrovať) *odbornej kvalifikácii a odbornej spôsobilosti znaleckého ústavu*, teda či znalecký ústav aj v skutočnosti má postavenie špecializovaného vedeckého a metodologického pracoviska, osobitne v osobe spoločníka tejto právnej entity ako právnickej osoby.

Osobitne pozornosť je potrebné koncentrovať na posúdenie – overenie, *či osoba zodpovedná za výkon znaleckej činnosti, vykonáva výskumnú činnosť, aká je jej publikačná činnosť a ohlasy na ňu, aké ďalšie vedecké a výskumné aktivity realizuje, aká je dĺžka znaleckej činnosti tak znaleckého ústavu, ale aj zodpovednej osoby za znaleckú činnosť, aká je odborná erudovanosť, odborná prax, praktické skúsenosti so spracovaním znaleckých posudkov jednotlivých spracovateľov znaleckého posudku znaleckého ústavu*. Rovnako je potrebné vyhodnotiť aj to, *či osoba zodpovedná za znaleckú činnosť znaleckého ústavu a jednotliví spracovatelia znaleckého posudku, sa v uplynulom období nedopustili neetického správania, za ktoré by boli disciplinárne sankcionovaní Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky*. V neposlednom rade sa žiada s osobitnou starostlivosťou vyhodnotiť aj to, *či znalecký ústav, aj reálne plní funkciu metodického centra, teda, či v uplynulom období vypracoval nejaké metodické usmernenie*.

Záver

Zákonodarca nepochybne priznáva znaleckým ústavom v hierarchii subjektov vykonávajúcich odbornú a znaleckú činnosť, priorizované postavenie, a to vzhľadom na predikovanú funkciu špecializovaného vedeckého a odborného pracoviska, ako aj funkciu rezortného a metodického centra v odbore znaleckej činnosti, podľa zákona č. 385/2004 Z.z., o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch.

Určitú priorizáciu znaleckých ústavov, zákonodarca rovnako predkladá pri priberaní znaleckých ústavov, na podanie znaleckých posudkov v prípadoch, ktoré sú výnimočné a obzvlášť závažné a vyžadujú si osobitné vedecké posúdenie alebo preskúmanie posudku znalca.

Avizovanú priorizáciu však nemožno uplatňovať pri hodnotení znaleckých posudkov vypracovaných znaleckými ústavmi, teda uplatňovanie tzv. statusového (hierarchického) hodnotenia znaleckých posudkov, nakoľko takýto procesný postup by celkom evidentne odporoval zásade voľného hodnotenia dôkazov, normatívne ukotvanej v ust. § 2 ods. 12 Tr. por., a naopak je významné pre tzv. formálnu dôkaznú teóriu, ktorá je už dávno prekonaná.

Jednoducho pri hodnotení znaleckých posudkov vypracovaných znaleckými ústavmi je potrebné pristupovať materiálne (nie však formálne) a v tejto súvislosti veľmi dôsledne posudzovať, či znalecký ústav, formálne ustanovené požiadavky a predpoklady (podmienky) normatívne ukotvené v ust. § 13 ods. 1, ods. 2 zákona č. 382/2004 Z.z. o znalcoch a tlmočníkoch, aj reálne napĺňa.

Zoznam použitej literatúry:

1. BALÁŽ, P.; PALKOVIČ, J.: Dokazovanie v trestnom konaní; teoretická a praktická časť; Trnava; VEGA; 2005.
2. ČENTÉŠ, J. a kol. : Trestné právo procesné; všeobecná časť; Šamorín; HEURÉKA; 2016.
3. DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky; Komentár; 2. vydanie; Bratislava; HEURÉKA; 2007.
4. FRYŠTÁK, M.: Znalecké dokazování v trestním řízení. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019.
5. HUSÁR, E. a kol.: Trestné právo procesné; Bratislava; IURA EDITION; 1996.
6. IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné; Bratislava; IURA EDITION; 2010.
7. JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní; Praha; LINDE; 2007.
8. MALÝ, K : Dějiny českého a československého práva do roku 1945; Praha; LINDE; 1997.
9. MATHERN, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese; Bratislava; OBZOR; 1984.
10. MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok (stručný komentár); Bratislava; IURA EDITION; 2010.
11. MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol.: Kurs trestního práva; Trestní právo procesní; Praha; C.H. BECK; 2007
12. REPÍK, B.: Ľudské práva v súdnom konaní; Bratislava; MANZ; 1999.
13. SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrana práv); Bratislava; EURO CODEX; 2003
14. ŠÁMAL, P.: a kol. Přípravné řízení trestní; 2. vyd.; Praha; C.H.BECK; 2003.
15. ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád; Komentár; I. díl; 6. vydání; Praha; C.H.BECK; 2008.
16. VANĚČEK, V.: Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945; Praha; Orbis; 199.
17. ZÁHORA, J. a kol.: Dokazovanie v trestnom konaní; 1. vydanie; Praha; LEGES; 2013
18. Rozhodnutie NS SSR, sp. zn.: 2Tzf 1/72; publikované pod č. R 60/1972
19. Rozhodnutie vo veci Barbera a i. c. Španielsko, zo 6. decembra 1988, séria A, č. 146,
20. II. ÚS 71/97; Nález z 15. októbra 1998

21. IV. ÚS 77/02: Nález z 27. novembra 2002.

22. ÚS 1/02; Nález z 26. septembra 200

Kontaktné informácie

prof. JUDr. Sergej ROMŽA, PhD.

sergej.romza@upjs.sk

Katedra trestného práva

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

LEGISLATÍVNE VÝZVY TÝKAJÚCE SA PRÁVNEJ ÚPRAVY DROGOVÝCH TRESTNÝCH ČINOV

LEGISLATIVE CHALLENGES REGARDING THE LEGAL REGULATION OF DRUG OFFENSES AND THEIR CLARIFICATION

Martin Štrkolec¹

Abstrakt: V predloženom príspevku sa autor zaoberá súčasnou, ale predovšetkým navrhovanou právnou úpravou drogových trestných činov v podmienkach Slovenskej republiky, a to najmä z pohľadu ich skutkových podstát v nadväznosti na určovanie rozsahu, ktorý spravidla determinuje uloženie sankcie v tej- ktorej zákonom ustanovenej trestnej sadzbe. Osobitne tak v príspevku rozoberá legálne nedefinovaný pojem obvyklej jednorazovej dávky, a to najmä v kontexte požiadavky určitosti normatívnej právnej úpravy zakotvujúcej vymedzenie podmienok trestnej zodpovednosti, a tiež v kontexte toho, či možno kategóriu obvyklej jednorazovej dávky aplikovať len v prípade neoprávneného prechovávanía omamných a psychotropných látok pre vlastnú potrebu alebo aj v prípade ich nelegálnej výroby a nelegálneho obchodovania s nimi. V záverečných častiach predloženého príspevku autor hodnotí predovšetkým klady navrhovanej právnej úpravy v porovnaní so statusom quo.

Kľúčové slová: Drug crimes, usual single dose, scope, weight criterion.

Abstract: In the submitted contribution, the author deals with the current and proposed legal regulation of drug crimes in the conditions of the Slovak Republic, especially from the point of view of the facts in connection with the determination of their scope, which usually determines the imposition of a sanction in the legally established penalty rate. In particular, the paper discusses the legally undefined concept of the usual one-time dose, especially in the context of the requirement of certainty of the normative legislation enshrining the definition of the conditions of criminal liability, and also in the context of whether the category of the usual single dose can be applied only in the case of unauthorized possession of narcotic and psychotropic substances for own use or also in the case of their illegal production and illegal trading in them. In other parts of the submitted contribution, the author primarily

¹ Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Katedra trestného práva.

evaluates the advantages of the proposed legislation in comparison with the status quo.

Keywords: Drogové trestné činy, obvykle jednorazová dávka, rozsah, hmotnostné kritérium.

Úvod

Skutkové podstaty drogových trestných činov sú z dôvodu svojho neurčitého zákonného vymedzenia už dlhodobo konfrontované s negatívnymi interpretačnými a aplikačnými problémami. Právna úprava *de lege lata* je tak v priamom rozpore s fundamentálnym princípom právneho štátu- princípom zákonnosti, a to najmä z pohľadu už v osvietenstve formulovanej požiadavky *nullum crimen sine lege certa* (žiadny trestný čin bez jasného, presného a určitého vymedzenia podmienok trestnej zodpovednosti). Nesúlad neurčitej trestno- hmotnoprávnej úpravy s ústavou pritom konštatoval už aj Ústavný súd Slovenskej republiky (napr. v náleze vydanom pod č.k. PL ÚS. 5/2017). Vytýkaná neurčitosť právnej úpravy sa v načrtnutom smere vzťahuje najmä k určovaniu rozsahu drogových trestných činov, a to tak v rámci neoprávneného prechovávanía omamných a psychotropných látok pre vlastnú potrebu (§ 171 Trestného zákona), ako aj v prípade nelegálnej výroby a nelegálneho obchodovania s nimi (§ 172 Trestného zákona). Pre účely jednoduchšej diferenciacie v ďalšom texte predloženého príspevku súčasné normatívne znenie ustanovenia § 171 Trestného zákona na niektorých miestach označujeme aj ako užívateľská skutková podstata a ustanovenie § 172 ako dílerská skutková podstata (resp. dílerstvo), a to plne uvedomujúc si, že ustanovenie § 172 ods. 1, respektíve ods. 3 Trestného zákona prostredníctvom zákonnej fikcie odvoditeľnej od ustanovenia § 171 Trestného zákona v nadväznosti na ustanovenie § 135 Trestného zákona v rovine *de lege lata* postihuje aj neoprávnené prechovávanía omamných a psychotropných látok v rozsahu prevyšujúcom desať obvykle jednorazových dávok, a to bez potreby objektivizácie akéhokoľvek ďalšieho nakladania s nimi.

Kým v prípade objektívnej stránky skutkovej podstaty vymedzenej v ustanovení § 171 Trestného zákona v spojitosti s ustanovením § 135 ods. 1, resp. 2 Trestného zákona priamo normatívna úprava používa pojem obvyklej jednorazovej dávky, pričom však tento je neurčitý a nie je legálne definovaný, pre potreby určenia rozsahu trestného činu podľa § 172 Trestného zákona sa v rámci aplikačnej praxe orgánov činných v trestnom konaní a súdov pojem obvyklá jednorazová dávka používa bez akejkoľvek opory v normatívnej právnej úprave, keďže je absolútne zrejmé a navyše nepochybné, že žiadna časť objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu podľa § 172 Trestného zákona neodkazuje tak na ustanovenie § 171 Trestného

zákona, ako ani na ustanovenie § 135 ods. 1, resp. 2 Trestného zákona, v rámci ktorých je pojem obvyklej jednorazovej dávky obsiahnutý.

Načrtnuté legislatívne nedostatky a z nich vyplývajúce aplikačné a interpretačné problémy boli už aj v minulosti predmetom návrhu novely Trestného zákona, a to konkrétne pod č. LP/2017/730, avšak k jeho prijatiu v Národnej rade Slovenskej republiky napokon nedošlo. Už na týchto miestach je však potrebné uviesť, že prostredníctvom návrhu novely Trestného zákona z roku 2017 začali pôvodné snahy o zakotvenie pojmu nepatrného množstva omamnej a psychotropnej látky ako legálnej substitúcie obvyklej jednorazovej dávky, čo bolo možné už vtedy hodnotiť ako významný legislatívny posun, a to najmä s ohľadom na nasledujúce skutočnosti.

K súčasnej normatívnej úprave drogových trestných činov a jej vybraným interpretačným a aplikačným problémom

Odhliadnuc od toho, že právny poriadok Slovenskej republiky neobsahuje legálnu definíciu obvyklej jednorazovej dávky, rovnako neobsahuje ani metodiku určovania počtu obvyklých jednorazových dávok, ktoré boli u páchatela drogového trestného činu zaistené. Podľa dlhodobu zaužívaných postupov, sa orgány činné v trestnom konaní s určovaním počtu obvykle jednorazových dávok obracajú najmä na Kriminálny a expertízny ústav Policajného zboru. Aplikačná prax však postupne kreovala významné námietky voči metodike postupu Kriminálneho a expertízneho ústavu Policajného zboru, ktorej až doposiaľ chýba opora v Trestnom zákone.² Podľa ustanovenia § 130 ods. 5 Trestného zákona sa návykovou látkou na účely tohto zákona rozumie alkohol, omamné látky, psychotropné látky a ostatné látky spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacíe schopnosti, alebo sociálne správanie. V nadväznosti na materiálny obsah citovaného normatívneho znenia nemožno obvykle jednorazovú dávku objektívne určiť paušálnym spôsobom. Najbližšie k objektívnemu stanoveniu obvykle jednorazovej dávky by bol pravdepodobne výsledok získaný klinickým experimentom za účasti znalca - psychiatra, ktorý by páchatelovi podal u neho zaistenú drogu a následne by sledoval jej klinické účinky, a to najmä z toho pohľadu, aké jej množstvo už je spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku páchatela a jeho sociálne správanie. Naznačené klinické experimenty však medicínska etika a normatívna právna úprava nepripúšťajú.³

² Bližšie pozri napr.: Uznesenie Krajského súdu v Bratislave z 13.5.2010 vydané pod sp. zn.: 4To 65/2010, dostupné tiež na: [Stanovenie množstva drogy a nesprávny postup KEÚ PZ - Právne listy \(pravnelisty.sk\)](#).

³ Bližšie pozri: OKRÚHLICA, L., STRUŇÁKOVÁ, J.: „Obvyklá jednorazová dávka” nie je medicínsky pojem. In: Alkoholizmus a drogové závislosti, ročník 47, č. 4, 2012. s. 229

Negatívom súčasnej právnej úpravy viažucej sa ku kategórii obvyklej jednorazovej dávky je okrem doposiaľ uvedeného taktiež skutočnosť, že Trestný zákon ani iné všeobecne záväzné právne predpisy nestanovujú minimálne množstvo omamnej a psychotropnej látky, ktorých prechovávanie pre vlastnú potrebu by bolo možné subsumovať pod skutkovú podstatu vymedzenú v § 171 Trestného zákona. Na predmetné legislatívne nedostatky už pred viac ako dvomi dekadami začala upozorňovať aplikačná prax.⁴ Najvyšší súd Slovenskej republiky v niektorých svojich neskorších rozhodnutiach zdôraznil, že úvahy o určení hmotnosti, od ktorej začína trestná zodpovednosť nemajú oporu v Trestnom zákone. Podľa jeho právneho názoru je v intenciách ustanovenia § 171 ods. 1 Trestného zákona trestné neoprávnené prechovávanie akéhokoľvek množstva omamnej alebo psychotropnej látky, a teda aj v množstve menšom ako je jedna obvykle jednorazová dávka na použitie. Zároveň však doplnil, že uvedené platí iba za predpokladu, ak daná látka má taký účinok na psychiku jednotlivca, a tiež jeho sociálne správanie, že možno hovoriť o omamnej a psychotropnej látke v zmysle ustanovenia § 130 ods. 5 Trestného zákona. Najvyšší súd Slovenskej republiky tým v podstate deklaroval nulovú toleranciu neoprávneného prechovávania omamných a psychotropných látok v podmienkach Slovenskej republiky.⁵ Podľa uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 25.4.2017, vydaného pod sp. zn. 2 Tdo 53/2016, ktoré bolo zároveň publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 8/2017: „*Prechovávanie omamnej látky alebo psychotropnej látky (§ 2 ods. 1 alebo 2 zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov) - ďalej len „droga“, nie je na účel aplikácie § 171 ods. 1 a § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona limitované minimálnym množstvom. Prechovávanie drogy v množstve síce obvyklým spôsobom aplikovateľnom, avšak menšom, než z hmotnostného hľadiska zodpovedá obvykle jednorazovej dávke, je trestným činom, pokiaľ je droga vzhľadom na množstvo účinnej látky obsiahnutej v celkovom množstve zaisteného materiálu spôsobilá nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie (§ 130 ods. 5 Trestného zákona).*“

Ako vyplýva zo všetkého doposiaľ uvedeného, objektívne a navyše legálne určenie obvyklej jednorazovej dávky konkrétneho páchatela prakticky nie je možné realizovať. V premenách času bolo preto potrebné a žiadateľné, aby sa prostredníctvom judikatúry súdov aspoň čiastočne ustálilo zaužívané určovanie obvyklej jednorazovej dávky jednotlivých omamných a psychotropných látok.

⁴ Bližšie pozri: ČENTÉŠ, J.: *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike*. Bratislava: ŠEVT, 2007. s. 75

⁵⁵ Bližšie pozri: SZABOVÁ, E.: *Drogové trestné činy a problémy spojené s ich dokazovaním*. In: BRUCKNEROVÁ, E. a kol. (eds.): *Dny práva 2019. Časť III., Juristické, kriminologické a kriminalistické aspekty trestných činů proti životu a zdraví*. Brno: MUNI Press, 2020. s. 327

V tomto smere možno pozitívne vnímať skutočnosť, že na úrovni všeobecných súdov sa taká aplikačná prax postupne kreovala. Napr. podľa právneho názoru Krajského súdu v Žiline: „*Obvyklú jednorazovú dávku konopy – marihuany je potrebné stanovovať v závislosti od hmotnosti zaisteného sušeného materiálu konopy. Pri zohľadnení tohto hmotnostného kritéria, t.j. metodiky výpočtu vychádzajúcej z hmotnostnej dávky konopy, sa za obvykle jednorazovú dávku považuje množstvo zodpovedajúce maximálne 500 mg (0,5 g) vysušenej konopy.*”⁶ Krajský súd v Bratislave následne vo vzťahu k pervitínu obdobným spôsobom judikoval, že: „*Za jednu priemernú obvykle jednorazovú dávku psychotropnej látky metamfetanínu je potrebné považovať materiál, ktorý dosahuje minimálnu celkovú hmotnosť 100 mg s obsahom účinnej látky minimálne 10 mg. Od celkovej hmotnosti 100 mg sa potom budú odvíjať násobky obvykle jednorazovej dávky drogy uvedené v ustanovení § 135 ods. 1, ods. 2 Tr. zák. Celková hmotnosť zaisteného materiálu sa pritom posudzuje vo svojej celistvosti a je bez významu, či páchatel mal prechovávané množstvo drogy rozdelené na viacero častí (napríklad rozdelené do tzv. skladačiek).*”⁷

Otázkou, ktorá dlhodobo vyvstáva je, či možno rozsah trestného činu podľa § 172 Trestného zákona určovať za pomoci kvalifikačného kritéria obvyklá jednorazová dávka, ak odborníci z oblasti medicíny vedecky vylučujú objektivitu predmetného kritéria aj v prípade prechovávaní omamnej a psychotropnej látky pre svoju vlastnú potrebu? Ak pripustíme skutočnosť, že hmotným predmetom útoku pri trestnom čine podľa § 172 Trestného zákona môže byť na rozdiel od ustanovenia § 171 Trestného zákona niekoľko násobne vyšší, až neurčitý počet osôb (rozdielneho veku, pohlavia, zdravotného stavu, stupňa rozvoja ich psychickej alebo fyzickej závislosti, spôsobu aplikácie omamnej a psychotropnej látky a iných determinantov⁸), uvedené násobne odôvodňuje objektivnú nemožnosť určovania rozsahu tzv. dílerských skutkových podstát podľa § 172 Trestného zákona za pomoci kvalifikačného kritéria obvyklá jednorazová dávka.

V predchádzajúcom odseku uvedené skutočnosti postupne vo svojej rozhodovacej činnosti zohľadnil aj Najvyšší súd Slovenskej republiky, keď napr. vo svojom rozhodnutí z 27.11.2012 vydanom pod sp. zn. 4 Tdo 32/2012 uviedol, že: „*Kvalifikačné kritérium „obvyklá jednorazová dávka” nemá pri posudzovaní rozsahu činu podľa § 172 Trestného zákona oporu v Trestnom zákone.*” Ďalej uviedol, že: „*v prípade posudzovania trestnosti trestného činu podľa § 172 Trestného zákona je nutné pri*

⁶ Jtk 14/2011 judikát trestnoprávneho kolégia Krajského súdu v Žiline prijatý 16.11.2011

⁷ Bližšie pozri napr.: Uznesenie Krajského súdu v Bratislave z 5.5.2016 vydané pod sp. zn.: 4To 44/2016, dostupné tiež na: [Prechovávanie pervitínu v množstve do 100 mg nie je trestným činom - Právne listy \(pravnelisty.sk\)](http://pravnelisty.sk).

⁸ Bližšie pozri: ČENTÉŠ, J.: *Vývoj právnej úpravy trestnosti prechovávaní omamných a psychotropných látok v Slovenskej republike*. In: Zborník príspevkov zo seminára Sociologického ústavu SAV a NMCD november 2007, Bratislava, 2008. s. 21

stanovení rozsahu činu postupovat v zmysle § 125 ods. 1 Trestného zákona a vychádzať z minimálnej výšky ceny, za ktorú bolo možné zaistenú omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekursor predat' na čiernom trhu v období spáchania trestného činu a v mieste, kde bol trestný čin spáchaný, pričom je potrebné zohľadniť špecifiká čierneho trhu a prax konečných konzumentov návykových látok, ako to ustanovuje § 126 ods. 1 veta prvá Trestného zákona."

Vo vzťahu k rozhodovacej praxi Najvyššieho súdu Slovenskej republiky týkajúcej sa metodiky určovania rozsahu trestného činu podľa ustanovenia § 172 Trestného zákona bez pomoci neurčitého a legálne nedefinovaného kritéria obvyklej jednorazovej dávky, ktorá sa postupne formovala približne od roku 2012, sa ako nelogický a iracionálny javí ďalší posun v jeho rozhodovacej činnosti, ku ktorému došlo prijatím zjednocujúceho stanoviska publikovaného v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 2/2019 ako Tpj 29/2019-5, podľa ktorého bodu III.: „*Na základe ceny obvykle jednorazovej dávky drogy na použitie na nelegálnom trhu (pri predaji koncovému užívateľovi v určitom čase a regióne***)*, zohľadniac (v prospech páchatel'a) zistenú dolnú hranicu cenového rozpätia pre dotknutú drogu, sa násobkom, podľa počtu obvykle jednorazových dávok predprípravených z posudzovaného materiálu (tzv. diely, skladačky), alebo pripraviteľných z posudzovaného materiálu (bod II.), určuje kvalifikačný moment rozsahu činu v zmysle § 125 ods. 1 Trestného zákona, ktorý je okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby podľa § 172 ods. 2 písm. e) (väčší rozsah), ods. 3 písm. c) (značný rozsah) a ods. 4 písm. c) (veľký rozsah) Trestného zákona."

V nadväznosti na prijatie citovaného stanoviska je potrebné sa v celom rozsahu stotožniť s nesúhlasným názorom E. Szabovej, ktorá analyzujúc ho pripomína, že: „*pokiaľ sa totiž pozrieme na prípady, kde KEÚ PZ postupoval nesprávne a prerátaval materiál určený pre vlastnú spotrebu na počet obvykle jednorazových dávok, súdy poukazovali na elementárny poznatok, v zmysle ktorého pojem obvykle jednorazovej dávky je pojmom právnym a preto KEÚ PZ nie je oprávnený rozhodovať o tom, čo sa považuje za obvykle jednorazovú dávku konkrétnej drogy a ani stanovovať množstvo, ktoré by malo tvoriť jednorazovú dávku konkrétnej drogy.*”⁹ V predchádzajúcom odseku citované rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky je tak nepochybne možné označiť ako neprehliadnuteľný „krok späť“, ktorý vniesol do určovania rozsahu trestného činu podľa ustanovenia § 172 Trestného zákona opäť nezanedbateľný stupeň právnej neistoty tým, že fakticky poprel dovtedy konzistentný vývoj rozhodovacej činnosti v naznačenom smere.

⁹ SZABOVÁ, E.: *Drogové trestné činy a problémy spojené s ich dokazovaním*. In: BRUCKNEROVÁ, E. a kol. (eds.): *Dny práva 2019. Část III., Juristické, kriminologické a kriminalistické aspekty trestných činů proti životu a zdraví*. Brno: MUNI Press, 2020. s. 336

Koncepcné zmeny týkajúce sa skutkových podstát drogových trestných činov prameniace z návrhu novely trestného zákona pod č. LP/2022/511

Najmä z dôvodov uvedených v predchádzajúcej časti tohto príspevku bolo možné uvítať návrh legislatívnych zmien týkajúci sa skutkových podstát drogových trestných činov, ako aj súvisiacich legálnych definícií, ktoré so sebou priniesol návrh novely Trestného zákona pod č. LP/2022/511. Popri rozporových konaniach na predmetnom návrhu pracovalo paralelne 119 expertov tvoriacich tzv. Legislatívne fórum v desiatich expertných skupinách, ktoré prinášali návrhy vecných riešení. Jednou z týchto expertných skupín bola aj skupina pre drogové trestné činy, z ktorej činnosti napokon vzišli aj koncepcné zmeny týkajúce sa drogovej trestnej činnosti v znení, v akom boli v rámci legislatívneho procesu predložené do Národnej rady Slovenskej republiky na schválenie. Účelom tohto príspevku nie je analýza navrhovaných zmien v ich celosti, ale výlučne analýza tých zmien, ktoré sú spôsobilé prispieť k eliminácii interpretačných a aplikačných problémov, na ktoré sme poukázali vyššie.

Za najzásadnejšiu z navrhovaných zmien možno nepochybne označiť vypustenie doterajšieho normatívneho znenia ustanovenia § 135 Trestného zákona, čím esenciálne dochádza aj k vypusteniu sporného pojmu obvyklá jednorazová dávka z objektívnej stránky akéhokolvek drogového trestného činu, a to aj neoprávneného prechovávanía omamných a psychotropných látok pre vlastnú potrebu. Naproti tomu, navrhované ustanovenie § 135b Trestného zákona explicitne odlišuje legálnu definíciu neoprávneného prechovávanía omamnej a psychotropnej látky¹⁰ od obchodovania s nimi¹¹. Naznačená legislatívna zmena má dozaista významný systematický charakter, keďže právna úprava de lege lata aj v prípade neoprávneného prechovávanía omamných a psychotropných látok pre vlastnú potrebu (primárne ustanovenie § 171 Trestného zákona) umožňuje za pomoci vyššie uvedenej zákonnej fikcie skutok, ktorý nespočíva v neoprávnenej výrobe a obchodovaní stíhať (v prípade zaistenia viac ako desiatich obvyklých jednorazových

¹⁰ Podľa navrhovaného ustanovenia § 135b ods. 1 Trestného zákona: „*Neoprávneným prechovávaním omamnej látky a psychotropnej látky sa rozumie mať neoprávnene v držbe omamnú látku, alebo psychotropnú látku, ak nie sú určené na ďalšiu distribúciu. Neoprávneným prechovávaním omamnej látky a psychotropnej látky sa rozumie aj neoprávnený dovoz, vývoz, prevoz, preprava, kúpa, výmena alebo iné zadováženie omamnej látky alebo psychotropnej látky pre seba alebo iného najviac v malom množstve, ak nie je určená na ďalšiu distribúciu alebo na účel dosiahnutia majetkového prospechu.*“

¹¹ Podľa navrhovaného ustanovenia § 135b ods. 2 Trestného zákona: „*Obchodovaním s omamnou látkou, psychotropnou látkou, drogovým prekurzorom a predmetom určeným na ich výrobu sa na účely tohto zákona rozumie neoprávnený dovoz, vývoz, prevoz, preprava, prechovávanie pre iného alebo na účely ďalšej distribúcie, ponuka, predaj, kúpa, výmena alebo iné zadováženie omamnej látky, psychotropnej látky, rastlín alebo húb obsahujúcich omamné látky alebo psychotropné látky, drogového prekurzora alebo predmetu určeného na výrobu omamnej látky, psychotropnej látky alebo drogového prekurzora, sprostredkovanie alebo financovanie týchto činností.*“

dávok) podľa ustanovení § 172 ods. 1, ods. 3 Trestného zákona, čo spôsobuje mnohé ďalšie interpretačné a aplikačné problémy. Príkladmo možno uviesť napr. reálnu konkurenciu medzi súčasným ustanovením § 172 ods. 1 a § 172 ods. 4 Trestného zákona. V rámci nej totiž nie je normatívne upravené, či neoprávnené prechovávanie omamnej a psychotropnej látky podľa ustanovenia § 172 ods. 1 Trestného zákona v sebe konzumuje aj jej neoprávnené zadováženie v intenciách § 172 ods. 4 (napr. výrobu, dovoz, vývoz, kúpu, respektíve iné zámenu), ktoré každému neoprávnenému prechovávaniu logicky a racionálne predchádza alebo nie. Navrhované ustanovenie § 135b ods. 1 Trestného zákona pritom v porovnaní so súčasnou právnou úpravou explicitne stanovuje, že neoprávneným prechovávaním omamnej látky a psychotropnej látky sa rozumie aj neoprávnený dovoz, vývoz, prevoz, preprava, kúpa, výmena alebo iné zadováženie omamnej látky alebo psychotropnej látky pre seba alebo iného najviac v malom množstve, ak nie je určená na ďalšiu distribúciu alebo na účel dosiahnutia majetkového prospechu. Účelom tejto úpravy je odlíšiť užívateľov omamných a psychotropných látok od dílerov, preto sa aj jasne definuje, že aj dovoz, vývoz, prevoz, preprava, kúpa, alebo iné zadováženie omamnej alebo psychotropnej látky v malom množstve, ak nie sú určené na ďalšiu distribúciu, sa považuje za prechovávanie. Súčasná právna úprava to nerozlišuje, a preto dochádza v niektorých prípadoch k neadekvátnemu postihu užívateľov na rovnakej úrovni ako dílerov.¹² V intenciách navrhovanej právnej úpravy by tak užívatelia omamných a psychotropných látok boli postihovaní prostredníctvom samostatného ustanovenia (§ 171 Trestného zákona), pričom osoby realizujúce neoprávnenú výrobu a obchodovanie s omamnými a psychotropnými látkami (díleri) by boli postihovaní v rámci samostatného ustanovenia (§ 173 Trestného zákona). Aby nedošlo k prísnejšiemu postihu užívateľov, ktorí omamnú alebo psychotropnú látku len prechovávali pre vlastnú potrebu (čím naplňajú skutkovú podstatu trestného činu podľa § 171 navrhovaného znenia Trestného zákona), aj v prípadoch, ak by sa ku konaniu, že si drogu kúpili (čím by formálne naplnili aj skutkovú podstatu trestného činu podľa § 173 navrhovaného znenia Trestného zákona) priznali, navrhovaný odsek 3 ustanovenia § 135b Trestného zákona vylučuje takýto jednočinný súbeh. Vypusteniu obvyklej jednorazovej dávky z normatívnej právnej úpravy zodpovedá simultánne zakotvenie ustanovenia § 135c, ktoré stanovuje nepatrné množstvo omamnej a psychotropnej látky ako základné kvantitatívne kritérium determinujúce rozsah drogového trestného činu, pričom jeho hmotnostné vyjadrenie je obsiahnuté v prílohe č. 1 k návrhu Trestného zákona. Významným pozitívom navrhovanej právnej úpravy je totožná metodika určovania rozsahu trestného činu neoprávneného prechovávanie omamných a psychotropných látok (neurčených na

¹² Bližšie pozri: Dôvodová správa k návrhu novely Trestného zákona pod č. LP/2022/511 dostupná na www.nrsr.sk.

ďalšiu distribúciu) v porovnaní s neoprávnenou výrobou a neoprávneným obchodovaním s omamnými a psychotropnými látkami (*a contrario* určenými na ďalšiu distribúciu). Ak množstvo omamnej a psychotropnej látky presahuje hodnotu nepatrného množstva podľa § 135c a prílohy č. 1 k návrhu Trestného zákona, za a) malé množstvo sa považuje množstvo materiálu nepresahujúce desaťnásobok nepatrného množstva uvedeného v treťom stĺpci v prílohe č. 1, b) väčšie množstvo sa považuje množstvo materiálu nepresahujúce päťstonásobok nepatrného množstva uvedeného v treťom stĺpci v prílohe č. 1, c) značné množstvo sa považuje množstvo materiálu nepresahujúce tritisíc násobok nepatrného množstva uvedeného v treťom stĺpci v prílohe č. 1, d) veľké množstvo sa považuje množstvo materiálu nepresahujúce desaťtisíc násobok nepatrného množstva uvedeného v treťom stĺpci v prílohe č. 1, e) mimoriadne veľké množstvo sa považuje množstvo materiálu presahujúce desaťtisíc násobok nepatrného množstva uvedeného v treťom stĺpci v prílohe č. 1.¹³

Z pohľadu posúdenia objektívnej stránky drogového trestného činu sa tak v intenciách navrhovanej právnej úpravy javí nenahraditeľná činnosť orgánov činných v trestnom konaní v rámci štádia prípravného konania spočívajúca v objektivizovaní skutočnosti, či zaistené omamné a psychotropné látky boli alebo neboli určené na ďalšiu distribúciu (diferenciácia vyplývajúca z navrhovaného ustanovenia § 135b Trestného zákona). Po správnom ustálení predmetnej skutočnosti však následne dôjde k zákonnému určeniu rozsahu drogového trestného činu, pričom viac nebude dochádzať k naznačeným interpretačným a aplikačným diskrepanciám. Pri súčasnej koncepcii neoprávneného prechovávaní omamných a psychotropných látok pre vlastnú potrebu má totiž rovnakú obvykle jednorazovú dávku jednotlivci užívajúci drogu pravidelne v porovnaní so zriedkavým užívateľom alebo sto kilogramov vážiaci muž v porovnaní s päťdesiat kilogramov vážiacou ženou, pričom ovplyvnenie ich psychiky, rozpoznávacej a ovládacej schopnosti, respektíve ovplyvnenie ich sociálneho správania (ustanovenie § 130 ods. 5 Trestného zákona) musí byť z pohľadu objektívnych kritérií esenciálne rozdielne. Rovnako aj pri súčasnom § 172 Trestného zákona (ktorý zodpovedá navrhovanému § 173 Trestného zákona) by už viac nebolo možné aplikovať kritérium obvykle jednorazovej dávky, ktorého aplikácia v prípade naposledy označenej skutkovej podstaty ani doteraz nemá žiadnu oporu v normatívnej právnej úprave, a taktiež nebude dochádzať k rozdielnemu určeniu rozsahu tohto trestného činu v závislosti od toho, v ktorom kraji Slovenskej republiky boli omamné a psychotropné látky zaistené. Podľa vyššie citovanej rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ktorá predchádzala prijatiu sporného stanoviska publikovaného v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 2/2019 ako Tpj 29/2019-5) sa totiž rozsah

¹³ Navrhované ustanovenie § 135d Trestného zákona.

trestného činu podľa § 172 Trestného zákona určoval práve vynásobením minimálnej ceny za hmotnostnú jednotku zistenú na čiernom trhu v konkrétnom kalendárnom štvrtroku v rámci konkrétneho kraja,¹⁴ so skutočne zaistenou hmotnosťou omamnej a psychotropnej látky.

Podľa dôvodovej správy k navrhovanému zneniu ustanovenia § 135c Trestného zákona: „*Navrhovaný postup vychádza z tej skutočnosti, že užívatelia omamných alebo psychotropných látok pri ich zadovážovaní nemajú možnosť poznať koncentráciu účinných látok v danom materiáli, ale orientujú sa výhradne na základne hmotnosti alebo počtu kusov takej látky. Hodnoty nepatrného množstva omamných alebo psychotropných látok uvedené v tabuľke v Prílohe č. 1 zodpovedajú približne trom jednorazovým dávkam podľa štatistík KEÚ PZ. Ak v prípade držby omamnej látky alebo psychotropnej látky nedôjde k prekročeniu hmotnostného limitu alebo limitu daného počtom pre určenie nepatrného množstva, KEÚ PZ nebude vykonávať dodatočné skúmanie, pretože pri danom množstve zaistenej drogy sa nedá dôvodne predpokladať, že by množstvo účinnej látky v zaistenej omamnej alebo psychotropnej látke bolo takého rozsahu, že by zodpovedalo viac než trom jednorazovým dávkam. Na druhej strane, ak množstvo zaistenej omamnej alebo psychotropnej látky presiahne hodnotu nepatrného množstva v treťom stĺpci Prílohy č. 1, KEÚ PZ vykoná detailnejšie skúmanie, aby dokázal určiť konkrétne množstvo zaisteného materiálu vyplývajúce z kvalifikovaných skutkových podstát navrhovaných trestných činov podľa § 171 až § 173 Trestného zákona. Ak by pri dodatočnom skúmaní bolo zistené, že zaistená omamná alebo psychotropná látka síce presahuje hodnotu nepatrného množstva, ale s prihliadnutím na nižší obsah účinnej látky než je hodnota uvedená v štvrtom stĺpci z tohto množstva nie je možné pripraviť viac než tri jednorazové dávky (t. j. množstvo drogy je síce väčšie ako nepatrné, ale táto droga je nižšej kvality), KEÚ PZ ustanoví, že takéto množstvo zaisteného materiálu je na účely relevantných ustanovení Trestného zákona alebo zákona o priestupkoch stále nepatrným množstvom.*“¹⁵

Navrhovateľ koncepcných zmien právnej úpravy drogových trestných činov vo vzťahu k stanovovaniu ich rozsahu za pomoci násobkov nepatrného množstva ako základného hmotnostného kritéria determinujúceho určenie rozsahu drogového trestného činu (navrhované ustanovenie § 135d Trestného zákona) uvádza, že: „*Takýto spôsob určovania množstiev omamných alebo psychotropných látok je dôvodný najmä pre to, aby znalosť závažnosti navrhovaného trestného činu podľa § 171 až § 173 Trestného zákona od samého začiatku korešpondovala s vedomým úmyslom páchatela, ktorý sa pri nezákonnom nakladaní s omamnou alebo psychotropnou látkou orientuje primárne na základe jej hmotnosti alebo počtu kusov bez skutočnej znalosti*

¹⁴ Bližšie pozri: [Monitorovanie cien OPL 2022 stvrtrok 2.pdf \(minv.sk\)](#).

¹⁵ Bližšie pozri: Dôvodová správa k návrhu novely Trestného zákona pod č. LP/2022/511 dostupná na www.nrsr.sk.

*množstva účinnej látky obsiahnutej v celkovom množstve materiálu.*¹⁶ Z citovanými dôvodmi koncepčných zmien právnej úpravy skutkových podstát drogových trestných činov sa nemožno nestotožniť. Autor predloženého príspevku totiž už v roku 2014 poukazoval na skutočnosť, že objektívne stanovenie obvyklej jednorazovej dávky pre účely zisťovania rozsahu trestného činu podľa § 171 Trestného zákona v spojitosti s ustanovením § 135 Trestného zákona nie je možné, a to z nasledovných dôvodov:

- a) Nemožnosť páchatela (konzumenta pre vlastnú potrebu) pri kúpe omamnej a psychotropnej látky zistiť koncentráciu absolútnej účinnej látky, ktorá sa v nej nachádza.
- b) Koncentrácia absolútnej účinnej látky v omamnej a psychotropnej látke sa výrazne líši v závislosti od miesta a času kúpy, ako aj od kvality kupovanej omamnej a psychotropnej látky.
- c) Aj keby sa podarilo páchatelovi (konzumentovi pre vlastnú potrebu) kúpiť dvakrát po sebe omamnú a psychotropnú látku s úplne rovnakou koncentráciou absolútnej účinnej látky, účinky omamnej a psychotropnej látky na páchatela by boli rôzne, keďže jeho aktuálny fyzický a duševný stav by zrejme nedovoľoval rovnakú intenzitu nepriaznivého ovplyvnenia jeho psychiky v dvoch po sebe nasledujúcich podaniach omamnej a psychotropnej látky s rovnakou koncentráciou absolútnej účinnej látky v nej.
- d) Potreby dvoch rôznych páchatelov (konzumentov pre vlastnú potrebu) sú pre ich fyziologické rozdiely taktiež veľmi rozdielne.

Uvedené názory boli podporované aj odôvodnením v tej dobe recentného rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vydaným pod sp. zn. 3Tdo 20/2013 z 26.6.2013, z ktorého vyplýva, že znalci z oboru psychiatrie sa vo svojom znaleckom posudku na otázku určenia jednorazovej dávky drogy pre osobnú spotrebu obvineného vyjadrili, že jednorazová dávka drogy u užívateľov je variabilná a mení sa podľa frekvencií podávania, spôsobu podávania a dokonca i podľa okolností podávania, pričom ani koncentrácia účinnej látky nie je užívateľovi vopred známa. Naproti tomu, odôvodnenie nášho názoru na potrebu určovania rozsahu trestného činu právne kvalifikovaného podľa § 172 Trestného zákona výlučne v hmotnostných fyzikálnych jednotkách sme už v roku 2014 zhrnuli nasledovne:

- a) Páchatel trestného činu podľa § 172 Trestného zákona zaistenú omamnú a psychotropnú látku spravidla nemá pre svoju vlastnú potrebu, ale túto predáva iným osobám, ktorých obvyklá jednorazová dávka nie je individualizovaná u všetkých konzumentov a v praxi totožné zovšeobecnenie množstva obvyklej jednorazovej dávky pri osobách rôzneho pohlavia, veku,

¹⁶ Bližšie pozri: Dôvodová správa k návrhu novely Trestného zákona pod č. LP/2022/511 dostupná na www.nrsr.sk.

výšky, váhy, ani iných kvantitatívnych a kvalitatívnych vlastnostiach ľudského organizmu nie je možné.

- b) Pri určovaní rozsahu trestného činu podľa § 172 Trestného zákona nie je možné vychádzať z prepočtu zaistenej drogy na obvyklé jednorazové dávky a tieto potom násobiť hodnotou jednej obvyklej jednorazovej dávky v peniazoch, keďže konzumentom zaistených omamných a psychotropných látok pri uvedenom trestnom čine nie je jedna konkrétna osoba, ale týchto osôb je spravidla viac (rôzneho pohlavia, veku, výšky, váhy a iných kvantitatívnych a kvalitatívnych vlastností ľudského organizmu).
- c) Páchatel' trestného činu podľa § 172 Trestného zákona v drvivej väčšine prípadov nedisponuje finančne nákladným zariadením, pomocou ktorého by bolo možné zistiť obsah účinnej látky v zaistenom množstve omamnej a psychotropnej látky, a preto v zásade nie je schopný pri jej predaji túto rozdeľovať pre každého svojho odberateľa na ich obvyklú jednorazovú dávku, keďže koneční konzumenti sú navyše rôzneho pohlavia, veku, výšky, váhy a iných kvantitatívnych a kvalitatívnych vlastností ľudského organizmu.¹⁷

Čo sa najvýznamnejších zmien týkajúcich sa neoprávneného prechovávanía omamných a psychotropných látok neurčených na ďalšiu distribúciu týka, medzi tie, ako už vyplýva z doposiaľ uvedeného, možno zaradiť neuplatňovanie kvalifikačného kritéria obvykle jednorazovej dávky vyplývajúceho z vypúšťaného ustanovenia § 135 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona. Pre určenie rozsahu neoprávneného prechovávanía omamnej a psychotropnej látky sa podľa navrhovanej právnej úpravy má aplikovať výlučne hmotnostné kritérium spočívajúce v novozavedenom pojme nepatrného množstva a jeho násobkov v intenciách navrhovaného § 135d Trestného zákona. Podľa navrhovanej právnej úpravy sa taktiež nediferencuje neoprávnené prechovávanie omamnej a psychotropnej látky z rastliny rodu konopa a neoprávnené prechovávanie iných omamných a psychotropných látok mimo rodu konopa. Neoprávnené prechovávanie omamných a psychotropných látok pre vlastnú potrebu (bez určenia na ďalšiu distribúciu) už nie je limitované počtom desiatich obvykle jednorazových dávok, ako je tomu doposiaľ. Podľa navrhovanej právnej úpravy je možné neoprávnené prechovávať omamnú a psychotropnú látku (bez určenia na ďalšiu distribúciu) v akomkoľvek množstve. Aj keď niektorí predstavitelia aplikačnej praxe proti navrhovaným zmenám zaujali svoje výhrady, tieto je potrebné odmietnuť rešpektujúc požiadavku stiahania iba tých skutkov, ktoré sú procesne vykonanými dôkazmi objektivizované v súlade so zásadou náležitého zistenia skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností. Navyše, najprísnejšia trestná sadzba kvalifikovanej

¹⁷ Bližšie pozri: ŠTRKOLEC, M.: *Uplatňovanie princípu zákonnosti a princípu právnej istoty pri určovaní rozsahu vybraných drogových trestných činov*. In: *Justičná revue : časopis pre právnu prax*. - ISSN 1335-6461. - Roč. 66, č. 10 (2014), s. 1233-1245

skutkovej podstaty neoprávneného prechovávanía omamných a psychotropných látok pre vlastnú potrebu zakladá z pohľadu typovej závažnosti trestných činov trestnú zodpovednosť pre obzvlášť závažný zločin, čo v žiadnom prípade nemožno považovať za privilegovanú normatívnu právnu úpravu.

V prípade navrhovanej právnej úpravy týkajúcej sa neoprávnenej výroby a obchodovania s omamnými a psychotropnými látkami by sa pre určenie rozsahu trestného činu podľa súčasného § 172 Trestného zákona, a teda navrhovaného § 173 Trestného zákona malo priamo ex lege rovnako ako v prípade neoprávneného prechovávanía omamných a psychotropných látok pre vlastnú potrebu aplikovať exaktné hmotnostné kritérium spočívajúce v novozavedenom pojme nepatrného množstva a jeho násobkov v intenciách navrhovaného § 135c, § 135d a prílohy č. 1 k návrhu Trestného zákona, čím by reálne došlo k eliminácii mnohých interpretačných a aplikačných problémov, ktoré vyvstávali pri určovaní rozsahu predmetného trestného činu v každodennej aplikačnej praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Zároveň je však potrebné dodať, že kvalifikačné kritériá nespočívajúce v zaistenom množstve omamných a psychotropných látok by ostali trestné v zásade totožne ako je tomu v súčasnosti, a to s výnimkou recidívy, ktorá je v súčasnosti trestná rozdielne s ohľadom na skutočnosť, či sa jedná o OLPL z rastliny z rodu konope (5-10 rokov) alebo sa jedná o iné OLPL (10-15 rokov), pričom v zmysle navrhovanej právnej úpravy sa už, ako sme uviedli vyššie, nediferencuje neoprávnená výroba a neoprávnené obchodovanie s omamnými a psychotropnými látkami z rastliny rodu konopa a neoprávnená výroba a neoprávnené obchodovanie s inými omamnými a psychotropnými látkami mimo rodu konopa.

Namiesto záveru – potreba zotrvania na navrhovaných legislatívnych zmenách

Aj napriek skutočnosti, že návrh novely Trestného zákona pod č. LP/2022/511 zahŕňajúci koncepčné zmeny drogových trestných činov bol v priebehu prvého polroka 2023 predložený do Národnej rady Slovenskej republiky, ani k jeho schváleniu napokon nedošlo. Dôvody pritom nespočívajú vo výhradách k jeho vecnému obsahu, ale boli výlučne procedurálneho charakteru. K nútenému ukončeniu 94. schôdze Národnej rady Slovenskej republiky došlo v rámci jej tretieho rokovacieho týždňa dňa 28.6.2023, a to bez prerokovania návrhu novely Trestného zákona, pričom do predčasných parlamentných volieb sa už ďalšia riadna schôdza parlamentu neuskutočnila.

Uvedená skutočnosť nám zatiaľ neumožňuje navrhované zmeny Trestného zákona v oblasti drogovej trestnej činnosti hodnotiť ako vydarený a ukončený legislatívny počin slovenského zákonodarcu, avšak tieto pre neho naďalej ostávajú skôr legislatívnou výzvou. Máme však za to, že vzhľadom k jej materiálnemu obsahu je potrebné predmetnú novelizáciu Trestného zákona označiť za instantne žiaducu,

v ktorom kontexte si dovoľujeme zdôrazniť, že súčasný normatívny stav determinujúci vyššie enumerované interpretačné a aplikačné problémy pretrváva už viac ako jednu dekádu.

Stále aktuálna je tak potreba zotrvania na navrhovaných legislatívnych zmenách aj v rámci trestnej politiky Slovenskej republiky realizovanej po predčasných parlamentných voľbách, ktoré sa uskutočnili na sklonku septembra 2023. Aj keď možno uviesť, že judikatúra Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vzťahujúca sa k oblasti drogovej trestnej činnosti mala dlhodobú ambíciu eliminovať nedokonalosti právnej úpravy, nie vždy sa jednalo o jej kontinuálny vývoj. Navyše, súdna intervencia do interpretácie normatívneho obsahu, ktorý vymedzuje podmienky trestnej zodpovednosti musí byť najmä v kontinentálnom právnom systéme realizovaná zvlášť zdržanlivo. Zastávame názor, že v prípade identifikácie významných nedostatkov právnej úpravy by súdna interpretácia práva mala ustúpiť v prospech normatívnych zmien ako výsledku riadneho legislatívneho procesu.

Zoznam použitej literatúry:

1. ČENTÉŠ, J.: Vývoj právnej úpravy trestnosti prechovávanía omamných a psychotropných látok v Slovenskej republike. In: Zborník príspevkov zo seminára Sociologického ústavu SAV a NMCD november 2007, Bratislava, 2008
2. ČENTÉŠ, J.: Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. Bratislava: ŠEVT, 2007
3. OKRÚHLICA, Ľ., STRUŇÁKOVÁ, J.: „Obvyklá jednorazová dávka” nie je medicínsky pojem. In: Alkoholizmus a drogové závislosti, ročník 47, č. 4, 2012
4. SZABOVÁ, E.: Drogové trestné činy a problémy spojené s ich dokazovaním. In: BRUCKNEROVÁ, E. a kol. (eds.): Dny práva 2019. Časť III., Juristické, kriminologické a kriminalistické aspekty trestných činů proti životu a zdraví. Brno: MUNI Press, 2020
5. ŠTRKOLEC, M.: Uplatňovanie princípu zákonnosti a princípu právnej istoty pri určovaní rozsahu vybraných drogových trestných činov. In: Justičná revue : časopis pre právnu prax. - ISSN 1335-6461. - Roč. 66, č. 10 (2014)
6. Dôvodová správa k návrhu novely Trestného zákona pod č. LP/2022/511 dostupná na www.nrsr.sk
7. Monitorovanie_cien_OPL_2022_stvrtrok_2.pdf (minv.sk)
8. Jtk 14/2011 judikát trestnoprávneho kolégia Krajského súdu v Žiline prijatý 16.11.2011
9. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave z 5.5.2016 vydané pod sp. zn.: 4To 44/2016, dostupné tiež na: **Prechovávanie pervitínu v množstve do 100 mg nie je trestným činom - Právne listy (pravnelisty.sk)**

10. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave z 13.5.2010 vydané pod sp. zn.: 4To 65/2010, dostupné tiež na: **Stanovenie množstva drogy a nesprávny postup KEÚ PZ - Právne listy (pravnelisty.sk)**

Kontaktné informácie

doc. JUDr. Martin Štrkolec, PhD.

martin.strkolec@upjs.sk

Katedra trestného práva

Právnická fakulta Univerzity P.J. Šafárika v Košiciach

AKTUÁLNE PENOLOGICKÉ POZNATKY Z DROGOVEJ KRIMINALITY¹

CURRENT PENOLOGICAL KNOWLEDGE OF DRUG CRIME

Jakub Ľorko², Lenka Miklóssyová²

Abstrakt: Príspevok poskytuje stručnú analýzu súčasných penologických poznatkov v oblasti trestných činov súvisiacich s omamnými a psychotropnými látkami. Zameriava sa na výskum realizovaný na odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody od 1. januára 2023 za trestné činy podľa § 171 a § 172 (drogové trestné činy). Výskum bol realizovaný s cieľom získať nové a aktuálne kriminologické poznatky o páchateloch drogových trestných činov, pričom za týmto účelom autori vytvárali kriminálnu, osobnú a aj edukačnú anamnézu odsúdených. Závery výskumu preukázali vysokú mieru recidívy, naopak však nízku mieru penitenciárnej recidívy, vysokú mieru súbehu týchto trestných činov vzájomne a v rámci edukačnej anamnézy nízke dosiahnuté maximálne vzdelanie. Príspevok sa teda zameriava na skúmanie kriminologického profilu páchatelov drogových trestných činov a skúmanie dôvodov, ktoré zapríčinili dané výsledky anamnézy.

Kľúčové slová: penológia, drogové trestné činy, kriminologický profil páchatela

Abstract: The article provides a brief analysis of current penological knowledge in the field of crimes related to narcotic drugs and psychotropic substances. It focuses on research conducted on convicts serving prison sentences from 1 January 2023 for offences under section 171 and section 172 (drug offences). The research was conducted to gain new and up-to-date criminological knowledge about drug offenders, and to this end the authors generated criminal, personal and educational histories of convicted offenders. The findings of the research showed a high rate of recidivism, but conversely a low rate of penitentiary recidivism, a high rate of concurrence of these offences with each other and, within the educational history, a low maximum educational attainment. Thus, this paper aims to examine the criminological

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

profile of drug offenders and explore the reasons that caused the researched history results.

Key words: penology, drug offences, criminological profile of the offender

Úvod

Pochopenie kriminologického profilu osôb odsúdených za drogové trestné činy je nevyhnutné na formovanie účinných kriminologických a právnych opatrení. Rozličné spektrá páchatelov drogových trestných činov odhaľuje ich kriminálna, osobnostná a edukačná anamnéza. Význam nášho výskumu spočíva v určení základných spoločných vlastností páchatelov drogových trestných činov pre lepšie pochopenie pozadia páchania drogovej kriminality a nastavenia účinnejších preventívnych opatrení.

Keďže spoločnosť neustále zápasí so všadeprítomnými výzvami, ktoré predstavuje drogová kriminalita, je nevyhnutné poznať páchatelov týchto trestných činov čo najdôslednejšie, a preto je cieľom tohto príspevku objasniť vzájomne prepojené faktory, ktoré prispievajú k páchaniu drogových trestných činov. Skúmaním kriminologickej histórie sa snažíme rozoznať vzory, identifikovať rizikové faktory a získať prehľad o dynamike, ktorá poháňa jednotlivcov k páchaniu drogovej kriminality.

Kriminologické a trestnoprávne opatrenia by mali byť navrhované tak, aby odrážali aktuálne poznatky uvedomujúc si potrebu právnej úpravy prispôsobenej na riešenie základných príčin kriminálneho správania sa. Kriminologický profil páchatelov drogových trestných činov slúži v tomto úsilí ako kompas, ktorý usmerňuje formulovanie intervencií, ktoré zohľadňujú jedinečný pôvod, motívy a ostatné vlastnosti páchatela. Okrem toho skúmanie vzájomného pôsobenia medzi osobnostnými črtami a páchaním trestnej činnosti zlepšuje naše chápanie drogovej kriminality ako takej.

Kriminologický profil páchatela drogových trestných činov (teoretická časť)

V neustále sa vyvíjajúcej oblasti trestného práva je problematika drogových trestných činov jednou z najdynamickejších oblastí. Problematika drogových trestných činov zahŕňa široké spektrum trestnoprávne postihnutelného konania, od **prechovávanía** a **distribúcie** omamných, psychotropných látok, (ďalej aj ako „**OLPL**“) jedov alebo prekurzorov (spolu ďalej aj ako „**drogy**“) až po ich **výrobu** a **obchodovanie** s nimi. Vzhľadom na spoločenské, právne a zdravotné dôsledky spojené so zaobchádzaním s drogami je nevyhnutné neustále skúmať vývoj drogovej politiky na území Slovenskej republiky a tomu uspôsobovať aj právnu úpravu v oblasti trestného práva. Vytvorenie kriminologického profilu páchatela prostredníctvom

identifikácie podobnosti alebo aspoň približnej zhody základných črt či vlastností viacerých páchatel'ov drogových trestných činov môže slúžiť ako užitočný pilier pri zostrojovaní **efektívnej metodiky vyšetrovania** týchto trestných činov.³

Trestné právo definuje pojem **páchatela** trestného činu. O páchatela trestného činu ide v prípade osoby, ktorá trestný čin spáchala sama.⁴ Z hľadiska **kriminológie** však rozoznávame aj iné typy páchatel'ov. Rozoznávame páchatela, ktorý síce svojim konaním naplní znaky trestného činu, ale z nejakého dôvodu **nie je** za toto konanie **trestne stíhaný** (napr. z dôvodu nedostatku veku). Okrem toho definujeme páchatela, pri ktorom sa **vyskytuje hrozba** delikventného správania (napr. recidivista) a tiež páchatela, pre ktorého správanie sú špecifické prejavy **sociálnej patológie** (napr. chorobné užívanie omamných a psychotropných látok).⁵

Kriminologický profil páchatela predstavuje podrobnú a komplexnú **analýzu** osoby odsúdenej za spáchanie konkrétnemu trestného činu a pomáha k **identifikácii** podobných osôb, u ktorých vzniká riziko páchania skúmanej trestnej činnosti. **Hlavným cieľom** kriminologického profilu je poskytnúť prehľad o charakteristikách, správaní a motivácii páchatela so zámerom pomôcť pri vyšetrovaní, stíhaní a odsúdení páchatel'ov trestných činov.

Vo všeobecnosti sa kriminologický profil páchatela skladá z nasledovných komponentov:

- **fyziológické aspekty**
 - vek, pohlavie
- **psychické a psychologické aspekty**
 - inteligencia, emocionalita, prítomnosť duševnej poruchy, atď.
- **sociálne aspekty**
 - rodinný stav, dosiahnuté vzdelanie, zamestnanie, vzhľad, atď.
- **iné aspekty**
 - motív, recidíva⁶

Vo všeobecnosti môžeme rozoznávať viaceré **základné druhy páchatel'ov drogových trestných činov**:

- **užívatelia**

³ L'ORKO, J., TARABOVÁ, N. *Kriminologický profil odsúdeného za sexuálne trestné činy*. In: Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi [elektronický dokument]. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2023, 11. ročník, 1. vyd. ISBN 9788080549930. s. 301.

⁴ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon z 20. mája 2005 v znení neskorších predpisov, § 19 ods. 1.

⁵ SVATOŠ, R. *Krimologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 9788073803896. s. 39.

⁶ BLAŽEK, R. *Kriminalistika*. Šamorín: Heuréka, 2016. Učebnice. ISBN 9788081730306. str. 60.

- Tieto osoby sa na drogovej trestnej činnosti podieľajú predovšetkým ako konzumenti. Môžu byť odsúdení za prechovávanie omamných alebo psychotropných látok pre vlastnú potrebu.⁷
- **tzv. „díleri“ na rôznych distribučných úrovniach**
 - Do tejto skupiny zaradíme jednak dílerov, ktorí sa podieľajú na distribúcii menších množstiev drog a pôsobia v spodnej časti hierarchie distribútorov drog. Následne poznáme aj dílerov na strednej úrovni, ktorí sú do distribučného reťazca zapojení viac než díleri nízkej úrovne, ale nie sú na vrchole hierarchie. Väčšinou sú zodpovední za distribúciu drog v rámci konkrétnej lokality alebo regiónu a majú k dispozícii sieť dílerov nižšej úrovne, ktorí drogy distribuujú konečnému spotrebiteľovi. Na poslednej úrovni poznáme dílerov, ktorí sú na vrchole hierarchie. Sú väčšinou zodpovední za rozsiahle operácie a obchody s drogami, ktoré môžu zahŕňať aj prepravu a distribúciu drog cez hranice štátov.
- **výrobcovia**
 - Do tejto kategórie patria osoby zapojené do výroby nelegálnych drog, ktorí môžu prevádzkovať rôzne laboratória alebo disponovať inými výrobnými zariadeniami.

Okrem toho sa v oblasti drogových trestných činov dá hovoriť aj o páchateloch trestného činu **legalizácie výnosu z trestnej činnosti**, alebo aj o rôznej **organizovanej kriminalite**, napríklad vo forme **zločineckej skupiny**.⁸

Kriminologický profil páchatela drogových trestných činov (výskumná časť)

V nadväznosti na vyššie uvedené teoretické poznatky o páchateloch drogovej kriminality sme sa rozhodli na tieto nadviazať aj praktickou výskumnou časťou. Zber dát bol umožnený prostredníctvom dohody o spolupráci medzi Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou a Generálnym riaditeľstvom Zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej „GR ZVJS“). **Cieľom** nášho výskumu bolo získať nové kriminologické poznatky o odsúdených páchateloch drogových trestných činov. **Metóda**, ktorá bola pri výskume využitá, je kvantitatívna analýza databázy odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody (ďalej len „VTOS“) a deskriptívna štatistická analýza.

⁷ ČENTÉŠ, J. HAMRANOVÁ, D. *Drogové trestné činy*. Praha: C. H. Beck, 2023. ISBN: 9788074009334. str. 171.

⁸ K tomu pozri aj ČENTÉŠ, J. ŠANTA, J. *Zločinecká skupina – z pohľadu právnej úpravy a súdnej praxe*. In: EFEKTÍVNOSŤ PRÍPRAVNÉHO KONANIA – súčasný stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum 2022. Bratislava: Wolters Kluwer SR, ISBN 9788057105466. str. 6-21.

Výskumný súbor tvorilo spolu 263 odsúdených, ktorí nastúpili do VTOS od 1.1.2023. Títo odsúdení sú rozdelení na základe spáchaného trestného činu nasledovne:

Trestný čin	Počet
Nedovolená výroba OLPL, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi (pre vlastnú potrebu) podľa § 171 TZ	77
Nedovolená výroba OLPL, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 172 TZ	186
SPOLU	263

Pri skúmaní kriminologického profilu páchatela sme sa zamerali na tri kategórie:

- **kriminálna anamnéza**
- **osobná anamnéza**
- **edukačná anamnéza**

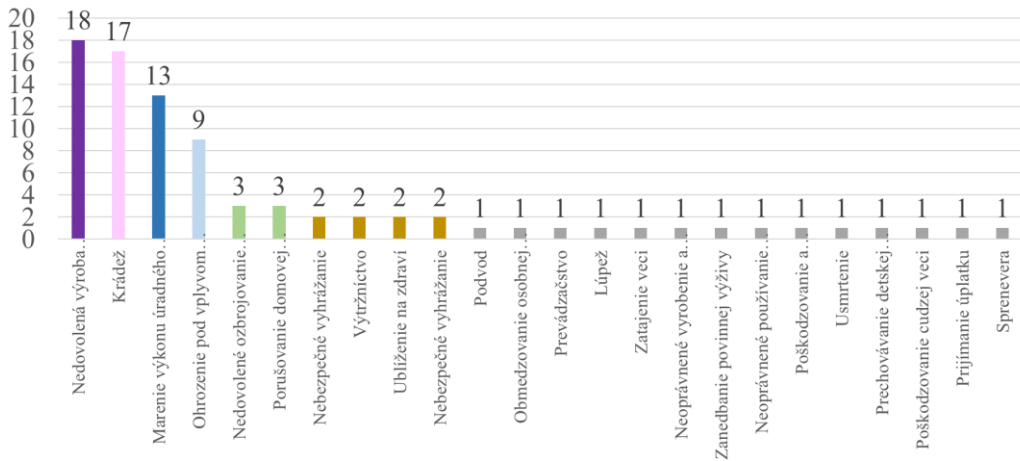
Kriminálna anamnéza

V rámci kriminálnej anamnézy páchatela je nutné skúmať najmä *mnohosť trestnej činnosti, recidívu páchatela* a špeciálne *penitenciárnu recidívu, dĺžku udeleného trestu odňatia slobody, prítomnosť väzobného stíhania a stupeň stráženia vo VTOS*.

Mnohosť trestnej činnosti (§ 171):

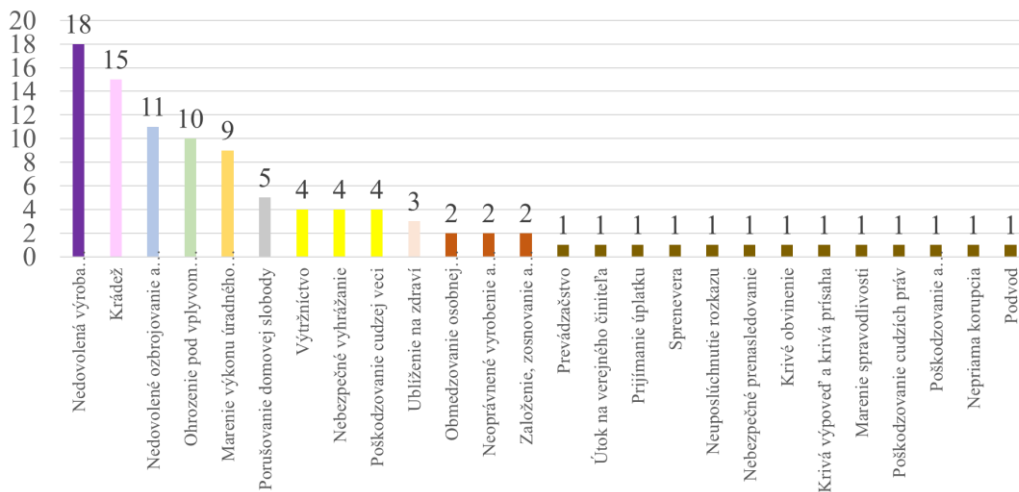
O mnohosti trestnej činnosti hovoríme v prípade súbehu trestných činov. O súbeh trestných činov ide vtedy, keď jeden páchatel naplní znaky viacerých skutkových podstát trestných činov predtým, ako je za jeden zo spáchaných trestných činov právoplatne odsúdený.⁹

⁹ LORKO, J., TARABOVÁ, N. *Kriminologický profil odsúdeného za sexuálne trestné činy*. In: Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi [elektronický dokument]. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2023, 11. ročník, 1. vyd. ISBN 9788080549930. s. 306.

Graf 1 Mnohosť trestnej činnosti pri § 171

Mnohosť trestnej činnosti (§ 172):

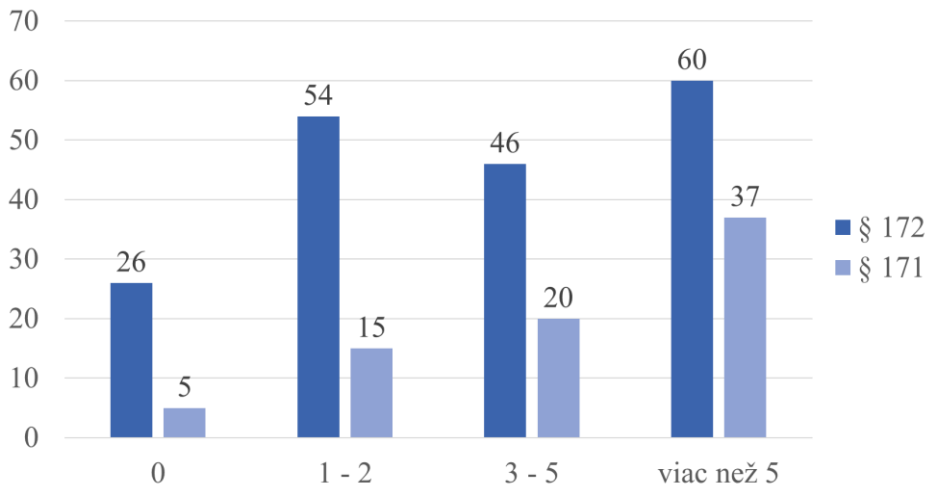
Graf 2 Mnohosť trestnej činnosti pri § 172

Pri skúmaní mnohosti trestnej činnosti je možné badať, že najpočetnejším trestným činom, ktorý sa vyskytoval v **súbehu** s trestným činom nedovolenej výroby OLPL, jedov alebo prekursorov, ich držania a obchodovania s nimi (pre vlastnú potrebu) podľa § 171 TZ (ďalej len „**§ 171**“) je práve trestný čin nedovolenej výroby OLPL, jedov alebo prekursorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 172 TZ (ďalej len „**§ 172**“). Dôvod výskytu tohto súbehu môže byť rôzny. Po prvé, vo výskumnej vzorke sa vyskytovali prípady, kedy bol páchatel odsúdený za prechovávanie **jedného druhu** OLPL (napríklad marihuany) v množstve alebo spôsobom, ktorý napĺňa znaky skutkovej podstaty § 171. Okrem toho však prechovával aj **iný druh** OLPL (napríklad

pervitín), a to v takom množstve alebo takým spôsobom, že dané konanie bolo nutné zaradiť pod § 172. Okrem toho je však dôležité poznamenať, že vo viacerých prípadoch sa tento súbeh v aplikácii, z ktorej sme čerpali informácie o odsúdených, nachádzal uvedený ako súbeh, napriek tomu, že podľa teórie trestného práva už ide o **recidívu**. O takúto skutočnosť išlo v prípadoch, kedy bol odsúdenému udelený **podmienečný odklad výkonu trestu** (buď za § 171 alebo § 172) a tento odsúdený v priebehu skúšobnej doby spáchal ďalší trestný čin (buď podľa § 171 alebo § 172), čím sa podmienečný odklad VTOS zrušil a súd rozhodol, že trest odňatia slobody sa vykoná. V týchto prípadoch síce z teoretického hľadiska ide o recidívu, keďže páchatel znovu spáchal trestný čin **po tom**, ako ho súd **právoplatne odsúdil** za iný predchádzajúci trestný čin.¹⁰ Napriek tomu však aplikácia, ktorá zbiera údaje o odsúdených, eviduje takýto stav ako **súbeh**. Niektoré z uvedených 18 prípadov súbehu teda predstavujú akúsi štatistickú chybu, ktorá je spôsobená odlišnými kritériami zápisu údajov do aplikácie GR ZVJS.

Na druhom mieste v oboch kategóriách sa nachádzal trestný čin *krádeže*, za zmienku stoja aj *nedovolené ozbrojovanie a obchodovanie so zbraňami*, *ohrozenie pod vplyvom návykovej látky* alebo *marenie výkonu úradného rozhodnutia*.

Recidíva

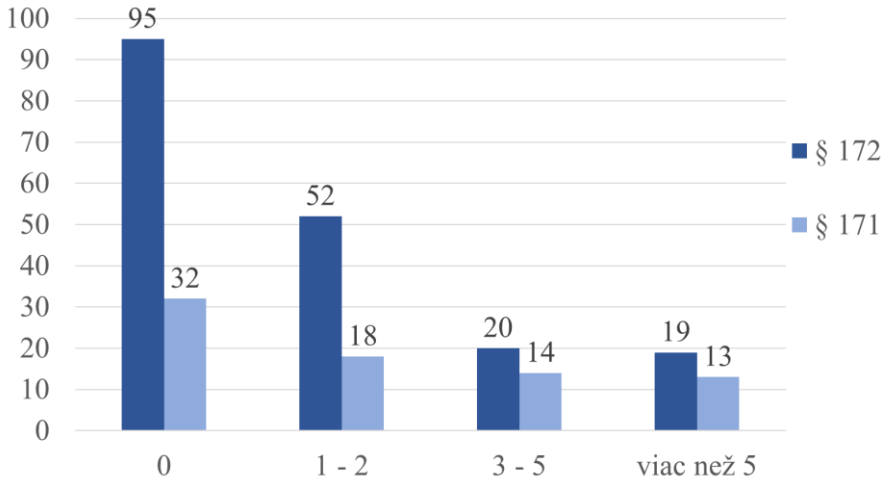

Graf 3 Všeobecná recidíva

Pri údajoch o recidíve môžeme vidieť, že pri oboch trestných činoch má recidíva v zásade **stúpajúcu tendenciu** – najvyšší počet odsúdených je v oboch prípadoch s najvyšším počtom v minulosti spáchaných trestných činov. Napriek tomu je však potrebné poznamenať, že v danom grafe ide o **všeobecnú recidívu** – týkajúcu sa

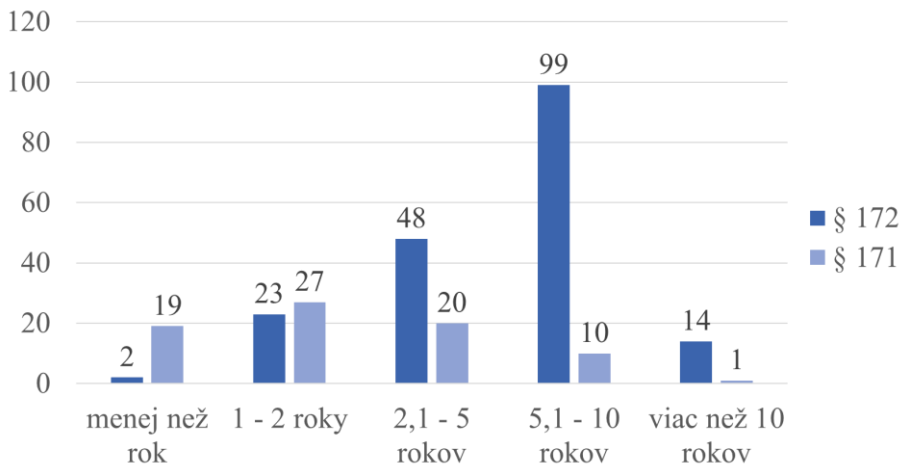
¹⁰ MENCEROVÁ, I a kol. *Trestné právo hmotné, všeobecná časť*. 3. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín: Heuréka, 2021. Učebnice. ISBN 9788081731037. str. 258.

všetkých minulých podmienených aj nepodmienených trestov. Pri **penitenciárnej recidíve** je však tendencia opačná. Môžeme teda konštatovať, že najviac páchatelov drogových trestných činov síce vykazuje najvyššiu mieru všeobecnej recidívy, napriek tomu však ich minulé tresty vo väčšine prípadov **neboli spojené s odňatím slobody**.

Graf 4 Penitenciárna recidíva

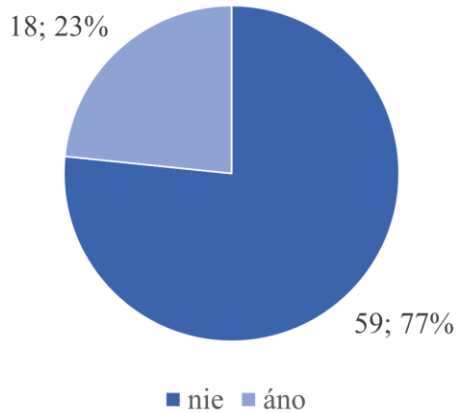
Dĺžka trestu odňatia slobody

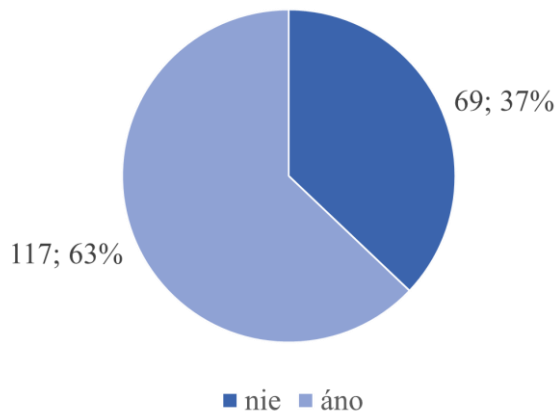
Graf 5 Dĺžka trestu odňatia slobody

Najvyššiemu počtu odsúdených zo skúmanej vzorky bol udelený trest v dĺžke **viac než 5 a menej než 10 rokov** pri § 172, pri § 171 bol najvyššiemu počtu odsúdených udelený trest v dĺžke **1-2 roky**. Je však potrebné poznamenať, že veľký podiel udelených trestov tvorili premenené **podmienené tresty**.

Väzobné stíhanie

Graf 6 Prítomnosť väzobného stíhania pri § 171

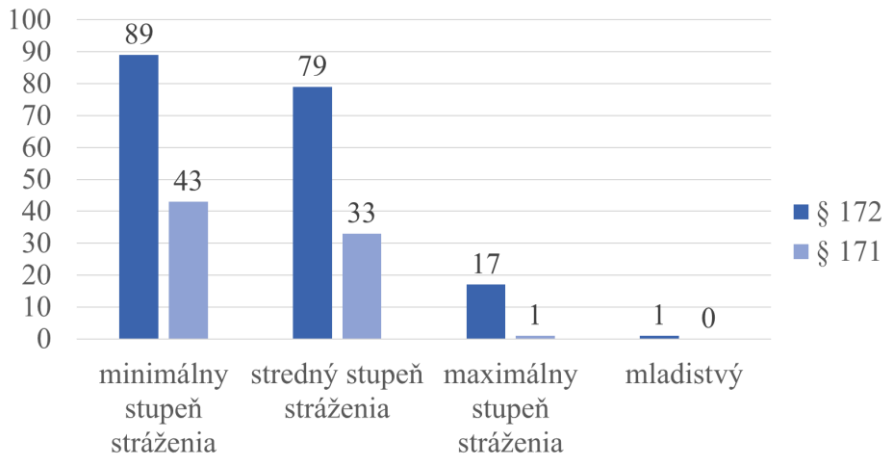
Graf 7 Prítomnosť väzobného stíhania pri § 172

Z vyššie uvedených grafov môžeme vyčítať, že prítomnosť väzobného stíhania bola prevalentná pri trestnom čine podľa § 172 a opačný prípad sa vyskytoval pri trestnom čine podľa § 171. Táto skutočnosť je jednoducho odôvodniteľná najmä **dôvodmi** väzobného stíhania, kedy sa najmä pri páchateloch trestného činu podľa § 172 často vyskytuje dôvod **kolúznej väzby**.¹¹ Díleri na rôznej úrovni dílerského rebríčka totiž často môžu pôsobiť na svedkov alebo iným spôsobom negatívne ovplyvňovať

¹¹ Pozn.: Obvinený môže byť vzatý do kolúznej väzby vtedy, ak doposiaľ zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že skutok, pre ktorý bolo začaté trestné stíhanie, bol spáchaný, má znaky trestného činu, sú dôvody na podozrenie, že tento skutok spáchal obvinený a z jeho konania alebo ďalších konkrétnych skutočností vyplýva dôvodná obava, že bude pôsobiť na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo inak mariť objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie.

vyšetrovanie daného trestného činu, a tým sťažovať **odhalenie celej hierarchie predajného reťazca**.

Stupeň stráženia

Graf 8 Stupeň stráženia

Najviac vyskytujúci sa bol minimálny stupeň stráženia pri oboch trestných činoch. Daný trend je logický aj vzhľadom na pomerne nízke ukazovatele penitenciárnej recidívy. Súd zaradí páchatela na výkon trestu s **minimálnym** stupňom stráženia, ak v posledných desiatich rokoch pred spáchaním trestného činu **nebol** vo výkone trestu odňatia slobody, ktorý mu bol uložený za **úmyselný** trestný čin.¹² Pri **mladistvých** páchateloch sa stupeň stráženia **nerozlišuje**, preto je kategória mladistvých oddelená.

Osobná anamnéza

V rámci **osobnej anamnézy** sme skúmali nasledovné kategórie:

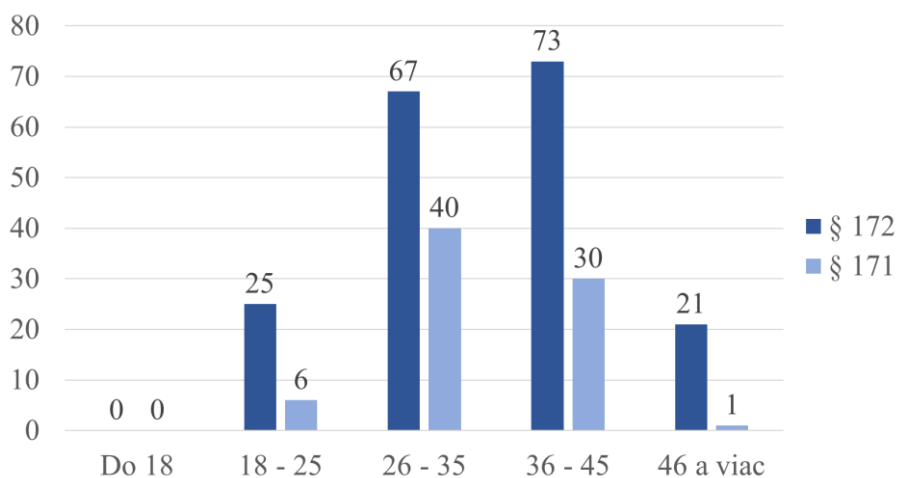
- vek,
- pohlavie,
- štátna príslušnosť,
- trvalý pobyt (kraj).

Osobná anamnéza páchatela môže byť užitočná napríklad pri **posudzovaní rizika recidívy**, kedy môžu byť na základe týchto informácií vyvinuté **programy na resocializáciu** alebo **rehabilitáciu** páchatela, ktoré majú za cieľ znížiť riziko opakovaného páchania trestných činov. Okrem toho môže osobná anamnéza uľahčiť

¹² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon z 20. mája 2005 v znení neskorších predpisov, § 48 ods. 2 písm. a).

výsluch páchatel'a prispôsobením techník výsluchu osobnosti páchatel'a na základe vyššie spomenutých kategórii.

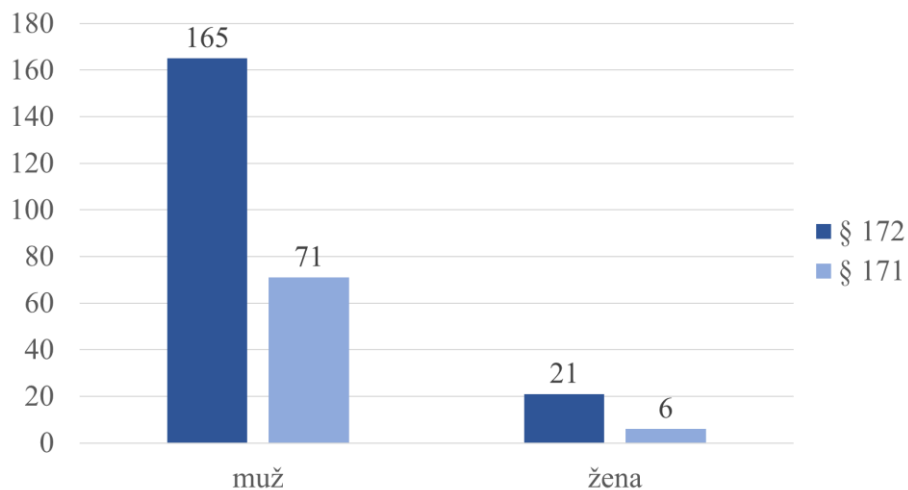
Vek

Graf 9 Vek

Najvyšší počet páchatel'ov sa vyskytoval vo vekovom rozmedzí **26-45 rokov**.

Pohlavie

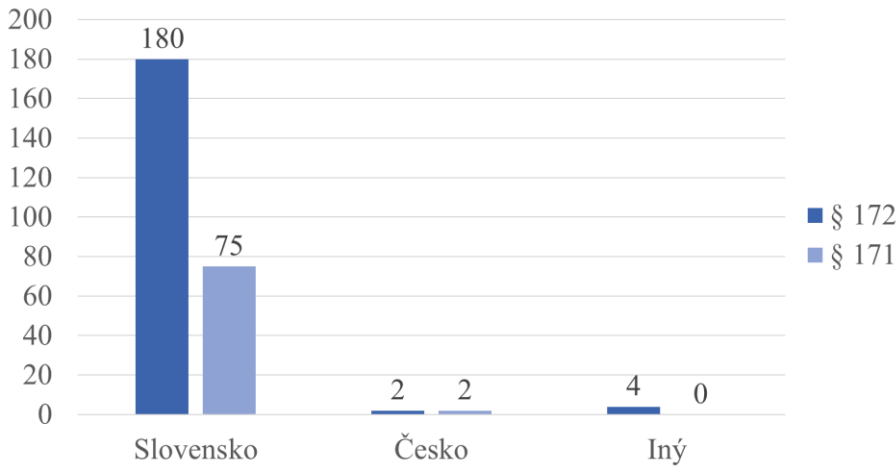

Graf 10 Pohlavie

Takmer 90 % (presne **88,71 %**) páchatel'ov trestného činu podľa § 172 vo výskumnej vzorke je **mužského pohlavia**. Pri trestnom čine podľa § 171 je toto percento ešte

vyššie – **92,21 % mužských páchatelov**. Uvedené korešponduje aj s rodovým pomerom celkovej väzenskej populácie v podmienkach Slovenskej republiky.

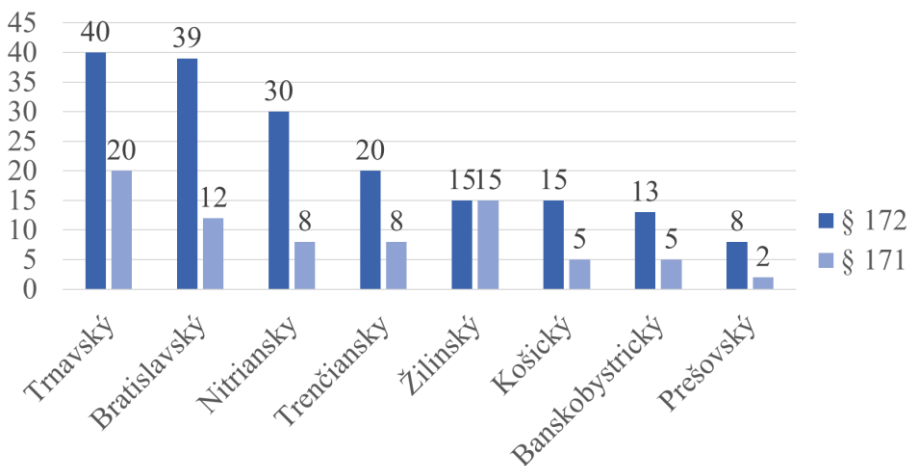
Štátna príslušnosť

Graf 11 Štátna príslušnosť

Až na pár prípadov boli páchatelia trestných činov podľa § 171 a § 172 **štátnymi príslušníkmi Slovenskej republiky**. Okrem toho sa vyskytovali vo vzorke odsúdených aj príslušníci **Českej republiky**, ale aj iných krajín, ako napríklad **Macedónsko** alebo **Sýria**.

Trvalý pobyt (kraj)

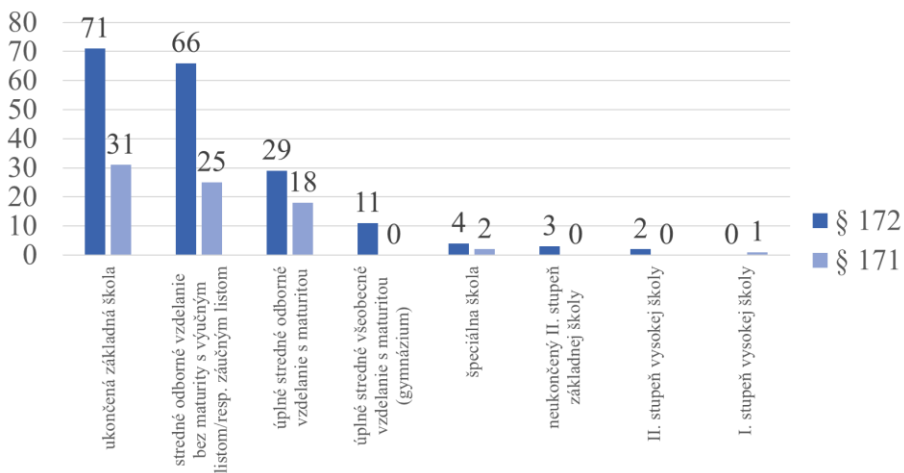
Graf 12 Trvalý pobyt podľa kraja

Najvyšší počet páchatel'ov bol badaný v **Trnavskom kraji**, druhý najpočetnejší bol **Bratislavský kraj**. Významné počty páchatel'ov sa nachádzali aj v **Nitrianskom, Trenčianskom a Žilinskom kraji**.

Edukačná anamnéza

V rámci edukačnej anamnézy sme skúmali **najvyššie dosiahnuté vzdelanie odsúdených**.

Najvyššie dosiahnuté vzdelanie

Graf 13 Najvyššie dosiahnuté vzdelanie

Najvyšší počet odsúdených malo dokončené **základné vzdelanie**, druhý najvyšší počet odsúdených dosiahol najvyššie vzdelanie **stredoškolské odborné bez maturity s výučným, resp. záučným listom**. So **stúpajúcim** najvyšším dosiahnutým vzdelaním je tendencia **počtu páchatel'ov** drogových trestných činov **klesajúca**. Výnimku tvorí počet odsúdených so vzdelaním v **špeciálnej škole**, ktorí však tvoria oddelenú špecifickú skupinu osôb, ktorá je prirodzene tvorená menším počtom odsúdených vo výskumnej vzorke.

Záver

Medzi výsledkami výskumu vystúpila do popredia najmä vysoká miera súbehu trestného činu podľa § 171 a trestného činu podľa § 172. Pri skúmaní dôvodov, prečo takáto situácia nastala sme došli k záveru, že v aplikácii, z ktorej sme čerpali informácie o odsúdených, bol v niektorých prípadoch súbeh zaevidovaný tým spôsobom, že nezodpovedá súbehu podľa teoretických poznatkov. Podľa teórie trestného práva už v niektorých prípadoch totiž išlo o recidívu. Takáto skutočnosť

nastala v prípadoch, kedy bol odsúdenému udelený podmienený odklad výkonu trestu a v priebehu skúšobnej doby spáchal ďalší trestný čin, ktorý spôsobil jeho nástup do ústavu na výkon trestu odňatia slobody.

Recidíva pri oboch trestných činoch mala v zásade stúpajúcu tendenciu, avšak pri penitenciárnej recidíve je tendencia opačná. Môžeme teda konštatovať, že najviac páchatelov drogových trestných činov síce vykazuje najvyššiu mieru všeobecnej recidívy, napriek tomu však ich minulé tresty vo väčšine prípadov neboli spojené s odňatím slobody. Napriek europeizácii trestného práva a postupnej preferencii prístupov restoratívnej justície však nemôžeme povedať, že by tento fenomén bol spôsobený používaním alternatívnych trestov v takej miere, ktorá by princípy restoratívnej justície naozaj odrážala. Vo veľkej miere prípadov je totiž páchatelom uložený podmienený odklad výkonu trestu, ktorý evidenčný systém GR ZVJS rovnako pokladá za trest nespojený s odňatím slobody. Presadzovanie zásad restoratívnej justície do prístupu k riešeniu drogových trestných činov je nevyhnutné na podporu spravodlivejšieho a účinnejšieho systému trestného súdnictva. Uprednostňovaním rehabilitácie pred represívnymi opatreniami môžeme riešiť základné faktory, ktoré prispievajú k drogovej trestnej činnosti, a podporovať tak uzdravenie a reintegráciu jednotlivcov, ktorí sú za tieto trestné činy odsúdení, a to najmä čo sa týka konzumentov. Zodpovednejší prístup k riešeniu drogových trestných činov týkajúcich sa konzumentov a uvedomenie si rozdielu medzi základnými druhmi páchatelov drogových trestných činov nielenže zodpovedá humanistickému prístupu k spravodlivosti, ale má aj potenciál prelomiť cyklus recidívy, čo v konečnom dôsledku prispieva aj k ochrane spoločnosti, a teda napĺňaniu účelu samotného trestného práva. Práve pri užívateľoch, v rámci typológie páchatelov drogových trestných činov, môžu mať parciálne zistenia predmetného príspevku významný indikačný charakter. Vysoká miera recidívy a časté porušenia podmienok podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody počas skúšobnej doby a premena na výkon trestu odňatia slobody ukazujú limity tohto druhu trestu. Individualizácia trestu by nemala končiť určením jeho druhu a výmery, ale rovnako aj personalizáciou jeho výkonu tak aby zohľadňovala potreby a riziká konkrétneho odsúdeného. V kontexte podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody by v prípade drogovej kriminality mohlo adresnejšie pôsobiť uloženie primeraných povinností podľa § 51 ods. 4 TZ, ako napr. podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu alebo podrobiť sa liečeniu závislosti od návykových látok, ak mu nebolo uložené ochranné liečenie.

Zoznam použitej literatúry:

1. BLAŽEK, R. *Kriminalistika*. Šamorín: Heuréka, 2016. Učebnice. ISBN 9788081730306. 263 s.
2. ČENTÉŠ, J. HAMRANOVÁ, D. *Drogové trestné činy*. Praha: C. H. Beck, 2023. ISBN: 9788074009334. 361 s.
3. ĽORKO, J., TARABOVÁ, N. *Kriminologický profil odsúdeného za sexuálne trestné činy*. In: Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi [elektronický dokument]. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2023, 11. ročník, 1. vyd. ISBN 9788080549930. s. 301-324.
4. MENCEROVÁ, I. a kol. *Trestné právo hmotné, všeobecná časť*. 3. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín: Heuréka, 2021. Učebnice. ISBN 9788081731037. 535 s.
5. SVATOŠ, R. *Krimologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 9788073803896. 290 s.
6. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon z 20. mája 2005 v znení neskorších predpisov

Kontaktné informácie

JUDr. Jakub Ľorko, PhD.

jakub.lorko@flaw.uniba.sk

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Mgr. Lenka Miklóssyová

lenka.miklossyova@flaw.uniba.sk

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

PODVOD NA DANI Z PRIDANEJ HODNOTY VERZUS TRESTNÝ ČIN DAŇOVÉHO PODVODU

VALUE ADDED TAX FRAUD VERSUS THE CRIME OF TAX FRAUD

Filip Richter¹

Abstrakt: Autor sa v predkladanom príspevku tematicky zameriava na koncept podvodu na dani z pridanej hodnoty a trestný čin daňového podvodu z pohľadu vybraných aspektov. Cieľom príspevku je v tejto súvislosti, vzhľadom na terminologickú podobnosť predmetných inštitútov, ako aj ich uplatňovanie v aplikačnej praxi, poukázať jednak na základné atribúty konceptu podvodu na dani z pridanej hodnoty a trestného činu daňového podvodu, no zároveň aj na ich odlišnosti.

Kľúčové slová: podvod na DPH, trestný čin daňového podvodu, daňový podvod

Abstract: In the presented paper, the author focuses thematically on the concept of value added tax fraud and the crime of tax fraud from the perspective of selected aspects. In this context, due to the terminological similarity of the institutes in question, as well as their application in practice, the aim of the paper is to point out both the basic attributes of the concept of value added tax fraud and the crime of tax fraud, but also their differences.

Key words: VAT fraud, the crime of tax fraud, tax fraud

Úvod

Trend globalizácie v posledných rokoch bezpochyby viditeľne zasiahol, okrem iných odvetví spoločenských vzťahov, najmä oblasť ekonomiky, čo sa prejavilo aj na rozvoji cezhraničného obchodovania, ktorý však so sebou nepriniesol len pozitívne sprievodné javy, ale znamenal aj narastanie počtu podvodných konaní.² Systém dane z pridanej hodnoty (ďalej len „DPH“) je navyše sám osebe, vzhľadom na množstvo rôznych mechanizmov a osobitných úprav, z ktorých pozostáva, koncipovaný mimoriadne komplikovane, čo sa následne prejavuje na jeho náchylnosti na

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

² BABČÁK, Vladimír: Daňové úniky a daňové podvody a právne možnosti ich predchádzania (inštitútmi daňového, obchodného a trestného práva). Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018, s. 1.

podvodné, zneužívajúce a právo obchádzajúce konania.³ Tieto druhy nežiaducich konaní sa zväčša dotýkajú práve nerozlučnej súčasti spoločného systému DPH, ktorou je právo na odpočítanie dane. Vzhľadom na techniku uplatňovania práva na odpočítanie dane budú v tejto súvislosti podstatné predovšetkým dve zložky, ktoré bývajú predmetom podvodných konaní zameraných na obohatenie sa na spoločnom systéme DPH, a to vznik práva na odpočítanie dane a jeho výška. Fingovanie rozhodných skutočností týkajúcich sa či výšky práva na odpočítanie, či dokonca jeho samotného vzniku v konkrétnom prípade, môže vyústiť do nepriaznivých právnych následkov, resp. do vyodenia právnej zodpovednosti, a to nielen v rovine daňového práva, ale aj v medziach trestného práva v podobe trestnej zodpovednosti za spáchaný trestný čin. V tomto článku bude venovaná pozornosť konceptu podvodu na DPH a trestnému činu daňového podvodu podľa § 277a zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“) vzhľadom na ich terminologickú podobnosť, v dôsledku čoho existuje riziko ich potenciálneho zamieňania v aplikačnej praxi.

Právo na odpočítanie dane

Smernica Rady 2006/112/ES z 28. novembra 2006 o spoločnom systéme dane z pridanej hodnoty (Ú. v. ES L 347 11.12.2006) v platnom znení (ďalej len „smernica o DPH“), ako vyplýva z jej článku 1 ods. 1, ustanovuje spoločný systém DPH, vo vzťahu ku ktorému ďalej stanovuje, že tento sa uplatňuje až po maloobchodný stupeň vrátane a je založený na zásade, že na tovar a služby sa uplatňuje všeobecná daň zo spotreby presne úmerná cene tovaru a služieb bez ohľadu na počet transakcií uskutočnených vo výrobnom a distribučnom procese pred stupňom, na ktorom sa daň účtuje. Na každú transakciu sa uplatní DPH vypočítaná z ceny tovaru alebo služieb podľa sadzby platnej pre tento tovar alebo služby po odpočítaní sumy DPH, ktorou boli priamo zaťažené rôzne nákladové prvky. Uvedené ustanovenie vyjadruje základnú zásadu spoločného systému DPH, ktorou je zásada neutrality. DPH ako všeobecná nepriama daň zo spotreby sa v tejto súvislosti vyberá na každom hospodárskom stupni. Súčasťou spoločného systému DPH je aj právo na odpočítanie dane, ktorého cieľom je zamedziť kumulácii dane v rámci podnikateľského reťazca, čo býva v praxi často zdôrazňované aj v rámci judikatúry Súdneho dvora EÚ, z ktorej vyplýva, že „*právo zdaniteľných osôb odpočítať z DPH, ktorú majú zaplatiť, DPH splatnú alebo zaplatenú na vstupe z tovaru, ktorý nadobudli, alebo služieb, ktoré prijali,*

³ RICHTER, Filip: Aplikácia podvodu na DPH a konceptu deklarovaného dodávateľa v kontexte rozsudku „Kemwater ProChemie“. In: *MMK 2022: Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky: recenzovaný sborník příspěvků mezinárodní vědecké konference. Roč. 13* [online]. Hradec Králové: Magnanimitas akademické sdružení, 2022, s. 229 [cit. 2023-09-28]. Dostupné na: https://www.vedeckekonference.cz/library/proceedings/mmk_2022.pdf.

predstavuje základnú zásadu spoločného systému DPH zavedeného právnou úpravou Únie. Systém odpočítaní má za cieľ úplne zbaviť zdaniteľnú osobu bremena DPH splatnej alebo zaplatenej v rámci všetkých jej hospodárskych činností. Spoločný systém DPH v dôsledku toho zabezpečuje daňovú neutralitu, pokiaľ ide o daňovú záťaž všetkých hospodárskych činností bez ohľadu na ich ciele alebo výsledky pod podmienkou, že tieto činnosti samy v zásade podliehajú DPH ... právo na odpočítanie dane uvedené v článku 167 a nasl. smernice o DPH je neoddeliteľnou súčasťou mechanizmu DPH a v zásade nemôže byť obmedzené. Toto právo sa osobitne uplatňuje bezprostredne na všetky dane zatažujúce transakcie uskutočnené na vstupe".^{4, 5}

Z príslušných článkov smernice o DPH vyplýva, že uplatnenie práva na odpočítanie dane je podmienené splnením tak materiálnych (hmotnoprávných), ako aj formálnych podmienok. Hmotnoprávne podmienky práva na odpočítanie dane sú tie, ktoré upravujú samotný základ a rozsah pôsobnosti tohto práva, tak ako sú požiadavky stanovené v kapitole 1 hlavy X smernice o DPH, nazvanej „Vznik a rozsah pôsobnosti práva na odpočítanie dane“. Na druhej strane formálne podmienky práva na odpočítanie dane upravujú pravidlá a kontrolu výkonu tohto práva, ako aj riadne fungovanie systému DPH, ako sú povinnosti týkajúce sa účtovníctva, fakturácie a daňového priznania.⁶ Hmotnoprávne podmienky vychádzajú z článku 168 písm. a) smernice o DPH, pričom vyžadujú, aby osoba, ktorá si právo na odpočítanie dane uplatňuje, bola tzv. „zdaniteľnou osobou“ podľa podmienok uvedených v predmetnej smernici, no zároveň, aby táto zdaniteľná osoba využívala tovary alebo služby, na základe ktorých vzniká právo na odpočítanie dane, na výstupe pre potreby svojich vlastných zdaniteľných transakcií. Okrem toho sa kladie požiadavka, aby tieto tovary alebo služby dodala, alebo poskytla dotknutej zdaniteľnej osobe na vstupe iná zdaniteľná osoba. Uplatnenie práva na odpočítanie dane je zároveň umožnené len za podmienky, že existuje materiálna podstata plnenia, teda skutočne došlo k dodaniu tovaru alebo služby, čo je spresnené v článku 167 smernice o DPH, podľa ktorého právo odpočítať daň vzniká vtedy, keď vzniká daňová povinnosť v súvislosti s daňou, ktorá je odpočítateľná.⁷ Pokiaľ však ide o fiktívne plnenie, teda materiálna podstata

⁴ Rozsudok Súdneho dvora z 25. júla 2018, vo veci Gmina Ryjewo, C-140/17, ECLI:EU:C:2018:595, body 28 až 30.

⁵ RICHTER, Filip: Aplikácia podvodu na DPH a konceptu deklarovaneho dodávateľa v kontexte rozsudku „Kemwater ProChemie“. In: *MMK 2022: Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky: recenzovaný sborník příspěvků mezinárodní vědecké konference. Roč. 13* [online]. Hradec Králové: Magnanimitas akademické sdružení, 2022, s. 230. ISBN 978-80-87952-37-5. Dostupné na: https://www.vedeckekonference.cz/library/proceedings/mmk_2022.pdf.

⁶ Rozsudok Súdneho dvora zo 14. októbra 2021, Finanzamt N (Communication de l'affectation), C-45/20 a C-46/20, ECLI:EU:C:2021:852, body 34 a 35.

⁷ Napr. rozsudok Súdneho dvora z 12. apríla 2018, Biosafe - Indústria de Reciclagens, C-8/17, ECLI:EU:C:2018:249, body 31 a 32 alebo rozsudok Súdneho dvora z 21. marca 2018, Volkswagen, C-533/16, EU:C:2018:204, body 41 a 42.

plnenia absentuje, takéto „plnenie“, ako judikoval aj Súdny dvor EÚ, nemôže mať žiadne spojenie s transakciami zdaniteľnej osoby zdaňovanými na výstupe. „V dôsledku toho ak k skutočnému dodaniu tovaru alebo poskytnutiu služieb nedôjde, nevznikne žiadne právo na odpočítanie dane. Mechanizmu DPH je tak inherentné, že fiktívna transakcia nemôže zakladať právo na žiadne odpočítanie tejto dane.“⁸ Čo sa týka formálnych podmienok, smernica o DPH stanovuje, že zdaniteľná osoba musí byť držiteľom faktúry vypracovanej v súlade s ustanoveniami čl. 220 až 236 a 238 až 240 smernice o DPH. Hmotnoprávne a formálne podmienky práva na odpočítanie dane stanovené smernicou o DPH boli prevzaté aj do vnútroštátnej právnej úpravy, pričom smerodajnými sú ustanovenia § 49 a 51 zákona o DPH. Vzhľadom na systém registrácie pre daň treba poznamenať, že právo na odpočítanie dane podľa § 49 zákona o DPH má len tá osoba, ktorá má status platiteľa dane. V prípade, že si platiteľ dane chce uplatniť právo na odpočítanie dane, je povinný preukázať splnenie hmotnoprávných a formálnych podmienok, ktorým toto právo podlieha.⁹ Ak platiteľ dane nepreukáže splnenie hmotnoprávných a formálnych podmienok pre uplatnenie práva na odpočítanie dane, toto právo mu správca dane rozhodnutím neprizná.

Koncept podvodu na DPH

Nepreukázanie podmienok pre uplatnenie práva na odpočítanie dane nepredstavuje jediný dôvod, na základe ktorého správca dane neprizná platiteľovi dane právo na odpočítanie dane. Popri nepreukázaní splnenia predmetných podmienok existujú ešte ďalšie osobitné dôvody, ktoré správcovi dane zakladajú povinnosť nepriznať platiteľovi dane právo na odpočítanie dane. Ide o koncept podvodu na DPH a zneužitia práva.¹⁰ Potrebu dôsledného rozlišovania jednotlivých dôvodov na zamietnutie práva na odpočítanie dane zdôrazňuje vo svojej rozhodovacej činnosti aj Najvyšší správny súd SR.¹¹ Zamerajúc sa na koncept podvodu na DPH, možno skonštatovať, že tento nemá svoje výslovné zakotvenie v podobe normatívnych viet tak v smernici o DPH, ako ani v zákone o DPH.¹² Existencia tohto konceptu sa opiera

⁸ Rozsudok Súdneho dvora z 8. mája 2019, EN.SA., C-712/17, ECLI:EU:C:2019:374, body 24 a 25.

⁹ Pozri § 24 ods. 1 písm. a) zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁰ KAČALJAK, Matej: DPH podvod a zneužitie práva – právne aspekty. In: DPH v praxi. 2019, roč. 8, č. 7-8. ISSN 1339-1658. [Online] Dostupné na: <https://www.daneauctovnictvo.sk/sk/casopis/dph-v-praxi/dph-podvod-a-zneužitieprava-pravne-aspekty.m-2792.html>.

¹¹ Pozri napríklad rozsudok Najvyššieho správneho súdu SR z 30. januára 2023, sp. zn. 1Sžfk/74/2021, ECLI:SK:NSSSR:2023:7019200937.1, bod 24.

¹² KAČALJAK, Matej: DPH podvod a zneužitie práva – právne aspekty. In: DPH v praxi.

výlučne o rozhodovaciu činnosť Súdneho dvora EÚ, ktorý v rámci svojej činnosti aplikácie práva EÚ a poskytovania výkladu primárnych a sekundárnych aktov práva EÚ vyvinul množstvo všeobecných zásad, ktoré je nevyhnutné zohľadňovať pri výkone verejnej moci, nakoľko tieto sa stali súčasťou právneho poriadku EÚ. Koncept podvodu na DPH možno odvodiť práve zo všeobecnej zásady zákazu podvodu a zneužitia práva, pričom táto nachádza svoj základ, rovnako ako aj niektoré ďalšie zásady, v judikatúre Súdneho dvora EÚ.¹³ Orgány aplikácie práva sú na túto zásadu povinné prihliadať aj pri absencii ekvivalentného pravidla vo vnútroštátnom práve.¹⁴ Koncept podvodu na DPH smeruje k ochrane spoločného systému DPH pred nekalými konaniami. Súdny dvor EÚ konštantne judikuje, že boj proti podvodom, daňovým únikom a prípadným zneužitiam je cieľ, ktorý je uznaný a podporovaný smernicou o DPH, ako aj to, že dovoľávať sa noriem práva EÚ podvodným alebo zneužívajúcim spôsobom nie je možné.¹⁵ Z judikatúry Súdneho dvora EÚ možno zároveň vyvodit', že koncept podvodu na DPH *de facto* pôsobí ako dodatočná podmienka pre uplatnenie práva na odpočítanie dane, teda, že platiteľ dane si toto právo neuplatňuje podvodným spôsobom, resp. že nevedel a ani nemohol vedieť, že sa zúčastnil transakcie, ktorá je poznačená podvodom na DPH. Uvedené sa však skúma až po preukázaní, že hmotnoprávne a formálne podmienky práva na odpočítanie dane boli splnené. Pre úplnosť treba uviesť, že koncept podvodu na DPH sa vzťahuje aj na mechanizmus oslobodenia od dane. Najvyšší súd SR judikoval, že Súdny dvor pojem daňový podvod stabilne používa na označenie situácie, keď jeden z účastníkov zdaniteľného obchodu, resp. s nimi vytvoreného reťazca si nesplní svoju daňovú povinnosť a neodvedie vybranú daň a ďalší si ju naopak odpočíta, a to za účelom získania zvýhodnenia, ktoré je v rozpore s účelom daňového práva EÚ, nakoľko takto uskutočnené operácie nezodpovedajú bežným obchodným podmienkam a riadnej starostlivosti a primeranej obozretnosti.¹⁶ V tejto súvislosti vyplýva, že základným znakom podvodu na DPH je daňový únik, resp. chýbajúca daň.¹⁷ Vyvodenie právnych následkov za účasť na podvode na DPH sa v zmysle

2019, roč. 8, č. 7-8. ISSN 1339-1658. [Online] Dostupné na: <https://www.daneauctovnictvo.sk/sk/casopis/dph-v-praxi/dph-podvod-a-zneužitieprava-pravne-aspekty.m-2792.html>.

¹³ RICHTER, Filip: Legálne zakotvenie podvodu na DPH do vnútroštátneho právneho poriadku. In: Bulletin Slovenskej komory daňových poradcov. 2023, č. 1, s. 11.

¹⁴ KAČALJAK, Matej: Podvod na DPH a zneužitie práva v oblasti DPH v právnej doktríne a aplikačnej praxi na Slovensku. In: Bulletin Slovenskej komory daňových poradcov. 2020, č. 1, s. 31.

¹⁵ Napríklad rozsudok Súdneho dvora z 11. novembra 2021, Ferimet, C-281/20, ECLI:EU:C:2021:910, bod 45.

¹⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo 17. októbra 2017, sp. zn. 1Sžf/31/2016, ECLI:SK:NSSR:2017:8015200053.1, bod 49.

¹⁷ BRYCHTA, Karel, KUPČÍK, Petr, PROCHÁZKA, Vojtěch: Pojmové znaky podvodu na DPH v judikatúre Súdneho dvora Evropské unie. In: Časopis pro právní vědu a praxi [online]. 2021, roč. 29, č.

judikatúry Súdneho dvora EÚ pripúšťa tak voči samotnej zdaniteľnej osobe, ktorá podvod spáchala, ako aj voči zdaniteľnej osobe, ktorej bol dodaný tovar alebo poskytnutá služba zakladajúca právo na odpočítanie dane, avšak len za podmienky, ak sa preukáže, že táto zdaniteľná osoba vedela alebo mala vedieť, že sa týmto nadobudnutím tovaru alebo prijatím týchto služieb zúčastní na transakcii, ktorá je súčasťou podvodu v súvislosti s DPH. Túto druhú zdaniteľnú osobu treba na účely smernice o DPH považovať za účastníka na tomto podvode bez ohľadu na to, či má alebo nemá prospech z opätovného predaja tovaru alebo využívania služieb v súvislosti so zdanenými transakciami, ktoré uskutočnila v predchádzajúcej fáze, pričom za týchto okolností táto zdaniteľná osoba pomáha páchatelom podvodu a stáva sa jeho spolupáchateľom.¹⁸ V tomto prípade ide *de facto* o zodpovednosť tretej strany. Koncept podvodu na DPH je budovaný na systéme subjektívnej zodpovednosti, teda vyžaduje sa zavinenie platiteľa dane. Ako totiž Súdny dvor konštantne pripomína, zavedenie systému zodpovednosti bez zavinenia by v tomto prípade prekračovalo rámec nevyhnutný na ochranu verejných financií.¹⁹ Keďže zamietnutie práva na odpočítanie dane z dôvodu úmyselnej alebo nedbanlivostnej účasti na podvode na DPH je výnimkou z uplatnenia základnej zásady, ktorú predstavuje toto právo, dôkazné bremeno vo vzťahu k preukázaniu, že platiteľ dane vedel alebo mal vedieť, že sa zúčastnil transakcie poznačenej podvodom na DPH, znáša správca dane, ktorý túto skutočnosť musí preukázať dostatočne objektívnymi dôkazmi, na základe ktorých by bolo možné dospieť k takémuto záveru.²⁰ Objektívne dôkazy je správca dane povinný zistiť v súlade s pravidlami dokazovania stanovenými vnútroštátnym právom, keďže právo EÚ neustanovuje pravidlá týkajúce sa spôsobu vykonávania dôkazov týkajúcich sa podvodu na DPH. Tieto vnútroštátne pravidlá však nesmú ohroziť účinnosť práva EÚ.²¹ V prípade, že správca dane v priebehu daňovej kontroly zozbiera dostatok dôkazov na vyvodenie záveru o úmyselnej alebo nedbanlivostnej účasti platiteľa dane na podvode na DPH, postupom podľa zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov následne, po všetkých naväzujúcich procesných krokoch, vydá rozhodnutie vo vyrubovacom konaní, ktorým platiteľovi dane neuzná uplatnené právo na odpočítanie dane.

3, s. 637. 633-647 [cit. 2023-10-02]. ISSN 1805-2789. Dostupné na: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/15230/12368> s. 637.

¹⁸ Uznesenie Súdneho dvora zo 14. apríla 2021, Finanzamt Wilmersdorf, C-108/20, ECLI:EU:C:2021:266, body 22 a 23.

¹⁹ Tamže, bod 25.

²⁰ Rozsudok Súdneho dvora z 21. júna 2012, Mahagében a Dávid, C-80/11 a C-142/11, ECLI:EU:C:2012:373, bod 49.

²¹ Uznesenie Súdneho dvora z 3. septembra 2020, Vikingo Fővállalkozó, C-610/19, ECLI:EU:C:2020:673, bod 59.

Trestný čin daňového podvodu

Pojem daňový podvod je v Slovenskej republike chápaný hlavne cez prizmu trestného práva, a to ako trestný čin daňového podvodu,²² ktorý, v porovnaní s konceptom podvodu na DPH, je v právnom poriadku výslovne upravený, a to konkrétne v § 277a Trestného zákona. Keďže predmetný trestný čin je zameraný tak na oblasť DPH, ako aj na spotrebné dane, avšak tento príspevok sa týka výlučne DPH, tak charakteristika základných znakov trestného činu daňového podvodu a jeho komparácia s konceptom podvodu na DPH bude v ďalšom texte zameraná výlučne na oblasť DPH.

Objektom trestného činu daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona je záujem spoločnosti na ochrane majetku štátu proti neoprávneným podvodným konaniam, spočívajúcim v obohacovaní sa na úkor majetku štátu predstieraním nárokov na vrátenie DPH. Objektívnu stránku tohto trestného činu, opierajúc sa o základnú skutkovú podstatu, páchatel naplní vtedy, ak minimálne vo väčšom rozsahu neoprávnene uplatní nárok na vrátenie DPH v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech.²³ Z formulácie objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu daňového podvodu vyplýva jej priamy súvis s nadmerným odpočtom DPH, ktorý sa zase nevyhnutne opiera o právo na odpočítanie dane, bez uplatnenia ktorého by nikdy nemohol vzniknúť. Nadmerným odpočtom sa na účely zákona o DPH rozumie prevýšenie celkovej výšky odpočítateľnej dane za príslušné zdaňovacie obdobie nad celkovou výškou dane za príslušné zdaňovacie obdobie okrem dane pri dovoze tovaru.²⁴ Trestný čin daňového podvodu v tejto súvislosti nie je, sám osebe, aplikovateľný na tie druhy podvodných konaní, ktoré smerujú len k protiprávnemu uplatneniu oslobodenia od DPH. Požiadavka spáchania činu minimálne vo väčšom rozsahu²⁵ limituje vyvodzovanie trestnej zodpovednosti za trestný čin daňového podvodu len vo vzťahu k závažnejším konaniam, čo je markantný protiklad v porovnaní s konceptom podvodu na DPH, kde výška uplatneného práva na odpočítanie dane, na účely aplikácie konceptu podvodu na DPH v prípade účasti platiteľa dane na plnení poznačenom podvodom na DPH, nie je relevantná. Z uvedených skutočností vyplýva, že koncept podvodu na DPH, z

²² ŠIMONOVÁ, Jana: Daňové úniky – precizácia všeobecnej terminológie (absentujúceho aspektu daňového práva). In: Acta Universitatis Carolinae Iuridica [online]. 2018, roč. 64, č. 1, s. 132 [cit. 2023-10-05]. Dostupné na: https://www.prf.cuni.cz/sites/default/files/soubory/2019-05/Auci_1_2018.pdf.

²³ ŠAMKO, Peter: Daňové podvodné konania a ich dokazovanie. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015, s. 93-94.

²⁴ § 79 ods. 1 zákona o DPH.

²⁵ Na určenie rozsahu činu sa použijú rovnaké kritériá ako na určenie škody podľa § 125 ods. 1 TZ. To znamená, že väčším rozsahom bude v tomto prípade neoprávnené uplatnenie nároku na vrátenie dane aspoň vo výške 2 660 eur. STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia a kol.: Trestný zákon komentár. Zväzok II. Praha : Wolters Kluwer, 2022, s. 787-788.

hľadiska jeho praktického uplatnenia, pokrýva širšiu množinu podvodných konaní, teda tak tie, ktoré súvisia s právom na odpočítanie dane (bez ohľadu na to, či platiteľ dane za konkrétne zdaňovacie obdobie vykázal vlastnú daňovú povinnosť alebo nadmerný odpočet), ako aj tie, kde ide o právo na oslobodenie od dane. Na rozdiel od toho, pri trestnom čine daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona ide iba o prípady uplatnenia nároku na vrátenie nadmerného odpočtu DPH, ktorý páchatelovi buď nevznikol vôbec, alebo mu vznikol v nižšej výške, pričom pôjde najmä o situácie, keď si páchatel uplatní právo na odpočítanie dane z fiktívnych vstupov. Podstatnou skutočnosťou však je, že musí byť zároveň splnená aj podmienka minimálne väčšieho rozsahu činu. Subjekt trestného činu daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona je formulovaný slovom „kto“, teda ním môže byť ktorákoľvek trestne zodpovedná osoba, pričom ide o všeobecný subjekt. Z § 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov vyplýva, že páchatelom tohto trestného činu môže byť aj právnická osoba. Čo sa týka subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu daňového podvodu, tá je s ohľadom na § 17 Trestného zákona založená na úmyselnom zavinení, pričom sa vyžaduje aspoň nepriamy úmysel. Súčasťou subjektívnej stránky je zároveň aj motív, ktorý spočíva v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech. Na tomto mieste možno identifikovať rozdiel oproti konceptu podvodu na DPH, pri ktorom je prípustné tak zavinenie z nedbanlivosti, ako aj úmyselné zavinenie. V tejto súvislosti, pre ďalší postup správcu dane, je zároveň podstatná aj pozícia posudzovaného platiteľa dane, teda či tento platiteľ dane predstavuje samostatného páchatela podvodu na DPH, alebo sa len vyskytol v reťazci dodaní, v ktorom sa niekde na predošlých stupňoch vyskytol podvod na DPH. Výsledok však zostáva totožný, teda príslušný správca dane rozhodnutím zamietne uplatnené právo na odpočítanie dane, ak sa na základe objektívnych skutočností preukáže úmyselná alebo nedbanlivostná participácia platiteľa dane na podvodnom konaní. V rámci komparácie základných znakov konceptu podvodu na DPH a trestného činu daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona nemožno opomenúť procesnú rovinu. Vyšetrovanie trestných činov, vrátane trestného činu daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona, prebieha v trestnom konaní, ktorého hlavným účelom je najmä náležite zistiť trestné činy a spravodlivo potrestať ich páchatelov.²⁶ Dôkazné bremeno v trestnom konaní zaťažuje orgány činné v trestnom konaní, ktoré sú povinné zisťovať skutkový stav veci a objasňovať rozhodujúce okolnosti, teda aj to, či boli naplnené všetky znaky skutkovej podstaty niektorého trestného činu. V prípade konceptu podvodu na DPH v daňovom konaní je nositeľom dôkazného bremena správca dane, ktorý preukazuje

²⁶ ČENTÉŠ, Jozef a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná časť. Šamorín : Heuréka, 2016, s. 20.

účasť platiteľa dane na plnení poznačenom podvodom na DPH na základe objektívnych dôkazov.

Záver

Hoci koncept podvodu na DPH a trestný čin daňového podvodu spája ich terminologická podobnosť, každý sa vyznačuje špecifickými základnými znakmi, pričom ich porovnaním možno v posudzovaných medziach nájsť tak podobné, ako aj odlišné črty. Medzi najzásadnejšie odlišnosti možno zaradiť práve normatívne vyjadrenie, ktoré pri podvode na DPH absentuje, a objektívnu stránku oboch inštitútov, pričom koncept podvodu na DPH, vzhľadom k tomu, že sa vzťahuje tak na právo na odpočítanie dane (vrátane nadmerného odpočtu), ako aj na právo na oslobodenie od dane, pokrýva širšiu množinu protiprávnych skutkov, než trestný čin daňového podvodu. Naopak, medzi podobné znaky patrí objekt, ktorý, vo svojom všeobecnom vyjadrení, predstavuje ochranu verejných financií, a skutočnosť, že dôkazné bremeno vo vzťahu k preukázaniu rozhodnutých skutočností pri oboch inštitútoch znášajú orgány verejnej moci.

Zoznam použitej literatúry:

1. BABČÁK, Vladimír a kol.: Daňové úniky a daňové podvody a právne možnosti ich predchádzania (inštitútmi daňového, obchodného a trestného práva). Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018, 472 s. ISBN 978-80-8152-661-9.
2. BRYCHTA, Karel, KUPČÍK, Petr, PROCHÁZKA, Vojtěch: Pojmové znaky podvodu na DPH v judikatuře Soudního dvora Evropské unie. In: Časopis pro právní vědu a praxi [online]. 2021, roč. 29, č. 3, s. 633-647 [cit. 2023-10-02]. ISSN 1805-2789. Dostupné na: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/15230/12368>.
3. ČENTÉŠ, Jozef a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná časť. Šamorín : Heuréka, 2016, 438 s. ISBN 978-80-8173-020-7.
4. KAČALJAK, Matej: DPH podvod a zneužitie práva – právne aspekty. In: DPH v praxi [online]. 2019, roč. 8, č. 7-8. ISSN 1339-1658. Dostupné na: <https://www.daneauctovnictvo.sk/sk/casopis/dph-v-praxi/dph-podvod-a-zneužitieprava-pravne-aspekty.m-2792.html>.
5. KAČALJAK, Matej: Podvod na DPH a zneužitie práva v oblasti DPH v právnej doktríne a aplikačnej praxi na Slovensku. In: Bulletin Slovenskej komory daňových poradcov. 2020, č. 1, s. 30-35. ISSN 2644-688X.
6. RICHTER, Filip: Aplikácia podvodu na DPH a konceptu deklarovaného dodávateľa v kontexte rozsudku „Kemwater ProChemie“. In: MMK 2022: Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky: recenzovaný sborník příspěvků mezinárodní vědecké konference.

Roč. 13 [online]. Hradec Králové: Magnanimitas akademické sdružení, 2022, s. 229-237. ISBN 978-80-87952-37-5. Dostupné na:

https://www.vedeckekonference.cz/library/proceedings/mmk_2022.pdf.

7. RICHTER, Filip: Legálne zakotvenie podvodu na DPH do vnútroštátneho právneho poriadku. In: Bulletin Slovenskej komory daňových poradcov. 2023, č. 1, s. 10-17. ISSN 2644-688X.
8. STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia a kol.: Trestný zákon komentár. Zväzok II. Praha : Wolters Kluwer, 2022, 1506 s. ISBN 978-80-7676-534-4.
9. ŠAMKO, Peter: Daňové podvodné konania a ich dokazovanie. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015, 419 s. ISBN 978-80-8168-262-9.
10. ŠIMONOVÁ, Jana: Daňové úniky – precizácia všeobecnej terminológie (absentujúceho aspektu daňového práva). In: Acta Universitatis Carolinae Iuridica [online]. 2018, roč. 64, č. 1, s. 127-133. ISSN 2336-6478 [cit. 2023-10-05]. Dostupné na: https://www.prf.cuni.cz/sites/default/files/soubory/2019-05/Auci_1_2018.pdf.

Kontaktné informácie

JUDr. Filip Richter

richter2o@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

JAK ZACHÁZET S DĚTMI, KTERÉ PÁCHAJÍ PROTIPRÁVNÍ ČINY A DĚLAJÍ TO V NORSKU LÉPE?¹

HOW TO HANDLE CHILDREN WHO ARE COMMITTING ILLEGAL ACTS AND DO THEY DO IT BETTER IN NORWAY?

Michaela Trtková²

Abstrakt: Legislativa zaměřená na děti, které páchají protiprávní činy, zejména činy jinak trestné, v České republice prochází neustálým vývojem. V současnosti směřuje cestou rozsáhlé novelizace zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Tento příspěvek se věnuje vůbec zdůvodnění potřeby novelizace, kdy diskutuje určité elementy navrhované novely a zároveň také uvádí norský přístup k této problematice, který může a měl by být další inspirací pro zákonodárce.

Klíčové slova: dítě, čin jinak trestný, novela

Abstract: Legislation aimed at children who commit illegal acts, especially acts otherwise criminal, is constantly evolving in the Czech Republic. At the moment, a large-scale amendment of the Juvenile Justice Act is on the way. This contribution is devoted to justifying the need for an amendment in general, where it discusses certain elements of the proposed amendment and at the same time also presents the Norwegian approach to this issue, which can be and should be another inspiration for legislators.

Key words: child, act otherwise punishable, amendment

Úvod

Tento příspěvek se zabývá protiprávními činy, které páchají děti mladší patnácti let. Jelikož zmiňuji i norskou právní úpravu, nejsou tyto souhrnně nazývány jako činy jinak trestné dle české právní terminologie, ale obecně jako protiprávní činy. Tyto činy jsou v České republice posuzovány v kvazitrestním řízení probíhajícím v rámci jak trestněprávních, tak zejména občanskoprávních předpisů, je jako primární

¹ Tento příspěvek je publikován v rámci projektu specifického výzkumu Systém zacházení s trestně neodpovědnými dětmi a mladistvými po spáchání protiprávního činu – Česko-norský přístup MUNI/A/1251/2022. Příspěvek byl již částečně publikován v rámci konference COFOLA 2023.

² Masarykova univerzita

předpis trestněprávní dimenze uveden zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (ZSM). V Norsku jsou tyto činy řešeny v rámci správněprávního řízení. Proto, že se sekce, jíž je příspěvek součástí, týká aktuálních trendů právní úpravy, je příspěvek zaměřen zejména na optiku návrhu novely vybraných ustanoveních ZSM, která by měla být účinná od července roku 2024 s exkurzem do právní úpravy norské.

ZSM a změny v Hlavě III

ZSM je hybridní předpis řešící kriminalitu mládeže, tedy souhrnně mladistvých a dětí mladších 15 let. Předpis je rozdělen do dvou částí, přičemž Hlava III ZSM, jež je součástí části první, se v obecnosti týká řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, které je upraveno v devíti ustanoveních (§89 - §96 ZSM) a je v centru zájmu tohoto příspěvku. ZSM nadpisem slibuje zejména procesněprávní úpravu problematiky, přesto má Hlava III spíše povahu hybridní, tedy obsahuje jak hmotněprávní, tak procesněprávní ustanovení. Připravovaná a potřebná novela ZSM navrhuje rozšíření právní úpravy ze současných 9 na 21 ustanovení, tedy stávající právní úpravu rozšiřuje a zároveň její velkou část upravuje. V následující části příspěvku vybírám a podtrhuji ty nejdůležitější změny, které novela přináší.

Obecná ustanovení Hlavy III ZSM

První velkou změnou je nová struktura této hlavy, kdy je novelou navrhováno vložení nového dílu „Obecná ustanovení“ před § 89 ZSM. Tento by měl obsahovat § 88b, nepatrně upravený stávající § 89, a nově § 89a a § 89b.

Na základě § 88b přidaného na základě novely se nově řízení s dětmi rozděluje do tří fází:

- a) fáze, kde probíhají úkony vyšetřování – trestní fáze řízení,
- b) prověření podmínek, zda státní zastupitelství podá návrh na uložení opatření – návrhová fáze řízení, a
- c) soudní fáze řízení.

Ve stávající právní úpravě ZSM řízení s dětmi nijak zvláště dále nedělí, ale uvádí nejprve základní hmotněprávní předpoklady (§ 89 ZSM), následně základní podmínky řízení (§ 90-92 ZSM), poté opatření a jejich podmínky (§ 93, 95a ZSM) a doplňková ustanovení týkající se výsledku řízení (§ 94, § 95, § 96 ZSM).

Dobrý dojem z novely na základě prvního ustanovení na první pohled kazí skutečnost, že návrh novely ruší § 96 ZSM, tedy možnost, resp. nutnost, postupu soudu dle předpisů upravujících občanské soudní řízení. Místo něj pak vkládá § 89a „Použití jiných právních předpisů“. Tento uvádí, že na postup OČTŘ se v trestním řízení v trestní fázi použijí určitá ustanovení Hlavy II a subsidiárně i trestní řád, na návrhovou fázi zákon o státním zastupitelství a na postup v soudní fázi řízení předpisy upravující

občanské soudní řízení. Problémem je, že novela nevymezuje nijak specificky fázi trestního řízení. Pouze u ní zmiňuje subsidiární použitelnost trestního řádu, z čehož vyplývá, že veškeré úkony budou prováděny na základě něj. *De facto* ale použití trestního řádu problém nepředstavuje, protože jsou jeho ustanovení využívána i v současnosti z důvodu, že ani neexistuje jiné řešení pro policejní orgány.

V rámci druhé fáze řízení, návrhové, zdůrazňuje novela postup dle zákona o státním zastupitelství. Pro fázi třetí zachovává novela postup dle občanskoprávních předpisů, občanského soudního řádu (OSŘ) a zákona o zvláštních řízeních soudních (ZŘS).

Co se tedy týče aplikovaných předpisů, nic zásadního se jí nemění. A pokud pomineme negativní konotace použité terminologie týkající se první fáze řízení – trestní řízení – korespondující s řízením o trestných činech dospělých pachatelů, zpřehledňuje novela celý systém aplikace.

Jako nejdůležitější změnu, kterou navrhuje novela v § 89b odst. 5 ovšem shledávám výslovné zavedení mediace. Tato v ní ale bohužel není nijak dále specifikována ani konkretizována.

Trestní fáze řízení

Tím, že je fáze nazvána jako „trestní“, může novela naznačovat přesun problematiky do více trestněprávní roviny, než je tomu v současnosti, nicméně dle mého názoru tomu tak není. Je skutečností, že před tím než policejní orgán vypátrá, kdo je pachatelem protiprávního činu a jaké kvality čin dosahuje, zpravidla podle trestního řádu postupuje a jinou možnost ani nemá (jak již bylo vše uvedeno). Resp. postupuje dle obecných předpisů trestního práva, zejména TŘ nebo zákona č. 278/2008 Sb., o Policii České republiky (dále „zákon o PČR“). Tímto fakticky provádí přípravné řízení. Cílem první fáze (a v případě dětí mladších 15 let i poslední) přípravného řízení, prověřování, je učinění závěrů OČTŘ o tom, zda byl spáchán protiprávní čin dosahující kvality činu trestného, a kdo byl jeho pachatelem.³ K praktickém pojetí „přípravného“ řízení s dětmi se mnohokrát vyjádřil Nejvyšší soud ČR ve své judikatuře. Například ve svém Usnesení ze dne 25.08.2010, sp. zn. 8 Tdo 927/2010 zdůraznil, že i když vznikne důvodné podezření, že protiprávní čin spáchalo dítě mladší 15 let, je dále vedeno řízení dle TŘ až do naprosté jistoty, že pachatelem bylo dítě mladší 15 let, které spáchalo ČJT. Nejvyšší soud zde argumentuje zejména tím, že „v rámci tohoto řízení (přípravné řízení dle TŘ) se však toliko shromažďují podklady. Nevede se trestní řízení, neboť to není proti osobě s nedostatkem věku přípustné.“⁴ Znění novely tedy zásadně nic nemění, alespoň pro první část řízení, fázi trestní, kdy pouze upřesňuje a potvrzuje zavedenou praxi OČTŘ.

³ Gřivna, T., Šámal, P. a kol. *Oběti trestných činů*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 386.

⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25.08.2010, sp. zn. 8 Tdo 827/2010

Do doby podání návrhu tedy již řízení dle trestního řádu vedeno je a novela tuto možnost pouze potvrzuje. V současné právní úpravě je obdobný postup možný prověřit a nalézt pouze v judikatuře soudů.

Právní zastoupení dítěte

V Česká republika je obrovský kontrast co se týče zastoupení mladistvého v řízení pro spáchané provinění oproti zastoupení dítěte v řízeních kvůli ČJT ze strany jak akademiků, tak mezinárodních organizací. U mladistvého je pevně ustanovena nutná obhajoba od prvního úkonu dle trestního řádu (§ 42a odst. 1, písm. a) ZSM). Nicméně u dětí mladších 15 let je opatrovník dítěte, kterým je advokát, určen až usnesením soudu dle § 91 odst. 2 ZSM, mnohokrát i více než několik měsíců po započnutí prvních úkonů ze strany státního zastupitelství.⁵ Novela se poměrně zevrubně věnuje této problematice v celkem šesti poměrně rozsáhlých ustanoveních (§ 89c-89h).

Znění § 89c návrhu kopíruje § 42a ZSM, pro dítě tedy stanovuje povinné právní zastoupení od okamžiku jeho prvního kontaktu s úkony prováděnými dle TŘ. Jako krok v souladu s judikaturou ESLP a nezahrnující stigmatizaci dítěte sledávám použití terminologie mimo trestní právo, tedy, že není oddíl označen jako „nutná obhajoba“ dítěte, ke které má i dle důvodové zprávy k novele velmi blízko, nicméně jako „povinné právní zastoupení“, kdy zmocněnec má povahu spíše advokáta v civilním řízení. V tomto ustanovení novela přímo poukazuje na skutečnost, že se s dítětem vede prověřování.

Povinné právní zastoupení návrh rozšiřuje až do 18 let věku a v případech, kdy to státní zástupce nebo soud považuje za vhodné je povinné zastoupení stanoveno až do 21 let dítěte. Tímto ustanovením tedy státní zástupce zasahuje do současné struktury zastoupení fyzických osob, kdy nutná obhajoba byla vždy u mladistvých, ale v případě dospělých pouze ve vybraných případech (§ 36 TŘ). Nicméně situaci, kdy je možné teoreticky uvažovat o promítnutí důsledků činu jinak trestného za hranici 18 let je uložení opatření ochranného léčení dle § 93 odst. 8 ZSM, které lze vykonávat i po dovršení 18 let věku dítěte.⁶ Další situací, kdy se pravděpodobně ustanovení

⁵ Dle statistických údajů sesbíraných doktorandkou na Okresním soudě v Brně je průměrná doba stanovení opatrovníka dítěti mladšímu 15 let asi 14 dní po podání návrhu na uložení opatření dítěti státním zástupcem

⁶ Ukládání ochranného léčení dítěti mladšímu 15 let je ale velmi ojedinělým případem, kdy například v praxi Okresního soudu Brno-venkov bylo uloženo pouze jedenkrát za posledních 10 let. Případ se zabýval dvěma činy jinak trestnými, kdy se dvanáctiletý nezletilý dopustil dvakrát ČJT znásilnění dle § 185 odst. 1, 2 písm. a), odst. 3 písm. a) TZ, a ČJT pohlavního zneužití dle § 187 odst. 1 TZ, poprvé v té době pětileté dívce a podruhé na šestileté dívce. Na základě znaleckých posudků znalců z oboru psychiatrie a sexuologie mu bylo uloženo opatření ochranné výchovy dle § 93 odst. 1, písm. f) ZSM ve spojení s ochranným léčením sexuologickým v ambulantní formě dle § 93 odst. 1, písm. g) ZSM. Jak se samotným znaleckým zkoumáním z důvodu nedostatku znalců požadovaných oborů, tak i z důvodu

použije je, když je osoba starší 15 let stíhána za čin jinak trestný, který spáchala před dovršením 15 let a v současnosti již nabyla zletilosti. Opětovně, obdobné případy nejsou nijak časté a samotné stíhání je relativně kontroverzním. Nejvyšší soud judikovat, že za situace, kdy od spáchání činu jinak trestného uplynula natolik dlouhá doba, že toto dítě již přesáhlo hranici 15 let a blíží se zletilosti lze podle § 93 odst. 10 z. s. m. upustit od uložení opatření, i když to zákon přímo nestanoví (NS 8 Tdo 1067/2008, Rt 44/2009). V případě, že se řízení pro ČJT zahajuje až po dovršení zletilosti pachatelem, je o to více nutné zvážit účel stíhání takového pachatele. Povinnost právního zastoupení dle návrhu končí i z dalších důvodů než pouze dovršením 21 roku dítěte, například skončí vyslovením souhlasu s nepodáním návrhu na uložení opatření.

I pokud zastoupení zaniklo je zástupce dále oprávněn požádat za dítě o prominutí zmeškání lhůty pro vyslovení souhlasu s nepodáním návrhu na uložení opatření a případně později podat žalobu pro zmatečnost či dovolání (§ 89c odst. 3 návrhu). Zároveň je stanoveno povinné právní zastoupení v řízení o dovolání, o žalobě na obnovu řízení a v jednáních týkajících se výkonu opatření. (§ 89c odst. 5 návrhu). Návrh novely tedy myslel na všechny situace, i když se řízení protáhne do dalších fází dle občanskoprávních předpisů. Tyto ustanovení budou dále aplikovány jako speciální vůči těm stanoveným v OSŘ a ZŘS.

Právního zástupce si může dítě zvolit samo na základě výzvy OČTŘ ve stanovené lhůtě. Pokud dítě a případně ani jeho zákonný zástupce či jiný příbuzný v pokolení přímém právního zástupce nestanoví, přichází na řadu volba soudce (v trestní fázi) nebo soudu pro mládež (v návrhové či soudní fázi), kteří ustanoví místo něj (§ 89d návrhu). Dítě si může následně místo ustanoveného zvolit i jiného právního zástupce. Zajímavostí je návrh novinky v podobě specializace advokátů na řízení ve věci dětí mladších 15 let, která je uváděna do seznamu advokátů pro účely nutné obhajoby *ex offo*. Soudce tedy volí z těch, kteří mají uvedené, že se specializují na obdobný typ řízení a až pokud není možné jej ustanovit, volí právního zástupce bez specializace podle jejich příjmení.

V současnosti se v praxi určují v zájmu zásady procesní ekonomie a v nejlepším zájmu dítěte (i advokáta) ti advokáti, se kterými má soudce dobré zkušenosti a které nebude jejich ustanovení v této ne tolik časté věci zbytečně zatěžovat a tím řízení protahovat. Dle ZSM je v současnosti právní zástupce zvolen soudem, jako opatrovník (§ 91 odst. 2 ZSM). *De facto* je možné, aby si i v současnosti samotné dítě zvolilo právního zástupce dle jeho výběru. Nicméně, jelikož je advokát v pozici opatrovníka ustanoveného soudem, není možné jej nahradit a dítě má potom při jednání přítomného jak jím zvoleného právního zástupce, tak opatrovníka pro řízení. V tomto

nevřešeného výkonu jednotlivých opatření u dětí mladších 15 let je ochranné léčení velmi problematické.

tedy novela právní úpravu dále posunuje a umožňuje pouze jednoho právního zástupce, který plní i funkci kolizního opatrovníka a opatrovníka, což je v návrhu explicitně stanoveno (návrh § 89f odst. 2).

I po úpravě novelou je možné jako opatrovníka ustanovit pouze advokáta, který může vykonávat své povinnosti i proti vůli dítěte (obdobně § 91 odst. 2 ZSM). Novela řeší i vyloučení právního zástupce (§89g návrhu), přičemž toto ustanovení odpovídá § 37a TŘ a dále náklady právního zastoupení (§89h návrhu).⁷

Návrhová fáze řízení

Druhou fází řízení řadí novela do Dílu 3 nazvaného „Návrhová fáze řízení“, § 89i-89j. Tento díl je zaměřený nejen na podání návrhu ze strany SZ, ale zejména na to, co se děje poté, kdy návrh podán není. Velkým problémem současné právní úpravy je totiž obligatornost podání návrhu na uložení opatření SZ (viz výše, podkap. 1.2.). Tento problém je vyřešen právě tímto dílem, kdy zcela jasně stanovuje, že SZ návrh podat nemusí (§ 89j) a toto řešení navrhnuté novelou hodnotím jako její nejdůležitější část společně s ustanovením ohledně výkonu opatření dle § 93a návrhu novely. Konkrétně návrh uvádí 4 situace, kdy není nutné dále v řízení pokračovat za splnění předpokladu, že dítě s tímto postupem souhlasí. Jedná se o možnost jakýchsi odklonů, resp. procesních úkonu SZ, které mají povahu blízkou odklonu. Těmito případy jsou účinná lítost (standard nastavený obdobně jako u mladistvých), spáchání zjevně bagatelního protiprávního činu, uložení výchovný prostředek mimo systém trestního práva (např. od orgánu sociálně právní ochrany dětí) anebo již uložené přísnější opatření pro jiný protiprávní čin.

Návrhová fáze tedy končí buď a) nepodáním návrhu na základě taxativně daných důvodů § 89j návrhu novely, b) podáním návrhu na upuštění od opatření nebo c) podáním návrhu na uložení opatření. Při postupu dle b) a c) pak řízení pokračuje do soudní fáze řízení, které se příspěvek blíže nevěnuje.

Pokud se SZ rozhodne návrh podat je to již následně na soudu pro mládež, aby určil, zda dítě ČJT trestný spáchalo, nebo zda návrhu SZ vyhoví nevyhoví (DZ, s. 18, viz dále).

Exkurz do norské právní úpravy

Norská právní úprava se k problematice staví odlišněji, než právní úprava česká. Ochranu dítěte staví do první linie již skrze právní úpravu v ústavě, kde podtrhuje nejlepší zájem dítěte, jako jeden ze základních principů (čl. 104 ústavy). Krom ústavněprávní úrovně je aplikována zejména zákonná právní úprava v podobě

⁷ Ustanovení o vyloučení advokáta a nákladech řízení není ve větší míře předmětem tohoto příspěvku, proto se jim již dále věnovat nebudu.

Zákona o sociálně-právní ochraně dětí (*Barnevernsloven*, 2023, NZOSPOD). Právní úprava je taktéž konkretizována a interpretována judikaturou nejvyššího soudu (*Høyesterett*). V případě NZOSPOD se jedná o předpis, který vešel v účinnost 1.1.2023, jako nová legislativa upravující oblast dětských práv, přičemž ale také předešel směřování norské legislativy jako celku. Obecně norská legislativa dává čím dál tím více důraz na jednotlivce, na absolutní zajištění a dodržování individuálních lidských práv, a to ve všech oblastech práva. Tento předpis je dobrou ukázkou vývojových tendencí, chrání komplexně děti a jejich práva. Hlavním orgánem, který postupuje v rámci ochrany nejlepšího zájmu dětí je *Barnevernet*, obdoba českého orgánu pro sociálně-právní ochranu dětí, OSPODu.

Prvotní předpoklad pro zahájení kroků ze strany *Barnevernet* je podnět z důvodu obav o dítě. Následně je ve lhůtě 3 měsíců *Barnevernet* povinen podnět přezkoumat a v případě, že shledá jeho relevanci, zahájí fázi vyšetřování. Pokud se bavíme o kriminalitě dětí pod hranicí trestní odpovědnosti, jimiž jsou v Norsku míněny děti mladší 14 let, je jim nabídnuta v první řadě pomoc a vedení jak rodiny, tak dítěte. Nejprve jsou tedy aplikována tzv. pomocná opatření. Až pokud tato nestačí, nebo jsou pomocná opatření nedostatečná již od počátku, přistupuje *Barnevernet* k opatřením výchovným.⁸

O opatřeních pomocných rozhoduje úřad *Barnevernet* na místní úrovni (resp. úrovni komun).⁹ Tento spolupracuje se všemi dalšími zapojenými osobami jako primární kontakt, což platí i o opatřeních výchovných. O uložení opatření výchovných rozhoduje speciální orgán, rada pro ochranu a zdraví dětí (*barneverns- og helsenemnda*), kterých je pouze 11. Rada je nezávislý orgán s rozhodující pravomocí o zákonem určených záležitostech, přičemž je její rozhodnutí přezkoumatelné soudem. Složení rady je odvislé od toho, jakou věc posuzuje, od samosoudce po rozšířený senát. Obecně se však zasedající rada skládá z předsedy, znalců a laických přísedících (volených dle zákona o soudech). Předseda přitom musí splňovat předpoklady pro výkon funkce soudce. Soudce i další členové senátu jsou povinni splňovat kritéria nestrannosti norského zákona o soudcích.

Ve věci probíhá neveřejné ústní jednání, kde veškerí účastníci dostanou příležitost se k věci vyjádřit. V méně závažných případech může proběhnout řízení bez nařízení jednání. Před radou probíhá dokazování za stejných standardů, jako před soudem. Jedná se o případ nutné obhajoby, resp. povinného právního zastoupení, přičemž advokát pro dítě je vybírán ze speciálního seznamu. Řízení je zahájeno zasláním podnětu komuny radě, který má určité minimální náležitosti včetně popisu situace,

⁸ Vedle těchto opatření jsou taktéž opatření okamžitá.

⁹ Rada rozhoduje i o případném vynucení opatření pomocného a dalších záležitostech, které jsou nad rámec tohoto příspěvku.

důkazů, názoru dítěte, návrhu na uložení opatření atp. K návrhu komuny dostane právo vyjádřit se i dítě, kterého se opatření dotýká, kterému je zasláno upozornění obsahující důkazy komuny a stručný popis situace. Je možné přizvat i znalce, pokud to rada uzná za vhodné. Znalci přitom vypracovávají znalecký posudek, který pak je prováděn v rámci svědecké výpovědi při osobním jednání za obdobných standardů, jaké jsou uvedeny v českém TZ.¹⁰

Po skončení projednání má rada lhůtu dva týdny pro vydání konečného rozhodnutí ve věci, které musí být odůvodněno jako rozsudek v civilněprávní věci. Důležité je uvedení názoru dítěte a posouzení jeho nejlepšího zájmu.

Jako alternativu k formálnímu procesu před rozhodujícím senátem je možné navrhnout určitou dobu mediace (*samtaleprosess*). Tato by měla probíhat mezi rodiči, dítětem a zástupci Barnevernet a vést k rozhodnutí v nejlepšího zájmu dítěte bez zapojení rady, resp. pouze za přítomnosti předsedy rady, jako neutrální osoby zprostředkující dialog. Vždy je také přítomný advokát zastupující dítě a případně i znalec. V případě, že se při mediace nepodaří dojít ke společnému závěru, pokračuje řízení projednáním před radou.

V návaznosti na výše zmíněné, rozhodnutí rady je přezkoumatelné ze strany soudů, obdobně jako tomu je ve správním řízení v České republice.

Závěr

Jak již je patrné z výše uvedeného textu, rozčarování ze současného stavu právní úpravy činu jinak trestných dětí mladších 15 let je zcela na místě, nejen z mého pohledu, ale obecně z pohledu odborné veřejnosti. U aktuální právní úpravy se jako nejproblematictější jeví praktické problémy spojené s její aplikací. Zákodárce sice v praxi umožnil aplikaci ZŘS a OSŘ, jak bylo již výše uvedeno, nicméně tyto, až na výjimky upravují jednotlivé části řízení pouze v obecnostech (ať už se bavíme o průběhu soudního řízení či o výkonu). Proto téměř každý soud prvního stupně aplikuje právní úpravu odlišně, což vede k právní nejistotě, pokud pomineme, že závěr řízení je vždy stejný – soud uloží opatření, upustí od jeho uložení či v minimu případů řízení zastaví.

Proto hodnotím novelu jako zcela adekvátní pokus o nápravu situace. Slovo pokus uvádím zejména z důvodu, že novela není dokonalá a jistě neupravuje veškeré nedostatky současné právní úpravy. I když ale novela uvádí určité problematické skutečnosti, představuje inovativní přístup k této problematice, který by se měl ze strany praxe bez pochyby reflektovat.

¹⁰ Znalci nevykládají v posudcích právo, to není jejich úkolem, ale věnují se pouze otázkám, které jsou radou zadány. Pokud by nebyly v řízení vyslechnuty, byl by znalecký posudek degradován na pouhý písemný důkaz, nemající zásadní význam (Haugli, T., Lene, *Sentral emner i barnerett*. 2022, s. 29).

Ještě inovativnější by ale byl přechod na systém navázaný na systém správního řízení před úřady s následnou možností přezkumu rozhodnutí před soudy. Takto funguje norský systém a i když jsem si vědoma, že není možné přenést z norského do českého práva všechno, přístup k dětem určitě do jisté míry přenositelný je. Obdobně jako novela není norský systém dokonalý, ale je dokonalejší, než systém český a zachází s dětmi transparentněji, předvídatelněji a v jejich nejlepším zájmu.

Zoznam použitej literatúry:

1. GŘIVNA, Tomáš: Oběti trestných činů. Praha: C. H. Beck, 2020. 792 s. ISBN. 20978-80-7400-793-4.
2. HAUGLI, Trude: Sentrale emner i Barnerett, Oslo: Universitetsforlaget, 2023, 432 s. ISBN 9788215063850.

Kontaktné informácie

Mgr. Bc. et Bc. Michaela Trtková
trtkova.michaela@muni.cz
Právnická fakulta Masarykovy univerzity

KRIMINALITA MLADISTVÝCH PÁCHATEĽOV

CRIMINALITY OF JUVENILE OFFENDERS

Barbora Klúčiková¹

Abstrakt: Z pohľadu medializovaných prípadov by sa mohlo zdať, že kriminalita mladistvých páchatel'ov je zásadným problémom súčasnej generácie. Kriminalita mladistvých sa však vyskytovala už v dávnej minulosti a to vo všetkých jej podobách, od menších krádeží až po násilnú trestnú činnosť. Až do 19. storočia sa s mladistvými páchatel'mi zaobchádzalo v podstate rovnako, ako s dospelými. Spoločnosť si však začala uvedomovať, že miera zodpovednosti za spáchané činy u mladistvých nie je v porovnaní s dospelými páchatel'mi rovnaká a začal sa preferovať výchovný model pred represívnym či reštriktívnym. V aktuálnych podmienkach našej spoločnosti však do popredia vystupuje otázka, či má kriminalita mladistvých páchatel'ov skutočne rastúci trend, a ak áno, ako proti tomuto trendu efektívne bojovať?

Kľúčové slová: Kriminalita, mladiství, páchatel', prevencia.

Abstract: From the point of view of publicized cases, it might seem that the criminality of juvenile offenders is a fundamental problem of the current generation. However, juvenile delinquency occurred in the distant past in all its forms, from petty theft to violent criminal activity. Until the 19th century, juvenile offenders were treated essentially the same as adults. However, society began to realize that the degree of responsibility for the committed acts of juveniles is not the same compared to adult offenders, and an educational model began to be preferred over a repressive or restrictive one. However, in the current conditions of our society, the question comes to the fore, is the crime rate of juvenile offenders really increasing, and if so, how to effectively fight against this trend?

Key words: Crime, juveniles, offender, prevention.

Úvod

Trestná činnosť predstavuje najzávažnejšiu formu konania jedinca v spoločnosti, keďže je charakterizovaná prvkami, ktoré nie sú v súlade s normami a cieľmi

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

spoločnosti, na ktorých sú postavené právne poriadky každého vyspelého demokratického štátu. Pohnútky, ktoré vedú páchatel'ov k porušovaniu spoločnosťou nastavených a dodržiavaných noriem, sú rôznorodé. V mediálnom prostredí sa objavujú správy o tom, že sa trestná činnosť rozvojom spoločnosti začína objavovať u čoraz mladších páchatel'ov. To navodzuje dojem, že sa v spoločnosti buduje generácia mladistvých jedincov páchajúcich rozsiahlu trestnú činnosť. Zodpovedá takto navodzovaný trend aj skutočnému stavu páchanej kriminality na našom území?

Profil mladistvého páchatel'a

Mladistvý je osobou, ktorá prechádza neustálym fyzickým i psychickým vývojom, a preto je potrebné vhodne formovať jeho osobnosť. Dynamickosť zmien, ktoré u mladistvých nastávajú v ich hodnotových systémoch, je potrebné zohľadňovať aj v súvislosti s ich správaním sa v spoločnosti, s dôrazom na ich vek, osobitosti, záujmy či vrodené vlastnosti a schopnosti. V tomto smere vyvstáva aj morálna povinnosť spoločnosti aktivizovať činnosť svedomia mladistvého, ktoré bude umocňovať a regulovať jeho správanie v zmysle spoločnosťou požadovaných noriem a pravidiel.² Poznanie jednotlivých osobnostných a iných vlastností mladistvých delikventov nám pomôže lepšie predpokladať vývoj ich protispoločenských správání, odhaliť príčiny a objasniť samotnú podstatu tohto sociálno-patologického javu, a tým pádom i vhodne vytvoriť a prispôbiť opatrenia k ich eliminovaniu.³ Dôležité je sústrediť sa na zmeny spoločnosti majúce vplyv na príčiny, formy a prejavy kriminality, keďže priamoúmerne dochádza aj ku zmenám vekovej štruktúry, skladby trestných činov, a tým aj k zmenám psychologických profilov mladistvých páchatel'ov.⁴ Charakteristickým prvkom pri mladistvých (páchatel'och) je ich impulzivita, príznačná ich vekovému statusu. Tá sa prejavuje v dávaní prednosti rýchlemu uspokojovaniu vlastných potrieb (napr. aj protispoločenským konaním) pred racionálnym dosiahnutím požadovaných cieľov. Ďalším charakteristickým znakom je aj (nekritické) sebahodnotenie. Takíto jedinci si buď samých seba nevážia, alebo naopak svoju osobnosť povyšujú nad osobnosti iných ľudí. V oboch prípadoch je prítomná porucha morálneho vnímania/správania sa. K najčastejším mladistvým páchatel'om patria práve zástupcovia druhej spomenutej skupiny, ktorí sú charakterizovaní prvkami egoizmu, výstrednosťou a odporom k pravidlám platným v spoločnosti.⁵ Cieľom spoločnosti by tak malo byť nájdenie a aplikovanie vhodných

² GRONSKÝ, Martin. K niektorým psychologickým aspektom a výchovným možnostiam osobnosti maloletého a mladistvého páchatel'a. In: Otázky kriminality mládeže. Medzinárodná konferencia o kriminalite mládeže. Bratislava : luventa, 2000, s. 128-131.

³ DIANIŠKA, Gustáv et al. Kriminológia. 3. vydanie. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016, s. 313.

⁴ VRÁBLOVÁ, Miroslava. Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012, s. 117.

⁵ MATOUŠEK, Oldřich - KROFTOVÁ, Andrea. Mládež a delikvence. Praha : Portál, 2003, s. 55-57.

metód a postupov, ako vychovať jedinca v riadneho člena spoločnosti a minimalizovať vplyv jeho negatívnych vlastností, ako je nerozvážnosť, pudovosť, ovplyvniteľnosť, prílišná fantázia a zvedavosť, ktoré následne vedú k napodobňovaniu nevhodne prebratých vzorcov správania sa a následnej trestnej činnosti. Účelom by malo byť podporiť ich v budovaní a vytváraní voľnočasových aktivít, keďže bolo preukázané, že najčastejšie sa protispoločenskej činnosti dopúšťajú jedinci bez voľnočasových aktivít.⁶ V trestnej činnosti mladistvých páchatel'ov sa pomerne často objavuje spolupáchatel'stvo, ich trestná činnosť je nedokonalá, využívajú skôr emotivitu, silu a rýchlosť než intelekt a plánovité konanie, pri mladistvých recidivistoch sa v ich protiprávnom konaní objavuje podobnosť.⁷

Typológia mladistvých páchatel'ov

K typológii mladistvých páchatel'ov je možné pristúpiť z viacerých hľadísk, pričom v praxi samozrejme môže dôjsť k prípadom, kedy sa jednotlivé typy môžu medzi sebou prelínať. Pri mladistvých páchatel'och je možné hovoriť aj o typológii vypracovanej pozitivistickou školou, ktorá páchatel'ov vo všeobecnosti diferencovala na duševne chorých, páchajúcich trestnú činnosť zo zvyku, príležitostných páchatel'ov a páchatel'ov z afektu. Vzhľadom na charakter osobností mladistvých páchatel'ov má však podstatnejší význam typológia z hľadiska emocionálnej poruchy osobnosti. V rámci nej možno mladistvých páchatel'ov diferencovať na socializovaných delikventov, neurotických delikventov, psychotických delikventov a sociopatických delikventov. Pri socializovaných delikventoch ide o jedincov, ktorí majú páchanie trestnej činnosti podmienené sociálnym kontextom, a teda svoje správanie čiastočne prevzali od svojho okolia. Neurotických delikventov zase k trestnej činnosti privádza ich vnútorné nutkanie, v praxi sa dopúšťajú najmä majetkovej trestnej činnosti. Zvyšné dva druhy delikventov sú závažnejšieho charakteru, psychotickí delikventi vykazujú osobnostné poruchy a skreslený pohľad na okolitý svet, v ich trestnej činnosti sa objavujú aj prvky agresie a násilia. Pri sociopatických delikventoch ide o egocentrických jedincov, ktorí páchajú závažnejšiu trestnú činnosť vzhľadom na absenciu solidarity a vlúdnosti voči svojmu okoliu.⁸ Ďalšia typológia sa odvíja od charakteristických vlastností skupiny, ktorej je delikvent súčasťou. V rámci rozdelenia ide o bezohľadnú skupinu delikventov, konfliktnú skupinu delikventov, príležitostnú skupinu delikventov, skupinu delikventov – užívateľov drog, skupinu delikventiek, a následne čiastkový delikventi (nečlenovia

⁶ BODONYI, Edit. Fenomén túlania sa detí v období puberty. In: Otázky kriminality mládeže. Medzinárodná konferencia o kriminalite mládeže. Bratislava : Iuvanta, 2000, s. 278-279.

⁷ ZOUBKOVÁ, Ivana. Kontrola kriminality mládeže. Pelhřimov : Aleš Čeněk, 2002. s. 16.

⁸ VRÁBLOVÁ, Miroslava. Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012, s. 117-118.

skupín) ako príležitostný delikvent (páchajúci trestnú činnosť mimo skupiny), nadmerne agresívny delikvent a v neposlednom rade delikvent s problémovým správaním.⁹

Determinanty ovplyvňujúce kriminalitu mladistvých a jej príčiny

Determinanty majúce vplyv na kriminalitu mladistvých možno rozdeliť podľa rôznych kritérií, generálne možno hovoriť o individuálnych odchýlkach, poruchách socializácie, psychických odchýlkach vzťahujúcich sa k veku jedincov a v neposlednom rade sociálne patologických javoch. Pri individuálnych odchýlkach ide najmä o zvláštnosti, ktorých existenciu podmieňuje genetika (biologické hľadisko), duševné ochorenie alebo iné osobnostné dispozície (osobnostné rysy jedinca). Pri genetických zvláštnostiach ide o prvky, ktoré sú pre jedinca charakteristické už jeho narodením, ich vznik tak nie je možné ovplyvniť, iba do istej miery minimalizovať alebo naopak rozvíjať. O poruchách socializácie jedinca možno hovoriť ako o následku negatívneho vplyvu blízkeho sociálneho a kultúrneho prostredia jedinca (rodinné zázemie, školské prostredie, rovesníci a okolitá subkultúra, komunikačné prostredie atď.). Pri zvláštnostiach vzťahujúcich sa k veku jedinca možno hovoriť o odlišnom prístupe jedinca k riešeniu každodenných otázok s ohľadom na rôzne nazeranie na okolie v súvislosti s psychickým rozvojom. Tento determinant tak mení charakter v závislosti od obdobia veku, v ktorom sa jedinec nachádza. Najvýraznejší je napr. v období puberty a adolescencie, kedy prevládajú prvky sebarealizácie či sebaapresadenia. V neposlednom rade ide o sociálne patologické javy, ktoré na jedincov vplyvajú odlišne, v závislosti od ich vybudovaných osobností. Pri mladistvých páchateloch ide najmä o prvky ako záškoláctvo, toxikomániu a alkoholizmus, záškoláctvo, prostitúciu a pod.¹⁰ V zmysle vyššie naznačených determinantov tak možno hovoriť o príčinách kriminality mladistvých páchatelov z pohľadu ich psychického, sociálneho či mravnostného vývoja. Tie sa prepájajú so strachom a neistotou týchto jedincov v otázke ich budúcnosti, rôznymi generačnými prekážkami, nespokojnosťou pri budovaní vlastnej osobnosti a nesplnení vytýčených cieľov a očakávaní.¹¹ K úspešnému eliminovaniu nárastu (nielen) mladistvých páchatelov je potrebné pochopiť motív ich protiprávneho konania. Mladiství páchatelia sa v porovnaní s dospelými páchatelmi odlišujú viacerými znakmi, jedným z nich je ich finančná závislosť (od rodičov, opatrovníkov), rovnako aj ich ľahšia ovplyvniteľnosť a manipulovateľnosť zo strany iných subjektov

⁹ VRÁBLOVÁ, Miroslava. Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012, s. 118-121.

¹⁰ JEDLIČKA, Richard. Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Praha : Grada, 2015, s. 34-54.

¹¹ HOFERKOVÁ, Stanislava. Úvod do kriminologie. Hradec Králové : Univerzita Hradec Králové, 2014, s. 24.

či životná neskúsenosť. Okrem nich ide samozrejme aj o už spomenuté okolnosti vzťahujúce sa k ich biologickej a intelligenčnej vyspelosti. Motív ich konania sa tak priebežne mení s rozvojom ich osobnosti a očakávaní nielen od seba, ale i okolitého prostredia (subjektov). Mladiství páchatelia majú väčší problém s ovládaním pocitov, v ich správaní sa je prítomná impulzivita a nepredvídateľnosť, pričom môže dôjsť k prekračovaniu prvkov morálnosti. Taktiež je jednoduchšie, v porovnaní s dospelými jedincami, ovplyvniť ich správanie sa napr. zo strany rovesníkov či iných osôb, v ktorých takíto jedinci cítia autoritu.¹² Z praxe je známe, že vplyv na protispoločenské správanie sa mladistvých má aj životný štýl, požívanie alkoholických nápojov či omamných a psychotropných látok. Zo súvisiacich štatistických údajov Ministerstva spravodlivosti SR vyplýva (viď Tabuľka č. 1), že prípady odsúdených mladistvých páchatelov dopúšťajúcich sa trestnej činnosti pod vplyvom alkoholu v priebehu posledných rokov majú stúpajúci trend. Zatiaľ čo v roku 2015 išlo o 48 právoplatne odsúdených mladistvých pod vplyvom alkoholu, v roku 2022 išlo už o 64 mladistvých.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Alkohol	48	41	39	60	61	41	58	64
Drogy	x	x	x	24	19	11	6	9

Tabuľka č. 1

Prehľad o vplyve alkoholu a drog na trestnú činnosť mladistvých

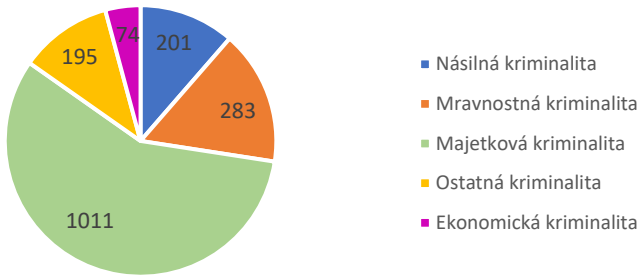
Trestnú činnosť mladistvých pod vplyvom drog nie je možné objektívne hodnotiť vzhľadom na absentujúce údaje v období rokov 2015 až 2017, v nasledujúcich rokoch 2018 až 2022 majú takéto prípady skôr klesajúci trend. Možno tak uzavrieť, že alkohol má ako determinant podstatný vplyv v otázke páchania trestnej činnosti mladistvými.

Štruktúra kriminality mladistvých páchatelov

Zo štatistík Prezídia Policajného zboru SR vyplýva, že v rozmedzí rokov 2015 až 2021 klesol počet trestných činov o takmer 30 % (v roku 2016 išlo o 69 635, v roku 2021 išlo o 50 915). Najväčšie zastúpenie mali trestné činy v rámci majetkovej kriminality, aj keď je pravdou, že má v sledovanom období klesajúci charakter. K najčastejšie páchaným trestným činom patrili trestné činy skracovanie daní a poplatkov (§ 276-279 Tr. zák.), ohrozenie pod vplyvom návykovej látky a zanedbávanie povinnej výživy. Najväčší vzostup zaznamenali prípady nedovolennej

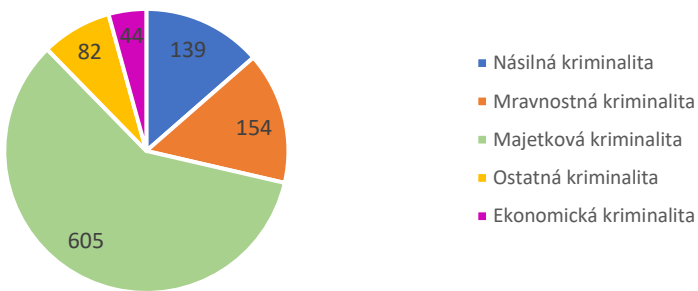
¹² DIANIŠKA, Gustáv et al. Kriminológia. 3. vydanie. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016, s. 256.

výroby a držania omamných látok, environmentálne trestné činy a výroba a držanie detskej pornografie.¹³ Štruktúra kriminality mladistvých páchatel'ov sa v porovnaní s kriminalitou dospelých v istých aspektoch odlišuje. Rozlišujúcim kritériom je vek a motív resp. dôvody ich protiprávneho konania.¹⁴

Graf č. 1
Štruktúra kriminality mladistvých páchatel'ov za rok 2022

Medzi najčastejšie dôvody kriminality mladistvých páchatel'ov možno zaradiť najmä zlé sociálne zázemie; výchovu a nedostatočné vzory; negatívny vplyv kolektívu; požívanie omamných, psychotropných látok a alkoholu či iné. Nedostatočné finančné zabezpečenie ich môže motivovať k získavaniu financií protiprávnym konaním, a teda má vplyv na štatistiky majetkovej kriminality (krádež, podvod, atď.), ktorá predstavuje ich najčastejšiu trestnú činnosť. Na druhej strane sa mladiství páchatelia v menšom zastúpení dopúšťajú najzávažnejších trestných činov proti životu a zdraviu, ako je napr. trestný čin vraždy.

Graf č. 2
Štruktúra kriminality mladistvých páchatel'ov január - júl 2023

¹³ MINISTERSTVO VNÚTRA SR. Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, 2022, s. 3.

¹⁴ HOLCR, Květoň et al. 2008. Kriminológia. Bratislava : IURA, 2008, s. 10.

V aktuálnom roku 2023 môžeme (zatiaľ) sledovať narastajúci podiel majetkovej kriminality a násilnej kriminality voči ostatným druhom sledovanej kriminality mladistvých páchatel'ov.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Celkom	46429	43426	42911	41426	40339	36324	34162	34890
od 0 – 18 r.	2763	3424	3405	3291	3208	2801	2754	2687
0 – 13 r.	694	870	981	906	857	751	886	787

Tabuľka č. 2
Počet páchatel'ov v období rokov 2015 – 2022

Negatívny trend možno však v posledných rokoch sledovať u maloletých páchatel'ov, kedy bol zaznamenaný mierny rast počtu maloletých páchatel'ov a ich majetkovej a mravnostnej kriminality. Deti do 14 rokov sa častejšie uchýľovali ku krádežiam (napr. vecí na pozemkoch) a k výrobe a šíreniu detskej pornografie. Naopak, pri trestnej činnosti mladistvých možno sledovať celkový pokles.¹⁵

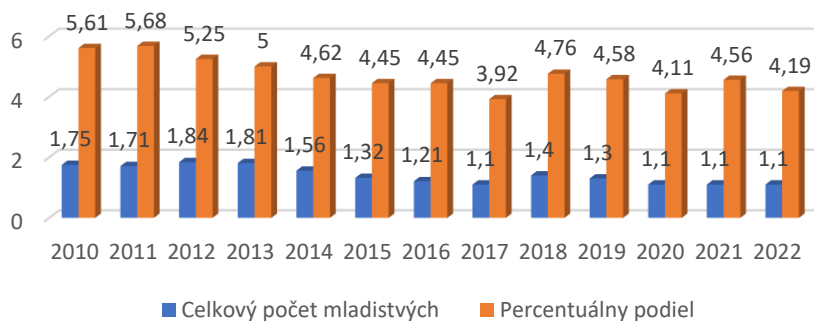
Z Tabuľky č. 3 možno sledovať klesajúci trend právoplatne odsúdených mladistvých páchatel'ov v sledovanom období rokov 2015 až 2021. Výraznejší pokles odsúdení možno vidieť najmä v rokoch 2020-2021, pričom ako príčinu tohto poklesu možno hľadať v celospoločenskej situácii vyvolanej ochorením COVID-19, kedy dochádzalo k obmedzovaniu bežných činností členov spoločnosti.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Celkom	29691	27187	26331	29385	28431	25392	23644	25254
Mladiství	1320	1209	1043	1400	1302	1043	1078	1059

Tabuľka č. 3
Podiel počtu právoplatne odsúdených mladistvých na celkový počet odsúdených osôb

Pokles možno sledovať aj v podiely medzi celkovým počtom odsúdených osôb voči celkovému počtu právoplatne odsúdených mladistvých. Aj v tomto prípade možno sledovať zlom na prelome rokov 2019 – 2020, kedy došlo k poklesu odsúdení nielen mladistvých páchatel'ov, ale i odsúdených osôb vo všeobecnosti.

¹⁵ MINISTERSTVO VNÚTRA SR. Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, 2022, s. 3.

Graf č. 3

Podiel počtu odsúdených mladistvých na celkový počet odsúdených osôb

Z vypracovaného Grafu č. 3 možno, až na rok 2017 a 2020 (kedy došlo k výraznejšiemu poklesu), sledovať pomerne stagnujúci charakter podielu počtu odsúdených mladistvých na celkový počet právoplatne odsúdených osôb. V porovnaní s predchádzajúcimi rokmi však ide aj napriek tomu o nižšie hodnoty, a teda možno konštatovať, že mladiství páchatelia sa v porovnaní s dospelými páchatelmi dopúšťajú trestnej činnosti v menšom rozsahu. Vo všeobecnosti však možno sledovať pomerne negatívne dáta pri majetkovej kriminalite, či kriminalite so sexuálnym prvkom (sexuálne zneužívanie či detská pornografia).¹⁶ Zo zverejnených štatistík Policajného zboru SR a Ministerstva spravodlivosti SR vyplýva, že najčastejším druhom kriminality mladistvých páchatelov je najmä majetková kriminalita, pričom najčastejšie páchaným trestným činom je trestný čin krádeže. Cieľom ich majetkovej kriminality je najmä rýchle získanie finančných prostriedkov následne používaných k zakúpeniu nimi preferovaných hmotných vecí od potravín až po oblečenie či elektroniku, no aj alkoholu, cigariet a drog.¹⁷ Práve majetková kriminalita je pre mladistvých páchatelov príznačná pre jej objekt, keďže centrom záujmu mladistvých sú najmä hmotné veci, tvoriace ich hodnotový systém, ktorý je odlišný od hodnotového systému dospelých.¹⁸ Za majetkovou kriminalitou nasleduje násilná kriminalita, v rámci ktorej má v štatistikách najzásadnejšie zastúpenie trestný čin ublíženia na zdraví a trestný čin lúpeže. O násilnej kriminalite možno hovoriť v prípadoch, kedy sa ako prostriedok k dosiahnutiu cieľa protiprávneho konania využije násilie alebo hrozba násilia voči ľudskému telu, alebo je prostriedkom k získaniu neoprávneného prospechu páchatela. Páchatel počas

¹⁶ MINISTERSTVO VNÚTRA SR. Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, 2022, s. 3.

¹⁷ LICHÁ VALICOVÁ, Viera. Trestnoprávna zodpovednosť mladistvých. Bratislava: Wolters Kluwer, s.r.o, 2014. s. 28.

¹⁸ VRÁBLOVÁ, Miroslava. Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 85.

násilnej kriminality spôsobuje ujmu alebo ohrozuje život a zdravie obeť.¹⁹ Sledovaným, čoraz častejšie sa objavujúcim prvkom v násilnom protiprávnom konaní mladistvých je prvok brutality a páchanie trestnej činnosti v skupine rovesníkov pod vplyvom alkoholu či omamných a psychotropných látok. Alarmujúcim faktorom v kriminalite mladistvých je stále sa znižujúca veková hranica páchatel'ov, ich trestná činnosť sa začína dotýkať aj oblastí predtým typických skôr pre dospelých páchatel'ov. K prvkom násilia zo strany mladistvých páchatel'ov dochádza najmä v školskom prostredí resp. počas voľnočasových aktivít a zdrojom násilnej kriminality je ich verbálna aj fyzická agresia (vulgarizmy voči poškodenému, bitky, poškodenie školských vecí, vyhrážanie...). Ku agresii je zaradovaná aj šikana resp. šikanovanie, ktorého odhalovanie je náročnejšie vzhľadom na strach poškodeného z prípadnej pomsty agresora, a teda nedochádza k jeho nahlasovaniu.²⁰ Pomerne problematická je v aplikačnej praxi aj posúdenie jeho intenzity a závažnosti (vo vzťahu k adekvátnemu postihu). Agresia je rovnako alarmujúcim prvkom v správaní sa mladistvých, pretože sa za ňou podľa viacerých odborníkov skrýva snaha mladistvého zakryť vlastnú neistotu, dokázať si vlastné schopnosti, presadiť sa medzi rovesníkmi a tak si vybudovať rešpekt, po ktorom veľakrát túžia (v rámci takéhoto protispoločenského správania sa). Rovnako nebezpečnou je skutočnosť, že pri mladistvých páchatel'och je samotný fakt dokonania trestného činu dôležitejšie ako zisk, ktorý z neho v závere môžu získať.²¹ Pri mladistvých páchatel'och má pomerne veľké zastúpenie aj drogová kriminalita, pričom tá je veľakrát úzko spätá s ostatnými druhmi, najmä s kriminalitou majetkovou. Užívanie drog mladistvými totiž nemá vplyv len na drogovú kriminalitu, ale aj na vývoj ďalších druhov kriminality.²² V zmysle záverov výskumu realizovaného na našom území, zameraného na príčiny konzumácie drog mladistvými, mladiství konzumujú drogy najmä kvôli snahe „zapadnúť do partie“, zvedavosti z následkov na ich organizmus či snahu „uniknúť“ pred okolitým svetom, ktorému majú problém sa prispôbiť. Záverom uskutočneného výskumu bolo i to, že medzi mladistvými užívajúcimi drogy mala veľké zastúpenie vzorka skladajúca sa z jedincov bez záujmových činností a aktivít. Existuje teda predpoklad, že vhodným minimalizačným prvkom (a prevenciou) v otázke kriminality mladistvých páchatel'ov je zavádzanie zmysluplného trávenia voľného času. Za príčiny drogovej kriminality mladistvých tak možno určiť najmä zle

¹⁹ VRÁBLOVÁ, Miroslava. Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 94.

²⁰ LICHÁ VALICOVÁ, Viera. Trestnoprávna zodpovednosť mladistvých. Bratislava: Wolters Kluwer, s.r.o, 2014. s. 28-29.

²¹ VRÁBLOVÁ, Miroslava. Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 85.

²² PRIKRYL, Ondrej. Mladiství v trestnom práve. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2006, s. 82.

využitý voľný čas, ľahostajný prístup výchovného prostredia mladistvého, v neskoršom období aj nezamestnanosť či nižšia životná úroveň.²³ V našich podmienkach sú však dáta určujúce tento druh kriminality pomerne nestabilné, čo má úzky súvis s jej latenciou a profesionalizáciou (nielen mladistvých) páchatel'ov.²⁴ V štruktúre kriminality mladistvých páchatel'ov možno nájsť aj kriminalitu mravnostnú. V nej má významné postavenie najmä trestný čin znásilnenia či sexuálneho zneužívania. Pri sexuálnom zneužívaní možno ako determinant určiť spomenuté neefektívne využívanie voľného času mladistvými, kedy dochádza k navštevovaniu rôznych druhov klubov a neformálnych skupín, ktoré je sprevádzané požívaním alkoholu a iných omamných látok,²⁵ no možno hovoriť napr. aj o prvých prípadoch tzv. kyberkriminality. Uvedené má samozrejme priamy súvis s vzrastom technológií v spoločnosti a povedomia mladistvých o rôznych druhoch informačných technológií, ktoré sú v porovnaní s minulosťou dostupnejšie. Tie predstavujú aj nástroj pre rôzne druhy podvodných konaní na poli sociálnych sietí a online priestoru vo všeobecnosti. Negatívny vplyv na štatistické údaje mali rozhodne aj dôsledky pandémie ochorenia COVID-19, kedy napr. v roku 2016 bolo evidovaných len 19 prípadov výroby a šírenia detskej pornografie zo strany maloletých a mladistvých, zatiaľčo neskôr, v roku 2021, bolo zaznamenaných už 90 takýchto prípadov. Zásadnú mieru v tomto smere zohráva aj vysoká miera latencie tohto druhu kriminality, keďže obeť častokrát zo strachu takúto trestnú činnosť orgánom činným v trestnom konaní nenahlásia.²⁶

Výzvy do budúcnosti? Adekvátne úprava a prevencia

Z doposiaľ uskutočnených odborných štúdií a ich záverov vyplýva, že významným determinantom majúcim vplyv na kriminalitu mladistvých má najmä sociálne prostredie tvoriace rodinu a rovesníkov, s ktorými mladiství trávajú svoj voľný čas. Výber socializačného prostredia v podobe rovesníkov je do istej miery podmienený nedostatočným a nefunkčným rodinným prostredím. Nedostatočne naplnené potreby tak mladiství hľadajú v iných prostrediach a svoje naplnenie dosahujú prostriedkami nevhodnými pre ich osobnostný, mravnostný rozvoj. Následky tak možno sledovať v ich správaní, kedy sa snažia dosiahnuť svoje nastavené priority častokrát nevhodným, protispoločenským spôsobom (nevhodné vzorce v podobe

²³ LICHÁ VALICOVÁ, Viera. Trestnoprávna zodpovednosť mladistvých. Bratislava: Wolters Kluwer, s.r.o, 2014. s. 30.

²⁴ VRÁBLOVÁ, Miroslava. Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012, s. 106.

²⁵ LICHÁ VALICOVÁ, Viera. Trestnoprávna zodpovednosť mladistvých. Bratislava : Wolters Kluwer, s.r.o, 2014, s. 29.

²⁶ MINISTERSTVO VNÚTRA SR. Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, 2022, s. 4.

získavania materiálnych vecí krádežou; absentujúce citové prejavy nahrádzajú vynúteným, agresívnym spôsobom atď.). Štatistické údaje Ministerstva vnútra Slovenskej republiky zaznamenávajú pri mravnostnej kriminalite v rozmedzí rokov 2016 až 2020 rast trestnej činnosti o 17 %, a teda z 950 na 1 112 prípadov. V roku 2020 však nastal zvrät a prepád o 13 % prípadov. Najčastejším trestným činom na tomto úseku bol trestný čin sexuálne zneužívanie v zmysle § 201 Tr. zák. Pri sledovaní štatistických údajov bol zistený prudký nárast podielu mladistvých páchatelov spomedzi všetkých jeho páchatelov (44 % prípadov boli mladistvé osoby).²⁷ Zákonodarca sa ako odpoveď na celospoločenské zmeny sústredil na novelizáciu Trestného zákona a vyššie uvedené „alarmujúce“ čísla pri mladistvých páchateloch, no prieskumom štatistík vzťahujúcich sa k uvedenému trestnému činu bol zistený neúmerny pomer zastúpenia maloletých/mladistvých páchatelov (predstavujúcich zásadný podiel pri tomto trestnom čine). Takéto údaje totiž navodzujú dojem rastu počtu mladistvých páchatelov – sexuálnych agresorov na našom území. Porovnaním počtu právoplatne odsúdených mladistvých páchatelov pre uvedený trestný čin napr. s trestným činom znásilnenie v zmysle § 199 Tr. zák. či trestným činom sexuálne násilie v zmysle § 200 Tr. zák. však bol zistený zásadný nepomer, a teda nepreukázalo sa sexuálne správanie mladistvých s prvkom násilia, práve naopak, ide o výrazne nižšie štatistické údaje. Štatistické údaje tak objektívne preukazujú neopodstatnenú kriminalizáciu konsenzuálnych sexuálnych aktivít mladistvých (páchatelov) voči poškodeným veľakrát v ich blízkom veku.²⁸

	2018	2019	2020	2021	2022
§ 199 Tr. zák.	11	6	2	2	5
§ 200 Tr. zák.	10	6	8	5	9
§ 201 Tr. zák.	126	103	85	107	97

Tabuľka č. 4

Vybrané trestné činy páchané mladistvými (právoplatné odsúdenia)

Zákonodarca tak v novelizovanej právnej úprave Trestného zákona navrhuje zaviesť materiálny korektív pri trestných činoch sexuálneho zneužívania podľa § 201

²⁷ MINISTERSTVO VNÚTRA SR. Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, 2022, s. 4.

²⁸ Pozri bližšie Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

a výroby, rozširovania a prechovávanía detskej pornografie a účasti na detskom pornografickom predstavení podľa § 368 až 370 spáchaného mladistvým, ktorý bol s poškodeným v blízkom veku, aby prokurátor a súd mohli posúdiť závažnosť spáchaného skutku sexuálneho zneužívania pri dobrovoľných sexuálnych aktivitách mladistvých. Netrestanie konsenzuálneho pohlavného styku mladistvých pritom nie je v právnych úpravách moderných štátov ojedinelé a takéto výnimky vekových skupín možno nájsť naprieč právnymi poriadkami štátov európskeho či amerického kontinentu – v podobe tzv. age of consent (k európskym krajinám možno zaradiť napr. Nemecko, Holandsko, Švajčiarsko a mnohé i.). Úprava je v súlade s úpravou európskeho práva (Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ zo dňa 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV) za predpokladu splnenia vymedzených podmienok (osoby v rovnocennom postavení – vek, fyzická a psychická zrelosť, nedošlo k zneužitiu jednej z dotknutých osôb).²⁹ Nemožno tak hovoriť o dekriminalizovaní nevhodného správania sa mladistvých, ak totiž dôjde k neprijateľnému správaniu sa, majú byť aplikované iné prostriedky než prostriedky trestného práva. Ide najmä o iné formy sankcií či edukačných procesov dotknutých skupín populácie.³⁰ Vhodným nástrojom k znižovaniu štatistických údajov (a negatívnych dát v nich obsiahnutých) je rozhodne prevencia. Pod prevenciou kriminality možno rozumieť ochranu, predchádzanie nepriaznivým javom, a to cieľavedomým, plánovitým, koordinovaným a komplexným pôsobením na príčiny a podmienky, ktoré vyvolávajú či umožňujú kriminalitu alebo inú protispoločenskú činnosť. Jej cieľom je tak predchádzať, potláčať a zamedzovať následnej kriminalite do budúcnosti.³¹ Kľúčovú úlohu do budúcnosti predstavuje určite i zefektívnenie prevencie kriminality a nastavenie prostriedkov k jej dosiahnutiu nielen reaktívnym, no najmä proaktívnym spôsobom. K dosiahnutiu minimalizovania kriminality v spoločnosti by mal štát postupne naplňať kroky v podobe zefektívnenia prevencie kriminality prostredníctvom začleňovania prevencie kriminality v rámci koncepcií rozvoja vyšších územných celkov a obcí; špecializácie a navýšenia počtu ľudského kapitálu zabezpečujúceho činnosť prevencie kriminality; optimalizácie nákladov a alternatívnych foriem finančného zabezpečovania preventívnych aktivít; podpory kooperácie verejnej správy so súkromným sektorom a občianskou spoločnosťou ako takou, či efektívnou prácou s médiami a informovaním verejnosti. Kľúčovou je rozhodne aj práca s dotknutými skupinami populácie - deťmi, mládežou a ich

²⁹ Rozhodnutie ESĽP vo veci M.C. v. Bulgaria zo dňa 4.12.2003, č. 39272/98.

³⁰ Pozri bližšie Dôvodová správa k návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

³¹ MADLIAK, Jozef. Prevencia kriminality. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, 2009, s. 224.

sociálnymi prostrediami; snahy eliminovať sociálno-patologické javy na školách; rozvoj kritického myslenia detí a mládeže; aplikovanie preventívnych programov pre rodičov a učiteľov; budovanie vhodného systému hodnôt; rozvoj vhodných mimoškolských aktivít; monitoring a vyhodnocovanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Ďalšou oblasťou je prevencia kriminality sústredená na problémové oblasti ako je požívanie alkoholických nápojov, omamných a psychotropných látok; eliminovanie radikalizácie mladistvých a kriminality v online priestore; podpora digitálnej gramotnosti a naopak snaha znížiť vzrast šírenia hoaxov a dezinformácií (správnym vyhodnotením dostupných informácií) či eliminácia iných, nelátkových závislostí. Poslednými krokmi a výzvami do budúcnosti je rovnako aj pomoc obetiam a resocializácia páchatel'ov a podpora výskumu, vývoja a inovácií v oblasti prevencie kriminality. K týmto dvom oblastiam možno zaradiť v praxi najmä vhodné poradenstvo a pomoc obetiam; mediačné a probačné programy; zvyšovanie právneho povedomia; vhodná a efektívna penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť; monitoring vybraných druhov kriminality; skúmanie rizikového správania v spoločnosti; nové trendy a hrozby; vývoj postupov a nástrojov na prevenciu kriminality atď. Všetky tieto ciele a oblasti obsahuje už vypracovaná Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028³² a pred našou spoločnosťou tak stojí veľká výzva v boji proti rôznym druhom kriminality.

Záver

Kriminalita je v spoločnosti bežne sa objavujúcim javom a bolo by naivné myslieť si, že sa z nej prirodzene vytratí. Ak by sme sa mali zamerať na mladistvých páchatel'ov, ktorým bol po právoplatnom odsúdení nariadený výkon trestu odňatia slobody, pri zaobchádzaní s nimi je potrebné podporovať ich pozitívne vlastnosti osobnosti, úctu k iným a vytvoriť zodpovednosť, aby sa následne zaradili do spoločenského života. Prax preukazuje, že pri mladistvých vykonávajúcich trest v ústave na výkon trestu odňatia slobody ide väčšinou o osoby, ktorých intelekt dosahuje priemerné až podpriemerné hodnoty, možno ich charakterizovať ako menej sociálne sa adaptibilných a ich socializačné prostredie nie je vhodné pre ich prirodzený vývoj, v súlade so záujmami a cieľmi spoločnosti. Podstatná časť z nich sa vyznačuje problematickým správaním v školskom zariadení, nerešpektovaním spoločenských pravidiel či problematickým začleňovaním sa do kolektívov. Ako vyplynulo z obsahu príspevku, je všeobecne známe, že osobnosť mladého jedinca je formovaná najmä rodinou, školou a kolektívom rovesníkov. Preto by mala byť podpora zo strany spoločnosti venovaná najmä inštitúciám, podieľajúcich sa na riadnom vývoji detí. Za

³² Pozri bližšie Stratégiu prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, 2022.

dôležité je potrebné pokladať nielen preventívne programy pre vytipovaných rizikových mladistvých, sociálne tréningy práce s deťmi pre učiteľov, ale hlavne včasný zásah do problémových rodín a pomoc pri výchove detí. Rodina a škola preto musí zohrať výraznejšiu úlohu pri riešení konfliktov, spôsobených mladistvými delikventmi. K tomuto majú totiž oveľa širšie trestné i kontrolné možnosti ako polícia. Tá by sa naopak mala zamerať na strategické riešenie problémov s nebezpečnými zločincami. Napriek všetkým okolnostiam spomenutým v príspevku možno uzavrieť, že v otázke kriminality mladistvých páchatelov možno sledovať pokles. Znižovanie štatistických kriviek kriminality páchanej mladistvými možno vidieť v snahe štátu efektívne aplikovať prostriedky prevencie naprieč socializačnými prostrediami, v ktorých sa mladiství pohybujú, od rodinného prostredia cez školské prostredie až po prostredie v rámci ich voľnočasových aktivít.

Zoznam použitej literatúry

1. BODONYI, Edit. Fenomén túlania sa detí v období puberty. In: Otázky kriminality mládeže. In: Otázky kriminality mládeže. Medzinárodná konferencia o kriminalite mládeže. Bratislava : Iuventa, 2000. ISBN 80-8889-365-8. S. 277 – 285.
2. DIANIŠKA, Gustáv et al. *Kriminológia*. 3. vydanie. Plzeň : Aleš Čenek, 2016. 336 s. ISBN 978-80-7380-198-4.
3. Dôvodová správa k návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.
4. GRONSKÝ, Martin. K niektorým psychologickým aspektom a výchovným možnostiam osobnosti maloletého a mladistvého páchatela. In: Otázky kriminality mládeže. Medzinárodná konferencia o kriminalite mládeže. Bratislava : Iuventa, 2000. ISBN 80-8889-365-8. S. 128-134.
5. HOFERKOVÁ, Stanislava. Úvod do kriminologie. Hradec Králové : Univerzita Hradec Králové, 2014. 65 s.
6. HOLCR, Květoň et al. *Kriminológia*. Bratislava : IURA, 2008. 405 s. ISBN 978-80-8078-206-1.
7. JEDLIČKA, Richard. Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Praha : Grada, 2015. 544 s. ISBN 978-80-2475-447-5.
8. LICHÁ VALICOVÁ, Viera. Trestnoprávna zodpovednosť mladistvých. Bratislava : Wolters Kluwer, s.r.o, 2014. 151 s. ISBN 978-80-8168-110-3.
9. MADLIAK, Jozef. Prevencia kriminality. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, 2009. 224 s. ISBN 978-80-8928-236-4.
10. MATOUŠEK, Oldřich - KROFTOVÁ, Andrea. Mládež a delikvence. Praha : Portál, 2003. 332 s. ISBN 80-7178-226-2.

11. MINISTERSTVO VNÚTRA SR. Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, 2022. 19 s.
12. PRIKRYL, Ondrej. Mladiství v trestnom práve. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2006. 167 s. ISBN 978-80-7160-207-1.
13. Rozhodnutie ESLP vo veci M.C. v. Bulgaria zo dňa 4.12.2003, č. 39272/98.
14. VRÁBLOVÁ, Miroslava. Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže. Plzeň : Aleš Čenek, 2012. 188 s. ISBN 978-80-7380-371-1.
15. ZOUBKOVÁ, Ivana. Kontrola kriminality mládeže. Pelhřimov : Aleš Čenek, 2002. 231 s. ISBN 80-86473-08-2.

Kontaktné informácie

JUDr. Barbora Klúčiková

klucikova5@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

DROGOVÉ TRESTNÉ ČINY A ICH PRÁVNA KVALIFIKÁCIA

DRUG CRIMES AND THEIR LEGAL QUALIFICATION

Michal Andryšek¹

Abstrakt: Autor sa v predkladanom článku zameriava na vybrané otázky spojené s právnou kvalifikáciou drogových trestných činov podľa § 171 Trestného zákona v znení účinnom od 1. mája 2022 (po novele Trestného zákona č. 105/2022 Z. z.).

Kľúčové slová: § 171 Trestného zákona, právna kvalifikácia, súbeh trestných činov

Abstract: In the presented article, the author focuses on selected issues related to the legal qualification of drug crimes according to Section 171 of the Criminal Code, as amended from May 1, 2022 (after the amendment of the Criminal Code No. 105/2022 Coll.).

Key words: Section 171 of the Criminal Code, legal qualification, concurrence of criminal acts

Úvod

Problematika drogových trestných činov a ich právnej kvalifikácie je pomerne rozsiahlou problematikou a preto je príspevok zameraný iba na trestný čin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa ustanovenia § 171 Trestného zákona a vybrané otázky s tým spojené, a to v kontexte právnej úpravy účinnej od 1. mája 2022.

Ustanovenie § 171 Trestného zákona v znení účinnom od 1. mája 2022 (po novele Trestného zákona č. 105/2022 Z. z.)

Zákomom č. 105/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov došlo s účinnosťou od 1. mája 2022 k významnej novele Trestného zákona vo vzťahu k právnej úprave drogových trestných činov, pričom ako už bolo uvedené, pozornosť je venovaná ustanoveniu § 171 Trestného zákona. Z dôvodovej správy k uvedenej novele Trestného zákona okrem iného

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

vyplýva, že cieľom je „odstrániť problém spočívajúci v neprimerane prísnom postihovaní prechovávateľov alebo užívateľov marihuany, umožniť zníženie už uložených trestov za taký trestný čin, ktorý bude po novom trestaný miernejšie“². Ustanovenie § 171 Trestného zákona v znení účinnom od 1. mája 2022 obsahuje 4 skutkové podstaty³. Tieto skutkové podstaty trestného činu podľa § 171 Trestného zákona sú odlišné v závislosti od 1/ druhu neoprávnene prechovávanej omamnej alebo psychotropnej látky – ods. 1 a 2 sa vzťahujú na omamnú a psychotropnú látku z rastliny rodu konopa, ods. 3 a 4 sa vzťahujú na ostatné omamné a psychotropné látky (t. j. na inú omamnú alebo psychotropnú látku ako omamnú alebo psychotropnú látku z rastliny rodu konopa, jed alebo prekursor, 2/ množstva omamnej alebo psychotropnej látky – ods. 1 a 3 sa vzťahujú na množstvo takej látky zodpovedajúce najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú spotrebu, ods. 2 a 4 sa vzťahujú na množstvo zodpovedajúce najviac desaťnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú spotrebu⁴ a 3/ výmery trestnej sadzby – došlo k zníženiu trestných sadzieb trestu odňatia slobody vo vzťahu k omamným a psychotropným látkam z rastliny rodu konopa, pričom vo vzťahu k iným omamným a psychotropným látkam trestné sadzby ostali v podstate nezmenené oproti právnej úprave účinnej do 30. apríla 2022. Po nadobudnutí účinnosti zákona č. 105/2022 Z. z. však (prakticky ihneď po tejto novele) vznikli aplikačné otázky, ako právne kvalifikovať skutky, kedy páchatel' neoprávnene prechováva omamnú alebo psychotropnú látku z rastliny rodu konopa (ďalej len „OLPL z rastliny rodu konopa“) v množstve zodpovedajúcom najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie pre osobnú spotrebu a súčasne inú omamnú alebo psychotropnú látku (ďalej len „iná OLPL“), napr. metamfetamín, v množstve zodpovedajúcom najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie pre

² Dôvodová správa k zákonu č. 105/2022 Z. z. Všeobecná časť. Publikované: 24.05.2022. [cit. 2023-09-09]. Dostupné na <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2022/dovodova-sprava-k-zakonu-c-105-2022-z-z.html>.

³ Podľa § 171 ods. 1 Trestného zákona, kto neoprávnene prechováva omamnú látku alebo psychotropnú látku z rastliny rodu konopa pre vlastnú potrebu, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok. Podľa § 171 ods. 2 Trestného zákona, kto neoprávnene prechováva omamnú látku alebo psychotropnú látku uvedenú v odseku 1 pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky. Podľa § 171 ods. 3 Trestného zákona, kto neoprávnene prechováva inú omamnú látku alebo psychotropnú látku ako uvedenú v odseku 1, jed alebo prekursor pre vlastnú potrebu, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky. Podľa § 171 ods. 4 Trestného zákona, kto neoprávnene prechováva inú omamnú látku alebo psychotropnú látku ako uvedenú v odseku 1, jed alebo prekursor pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu, potrestá sa odňatím slobody až na päť rokov.

⁴ Pozri § 135 Trestného zákona.

osobnú spotrebu. V tejto súvislosti sa z pohľadu teórie v odborných článkoch⁵ možno stretnúť s úvahami o tzv. faktickej konzumpcii alebo o súbehu trestných činov.

Faktická konzumpcia

Faktická konzumpcia predstavuje jeden z dôvodov vylúčenia jednočinného súbehu. O Faktickú konzumpciu pôjde vtedy, ak porušenie alebo ohrozenie záujmov chránených jedným ustanovením Trestného zákona je len bezvýznamným, vedľajším produktom hlavnej, závažnejšej trestnej činnosti, postihnutej iným ustanovením Trestného zákona. Predpoklad pre tzv. faktickú konzumpciu však nie je automaticky pomer skutkových podstát trestných činov alebo ich trestných sankcií, ale je vytváraný faktickým priebehom činu, ktorý je potrebné posudzovať osobitne prípad od prípadu v závislosti od všetkých okolností jeho spáchania.⁶ V prípade neoprávneného prechovávaní napríklad dvoch obvykle jednorazových dávok OLPL z rastliny rodu konopa a súčasne dvoch obvykle jednorazových dávok metamfetamínu by v prípade použitia tzv. faktickej konzumpcie bol skutok kvalifikovaný iba podľa § 171 ods. 3 Trestného zákona. Na tomto mieste však treba dodať, že uplatňovanie tzv. faktickej konzumpcie v naznačených prípadoch je nateraz predovšetkým v rovine teoretickej, keďže toto sa v praxi (s poukazom na ďalej uvedené príklady) vo svojej podstate nepotvrdilo. V tejto súvislosti možno uviesť príklad z praxe, v ktorom súd uznal obvineného A. B. za vinného v podstate na tom skutkovom základe, že bez povolenia prechovával v plastovej guľičke sušené rastliny rodu Cannabis (konope) s hmotnosťou 0,389 g s priemernou koncentráciou tetrahydrokanabinolu (THC) 13,1 % hmotnostných v množstve minimálne 51 mg THC v čistom stave, ktoré množstvo zodpovedá najmenej dvom obvykle jednorazovým dávkam na použitie, pričom podľa zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch sú rastliny rodu Cannabis (konope) zaradené do I. skupiny omamných látok a tetrahydrokanabinol (THC) do I. skupiny psychotropných látok, a v zatavenej injekčnej striekačke kryštalickú látku s hmotnosťou 0,298 g s obsahom metamfetamínu 60 % hmotnostných v množstve 179 mg čistej látky, ktoré množstvo zodpovedá najmenej štyrom obvykle jednorazovým dávkam na použitie, pričom v zmysle zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch je metamfetamín zaradený do II. skupiny psychotropných látok, pričom tento skutok bol súdom kvalifikovaný ako prečin

⁵ Pozri napríklad ŠAMKO, Peter: Ako správne kvalifikovať drogové trestné činy po ostatnej novele Trestného zákona?. In: Právne listy [online]. Publikované: 05.08.2022. [cit. 2023-09-09]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1122-ako-spravne-kvalifikovat-drogove-trestne-ciny-po-ostatnej-novele-trestneho-zakona>.

⁶ MENCEROVÁ, Ingrid, TOBIÁŠOVÁ, Lýdia, TURAYOVÁ, Yveta a kol.: Trestné právo hmotné: Všeobecná časť. Šamorín : Heuréka, 2013. 236-237 s. ISBN 978-80-89122-86-8.

nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 171 ods. 1 Trestného zákona a prečin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 171 ods. 4 Trestného zákona.⁷ V uvedenom prípade teda páchatel' neoprávnene prechovával pre vlastnú potrebu OLPL z rastliny rodu konopa v množstve dvoch obvykle jednorazových dávok a inú OLPL (metamfetamín) až v množstve štyroch obvykle jednorazových dávok, t. j. vo väčšom rozsahu, pričom ani v tomto prípade súd nedospel k záveru o tzv. faktickej konzumpcii, ale skutok kvalifikoval ako dva trestné činy. Na tomto mieste možno navyše dať do pozornosti, že okresný súd konope o hmotnosti 389 mg (0,389 g) kvantifikoval ako 2 obvykle jednorazové dávky na použitie, pričom z rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (založenej na použití hmotnostného kritéria⁸) vyplýva, že: „*Obvykle jednorazovú dávku konopy – marihuany je potrebné stanovovať v závislosti od hmotnosti zaisteného sušeného materiálu konopy. Pri zohľadnení tohto hmotnostného kritéria, sa za obvykle jednorazovú dávku považuje množstvo zodpovedajúce 500 mg (0,5 g) vysušenej konopy s obsahom účinnej látky THC nie nižšej ako 1 %.*“⁹

Súbeh trestných činov

Ďalšou možnosťou ako právne kvalifikovať skutok spočívajúci v tom, že páchatel' neoprávnene prechováva pre vlastnú potrebu OLPL z rastliny rodu konopa v množstve zodpovedajúcom najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie pre osobnú spotrebu a súčasne inú OLPL (napr. metamfetamín) v množstve zodpovedajúcom najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie pre osobnú spotrebu, je (jednočinný) súbeh trestných činov podľa § 171 ods. 1 Trestného zákona a § 171 ods. 3 Trestného zákona. Právna kvalifikácia skutku v podobe jednočinného súbehu uvedených trestných činov sa odráža aj v aplikačnej praxi. V tejto súvislosti však možno pozorovať rozdielnu prax súdov okrem iného pri 1/ formulácii skutkovej vety, 2/ vyjadrení právnej kvalifikácie ako aj 3/ pri ukladaní trestov. Ad1/ Rozdiel pri formulácii skutkovej vety spočíva v tom, že skutková veta býva vyjadrená buď ako jeden skutok alebo ako dva skutky (hoci sa jedná o jednočinný súbeh). K prvej alternatíve možno uviesť príklad, kedy bol obvinený M. R. uznaný za vinného v podstate na tom skutkovom základe, že „...od presne nezistenej doby do 10:30 hod. dňa 28.03.2022 na ceste medzi mestom I. K. O. L. bez oprávnenia pri sebe prechovával v krabíčke od cigariet 1 ks sáčik priesvitnej farby s tlakovým uzáverom s obsahom svetloružovej kryštalickej látky s hmotnosťou 139 mg s

⁷ Rozsudok Okresného súdu Trenčín z 22. júna 2023, sp. zn. PB-1T 56/2023.

⁸ Pozri napr. aj R 22/2019.

⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 12. januára 2022, sp. zn. 1Tdo 10/2021.

obsahom účinnej látky metamfetamínu väčším ako 20 mg s prímiesou metylsulfonylmetánu (MSM), čo zodpovedá najmenej dvom bežným jednotlivým dávkam drogy a 1 ks sáčik priesvitnej farby s tlakovým uzáverom s obsahom zelenej sušenej rastliny, sušeného konope s hmotnosťou 485 mg, s obsahom účinnej látky tetrahydrokanabinolu (THC) väčším ako 10 mg, čo zodpovedá najmenej jednej obvykle jednorazovej dávke drogy...“.¹⁰ Naproti tomu možno uviesť iný príklad z praxe, v ktorom bol vo svojej podstate obdobný prípad vyjadrený v skutkovej vete v dvoch bodoch ako (zdanlivo) dva skutky. Išlo o prípad, kedy obžalovaná P. Č. bola uznaná vinnou na tom skutkovom základe, že „v bode 1/ od presne nezistenej doby do 01:40 hod. dňa 14.01.2022 na ulici X. X v Rimavskej Sobotě v kovovom obale o rozmere 8,5 cm x 4,5 cm pre vlastnú potrebu neoprávnene prechovávala látku zvanú „marihuana“, s celkovou hmotnosťou 0,849 g, pričom znaleckým skúmaním bolo zistené, že ide o rastlinu rodu Cannabis (konopa), ktorá je zaradená do I. skupiny omamných látok v zozname omamných látok a psychotropných látok zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov, v bode 2/ od presne nezistenej doby do 01:40 hod. dňa 14.01.2022 na ulici X. X v Rimavskej Sobotě pre vlastnú potrebu neoprávnene prechovávala tri priesvitné sáčky o rozmeroch 4 cm x 8 cm s látkou zvanou „pervitín“ s celkovou hmotnosťou 0,321 g, pričom znaleckým skúmaním bolo zistené, že ide o metamfetamín, ktorý je zaradený v II. skupine psychotropných látok v zozname omamných a psychotropných látok v zákone č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov“¹¹. Súd teda pri formulácii skutkovej vety „rozdelil“ skutok na dva skutky, hoci z jej znenia vyplýva, že jediný rozdiel medzi nimi spočíval v odlišnej droge, ktorú páchatel prechovával (v bode 1 konope, v bode 2 metamfetamín), nakoľko k spáchaniu skutku došlo tou istou osobou, v tom istom čase, na tom istom mieste a rovnakým spôsobom konania. Ad2/ V aplikačnej praxi možno pozorovať v naznačených prípadoch rozdiel aj vo vyjadrení právnej kvalifikácie. Uvedené skutky (spočívajúce v neoprávnenom prechovávaní OLPL z rastliny rodu konopa a súčasne inej OLPL v množstve danej látky zodpovedajúcom najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie pre osobnú spotrebu) sú totiž kvalifikované buď ako prečin nedovolennej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 171 ods. 1 Trestného zákona v jednočinnom súbehu s prečinom nedovolennej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 171 ods. 3 Trestného zákona¹², alebo ako prečin nedovolennej výroby

¹⁰ Trestný rozkaz Okresného súdu Galanta z 18. augusta 2022, sp. zn. 5T 51/2022.

¹¹ Rozsudok Okresného súdu Rimavská Sobota z 12. januára 2023, sp. zn. 15T 83/2022.

¹² Napr. rozsudok Okresného súdu Topoľčany z 10. augusta 2022, sp. zn. 1T 70/2022, trestný rozkaz Okresného súdu Nitra z 12. júla 2022, sp. zn. 3T 45/2022.

omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 171 ods. 1, ods. 3 Trestného zákona¹³. Vyjadrenie právnej kvalifikácie ako § 171 ods. 1, ods. 3 Trestného zákona môže (mylne) vyvolať dojem, že sa jedná o jeden trestný čin a nie o dva trestné činy. Skutočnosť, že sa jedná o dva trestné činy pritom v niektorých (nakolko aj tu pozorovať rozdiel v aplikačnej praxi súdov) prípadoch vyplýva aj z uloženého trestu. Ad3/ Ukladanie trestov nadväzuje na právnu kvalifikáciu skutku. V uvedených prípadoch, keďže sa jedná o dva trestné činy, prichádza do úvahy uloženie úhrnného trestu podľa § 41 ods. 1 Trestného zákona a taktiež prihliadnutie na priťažujúcu okolnosť podľa § 37 písm. h) Trestného zákona – spáchanie viac trestných činov.¹⁴ V prípade neexistencie poľahčujúcej okolnosti je potrebné „automaticky“ na základe priťažujúcej okolnosti podľa § 37 písm. h) Trestného zákona, spôsobujúcej prevahu priťažujúcich okolností, trestnú sadzbu uvedenú v § 171 ods. 3 Trestného zákona upraviť podľa § 38 ods. 4, § 41 ods. 1 Trestného zákona. Trestná sadzba bude z pôvodných „až na tri roky“ (§ 171 ods. 3 Trestného zákona) po úprave „12 mesiacov až tri roky“. V uvedených prípadoch bude trestná sadzba v dôsledku tejto priťažujúcej okolnosti (spáchanie viac trestných činov) po novele Trestného zákona č. 105/2022 Z. z. účinné od 1. mája 2022 prísnejšia (12 mesiacov až tri roky) oproti právnej úprave účinnej do 1. mája 2022 (až tri roky). Rozhodovacia činnosť súdov však, tak ako bolo uvedené, nie je ani v tejto súvislosti jednotná, nakolko v praxi sa vyskytujú aj prípady, kedy súdy neprihliadajú na priťažujúcu okolnosť podľa § 37 písm. h) Trestného zákona.¹⁵

Záver

Novela Trestného zákona č. 105/2022 Z. z. účinná od 1. mája 2022 pomerne výrazným spôsobom zmenila dovtedajšiu právnu úpravu drogových trestných činov (účinnú do 30. apríla 2022). S novou právnu úpravou sú však prirodzene spojené nové aplikačné otázky súvisiace (nielen) s právnu kvalifikáciou trestných činov podľa ustanovenia § 171 Trestného zákona, na ktoré tento príspevok poukazuje, a to z pohľadu teórie ako aj z pohľadu praxe na konkrétnych súdnych rozhodnutiach.

¹³ Napr. rozsudok Okresného súdu Trnava z 27. júna 2023, sp. zn. 8T 19/2023, rozsudok Okresného súdu Banská Bystrica z 26. júna 2023, sp. zn. 7T 33/2023.

¹⁴ Napr. rozsudok Okresného súdu Topoľčany z 10. augusta 2022, sp. zn. 1T 70/2022, rozsudok Okresného súdu Piešťany z 20. júla 2022, sp. zn. 8T 49/2022.

¹⁵ Pozri napr. trestný rozkaz Okresného súdu Nitra z 12. júla 2022, sp. zn. 3T 45/2022, rozsudok Okresného súdu Trnava z 27. júna 2023, sp. zn. 8T 19/2023.

Zoznam použitej literatúry:

1. MENCEROVÁ, Ingrid, TOBIÁŠOVÁ, Lýdia, TURAYOVÁ, Yveta a kol.: Trestné právo hmotné: Všeobecná časť. Šamorín : Heuréka, 2013. 478 s. ISBN 978-80-89122-86-8.
2. Dôvodová správa k zákonu č. 105/2022 Z. z. Všeobecná časť. Publikované: 24.05.2022. [cit. 2023-09-09]. Dostupné na <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2022/dovodova-sprava-k-zakonu-c-105-2022-z-z.html>.
3. ŠAMKO, Peter: Ako správne kvalifikovať drogové trestné činy po ostatnej novele Trestného zákona?. In: Právne listy [online]. Publikované: 05.08.2022. [cit. 2023-09-09]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1122-ako-spravne-kvalifikovat-drogove-trestne-ciny-po-ostatnej-novele-trestneho-zakona>.
4. R 22/2019.
5. Rozsudok Okresného súdu Banská Bystrica z 26. júna 2023, sp. zn. 7T 33/2023.
6. Rozsudok Okresného súdu Topoľčany z 10. augusta 2022, sp. zn. 1T 70/2022.
7. Rozsudok Okresného súdu Trenčín z 22. júna 2023, sp. zn. PB-1T 56/2023.
8. Rozsudok Okresného súdu Trnava z 27. júna 2023, sp. zn. 8T 19/2023.
9. Rozsudok Okresného súdu Piešťany z 20. júla 2022, sp. zn. 8T 49/2022.
10. Rozsudok Okresného súdu Rimavská Sobota z 12. januára 2023, sp. zn. 15T 83/2022.
11. Trestný rozkaz Okresného súdu Galanta z 18. augusta 2022, sp. zn. 5T 51/2022.
12. Trestný rozkaz Okresného súdu Nitra z 12. júla 2022, sp. zn. 3T 45/2022.
13. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 12. januára 2022, sp. zn. 1Tdo 10/2021.

Kontaktné informácie

JUDr. Michal Andryšek
andrysek1@uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta

PÁR POZNÁMOK K NEMOŽNOSTI TRESTNOPRÁVNE ANI PRIESTUPKOVO PRÁVNE POSTIHNÚŤ NÁHODILÉ ZAZNAMENANIE VOJENSKÝCH ÚTVAROV DRONMI

A FEW NOTES ON THE IMPOSSIBILITY OF CRIMINAL OR MISDEMEANOR LAW TO PUNISH THE RECORDING OF MILITARY UNITS BY DRONS AND SELECTED CASES FROM APPLICATION PRACTICE WITH EMPHASIS ON THE PROTECTION OF CLASSIFIED FACTS

Samuel Marr,¹ Martina Kubášková²

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na absenciu *lege artis* možnosti postihnúť normami trestného, ako aj priestupkového práva náhodilé zaznamenanie vojenských útvarov prostredníctvom dronov, pričom autori v konkrétnostiach reflektujú problematiku utajovaných skutočností s akcentáciou na trestnoprávne konsekvencie.

Kľúčové slová: Utajované skutočnosti, osobitné pochybenia príslušníkov Vojenskej polície, Vojenské spravodajstvo, drony.

Abstract: The article focuses on the absence of *lege artis* possibility of punishing the accidental recording of military units by means of drones with the norms of criminal and misdemeanor law, whereas the authors reflect in detail the issue of classified facts with accentuation of criminal law consequences.

Key words: Classified information, special misconduct of members of the Military Police, Military Intelligence, drones.

Úvod

Prijatie rozhodnutia spracovať predznamenanú materiu podnietila vlastná aplikačná prax prvého z autorov. Obaja autori reflektujú konkrétny mediálne známy prípad, v ktorom prvý z nich osobne rozhodol takpovediac „proti prúdovo“. O obsahu, v nasledujúcich častiach tohto článku pertraktovaného spisu a „želanom“ spôsobe

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

² Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.

meritórneho rozhodnutia informovalo hneď niekoľko spravodajských výstupov „mainstreamu“ (samozrejme ešte v čase pred pridelením spomenutého spisu jeho osobe). Nemenej podstatným je oficiálne stanovisko z úrovne hovorkyne vtedajšieho Ministra obrany, ktoré uvedenému prípadu v kontexte želaného spôsobu rozhodnutia nepochybne pridalo.

Na tomto mieste len príkladmo zvyrazňujeme tieto spravodajské výstupy

- „Nad kasárňami v Nitre lietali drony. Rezort žiada exemplárny trest.“³ V uvedenom článku sa čitatelia môžu dočítať napríklad, že „Vojenská polícia vypátrala osoby, ktoré aj napriek zákazu používali nad vojenskou infraštruktúrou drony. Zaisťovala aj dôkazový materiál.“⁴ Čitateľovi je následne ponúknutý text v znení „osoby realizovali prelety nad vojenským objektom v posádke Nitra. V tejto súvislosti budeme požadovať exemplárny trest, a to kvôli zvýšenej úrovni bezpečnostných opatrení, ktoré sú naďalej aktuálne v rámci vojenskej infraštruktúry,“ informovala dnes Martina Koval' Kakaščíková, hovorkyňa ministerstva obrany.⁵
- „Nad vojenským objektom lietali s dronmi: Hrozí im EXEMPLÁRNY trest“⁶. Článok ponúka textácie ako napríklad „v rukách vojenskej polície skončili previnilci, ktorým hrozia poriadne tvrdé sankcie“⁷ a „rezort obrany bude vzhľadom na zvýšenú úroveň bezpečnostných opatrení platných v rámci vojenskej infraštruktúry požadovať exemplárny trest.“⁸

³Oficiálne internetové sídlo regionálnej spravodajskej platformy www.mynitra.sme.sk [Online] 2023. [cit. 28.08.2023]. Dostupné z: <https://mynitra.sme.sk/c/22874239/nad-kasarnami-v-nitre-lietali-drony-rezort-ziada-exemplarny-trest.html>

⁴Tamtiež

⁵Oficiálne internetové sídlo regionálnej spravodajskej platformy www.mynitra.sme.sk [Online] 2023. [cit. 28.08.2023]. Dostupné z: <https://mynitra.sme.sk/c/22874239/nad-kasarnami-v-nitre-lietali-drony-rezort-ziada-exemplarny-trest.html>

⁶Oficiálne internetové sídlo regionálnej spravodajskej platformy www.nitra.dnes.24.sk [Online] 2023. [cit. 28.08.2023]. Dostupné z: <https://nitra.dnes24.sk/nad-vojenskym-objektom-lietali-s-dronmi-hrozi-im-exemplarny-trest-413454>

⁵Tamtiež

⁶Tamtiež

⁷Oficiálne internetové sídlo spravodajskej platformy televízie JOJ. [Online] 2023. [cit. 28.08.2023]. Dostupné z: <https://www.noviny.sk/672526-vojenska-policia-vypatrala-osoby-ktore-pouzivali-drony-nad-vojenskou-infrastrukturou>

⁸Tamtiež

⁹ Oficiálne internetové sídlo Ministerstva obrany Slovenskej republiky. [Online] 2023. [cit. 28.08.2023]. Dostupné z: <https://www.mosr.sk/51295-sk/vojenska-policia-vypatrala-osoby-ktore-aj-napriek-zakazu-pouzivali-nad-vojenskou-infrastrukturou-drony/>

¹⁰Tamtiež

¹¹Oficiálne internetové sídlo spravodajskej platformy televízie TA3. [Online] 2023. [cit. 28.08.2023]. Dostupné z: <https://www.ta3.com/clanok/232537/vojenska-policia-vypatrala-osoby-ktore-napriek-zakazu-pouzili-drony-nad-vojenskym-objektom>

¹²Tamtiež

- „Vojenská polícia vypátrala osoby, ktoré používali dron nad vojenskou infraštruktúrou.“⁹ Predmetný článok informuje čitateľa o tom, že „Vojenská polícia vypátrala osoby, ktoré napriek zákazu používali drony nad vojenskou infraštruktúrou v posádke Nitra. Ministerstvo obrany SR (MO SR) bude pre ne požadovať exemplárny trest, a to pre zvýšenú úroveň bezpečnostných opatrení, ktoré sú v rámci vojenskej infraštruktúry naďalej aktuálne. V tlačovej správe o tom informovala hovorkyňa MO SR Martina Koval' Kakaščiková.“¹⁰
- „Vojenská polícia vypátrala osoby, ktoré aj napriek zákazu používali nad vojenskou infraštruktúrou drony.“¹¹ Ministerstvo obrany Slovenskej republiky (ďalej len „MO SR“) vo svojom vyhlásení informuje a uvádza, že „osoby realizovali prelety nad vojenským objektom v posádke Nitra. V tejto súvislosti budeme požadovať exemplárny trest, a to kvôli zvýšenej úrovni bezpečnostných opatrení, ktoré sú naďalej aktuálne v rámci vojenskej infraštruktúry.“¹²
- „Vojenská polícia vypátrala osoby, ktoré napriek zákazu použili drony nad vojenským objektom“¹³. In fine tohto demonštratívneho výpočtu zvýrazňujeme už notoricky sa opakujúcu informáciu totožného významu odedú do „trošku“ iného šatu v znení „Rezort obrany bude vzhľadom na zvýšenú úroveň bezpečnostných opatrení platných v rámci vojenskej infraštruktúry požadovať exemplárny trest.“¹⁴ „Média sú schopné ovplyvniť verejnú mienku. Žiaľ nie vždy relevantným spravodajstvom. Práve naopak, niektoré výstupy nie sú hodné ani kvalitatívnej úrovne stredoškolských esejí a rovnako tomu tak je i v prípade rôznych tlačových konferencií funkcionárov orgánov verejnej moci a politikov. V demokratickej spoločnosti je minimálne amorálne difamujúco vykresľovať osoby bez existencie relevantného penza informácií.“¹⁵ „Pri medializácii niet sudcu, ktorý by žiadal procesné dôkazy. Dôležité je len vpečatenie nejakého dojmu a tisíckrát opakovaná lož sa stáva pravdou. Bohužiaľ niekedy aj procesnou.“¹⁶

⁹MARR, S.: *Krivenie trestného práva orgánmi činnými v trestnom konaní pri prehliadkach advokátskych kancelárií*. In: Odborný online právny časopis PRÁVNE LISTY. [Online] 2023. cit. 29. 08. 2023]. Dostupné z: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1212-krivenie-trestneho-prava-organmi-cinnimi-v-trestnom-konani-pri-prehliadkach-advokatskych-kancelarii>

¹⁶MARR, S.: *Krivenie trestného práva orgánmi činnými v trestnom konaní pri prehliadkach advokátskych kancelárií*. In: Odborný online právny časopis PRÁVNE LISTY. [Online] 2023. [cit. 29. 08. 2023]. Dostupné z: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1212-krivenie-trestneho-prava-organmi-cinnimi-v-trestnom-konani-pri-prehliadkach-advokatskych-kancelarii>

V kontexte skôr uvedeného príkladného výpočtu spravodajských výstupov podporeného osobitným stanoviskom MO SR zvyrazňujeme, že „*prezumpcia nevinny a právo na spravodlivý proces sú zakotvené v článkoch 47 a 48 Charty základných práv Európskej únie (ďalej len Charta), článku 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (EDLP), článku 14 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (ICCPR) a článku 11 Všeobecnej deklarácie ľudských práv.*“¹⁷ Vo väzbe na citované sa ďalej vyjadrujeme v tom smere, že je z nášho uhľu pohľadu minimálne prejavom diskrepancie z citovanou smernicou, ak sa rezort obrany vyjadrí nezdržanlivým výrokom podporeným požiadavkou exemplárneho trestu, na udelenie ktorého je zákonne zmocnená konkrétna fyzická osoba rozhodujúca prísne individuálne podľa okolností konkrétneho prípadu a nie minister obrany, štátny tajomník, prípadne iný funkcionár. Podčiarkujeme, že rozhodovanie v akejkoľvek veci, či už viac, alebo menej mediálne senzitívnej nesmie kolidovať okrem iných, najmä zásadám zákonnosti a **proporcionality (žiadanie exemplárneho trestu MO SR zastúpeným navonok ministrom, preto považujeme za argumentačne neudržateľné**

a neprofesionálne). Vo vyššie glosovanom reťazci príčinnej súvislosti dotknutých vyjadrení k rešpektovaniu prezumpcie nevinny pripájame konotácie v tom smere, že

- „*prezumpcia nevinny by bola porušená, keby sa vo verejných vyhláseniach orgánov verejnej moci.....ktoré nie sú rozhodnutiami o vine, označovala podozrivá alebo obvinená osoba za vinnú, ak tejto osobe ešte nebola preukázaná vina zákonným spôsobom. Takéto vyhlásenia a súdne rozhodnutia by nemali vzbudzovať dojem, že táto osoba je vinná.*“¹⁸
- „*pod pojmom „verejné vyhlásenia orgánov verejnej moci“ by sa mali rozumieť všetky vyhlásenia, ktoré odkazujú na trestný čin a ktoré pochádzajú od orgánu zapojeného do trestného konania týkajúceho sa daného trestného činu, ako sú justičné orgány, polícia a iné orgány presadzovania práva, alebo od iného orgánu verejnej moci, ako sú ministri a iní verejní činitelia.*“¹⁹
- „*členské štáty by mali prijať vhodné opatrenia, aby sa zabezpečilo, že pri poskytovaní informácii médiám orgány verejnej moci nebudú označovať podozrivé ani obvinené osoby za vinné, kým im nebola preukázaná vina zákonným spôsobom. Na tento účel by členské štáty mali informovať orgány*

¹⁷(EÚ) 2016/343

¹⁸Tamtiež

¹⁹Tamtiež

*verejnej moci o tom, že pri poskytovaní alebo zverejňovaní informácií médiám je dôležité náležite prihliadať na prezumpciu neviny.*²⁰

Vybrané trestné činy poskytujúce ochranu utajovaným skutočnostiam

In medias res si dovoľíme priblížiť skutkové podstaty štyroch trestných činov o ktorých sa neskôr, vo väzbe na glosovaný skutkový dej predmetnej veci môžeme v rovine jeho eventuálneho subsumovania pod niektorý z nich právne zamýšľať. V tejto spojitosti poukazujeme na trestný čin **Ohrozenia dôvernej skutočnosti a vyhradenej skutočnosti** v zmysle ustanovenia § 353 ods.1 a/alebo ods. 2 Trestného zákona. Z textu skutkových podstat ktorého vyplýva, že „kto **vyzvedá skutočnosť utajovanú na ochranu záujmov Slovenskej republiky alebo na ochranu záujmov iného štátu, medzinárodnej organizácie, nadnárodnej organizácie alebo združenia štátov, na ochranu záujmov ktorých sa Slovenská republika zaviazala, označenú podľa zákona stupňom utajenia Dôverné alebo Vyhradené**, s cieľom vyzradiť ju nepovolanej osobe, alebo kto s takým cieľom **zbiera** údaje obsahujúce **takú utajovanú skutočnosť**, alebo kto takú utajovanú skutočnosť nepovolanej osobe **úmyselne vyzradí**, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.²¹ Právny text kvalifikovanej skutkovej podstaty predmetného prečinu znie „kto utajovanú skutočnosť uvedenú v odseku 1 vyzvedá s úmyslom vyzradiť ju do cudziny alebo kto takú utajovanú skutočnosť úmyselne do cudziny vyzradí, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“²²

V relácii k výkladu pojmových znakov „vyzvedá“, „vyzradí“ a „zbiera“ poskytujeme tento výkladový oblúk. Prvý z troch vyššie uvedených pojmových znakov („vyzvedá“) je potrebné vykladať tak, že tento v sebe zahŕňa „úmyselné konanie, ktoré smeruje k neoprávnenému získaniu utajovanej skutočnosti.“²³ Pre úplnosť sa žiada konotácia, že obligatórne musí ísť iba o eventualitu v podobe úmyselného neoprávneného vyzvedania utajovanej skutočnosti pod stupňom utajenia „Vyhradené“ (ďalej len „V“) prípadne (čo indikuje použitie vylučovacej spojky „alebo“ samotným zákonodarcom vo vyššie citovaných skutkových podstatách glosovaného prečinu) utajovanú skutočnosť pod stupňom utajenia „Dôverné“ (ďalej len „D“). Zvýrazňujeme, že „trestný čin je dokonaný, ak páchatel podnikne kroky k získaniu takýchto údajov. Nezáleží na tom, či sa mu to podarilo, alebo nie (napríklad nahrávanie rozhovorov, fotografovanie, vniknutie do objektov, zhromažďovanie dokumentov, resp. ich kópií).“²⁴ Pred tým ako poskytneme výkladovú interpretáciu zvyšných dvoch pojmových znakov, neopomíname akcentovať na eminentnú

²⁰Tamtiež

²¹§ 353 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

²²§ 353 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

²³ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký komentár. 5 Aktualizované vydanie*. Bratislava: Euro kódex, 2020, s.715

²⁴Tamtiež

skutočnosť a to cieľ – pohnútku, teda vo všeobecnosti fakultatívny znak skutkových podstát, ktorý je okrem virálnych učebnicových prípadov prednášaný vo väzbe napríklad na trestný čin úkladnej vraždy, signifikantne prítomný aj pri danom ohrozovacom prečine a je vyjadrený textáciou „s cieľom vyzradiť ju nepovolanej osobe“ a „kto s takým cieľom zbiera“. Cieľ – pohnútku predstavuje subjektívnu podmienku, ktorej nepreukázanie má za následok kumulatívne nevyčerpanie povinných znakov skutkovej podstaty predmetného trestného činu, čo logicky rezultuje v záver o nemožnosti trestnoprávneho postihnutia takéhoto konania.

Pojmový znak „**vyzradí**“ predstavuje akékoľvek konanie, ktorým dochádza k postúpeniu do faktickej dispozície nepovolanej osoby takej informácie, ktorá požíva status „V“ a/alebo „D“. Spôsoby postúpenia sú nerozhodné. Môže ísť o postúpenie prostredníctvom agenta cudzej spravodajskej služby, osoby pracujúcej v prospech takejto spravodajskej služby ale aj menej sofistikovanými spôsobmi ako napríklad telefonicky, prostredníctvom *chatovej* aplikácie a pod.

In fine vo väzbe na výkladový oblúk pojmových znakov, obraciame našu pozornosť smerom k pojmovému znaku „**zbiera**“. Tento je podľa nášho právneho názoru potrebné vykladať tak, že za zbieranie je potrebné (rešpektujúc tiež rozhodovacia činnosť tuzemských súdnych autorít – R 4/1974) považovať konania smerujúce k zadovážovaniu, sústreďovaniu, prípadne akémukoľvek inému spôsobu zabezpečovania si do faktickej dispozície podkladov obsahujúcich (v danom prípade) „V“ a/alebo „D“ osobou s absentujúcim zmocnením na oboznamovanie sa s utajovanými skutočnosťami ako aj osobou, ktorá síce nedisponuje príslušným oprávnením ale na druhej strane je viazaná povinnosťou zabrániť zneužitiu utajovaných skutočností.

Ďalšími trestnými činmi, ktorých chránené objekty reprezentuje „poriadok“ v oblasti utajovaných skutočností je Vyzvedačstvo v zmysle ustanovenia § 318 Trestného zákona a Ohrozenie utajovanej skutočnosti podľa § 319 a § 320 naposledy uvedeného zákona. Vzhľadom k tomu, že normotvorca pri všetkých trestných činoch s chráneným objektom v podobe utajovaných skutočností používa už vyššie vymedzené pojmové znaky, poukazujeme v konkrétnostiach na nami uvedený výklad a ďalej sa obmedzíme len na citovanie príslušných skutkových podstát pretože rozhodným je „už len“ opis zákonného textu.

„Kto vyzvedá skutočnosť utajovanú na ochranu záujmov Slovenskej republiky alebo na ochranu záujmov iného štátu, medzinárodnej organizácie, nadnárodnej organizácie alebo združenia štátov, na ochranu záujmov ktorých sa Slovenská republika zaviazala, označenú podľa zákona stupňom utajenia Prísne tajné alebo Tajné, s cieľom vyzradiť ju cudzej moci alebo cudziemu činiteľovi, alebo kto s takým cieľom zbiera údaje obsahujúce takú utajovanú skutočnosť, alebo

*kto takú utajovanú skutočnosť cudzej moci úmyselne vyzradí, potrestá sa odňatím slobody na štyri roky až desať rokov.*²⁵

*„Odňatím slobody na osem rokov až pätnásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 ako člen organizácie, ktorej cieľom je vyzvedať utajované skutočnosti, alebo hoci mu bolo uchovávanie utajovanej skutočnosti osobitne uložené.*²⁶

*„Odňatím slobody na pätnásť rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 za krízovej situácie.*²⁷

*„Kto vyzvedá skutočnosť utajovanú na ochranu záujmov Slovenskej republiky alebo na ochranu záujmov iného štátu, medzinárodnej organizácie, nadnárodnej organizácie alebo združenia štátov, na ochranu záujmov ktorých sa Slovenská republika zaviazala, označenú podľa zákona stupňom utajenia Prísne tajné alebo Tajné, s cieľom vyzradiť ju cudzej moci alebo cudziemu činiteľovi, alebo kto s takým cieľom zbiera údaje obsahujúce takú utajovanú skutočnosť, alebo kto takú utajovanú skutočnosť cudzej moci úmyselne vyzradí, potrestá sa odňatím slobody na štyri roky až desať rokov.*²⁸

*„Kto utajovanú skutočnosť uvedenú v odseku 1 vyzvedá s úmyslom vyzradiť ju do cudziny alebo kto takú utajovanú skutočnosť úmyselne do cudziny vyzradí, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.*²⁹

*„Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2 hoci mu bolo uchovávanie utajovanej skutočnosti osobitne uložené, alebo za krízovej situácie.*³⁰

*„Kto z nedbanlivosti spôsobí vyzradenie skutočnosti utajovanej na ochranu záujmov Slovenskej republiky alebo na ochranu záujmov iného štátu, medzinárodnej organizácie, nadnárodnej organizácie alebo združenia štátov, na ochranu záujmov ktorých sa Slovenská republika zaviazala, označenú podľa zákona stupňom utajenie Prísne tajné alebo Tajné, nepovolanej osobe, alebo spôsobí stratu listiny alebo veci obsahujúcej takú utajovanú skutočnosť, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.*³¹

○ **Skutková veta vo väzbe na skutkovú podstatu**

Akcentujeme význam skutkovej vety, čo do jej náležitého naformulovania pretože *„popis skutku (predovšetkým spôsob jeho spáchania) musí byť uvedený tak, aby jednotlivé časti zodpovedali príslušným znakom skutkovej podstaty trestného činu. Ak neobsahuje skutková veta úplný popis skutočností rozhodných pre naplnenie všetkých*

²⁵§ 318 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

²⁶§ 318 ods. 2 písm. a) a písm. b) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

²⁷§ 318 ods. 3 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

²⁸§ 319 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

²⁹§ 319 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

³⁰§ 319 ods. 3 písm. a) a písm. b) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

³¹§ 320 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

znakov skutkovej podstaty, dochádza k porušeniu práva na spravodlivý proces."³² V uvedenom kontexte vyznievajú citované spravodajské výstupy rôznych médií „zvláštne“ keďže na jednej strane tvrdia, že MO SR bude žiadať exemplárny trest a na druhej strane neuvádzajú žiadnu zmienku o právnej kvalifikácii skutku, ktorého sa mali v danej dobe podozrivé osoby dopustiť.

Tu je potrebné dôsledne rozlišovať medzi odborným prístupom ku koncipovaniu skutkovej vety a vymýšľaním si. V demokratickej spoločnosti je nadkvalifikovanie skutku neprípustné a v prípade ak ide o úmyselné konanie (čo v konečnom dôsledku vidíme v množstve iných trestných stíhaní vyšetrovateľov a prokurátorov) je dané konanie spôsobilé založiť trestnoprávnu zodpovednosť práve na strane spracovateľa spisu.

Spracovateľovi bol pridelený úradný záznam príslušníkov Vojenskej polície (ďalej len „VP“) mjr. Ing. P.H a jeho podriadeného člena hliadky rtn. Bc. M.D, z obsahu ktorého mali „akože“ vyplývať skutočnosti zakladajúce podozrenie z protiprávneho konania dvoch civilných osôb na tom skutkovom základe, že civilné osoby „R.T, nar: XX.XX.XXXX, Tr.b: XX a Ing. M.D, nar: XX.XX.XXXX, Tr. b: XX v presne nezistenom čase, najneskôr však v čase o približne o 12:56 hod. dňa 22. marca 2022 použitím lietadla spôsobilého lietať bez pilota, tzv. „dronu“ DJI Matrice 300 RTK, rok výroby 2021, výrobné číslo XXX vybaveného kamerou DJI ZENMUSE P1 vyhotovili fotografické zábery priestoru Vojenského útvaru s krycím názvom XXX označeného zákazom fotografovania a v ňom sa nachádzajúcich budov.“³³

Na tomto mieste uvádzame repliku, že „popis skutku (predovšetkým spôsob jeho spáchania) musí byť uvedený tak, aby jednotlivé časti zodpovedali príslušným znakom skutkovej podstaty trestného činu.“³⁴

Zvýrazňujeme, že úradný záznam, ani žiadna iná písomnosť na podklade, ktorých vyššie uvedení príslušníci (veliteľ hliadky mal dokonca priamo postavenie orgánu činného v trestnom konaní) zaevidovali predmetný spisový materiál nijako bližšie nešpecifikovali, ktoré konkrétne objekty Vojenského útvaru (ďalej len „VÚ“) s krycím názvom XX boli zaznamenané, čo je nepochybne podstatné z toho dôvodu, že VÚ XX nie je pod stupňom utajenia logicky celý ale iba určité režimové pracoviská o čom príslušníci VP museli mať vedomosť z titulu tzv. miestnej znalosti a majorite služobných povinností plnených v posádke Nitra. Presentovaný text vyplynul z dokazovania a doloženia príslušných listín starším dôstojníkom Skupiny BOlaKIS npor. Ing. M.L z ktorých jednoznačne vyplýva, že „**v priestoroch VÚ XXX.....nie je evidovaná žiadna budova, ktorá by podliehala akémukoľvek stupňu utajenia.**“³⁵

³²III. ÚS 509/2015

³³VPBA-5/2022-OddNR

³⁴III. ÚS 509/2015

³⁵VPBA-5/2022-OddNR

Na tomto mieste s prihliadnutím na už uvedené v spojení so skutočnosťou, že síce použitím dronu prišlo k vyhotoveniu súhrnného počtu 908 fotografických záberov, avšak „*drvivá väčšina záberov sú zábery mesta Nitry a iba niekoľko opakujúcich sa záberov (nastavenie samospúšte na 5 záberov za jednu sekundu) zachytáva z výšky nad 120 metrov strešné krytiny budov bez stupňa utajenia vo VÚ XX)*“³⁶ nie je subsumovanie daného konania pod žiaden z vyššie uvedených trestných činov argumentačne udržateľné. Z uvedeného dôvodu boli okamžite po pridelení a dôkladnom naštudovaní spisu akékoľvek úvahy o vyvodzovaní trestnoprávných konsekvencií a *limine* vyňaté z úvah autora. Tento sa *a tempo* začal zaoberať možným postihom popísaného konania normami priestupkového práva.

Fotografovanie Vojenských útvarov dronmi z pohľadu priestupkového práva

Normatívne ukotvenie zákazu vyhotovovať obrazové záznamy VÚ nachádza ukotvenie pod marginálnou rubrikou novo implementovaného ustanovenia § 37c v znení „*Zákaz vstupovať do chráneného vojenského objektu a zákaz činnosti bezpilotného lietadla*“. Konkrétne možno hovoriť o tomto právnom texte „*v záujme zabezpečenia obrany a bezpečnosti štátu sa zakazuje činnosť bezpilotného lietadla vo vojenských objektoch, ktoré sú označené zákazom fotografovania do výšky 120 metrov nad úrovňou zeme alebo do výšky hornej hranice príslušnej časti obmedzeného vzdušného priestoru zriadeného na ich ochranu.*“³⁷ Prvý odkaz pod čiarou 7f vo väzbe na objekty označené zákazom fotografovania poukazuje na § 63 ods. 1 zákona č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZUS“) z ktorého vyplýva, že „*v záujme zabezpečenia obrany a bezpečnosti štátu je zakázané fotografovať, filmovať alebo inak zaznamenávať budovy, priestory alebo zariadenia označené zákazom fotografovania.*“³⁸ Druhý odkaz pod čiarou 7fa odkazuje na čl. 2 ods. 2 písm. c) a čl. 4 ods. 1 písm. c) nariadenia Komisie (ES) č. 2150/2005 z 23. decembra 2005, ktorým sa stanovujú spoločné pravidlá pružného využívania vzdušného priestoru (Ú. v. EÚ L 342, 24. 12. 2005).

V tejto spojitosti sa ďalej žiada rozlíšiť kedy bude „fotografovanie“ VÚ posudzované podľa zákona o VP a kedy podľa ZUS. Je zrejmé, že oba právne predpisy upravujú odlišný okruh spoločenských vzťahov a preto je potrebné § 63 ods. 1 ZUS viazať na objekty minimálne pod stupňom utajenie V a zákon o VP na fotenie objektov z dôvodov nemajúcich povahu v ochrane utajovaných skutočností. Obligatórnym predpokladom však bude vykonanie zaznamenania VÚ vo výške pod 120 metrov. Pre úplnosť poznamenávame, že novelizovaný zákon o VP priestupkovo sankcionuje porušenie citovaného zákazu podľa § 37c ods. 1, bod 1 naposledy uvedeného zákona

³⁶Tamtiež

³⁷§ 37c ods. 1 písm. b), bod 1 zákona č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii

³⁸§ 63 ods. 1 zákona č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov

v ustanovení § 37d ods. 1 písm. d) predmetného zákona. Z uvedeného ustanovenia vyplýva, že „*priestupku sa dopustí ten, kto poruší zákaz činnosti bezpilotného lietadla vo vojenskom objekte do výšky 120 metrov nad úrovňou zeme alebo do výšky hornej hranice určenej časti vzdušného priestoru, v ktorom bolo z obranných a bezpečnostných dôvodov obmedzené vykonávanie letov civilných lietadiel* [§ 37c ods. 1 písm. b) prvý bod].“³⁹

V tejto spojitosti doplníme informáciu, že **výška letu dronu bola v uvedenom prípade stanovená certifikovaným meracím prístrojom Vojenského spravodajstva DJI AEROSPACE PORTABLE na 159 metrov pričom celková dráha letu dronu neprešla perimeter VÚ XXX**. Pre úplnú komplexnosť zvyrazňujeme, že všetky, osobitnými právnymi predpismi vyžadované povolenia boli v uvedenom prípade splnené a dokonca boli prostredníctvom „*podozrivých*“ o plánovanom lete informované v časovom predstihu aj tie subjekty, voči ktorým takáto notifikačná povinnosť *ex lege* nevyplýva.

K argumentačnému podporeniu vecnej správnosti rozlíšenia ustanovenia § 63 ods. 1 ZUS a § 37c ods. 1, bod 1 zákona o VP uvádzame argumentáciu z meritórneho rozhodnutia prvého z autorov v znení „*s prihliadnutím na § 1 ods. 1 ZUS mám za to, že vzhľadom na absenciu akejkoľvek budovy pod stupňom utajenia nie je pri aplikácii odborného, jazykového, systematického, logického, historického a najmä teleologického výkladu možné dospieť k tomu, že ZUS možno postihnúť popísané konanie jeho subsumovaním pod vyššie citované ustanovenie § 78 ods. 2 písm. c) ZUS. Uvedené taktiež opieram o povinnosť odchyliť sa od doslovného znenia zákona tak, aby bol jeho výklad ústavne a medzinárodne konformný, čo opieram o nasledovnú judikatúru Ústavného súdu Slovenskej republiky: II. ÚS 142/2015-58/2015 a III. ÚS 375/2015*.“⁴⁰

V tomto smere sa ďalej vyjadrujeme, že vecnú správnosť meritórneho rozhodnutia potvrdila právna analýza Sekcie vnútornej bezpečnosti Národného bezpečnostného úradu (ďalej len „SVB-NBÚ“) v ktorej sa okrem iného uvádza, že „*v danom prípade nestačí samotné označenie VÚ XXX piktogramom zákazu fotografovania, ale na ochranu chráneného záujmu v zmysle zákona č. 215/2004 Z. z. je potrebné rozhodnutie ústredného orgánu štátnej správy (v danom prípade Ministerstva obrany Slovenskej republiky), že objekt VÚ XXX je zakázané fotografovať a filmovať v súvislosti s ochranou utajovaných skutočností v zmysle zákona č. 215/2004 Z. z.*“⁴¹

Pre úplnosť sa vyjadrujeme v tom smere, že postihnutie uvedeného konania jeho subsumovaním pod ustanovenie § 12 ods. 1 písm. c) zákona č. 215/1995 Z. z. o geodézii a kartografii prvý z autorov taktiež vyhodnotil ako konanie *contra legem* a to aj vo vzťahu k spísaniu eventuálneho podnetu, čo je taktiež podporené právnou

³⁹§ 37d ods. 1 písm. d) zákona č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii

⁴⁰VPBA-5/2022-OddNR

⁴¹07636/2022/SVB/OB-002

analýzou tohto orgánu verejnej moci. Z jeho argumentácie na účely tohto článku abstrahujeme uvedenú textáciu „...aby sa jednalo o vykonávanie geodetických a kartografických činností spojených s leteckým meračským snímkovaním alebo leteckým diaľkovým prieskumom Zeme, musia byť splnené podmienky podľa § 4 ods. 5 písm. e) zákona č. 215/1995 Z. z., v spojení s § 64 ods. 1 zákona č. 215/2004 Z. z. Ak tieto podmienky splnené nie sú, nemožno na takýto prípad aplikovať povinnosti vyplývajúce z ustanovenia § 12 ods. 1 písm. c) zákona č. 215/1995 Z. z.“⁴²

Záver

Ako je už z vyššie uvedenej dátumovej chronológie zrejmé, meritórne rozhodnutie prijaté spracovateľom dňa 22. apríla 2022 bolo čo do jeho vecnej správnosti potvrdené výstupom právnej analýzy NBÚ z 23. júna 2022 a dňa 18. júla daného roku aj druhou, z vyššie uvedených právnych analýz. Subjektívne poznamenávame, že dožiadania o vypracovanie právnych analýz nie sú vo všeobecnosti ničím výnimočným, ale nie takmer 4 mesiace po právoplatnom meritórnom rozhodnutí v ktorom nebolo autorom konštatované absolútne žiadne protiprávne konanie na strane tých „podozrivých osôb“, ktorých exemplárne potrestanie žiadalo MO SR.

Stojí za „povšimnutie“, či za zákona súladné možno považovať arbitrárne evidovanie spisov bez existencie prvotného podozrenia ani len z priestupkovo právne postihnuteľného konania a ich následnú medializáciu a vytváranie prázdnych štatistík sprevádzané nepriamym tlakom na príslušných spracovateľov aby následne rozhodli v súlade s predchádzajúcim mediálnym výstupom.

Dôrazne sa vymedzujeme voči akémukolvek zasahovaniu do nezávislosti rozhodujúceho orgánu. V pozícii orgánov činných v trestnom konaní sme nikdy nepodliehali a nikdy ani nebudeme podliehať názorom médií ani želaniam ministrov, či iných funkcionárov. OČTK tu nie sú preto aby zachraňovali nezdržanlivé výroky politikov a týmto udržiavali ich *public relations* ale rozhodovali striktne podľa zákona. Je nepochybne toxickým prvkom v trestnom konaní „*tendenčné disciplinárne postihovanie „neprisôsobivého“ policajta, spravidla vyšetrovateľa za iné, s trestnou vecou nesúvisiace konania, prípadne „spríjemňovanie“ služby „alternatívne“, ak si neosvojí „želaný názor“*“. Odporúčame vyšetrovateľom, aby sa neobmedzili iba na vžitú spisovanie úradných záznamov, o ktorých efektívnosti každý praktik radšej pomlčí, ale takéto konanie svojich nadriadených bezodkladne medializovali, podali trestné oznámenie, a zároveň zaslali podnet výboru pre obranu a bezpečnosť, pretože inak o nezávisle vedenom vyšetrovaní môžeme hovoriť naozaj iba ako o právnej fikcii v rámci prednášok na akademickej pôde.“⁴³

⁴²OKI/2022/001951-4

⁴³MARR, S.: *Krivenie trestného práva orgánmi činnými v trestnom konaní pri prehliadkach advokátskych kancelárií*. In: Odborný online právny časopis PRÁVNE LISTY. [Online] 2023. [cit. 29. 08. 2023]. Dostupné z:

In fine trochu provokačne bez zbytočného pátosu a namiesto zdlhavej právnej argumentácie si dovoľíme položiť tieto „sugestívne“ otázky prostredníctvom ktorých podrobíme ostentatívnej kritike predmetný prípad a konanie zainteresovaných osôb.

- Je zákonné v uvedenom prípade zaevidovať čo i len priestupkový spis, keďže osoby preukázateľne leteli vo výške 159 metrov nad VÚ XXX a mimo jeho periméter za znalosti príslušníkov VP, že objekt ako taký nie pod žiadnym stupňom utajenia?
- Je po zistení tejto skutočnosti v súlade so zákonom možné vyťažovať civilné osoby v mieste okolia letu dronu za účelom stotožnenia operátorov dronu, samozrejme prostredníctvom následných príslušných lustrácií ?
- Je vôbec elementárne logické vykonávať výsluhovú činnosť k „vymyslenému“ skutku a zaisťovať do konania dron a abstrahovať údaje z použitej pamäťovej karty a na takomto základe čokoľvek dokazovať?
- V neposlednom rade je na mieste otázka, či je trend nezdržanlivých výrokov politikov bez znalosti spisu želaný a či je pre zachovanie politického *public relations* želaný priamy a/alebo nepriamy nátlak na rozhodujúci orgán.

Zoznam použitej literatúry:

1. ČENTÉŠ, J. a kol. 2020. Trestný zákon. Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, ISBN: 978-80-8155-096-6
2. MARR, S.: Krivenie trestného práva orgánmi činnými v trestnom konaní pri prehliadkach advokátskych kancelárií. In: Odborný online právny časopis PRÁVNE LISTY. [Online] 2023. [cit. 17. 04. 2023]. Dostupné z: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1212-krivenie-trestneho-prava-organmi-cinnimi-v-trestnom-konani-pri-prehliadkach-advokatskych-kancelarii>
3. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 19. januára 2016 sp. zn. III. ÚS 509/2015
4. Oficiálne internetové sídlo regionálnej spravodajskej platformy www.mynitra.sme.sk [Online] 2023. [cit. 28.08.2023]. Dostupné z: <https://mynitra.sme.sk/c/22874239/nad-kasarnami-v-nitre-lietali-drony-rezort-ziada-exemplarny-trest.html>
5. Oficiálne internetové sídlo regionálnej spravodajskej platformy www.nitra.dnes.24.sk [Online] 2023. [cit. 28.08.2023]. Dostupné z: <https://nitra.dnes24.sk/nad-vojenskym-objektom-lietali-s-dronmi-hrozi-im-exemplarny-trest-413454>

<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1212-krivenie-trestneho-prava-organmi-cinnimi-v-trestnom-konani-pri-prehliadkach-advokatskych-kancelarii>

6. Oficiálne internetové sídlo spravodajskej platformy televízie JOJ. [Online] 2023. [cit. 28.08.2023]. Dostupné z: <https://www.noviny.sk/672526-vojenska-policia-vypatrala-osoby-ktore-pouzivali-drony-nad-vojenskou-infrastrukturou>
7. Oficiálne internetové sídlo Ministerstva obrany Slovenskej republiky. [Online] 2023. [cit. 28.08.2023]. Dostupné z: <https://www.mosr.sk/51295-sk/vojenska-policia-vypatrala-osoby-ktore-aj-napriek-zakazu-pouzivali-nad-vojenskou-infrastrukturou-drony/>
8. Právoplatne ukončený spisový materiál Vojenskej polície sp. zn. VPBA-5/2022-OddNR z datovaným ukončením k 22. aprílu 2022.
9. Právna analýza Sekcie vnútornej bezpečnosti Národného bezpečnostného úradu Slovenskej republiky zo dňa 23.júna 2022 sp. zn. 07636/2022/SVB/OB-002
10. Právna analýza Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky zo dňa 18.júla 2022, sp. zn. OKI/2022/001951-4
11. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie neviny a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní
12. Zákon č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii
13. Zákon č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov
14. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Kontaktné informácie

JUDr. Samuel Marr, LL.M

marr1@uniba.sk

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta Univerzity Komenského

Mgr. Martina Kubášková

martina.kubaskova@minv.sk

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

DOKAZOVANIE PROSTREDNÍCTVOM INFORMAČNO-TECHNICKÝCH PROSTRIEDKOV¹

PROVING THROUGH INFORMATION-TECHNOLOGY MEASURES

Juraj Drugda²

Abstrakt: Autor sa v príspevku venuje analýze procesu vyhľadávania, obstarávania a preverovania dôkazov získaných za použitia informačno-technických prostriedkov na účely trestného konania.

Kľúčové slová: dokazovanie, informačno-technické prostriedky, trestné konanie

Abstract: In the article author deals with the analysis of the process of searching. Procuring and verifying evidence obtained by using of information and technical measures for the purposes of criminal proceedings.

Key words: proving of evidence, informational-technology measures, criminal proceedings

Úvod

Informačno-technické prostriedky zaraďujeme medzi špeciálne dôkazné prostriedky. V tejto súvislosti je nevyhnutné predovšetkým jasne stanoviť, v čom spočíva ich špeciálna povaha a prečo je relevantné skúmať ich právnu úpravu súhrnne. Špeciálnymi dôkaznými prostriedkami sú na účely tohto článku označené súhrnne inštitúty upravené v Trestnom poriadku, ktoré sú vykonávané s využitím informačno-technických prostriedkov, a takisto prostriedky operatívno-pátracej činnosti.

Podľa § 10 ods. 20 Trestného poriadku sa informačno-technickými prostriedkami rozumejú „*elektrotechnické, rádiatechnické, fototechnické, optické, mechanotechnické, chemické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom pri odpočúvaní a zázname prevádzky v elektronických komunikačných sieťach (ďalej len „odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky), obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov alebo pri*

¹ Príspevok je publikovaný v rámci projektu „APVV-19-0102 – Efektívnosť prípravného konania - skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien“

² Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra vyšetrovania

vyhľadávaní, otváraní a skúmaní zásielok, ak sa ich použitím zasahuje do základných ľudských práv a slobôd." Samotné informačno-technické prostriedky tak v zmysle zákona nie sú špeciálnymi dôkaznými prostriedkami – tými sú až konkrétne inštitúty, ktoré sa vykonávajú s ich použitím, ak sa nimi zasahuje do základných ľudských práv a slobôd. „Ideovou základňou tohto konštruktú je predpoklad, že garancie základných práv a slobôd nie sú len formálnymi postulátmi v medzinárodnej zmluve, ale musia byť účinne chránené vnútroštátnym právom (hmotnoprávny aspekt), čo musí byť doplnené efektívnymi procesnými nástrojmi, ktoré je nevyhnutné účinne aplikovať (procesnoprávny aspekt).“³ Takýmto inštitútmi, a teda na účel tohto článku špeciálnymi dôkaznými prostriedkami, sú:

- odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky (§ 115 Trestného zákona) a
- vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov (§ 114 Trestného poriadku).

V zmysle § 10 ods. 20 Trestného poriadku sa ďalej na spracúvanie informácií získaných s použitím informačno-technických prostriedkov, ich evidenciu, dokumentáciu, ukladanie a vyradovanie vzťahujú osobitné právne predpisy, pokiaľ nie je v Trestnom poriadku ustanovené inak. Takýmto osobitným právnym predpisom je napríklad zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane pred odpočúvaním. Dotknuté ustanovenie takisto ustanovuje povinnosť súčinnosti pri použití týchto prostriedkov prevádzkovateľom telefónnych sietí, poskytovateľom elektronických telekomunikačných sietí a elektronických telekomunikačných služieb, poštovému podniku, dopravcom, iným zasielateľov ako i ich zamestnancom, pričom zároveň ustanovuje, že tieto subjekty sa v takom prípade nemôžu dovolávať svojej povinnosti mlčanlivosti, ktorú im ukladajú iné, osobitné zákony.

Dôkazný význam informačno-technických prostriedkov

Dokazovanie možno vo všeobecnosti charakterizovať ako „zákonom upravený postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu prípadne iných osôb smerujúci k vyhľadaniu, zabezpečeniu, vykonaniu a zhodnoteniu poznatkov dôležitých pre poznanie skutkových okolností významných pre rozhodnutie o vine a treste i postupu v konaní,“⁴ pričom dôkazný prostriedok možno v tomto kontexte následne charakterizovať ako „procesný úkon, pomocou ktorého orgán činný v trestnom konaní a súd získava poznatky dôležité na objasnenie veci,“⁵ resp. ako „konkrétne procesnú činnosť orgánov

³ BELEŠ, A – SANDTNEROVÁ, V.: Právo na účinné vyšetrenie a povinnosť účinne vyšetovať – rozhodovacia prax. In ČENTÉŠ a kol. Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 8

⁴ VIKTORYOVÁ, J.: Teória dokazovania. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2006, s. 8

⁵ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: Trestné právo procesné I: Všeobecná časť. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 472

*činných v trestnom konaní a súdu, všetky prostriedky, z ktorých možno získať dôkazy.*⁶ Podľa § 119 ods. Trestného poriadku pritom „za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona. Dôkaznými prostriedkami sú najmä výsluch obvineného, svedkov, znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti.“

Je zrejmé, že Trestný poriadok v tejto súvislosti obsahuje chybnú formuláciu, keďže za dôkazný prostriedok označuje informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov a prostriedkov operatívno-pátracej činnosti, informácia však celkom určite nemá charakter procesného úkonu (činnosti), a teda nemôže byť dôkazným prostriedkom. Navyše, všetky ostatné dôkazné prostriedky uvádzané v citovanom ustanovení § 119 ods. 3 Trestného poriadku sú procesnými úkonmi. Procesnými úkonmi sú jednotlivé inštitúty upravené Trestným poriadkom, ktoré sú v zmysle § 10 ods. 20 Trestného poriadku vykonávané za pomoci informačno-technických prostriedkov, a inštitúty, ktoré sú podľa § 10 ods. 21 Trestného poriadku prostriedkami operatívno-pátracej činnosti. Práve tieto inštitúty teda predstavujú dôkazné prostriedky podľa Trestného poriadku. Naopak, informácie získané ich využitím budú mať povahu dôkazu v trestnom konaní.

Dôkazy pritom možno získať aj z dôkazných prostriedkov podľa osobitného zákona, akým je napríklad zákon č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov, zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, či zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Takto získané dôkazy môžu byť rovnako použité v trestnom konaní, musia byť však získané spôsobom predpísaným zákonom, ktorý sa na ne vzťahuje. „Prípustnosť dôkazov sa riadi vnútroštátnym právom a je na vnútroštátnych súdoch, aby zhodnotili dôkazy vykonané pred nimi,⁷ Ako totiž uvádza Viktoriová, „operatívne informácie, ale ani iné faktické údaje, ktoré nemajú procesnú formu, teda formu nevyhnutnú na dôkazy určitého druhu, nemôžu nahradiť dôkaznú informáciu. Predmety a dokumenty, ktoré sú odhalené operatívno-pátracími prostriedkami sa môžu stať

⁶ Tamtiež s. 466

⁷ KURILOVSKÁ, L. – ŠANTA J.: Vybrané aplikačné problémy prípravného konania v súčasnosti. In Efektívnosť prípravného konania – výzvy a perspektívy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2021, s. 104

*dôkazmi a tieto je možné považovať za dôkazy len vtedy, keď sa po ich odhalení uskutoční ich následné spracovanie, v priebehu ktorého sa v plnom rozsahu použije režim určujúci prípustnosť vecných alebo listinných dôkazov. Uvedené sa vzťahuje aj na prípady, keď sa policajtom predložia rôzne predmety a dokumenty, ktoré môžu mať dôkazný význam.*⁸

Okruh trestnej činnosti pri ktorej sa oprávňuje nasadenie informačno-technických prostriedkov je nasledovný:

Vyhотовovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov (§ 114)

- úmyselné trestné činy, na ktoré Trestný zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky, korupcia, iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva, pokiaľ vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov nie je spojené s priamym vstupom do obydli,
- zločiny, korupcia, trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa, trestný čin legalizácie výnosu z trestnej činnosti, iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva v prípade, že je spojené s priamym vstupom do obydli.

Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky (§ 115)

- zločiny, korupcia, trestné činy extrémizmu, trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa, trestný čin legalizácie výnosu z trestnej činnosti podľa §§ 233 a 234 Trestného zákona alebo iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva.

Vyhотовovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov

Tento dôkazný prostriedok sa vykonáva utajovaným spôsobom s použitím informačno-technických prostriedkov. Ide o vyhotovovanie nahrávok, ktorých účelom je okrem zistenia skutočností dôležitých pre trestné konanie aj ich súčasná dokumentácia. Z dôvodu autenticity majú zväčša osobitný prínos pre dokazovanie trestnej činnosti, je však potrebné, aby bola jednoznačne preukázateľná zákonnosť ich vyhotovenia a aby nevznikli pochybnosti o tendenčnej manipulácii so získaným materiálom.

Podľa § 114 ods. 1 Trestného poriadku je možné obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové záznamy v prípade, ak je možné dôvodne predpokladať, že tak dôjde k zisteniu skutočností významných pre trestné konanie. Použitie tohto postupu je viazané iba na trestné konanie, ktoré sa týka vymedzeného okruhu trestných činov, nie je preto možné uplatniť tento inštitút v každom trestnom konaní.

⁸ VIKTORYOVÁ, J.: Teória dokazovania. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2006, s.

§ 114 ods. 2 Trestného poriadku pritom ustanovuje dva režimy vyhotovovania obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov v závislosti od toho, či je alebo nie je s takýmto postupom spojený vstup do obydli. Podľa čl. 21 ods. 1 Ústavy SR je totiž obydlie nedotknuteľné a nemožno doň vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva. Dovoľeným zásahom, ktorý predstavuje výnimku z tejto ochrany obydli je následne podľa ods. 2 predmetného ustanovenia výkon domovej prehliadky, (t. j. postup podľa §§ 99 a 100 Trestného poriadku). Podľa čl. 21 ods. 3 Ústavy SR „iné zásahy do nedotknuteľnosti obydli možno zákonom dovoliť iba vtedy, keď je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu života, zdravia alebo majetku osôb, na ochranu práv a slobôd iných alebo na odvrátenie závažného ohrozenia verejného poriadku. Ak sa obydlie používa aj na podnikanie alebo vykonávanie inej hospodárskej činnosti, takéto zásahy môžu byť zákonom dovoľené aj vtedy, keď je to nevyhnutné na plnenie úloh verejnej správy.“ Pod tieto „iné zásahy“ preto spadá okrem iného aj postup podľa § 114 Trestného poriadku. Ako pri všetkých iných výnimočných zásahoch do základných ľudských práv a slobôd je pritom podstatné, aby boli splnené požiadavky legality, legitimity a proporcionality takéhoto zásahu. Z uvedeného dôvodu sú zákonné požiadavky v prípade vyhotovovania obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov spojené so vstupom do obydli podstatne prísnejšie než v prípade, kedy k ich vyhotovovaniu dochádza mimo obydli.

Bez ohľadu na to, či ide o vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, ktoré je spojené so vstupom do obydli alebo nie, v písomnom príkaze predsedu alebo sudcu pre prípravné konanie musí byť podľa § 114 ods. 3 Trestného poriadku ustanovený čas, v ktorom bude vykonávané vyhotovovanie týchto záznamov, a to maximálne šesť mesiacov. Dĺžka vyhotovovania záznamov však môže byť tým, kto príkaz vydal, opakovane predĺžovaná, vždy jednorazovo najviac o dva mesiace.

Obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové záznamy vyhotovuje vždy príslušný útvar Policajného zboru. Podľa § 114 ods. 5 Trestného poriadku má policajt, resp. príslušný útvar Policajného zboru, ktorý vykonáva vyhotovovanie záznamu povinnosť sústavne skúmať, či trvajú dôvody, ktoré viedli k vydaniu príslušného príkazu. Pokiaľ tieto dôvody pominuli, musí byť vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov okamžite ukončené, a to aj pred uplynutím času, na ktorý bol príkaz vydaný. O tejto skutočnosti musí byť bez meškania informovaný ten, kto príkaz vydal, v prípravnom konaní nielen sudca pre prípravné konanie, ale aj prokurátor. Pokiaľ sa zistí, že obvinený komunikuje so svojím obhajcom, podľa § 114 ods. 4 Trestného poriadku získaná nahrávka alebo informácie vďaka nej získané nesmú byť v trestnom konaní použité a musia byť predpísaným spôsobom zničené s výnimkou prípadu, ak sa komunikácia obvineného s obhajcom netýka veci, v ktorej advokát obvineného zastupuje ako obhajca.

Pokiaľ ide o použitie obrazového, zvukového alebo obrazovo-zvukového záznamu ako dôkazu v trestnom konaní, § 114 ods. 6 Trestného poriadku odkazuje na primerané použitie § 115 ods. 6 Trestného poriadku, ktorý upravuje použitie záznamu telekomunikačnej prevádzky ako dôkazu v trestnom konaní. Z uvedeného preto vyplýva, že k vyhotovenému obrazovému, zvukovému alebo obrazovo-zvukovému záznamu je potrebné pripojiť, ak to vyhotovený záznam umožňuje, jeho doslovný prepis v rozsahu zistených skutočností významných pre trestné konanie, v ktorom musia byť uvedené aj údaje o mieste, čase vyhotovenia záznamu a orgáne, ktorý ho vyhotovil, a takisto o zákonnosti vykonávania vyhotovovania záznamu (t. j. najmä že k takémuto postupu dochádza na základe príslušného príkazu vydaného na to oprávnenou osobou). Vyhotovený záznam je takisto potrebné uchovať v jeho celosti na vhodnom elektronickej nosiči, ktorý je súčasťou spisu a ktorého kópie si môže vyžiadať ako prokurátor, tak aj obvinený alebo jeho obhajca. Obvinený alebo jeho obhajca si pritom môžu na svoje vlastné náklady vyhotoviť vlastné prepisy vyhotovených záznamov v rozsahu, v akom uznajú za vhodné, pričom je potrebné, aby pri vyhotovovaní takýchto prepisov postupovali primerane tak, ako Policajný zbor, t. j. musí ísť o doslovný prepis, v ktorom budú uvedené relevantné údaje.

Hodnovernosť prepisu vždy posudzuje súd, pričom ak bol prepis záznamu vyhotovený v prípravnom konaní, predseda senátu môže nariadiť jeho doplnenie, ktoré vykoná príslušník Policajného zboru, ktorý vyhotovil pôvodný prepis.

Pokiaľ je vyhotovený záznam v cudzom jazyku, jeho doslovný prepis alebo jeho doplnenie môže vyhotoviť aj tlmočník, pričom sa postupuje primerane podľa § 28 Trestného poriadku, ktorý ustanovuje všeobecné podmienky pribratia tlmočníka alebo prekladateľa do konania.

Príslušníkom Policajného zboru alebo prípadne tlmočníkom podpísaný prepis vyhotoveného záznamu sa zakladá do spisu iba v prípade, ak sa neutajuje, t. j. neobsahuje utajované skutočnosti. V prípade, že prepis obsahuje utajované skutočnosti, § 115 ods. 6 Trestného poriadku odkazuje na postup podľa predpisov o ochrane utajovaných skutočností, pôjde teda najmä o zákon č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Vyhotovený záznam môže byť v trestnom konaní použitý ako dôkaz až po ukončení postupu podľa § 114 Trestného poriadku, t. j. až vtedy, kedy je vyhotovovanie záznamov ukončené a získaný záznam možno považovať za konečný výsledok využitia predmetného dôkazného prostriedku. V prípade, že to odôvodňujú okolnosti prípadu, možno v prípravnom konaní predložiť ako dôkaz aj záznam bez jeho prepisu, ak zo sprievodnej správy vyplývajú údaje o mieste a čase vyhotovenia záznamu, orgáne, ktorý ho vyhotovil, zákonnosti vyhotovenia záznamu a osobách, ktorých sa záznam týka. Podmienkou však takisto je, aby bol vyhotovený záznam zrozumiteľný.

Vyhotovený obrazový, zvukový alebo obrazovo-zvukový záznam môže byť použitý ako dôkaz aj v inej trestnej veci ako v tej, v ktorej bol vyhotovený, avšak iba vtedy, pokiaľ aj v tejto druhej trestnej veci ide o trestné konanie vedené pre úmyselný trestný čin s hornou hranicou trestnej sadzby trestu odňatia slobody prevyšujúcou tri roky, korupciu, trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa, trestný čin legalizácie výnosu z trestnej činnosti alebo pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva. V súvislosti s trestným činom legalizácie výnosu z trestnej činnosti v ustanovení § 114 ods. 7 Trestného poriadku opäť chýba odkaz na konkrétne ustanovenia Trestného zákona. Keďže však vo všetkých ostatných prípadoch ide o úmyselné trestné činy, je potrebné z pôsobnosti tohto ustanovenia vylúčiť trestný čin legalizácie výnosu z trestnej činnosti podľa § 233a Trestného zákona, ktorý je nedbanlivostným trestným činom. Bolo by preto vhodné doplniť priamy odkaz iba na §§ 233 a 234 Trestného zákona.

Pokiaľ pri vyhotovovaní obrazového, zvukového alebo obrazovo-zvukového záznamu neboli zistené skutočnosti dôležité pre trestné konanie, podľa § 114 ods. 8 Trestného poriadku musí orgán činný v trestnom konaní alebo príslušný útvar Policajného zboru získaný záznam predpísaným spôsobom zničiť. Zápisnica o jeho zničení sa zakladá do spisu, pričom osobu, ktorej sa záznam týka a ktorá nemá možnosť nazerať do spisu o jeho zničení informuje orgán, ktorého rozhodnutím sa vec právoplatne skončila, resp. v súdnej časti konania predseda senátu súdu prvého stupňa. Dotknutá osoba musí byť o zničení záznamu upovedomená najneskôr do troch rokov od právoplatného skončenia trestného stíhania vo veci s výnimkou prípadu, ak ide o konanie o obzvlášť závažnom zločine alebo zločine spáchanom organizovanou skupinou, zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, alebo ak sa na trestnom čine podieľalo viac osôb, pričom vo vzťahu aspoň k jednému z nich nebolo ešte trestné stíhanie právoplatne skončené, alebo by mohlo poskytnutím takejto informácie dôjsť k zmareniu účelu trestného stíhania.

Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky

Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky je nepochybne jedným z najznámejších prostriedkov odhaľovania, objasňovania a dokumentovania obzvlášť závažných druhov trestnej činnosti, a to aj v laických kruhoch. Jeho využívanie je známe celosvetovo, osvedčilo sa osobitne najmä pokiaľ ide o možnosť rozkrytia a preukázania činnosti zločineckých skupín. Bez ohľadu na konkrétne rozdiely v jednotlivých právnych úpravách ide takisto tiež o prostriedok, ktorý je vo všeobecnosti považovaný skôr za kontroverzný a možnosť jeho zneužitia vyvoláva mnohé skutočne odôvodnené obavy. Je preto nevyhnutné, aby právna úprava tohto špeciálneho nástroja v boji proti trestnej činnosti bola dostatočne konkrétna a

presná, aby zakotvovala subsidiaritu jeho použitia a povinnosť vykonania testu proporcionality, a aby jeho použitie podliehalo dôslednej a preukázateľnej kontrole. Praktický výkon tohto trestno-procesného inštitútu, resp. postupu vždy zabezpečuje príslušný útvar Policajného zboru.

Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky možno vykonať vždy iba na základe príkazu. Tento príkaz môže byť vydaný iba za splnenia troch základných podmienok:

Po prvé, musí ísť o trestné konanie vedené pre vymedzený okruh trestných činov, do ktorého patria a) zločiny (všeobecne), b) korupcia, c) trestné činy extrémizmu, d) trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa, e) trestný čin legalizácie výnosu z trestnej činnosti, alebo f) iné úmyselné trestné činy, o ktorých na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva.

Po druhé, musí byť možné dôvodne predpokladať, že využitím tohto trestno-procesného inštitútu budú zistené skutočnosti významné pre takéto trestné konanie. Po tretie, musí byť dodržaná zásada subsidiarity, tzn. odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky nemožno ani za splnenia dvoch predchádzajúcich podmienok vykonať, pokiaľ je možné sledovaný účel jeho použitia dosiahnuť iným spôsobom alebo ak nie je dosiahnutie tohto účelu iným spôsobom podstatne sťažené.

Ak sa pri vykonávaní tohto postupu zistí, že ide o komunikáciu medzi obvineným a jeho obhajcom, takto získané informácie nemôžu byť na účely trestného konania použité a musia byť bez meškania predpísaným spôsobom zničené. To neplatí iba v prípade, pokiaľ sa takto získané informácie vzťahujú na vec, v ktorej komunikujúci advokát nie je obhajcom obvineného.

Oprávneným na vydanie príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky je v súdnej časti konania predseda senátu, v predsúdnej časti konania, t. j. pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní ho môže vydať sudca pre prípravné konanie na návrh prokurátora. V týchto štádiách predsúdnej časti konania však môže v prípade, že vec neznesie odklad a príkaz sudcu pre prípravné konanie nie je možné vopred získať, vydať takýto príkaz prokurátor. Musí však ísť o odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, ktoré nie je spojené so vstupom do obydlija, a prokurátorom vydaný príkaz musí najneskôr do 24 hodín od jeho vydania potvrdiť sudca pre prípravné konanie. V opačnom prípade prokurátorom vydaný príkaz stráca platnosť a informácie získané odpočúvaním a záznamom telekomunikačnej prevádzky uskutočneným na jeho základe nemožno na účely trestného konania použiť, ale musia byť bez meškania predpísaným spôsobom zničené.

Pokiaľ ide o samotné náležitosti príkazu na použitie tohto postupu, príkaz musí byť v prvom rade vždy písomný. Zároveň musí byť vždy odôvodnený konkrétnymi skutkovými okolnosťami, a to osobitne pre každú účastnícku stanicu/zariadenie, ktoré majú byť odpočúvané. Takáto účastnícka stanica/zariadenie musia byť v

príkaze jasne určené, rovnako ako aj osoba, ktorej sa odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky má týkať, pokiaľ je samozrejme známa. V príkaze sa musí takisto stanoviť čas, počas ktorého sa bude tento postup uplatňovať. Doba odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky musí byť v príkaze stanovená na maximálne šesť mesiacov, avšak v prípravnom konaní môže byť táto doba na návrh prokurátora predĺžená o dva mesiace sudcom pre prípravné konania – a to aj opakovane.

Príslušný útvar Policajného zboru, ktorý vykonáva v danom prípade odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, má podľa § 115 ods. 4 Trestného poriadku povinnosť sústavne skúmať, či dôvody, ktoré viedli k vydaniu príkazu na uskutočnenie tohto postupu aj naďalej trvajú. Ak tieto dôvody už pominuli, musia byť odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky okamžite ukončené, a to bez ohľadu na dlhšie stanovenú dobu uvedenú v príkaze. Príslušný útvar musí túto skutočnosť bez meškania a písomne oznámiť osobe, ktorá príkaz vydala, v prípravnom konaní (kedy sa táto skutočnosť oznamuje sudcovi pre prípravné konanie) však musí byť upovedomený aj prokurátor.

Záver

Informačno-technické prostriedky sú spôsobilé významne zasiahnuť do inak nedotknuteľnej sféry základných práv a slobôd, predovšetkým do práva na súkromie. Ich využitie preto musí byť platným právom striktne ohraničené, a to predovšetkým jasným vymedzením ich účelu a možnej dĺžky použitia. Takisto musí existovať funkčný mechanizmus ich povoľovania a kontroly, aby sa predišlo ich zneužitiu. Osobitne dôležité je však i to, aby bolo pravidelne prehodnocované, či sú tieto prostriedky v podmienkach dynamicky sa vyvíjajúcej spoločnosti a teda aj sledovanej trestnej činnosti stále spôsobilé efektívne slúžiť svojmu účelu. Povinnosťou každého právneho štátu je vždy dbať o to, aby miera takéhoto zohľadnenia praktických potrieb spoločnosti ako celku nešla za hranicu toho, čo je absolútne nevyhnutné, teda aby bola miera zásahu verejnej moci do základných ľudských práv a slobôd čo najnižšia, aby sa vykonával iba v obmedzenom, nevyhnutnom rozsahu, a aby k takémuto zásahu nedochádzalo v prípade, ak je možné sledovaný cieľ dosiahnuť iným, menej obmedzujúcim spôsobom.

Zoznam použitej literatúry:

1. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky
2. BELEŠ, A – SANDTNEROVÁ, V.: Právo na účinné vyšetrovanie a povinnosť účinne vyšetrovať – rozhodovacia prax. In ČENTÉŠ a kol. Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy. Bratislava: Univerzita

Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 62-73. ISBN 978-80-7160-577-5

3. IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. 2021. Trestné právo procesné I : Všeobecná časť. 2. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer, 2021. 596 s. ISBN 978-80-571-0332-5
4. KURILOVSKÁ, L. – ŠANTA J.: Vybrané aplikačné problémy prípravného konania v súčasnosti. In Efektívnosť prípravného konania – výzvy a perspektívy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2021, s. 99-111 ISBN 978-80-8054-926-8
5. VIKTORYOVÁ, J. 2006. Teória dokazovania. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2006. 120 s. ISBN 80-8054-367-4.
6. Zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane pred odpočúvaním v znení neskorších predpisov
7. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Kontaktné informácie

JUDr. Juraj Drugda, PhD.

juraj.drugda@akademiapz.sk

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

PRÁVNO-APLIKAČNÉ PROBLÉMY PROTIPRÁVNEHO KONANIA PRÍSLUŠNÍKOV ZAHRANIČNÝCH OZBROJENÝCH SÍL¹

LEGAL AND APPLICATION PROBLEMS OF ILLEGAL ACTIONS OF MEMBERS OF FOREIGN ARMED FORCES

Samuel Marr², Jaroslav Kozolka³, Tatiana Hajdúková⁴

Abstrakt: Predmetný príspevok reflektuje konkrétne vybrané právno-aplikačné problémy identifikované v rezorte Ministerstva obrany (ďalej len „MO SR“) a Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (ďalej len „MV SR“) v súvislosti s protiprávnou činnosťou príslušníkov zahraničných ozbrojených síl.

Kľúčové slová: Príslušníci ozbrojených síl štátov Severoatlantickej aliancie, NATO SOFA, určenie príslušnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov vysielajúceho a prijímajúceho štátu, Zmluva DCA, vecná príslušnosť prokuratúry na výkon trestného dozoru.

Abstract: The contribution reflects specifically selected legal application problems identified in the department of the Ministry of Defense (hereafter only as „MO SR“) and the Ministry of the Interior of the Slovak Republic (hereafter only as „MV SR“) in connection with the illegal activities of members of foreign armed forces.

Key words: Members of the armed forces of the North Atlantic Alliance, NATO SOFA, determining the jurisdiction of law enforcement authorities and courts of the sending and receiving state, DCA Agreement, substantive competence of the prosecutor's office for criminal supervision.

¹Tento príspevok vznikol s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV 19-0102, Efektivita prípravného konania, 1.7.2020 – 30.6.2024/ This contribution was created with the Support of the Research and Development Support Agency no. APVV-19-0102, Effectiveness of preliminary proceedings

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

³ Generálna prokuratúra Slovenskej republiky.

⁴ Akadémia Policajného zboru v Bratislave.

Úvod

Rozhodnutie skoncipovať predmetný článok podnietil rozmach protiprávnej činnosti osobitnej kategórie páchatel'ov z radov príslušníkov ozbrojených síl niektorého zo zmluvných štátov Severoatlantickej aliancie. Osobitne možno hovoriť o amerických vojakoch. Títo sa v poslednej dobe vzhľadom na narastajúci počet plnených úloh na našom území priamo úmerne danej situácii dopúšťaniu rôznych trestných činov, najmä však v doprave. Na druhej strane nemožno ignorovať médiami vo verejnom priestore viac-menej pertraktované kauzy sprevádzane už obvykle „chytľavými titulkami“ ako napríklad *„Amerických vojakov z incidentu vo Zvolene odvelili zo Slovenska“⁵ alebo „V Banskej Bystrici zadržali opitého amerického vojaka: Mal v ruke nôž a POZRITE, čo robil!“⁶*

Prístup k vykonávaniu úkonov trestného konania v predznamenaných prípadoch so špeciálnym subjektom bol v právno-aplikačnej praxi negatívne ovplyvnený pluralitou názorov. Uvedené bolo preto logicky v parciálnom počte trestných konaní stigmatizované nezákonnosťou.

Tu je potrebné si uvedomiť, že *„nesprávne pochopenia a výklady ustanovení základných trestnoprávných predpisov spôsobujú, že sa v praxi opakovane vyskytujú chyby, ktoré by sa vyskytovať nemali.“⁷ Zároveň je však „nutné konštatovať, že niektoré pochybenia zostávajú nepovšimnuté, a tým pádom meritórne rozhodnutia nezákonné.“⁸*

V tejto spojitosti možno anticipovať neskôr v článku rozvedenú problematiku vecnej príslušnosti Vojenskej polície (ďalej len „VP“) a Policajného zboru (ďalej len „PZ“), pričom rovnako nie je možné opomínať problematiku vecnej príslušnosti konkrétnych prokuratúr na výkon trestného dozoru ako aj výkonu dohľadovej činnosti nadriadenou prokuratúrou.

Zvýrazňujeme, že vzniknutá pluralita právnych názorov na vecnú správnosť vykonávania úkonov trestného konania vo vyššie rozvedených intenciách má povahu okrem iného v tom, že predmetná problematika nie je normatívne reglementovaná výhradne zákonným imperatívom tuzemského právneho poriadku ale v reťazi príčinnej súvislosti smeruje k príslušným medzinárodným zmluvám (ďalej len „MZ“).

⁵Oficiálne internetové sídlo spravodajskej platformy www.pravda.sk [Online] 2023. [cit. 18.07.2023]. Dostupnéz: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/668723-americkych-vojakov-z-incidentu-vo-zvolene-odvellili-zo-slovenska/>

⁶Oficiálne internetové sídlo spravodajskej platformy www.plusjedenden.sk [Online] 2023. [cit. 18.07.2023]. Dostupnéz: <https://www1.pluska/krimi/banskej-bystrici-zadrzali-opiteho-americkeho-vojaka-mal-ruke-noz-pozrite-co-robil>

⁷BLAŽEK, R.: *Najčastejšie pochybenia policajtov v prípravnom konaní*. In: Policajná teória a prax, 2020, č. 4, s. 41

⁸MARR, S – KOZOLKA, J – LEŠO, S.: *Trestné činy vojenské – nové trendy ich páchania a problémy aplikačnej praxe*. In: Notitiae Iudiciales Academiae Collegii Aedilium in Bratislava, 2021, č. 2, s. 62

Kongruencia na skutkovej a právnej obťažnosti danej problematiky medzi príslušnými orgánmi aplikácie práva (VP a PZ ako aj prokuratúr) vyústila *in fine* v zaslanie žiadosti Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky (ďalej len GP SR) prostredníctvom VP „o zaujatie stanoviska kurčeniu vecnej príslušnosti v rámci trestného konania a priestupkového konania na území Slovenskej republiky v súvislosti s dopravnými nehodami, trestnými činmi a priestupkami príslušníkov zahraničných ozbrojených síl.“⁹

Odpoveď Trestného odboru GP SR ponúka v konkrétnostiach rozvedený vyčerpávajúci výkladový oblúk, osobitne reflektujúci právnu úpravu Zmluvy „medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl“¹⁰ (ďalej len „NATO SOFA“).

NATO SOFA nie je možné vykladať izolovane pretože 3. februára 2022 prišlo k signovaniu „Dohody o spolupráci v oblasti obrany medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátov amerických“¹¹ (ďalej len „Zmluva DCA“). Daná zmluva obsahom ňou reglementovanej právnej úpravy predstavuje významnú konotáciu precizujúcu NATO SOFA. Pre úplnosť pripájame údaj o tom, že Zmluva DCA (*Defense Coordination Agreement*) je pre Slovenskú republiku (ďalej len „SR“) platnou medzinárodnou zmluvou majúcou prednosť pred jej vnútroštátnou právnou úpravou s poukazom na čl. 7 ods. 5 Ústavy od 1. apríla roku 2022.

Rešpektujúc chronologické spracúvanie vybranej matérie budeme v nasledujúcej kapitole v podrobnostiach reflektovať NATO SOFA.

NATO SOFA

Úvodom tejto kapitoly zvyrazňujeme repliku v tom smere, že v zmysle NATO SOFA „**môžu** orgány vysielajúceho štátu uplatňovať trestnú právomoc nad všetkými osobami podliehajúcimi vojenskému právu tohto štátu najmä vo veciach týkajúcich sa majetku alebo bezpečnosti tohto štátu, alebo trestných činov pri výkone služobných povinností. V tomto prípade **nejde o typickú procesnú exempciu, ale skôr o možnosť vysielajúcej krajiny vykonávať jurisdikciu nad vlastnými príslušníkmi**, bez ohľadu na to, v ktorej členskej krajine spáchali trestný čin, s tým, že táto členská krajina nebude uplatňovať v danom prípade svoju jurisdikciu.“¹²

⁹IV/1 Spr 490/21/1000-19

¹⁰Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

¹¹Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 89/2022 Z. z. o uzavretí Dohody o spolupráci v oblasti obrany medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátov amerických

¹²ZÁHORA, J.: *Zákon o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach. Komentár. 1 vydanie.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s.74

Na tomto mieste zvýrazňujeme konkrétne, osobitne markantné články NATO SOFA a to:

- Čl. 1 ods. 1. Tento vymedzuje pojmový znak „ozbrojené sily“. Tento v sebe subsumuje „*príslušníkov pozemných, námorných alebo vzdušných ozbrojených síl jednej zmluvnej strany, keď sa nachádzajú na území inej zmluvnej strany Severoatlantickej zmluvy v súvislosti s ich služobnými povinnosťami.....*“¹³
- Čl. 1 písm. e), ktorý terminologicky vymedzuje prijímajúci štát ako „*zmluvnú stranu, na ktorej území sa ozbrojené sily alebo civilná zložka nachádzajú bez ohľadu na to, či ide o ich rozmiestnenie alebo tranzit cez toto územie.*“¹⁴
- Čl. 7 ods. 1 písm. a) NATO SOFA obsahuje právny text v znení „*za podmienok ustanovení tohto článku **vojenské orgány vysielajúceho štátu majú právo** vykonávať na území prijímajúceho štátu úplnú trestnú a disciplinárnu právomoc zverenú im právnym poriadkom vysielajúceho štátu nad všetkými osobami podliehajúcimi vojenskému právu tohto štátu.*“¹⁵
- Čl. 7 ods. 1 písm. b) normuje, že „*orgány prijímajúceho štátu majú právo vykonávať právomoc nad príslušníkmi ozbrojených síl alebo civilnej zložky a nad závislými osobami v súvislosti s trestnými činmi spáchanými na území prijímajúceho štátu, ktoré sú trestné podľa právneho poriadku tohto štátu.*“¹⁶
- Čl. 7 ods. 2 písm. a) ustanovuje, že „*vojenské orgány vysielajúceho štátu **majú právo vykonávať výlučnú právomoc** nad osobami podliehajúcimi vojenskému právu tohto štátu **v súvislosti s trestnými činmi vrátane trestných činov týkajúcich sa bezpečnosti štátu, ktoré sú trestné podľa právneho poriadku***“

¹³Čl. 1 ods. 1 písm. a) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

¹⁴Čl. 1 ods. 1 písm. e) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

¹⁵Čl. 7 ods. 1 písm. a) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

¹⁶Čl. 7 ods. 1 písm. b) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

vysielajúceho štátu, ale nie sú trestné podľa právneho poriadku prijímajúceho štátu.¹⁷

- Čl. 7 ods. 2 písm. b) naposledy uvedenej zmluvy ustanovuje, že „orgány prijímajúceho štátu majú právo vykonávať výlučnú právomoc nad príslušníkmi ozbrojených síl alebo civilnej zložky a nad závislými osobami v súvislosti s trestnými činmi vrátane trestných činov týkajúcich sa bezpečnosti prijímajúceho štátu, ktoré sú trestné podľa jeho právneho poriadku, ale nie sú trestné podľa právneho poriadku vysielajúceho štátu.”¹⁸
- Čl. 7 ods. 2 písm. c) NATO SOFA vymedzuje trestný čin proti bezpečnosti štátu tak, že tento v sebe „zahŕňa vlastizradu, sabotáž, vyzvedačstvo alebo porušenie akéhokoľvek zákona týkajúceho sa služobného tajomstva tohto štátu alebo tajomstva týkajúceho sa národnej obrany tohto štátu.”¹⁹
- Čl. 7 ods. 3 písm. a) vyššie uvedenej MZ ustanovuje, že „vojenské orgány vysielajúceho štátu majú prednostné právo vykonávať právomoc nad príslušníkmi ozbrojených síl alebo civilnej zložky v súvislosti s trestnými činmi výhradne voči majetku alebo bezpečnosti tohto štátu, alebo s trestnými činmi výhradne voči osobe alebo majetku iného príslušníka ozbrojených síl alebo civilnej zložky tohto štátu, alebo závislej osoby, s trestnými činmi vyplývajúcimi z akéhokoľvek konania alebo opomenutia pri výkone služobnej povinnosti.”²⁰

¹⁷Čl. 7 ods. 2 písm. a) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

¹⁸Čl. 7 ods. 2 písm. b) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

¹⁹Čl. 7 ods. 2 písm. c) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

²⁰Čl. 7 ods. 3 písm. a) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

- Čl. 7 ods. 3 písm. b) NATO SOFA obsahuje právny text v znení „*V prípade akéhokoľvek iného trestného činu majú prednostné právo vykonávať právomoc orgány prijímajúceho štátu.*“²¹
- Čl. 7 ods. 3 písm. c) citovanej MZ obsahuje imperatív v tom smere, že „*ak sa štát, ktorý má prednostné právo vykonávať právomoc, rozhodne ju nevykonávať, bezodkladne to oznámi orgánom druhého štátu. Orgány štátu, ktorý má prednostné právo, ústretovo zvažia žiadosť druhého štátu vzdať sa svojho práva v prípadoch, keď druhý štát pokladá takéto vzdanie sa práv za osobitne dôležité.*“²²
- Čl. 7 ods. 4 ďalej citovanej MZ ustanovuje, že „*z predchádzajúcich ustanovení tohto článku nevyplýva pre vojenské orgány vysielajúceho štátu právo vykonávať právomoc nad osobami, ktoré sú štátnymi občanmi prijímajúceho štátu alebo majú na jeho území trvalý pobyt, ak tieto osoby nie sú príslušníkmi ozbrojených síl vysielajúceho štátu.*“²³
- Čl. 7 ods. 5 písm. a) obsahuje zákonnú textáciu v znení „*Orgány prijímajúceho štátu a orgány vysielajúceho štátu si budú vzájomne pomáhať pri zadržaní príslušníkov ozbrojených síl alebo civilnej zložky alebo závislých osôb na území prijímajúceho štátu a pri ich odovzdávaní orgánu, ktorý má právo vykonávať právomoc podľa uvedených ustanovení.*“²⁴

²¹Čl. 7 ods. 3 písm. b) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

²²Čl. 7 ods. 3 písm. c) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

²³Čl. 7 ods. 4 Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

²⁴Čl. 7 ods. 5 písm. a) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

- Čl. 7 ods. 5 písm. b) ustanovuje, že „orgány prijímajúceho štátu bezodkladne oznámia vojenským orgánom vysielajúceho štátu zadržanie každého príslušníka ozbrojených síl alebo civilnej zložky alebo závislej osoby.“¹²⁵
- Čl. 7 ods. 5 písm. c) normuje, že „obvinený príslušník ozbrojených síl alebo civilnej zložky, nad ktorým má vykonávať právomoc prijímajúci štát, ak sa tento nachádza v rukách vysielajúceho štátu, zostane vo väzbe vysielajúceho štátu až dovtedy, dokiaľ proti nemu prijímajúci štát nevznesie obvinenie.“¹²⁶
- Čl. 7 ods. 6 písm. a) NATO SOFA upravuje, že „orgány prijímajúceho štátu a orgány vysielajúceho štátu si budú vzájomne pomáhať pri vedení celého potrebného vyšetrovania trestných činov, pri zhromažďovaní a vykonávaní dôkazov vrátane zaistenia a odňatia vecí a v príslušných prípadoch odovzdania vecí spojených s trestným činom. Odovzdanie týchto vecí však možno podmieniť ich vrátením v časovom období stanovenom orgánom, ktorý ich odovzdal.“¹²⁷
- Čl. 7 ods. 6 písm. b) NATO SOFA deklaruje, že „orgány zmluvných strán sa budú navzájom informovať o skončení všetkých prípadov, v ktorých došlo k súbehu práv na vykonávanie právomoci.“¹²⁸
- Čl. 7 ods. 10 písm. b) citovanej MZ ustanovuje, že „mimo týchto objektov môže vojenská polícia vykonávať svoju činnosť iba na základe dohody s orgánmi prijímajúceho štátu a v spolupráci s nimi do tej miery, do akej je táto činnosť nevyhnutná na udržanie disciplíny a poriadku medzi príslušníkmi ozbrojených síl.“¹²⁹

²⁵Čl. 7 ods. 5 písm. b) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

²⁶Čl. 7 ods. 5 písm. c) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

²⁷Čl. 7 ods. 6 písm. a) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

²⁸Čl. 7 ods. 6 písm. b) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

²⁹Čl. 7 ods. 10 písm. b) Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl

▪ **Vecná príslušnosť OČTK a súdu vysielajúceho štátu**

Úvodom sa žiada opakovane poukázať na zámerné skôr citované články NATO SOFA a to konkrétne na čl. 7 ods. 1 písm. a) a čl. 7 ods. 2 písm. a) tejto MZ. Uvedené články normatívne reglementujú **výlučnú právomoc** vysielajúceho štátu a jeho orgánov vo vzťahu k vykonávaniu úkonov trestného konania. O výlučnej trestnej a tiež disciplinárnej právomoci možno hovoriť vo vzťahu k trestným činom spojených s bezpečnosťou vysielajúceho štátu [(čl. 7 ods. 2 písm. c) NATO SOFA], ktoré sú trestnoprávne postihnuteľné iba podľa práva vysielajúceho štátu. Príkladom možno spomenúť trestný čin vlastizrady alebo sabotáže.

Od výlučnej právomoci je potrebné odlišiť tzv. „**prednostnú právomoc**“. Prednostné právo na vykonávanie právomoci nad príslušníkmi vysielajúceho štátu má tento štát pri trestných činoch síce obojstranne trestných, ale s poškodeným objektom toho ktorého trestného činu na strane vysielajúceho štátu. Právny rámec „prednostnej právomoci“ pokrýva vyššie citovaný čl. 7 ods. 3 písm. a) NATO SOFA, na ktorého textáciu v hlbších podrobnostiach týmto odkazujeme.

Z uvedeného však možno vyvodiť, že k uplatňovaniu jurisdikcie vysielajúcim štátom príde najmä v prípadoch ak trestné činy ohrozujú

- **majetok a/alebo bezpečnosť vysielajúceho štátu.** Do demonštratívneho diapazónu takýchto trestných činov možno zaradiť najmä trestné činy podvodného charakteru, krádeže, prípadne poškodzovania cudzej veci a pod.
- **príslušníka/ov vysielajúceho štátu.** Do tejto kategórie trestných deliktov možno taktiež zaradiť predchádzajúci demonštratívny výpočet trestnoprávne postihnuteľných protiprávných konaní z predchádzajúceho bodu, doplnený najmä o trestné činy ohrozujúce život a zdravie. Osobitne možno spomenúť rôzne formy ublíženia na zdraví. Nie je však možné vylúčiť ani iné trestné činy ako napríklad výtržníctvo, alebo trestné činy inej násilnej, či inej povahy. Determinantom však je aby poškodeným v danom prípade bol výhradne príslušník vysielajúceho štátu.
- **výhradne výkon vojenských povinností vysielajúceho štátu,** pričom k ohrozeniu môže prísť komisívnymi ako aj omisívnymi deliktmi. Uvedené jasne indikuje, že **pôjde o „vojenské trestné činy alebo iné trestné činy, spáchané pri výkone služobnej povinnosti, napr. trestné činy porušovania služobných povinností, nesplnenia rozkazu, ale ide napr. aj o trestné činy ublíženia na zdraví, spáchané dopravnou nehodou počas plnenia služobnej povinnosti (napr. prevoz techniky), u ktorých môže byť poškodenou osobou aj osoba –**

štátny príslušník prijímajúceho štátu alebo osoba, ktorá má trvalé bydlisko na území Slovenskej republiky.³⁰ Na tomto mieste

sa smerom k vojenským trestným činom žiada akcentovať na ich osobitnú špecifickosť, ktorá „vychádza z množstva prevažne nadväzujúcich ďalších zákonných a podzákonných noriem, primárne porušenie ktorých konštruuje následnú zodpovednosť

*jednotlivca – vojaka za konkrétne konanie kauzálnne pre následok, kryté relevantným zavinením tohto špeciálneho subjektu.*³¹

V relácii k výkladu čl. 7 ods. 3 písm. a) NATO SOFA *in fine* zdôrazňujeme, že vo vyššie rozvedených prípadoch je Slovenská republika povinná trestnú vec na ďalší zákonu zodpovedajúci postup odstúpiť vysielajúcemu štátu.

▪ Vecná príslušnosť tuzemských OČTK a súdu

Tak ako NATO SOFA upravuje výlučnú právomoc vysielajúceho štátu, rovnaký normatívny model používa aj smerom dovnútra pre svoje tuzemské orgány aplikácie práva. S poukazom na čl. 7 ods. 2 písm. b) tejto MZ zdôrazňujeme, že **výlučná právomoc Slovenskej republiky** ako prijímajúceho štátu je spätá s trestnými činmi príslušníkov vysielajúceho štátu na tuzemskom území pri ktorých tieto trestné delikty ohrozujú bezpečnosť SR a kumulatívne pri nich absentuje prvok obojstrannej trestnosti smerom k vysielajúcemu štátu.

Prednostná právomoc SR nachádza normatívne ukotvenie v skôr citovanom čl. 7 ods. 3 písm. b) NATO SOFA. Tu sa žiada v jednoduchosti konštatovať, že prednostná právomoc SR ako prijímajúceho štátu je založená **vo „všetkých trestných veciach, ktoré nie sú uvedené v článku VII odsek 2 písmeno a), odsek 3 písmeno a) NATO SOFA.**³²

Vo vzťahu k prednostnej právomoci SR sa túto žiada priblížiť prostredníctvom demonštratívneho poukazu smerom k trestnej činnosti príslušníkov vysielajúceho štátu. Tu možno spomenúť trestné činy príslušníkov ozbrojených síl a/alebo civilnej zložky vysielajúceho štátu **ku ktorým spáchaniu prišlo mimo výkonu služby (znásilnenie, vražda, extrémistická, drogová a/alebo ekonomická trestná činnosť) a pri ktorých nie je poškodeným subjektom príslušník vysielajúceho štátu.**

V tomto smere sú časté prípady trestných činov v doprave. Tu **je potrebné rozlíšiť prednostnú príslušnosť na strane vysielajúceho štátu** ak k dopravnej nehode (ďalej len „DN“) príde pri plnení služobných povinností (napríklad pri prevoze kolesovej

³⁰IV/1 Spr 490/21/1000-19

³¹MARR, S – LEŠO, S.: Trestné činy vojenské - Neuposlušnosť rozkazu. In: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 18.03.2021. Bratislava. Akadémia Policajného zboru. s.98. ISBN 978-80-8054-910-7

³²IV/1 Spr 490/21/1000-19

a/alebo pásovej techniky a poškodeným nebude príslušník vysielajúceho štátu, teda ním bude napríklad občan SR) – uvedené spadá pod prednostnú právomoc vysielajúceho štátu s poukazom na čl. 7 ods. 3 písm. a) NATO SOFA a DN, ktorej účastníkom je príslušník vysielajúceho štátu mimo výkon služby, resp. v čase jeho osobného voľna a poškodeným nie je príslušník vysielajúceho štátu, teda obdobne ako v predchádzajúcom prípade, napríklad štátny občan SR. Uvedený prípad bude zakladať prednostné právo SR ako prijímajúceho štátu. **Venujúc pozornosť DN (uvedené sa však rovnako vzťahuje aj na iné trestné činy ako tie ku ktorých spáchaniu príde v súvislosti s DN) s účasťou príslušníka vysielajúceho štátu v čase výkonu služby sa žiada ostentatívnej kritike podrobiť absenciu náležitých penza informácií o tom, ktorý konkrétny orgán vysielajúceho štátu je vôbec príslušný, akú má oficiálnu korešpondenčnú adresu a iné kontaktné údaje. O jazykovej bariére v prípade neznalosti anglického jazyka na strane konkrétneho príslušníka PZ nie je potrebné sa hlbavejšie zmieňovať. Plynulej spolupráci by preto nepochybne prospela užšie výmena informácií a/alebo efektívnejšie prenikanie informácií výkonnému prvku PZ po uskutočnených predchádzajúcich poradách príslušných funkcionárov vysielajúceho a prijímajúceho štátu. Nie je totiž možné ignorovať reálnu možnosť vzniku situácie v ktorej bude nesporne založená príslušnosť vysielajúceho orgánu avšak tento sa nebude môcť z objektívnych dôvodov dostaviť na miesto a realizovať konkrétne procesné úkony. Práve vo vzťahu k uvedeným prípadom sa žiada opakovane zdôrazniť význam efektívnej spolupráce medzi VP a PZ a vysielajúcim štátom. Tu sa už notoricky opakuje, avšak náležite potreba úzkej kooperácie, osobitne pri informovaní príslušného orgánu vysielajúceho štátu a trestnej činnosti v jeho príslušnosti. Ak slovenské OČTK „zabezpečia miesto činu alebo vykonajú úkony trestného konania v trestných veciach, v ktorých má právomoc vysielajúci štát, a to z dôvodu potreby realizácie neodkladných alebo neopakovateľných úkonov, musia predmetné trestné veci následne bezodkladne odovzdať orgánom vysielajúceho štátu, a to hneď ako sa dostavia na miesto činu, resp. im ich z dôvodu príslušnosti odstúpiť.“³³**

- **Osobitné založenie príslušnosti na základe vzdania sa prednostného práva**

NATO SOFA umožňuje zmluvnému štátu, ktorý má v konkrétnej trestnej veci prednostné právo, prijať rozhodnutie o jeho vzdaní sa v prospech druhej zmluvnej strany s poukazom na čl. 7 ods. 3 písm. a) a písm. b) naposledy uvedenej MZ. Pre uplatnenie uvedeného postupu sa predpokladá promptné vykonanie oznámenia vzdávajúceho štátu druhej zmluvnej strane. Zvýrazňujeme, že založenie príslušnosti štátu, ktorý by inak prednostným právom nedisponoval je osobitným fenoménom –

³³Tamtiež

výnimkou a preto by k takémuto založeniu príslušnosti malo prichádzať iba z dôvodov hodných osobitného zreteľa, najmä však vtedy ak o to požiada druhá zmluvná strana. Tu poukazujeme na čl. 7 ods.3 písm. c) NATO SOFA. Pôjde najmä o prípady citlivých negatívnych ohlasov verejnosti na konkrétnu trestnú vec.

Problematika výhradnej príslušnosti SR nad jej príslušníkmi a spory jej tuzemských orgánov aplikácie práva o vecnú príslušnosť

Ostrosť denotátu vyjadrovacích prvkov v nadpise pod predmetnou kapitolou jasne rezultuje v záver, že SR si uplatňuje ako zvrchovaný demokratický štát jurisdikciu na vlastnom území a vo vzťahu k jej občanom. Preto prejdeme *in medias res* k problematike spolupáchateľstva v ktorom sa dopustia trestného činu príslušníci vysielajúceho štátu spoločne s osobami prijímajúceho štátu a to či už voči záujmom jednej alebo druhej zmluvnej strany.

V tomto smere je imperatívom čl. 7 ods. 4 NATO SOFA v zmysle ktorého na strane vysielajúceho štátu absentuje *lege artis* zmocnenie vykonávať úkony trestného konania voči občanom prijímajúceho štátu alebo osobám, ktoré **majú na jeho území trvalý pobyt**. Výnimkou je prípad ak by takáto osoba bola príslušníkom ozbrojených síl vysielajúceho štátu. Na tomto mieste akcentujeme „*podstatný dosah vecnej príslušnosti orgánov aplikácie práva už v počiatočnom štádiu trestného konania a na nadväzujúcu efektívnosť najmä prípravného konania. Prípadná nedôslednosť, ako to ukazuje aplikačná prax, môže mať nielen závažný právny, ale aj spoločenský dosah, prejavujúci sa niekedy aj v dôvodnej kritike rozhodovacej činnosti príslušných orgánov aplikácie práva.*“³⁴

▪ Určenie vecnej príslušnosti OČTK prijímajúceho štátu

Aplikačná prax zaznamenala tak, ako to konštatujeme už v samotnom úvode tohto článku predznamenajú názorovú pluralitu vo vzťahu k správne právnemu určeniu vecnej príslušnosti SR OČTK, čo *in concreto* vyústilo k spracovaniu odpovede z úrovne Trestného odboru Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky pod sp. zn IV/1 Spr 490/21-1000-19. Pre úplnosť pripájame konotáciu v tom smere, že jeho vypracovanie bolo viazané na predchádzajúcu žiadosť VP, ktorá sa ako OČTK v gescii MO SR dostávala do častých sporov o príslušnosť s OČTK v gescii MV SR. V tejto spojitosti zvyrazňujeme, že vzhľadom na absenciu akéhokoľvek spoločného nadriadeného týchto OČTK sa spory o príslušnosť museli (a v prípade ich vzniku z hľadiska *pro futuro* aj budú musieť) riešiť prostredníctvom prokuratúry s poukazom na § 201 ods. 5 písm. b) Trestného poriadku. Uvedené

³⁴ČENTĚŠ, J – ŠANTA, J.: Zločinecká skupina z pohľadu právnej úpravy a súdnej praxe. In: Zborník príspevkov z konferencie Bratislavské právnické fórum konanej 12. a 13.septembra 2022. Bratislava. Wolters Kluwer. s.7. ISBN 978-80-571-0546-6

z nášho uhľu pohľadu neprispievalo k efektívnej spolupráci jednak VP a PZ ale kumulatívne zaťažovalo rezort prokuratúry aj o uvedú agendu. Preto na tomto mieste akcentujeme, že je v nespornom „záujme spravodlivého trestného procesu aj zrýchlenie trestného konania.“³⁵ Preto ďalej v relácií k výkladu ustanovenia vyššie uvedeného ustanovenia Trestného poriadku zvýrazňujeme, že **štandardné „spory o príslušnosť medzi orgánmi činnými v trestnom konaní rozhoduje príslušný orgán príkazom (§ 181 TP), ktorý musí byť primerane odôvodnený. Primeranými dôvodmi bude spravidla procesná efektivita, prípadne zaťaženosť jednotlivých orgánov činných v trestnom konaní, ktorá tiež môže negatívne ovplyvniť rýchlosť konania.“**³⁶ Na uvedené preto reaguje aj citovaný komentár J. Čentéša demonštratívny výpočetom dôvodov spôsobilých rozhodnúť o určení príslušnosti konkrétneho OČTK. Bližšia úprava príslušnosti OČTK v pôsobnosti PZ (vzhľadom na absentujúce vymedzenie príslušnosti „okresných“, „krajských“, „prezidiálnych“ alebo iných vyšetrovateľov ergo zákonom) v podrobnostiach odkazuje na Nariadenie ministra vnútra Slovenskej republiky o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru a útvarov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatelov a o postupe v trestnom konaní číslo 175 z 30. decembra 2010.

Pri určení vecnej príslušnosti konkrétneho OČTK je potrebné vychádzať z ustanovenia § 128 ods. 3 písm. b) Trestného zákona. Z uvedeného ustanovenia vyplýva, že na účely Trestného zákona „sa vojakom rozumie príslušník ozbrojených síl vysielajúceho štátu pre trestné činy spáchané na území Slovenskej republiky v rozsahu uvedenom v medzinárodnej zmluve.“³⁷ K citovanému ustanoveniu poznamenávame, že **„podľa tohto ustanovenia je teda posudzovaná trestnosť tých vojakov, ktorí nie sú príslušníkmi slovenských ozbrojených síl.“**³⁸ V nadväznosti na potrebu neizolovaného komplexného výkladu akcentujeme na obsah ustanovenia § 10 ods. 7 písm. e) naposledy citovaného zákona v spojení s ustanovením § 2 písm. a) zákona o Vojenskej polícii.

Z prvého z vyššie uvedených ustanovení vyplýva, že zákonodarca anticipuje úkony povereného príslušníka VP v trestných (Poznámka autorov: a aj to len v prečinových) veciach o „trestných činoch **príslušníkov ozbrojených síl.**“³⁹ Osobitný zákon o VP normatívne reglementuje a vymedzuje pôsobnosť VP zákonným textom v znení

³⁵REMETA, R.: Úvahy o zvýšení efektívnosti prípravného konania. In: Zborník príspevkov z konferencie Bratislavské právnické fórum konanej 12. a 13.septembra 2022. Bratislava. Wolters Kluwer. s.103. ISBN 978-80-571-0546-6

³⁶ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok. Veľký Komentár. 5 Aktualizované vydanie.* Bratislava: Euro kódex, 2022, s.516

³⁷§ 128 ods. 3 písm. b) Trestného zákona

³⁸ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký Komentár. 4 Aktualizované vydanie.* Bratislava: Euro kódex, 2018, s.262

³⁹§ 128 ods. 3 písm. b) Trestného zákona

„pôsobnosť Vojenskej polície sa vzťahuje na vojakov“⁴⁰, pričom citované ustanovenie v odkaze pod čiarou poukazuje na ďalšie dva osobitné právne predpisy a to na zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o štátnej službe“) a na zákon č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o brannej povinnosti“).

Na tomto mieste zdôrazňujeme, že zákonodarcom použitý **pojmový znak „príslušník ozbrojených síl“** uvedený v ustanovení § 10 ods. 7 písm. e) Trestného poriadku je potrebné vykladať tak, že ide o príslušníka ozbrojených síl Slovenskej republiky a z uvedeného následne logicky a analogicky odvodzovať príslušnosť konkrétneho vecne príslušného OČTK. Vyššie prezentovaný právny názor o nepríslušnosti VP na vykonávanie úkonov trestného konania voči príslušníkom ozbrojených síl vysielajúceho štátu podporujeme obsahom skôr citovaného zákonného textu § 2 písm. a) zákona o VP, pričom v tejto spojitosti akcentujeme, že predmetné ustanovenie na rozdiel od iných ustanovení daného zákona [príkladmo § 3 ods. 1 písm. h) bod 2 a/alebo § 3 ods. 1 písm. i)] nijako nezakladá príslušnosť VP na vykonávanie úkonov trestného konania voči príslušníkom zahraničných ozbrojených síl.

Ďalej sa vyjadrujeme v tom smere, že

- normotvorca v ustanovení **§ 16 ods. 1 písm. d) bod 1, bod 2 zákona o štátnej službe** vymedzil ako **obligatórnu podmienku prijatia do služobného pomeru priznanie štátneho občianstva SR** (bod 1) pričom použitím vylučovacej spojky „**alebo**“ použitej v uvedenom ustanovení pripustil **eventualitu v podobe tzv. „dvojitého občianstva“**, pričom aj **v tomto prípade je jedným z týchto občianstiev obligatórne štátne občianstvo SR** a druhým štátnym občianstvom môže byť občianstvo členského štátu Európskej únie alebo občianstvo štátu „*ktorý je členom medzinárodnej organizácie zabezpečujúcej spoločnú obranu proti napadnutiu, ktorej členom je Slovenská republika.*“⁴¹
- rovnako **ustanovenia § 2 ods. 1 písm. a) a písm. d) zákona o brannej povinnosti vrátane jednotlivých odkazov pod čiarou anticipujú predpoklad slovenského štátneho občianstva na vznik služobného pomeru.**
- Otázku vecnej príslušnosti simplifikuje normotvorca zákonným imperatívom stanovujúcim, že „**vojak dobrovoľnej vojenskej prípravy je**

⁴⁰§ 2 písm. a) zákona č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii

⁴¹§ 16 ods. 1 písm. d) bod 2 zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

štátny občan Slovenskej republiky, ktorému vznikla branná povinnosť, alebo ktorý brannú povinnosť dobrovoľne prevzal a ktorý na základe dohody podľa tohto zákona vykonáva dobrovoľnú vojenskú prípravu. Ak sa v tomto zákone používa pojem vojak dobrovoľnej vojenskej prípravy, rozumie sa tým aj vojačka dobrovoľnej vojenskej prípravy.⁴²

- Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v čl. 1 ods. 6 písm. a) až c) používa pojmový znak „profesionálny vojak“. Tento je logicky potrebné vykladať v kontexte doposiaľ uvedených osobitných zákonov tak, že **profesionálnym vojakom môže byť iba osoba s priznaným slovenským štátnym občianstvom.**

In fine preto možno z doposiaľ uvedeného ponad akúkoľvek možnú pochybnosť vyvodiť záver, že „Vojenská polícia nie je príslušná konať o žiadnom trestnom čine z ktorého je podozrivý príslušník zahraničných ozbrojených síl, nakoľko v zmysle § 10 ods. 7 písm. e) Trestného poriadku s poukazom na § 202 ods. 2 Trestného poriadku poverený príslušník Vojenskej polície vykonáva skrátené vyšetrovanie o prečinoch, pre ktoré zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje tri roky v konaní o trestných činoch príslušníkov ozbrojených síl.“⁴³ V celej svojej šírke nie je preto obhájitelný akýkoľvek prípadný argument o príslušnosti povereného príslušníka VP. Pre úplnosť pripájame konotáciu vo vzťahu k príslušnému OČTK v gescii MV SR, ktorým bude v zločinových veciach a vo veciach obzvlášť závažných zločinov vyšetrovateľ PZ uvedený v ustanovení § 10 ods. 7 písm. a) Trestného poriadku v spojení s Nariadením ministra vnútra Slovenskej republiky o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru a útvarov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatelov a o postupe v trestnom konaní číslo 175 z 30. decembra 2010. V prečinových trestných veciach bude vecne príslušným policajt uvedený v ustanovení § 10 ods. 7 písm. d) Trestného poriadku. K príslušnosti OČTK uvedeného v § 10 ods. 7 písm. a) Trestného poriadku a OČTK uvedeného v § 10 ods. 7 písm. d) tohto právneho predpisu pre úplnosť poznamenávame, že ich príslušnosť je logicky naviazaná aj na príslušníkov civilnej zložky a na závislé osoby vysielajúceho štátu, keďže tieto osoby nie sú príslušníkmi ozbrojených síl vysielajúceho štátu a založenie príslušnosti VP by bolo z uvedeného dôvodu v príkrom rozpore z normatívnou konštrukciou § 10 ods. 7 písm. e) Trestného poriadku vymedzujúceho príslušnosť tohto povereného príslušníka VP.

⁴²§ 2 ods. 2 zákona č. 378/2015 Z. z. o dobrovoľnej vojenskej príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁴³IV/1 Spr 490/21/1000-19

Normatívne ukotvenie priestupkového konania podľa NATO SOFA

Generálne je otázka všetkých príslušníkov vysielajúceho štátu normatívne reglementovaná v čl. 7 ods. 1 písm. a) NATO SOFA, pričom opomíňať nie je možné ani čl. 7 ods. 8, *alineu* druhú naposledy uvedenej MZ. Táto nepoužíva pojem priestupok ale pracuje s pojmovým znakom „disciplinárna právomoc“, ktorú zveruje výhradne orgánom vysielajúceho štátu. Inými slovami nie je možné zo žiadneho článku NATO SOFA vyvodiť opačný záver na základe ktorého by bolo možné založiť príslušnosť orgánov prijímajúceho štátu. Pokiaľ na pojmový znak „disciplinárna právomoc“ aplikujeme klasický interpretačný kanón konvenujúci konštantnej judikatúre výkladu zákonov a MZ, možno dôvodne konštatovať, že disciplinárna právomoc nie je sprítomnená výhrade voči disciplinárnym previneniam *a contrario* je túto možné identifikovať aj vo vzťahu k priestupkom uvedeným v Priestupkovom zákone a/alebo iných osobitných právnych predpisoch upravujúcich priestupkovo právne postihnuteľné konania. Pre úplnosť pripájame konotáciu v tom smere, že disciplinárneho previnenia sa môžu dopustiť iba príslušníci ozbrojených síl vysielajúceho štátu (mimo výkonu služby sa títo tiež môžu dopustiť priestupku), pričom príslušníci civilnej zložky ako aj závislé osoby na druhej strane sa môžu dopustiť iba priestupkov. Uvedené indikuje

7

ods. 1 písm. b) NATO SOFA.

V predznamenaných intenciách sa ďalej vyjadrujeme:

- z ustanovenia § 3 ods. 1 písm. d) zákona o VP vyplýva, že VP „*koná o trestných činoch podľa osobitného predpisu, odhaľuje priestupky, zisťuje ich páchatel'ov a priestupky objasňuje...*“⁴⁴
- z ustanovenia § 2 písm. b) zákona o VP vyplýva ohraničenie pôsobnosti VP na „*osoby, ktoré sa nachádzajú v priestoroch ministerstva, v priestoroch rozpočtovej organizácie, príspevkovej organizácie alebo štátneho podniku, ktorých zriaďovateľom alebo zakladateľom je ministerstvo, vo vojenských objektoch, priestoroch a na miestach, kde prebiehajú vojenské operácie alebo vojenské akcie*“⁴⁵
- ustanovenie § 2 písm. c) naposledy citovaného zákona viaže pôsobnosť VP na „*osoby, ktoré páchajú trestné činy alebo priestupky spolu s vojakmi alebo proti majetku štátu v správe alebo v užívaní ministerstva, proti majetku štátu v správe alebo užívaní rozpočtovej organizácie, príspevkovej organizácie alebo štátneho*

⁴⁴§ 3 ods. 1 písm. d) zákona č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii

⁴⁵§ 2 písm. b) zákona č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii

*podniku, ktorých zriaďovateľom alebo zakladateľom je ministerstvo, vo vojenských objektoch, priestoroch a na miestach, kde prebiehajú vojenské operácie alebo vojenské akcie.*⁴⁶

Z vyššie uvedeného je zrejmá pôsobnosť VP ohraničená vyššie citovanými ustanoveniami § 2 písm. b) a písm. c) zákona o VP (v zvyšných prípadoch je založená pôsobnosť PZ), ktorá sa vzťahuje okrem príslušníkov ozbrojených síl vysielajúceho štátu aj na jeho civilnú zložku a závislé osoby. Vo vzťahu k pôsobnosti je potrebné sa zmieniť v tom smere, že je síce pravdou, že VP a PZ sú zmocnené na vykonávanie odhaľovania, zisťovania a objasňovania priestupkov, avšak na druhej strane u nich absentuje osobitné zmocnenie na rozhodovanie v správnom konaní. Zvrchovanú rozhodovaciu kompetenciu priznáva NATO SOFA s poukazom na čl. 7 ods. 1 písm. a) príslušnému vojenskému orgánu vysielajúceho štátu.

Defense Cooperation Agreement

9. septembra 2022 Národná rada Slovenskej republiky uznesením č. 1237 vyslovila súhlas so Zmluvou DCA a súčasne rozhodla, že táto bude mať charakter MZ majúcou prednosť pred vnútroštátnou právnou úpravou s poukazom na čl. 7 ods. 5 Ústavy.

Text preambuly Zmluvy DCA uvádza, že táto zmluva uznáva „Zmluvu medzi štátmi, ktoré sú stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcu sa na status ich ozbrojených síl, podpísanú v Londýne 19. júna 1951 (ďalej len „NATO SOFA“), ktorá nadobudla platnosť 23. augusta 1953, vrátane jej ustanovenia o samostatných dojednaniach, ktoré dopĺňajú NATO SOFA.“⁴⁷

Zmluva DCA normuje okrem trestnej aj disciplinárnu pôsobnosť orgánov vysielajúceho štátu. K uvedenej problematike dávame do pozornosti čl. 12 ods. 1 Zmluvy DCA ustanovujúci, že „**Slovenská republika uznáva osobitnú dôležitosť disciplinárnej kontroly ozbrojených síl USA nad jej príslušníkmi a vplyv, ktorý má taká kontrola na operačnú pripravenosť. Slovenská republika preto na žiadosť Spojených štátov a na podporu svojho záväzku o vzájomnej obrane týmto uplatňuje svoju suverénnu diskrečnú právomoc vzdať sa svojho prednostného práva na výkon trestnej právomoci podľa článku VII odseku 3 písm. c) NATO SOFA.** V konkrétnych prípadoch trestných činov, ktoré majú pre Slovenskú republiku osobitný význam, môžu slovenské orgány toto vzdanie sa právomoci odvolať, a to písomným vyhlásením, ktoré sa predkladá príslušnému orgánu ozbrojených síl USA najneskôr do tridsiatich (30) dní

⁴⁶§ 2 písm. c) zákona č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii

⁴⁷Preambula Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 89/2022 Z. z. o uzavretí Dohody o spolupráci v oblasti obrany medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátov amerických

od prijatia oznámenia uvedeného v odseku 2 tohto článku. Slovenské orgány môžu predložiť vyhlásenie aj pred prijatím tohto oznámenia.⁴⁸

Nie je snahou autorov zdĺhavé citovanie všetkých rozhodných článkov (na účely predmetného publikačného výstupu) Zmluvy DCA a preto len pre podrobnejšie oboznámenie sa s relevantnou materiálou odkazujeme na čl. 12 ods. 2, 3, 4, 5 a 6 Zmluvy DCA, pričom k prvému citovanému článku pripájame výkladový oblúk v tom smere, že na základe citovaným článkom pokrytej problematiky **„sa Slovenská republika vzdala prednostného práva prijímajúceho štátu na vykonávanie právomoci nad príslušníkmi ozbrojených síl, príslušníkmi civilnej zložky alebo závislými osobami vysielajúceho štátu podľa čl. VII odseku 3. písmena c) NATO SOFA. Na základe uvedeného preto majú orgány vysielajúceho štátu právo na výkon trestnej právomoci nad príslušníkmi ozbrojených síl, civilnej zložky alebo závislých osôb vysielajúceho štátu, a to u trestných činov, v ktorých má Slovenská republika prednostné právo na výkon trestnej právomoci (nie výlučnej právomoci), vymedzenom v článku VII odseku 3 písmene b) NATO SOFA.“**⁴⁹

Vyjadrujúc subjektívny právny názor prvého z autorov, tento konštatuje, že Zmluva DCA nie je koncipovaná na adekvátnej kvalitatívnej právnej úrovni, čo je reprezentované okrem iného práve vyššie citovaným článkom a z toho rezultujúcim záverom, že SR zostala už iba výlučná právomoc ako prijímajúceho štátu s poukazom k čl. 7 ods. 2 písm. b) NATO SOFA. Vzhľadom na odlišné obsahové zameranie tohto článku nie je jeho nosnou časťou ostentatívna kritika Zmluvy DCA. Napriek tomu však poznamenávame, že množstvo pripomienok z úrovne GP SR k uvedenej MZ je objektívne spôsobilým ukazovateľom jej právnej „kvality“.

Vecná príslušnosť prokuratúry na výkon trestného dozoru

Agendu bývalých vojenských prokurátorov v súčasnosti prevzali prokurátori Okresnej prokuratúry Bratislava I, Okresnej prokuratúry Banská Bystrica a Okresnej prokuratúry Prešov. Títo poukazom na ustanovenie § 56ac ods. 1 písm. c) až písm. e) zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúrezastupujú Slovenskú republiku v konaniach pred súdmi o trestných činoch **„vojakov podľa § 128 ods. 3 písm. a), b) a d) Trestného zákona; to neplatí ak ide o trestné činy uvedené v § 14“**.⁵⁰ Predmetné **„ustanovenie upravuje príslušnosť súdov vo veciach, ktoré do 1.4.2009 spadali do príslušnosti vojenských súdov“**⁵¹, **„a ktorá konvenuje s poukazom na**

⁴⁸Čl. 12 ods. 1 Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 89/2022 Z. z. o uzavretí Dohody o spolupráci v oblasti obrany medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátov amerických

⁴⁹IV/1 Spr 490/21/1000-19

⁵⁰§ 16 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

⁵¹ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok. Veľký Komentár. 5 Aktualizované vydanie*. Bratislava: Euro kódex, 2019, s.45

ustanovenie § 7 ods. 2 písm. i) až písm. k) zákona číslo 371/2004 Z. z. o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky a o zmene zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov príslušnosti Okresných prokuratúr v zmysle vyššie uvedeného ustanovenia zákona o prokuratúre. Druhostupňovým súdom v zmysle § 7 ods. 3 písm. i) zákona číslo 371/2004 Z. z. o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky a o zmene zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov je Krajský súd v Trenčíne, čo taktiež konvenuje príslušnosti Krajskej prokuratúry v Trenčíne stanovenej ustanovením § 56ac ods. 1 písm. b) zákona o prokuratúre.⁵²

Na tomto mieste uzatvárame, že vecne a mieste príslušnou prokuratúrou na výkon trestného dozoru pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní v trestných veciach v ktorých je podozrivým príslušník civilnej zložky alebo závislá osoba vysielajúceho štátu je založená príslušnosť tej prokuratúry v ktorej obvode bol trestný čin spáchaný.

Záver

In fine zhrňame, že predmetný článok približuje osobitnú problematiku určovania vecnej príslušnosti OČTK v gescii MO SR a MV SR pri trestnej (a tiež disciplinárne a priestupkovo-právne postihnuteľnej) činnosti príslušníkov zahraničných ozbrojených síl, civilnej zložky a závislých osôb vysielajúceho štátu a to v kontexte výkladu nie len rozhodného vnútroštátneho práva (osobitne Trestného poriadku) ale tiež NATO SOFA a Zmluvy DCA. Článok zrkadlí aktuálne právno-aplikačné problémy signalizované vyššie uvedenými OČTK s ktorými sa následne VP obrátila na GP SR a túto požiadala o zaujatie stanoviska k vyššie rozvedenej problematike.

V tejto spojitosti sa na samotný záver žiada už len v krátkosti glosovať žiadosť VP (ako aj vo všeobecnosti iné obdobné žiadosti OČTK) ktorých recipientom je buď priamo GP SR alebo rezort prokuratúry ako taký. Pripájanie replík k už spracovanej materii v jednotlivých kapitolách považujeme okrem iného aj vzhľadom na maximálne stanovený odporúčaný rozsah za nadbytočné. Z uvedeného dôvodu sa preto ďalej vyjadrujeme, v tom smere, že sme presvedčení a veríme, že každý prokurátor z praxe nám určite dá za pravdu, že „aplikačná prax v drvivej väčšine prípadov identifikovala ako častý problém snahy policajtov „konzultovať“, a to či už osobne, telefonicky alebo mailom vykonávanie úkonov trestného konania, najmä z hľadiska pro futuro. Dôvody sa v praxi rôznia, avšak tieto konzultácie iniciované policajtmí v postavení orgánu činného v trestnom konaní majú spravidla spoločný menovateľ, ktorým je snaha vyhnúť sa nestotožňujúcemu názoru dozorového prokurátora s ich postupom, a následnému napríklad vráteniu veci na doplnenie, či

⁵²MARR, S – KOZOLKA, J – LEŠO, S.: *Trestné činy vojenské – nové trendy ich páchania a problémy aplikačnej praxe*. In: *Notitiae Iudiciales Academiae Collegii Aedilium in Bratislava*, 2021, č. 2, s. 62

zrušenie meritórneho rozhodnutia. Nemenej časté sú taktiež prípady, v ktorých policajti jednoducho nevedia ako majú v trestnom konaní postupovať⁵³ a iným myšlienkovým konštruktom sa nespravujú ani vyššie spomenuté žiadosti, ktoré by v praxi viac než určite slúžili na zovšeobecnenie a zjednotenie postupu v činnosti toho ktorého OČTK (samozrejme alibisticky pod hlavičkou prokuratúry).

Preto si dovoľíme vo všeobecnosti poznamenať, že GP SR ani akákoľvek iná prokuratúra a teda ani žiaden prokurátor (ani Generálny prokurátor SR) nie je vzhľadom na platné a účinné znenie ustanovenia § 4 ods. 2 zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre (ďalej len „ZoP“) oprávnený dávať „výkladové stanoviská k právnym predpisom iným orgánom ani iným právnickým osobám alebo fyzickým osobám.“⁵⁴ Právny text uvedený v ustanovení § 11 ods. 1 ZoP v znení „v záujme jednotného uplatňovania zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov generálny prokurátor vydáva stanoviská, ktoré sú záväzné pre všetkých prokurátorov, právnych čakatelov prokuratúry a asistentov prokurátorov (ďalej len „záväzné stanoviská“), a to na návrh Komisie pre vydávanie záväzných stanovísk (ďalej len „komisia“) alebo bez takeého návrhu⁵⁵ je preto potrebné vnímať ako zákonodarcom predpokladaný spôsob vnútorného normovania právnej praxe prokuratúry a nie je ho možné zneužívať ako „pomôcku“ „pre iné orgány, ktoré konajú v rámci trestného konania a priestupkového konania na území Slovenskej republiky.“⁵⁶ In concreto sa preto vyjadrujeme v tom smere, že negatívne zaujatie stanoviska Generálnym prokurátorom Slovenskej republiky ku glosovanej žiadosti („generálny prokurátor SR sa nestotožnil s uvedenou žiadosťou a nesúhlasil s vypracovaním stanoviska, resp. iného dokumentu Generálnou prokuratúrou.....“⁵⁷) považujeme za vecne správne. Pre úplnosť však poznamenávame, že „generálny prokurátor rozhodol, že zo strany Generálnej prokuratúry SR bude iniciované expertné rokovanie medzi Generálnou prokuratúrou SR, Ministerstvom obrany (a Vojenskou políciou), Ministerstvom vnútra (a Policajným zborom), Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí SR a Ministerstvom spravodlivosti SR k danej problematike“⁵⁸

Zoznam použitej literatúry:

1. BLAŽEK, R. 2020. Najčastejšie pochybenia policajtov v prípravnom konaní. In: Policajná teória a prax. s. 41. ISSN 1335-1370

⁵³MARR, S.: *Aplikačné problémy výkonu dozorovej činnosti prokurátora v trestnom konaní*. In: *Justičná revue*, 74, 2022, č. 10, s. 1118-1119

⁵⁴§ 4 ods. 2 zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre

⁵⁵§ 11 ods. 1 zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre

⁵⁶IV/1 Spr 490/21/1000-21

⁵⁷Tamtiež

⁵⁸IV/1 Spr 490/21/1000-21

2. ČENTÉŠ, J. a kol. 2022. Trestný poriadok. Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, ISBN:978-80-8155-109-3
3. ČENTÉŠ, J. a kol. 2020. Trestný zákon. Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, ISBN: 978-80-8155-096-6
4. ČENTÉŠ, J – ŠANTA, J.: Zločinecká skupina z pohľadu právnej úpravy a súdnej praxe. In: Zborník príspevkov z konferencie Bratislavské právnické fórum konanej 12. a 13.septembra 2022. Bratislava. Wolters Kluwer. s.7. ISBN 978-80-571-0546-6
5. MARR, S – KOZOLKA, J – LEŠO, S. 2021. Trestné činy vojenské – nové trendy ich páchania a problémy aplikačnej praxe. In: Notitiae iudiciales academiae collegii aedilium in Bratislava., s. 62. ISSN 2453-6954
6. MARR, S – LEŠO, S. 2021. Trestné činy vojenské - Neuposlušnutie rozkazu. In: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 18.03.2021. Bratislava. Akadémia Policajného zboru. s. 98. ISBN 978-80-8054-910-7
7. MARR, S. 2023. Aplikačné problémy výkonu dozorovej činnosti prokurátora v trestnom konaní In: Justičná revue. s.1114-1129. ISSN 1335-6461
8. Oficiálne internetové sídlo spravodajskej platformy www.pravda.sk [Online] 2023. [cit. 18.07.2023]. Dostupnéz:<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/668723-americkych-vojakov-z-incidentu-vo-zvolene-odvelili-zo-slovenska/>
9. Oficiálne internetové sídlo spravodajskej platformy www.plusjedenden.sk [Online] 2023. [cit. 18.07.2023].Dostupnéz:<https://www1.pluska/krimi/banskej-bystrici-zadrzali-opiteho-americkeho-vojaka-mal-ruke-noz-pozrite-co-robil>
10. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 566/2004 Z. z. o uzavretí Zmluvy medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Severoatlantickej zmluvy, vzťahujúcej sa na status ich ozbrojených síl
11. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 89/2022 Z. z. o uzavretí Dohody o spolupráci v oblasti obrany medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojených štátov amerických
12. Odpoveď Trestného odboru Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky pod sp. zn IV/1 Spr 490/21-1000-19 na žiadosť Vojenskej polície sp. zn. VPTN-28-56/2021-OPČ
13. Odpoveď Trestného odboru Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky pod sp. zn. IV/1 Spr 490/21/1000-21 zo dňa 25. novembra 2022 na žiadosť Vojenskej polície sp. zn. VPTN-28-56/2021-OPČ
14. REMETA, R.: Úvahy o zvýšení efektívnosti prípravného konania. In: Zborník príspevkov z konferencie Bratislavské právnické fórum konanej 12. a 13.septembra 2022. Bratislava. Wolters Kluwer. s.103. ISBN 978-80-571-0546-6

15. ZÁHORA, J. 2019. Zákon o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach. Komentár. 1 vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, ISBN: 978-80-571-0084-3
16. Zákon č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii
17. Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre
18. Zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
19. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon
20. Zákon č. 378/2015 Z. z. o dobrovoľnej vojenskej príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Kontaktné informácie

JUDr. Samuel Marr, LL.M

marr1@uniba.sk

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta Univerzity Komenského

JUDr. Jaroslav Kozolka, LL.M., MBA

jaroslav.kozolka@genpro.gov.sk

Generálna prokuratúra Slovenskej republiky

plk. doc. RNDr. Tatiana Hajdúková

tatiana.hajdukova@akdemiapz.sk

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

ALGORITMY A UMELÁ INTELIGENCIA V SLUŽBÁCH VÄZENSTVA

ALGORITHMS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SERVICE OF THE PRISON SERVICE

Lucia Vasilik¹

Abstrakt: V príspevku sa autorka zaoberá konceptom umelej inteligencie, jej súčasnými obmedzeniami a možnosťami využitia vo vykonávacom konaní so zameraním na výkon trestu odňatia slobody. V prvej časti všeobecne rozoberá oblasti využitia umelej inteligencie vo väzenstve, v druhej časti sa venuje problematike prediktívnych a hodnotiacich nástrojov, v tretej časti zaisteniu bezpečnosti vo väzenských objektoch a vo štvrtej časti rozoberá využitie umelej inteligencie pri správe a riadení väzníc, na rehabilitačné a vzdelávacie účely a pri zamestnávaní odsúdených. Jednotlivé oblasti využitia umelej inteligencie demonštruje na príkladoch zo zahraničia, hodnotí úroveň domácej praxe a identifikuje riziká spojené s využívaním umelej inteligencie vo vykonávacom konaní.

Kľúčové slová: algoritmus, umelá inteligencia, väzenstvo, vykonávacie konanie.

Abstract: In the paper, the author deals with the concept of artificial intelligence (AI), its current limitations, and possibilities of its use in enforcement proceedings with a focus on the execution of imprisonment. In the first part, she discusses in general terms the areas of application of AI in the prison service, in the second part she deals with the issue of predictive and assessment tools, in the third part she deals with security in prison facilities and in the fourth part she discusses the use of AI in prison administration and management, for rehabilitation and educational purposes and in the employment of convicts. She demonstrates the different areas of the application of AI with examples from abroad, assesses the level of domestic practice and identifies the risks associated with the use of artificial intelligence in enforcement proceedings.

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

Key words: algorithm, artificial intelligence, prison service, execution of sanctions.

Úvod

Inteligenciu ako takú môžeme definovať ako schopnosť získavať a aplikovať vedomosti a zručnosti alebo ako schopnosť prispôbiť sa zmene. Na umelú, teda človekom vytvorenú inteligenciu môžeme nazerať z viacerých uhlov pohľadu – z teoreticko-vedeckého a praktického. Jednak ide o samostatný, relatívne rýchlo sa rozvíjajúci vedný odbor. V rámci sústavy odborov vedy a techniky podľa smernice Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu č. 55/2022 o sústave odborov vedy a techniky a číselníku odborov vedy a techniky je umelá inteligencia (*artificial intelligence*, ďalej aj ako „AI“) radená medzi technické vedy, konkrétne do odboru – elektronika, informačné a komunikačné technológie. Z praktického hľadiska môžeme umelú inteligenciu chápať ako súbor softwarových a hardwarových technológií, pomáhajúcich automatizovať, zrýchľovať, spresňovať alebo škálovať ľudské kognitívne schopnosti – schopnosť vnímať, počúvať, uvažovať a rozhodovať.² Umelá inteligencia úzko súvisí s ďalšími vednými odbormi, ako informatika, kybernetika, logika, matematika, štatistika, robotika, či dokonca lingvistika a neuroveda. Podľa inej definície ide o vytvorenie stroja, ktorý sa správa spôsobom, ktorý by sme v prípade človeka mohli označiť za inteligentný, alebo minimálne za racionálny alebo logický, čo nám umožňuje benevolentnejší výklad toho, čo umelá inteligencia zahŕňa. Európska komisia vymedzuje umelú inteligenciu nasledovne: „Umelá inteligencia predstavuje systémy, ktoré vykazujú inteligentné správanie tým, že analyzujú okolité prostredie a podnikajú kroky – s istou mierou samostatnosti – na dosiahnutie konkrétnych cieľov.“ „Systémy umelej inteligencie môžu byť založené výlučne na softvéri a pôsobiť vo virtuálnom svete (napr. hlasoví asistenti, softvér na analýzu fotografií, vyhľadávače, systémy rozpoznávania hlasu a tváre), ale umelá inteligencia môže byť aj súčasťou hardvérových zariadení (napr. vyspelé roboty, autonómne vozidlá, bezpilotné vzdušné prostriedky alebo aplikácie internetu vecí).“³ V ďalšom texte sa budeme venovať možnostiam využitia umelej inteligencie a algoritmov na zefektívnenie výkonu trestu odňatia slobody a súvisiacich činností v rámci vykonávacieho konania.

² PĚCHOUČEK, M.: Prednáška *Umelá inteligencia a život zitrka* [online]. Praha, 2019. Dostupné na internete: <https://neurazitelný.cz/umela-intelligence-zivot-zitrka-michal-pechoucek/>. [cit. 10.09.2023].

³ Bližšie pozri: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>. [cit. 10.09.2023].

Využitie algoritmov a umelej inteligencie vo väzenstve

Vo viacerých krajinách sveta vrátane Európskej únie⁴ boli určité prvky umelej inteligencie zavedené do služieb väzenstva. Z vykonaného doktrinálneho výskumu vyplýva, že väzenské služby využívajú systémy umelej inteligencie najmä v týchto oblastiach: **hodnotiace a prediktívne nástroje, zaistenie bezpečnosti väzenských objektov, osôb a vecí a iné spôsoby využitia** (napr. pri rehabilitácii, vzdelávaní a zamestnávaní odsúdených). V podmienkach Slovenskej republiky nateraz nemôžeme hovoriť o využívaní umelej inteligencie, nanajvýš o využívaní algoritmov v určitých špecifických oblastiach. V nasledujúcich častiach príspevku budeme rozoberať perspektívy využitia algoritmov a AI vo väzenstve zoradené do viacerých okruhov podľa vecného zamerania (viď vyššie spomenuté tri oblasti využitia AI). Tieto oblasti využitia AI budeme demonštrovať na **i) príkladoch už realizovaných zahraničnými väzenskými službami**, a taktiež sa budeme zaoberať tým, **ii) ako je daný okruh činností zabezpečený v súčasnosti v Slovenskej republike v podmienkach ZVJS**, a **iii) aké riziká** v daných oblastiach prináša zavedenie nových technológií využívajúcich AI.

Hodnotiace a prediktívne nástroje

Predikcia všeobecnej a špeciálnej recidívy, či rizika násilného správania počas výkonu trestu odňatia slobody alebo po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, je v súčasnosti vo svete zaužívaným spôsobom hodnotenia rizík a určovania potrieb odsúdených a väznených osôb, najmä v oblasti rozhodovania o vonkajšej a vnútornej diferenciacie výkonu trestu, zaobchádzania s odsúdenými, ich zaradovania do rehabilitačných a resocializačných programov, rozhodovania o podmienenečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, či o premene trestu odňatia slobody na iný druh trestu. Prvé pokusy o hodnotenie rizika u odsúdených osôb sa realizovali vo Veľkej Británii a USA už v prvej polovici dvadsiateho storočia, a hoci ich prediktívna sila bola prinajlepšom otázna, výsledky ťažko predvídateľné a podmienené vysokou dávkou subjektivismu zo strany subjektu (spravidla psychológa alebo zamestnanca väzenskej služby) vyplňajúceho „formulár“ na hodnotenie konkrétneho rizika u odsúdeného, dali podnet na rozvoj ďalších generácií prediktívnych nástrojov, ktoré už pracovali s využívaním matematicko-štatistických metód a zohľadňovali okrem statických aj dynamické faktory (premenlivé faktory, ako napr. zamestnanie, životný štýl, osobné postoje a pod.).

i) V súčasnosti sa **vo svete** využíva veľké množstvo prediktívnych nástrojov, napríklad: COMPAS, LSI-R, LSCF – R, OASys (OGP, OVP, OSP), CAT-SR, VRAG,

⁴ Napr. USA, Veľká Británia, Kanada, Austrália, Fínsko, Nórsko, Švédsko, Malajzia, Čína, Južná Kórea, Hong Kong a i.

HCR-20, PLC-R, OGRS, RISC, RM2000V, PICTS, PBRs, Risk Matrix 2000, VERA-2R a i. Krajiny, v ktorých započal proces hodnotenia rizík sú nateraz, spolu s niektorými ďalšími, ako napr. Kanada, lídrmi vo vývoji a využívaní aplikácií využívajúcich algoritmy a umelú inteligenciu v oblasti hodnotenia rizík a určovania potrieb. Vo Veľkej Británii a Wales sa využíva nástroj **OASys** [*Offender Assessment System*]. OASys je nástroj na hodnotenie rizík a určovanie potrieb používaný *His Majesty's Prison Service and Probation Service* [Väzenská a probačná služba jeho veličenstva]. Ako väčšina hodnotiacich a prediktívnych nástrojov, OASys nefunguje samostatne, ale je to súbor počítačových formulárov, obsahujúcich údaje o hodnotenej osobe, získané prostredníctvom interview s určeným členom väzenského alebo probačného personálu a „sebahodnotiaceho“ dotazníka.⁵ OASys má viaceré funkcionality – na predikciu všeobecnej recidívy (*OGP – general reoffending predictor*), na predikciu sexuálnej recidívy (*OSP – sexual reoffending predictor*) a na predikciu násilného správania (*OVP – violence predictor*). Ďalším dobre známym nástrojom, využívaným najmä v USA je **COMPAS** [*Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions*]. Softvér COMPAS používa algoritmus na posúdenie potenciálneho rizika recidívy. Je ním možné predpovedať riziko pri prepustení z väzby v prípravnom konaní, všeobecnú a násilnú recidívu.

Proponenti využívania AI v oblasti hodnotiacich a prediktívnych nástrojov poukazujú na viaceré **výhody**, ktoré AI v tejto oblasti prináša. Prvou z nich je *odstránenie subjektivismu* pri hodnotení odsúdených, ktorá vyplýva z rozličného posudzovania odsúdených na základe subjektívneho posúdenia toho-ktorého posudzovateľa. Každá ľudská činnosť je spojená s omylnosťou a (hoci aj nevedomým) vnášaním subjektívnych názorov, postojov a dojmov do konkrétneho hodnotenia, čo môže zahŕňať aj diskriminačné postoje a zaujatosť. Ďalším dôvodom pre využívanie prediktívnych nástrojov je *zvýšenie efektívnosti a rýchlosti práce, vyššia presnosť nástroja v porovnaní s ľudským hodnotiteľom* v prípade, ak je trénovaný na objemných, komplexných a rozmanitých datasetoch.⁶ Taktiež využitie prediktívnych a hodnotiacich nástrojov umožňuje *zber štatistických údajov týkajúcich sa príčin a podmienok páchania trestnej činnosti*.

ii) **V podmienkach Slovenskej republiky** sa využívaním nástrojov na hodnotenia rizík a určenie potrieb v súčasnosti intenzívne zaoberá Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže v rámci národného projektu Šanca na návrat (ďalej len „NP Šanca na návrat“). Vývoj hodnotiacich a prediktívnych nástrojov bol započatý v rámci prvej časti projektu (2018-2023) a s pokračovaním sa počíta aj v rámci NP Šanca na návrat 2 (2023-2029). Doposiaľ boli pilotne overené a uvedené do praxe

⁵ Bližšie pozri: <https://prisonreformtrust.org.uk/wp-content/uploads/2018/12/31-Offender-Management-and-Sentence-Planning-info-sheet.pdf>, str. 2. [cit. 10.09.2023].

⁶ Pozri napr.: <https://www.science.org/doi/10.1126/sciadv.aaz0652>. [cit. 10.09.2023].

nasledovné nástroje:⁷ **IAPSZ** (*Individuálny akčný plán sociálneho začlenenia*): ide o plánovací a hodnotiaci nástroj pre sociálneho pracovníka, psychológa a sociálneho kurátora – metodika pri práci s odsúdeným. Cieľom nástroja IAPSZ je zachovanie nadväznosti efektívnych intervencií poskytovaných vo väzenskom prostredí konkrétnej odsúdenej osobe s intervenciami poskytovanými po prepustení. **Hron** (*Hodnotenie rizika opakovaného násillia*) je skriningový nástroj na hodnotenie rizika nebezpečnosti vážnej ujmy pre spoločnosť bezprostredne po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody (orientuje sa najmä na osoby odsúdené za násilnú trestnú činnosť). **CRA** (*angl. Crime Risk Assessment*) je nástroj na hodnotenie rizika recidívy trestnej činnosti. Zisťuje resocializačnú prognózu, resp. riziko, že hodnotená osoba sa dopustí nového trestného činu do dvoch rokov od prepustenia z výstupného oddielu (ďalej len „VODD“)⁸ z výkonu trestu odňatia slobody. Nástroj bol trikrát pilotne overovaný, obsahuje 6 sekcií (38 položiek) a hodnotenie vytvárajú 4 hodnotitelia. **IN** (*Indikačný nástroj*) je skriningový nástroj určený na indikáciu/zaraďovanie odsúdených do vybraných špecializovaných resocializačných a výchovných vzdelávacích programov. Bol pilotne overovaný a obsahuje 5 položiek pre každý program. **Triediaci mechanizmus** – cieľom tohto nástroja je umiestniť odsúdené osoby do VODD z pohľadu: ich schopností a možností sociálneho začlenenia, ich uplatnenia sa na trhu práce, predikcie sociálneho zlyhania a identifikácie rizík a určenia potrieb. Triediaci mechanizmus je základným prvkom v postupe umiestňovania odsúdených osôb do VODD, ktorý posudzuje príslušná umiestňovacia komisia a schvaľuje riaditeľ daného ústavu.⁹

Všetky uvedené nástroje sú v digitalizovanej podobe a sú hodnotené hodnotiteľom – ľudskou bytosťou (prípadne viacerými hodnotiteľmi). Nie sú však podporované softvéri využívajúcimi AI. V podmienkach Slovenskej republiky teda nemôžeme nateraz hovoriť o využívaní AI pri hodnotení a predikcii u odsúdených a v najbližšej dobe sa ani neplánuje zavádzanie technologických riešení podporovaných umelou inteligenciou.

iii) Využívanie prediktívnych nástrojov podporovaných AI je spojené s **rizikom**, že nástroj trénovaný na malých a málo diverzifikovaných dátach sa naučí *diskriminačným vzorcom* v hodnotení rizika, ktoré následne svojimi predikciami posilňuje. AI sa učí na dátach poskytnutých človekom. Ak sú vstupné dáta zbierané

⁷ Všetky informácie o nižšie uvedených nástrojoch sú verejne dostupné a čerpané z oficiálnej webovej stránky NP Šanca na návrat. Neobsahujú osobné a citlivé údaje týkajúce sa odsúdených, ani konkrétne informácie o škálovaní a bodovaní nástrojov určené len pre hodnotiteľov. Dostupné na internete: <https://sancanavrat.sk/wp-content/uploads/2023/07/Letak-SNN-sk-web.pdf>. [cit. 10.09.2023].

⁸ K pojmu „Výstupný oddiel“ pozri § 85 zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁹ Dostupné na internete: <https://sancanavrat.sk/wp-content/uploads/2023/07/Letak-SNN-sk-web.pdf>. [cit. 10.09.2023].

človekom poskytnuté vo vyššej miere z dát týkajúcich sa určitej (napríklad rasovej alebo etnickej) skupiny, algoritmus vyhodnotí etnicitu ako kritérium pri hodnotení rizika. To môže viesť k prípadom, kedy napríklad dvaja odsúdení odpykávajúci si trest odňatia slobody za obdobný trestný čin s rovnakou kriminálnou históriou budú inak posudzovaní v konaní o splnení podmienok na podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody na základe rasy alebo etnicity.¹⁰ Problémom je taktiež netransparentnosť hodnotiacich systémov, najmä neurónových sietí, ktoré hodnotia autonómne a je náročné pochopiť, ako prišli ku konkrétnemu výsledku. Vysoká miera netransparentnosti vedie k nedôvere a skepticizmu pri využívaní AI v rámci trestnej justície. Aby sme eliminovali uvedené riziká, je nevyhnutné: a) aby bola AI trénovaná na *objemných a diverzifikovaných datasetoch*, ktoré sú dostatočne reprezentatívne pre rôzne skupiny ľudí (rasa, etnicita, pohlavie, vek, a pod.) a b) aby pri nej boli využívané *transparentné a vysvetliteľné algoritmy* a validita a reliabilita nástrojov bola pravidelne vyhodnocovaná. Taktiež je potrebné zaviesť účinné *opravné prostriedky a mechanizmy na preskúmanie rozhodnutí* založených na spornom hodnotení rizík umelou inteligenciou.

Zaistenie bezpečnosti osôb, vecí a budov

V tejto časti sa budeme zaoberať inteligentnými kamerovými systémami, snímaním biometrie, ochranou pred pašovaním nedovolených predmetov prostredníctvom bezpilotných lietadiel (dronov) monitorovacími náramky a využitím robotov vo väzenstve.

i) V súčasnosti sa najmä v západných krajinách Európskej únie, v anglofónnych krajinách a viacerých krajinách východnej Ázie využívajú viaceré aplikácie podporované softvéri používanými AI. V oblasti „**smart surveillance**“ (inteligentné sledovanie, bezpečnosť) je svetovým lídrom Čína, kde boli v rámci väznice Yancheng zavedené **smart kamerové systémy** umožňujúce 24-hodinové sledovanie odsúdených využívajúc softvéry rozpoznávanie tváre a analýzu pohybov. Technológia umožňuje rozpoznávanie až 200 tvárí súčasne. V prípade, ak napríklad osoba dlhšiu dobu kráča hore dole po cele, technológia označí tento pohyb za podozrivý a navrhne kontrolu odsúdeného príslušníkom väzenskej služby. Tento systém má okrem identifikácie a lokalizácie odsúdených slúžiť k predchádzaniu a potlačaniu bitiek medzi odsúdenými, podplácania príslušníkov väzenskej služby

¹⁰ K zaujatosti systémov využívajúcich AI pozri: <https://www.science.org/doi/10.1126/sciadv.aazo652> [10.09.2023],

<https://www.propublica.org/article/how-we-analyzed-the-compas-recidivism-algorithm> [10.09.2023]

a <https://theconversation.com/a-black-box-ai-system-has-been-influencing-criminal-justice-decisions-for-over-two-decades-its-time-to-open-it-up-200594>. [cit. 10.09.2023].

a súčasne zabezpečovať kontrolu príslušníkov väzenskej služby.¹¹ Čínska firma Watrix vyvíja **system na rozpoznávanie chôdze** [*gait recognition*] založený na strojom učení [*machine learning algorithm*], ktorý bude schopný identifikovať osobu podľa siluety, výšky, rýchlosti chôdze a individuálnych vlastnostiach chôdze až na vzdialenosť 50 metrov na základe približne 24 parametrov, pričom bude vedieť rozlíšiť aj prípady napodobňovania chôdze.¹² Presnosť tejto technológie pri identifikácii, napr. pri systéme *SfootBD*, vyvinutom výskumníkmi z University of Manchester v spolupráci so španielskou Universidad Autónoma de Madrid, je takmer 100% s chybovosťou 0.7%.¹³ V Hong Kongu sa využívajú smart kamerové systémy s analytickými monitorovacími funkciami aj na monitorovanie neobvyklého správania, ako napríklad *automutilačné* či *suicídne incidenty*. Systém následne vysielá upozornenie väzenskému personálu. V Južnej Kórei v novovybudovanom väzení 80 km od Seoulu využívajú systém senzorov zabudovaný na strope ciel, ktoré dokážu v reálnom čase *sledovať dýchanie väzňov* za účelom predchádzania samovraždám. Sú naprogramované tak, aby rozsvietili výstražné svetlá a vyslali signál dozorcovi, ak väzni dýchajú abnormálne alebo dôjde k zástave dychu. Táto väznica je tiež ohradená plotom z ostatného drôtu so senzormi využívajúcimi umelú inteligenciu, ktoré dokážu rozlišujú pohyb ľudí od iných objektov.¹⁴ Za účelom monitorovania životných funkcií, lokalizácie odsúdených a ich fyzickej aktivity sa využívajú v Hong Kongu **monitorovacie náramky** na štýl „fitness náramkov“.¹⁵ V Malajzii sa využívajú **CCTV kamerové systémy so softvérom na detekciu bitky medzi odsúdenými a pokusov o útek**. Smart Lock-up systém analyzuje zábery z bezpečnostných kamier v celách, na chodbách a po obvode väznice. Je podporovaný umelou inteligenciou, ktorá taktiež využíva analýzu chôdze [*gait analysis*] a je schopný, okrem iného, analyzovať ľudský pohyb a iné správania, ako lezenie po obvodových múroch väznice, vandalizmus či samovražedné pokusy a

¹¹YAN, S.: *Chinese high-security jail puts AI monitors in every cell 'to make prison breaks impossible*. The Telegraph, UK. 01.04.2019. Dostupné na internete: <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/04/01/chinese-prison-rolls-facial-recognition-sensors-track-inmates/>. [cit. 10.09.2023].

¹² Bližšie pozri: <https://recfaces.com/articles/what-is-gait-recognition>. [cit. 10.09.2023].

¹³ Bližšie pozri: <https://ieeexplore.ieee.org/document/8275035>. [cit. 10.09.2023].

¹⁴ Dostupné na internete: <https://www.prison-insider.com/en/articles/south-korea-military-opens-new-prison-with-advanced-suicide-prevention-sensors>. [cit. 10.09.2023].

¹⁵ Bližšie pozri: https://www.engadget.com/2019-02-14-hong-kong-smart-prisons-tracking-wristbands-cameras-robots.html?guccounter=1&guce_referrer=aHRocHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmNvbS8&guce_referrer_sig=AQAAAC2w7inki-QGXEKy1AlO8QBpBRhmuSeoPoTNWVN3PLvYjU711JF64iVhm36AHw8nmYwkJ4X7VS7LC98_zqz2_4F8bwO1DWZB64ewDECNLMf-O3rvHsqhe_RrqNnoeSk3PjOqX25VsoQetkPCQgqej9vXT5n1qzSXfyeeUFipi83B. [cit. 10.09.2023].

následne vyslať signál a alertovať príslušné autority. Tento softvér je využívaný aj políciou. Príslušníci a oprávnené osoby majú k nemu bezdrôtový prístup, ktorý je v prípade potreby prepojitelný na oprávnené osoby v iných regionálnych a štátnych orgánoch.¹⁶ Väzenská služba Hong Kongu taktiež oznámila nákup **smart robotických ramien na vyhľadávanie drog a zakázaných látok** v stolici odsúdených pri nástupe na výkon trestu odňatia slobody v hodnote 120 000 USD. V Južnej Kórei, väznici Pohang, sa využívajú pohybliví „robotickí dozorcovia“. Tieto roboty dosahujú výšku 1,5 metra, sú vybavené 3D hĺbkovými kamerami, obojsmerným bezdrôtovým komunikačným systémom a softvérom rozpoznávajúcim určité vzorce ľudského správania. Sú navrhnuté na samostatné hliadkovanie na chodbách väzenského zariadenia, orientujú sa prostredníctvom navigačných značiek umiestnených na stropoch chodieb, ktoré vnímajú zabudovanými senzormi a dohľad nad nimi vykonáva „ľudský“ príslušník väzenskej služby, ktorý robota môže ovládať diaľkovo prostredníctvom iPadu-u. Tieto roboty neobsahujú žiadne funkcie, ktoré by im umožňovali fyzicky zaobchádzať a manipulovať s odsúdenými. Obojsmerná audiovizuálna komunikácia medzi odsúdeným a „ľudským“ dozorcóm je možná prostredníctvom zabudovaných obojsmerných mikrofónov a kamier.¹⁷

Spolu s vývojom techniky sa otvárajú nové možnosti pašovania zakázaných objektov do väzníc prostredníctvom bezpilotných lietadiel (dronov). Vo svete nie je ojedinelé využívanie komerčných dronov na pašovanie drog, mobilných telefónov, nožov a podobných predmetov do priestorov väzníc. Na tieto výzvy väzenské služby reagujú najmä ochranou väzenských objektov rušičkami signálu dronov, vytvárajúcimi neviditeľnú „stenu“ v okolí väzenských objektov. Rušičky vysielajú elektromagnetický „šum“ na rádiových frekvenciách, ktoré používajú drony na prevádzku a vysielanie informácií, ktorým efektívne „prehlušia“ konverzáciu medzi dronom a jeho operátorom. V prípade pašovanie predmetov do väzenských objektov pôjde spravidla o komerčné drony využívajúce nepridelené verejné frekvencie. Rušičky majú za následok pád dronu alebo návrat dronu k jeho operátorovi a pristátie. VHM Prison Risley, neďaleko Liverpoolu, Veľká Británia, bol zaznamenaný prípad úspešného prepašovania drog, mobilných telefónov a SIM kariet v odhadovanej hodnote do 1.7 milióna libier do väznice. Tieto veci boli následne predávané odsúdeným. V tomto prípade neboli využité systémy umelej inteligencie, nepovolený pohyb dronov si všimli príslušníci väzenskej služby, ktorí

¹⁶ Bližšie pozri: <https://govinsider.asia/intl-en/article/malaysia-testing-artificial-intelligence-to-monitor-prisoners> [cit. 10.09.2023].

¹⁷ Bližšie pozri: <https://www.digitaltrends.com/cool-tech/meet-south-koreas-new-robotic-prison-guards/>. [cit. 10.09.2023].

následne vykonali prehliadku ciel a zaistili pašované predmety.¹⁸ Podľa *Audit Ministerstva spravodlivosti USA o ochrane objektov Federálneho úradu pre väzenstvo pred hrozbami, ktoré predstavujú bezpilotné letecké systémy z roku 2020* (ďalej len „Audit“),¹⁹ v roku 2018, keď sa začali formálne evidovať bezpečnostné incidenty s dronmi, bol zaznamenaný nárast nahlásených incidentov z 23 v priebehu roku 2018 na 57 v roku 2019, pričom skutočný počet bezpečnostných incidentov s využitím dronov na pašovanie nepovolených objektov do väzníc je pravdepodobne oveľa vyššie.²⁰ Ochrana vzdušného priestoru sa realizuje taktiež prostredníctvom **smart kamerových systémov analyzujúcim nepovolený pohyb dronov a „fyzické prehadzovanie“ nepovolených predmetov cez múry väzníc**. Niektoré technológie sú schopné lokalizovať nielen dron, ale aj jeho operátora.²¹ Problémom protidronových systémov je na jednej strane ich relatívne vysoká cena – dokonca aj netechnologické možnosti ako osieťovanie vzdušného priestoru nad väzenským dvorom a náklady na údržbu sietí by podľa Auditu stáli väčšiu väznicu milióny dolárov. Na druhej strane mnohí predajcovia protidronových systémov ponúkajú nie úplne spoľahlivé systémy, ktorých deklarované výsledky sú dosiahnuteľné len v kontrolovanom prostredí.²² Video-analytický systém napojený na CCTV kamerový systém monitorujúci priestor vonkajšieho obvodu väznice a je schopný rozoznať pohyb človeka, dopravných prostriedkov a lietajúcich objektov. Je využívaný napr. vo väznici HPM Altcourse, Liverpool, Veľká Británia, a je vyvinutý americkou spoločnosťou Avigilon Corporation.²³ Videoanalýza je vystavaná na princípe strojového učenia [*machine learning*]. Systém teda neustále trénuje rozpoznávanie prostredia, v ktorom je inštalovaný a spresňuje svoje analýzy. Využíva sa taktiež na ochranu iných strategických objektov, ako sú letiská, elektrárne, prístavy a vojenské objekty.²⁴ Bezpečnostným rizikom budúcnosti je taktiež hrozba útekov z väzenia využitím dronu schopného previesť človeka minimálne za múry väznice. Komerčne

¹⁸ K prípadu pašovania nepovolených predmetov do väznice pozri: <https://www.liverpoolecho.co.uk/news/liverpool-news/drone-gang-flew-17m-drugs-27243551>. [cit. 10.09.2023].

¹⁹ United States Department of Justice: *Audit of the Department of Justice's Efforts to Protect Federal Bureau of Prisons Facilities Against Threats Posed by Unmanned Aircraft Systems*, s. 1. Dostupné na internete: <https://oig.justice.gov/sites/default/files/reports/20-104.pdf>. [cit. 10.09.2023].

²⁰ K tomu pozri aj: <https://www.airsight.com/en/news/drone-helps-inmate-escape-from-maximum-security-prison>. [cit. 10.09.2023].

²¹ United States Department of Justice: *Audit of the Department of Justice's Efforts to Protect Federal Bureau of Prisons Facilities Against Threats Posed by Unmanned Aircraft Systems*, s. 20. Dostupné na internete: <https://oig.justice.gov/sites/default/files/reports/20-104.pdf>

²² Tamtiež, str. 18-19.

²³ Bližšie pozri: <https://www.liverpoolecho.co.uk/news/liverpool-news/new-high-tech-system-trialled-1227721>. [cit. 10.09.2023].

²⁴ Bližšie pozri: <https://www.securityfocusafrica.com/2016/12/15/avigilon/>. [cit. 10.09.2023].

dostupné drony nateraz nie sú na takej úrovni, aby prenášali človeka, do budúca je však potrebné s touto hrozbou rátať aj s ohľadom na počet napr. helikoptérových útekov (a pokusov) z väznice.²⁵

Ďalšiu bezpečnostnou výzvou v oblasti väznenstva je zabezpečenie **monitoringu telefonických hovorov a videohovorov** z a do väznice. V USA sú využívané rôzne systémy založené na spracovaní prirodzeného jazyka [*natural language processing*, ďalej len „*NLP*“]. Ide o odvetvie umelej inteligencie, ktoré spája počítačovú vedu a lingvistiku, a zaoberá sa analýzou a generovaním textu alebo prepisom hovoreného slova, ktoré vyžaduje určitú mieru porozumenia prirodzeného jazyka strojom. Konečným cieľom NLP je, aby počítač dokázal čítať, dešifrovať a porozumieť ľudskému jazyku, prípadne sám generovať text. NLP sa využíva v mnohých oblastiach, napr. na analýzu sentimentu textu/reči, detekciu spamu, prepis textu, strojový preklad, ako parafrázovač, chatboty, a pod. Medzi hlavné úlohy NLP patrí: *spracovanie textu a reči* – optické rozpoznávanie znakov, zvukové rozpoznávanie reči, segmentácia slov a iné; *morfologická analýza* – mapovanie rôznych podôb slov, morfologická segmentácia, skloňovanie; *syntaktická analýza* – syntax jazyka, rozoznávanie viet, gramatická analýza vety; a *lexikálna a relačná sémantika* – sémantika jednotlivých slov a celých viet.²⁶ Systém na spracovanie prirodzeného jazyka pracuje s menšími celkami, nespracováva celé vety. Pri **syntaktickej analýze** vety rozdelí na menšie časti, tzv. tokeny, ktoré sa ľahšie analyzujú (*tokenizácia*). Tokeny majú dĺžku od individuálnych písmen (znakov) po celé slová, s ktorými systém ďalej narába. Nasleduje proces zvaný stemovanie (*stemming*), kedy systém normalizuje slovo, odstraňuje prípony a predpony, a pracuje so slovo tvorným základom. Následne prebehne lematizácia (*lemmatization*), a teda tokeny sa upravujú na základný tvar tak, ako ho nájdeme v slovníku (napr. vyčasované sloveso sa dá to neurčitku). Nasleduje tzv. parsovanie (*parsing*) – okrem úpravy slov na základný tvar sa slová rozoberú z hľadiska vetnej štruktúry, to znamená, rozdelenie podmetovej a prísudkovej časti a následne klasifikácia týchto častí. Systém robí v tomto bode tzv. parsovací strom.²⁷ NLP sa využíva v oblasti väznenstva na transkripciu hovoreného slova (video hovoru alebo telefonického hovoru), pričom text je následne analyzovaný a vyhľadávajú sa v ňom kľúčové slová, ktoré by mohli predikovať napr. organizovanie úteku z väzenia, vyhrážanie, organizovanie trestnej činnosti, marenie vyšetrovania a pod.

²⁵ Dostupné na internete: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_helicopter_prison_escapes. [cit. 10.09.2023].

²⁶ Dostupné na internete: <https://www.translata.sk/blog/natural-language-processing-alebo-spracovanie-prirodzeneho-jazyka-je-coraz-podstatnejsie>. [cit. 10.09.2023].

²⁷ Bližšie pozri: <https://umelainteligencia.sk/techniky-spracovania-prirodzeneho-jazyka-nlp/> alebo <https://medium.com/mlearning-ai/nlp-tokenization-stemming-lemmatization-and-part-of-speech-tagging-9088aco68768>. [cit. 10.09.2023].

ii) **V podmienkach Slovenskej republiky** sa s ohľadom na vyššie spomenuté oblasti využitia umelej inteligencie pri zaistení bezpečnosti objektov, osôb a vecí zatiaľ (2023) nevyužívajú systémy podporované umelou inteligenciou. V oblasti **monitorovania telefonických hovorov** z a do ústavu platí RMS 8/2016 o podmienkach monitorovania a zaznamenávania telefonického hovoru obvineného a odsúdeného. Analýza hovoru je nateraz vykonávaná výhradne človekom formou prepočúvania nahrávky, prípadne formou fyzického prepisu. Od 4.1.2024 by však malo dôjsť k nasadeniu nového softvéru s funkcionalitou umožňujúcou identifikáciu vybraných typov jazyka s následným prepisom hovorov do textu v takto identifikovanom jazyku a automatickou analýzou definovaných kľúčových slov s notifikačnou možnosťou záchytu. V rámci práva na používanie telefónu sa väzneným osobám zabezpečuje prístup k telefónnym zariadeniam inštalovaných na dostupných chodbách (spravidla na oddieloch a vychádzkových dvoroch) a na celách – tieto zariadenia sprostredkovávajú primárne zvuk. Zbor väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „ZVJS“) aktuálne predmetnú službu po jej odpilotovaní vo vybraných oddieloch a v dvoch ústavoch, rozšíril aj o prenos obrazu (video telefonovanie) na chodbách a táto služba bude po prvom kvartáli roku 2024 dostupná všetkým väzneným osobám. Samozrejmosťou je vysoká miera bezpečnosti, kde dochádza k zaznamenávaniu hovorov, k možnosti online vstupu, k analýze kľúčových slov, k prepisom hovorov a uchovávaní dát aj metadát – uvedené sa nevzťahuje na „chránenú komunikáciu“ s právnym zástupcom, pričom právny vzťah musí byť vopred riadne preukázaný. Ďalšími bezpečnostnými prvkami sú napr. rozmazanie väzenského prostredia, zníženie uhlu vysielať obrazu smerom do väzenského prostredia (ochrana súkromia, eliminácia „neželaných“ náhľadov či antivandal prevedenie a vysoká IP ochrana takýchto zariadení a pod). Ďalšou novou službou je projekt dobíjania kreditu z vonku priamo na telefónnych účt väznenej osoby, inak si štandardne väznená osoba sama na daných zariadení presúva kredit zo svojho „bežného“ účtu na „telefónny“ účet.

V oblasti **kamerových systémov** nateraz nie sú v podmienkach ZVJS využívané softvéry s umelou inteligenciou. Odbor ochrany aktuálne²⁸ neeviduje prípady pašovania nedovolených predmetov do ústavu prostredníctvom dronov, nie je však možné absolútne vylúčiť, že k takýmto bezpečnostným incidentom nedochádza v latentnej podobe. Ústavy nedisponujú technológiou, ktorá by dokázala upozorniť na let dronu včasnou detekciou. Uvedené by malo riešiť vybavenie ústavov rušičkami signálu dronov, prípadne systémom včasnej detekcie blížiacieho sa dronu, kedy indikácia jeho letu smerom k objektu zboru ponúka možnosť včasnej a primeranej reakcie na možnú bezpečnostnú hrozbu v podobe režimových opatrení (ZVJS aktuálne nimi nedisponuje najmä vzhľadom na ich vysokú obstarávaciu cenu a

²⁸ Stav k novembru 2023.

nespoľahlivosť). Rušičky dronov zároveň nie sú v súčasnosti na takej technickej úrovni (na podmienky ZVJS), aby dokonale zabránili prieniku dronov do objektov ZVJS, napríklad pri autonómnych dronoch. Na druhej strane, v zmysle § 13d zákona č. 4/2001 o Zbore väzenskej a justičnej strážne príslušník ZVJS je pri plnení úloh podľa § 4 ods. 1 písm. b) až d), k), o) a p) tohto zákona oprávnený použiť na prenos obrazu a zvuku bezpilotné lietadlo (dron) označené „ZVJS“, pričom prenos obrazu a zvuku ZVJS neuchováva, iba eviduje informáciu o dôvode, dátume dobe a trase letu.

iii) Inteligentné kamerové systémy a analýza telefonických hovorov a video hovorov preukázateľne zabezpečujú väčšiu kontrolu vo väzenských objektoch a zároveň väčšiu bezpečnosť odsúdených. Zároveň však vzbudzujú viaceré **otázky etického charakteru**, ako je vplyv *nepretržitej supervízie* na odsúdených, ktorí už aj tak neúmerne trpia stratou súkromia a možnosti rozhodovať o svojich záležitostiach. V Pik Uk väzení v Hong Kongu je zabezpečené nepretržité a priestorovo *neobmedzené sledovanie* odsúdených vrátane monitorovania ciel a toaliet. Tieto excesívne zásahy môžu znamenať pre väzenské prostredie a kultúru neblahé účinky, prejavujúce sa vo zvýšenom strese, dehonestácii, úzkostiach a iných zatiaľ nepreskúmaných negatívnych dosahov, čím celkovo môžu umocňovať efekt prizonizácie.²⁹ Ďalším etickým aspektom, ktorým bude potrebné sa do budúcnosti zaoberať, je monitorovanie odsúdených a ich zdravotného stavu pomocou náramkov, ktoré *zhromažďujú ich najcitlivejšia biometrické údaje*, a s tým súvisiace otázkami používania a uchovávanía týchto informácií.³⁰ V tejto oblasti bude potrebné zohľadniť umiestnenie monitorovacím zariadení (cely, hygienické priestory, umiestnenie priamo na tele, všeobecné priestory), kedy sú používané a čo monitorujú (lokalizačné údaje, pohyb, dýchanie, činnosť srdca a pod.) a ako dlho sa dáta uchovávajú (monitorovanie v reálnom čase a okamžitým vymazávaním údajov a anonymizáciou alebo uchovávanie po dlhšie časové obdobie pre budúcu analýzu a zhromaždenie dôkazov).³¹ V oblasti využitia robotických dozorcov je potrebné vykonať výskum o *dôsledkoch nahradenia ľudskej interakcie medzi odsúdenými a dozorcami nehumánnou – robotickou*. Odsúdení sú vystavení dôsledkom sociálnej izolácie a života vo väzenskej subkultúre, odrezaní od okolitého sveta. Robotickými dozorcami sa môže prehlbovať pocit izolácie, najmä keď smer, ktorým sa väzenstvo v západných krajinách Európskej únie uberá, kladie dôraz na minimalizáciu pocitu

²⁹ Pozri aj: PUOLAKKA, P. – VAN DE STEENE, S.: Artificial Intelligence in Prisons in 2030: An Exploration on the Future of AI in Prisons. In: *Advancing Corrections Journal*. ed. 11, 2021, s. 133. <https://rm.coe.int/ai-in-prisons-2030-acjournal/1680a40b83>. [cit. 10.09.2023].

³⁰ Bližšie pozri: <https://futurism.com/smart-prisons-hong-kong>. [cit. 10.09.2023].

³¹ PUOLAKKA, P. – VAN DE STEENE, S.: Artificial Intelligence in Prisons in 2030: An Exploration on the Future of AI in Prisons. In: *Advancing Corrections Journal*. ed. 11, 2021, s. 134. <https://rm.coe.int/ai-in-prisons-2030-acjournal/1680a40b83>. [cit. 10.09.2023].

sociálneho vylúčenia a posilňovanie zdravých pracovných návykov, sociálnych vzťahov a prípravu na skutočný život za múrmi väznice.

V oblasti *monitoringu hovorov* odsúdených by malo platiť, že monitoring je využívaný na dosiahnutie legitímnych penologických cieľov. S tým účelom by mali byť zadávané kľúčové slová, ktoré monitorovací systém vyhľadáva. Za legitímny penologický cieľ môžeme považovať napr. organizovanie a páchanie ilegálnej aktivity z väzenia, prípadne identifikáciu potenciálnych prípady sebapoškodzovania. Etický a právny problém môže vzniknúť pri nedôvodných invazívnych zásahoch do súkromia odsúdených a ich rodinných príslušníkov. Napríklad *Verus AI-scanning system*, od Leo Technologies využíva technológiu na prevod reči na text od Amazonu na prepis telefónnych hovorov vybraných na základe skenovania kľúčových slov. Zverejnené e-maily a zmluvy z ôsmich štátov USA ukazujú, že tento nástroj sa používa na skenovanie širokej škály hovorov zahŕňajúcich ako kľúčové slovo napr. španielske výrazy pre slová „právnik“ alebo „obvinenie“. V priebehu pandémie COVID-19 systém taktiež označil tisíce hovorov na základe kľúčových slov „kašeľ“ a „infekcia“, čo bolo zdôvodnené snahou o potlačenie prepuknutia ochorenia medzi väzňami. Problémom sú teda nielen diskriminačne orientované kľúčové slová, ale aj fakt, že pre súkromné osoby často neexistuje spôsob, ako zistiť, či sa nachádzajú na takomto zozname a ako sa z neho dostať, a ochrana potenciálnych whistleblowerov. V jednom prípade systém Verus označil telefonický hovor, v ktorom väzeň povedal svojmu otcovi, že väzenie kryje prepuknutie COVID-19 a diskutoval s ním o kontaktovaní médií. Takéto incidenty demonštrujú, ako možno monitorovacie nástroje využívajúce AI použiť na identifikáciu väzňov, ktorí vystupujú proti zneužívaniu alebo sa chcú stať informátormi. Záujem na ochrane reputácie väzenia nemôžeme považovať za legitímny penologický účel na zásah do súkromia v podobe prepisu a nahrávania hovoru.³²

Iné

i) Medzi iné spôsoby využitia AI vo výkone trestu odňatia slobody patrí rozmanitá paleta činností, od zvýšenie efektívnosti pri **správe a riadení väzníc** (napr. softvér na správu/riadenie ústavu, softvér na plánovanie návštev odsúdených, softvér na umiestňovanie odsúdených do konkrétnych cieľ/izieb, softvér na automatizované písanie zápisníc a správ za účelom administratívneho odbremenenia väzenského

³² K prípadu *Verus* bližšie pozri: <https://www.reuters.com/article/usa-prisons-surveillance-idUSKBN21o1Ho/>. [cit. 10.09.2023].

personálu)³³ alebo na **rehabilitačné a vzdelávacie účely**³⁴ (napr. využitie AI na správu vybraných vlastných záležitostí, ako napr. objednávanie predpísaných liekov a návštev u lekára, prípadne jedla z väzenského bufetu cez „tablet“/kiosk, využitie virtuálnej reality napríklad v podobe virtuálneho „lesa“ na rehabilitačné účely, využitie chatbotov na zmiernenie negatívnych dôsledkov sociálnej izolácie, využitie elektronických kioskov na získanie informácií o sociálnych službách, dôležitých kontaktoch, ubytovaní a zamestnaní, využitie tabletov na počúvanie audiokníh a čítanie e-kníh, vzdelávanie odsúdených v moderných technológiách a AI v podobe MOOC – *massive online open course*, či dokonca **zamestnávanie odsúdených** na tréningovanie AI systémov v oblasti NLP³⁵).

ii) V podmienkach Slovenskej republiky bola v rámci NP Šanca na návrat vytvorená **aplikácia HOLUP**. V rámci výstupných oddielov bolo inštalovaných 10 informačných kioskov pre odsúdené osoby s touto aplikáciou (aplikácia je dostupná aj vo verzii pre mobilné telefóny), Aplikácia HOLUP obsahuje užitočné informácie pre odsúdených pred prepustením z výkonu trestu odňatia slobody (napr. ponuky zamestnania, ubytovania, informácie, ako vybaviť doklady, užitočné kontakty a pod.). Nejde priamo o umelú inteligenciu, je to však ďalší krok vo využívaní elektronických a digitálnych služieb v oblasti väzenstva v Slovenskej republike.

iii) Riziká v tejto širokospektrálnej oblasti využitia algoritmov a AI sa týkajú najmä ochrany osobných údajov odsúdených pri využívaní rôznych aplikácií a správneho technického prevedenia a vývoja aplikácií (zniženie chybovosti softvérov a aplikácií) čo je dôležité najmä pre zabezpečenie efektívnej správy a riadenia väznic. Taktiež je nevyhnutné vyhodnocovať výsledky pilotných testovaní a ďalšieho využitia AI na rehabilitačné účely, najmä či jednotlivé nástroje (napr. virtuálna realita alebo chatboty) naozaj prispievajú zamýšľanému cieľu ich využitia a či nemajú nepredvídané negatívne dopady na odsúdených.

Záver

Umelá inteligencia preukázateľne zvyšuje efektívnosť práce, a to patrí aj pre oblasť väzenstva. V oblasti prediktívnych a hodnotiacich nástrojov je viac či menej úspešná najmä pri predpovedaní všeobecnej a špeciálnej recidívy a násilného správania. Dôvodmi na využívanie týchto nástrojov je odstránenie subjektivismu z rozhodovania a zvýšená rýchlosť pri práci s veľkým objemom dát v porovnaní

³³ Bližšie pozri: REDDEN, J. – INKPEN, CH. – DeMICHELE, M.: *Artificial Intelligence in Corrections: An Overview of AI Applications and Considerations for Systems Administrators and Policy Makers*. 2020, s. 5. Dostupné na internete: <https://cjtec.org/files/5f5f9458ebc72>. [cit. 10.09.2023].

³⁴ Pozri *The Smart Prison Project*, Fínska republika: <https://www.europris.org/news/smart-prisons-in-finland-2021/>. [cit. 10.09.2023].

³⁵ K posledným dvom pozri: <https://justice-trends.press/smart-prison-from-prison-digitalisation-to-prison-using-learning-and-training-artificial-intelligence/>. [cit. 10.09.2023].

s človekom. Medzi potenciálne prínosy patrí aj lepší zber, vyhodnocovanie štatistických údajov a vytváranie štatistík o recidíve, a iných čiastkových údajoch spojených s výkonom trestu a probáciou. Existujúce nástroje však čelia kritike pre nedostatok transparentnosti, zaujatosť a umocňovanie diskriminačných vzorcov v trestnej justícii. Taktiež majú rozdielnu predikčnú silu vo vzťahu k rôznym skupinám ľudí (najmä na základe národnosti, etnicity a pohlavia). Tieto problémy je možné riešiť tréňovaním AI na veľkoobjemových a dostatočne rôznorodých dátach, pravidelným vykonávaním externého auditu a využívaním tzv. dôveryhodnej AI (pozri nižšie). V oblasti zaistenia bezpečnosti väzenských objektov, osôb a vecí sa využívajú najmä inteligentné kamerové systémy schopné analyzovať pohyb, chôdzu, tváre, rozpoznať bitku, let dronov, samovražedné pokusy či úteky z väzenia. Je však potrebné vykonať ďalší výskum ohľadom vplyvov zintenzívnenia dohľadu nad odsúdenými na väzenské prostredie, kultúru a psychický stav odsúdených. Taktiež je potrebné vysporiadať sa so zberom citlivých biometrických údajov prostredníctvom monitorovacích náramkov. V niektorých krajinách sa využívajú robotický dozorcovia, čo vyvoláva otázku zvýšenia sociálnej izolácie odsúdených. Kontakt tvárou v tvár a na človeka orientovaná rehabilitácia sú totiž kľúčovými hodnotami v moderných koncepciách väznenstva. AI je možné úspešne využiť pri rehabilitácii, zamestnávaní a vzdelávaní odsúdených. Výskum v tejto oblasti je vo svojich počiatkoch (napríklad Fínska republika v rámci projektu *the Smart Prison Project*), avšak nateraz prináša sľubné výsledky.

Zastávame názor, že pri výkone trestu odňatia slobody by AI mala hrať iba „poradnú“ úlohu v rozhodovacích procesoch a malo by sa k jej vyžitiu pristupovať rezervovane a uvážlivo, najmä v prostredí, ktoré je už beztak pomerne reštriktívne a významne zasahuje do súkromia a dôstojnosti osôb. Preto je nevyhnutné, aby bol AI dôveryhodná, pričom podľa Nezávislej expertnej skupiny pre umelú inteligenciu zriadenej Európskou komisiou má dôveryhodná AI 3 zložky: mala by byť a) *zákonná* (čím sa zabezpečí dodržiavanie platného práva a právnych predpisov, b) *etická*, čím sa zabezpečí súlad s etickými zásadami a hodnotami a c) mala by byť *odolná* (z technického aj sociálneho hľadiska, keďže systémy umelej inteligencie môžu aj pri dobrých úmysloch spôsobiť neúmyselnú ujmu).³⁶ Podľa Európskej komisie pre efektívnu justíciu [*European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ)*], základnými princípmi pri budovaní dôveryhodnej AI sú: a) *princíp dodržiavania základných práv* (je potrebné zabezpečiť, aby vývoj a implementácia nástrojov a služieb využívajúcich AI bol kompatibilný so základnými právami), b) *princíp zákazu diskriminácie* (zabránenie rozvoju a zintenzívneniu akejkoľvek diskriminácie voči

³⁶ Nezávislá expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu zriadená Európskou komisiou: *Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu*, o8.04.2019, str. 6. Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>. [cit. 10.09.2023].

jednotlivcom alebo skupinám ľudí), c) *princíp kvality a bezpečnosti* (pokiaľ ide o spracovanie súdnych rozhodnutí a údajov, je nutné používať certifikované zdroje a nehmotné údaje s modelmi vypracovanými multidisciplinárnym spôsobom v bezpečnom technologickom prostredí), d) *princíp transparentnosti, nestrannosti a spravodlivosti* (je potrebné zabezpečiť, aby metódy spracovania údajov boli prístupné a zrozumiteľné, a povoliť externé audity) a e) *princíp "pod kontrolou používateľa"* (zabezpečiť, aby používatelia boli informovaní a mali kontrolu nad svoje rozhodnutia).³⁷ Tieto princípy by zároveň bolo vhodné a potrebné rozvíeť a individualizovať špecificky pre potreby vykonávacieho konania. Záverom je vhodné konštatovať, že umelá inteligencia nikam neodchádza a je dobré venovať pozornosť perspektívam jej využitia v prospech služieb väzenstva. Možnosti využitia sú široké a má zmysel pracovať na jej skvalitňovaní za súčasnej prísnej kontroly človekom. Je realistické predpokladať, že vychytaním počítačových chýb bude dobrým pomocníkom pri dohľade a informovaní rozhodnutí vydávaných v rámci výkonu trestu. AI s najväčšou pravdepodobnosťou časom nahradí určité pracovné pozície aj v oblasti väzenstva, zároveň tým však uvoľňuje čas väzenského personálu na trávenie času tvárou v tvár s odsúdenými osobami.

Zoznam použitej literatúry:

1. COSTILLA-REYES, O. et al.: Analysis of Spatio-Temporal Representations for Robust Footstep Recognition with Deep Residual Neural Networks. In: IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence, 2019, vol. 41, issue 2, s. 285 – 296. Dostupné na internete: <https://ieeexplore.ieee.org/document/8275035>. [cit. 10.09.2023].
2. PĚCHOUČEK, M.: Prednáška Umelá inteligencia a život zítřka [online]. Praha, 2019. Dostupné na internete: <https://neurazitelny.cz/umela-inteligence-zivot-zitrka-michal-pechoucek/>. [cit. 10.09.2023].
3. PUOLAKKA, P. – VAN DE STEENE, S.: Artificial Intelligence in Prisons in 2030: An Exploration on the Future of AI in Prisons. In: Advancing Corrections Journal. ed. 11, 2021, s. 128-138. Dostupné na internete: <https://rm.coe.int/ai-in-prisons-2030-acjournal/1680a40b83>. [cit. 10.09.2023].
4. REDDEN, J. – INKPEN, CH. – DeMICHELE, M.: Artificial Intelligence in Corrections: An Overview of AI Applications and Considerations for Systems

³⁷ Bližšie pozri: CEPEJ: *European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment* [Európska etická charta Rady Európy o využívaní umelej inteligencie v justičných systémoch]. Rada Európy, 03.-04.12.2018. Dostupné na internete: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>. [cit. 10.09.2023].

Administrators and Policy Makers. 2020, 8 s. Dostupné na internete: <https://cjtec.org/files/5f5f9458ebc72>. [cit. 10.09.2023].

5. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>. [cit. 10.09.2023].
6. YAN, S.: Chinese high-security jail puts AI monitors in every cell 'to make prison breaks impossible. The Telegraph, UK. 01.04.2019. Dostupné na internete: <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/04/01/chinese-prison-rolls-facial-recognition-sensors-track-inmates/>. [cit. 10.09.2023].

Právne predpisy a dokumenty:

1. Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
2. Zákona č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže.
3. RMS 8/2016 o podmienkach monitorovania a zaznamenávania telefonického hovoru obvineného a odsúdeného.
4. United States Department of Justice: Audit of the Department of Justice's Efforts to Protect Federal Bureau of Prisons Facilities Against Threats Posed by Unmanned Aircraft Systems. 2020, 32 s. Dostupné na internete: <https://oig.justice.gov/sites/default/files/reports/20-104.pdf>. [10.09.2023].
5. Nezávislá expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu zriadená Európskou komisiu: Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu, 08.04.2019, 51 s. Dostupné na internete: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>. [cit. 10.09.2023].
6. CEPEJ: European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment [Európska etická charta Rady Európy o využívaní umelej inteligencie v justičných systémoch]. Rada Európy, 03.-04.12.2018, 77 s. Dostupné na internete: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>. [cit. 10.09.2023].

Internetové zdroje:

1. <https://www.prison-insider.com/en/articles/south-korea-military-opens-new-prison-with-advanced-suicide-prevention-sensors>. [cit. 10.09.2023].
2. <https://prisonreformtrust.org.uk/wp-content/uploads/2018/12/31-Offender-Management-and-Sentence-Planning-info-sheet.pdf> [cit. 10.09.2023].
3. <https://www.propublica.org/article/how-we-analyzed-the-compas-recidivism-algorithm>. [cit. 10.09.2023].
4. <https://recfaces.com/articles/what-is-gait-recognition>. [cit. 10.09.2023].
5. <https://sancananavrat.sk/wp-content/uploads/2023/07/Letak-SNN-sk-web.pdf>. [cit. 10.09.2023].
6. <https://www.science.org/doi/10.1126/sciadv.aazo652>. [cit. 10.09.2023].

7. <https://theconversation.com/a-black-box-ai-system-has-been-influencing-criminal-justice-decisions-for-over-two-decades-its-time-to-open-it-up-200594>. [cit. 10.09.2023].
8. https://www.engadget.com/2019-02-14-hong-kong-smart-prisons-tracking-wristbands-cameras-robots.html?guccounter=1&guce_referrer=aHRocHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmNvbS8&guce_referrer_sig=AQAAAC2w7inki-QGXEKy1AlOi8QBpBRhmuSeoPoTNWVN3PLvYjU711JF64iVhm36AHw8nmYwkJ4X7VS7LC98_zqz24F8bwO1DWZB64ewDECNLMf-O3rvHs9he_RrqNnoeSk3PjOqX25VsoQetkPCQgqej9vXT5n1qzSXfyeeUFipi83B. [cit. 10.09.2023].
9. <https://govinsider.asia/intl-en/article/malaysia-testing-artificial-intelligence-to-monitor-prisoners> [10.09.2023].
10. <https://www.digitaltrends.com/cool-tech/meet-south-koreas-new-robotic-prison-guards/>. [10.09.2023].
11. <https://www.liverpoolecho.co.uk/news/liverpool-news/drone-gang-flew-17m-drugs-27243551>. [10.09.2023].
12. <https://www.airstight.com/en/news/drone-helps-inmate-escape-from-maximum-security-prison>. [cit. 10.09.2023].
13. <https://www.liverpoolecho.co.uk/news/liverpool-news/new-high-tech-system-trialled-12277721>. [cit. 10.09.2023].
14. <https://www.securityfocusafrica.com/2016/12/15/avigilon/>. [cit. 10.09.2023].
15. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_helicopter_prison_escapes. [cit. 10.09.2023].
16. <https://www.translata.sk/blog/natural-language-processing-alebo-spracovanie-prirodzeneho-jazyka-je-coraz-podstatnejsie>. [cit. 10.09.2023].
17. <https://umelainteligencia.sk/techniky-spracovania-prirodzeneho-jazyka-nlp/> [cit. 10.09.2023].
18. <https://medium.com/mlearning-ai/nlp-tokenization-stemming-lemmatization-and-part-of-speech-tagging-9088aco68768>. [cit. 10.09.2023].
19. <https://futurism.com/smart-prisons-hong-kong>. [cit. 10.09.2023].
20. <https://www.reuters.com/article/usa-prisons-surveillance-idUSKBN2l01Ho/>. [cit. 10.09.2023].
21. <https://www.euopris.org/news/smart-prisons-in-finland-2021/>. [cit. 10.09.2023].
22. <https://justice-trends.press/smart-prison-from-prison-digitalisation-to-prison-using-learning-and-training-artificial-intelligence/>. [cit. 10.09.2023].

Kontaktné informácie

Mgr. Lucia Vasilik

lucia.vasilik@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

VÝZVY SPOJENÉ S TRESTNÝM ČINOM PREVÁDZAČSTVA

CHALLENGES ASSOCIATED WITH THE CRIMINAL OFFENCE OF HUMAN SMUGGLING

Maximilián Kiko¹

Abstrakt: Autor v tomto príspevku rozoberá trestný čin prevádzačstva. V jednej časti príspevku ho podrobuje analýze z hľadiska trestného práva. V druhej časti sa zaoberá vybranými kriminologickými aspektami spojenými s týmto trestným činom. K odpovediam sa dostáva prostredníctvom slovenskej, zahraničnej, medzinárodnej právnej úpravy a dokumentov. V príspevku autor poukazuje na niektoré súčasne a budúce výzvy spojené s trestným činom prevádzačstva, pričom záverom príspevku sa pokúša nájsť optimálne riešenia pre tieto výzvy.

Kľúčové slová: štátna hranica, jazyk, viaceré osoby, fenomenológia, extradícia

Abstract: In this article, the author discusses the criminal offence of human smuggling. In one part of this article, he analyzes the criminal offence of human smuggling from the point of view of criminal law. The second part deals with selected criminological aspects associated with this criminal offence. Answers are obtained through Slovak, foreign and international legislation and documents. In the article, the author points out some current and future challenges associated with the criminal offence of human smuggling, while at the end of the article he tries to find optimal solutions for these challenges.

Key words: state border, language, several persons, phenomenology, extradition

Úvod

Trestný čin (ďalej aj ako „TČ“) prevádzačstva má svoje nezastupiteľné miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky (ďalej aj ako „SR“). Po prijatí zákona číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisoch (ďalej aj ako „TZ“) sa

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky.

skutková podstata tohto TČ do dnešných dní nezmenila. Autor v tomto príspevku poukazuje na niektoré ním vybrané výzvy, ktoré sú spájané s týmto trestným činom.

Výzva pre súčasnú skutkovú podstatu – štátna hranica a kvalifikačný znak „na viacerých osobách“

V súčasnej platnej právnej úprave je objektívna stránka TČ prevádzačstva nastavená nasledovne. Prvého odseku § 355 TZ sa dopustí ten, kto „pre osobu, ktorá nie je štátnym občanom Slovenskej republiky alebo osobou s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, organizuje nedovolené prekročenie štátnej hranice Slovenskej republiky alebo prechod cez jej územie, alebo také konanie umožní, alebo v ňom pomáha“. Druhého odseku § 355 TZ sa dopustí ten, kto „v úmysle získať pre seba alebo iného priamo či nepriamo finančnú výhodu alebo inú materiálnu výhodu pre osobu, ktorá nie je štátnym občanom Slovenskej republiky alebo osobou s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky: a) organizuje nedovolené prekročenie štátnej hranice Slovenskej republiky alebo prechod cez jej územie, alebo také konanie umožní, alebo v ňom pomáha, alebo b) na účel podľa písmena a) vyrobí, zaobstará, poskytne alebo drží falošný cestovný doklad alebo falošný doklad totožnosti.“ Ide o dve základné skutkové podstaty, pričom základný rozdiel, ktorý zvyšuje závažnosť protispoločenského (ne)konania osoby, resp. podmieňujú vyššiu trestnú sadzbu pri ukladaní trestu odňatia slobody a z prečinu sa stáva zločin,² spočíva v úmysle osoby seba alebo iného priamo či nepriamo finančne alebo inak materiálne zvýhodniť. Orgány činné v trestnom konaní (ďalej aj ako „OČTK“) a sudy v zásade nemajú problém rozlišovať medzi týmito základnými skutkovými podstatami.

Avšak tak ako to vyplýva aj z dôvodovej správy k § 355 TZ (ďalej aj ako „dôvodová správa“) vládneho návrhu novely TZ³ (ďalej aj ako „Novela“) problém nastáva v zákonnej nemožnosti slovenských OČTK začať trestné stíhanie občanov SR, ktorí organizujú prevádzačstvo takým spôsobom, že k nedovolenému prechodu štátnej hranice migrantmi dôjde z územia Maďarska na územie Rakúskej spolkovej republiky.⁴ Slovenskí vyšetrovatelia v týchto prípadoch disponujú s dostatkom

² Uvedené má význam najmä pri možnosti uplatňovania materiálneho korektívu pri § 355 ods. 1 TZ, ktorý sme nemali možnosť spozorovať pri rozhodovaní prokuratúry SR v rokoch 2016-2022. Vychádzali sme z analýzy uznesení o zastavení trestného stíhania, ktoré sú zverejnené na webovej stránke Generálnej prokuratúry SR: <https://www.genpro.gov.sk/informacie/uznesenie-o-zastaveni-trestneho-stihania/>.

³ NR SR. *Legislatívny proces. Vládny návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Parlamentná tlač č. 1528. [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=9230>.*

⁴ Obdobný problém má aj Česká republika (ďalej aj ako „ČR“), keďže má podobnú skutkovú podstatu TČ v § 340 českého trestného zákona. Tento právny názor potvrdzuje aj uznesenie Najvyššieho súdu

informácií a dôkazov na vznesenie obvinenia, ale tieto nemôžu byť použité a vznesenie obvinenia neprichádza do úvahy, keďže nedošlo k prekročeniu štátnej hranice SR.⁵ Slovenský vyšetrovateľ má preto len možnosť posunúť tieto informácie svojim kolegom z okolitých štátov. Táto situácia nastala v dôsledku, že SR pristúpila do schengenského priestoru a spoločenstva Európskej únie (ďalej aj ako „EÚ“) bez toho, aby od prijatia TZ v roku 2005 do dnešných dní novelizovala § 355 TZ alebo ZoSŠH. Uvedený stav pretrváva i napriek tomu, že susedné štáty ako, napr. Maďarská republika či Rakúska spolková republika má možnosť trestne stíhať osoby už v nami vyššie načrtnutom prípade.⁶ Práve tu nastáva výzva pre zákonodarcu, ktorý by mal uvedené vyriešiť a splniť 63. bod Bezpečnostnej stratégie SR z roku 2021⁷ (ďalej aj ako „Stratégia“), v ktorej sa uvádza okrem iného, že „Slovenská republika prijme legislatívne zmeny umožňujúce rozšírenie trestného činu prevádzacstva aj na hranice členských štátov schengenského priestoru.“ Ako najlepšie riešenie sa nám ponúka novelizovať TZ spôsobom uvádzaným v Novele miesto novelizácie ZoSŠH, kvôli lepšej určitosti a prehľadnosti trestnoprávnej úpravy. Novela v prvom odseku § 355 TZ znie: „Kto organizuje, pomáha alebo umožní nezákonný vstup alebo prejazd osobe, ktorá nie je štátnym občanom Slovenskej republiky alebo osobou s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, do členského štátu Európskej únie alebo cez členský štát Európskej únie alebo susedný štát Slovenskej republiky, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.“ A v druhom odseku § 355 TZ Novela znie: „Kto v úmysle získať

ČR zo dňa 12.10.2007 pod sp. zn. 11 Tdo 938/2007 platné aj pre súčasný český trestný zákon: „(...)Klíčovým znakom skutkové podstaty trestného činu nedovoleného prekročení štátní hranice podľa § 171a odst. 1 tr. zák. (ve znění účinném do 11. 7. 2007) je znak vyjádřený slovy „státní hranice“. Podle názoru Nejvyššího soudu je třeba uvedený znak chápat tak, že jde pouze o státní hranice České republiky se sousedními státy, nikoli tedy o jakékoli státní hranice mezi kterýmikoli státy. (...) Při neexistenci výslovného odkazu na cizí státní hranice je proto třeba chápat znak „státní hranice“ uvedený v § 171a odst. 1 tr. zák. jen jako státní hranici České republiky.(...) Uvedené konstatování není v rozporu ani s principem tzv. aktivní personality vyjádřeným v § 18 TrZ, podle něhož platí, že podle zákona České republiky se posuzuje i trestnost činu, který v cizině spáchal občan České republiky nebo osoba bez státní příslušnosti, která má na jejím území povolen trvalý pobyt. Uvedené pravidlo se totiž vztahuje k působnosti trestních zákonů, tedy stanoví, v jakých případech lze aplikovat české trestní předpisy. Nevztahuje se však na jejich interpretaci. V souladu s ustanovením § 18 TrZ lze proto postihnout občana České republiky nebo osobu bez státní příslušnosti, která má na území České republiky povolen trvalý pobyt, pouze tehdy, pokud čin, který tato osoba spáchala v cizině, vůbec naplňuje znaky některého trestného činu podle právních předpisů České republiky (...).“

⁵ Podľa § 2 ods. 1 zákona číslo 298/1999 Z. z. o správe štátnych hraníc v znení neskorších predpisoch (ďalej aj ako „ZoSŠH“) je štátnou hranicou plocha, ktorá vertikálne prechádza hraničnými čiarami po zemskom povrchu a oddeluje územie Slovenskej republiky, jej vzdušný priestor, priestor pod zemským povrchom, nadzemné a podzemné stavby a zariadenia všetkého druhu od území susedných štátov.

⁶ Bližšie pozri dôvodovú správu k § 355 Novely.

⁷ MO SR. *Bezpečnostná stratégia SR 2021*. [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupné na: https://www.mosr.sk/data/files/4263_210128-bezpecnostna-strategia-sr-2021.pdf.

pre seba alebo iného priamo či nepriamo finančnú výhodu alebo inú materiálnu výhodu pre osobu, ktorá nie je štátnym občanom Slovenskej republiky alebo osobou s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky a) organizuje, pomáha alebo umožní nezákonný vstup alebo prejazd osobe, ktorá nie je štátnym občanom Slovenskej republiky alebo osobou s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, do členského štátu Európskej únie alebo cez členský štát Európskej únie alebo susedný štát Slovenskej republiky, alebo b) na účel podľa odseku 1 vyrobí, zaobstará, poskytne alebo drží falošný cestovný doklad, falošný doklad totožnosti, alebo falošné vízum, alebo c) na účel podľa odseku 1 zaobstará vízum, na základe falošných alebo pozmenených podkladov alebo nepravdivých údajov, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov.“ Aj keď Novela doslovne nekopíruje Stratégiu (keďže nehovorí o „schengenských štátoch“ ako Stratégia, ale o členských štátoch EÚ) tak je podstatné, že napĺňa transpozíciu smernice EÚ 2002/90/ES⁸ (najmä opatrenia ustanovené v čl. 1. v spojení s čl. 3), ktorá vo svojom texte spomína členské štáty EÚ a nie „schengenské štáty“. Zároveň však do skutkovej podstaty § 355 Novely odporúčame pridať slovné spojenia: (...) *do štátu, ktorý je súčasťou schengenského priestoru* a (...) *cez štát, ktorý je súčasťou schengenského priestoru*. Uvedené je podľa nás potrebné vzhľadom na pokrytie možných zmien, ktoré môžu nastať vstupom či výstupom štátu z schengenského priestoru alebo spoločenstva EÚ.

Jednou z ďalších otázok na zodpovedanie zostáva, či je trestné alebo potrebné (a ako) kriminalizovať nasledovné konania:⁹ (i.) občan SR nedovolené prevedie cez štátnu hranicu, napr. občana Mexika z Mexika do Spojených štátov amerických alebo (ii.) cudzinec nedovolené prevedie cez štátnu hranicu, napr. občana Mexika z Mexika do Spojených štátov amerických. Obe situácie sa bezpochyby dotýkajú pôsobnosti TZ, avšak tieto konania nenapĺňujú všetky znaky TČ prevádzačstva (znak „*štátna hranica*“) a preto ďalej nemôžeme uvažovať ani o uplatňovaní personálnej pôsobnosti a vyvodzovaní trestnej zodpovednosti. *Pro futuro* nepovažujeme za vhodné kriminalizovať obe situácie, keďže „*závěr vyplývá předně ze skutečnosti, že každý stát chrání především vlastní veřejné zájmy. Jde o logické vyústění principu suverenity státu, podle něhož se státy navzájem nevměšují do svých vnitřních záležitostí. Za této situace je třeba při interpretaci norem českého (pozn. autora: slovenského) trestního práva vycházet z předpokladu, že není-li výslovně stanoveno, ať už samotným vnitrostátním právním předpisem nebo mezinárodní smlouvou, že některé ustanovení trestního zákona České republiky (pozn. autora: Slovenskej republiky) chrání*

⁸ Smernica Rady 2002/90/ES z 28. novembra 2002, ktorá definuje napomáhanie neoprávnenému vstupu, tranzitu a pobytu v platnom znení.

⁹ Ku kriminalizácii takéhoto konania by mohlo dôjsť upravením § 355 ods. 1 TZ, napr. nasledovným spôsobom (a obdobným spôsobom pri § 355 ods. 2 TZ): „*Kto pre inú osobu organizuje nedovolené prekročenie hranice akéhokoľvek štátu alebo prechod cez jeho územie, alebo také konanie umožní, alebo v ňom pomáha, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.*“

cizí veřejný zájem, je jím chráněn toliko veřejný zájem České republiky (pozn. autora: Slovenskej republiky) (národní veřejný zájem).¹⁰

Ďalšia výzva sa týkala OČTK a súdov pri výklade kvalifikačného znaku „na viacerých osobách“ nachádzajúcom sa v kvalifikovanej skutkovej § 355 ods. 3 písm. d) s poukazom na § 138 písm. j) TZ. Obhajcovia obvinených častokrát tvrdili, že TČ prevádzachstva nie je možné spáchať na viacerých osobách. Argumentovali, že objektom tohto TČ je ochrana práv štátu chrániť svoju hranicu a bezpečnosť pred nelegálnou migráciou, pričom hmotným predmetom útoku je SR ako štát a nie prevážané osoby, ktoré nie sú poškodenými osobami, resp. tento TČ nebol spáchaný na ich ujmu, ale práve naopak oni zaplatili za svoj prevoz cez hranicu.¹¹ S touto argumentáciou sa vysporiadal Najvyšší súd SR (ďalej aj ako „NS SR“) dvakrát. V rozsudku zo dňa 11.12.2018 pod sp. zn. 2Tdo/52/2018 vyslovil NS SR právny názor, že : „(...)Nezáleží pritom na tom, že osoba, resp. osoby uvedené v ods. 2, resp. ods. 3 písm. d) § 355 Tr. zák. nie sú poškodenými osobami, ani predmetom útoku a pod., pretože zákonodarca mal zrejme na mysli prísnejšie postihnúť konanie páchatela vo vzťahu k viacerým osobám, než vo vzťahu k jednej jedinej osobe a vyjadril to v ods. 2 doslovne (kto pre osobu ...) a v ods. 3 písm. d) tohto ustanovenia odkazom na osobitný kvalifikačný pojem (závažnejší spôsob konania - na viacerých osobách) (...) Možno preto uzavrieť, že spáchanie trestného činu prevádzachstva závažnejším spôsobom konania - na viacerých osobách je možné (...)“ Uvedený právny názor potvrdil NS SR aj vo svojom uznesení zo dňa 14. 10. 2020 pod sp. zn. 5Tdo/60/2020 a definitívne tak pre najbližšiu dobu uzatvoril túto polemiku. Odporúčame sa pridržovať nami spomínaných výkladov NS SR, ktoré boli celkom logicky zdôvodnené a nasledované ďalšími rozhodnutiami súdov a OČTK. Zároveň dodávame, že pokiaľ by sme prijali opačný názor, tak by to znemožnilo posúdiť už len na prvý pohľad vážnejšie protiprávne konanie od menej závažného (prevoz 1 až 2 migrantov vs. prevoz 3 až stovky migrantov) a argumentom ad absurdum by sme dospeli k záveru, že kvalifikačný znak na viacerých osobách by sa pri TČ prevádzachstva dal použiť (za ďalších okolností) iba vtedy pokiaľ by prevádzach nedovolenie previedol migrantov cez minimálne 3 štáty (právnické osoby) predstavujúce hmotný predmet útoku. Takisto, vychádzajúc z argumentu ex silentio, máme za to, že keby mal zákonodarca záujem vylúčiť tento kvalifikovaný znak pri TČ prevádzachstva, tak by to spravil obdobne explicitne ako pri § 138 písm. a) TZ a nemlčal by pri § 138 písm. j) TZ.

¹⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 12.10.2007 pod sp. zn. 11 Tdo 938/2007.

¹¹ Tento spôsob argumentácie cez hmotný predmet útoku nachádzame aj v učebniciach trestného práva. Bližšie pozri: MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L. a TURAYOVÁ, Y. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť. 2. aktualizované a prepracované vydanie*. Šamorín: Heuréka, 2018. s. 23.

Výzva pre trestný proces – zabezpečenia práva na svoj jazyk a vydávanie osôb na trestné stíhanie

Celým trestným konaním sa prelínajú zásady trestného konania, ktoré sú upravené v jednotlivých ustanoveniach odsekov § 2 zákona číslo 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisoch (ďalej aj ako „TP“) a ďalej rozvíjané jednotlivými ustanoveniami TP. Jednou zo zásad je zásada práva na svoj jazyk ustanovená v § 2 ods. 20 TP. Táto zásada sa vzťahuje na obvineného a jeho zákonného zástupcu, poškodeného, zúčastnenú osobu a svedka za predpokladu ich vyhlásenia, že neovládajú jazyk, v ktorom sa trestné konanie vedie. K realizácii tejto zásady dochádza prostredníctvom § 28 a § 29 TP, pričom „*nepřibrání tlumočnicka k jednání je zkrácením práva na obhajobu (§ 33 odst. 1 tr. ř.) a důvodem ke zrušení rozsudku (§ 258 odst. 1 písm. a) tr. ř.*“¹² Táto zásada je však v praxi limitovaná počtom a aktuálnou vyťaženosťou tlmočníkov a prekladateľov na území SR. Uvedený stav reflektovalo aj uznesenie NS SR zo dňa 28. 05. 2013 pod sp. zn. 2Tost/17/2013: „*Ak si takáto osoba zvolí jazyk, na ktorý nie je v zozname tlmočníkov zapísaný žiadny tlmočník alebo prekladateľ alebo vec neznesie odklad a zapísaný tlmočník a prekladateľ nie je dostupný, príberie orgán činný v trestnom konaní alebo súd tlmočníka alebo prekladateľa na úradný jazyk štátu, ktorému táto osoba rozumie.*“ Práve tieto situácie v praxi pri TČ prevádzach nastávajú, keďže dlhodobo a násobne prevažuje počet subjektov trestného konania ovládajúcich iný jazyk ako slovenský oproti počtu tlmočníkov či prekladateľov na slovenskom trhu práce vrátane a najmä tých, ktorí sú zapísaní v zozname (ďalej aj ako „zoznam“) vedenom Ministerstvom spravodlivosti SR (ďalej aj ako „MS SR“). Napríklad pre rok 2023 v zozname nachádzame nasledujúce počty tlmočníkov a prekladateľov.¹³ Iná situácia je v ČR, kde je násobne vyšší počet tlmočníkov a prekladateľov pre rok 2022.¹⁴

	Tlmočník SR	Prekladateľ SR	Tlmočník ČR	Prekladateľ ČR
perzský jazyk (Afganistan, Irán)	2	1	10	10
ukrajinský jazyk (Ukrajina)	14	31	127	139
arabský jazyk (Sýria, Irak)	9	10	60	60
srbský jazyk (Srbsko)	4	21	71	73
rumunský jazyk (Rumunsko, Moldavsko)	3	10	37	36
maďarský jazyk (Maďarsko)	52	92	34	34
turecký jazyk (Turecko)	1	3	8	9

¹² Rozhodnutie Krajského súdu v Ústí nad Labem zo dňa 03. 01. 1967 pod sp. zn. 2 To 709/66.

¹³ Vlastné spracovanie autora na základe údajov zverejnených na webovej stránke MS SR: <https://obcan.justice.sk/infosud-registre>.

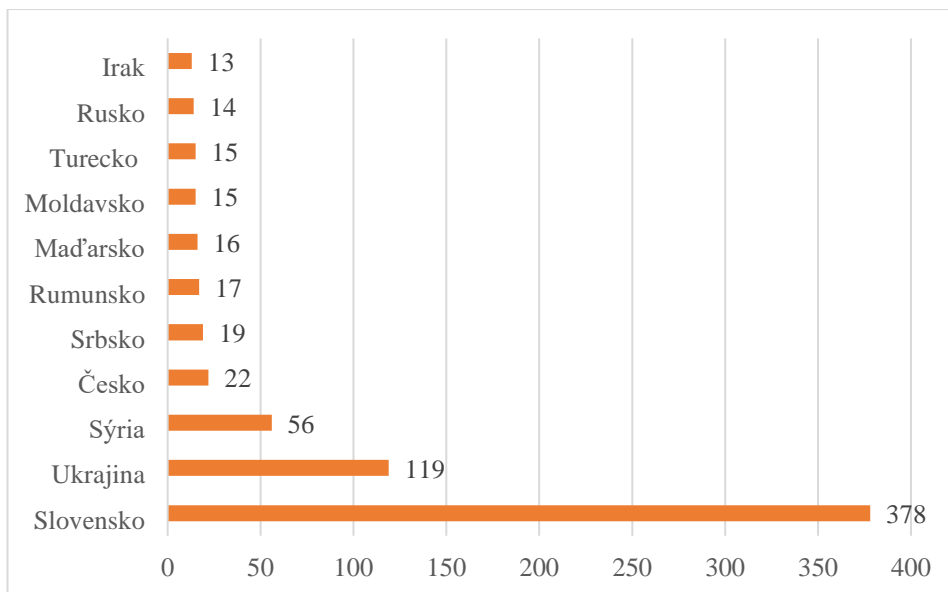
¹⁴ Vlastné spracovanie autora na základe údajov zverejnených na webovej stránke Ministerstva spravodlivosti ČR: <https://seznat.justice.cz/>.

ruský jazyk (Rusko)	21	74	414	460
vietnamský jazyk (Vietnam)	6	6	123	126
urdský jazyk (Pakistan)	0	0	1	1

Tabuľka č. 1

Počet aktívnych tlmočníkov a prekladateľov v roku 2023 zapísaných v zozname MS SR

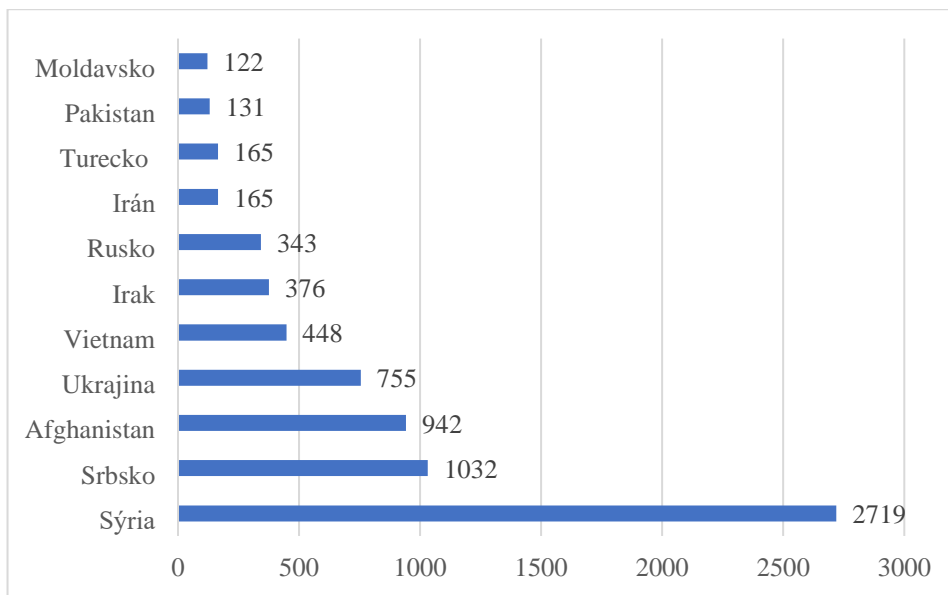
Tieto čísla sa javia ako alarmujúce, keď sa detailnejšie pozrieme na nami nižšie uvádzané grafy č. 1 a č. 2,¹⁵ pričom najväčšie problémy nastávajú pri dostupnosti tlmočníkov a prekladateľov z perzského, arabského, urdského a rumunského jazyka. Zároveň je potrebné dodať, že tlmočníci a prekladatelia nefigurujú len v trestných konaniach, ale aj iných konaniach, čo opätovne zvyšuje záťaž a nedostupnosť tlmočníkov a prekladateľov.

Graf č. 1

Počet obvinených prevádzateľov za roky 2016-2022 – TOP 11 národností

¹⁵ Vlastné spracovanie autora na základe údajov zverejnených v ročenkách 2016-2022 Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia policajného zboru zverejnených na webovej stránke: <https://www.minv.sk/?rocenky>.

Graf č. 2

Počet nelegálne prevedených migrantov za roky 2016-2022 – TOP 11 národností

Táto situácia nesporne predstavuje výzvu pre súdy, orgány činné v trestnom konaní a samotný štát. Súdy a OČTK riešia túto výzvu ustanovením tzv. ad hoc tlmočníka, resp. prekladateľa podľa § 28 ods. 3 TP v spojení s § 15 zákona číslo 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch (ďalej aj ako „ZoZTP“). Na tomto mieste odporúčame pre súdy a OČTK sa rozhliadnúť po tlmočníkoch a prekladateľoch na pracovnom trhu susedných štátoch v prípade nedostatku slovenských tlmočníkov a prekladateľov. Máme za to, že ustanoviť tlmočníka a prekladateľa inej štátnej príslušnosti ako je slovenská je zákonne možné, keďže § 15 ZoZTP hovorí o ustanovení „osoby“ (nie o občani SR) a nekladie akékoľvek podmienky týkajúce sa národnosti, príslušnosti či občianstva. Ako krajná možnosť prichádza do úvahy aj tlmočenie, resp. preklad do tretieho jazyka, pričom OČTK a súdy musia zisťovať či osoba rozumie tomuto tretiemu jazyku v takej miere, že je stále zabezpečený spravodlivý súdny proces.¹⁶ Zároveň štátu odporúčame zatriktívniť a zlepšiť podmienky pre výkon tlmočnickej, resp. prekladateľskej činnosti.

Jednou z posledných výziev je, či vydať do inej krajiny zo SR na trestné stíhanie: (i.) občana SR, ktorý napr. nedovolené previedol občana Ukrajiny z Maďarska do Rakúskej republiky, (ii.) občana SR, ktorý nedovolené previedol občana Mexika z Mexika do Spojených štátov amerických, (iii.) osobu, ktorá je štátny príslušníkom tretej krajiny v (i.) situácii, (iv.) osobu, ktorá je štátnym príslušníkom

¹⁶ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 28. augusta 2018 vo veci Vizgirda proti Slovinsku, sťažnosť č. 59686/08.

tretej krajiny v (ii.) situácií. Pre súčasný právny stav platí zásada nevydávania vlastných občanov na trestné stíhanie a výkon trestu (§ 501 TP), pričom výnimku z tejto zásady môže ustanoviť zákon, medzinárodná zmluva alebo rozhodnutie medzinárodnej organizácie, ktorým je SR viazaná. Túto výnimku predstavuje zákon číslo 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „EZR“), kedy § 4 ods. 3 čiastočne odstraňuje obojstrannú trestnosť pri trestných činoch, za ktoré možno uložiť trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej tri roky a sú uvedené v katalógu TČ uvádzaných § 4 ods. 4, pričom náš prípad nachádzame v § 4 ods. 4 písm. m) EZR ako „*ul'ahčenie neoprávneného prekročenia štátnej hranice.*“ Uvedené znamená, že občan SR v situácii (i.) a príslušník 3. krajiny v situácií (iii.) budú vydaní na základe európskeho zatýkacieho rozkazu do Rakúskej spolkovej republiky. I v situáciách uvádzaných v (ii.) a (iv.) je podľa nášho názoru možné vydať občana SR a štátneho príslušníka 3. krajiny na trestné stíhanie do USA a to vzhľadom na naplnenie zásady obojstrannej trestnosti činu (skúmanej *per analogiam*¹⁷) prevádzachstva v zmysle článku I. a článku II. prílohy oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 29/2010 Z. z. v spojení s Dohodou o extradícii medzi Európskou úniou a Spojenými štátmi americkými (Úradný vestník L 181, 19/07/2003 S. 0034 - 0042).

Výzvy plynúce z fenomenológie a ďalších dát

Pozornému čitateľovi z nižšie uvedeného grafu č. 3¹⁸ neunikne, že TČ prevádzachstva je na vzostupe, čo sa týka jeho registrovanosti. Najmä v roku 2022 stúpila jeho registrovanosť až o 787,5 % oproti roku 2021. Súčasne (začiatok roka 2023 do 31.7.2023) registrujeme už 71 TČ prevádzachstva, čo predstavuje tiež kvantitatívny nárast oproti roku 2021, kedy bolo registrovaných len 24 TČ prevádzachstva. Aktuálna situácia, predchádzajúce faktory (silné zemetrasenie v Sýrii a Turecku 6. februára 2023, vojnové konflikty v Sýrii či na Ukrajine a rôzny prístup členských štátoch EÚ k migrácii) a neustála vidina migrantov lepšieho života v zahraničí nenaznačujú, že by sa mala znížiť kriminalita v oblasti TČ prevádzachstva, práve naopak. Preto je potrebné prijať opatrenia v podobe zvýšenia policajnej a justičnej spolupráce s okolitými štátmi a agentúrami EÚ, navýšenia počtu vyšetrovateľov Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru SR (ďalej aj ako „ÚHCP P PZ“) (v roku 2022 ich malo byť podľa slov riaditeľa ÚHCP P PZ len 15¹⁹ a aj preto mnoho prípadov

¹⁷ ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Osobitná časť.* Šamorín : Heuréka, 2016. s. 399.

¹⁸ Vlastné spracovanie autora na základe údajov z rokov 2016-2022 zverejnených na webovej stránke Ministerstva vnútra SR: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml> .

¹⁹ SME. *V súčasnosti má Úrad hraničnej a cudzineckej polície celkovo 15 vyšetrovateľov, povedal súčasný riaditeľ úradu* [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupné na: <https://www.sme.sk/minuta/23020763/v->

TČ prevádzachstva riešili vyšetrovatelia okresných riaditeľstiev Policajného zboru SR), vyčlenenia profesionálnych vojakov na plnenie úloh Policajného zboru SR v súvislosti s nelegálnou migráciou či koordinovanej, cielenej a materiálnej podpory východiskových štátov migrácie. Zároveň SR odporúčame, aby sa zamerala aj na užšiu spoluprácu s krajinami odkiaľ pochádza najväčší počet prevedených migrantov (vid' graf č. 2).

Najviac prípadov TČ prevádzachstva za roky 2016 až 2022 (82%) bolo trestne stíhaných po prechode štátnej hranice Maďarsko – Slovensko²⁰ a najväčšie zaťaženie pri TČ prevádzachstva má obvod Krajskej prokuratúry Bratislava (39% zo všetkých trestných stíhaní za roky 2016 až 2022), nasleduje obvod Krajskej prokuratúry Košice (20%) a Krajskej prokuratúry Nitra (15%).²¹ Priemerná objasnenosť TČ prevádzachstva za roky 2016 až 2022 je vo výške 74 %, pričom v roku 2022 (kedy bola rapidný nárast registrovanosti TČ prevádzachstva) bola objasnenosť vo výške 73%, čo môže naznačovať, že presun viacerých prípadov z vyšetrovateľov ÚHCP P PZ na vyšetrovateľov okresných riaditeľstiev Policajného zboru SR nemalo až taký zásadný vplyv na schopnosť vyšetrovateľa vysporiadať s TČ prevádzachstva, ktorý ich doteraz neriešil v takom rozsahu, ak vôbec. Čo sa týka vnútornej štruktúry TČ prevádzachstva, tak tu je potrebné povedať, že § 355 ods. 1 TZ tvorí 56% na celkovom § 355 za roky 2016 až 2022 a § 355 ods. 2 TZ tvorí 44%.²²

Prokuratúra SR v rokoch 2016-2022 skončila prípravné konanie vo veci TČ prevádzachstva nasledovne: 1x podmienene zastavila trestné stíhanie, 40x uzavrela dohodu o vine a treste a 204 osôb obžalovala (z toho 25 recidivistov a najväčšiu zložku obžalovaných predstavovali osoby vo veku 31-40 rokov (35%), 22-30 rokov (32%) a 41-50 (20%)).²³

Súdy SR v rokoch 2016 až 2022 odsúdili 178 osôb (z toho 6 žien) za TČ prevádzachstva a ukladali zaň nasledovné tresty: 94x nepodmienený trest odňatia slobody, 44x podmienený trest odňatia slobody, 0x trest domáceho väzenia, 0x trest povinnej práce, 5x trest zákazu činnosti, 2x peňažný trest, 59x trest vyhostenia a zvyšok predstavovali ostatné tresty.²⁴ Na škodu považujeme nízky počet ukladania

sucasnosti-ma-urad-hranicnej-a-cudzineckej-policie-celkovo-15-vysetrovatelov-povedal-sucasny-riaditel-uradu?ref=mnt .

²⁰ Vlastné spracovanie autora na základe údajov zverejnených v ročenkách 2016-2022 Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia policajného zboru zverejnených na webovej stránke: <https://www.minv.sk/?roceny> .

²¹ Vlastné spracovanie autora na základe údajov z rokov 2016-2022 zverejnených na webovej stránke Generálnej prokuratúry SR: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky/> .

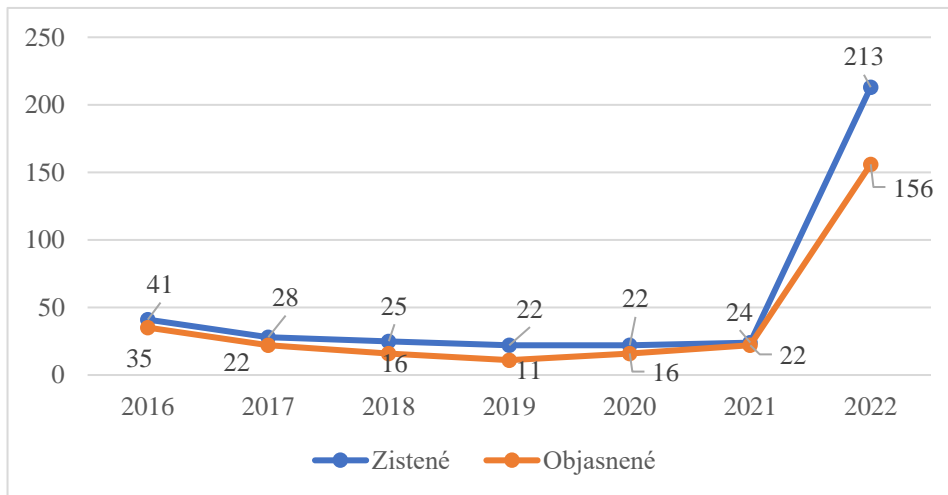
²² Vlastné spracovanie autora na základe údajov z rokov 2016-2022 zverejnených na webovej stránke Ministerstva vnútra SR: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml> .

²³ Vlastné spracovanie autora na základe údajov z rokov 2016-2022 zverejnených na webovej stránke Generálnej prokuratúry SR: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky/> .

²⁴ Ibidem.

alternatívnych trestov a to i napriek tomu, že zákonné možnosti na ich uloženie pri tomto TČ existovali a existujú (najmä pri § 355 ods. 1 TZ, ktorý je prečinom), pričom sa rozšírili aj na § 355 ods. 2 TZ od 01.08.2019 po novele TZ zákonom č. 214/2019 Z. z. dotýkajúceho sa zákonných limitov ukladania trestu domáceho väzenia.

Je teda možné badať, že prokuratúra SR považuje za spoločensky závažné TČ prevádzachstva až na toľko, že nevyužíva a ani neuvažuje o použití materiálneho korektívu pri § 355 ods. 1 TZ a sudy vo veľkej miere nepovažujú alternatívne tresty pri TČ prevádzachstva za postačujúce na naplnenie účelu trestania, čo podľa nášho názoru môže byť na ujmu spoločnosti a v rozpore so zásadou trestnoprávneho princípu subsidiarity trestnej represie.

Graf č. 3

Vývoj registrovanosti a objasnenosti TČ prevádzachstva za roky 2016-2022 v SR

Záver

V tomto príspevku sme poukázali len na niektoré výzvy a riešenia pri TČ prevádzachstva, pričom máme za to, že ich je a bude stále pribúdať (napr. zvládnutie kontradiktórnosti trestného konania v kontexte návratu svedkov-migrantov do krajín pôvodu či registrácie). Za súčasne najväčšie výzvy považujeme správne uchopenie Novely aj pri TČ prevádzachstva, zabezpečenie práva na svoj jazyk zo strany súdov a OČTK (nie len pri TČ prevádzachstva), zvýšenie využívania materiálneho korektívu pri § 355 ods. 1 TZ a zvýšenie ukladania alternatívnych trestov pri TČ prevádzachstva. Ako úspešne zvládnuť tieto výzvy sme viac ako čiastočne poukázali v korpuse nášho príspevku.

Zoznam použitej literatúry:

1. ČENTÉŠ, J. a kol. Trestné právo procesné. Osobitná časť. Šamorín : Heuréka, 2016, 496 s. ISBN 978-80-8173-021-4.
2. Dohoda o extradícii medzi Európskou úniou a Spojenými štátmi americkými (Úradný vestník L 181, 19/07/2003 S. 0034 - 0042).
3. GP SR. *Štatistiky* [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupné na: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky/>.
4. GP SR. *Uznesenia o zastavení trestného stíhania*. [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupné na: <https://www.genpro.gov.sk/informacie/uznesenie-o-zastaveni-trestneho-stihania/>
5. MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L. a TURAYOVÁ, Y. Trestné právo hmotné. Osobitná časť. 2. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín: Heuréka, 2018. 447 s. ISBN 978-80-8173-057-3.
6. MO SR. Bezpečnostná stratégia SR 2021. [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupné na: https://www.mosr.sk/data/files/4263_210128-bezpecnostna-strategia-sr-2021.pdf.
7. MS ČR. *Seznamy znalců, tlumočnicků a překladatelů* [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupné na: <https://seznat.justice.cz/>.
8. MS SR. *Registre* [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupné na: <https://obcan.justice.sk/infosud-registre>.
9. MV SR. *Štatistika kriminality* [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>.
10. NR SR. *Legislatívny proces. Vládny návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Parlamentná tlač č. 1528*. [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=9230>.
11. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 29/2010 Z. z.
12. Rozhodnutie Krajského súdu v Ústí nad Labem zo dňa 03. 01. 1967, sp. zn. 2 To 709/66.
13. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 12.10.2007, sp. zn. 11 Tdo 938/2007.
14. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 28. augusta 2018 vo veci Vizgirda proti Slovinsku, sťažnosť č. 59686/08.
15. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 11.12.2018 pod sp. zn. 2Tdo/52/2018.
16. Rozsudok Najvyššieho súdu zo dňa 14. 10. 2020 pod sp. zn. 5Tdo/60/2020.
17. SME. *V súčasnosti má Úrad hraničnej a cudzineckej polície celkovo 15 vyšetrovateľov, povedal súčasný riaditeľ úradu* [online]. [cit. 2023-09-15].

Dostupné na: <https://www.sme.sk/minuta/23020763/v-sucasnosti-ma-urad-hranicnej-a-cudzineckej-policie-celkovo-15-vysetrovatelov-povedal-sucasny-riaditel-uradu?ref=mnt> .

18. Smernica Rady 2002/90/ES z 28. novembra 2002, ktorá definuje napomáhanie neoprávnenému vstupu, tranzitu a pobytu v platnom znení.
19. ÚHCP P PZ. *Ročenky*. [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?rocenky> .
20. Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 28. 05. 2013, sp. zn. 2Tost/17/2013.
21. zákon číslo 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov.
22. zákon číslo 298/1999 Z. z. o správe štátnych hraníc v znení neskorších predpisoch.
23. zákon číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisoch.
24. zákon číslo 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisoch.
25. zákon číslo 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch v znení neskorších predpisoch.

Kontaktné informácie

Mgr. Maximilián Kiko

maximilian.kiko@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

VYUŽÍVANIE ODKLONOV V PRÍPRAVNOM KONANÍ¹

USING OF DIVERSIONS IN PRELIMINARY PROCEEDINGS

Filip Vincent²

Abstrakt: V rámci príspevku venujeme pozornosť využívaniu odklonov v prípravnom konaní v aplikačnej praxi. V posledných rokoch bolo v Slovenskej republike prijatých viacero legislatívnych úprav, v dôsledku ktorých sa malo zvýšiť využívanie odklonov v aplikačnej praxi v prípravnom konaní, pričom na základe štatistických údajov sme sa pokúsili dôsledky týchto snáh kvantifikovať v aplikačnej praxi.

Kľúčové slová: odklon, prípravné konanie, predsúdne konanie, restoratívna justícia.

Abstract: We pay attention to using of diversions in the preliminary proceedings in application practice in the article. Several legislative amendments were adopted in the Slovak Republic in recent years, which should increase using of diversions in application practice in pre-trial proceedings, while on the basis of statistical data we tried to quantify the consequences of these efforts in application practice.

Key words: diversion, preliminary proceeding, pre-trial proceeding, restorative justice.

Úvod

V predchádzajúcich kalendárnych rokoch bola v Slovenskej republike viackrát prijatá legislatíva, zmyslom ktorej bolo zvýšiť využívanie odklonov v prípravnom konaní, resp. v trestnom konaní v aplikačnej praxi. V rámci tohto príspevku sme preto venovali pozornosť štatistickým údajom vyplývajúcim z ročeníek Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2018 až 2022, v rámci ktorých sme analyzovali údaje týkajúce sa niektorých odklonov v trestnom konaní (konkrétne podmieneného zastavenia trestného stíhania, podmieneného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, schválenia zmiernosti a následného

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu APVV-19-0102 – Efektívnosť prípravného konania – skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien.

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

zastavenia trestného stíhania a konania o dohode o vine a treste), ale tiež údaje týkajúce sa osobitného skráteneho vyšetrovania realizovaného podľa § 204 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Trestný poriadok**“ alebo „**TP**“) ako forme prípravného konania zrýchľujúcej prípravné konanie a tiež údaje týkajúce sa zastavenia trestného stíhania a postúpenia trestnej veci ako rozhodnutí ukončujúcich prípravné konanie.

Využívanie odklonov v prípravnom konaní v rokoch 2018 až 2022

Rok 2018	Počet podaných obžalôb	Počet podaných obžalôb po realizácii osobitného skráteneho vyšetrovania podľa § 204 TP	Počet podaných návrhov na schválenie dohody o vine a treste na súd	Podmienečné zastavenie trestného stíhania
Počet	29789	6527	1154	1323
Rok 2018	Podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného	Schválený zmier a následné zastavenie trestného stíhania	Zastavenie trestného stíhania	Postúpenie trestného stíhania
Počet	11	479	2095	289

Tabuľka č. 1

Vybrané vybavené trestné veci v roku 2018 vo fáze prípravného konania³

V roku 2018 bolo podaných na súdy voči obvineným osobám 29789 obžalôb, pričom osobitné skrátene vyšetrovanie podľa § 204 TP bolo realizované v 6527 prípadoch, čo znamená, že 21,91 % trestných vecí v prípravnom konaní ukončených podaním obžaloby bolo uskutočnených osobitným skrátene vyšetrovaním podľa § 204 TP. V roku 2018 sa tiež z fázy prípravného konania do fázy súdneho konania dostalo 30943 trestných vecí (29789 podaných obžalôb a 1154 podaných návrhov na schválenie dohody o vine a treste), čo znamená, že 3,73 % trestných vecí, ktoré sa

³ Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za rok 2018. Štruktúra kriminality a stíhaných a obžalovaných osôb. [online]. [cit. 2023-10-08].

Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-preh%C4%BEdad-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2018/>>

dostali z fázy prípravného konania do fázy súdneho konania, bolo vybavených návrhom na schválenie dohody o vine a treste na súde.

V roku 2018 bolo ďalej 1323 trestných vecí ukončených podmiennečným zastavením trestného stíhania v prípravnom konaní a 11 trestných vecí bolo ukončených podmiennečným zastavením trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, a teda súhrnne v roku 2018 bolo 1334 trestných vecí v prípravnom konaní ukončených podmiennečným zastavením trestného stíhania. Podmiennečným zastavením trestného stíhania v prípravnom konaní bolo v porovnaní s počtom podaných obžalôb ukončených 4,48 % trestných vecí v prípravnom konaní, pričom 100 % porovnávanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2018. V roku 2018 bolo tiež 479 schválených zmierov a následných zastavení trestných stíhaní vo fáze prípravného konania, čo predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb ukončených 1,61 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme schválenia zmiernu, pričom 100 % porovnávanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2018.

V roku 2018 bolo tiež 2095 zastavení trestných stíhaní vo fáze prípravného konania, čo predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb ukončených 7,03 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme zastavenia trestného stíhania, pričom 100 % porovnávanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2018. Záverom bolo v roku 2018 zrealizovaných 289 postúpení trestných vecí vo fáze prípravného konania, čo predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb ukončených 0,97 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme postúpenia trestnej veci, pričom 100 % porovnávanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2018.

Rok 2019	Počet podaných obžalôb	Počet podaných obžalôb po realizácii osobitného skráteného vyšetovania podľa § 204 TP	Počet podaných návrhov na schválenie dohody o vine a treste na súd	Podmiennečné zastavenie trestného stíhania
Počet	27443	6765	2073	1275

Rok 2019	Podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného	Schválený zmier a následné zastavenie trestného stíhania	Zastavenie trestného stíhania	Postúpenie trestného stíhania
Počet	18	491	2023	296

Tabuľka č. 2

Vybrané vybavené trestné veci v roku 2019 vo fáze prípravného konania⁴

V roku 2019 bolo podaných na súdy voči obvineným osobám 27443 obžalôb, pričom osobitné skrátene vyšetřovanie podľa § 204 TP bolo realizované v 6765 prípadoch, čo znamená, že 24,65 % trestných vecí v prípravnom konaní ukončených podaním obžaloby bolo riešených osobitným skrátene vyšetřovaním podľa § 204 TP. Predmetný percentuálny pomer predstavuje zvýšenie oproti roku 2018 o 2,74 %. V roku 2019 sa tiež z fázy prípravného konania do fázy súdneho konania dostalo 29516 trestných vecí (27443 podaných obžalôb a 2073 podaných návrhov na schválenie dohody o vine a treste), čo znamená, že 7,02 % trestných vecí, ktoré sa dostali z fázy prípravného konania do fázy súdneho konania, bolo vybavených návrhom na schválenie dohody o vine a treste na súde. Predmetný percentuálny pomer predstavuje zvýšenie oproti roku 2018 o 3,29 %.

V roku 2019 bolo ďalej 1275 trestných vecí ukončených podmiennečným zastavením trestného stíhania v prípravnom konaní a 18 trestných vecí bolo ukončených podmiennečným zastavením trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, a teda súhrnne v roku 2019 bolo 1293 trestných vecí v prípravnom konaní ukončených podmiennečným zastavením trestného stíhania, čo predstavuje zníženie oproti roku 2018 o 41 trestných vecí. Podmiennečným zastavením trestného stíhania v prípravnom konaní bolo v porovnaní s počtom podaných obžalôb ukončených 4,71 % trestných vecí v prípravnom konaní, pričom 100 % porovnáwanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2019, čo predstavuje zvýšenie o 0,23 % oproti roku 2018. V roku 2019 bolo tiež 491 schválených zmierov a následných zastavení trestných stíhaní vo fáze prípravného konania, čo predstavuje zvýšenie schválených zmierov oproti roku 2018 o 12 trestných vecí a zároveň predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb v roku 2019 ukončených 1,79 % trestných

⁴ Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za rok 2019. Štruktúra kriminality a stíhaných a obžalovaných osôb. [online]. [cit. 2023-10-08].

Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-preh%C4%BEad-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2019>>

vecí v prípravnom konaní vo forme schválenia zmiery, pričom 100 % porovnávanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2019, pričom to predstavuje zvýšenie porovnávanej hodnoty o 0,18 % oproti roku 2018.

V roku 2019 bolo tiež 2023 zastavení trestných stíhaní vo fáze prípravného konania, čo predstavuje zníženie zastavení trestných stíhaní oproti roku 2018 o 72 trestných vecí a zároveň predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb v roku 2019 ukončených 7,37 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme zastavenia trestného stíhania, pričom 100 % porovnávanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2019, čo naopak predstavuje zvýšenie porovnávanej hodnoty o 0,34 % oproti roku 2018. Záverom bolo v roku 2019 tiež 296 postúpení trestných vecí vo fáze prípravného konania, čo predstavuje zvýšenie postúpení trestných vecí oproti roku 2018 o 7 trestných vecí a zároveň predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb v roku 2019 ukončených 1,08 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme postúpenia trestnej veci, pričom 100 % porovnávanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2019, pričom to predstavuje zvýšenie porovnávanej hodnoty o 0,11 % oproti roku 2018.

Rok 2020	Počet podaných obžalôb	Počet podaných obžalôb po realizácii osobitného skráteneho vyšetrovania podľa § 204 TP	Počet podaných návrhov na schválenie dohody o vine a treste na súd	Podmienečné zastavenie trestného stíhania
Počet	26206	5883	1531	1121
Rok 2020	Podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného	Schválený zmiery a následné zastavenie trestného stíhania	Zastavenie trestného stíhania	Postúpenie trestného stíhania
Počet	8	427	1814	274

Tabuľka č. 3

Vybrané vybavené trestné veci v roku 2020 vo fáze prípravného konania⁵

⁵ Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za rok 2020. Štruktúra kriminality a stíhaných a obžalovaných osôb. [online]. [cit. 2023-10-08].

Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-preh%C4%BEdad-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2020/>>

V roku 2020 bolo podaných na súdy voči obvineným osobám 26206 obžalôb, pričom osobitné skrátene vyšetovanie podľa § 204 TP bolo realizované v 5883 prípadoch, čo znamená, že 22,45 % trestných vecí v prípravnom konaní ukončených podaním obžaloby bolo riešených osobitným skrátene vyšetovaním podľa § 204 TP. Predmetný percentuálny pomer predstavuje zníženie oproti roku 2019 o 2,20 %. V roku 2020 sa tiež z fázy prípravného konania do fázy súdneho konania dostalo 27737 trestných vecí (26206 podaných obžalôb a 1531 podaných návrhov na schválenie dohody o vine a treste), čo znamená, že 5,52 % trestných vecí, ktoré sa dostali z fázy prípravného konania do fázy súdneho konania, bolo vybavených návrhom na schválenie dohody o vine a treste na súde. Predmetný percentuálny pomer predstavuje zníženie oproti roku 2019 o 1,50 %.

V roku 2020 bolo ďalej 1121 trestných vecí ukončených podmieneným zastavením trestného stíhania v prípravnom konaní a 8 trestných vecí bolo ukončených podmieneným zastavením trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, a teda súhrne v roku 2020 bolo 1129 trestných vecí v prípravnom konaní ukončených podmieneným zastavením trestného stíhania, čo predstavuje zníženie oproti roku 2019 o 164 trestných vecí. Podmieneným zastavením trestného stíhania v prípravnom konaní bolo v porovnaní s počtom podaných obžalôb ukončených 4,31 % trestných vecí v prípravnom konaní, pričom 100 % porovnáanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2020, čo predstavuje zníženie o 0,40 % oproti roku 2019. V roku 2020 bolo tiež 427 schválených zmierov a následných zastavení trestných stíhaní vo fáze prípravného konania, čo predstavuje zníženie schválených zmierov oproti roku 2019 o 64 trestných vecí a zároveň predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb v roku 2020 ukončených 1,63 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme schválenia zmiernu, pričom 100 % porovnáanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2020, pričom to predstavuje zníženie porovnáanej hodnoty o 0,16 % oproti roku 2019.

V roku 2020 bolo ďalej 1814 zastavení trestných stíhaní vo fáze prípravného konania, čo predstavuje zníženie zastavení trestných stíhaní oproti roku 2019 o 209 trestných vecí a zároveň predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb v roku 2020 ukončených 6,92 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme zastavenia trestného stíhania, pričom 100 % porovnáanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2020, pričom to predstavuje zníženie porovnáanej hodnoty o 0,45 % oproti roku 2019. Záverom bolo v roku 2020 tiež 274 postúpení trestných vecí vo fáze prípravného konania, čo predstavuje zníženie postúpení trestných vecí oproti roku 2019 o 22 trestných vecí a zároveň predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb v roku 2020 ukončených 1,05 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme postúpenia trestnej veci, pričom 100 % porovnáanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2020, pričom to predstavuje zníženie porovnáanej hodnoty o 0,03 % oproti roku 2019, a teda v zásade veľmi blízku hodnotu.

Rok 2021	Počet podaných obžalôb	Počet podaných obžalôb po realizácii osobitného skráteneho vyšetrovania podľa § 204 TP	Počet podaných návrhov na schválenie dohody o vine a treste na súd	Podmienečné zastavenie trestného stíhania
Počet	24241	6134	1422	922
Rok 2021	Podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného	Schválený zmier a následné zastavenie trestného stíhania	Zastavenie trestného stíhania	Postúpenie trestného stíhania
Počet	7	426	1750	240

Tabuľka č. 4

Vybrané vybavené trestné veci v roku 2021 vo fáze prípravného konania⁶

V roku 2021 bolo podaných na súdy voči obvineným osobám 24241 obžalôb, pričom osobitné skrátene vyšetovanie podľa § 204 TP bolo realizované v 6134 prípadoch, čo znamená, že 25,30 % trestných vecí v prípravnom konaní ukončených podaním obžaloby bolo riešených osobitným skrátene vyšetovaním podľa § 204 TP. Predmetný percentuálny pomer predstavuje zvýšenie oproti roku 2020 o 2,85 %, a teda pomerne významného charakteru. V roku 2021 sa tiež z fázy prípravného konania do fázy súdneho konania dostalo 25663 trestných vecí (24241 podaných obžalôb a 1422 podaných návrhov na schválenie dohody o vine a treste), čo znamená, že 5,54 % trestných vecí, ktoré sa dostali z fázy prípravného konania do fázy súdneho konania, bolo vybavených návrhom na schválenie dohody o vine a treste na súde. Predmetný percentuálny pomer predstavuje zanedbateľné zvýšenie oproti roku 2020 iba o 0,02 %.

V roku 2021 bolo ďalej 922 trestných vecí ukončených podmienečným zastavením trestného stíhania v prípravnom konaní a 7 trestných vecí bolo ukončených podmienečným zastavením trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, a teda

⁶ Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za rok 2021. Štruktúra kriminality a stíhaných a obžalovaných osôb. [online]. [cit. 2023-10-08].

Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-preh%C4%BEdad-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2021/>>

súhrnne v roku 2021 bolo 929 trestných vecí v prípravnom konaní ukončených podmieneným zastavením trestného stíhania, čo predstavuje zníženie oproti roku 2020 o 200 trestných vecí, a teda o pomerne veľký počet prípadov. Podmieneným zastavením trestného stíhania v prípravnom konaní bolo v porovnaní s počtom podaných obžalôb ukončených 3,83 % trestných vecí v prípravnom konaní, pričom 100 % porovnáanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2021, čo predstavuje zníženie o 0,48 % oproti roku 2020, a teda tiež nie bezvýznamné zníženie. V roku 2021 bolo tiež 426 schválených zmierov a následných zastavení trestných stíhaní vo fáze prípravného konania, čo predstavuje zníženie schválených zmierov oproti roku 2020 len o 1 trestnú vec a zároveň predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb v roku 2021 ukončených 1,76 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme schválenia zmieru, pričom 100 % porovnáanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2021, pričom to predstavuje zvýšenie porovnáanej hodnoty o 0,13 % oproti roku 2020.

V roku 2021 bolo ďalej 1750 zastavení trestných stíhaní vo fáze prípravného konania, čo predstavuje zníženie zastavení trestných stíhaní oproti roku 2020 o 64 trestných vecí a zároveň predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb v roku 2021 ukončených 7,22 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme zastavenia trestného stíhania, pričom 100 % porovnáanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2021, pričom to predstavuje zvýšenie porovnáanej hodnoty o 0,30 % oproti roku 2020. Záverom bolo v roku 2021 tiež 240 postúpení trestných vecí vo fáze prípravného konania, čo predstavuje zníženie postúpení trestných vecí oproti roku 2020 o 34 trestných vecí a zároveň predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb v roku 2021 ukončených 0,99 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme postúpenia trestnej veci, pričom 100 % porovnáanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2021, pričom to predstavuje zníženie porovnáanej hodnoty o 0,06 % oproti roku 2020.

Rok 2022	Počet podaných obžalôb	Počet podaných obžalôb po realizácii osobitného skráteneho vyšetrovania podľa § 204 TP	Počet podaných návrhov na schválenie dohody o vine a treste na súd	Podmienené zastavenie trestného stíhania
Počet	24246	6736	1961	1024

Rok 2022	Podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného	Schválený zmier a následné zastavenie trestného stíhania	Zastavenie trestného stíhania	Postúpenie trestného stíhania
Počet	9	492	1645	199

Tabuľka č. 5

Vybrané vybavené trestné veci v roku 2022 vo fáze prípravného konania⁷

V roku 2022 bolo podaných na súdy voči obvineným osobám 24246 obžalôb, pričom osobitné skrátene vyšetovanie podľa § 204 TP bolo realizované v 6736 prípadoch, čo znamená, že 27,78 % trestných vecí v prípravnom konaní ukončených podaním obžaloby bolo riešených osobitným skrátene vyšetovaním podľa § 204 TP. Predmetný percentuálny pomer predstavuje zvýšenie oproti roku 2021 o 2,48 %, a teda už druhý rok po sebe ide o zvýšenie pomerne významného charakteru. V roku 2022 sa tiež z fázy prípravného konania do fázy súdneho konania dostalo 26207 trestných vecí (24246 podaných obžalôb a 1961 podaných návrhov na schválenie dohody o vine a treste), čo znamená, že 7,48 % trestných vecí, ktoré sa dostali z fázy prípravného konania do fázy súdneho konania, bolo vybavených návrhom na schválenie dohody o vine a treste na súde. Predmetný percentuálny pomer predstavuje pomerne významné zvýšenie oproti roku 2021 až o 1,94 %.

V roku 2022 bolo ďalej 1024 trestných vecí ukončených podmienčným zastavením trestného stíhania v prípravnom konaní a 9 trestných vecí bolo ukončených podmienčným zastavením trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, a teda súhrne v roku 2022 bolo 1033 trestných vecí v prípravnom konaní ukončených podmienčným zastavením trestného stíhania, čo predstavuje zvýšenie oproti roku 2021 o 104 trestných vecí. Podmienčným zastavením trestného stíhania v prípravnom konaní bolo v porovnaní s počtom podaných obžalôb ukončených 4,26 % trestných vecí v prípravnom konaní, pričom 100 % porovnáanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2022, čo predstavuje zvýšenie o 0,43 % oproti roku 2021. V roku 2022 bolo tiež 492 schválených zmierov a následných zastavení trestných stíhaní vo fáze prípravného konania, čo predstavuje zvýšenie schválených zmierov oproti roku 2021 o 66 trestných vecí a zároveň predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb v roku 2022 ukončených 2,03 % trestných

⁷ Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za rok 2022. Štruktúra kriminality a stíhaných a obžalovaných osôb. [online]. [cit. 2023-10-08].

Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-prehľad-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2022/>>

vecí v prípravnom konaní vo forme schválenia zmiery, pričom 100 % porovnávanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2022, pričom to predstavuje zvýšenie porovnávanej hodnoty o 0,27 % oproti roku 2021.

V roku 2022 bolo ďalej 1645 zastavení trestných stíhaní vo fáze prípravného konania, čo predstavuje zníženie zastavení trestných stíhaní oproti roku 2021 o 105 trestných vecí a zároveň predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb v roku 2022 ukončených 6,78 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme zastavenia trestného stíhania, pričom 100 % porovnávanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2022, pričom to predstavuje zníženie porovnávanej hodnoty o 0,44 % oproti roku 2021. Záverom bolo v roku 2022 tiež 199 postúpení trestných vecí vo fáze prípravného konania, čo predstavuje zníženie postúpení trestných vecí oproti roku 2021 o 41 trestných vecí a zároveň predstavuje v porovnaní s počtom podaných obžalôb v roku 2022 ukončených 0,82 % trestných vecí v prípravnom konaní vo forme postúpenia trestnej veci, pričom 100 % porovnávanej hodnoty predstavuje počet podaných obžalôb v roku 2022, pričom to predstavuje zníženie porovnávanej hodnoty o 0,17 % oproti roku 2021.

Zhodnotenie vývoja hodnôt analyzovaných odklonov v trestnom konaní v období od roku 2018 do roku 2022

V roku 2018 bolo podaných na súde 29789 obžalôb, kým v roku 2022 to bolo len 24246, čo predstavuje zníženie počtu podaných obžalôb na súde v sledovanom období o 5543 obžalôb. V roku 2018 bolo 6527 prípravných konaní vedených vo forme osobitného skráteneho vyšetrovania podľa § 204 Trestného poriadku a v roku 2022 to bolo 6736 prípravných konaní, čo predstavuje zvýšenie o 209 počas analyzovaného obdobia. V roku 2018 podiel zrealizovaných osobitných skrátenejších vyšetrovaní podľa § 204 Trestného poriadku na počte podaných obžalôb predstavoval 21,91 % a v roku 2022 tento podiel bol už 27,78 %, a preto je možné jednoznačne skonštatovať, že v sledovanom období nastalo zvýšenie využívania osobitného skrátenejšieho vyšetrovania v rámci trestných vecí, ktoré sú ukončené podaním obžaloby, o 5,87 %. V roku 2018 bolo podaných na súde 1154 návrhov na schválenie dohody o vine a treste, kým v roku 2022 to bolo až 1961, čo predstavuje zvýšenie počtu podaných návrhov na súde v sledovanom období až o 807 návrhov. V roku 2018 bolo 3,73 % zo všetkých prípadov, ktoré sa dostali z fázy prípravného konania do fázy súdneho konania, ukončených podaním návrhu na schválenie dohody o vine a treste na súd, pričom v roku 2022 už bola predmetná štatistická hodnota vo výške 7,48 %, a teda medzi rokmi 2018 až 2022 je možné badať navýšenie o 3,75 %, čo je v podstate zdvojnásobenie predmetnej štatistickej hodnoty predstavujúcej aplikáciu inštitútu dohody o vine a treste v aplikačnej praxi.

V roku 2018 bolo zrealizovaných 1334 podmienených zastavení trestných stíhaní (vrátane podmienených zastavení trestných stíhaní spolupracujúcich obvinených), kým v roku 2022 to bolo len 1033 prípadov, čo predstavuje zníženie ich počtu v sledovanom období až o 301 prípadov. Podiel podmienených zastavení trestných stíhaní (vrátane podmienených zastavení trestných stíhaní spolupracujúcich obvinených) vo vzťahu k množstvu podaných obžalôb bol v roku 2018 v hodnote 4,48 %, pričom v roku 2022 predmetný podiel klesol na 4,26 %, a teda je možné zosumarizovať, že v sledovanom období pokleslo využívanie podmienených zastavení trestných stíhaní v aplikačnej praxi z analyzovaného náhľadu.

V roku 2018 bolo uskutočnených 479 schválení zmierov a následných zastavení trestných stíhaní, kým v roku 2022 to bolo urobené v 492 trestných veciach, čo predstavuje zvýšenie ich počtu v sledovanom období o 13 prípadov. Podiel schválení zmierov a následných zastavení trestných stíhaní vo vzťahu k množstvu podaných obžalôb bol v roku 2018 v hodnote 1,61 %, pričom v roku 2022 predmetný podiel stúpol na 2,03 %, a teda je možné zosumarizovať, že v sledovanom období mierne stúplo využívanie schválení zmierov a následných zastavení trestných stíhaní v aplikačnej praxi z analyzovaného náhľadu.

V roku 2018 bolo zrealizovaných tiež 2095 zastavení trestných stíhaní, kým v roku 2022 to bolo urobené iba v 1645 trestných veciach, čo predstavuje zníženie ich počtu v sledovanom období až o 450 prípadov. Podiel zastavení trestných stíhaní vo vzťahu k množstvu podaných obžalôb bol v roku 2018 v hodnote 7,03 %, pričom v roku 2022 predmetný podiel klesol na 6,78 %, a teda je možné zosumarizovať, že v sledovanom období kleslo využívanie zastavení trestných stíhaní v aplikačnej praxi z analyzovaného náhľadu.

V roku 2018 bolo zrealizovaných tiež 289 postúpení trestnej veci, kým v roku 2022 to bolo urobené iba v 199 trestných veciach, čo predstavuje zníženie ich počtu v sledovanom období o 90 prípadov. Podiel postúpení trestných vecí vo vzťahu k množstvu podaných obžalôb bol v roku 2018 v hodnote 0,97 %, pričom v roku 2022 predmetný podiel klesol na 0,82 %, a teda je možné zosumarizovať, že v sledovanom období kleslo využívanie postúpení trestných vecí v aplikačnej praxi z analyzovaného náhľadu.

Záver

Záverom príspevku je možné zosumarizovať v otázke odklonov, že pri podávaní návrhov na konanie o dohode o vine a treste na súdy je možné badať markantné zvýšenie v sledovanom období a zvýšenie je tiež badateľné pri schválení zmiernosti a následnom zastavení trestného stíhania, avšak počet podmienených zastavení trestných stíhaní v sledovanom období poklesol. Z analyzovaných štatistík je možné tiež vyabstrahovať zvýšenie využívania osobitného skráteneho vyšetrovania podľa §

204 TP ako zrýchlenej a zjednodušenej formy prípravného konania a tiež pokles počtu zastavení trestných stíhaní a počtu postúpení trestných vecí.

Je však nutné podotknúť, že predmetné štatistiky nepredstavujú úplnú a objektívnu pravdu o využívaní odklonov v prípravnom konaní v aplikačnej praxi, pretože každá trestná vec je unikátna s ohľadom na jej osobitosti, avšak je možné rámcovo určiť, že slovenské orgány činné v trestnom konaní majú určite ešte priestor na zlepšenie využívania odklonov v prípravnom konaní vo svojej aplikačnej praxi.

Zoznam použitej literatúry:

1. Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za rok 2018. Štruktúra kriminality a stíhaných a obžalovaných osôb. [online]. [cit. 2023-10-08]. Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-preh%C4%BEd-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2018/>>
2. Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za rok 2019. Štruktúra kriminality a stíhaných a obžalovaných osôb. [online]. [cit. 2023-10-08]. Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-preh%C4%BEd-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2019/>>
3. Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za rok 2020. Štruktúra kriminality a stíhaných a obžalovaných osôb. [online]. [cit. 2023-10-08]. Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-preh%C4%BEd-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2020/>>
4. Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za rok 2021. Štruktúra kriminality a stíhaných a obžalovaných osôb. [online]. [cit. 2023-10-08]. Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-preh%C4%BEd-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2021/>>
5. Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za rok 2022. Štruktúra kriminality a stíhaných a obžalovaných osôb. [online]. [cit. 2023-10-08]. Dostupné z: < <https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-preh%C4%BEd-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2022/>>

Kontaktné informácie

JUDr. Filip Vincent, PhD.

filip.vincent@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Bratislavské právnické fórum 2023
Aktuálne výzvy trestného práva
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
1. vydanie
2023

ISBN 978-80-7160-696-3

PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

ISBN: 978-80-7160-696-3